

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Mishle

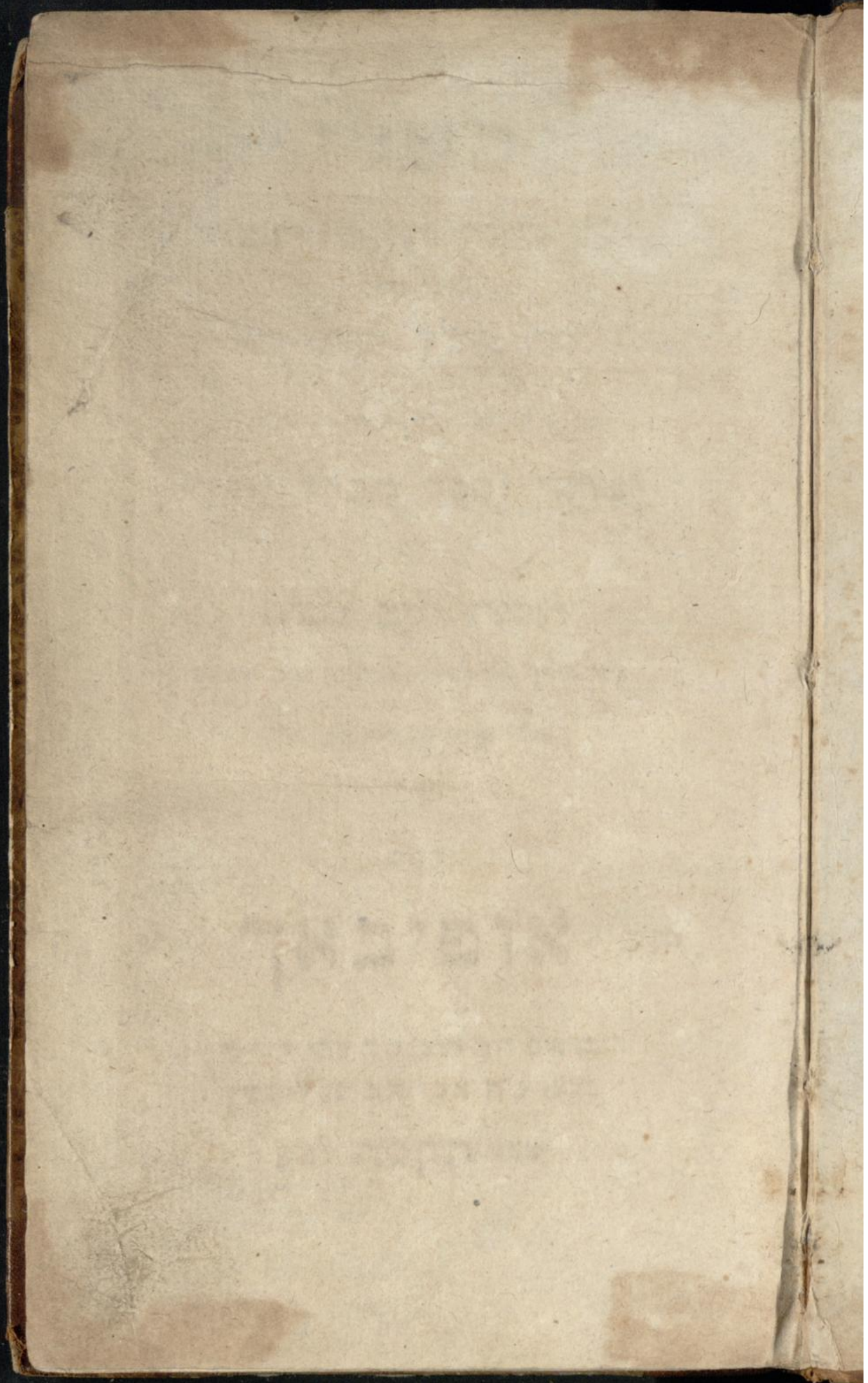
Euchel, Isaac Abraham

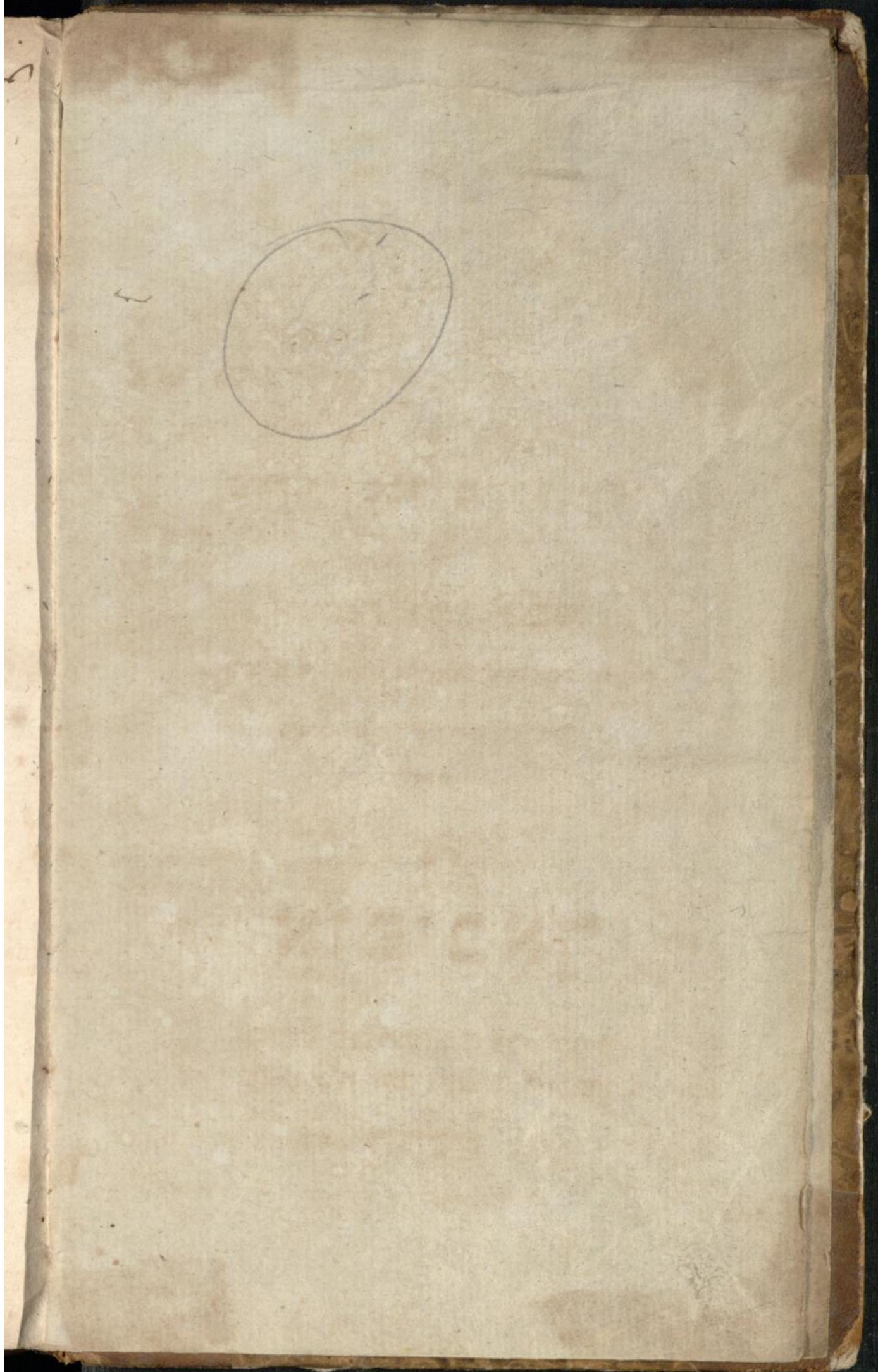
Oifibakh, 565 [1804 oder 1805]

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10285

30

Joseph Jacob
Gesetzlich aus d. Nachlass d. Salomonson - Erben
משלי *Israel Jacob* 14. 10. 57

עם ביאור ותרגום אשכנזי

כאשר נדפס

בק"ק ברלין ובווין יע"א

ולחיות בשלימות רב החועלת, נדפס גם

פירש"י וספר מכלל יופי

עם

תוספת לקט שכחה

אשר הוסיף עליו לשלימה המלאכה החכם הנעלה

מהורר יעקב אבנדאנה זצ"ל.

נדפס

בק"ק **אופיבאך** יע"א

ברפוס ה"ה התו' כ"ה צבי הירש
ובנו כ"ה אברהם סג"ל שפיץ

שנת ת"קס"ה לפ"ק

9.12

Faint handwritten text at the top of the page, possibly a title or header.

Main body of faint, illegible handwritten text, appearing to be a list or series of entries.

112

7719

UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

הקדמה ראשונה

מן המדפוס המחבר ספר דברי חכמים וחירותם :

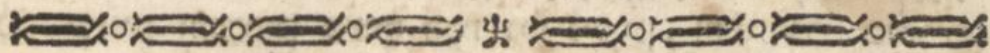
גרסינן בפ"ג דשבת דף ל' ע"ג אמר רב יהודה בריה דר' שמואל בר שילת משמי' דרב בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת מפני שדברי' סותרין זא"ז ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו דברי תורה וסופו ד"ת וכו' ומאי דברי' סותרים זא"ז כתיב טוב כעס משחוק וכתיב לשחוק אמרתי מהולל וכו', ומתוך הש"ס וכו' ואף ספר משלי בקשו לגנוז שהי' דברי' סותרים זא"ז ומפני מה לא גנזוהו אמרי, ספר קהלת לאו עיינין ואשכחינן טעמא הכא נמי ליעיינן, ומאי דברי' סותרים זא"ז וכו' ומתוך הש"ס ל"ק וכו' :

המאמר הלו בהשקפה ראשונה קשה להלמו משני פנים [א] דהא צודאי כאשר בקשו חכמים לגנוז הספרים הנ"ל הי' מעיינין בהם בתחילה, דאל"כ אין סברא לומר שחכמים כמותם יתרונו לגנוז ספר המיוחס לגדול החכמים אשר נאמר בו ויתן אלהי' חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאוד וגו', ונאמר עוד ותרצ חכמת שלמה וגו' ויחכם מכל האדם וגו' : ואם כן איך ס"ד שבקשו חז"ל לגנוז ספרי' הנ"ל בלי עיון בהם, ובהכרח ל"ל שעיינו בהם בתחילה, הנה כי כן יקשה מ"מ בקשו לגנוז : [ב] כאשר שכפי האמת לא גנזוהו מפני שמאלו דברי' נכוחים ונכונים הם כפי בחינות שונות, יקשה מ"מ כתבו לנו חז"ל ענין זה ר"ל שבקשו לגנוז ספרים הנ"ל וכו', כי לא הי' צריכין לכתוב רק יישוב הפסוקים ותו לא, כמנהגם בתלמוד במקומות רבים, שהקשו כתוב אחד אומר כך וכתוב אחד אומר כך, ומתרעים ל"ק וכו' וצמח שכתבו שבקשו לגנוז וכו', הם כותבים מקום לפקפק קצת בדברי המלך החכם, וזה צודאי לא יתכן :

והנלע"ד בהיתר הספקות הנ"ל שחז"ל הורו לנו בדבריהם הנעימים דרך הישר שיצור לו האדם שלא לדון את חברו לכף חוב בהשקפה ראשונה בעיון הגם בדברי' רק ישים עינו ולבו לעיין היטב הדק בדברי' פן ואולי ימצא לו זכות להגדיקו כי זהו ענין גדול בחזרת בני אדם, ומפני ענין גדול הזה כתבו לנו חז"ל שבקשו לגנוז ספרים הנ"ל, וזה צודאי הי' אחר העיון הנ"ל, אבל בעיון הגם, וכפי אופן עיון הלו מצאו בהם סתירות, אבל מפני שלא יאונה לדיוק כל און העיר ה' את רוחם לעיין עוד בספרים הנ"ל בעיון דק, וחפץ ה' בידם הנליח ועשה פרי קודש הלולים לפרסם לשבח ספרי המלך ברבים, לחלקם ציעקב ולהפינם בישראל, באופן שיהנו רבים מזיו חכמתו הניתן לו מאת ה', ומודים דרבנן היינו שנחייבו, באשר שהם צענמם הודו ולא צושו שמתחילה לא עיינו בהם כראוי ובקשו לעשות דבר שאינו מתוקן, אמנם אחר שעיינו בעיון דק מצאו שהם שגו ברוחם, ודברי המלך החכם נכונים ואמתיים הם, ונתנו מקום אל האמת ונדק להגדיק את הגדיק, ואם לאזנות עולם חכמים כמותם אשר רחצ לבם הי' כפתח האולם

הקדמה ראשונה

אירע ענין כזה, אכן מה נענין בתרייהו, ובדאי חוב מוטל עלינו לילך
צעקנותם עקב ענוה ענות נדק וחמת: ומה שיש לדקדק עוד במאמר
הלז כבר העירותי עלי' בספרי דברי חכמים והידווחם בצרכות דף ויו
ע"ב ד"ה אמר ר' חלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים וכו'
והוא ענין נאה ונותקבל לע"ד, ואם יטב צעיניך ידידי הקורא עיין עוד
במ"ש בספרי הנ"ל במסכת ב"ב פ"א דף ט"ז ע"א ד"ה אמר ר' לוי וכו'
כי סיגנון אחד עולה לכאן ולכאן:

הקדמה שניה

מן הנ"ל

בהקדמה זאת כונתי להעיר ידידי הקורא שכל ווקוס שזכר
בספר המחוסס הזה תיבת חכמה או חכם
הכונה האמתית בו על חכמת התורה בכתב וצ"פ, כי ידוע הדבר
שהתורה שצ"פ אינה כי אם הפי' האמתית על תורה שכתב המקובל
צפי חז"ל צ"ד מפי צ"ד ונציא מפי נציא עד אדון הנציאים שקבל מפי
הקב"ה, וכמו כן צ"ש התואר חכם אין הכונה בדברי המלך החכם כ"א
על החכם בחכמת התורה שכתב וצ"פ, ואין מן הגורך להציא ראי'
לענין זה, כי לכל יודעי תלמודינו וצקי בגלילת המדרשי' נהדרר ענין זה
בברור גמור, באופן שראי' לדבר אך למותר. וכתבתי ענין זה ע"ד
הערה לד' ואין כונתי שהמלך החכם הי' שונא שאר החכמות, כי מקרא
מלא נאמר (מלכים א' ד' ל"ג) וידבר על העצים מן הארז אשר בלבנון
וגו' וידבר על הכהמה ועל העוף וגו'; גם חז"ל הי' אוהבים שאר החכמות
ולומדיה', כנראה מדבריהם בתלמוד, שהי' משתמשי' בחכמת למודיות
כפעם בפעם, וצנין אז לכל הראיות הוא שחז"ל תקנו ברכה מיוחדת
צ"ש ומלכות לברך על הרואה חכם מחכמי א"ה, הגם כי כן נראה
בעליל שחז"ל הי' מחבבים החכמות והחכמים, מ"מ לא נהפוש אללם
תיבת חכמה או חכם הזכר בדברי המלך החכם רק על דברי תורה
לא זולת זה, וכל דבריהם דברי קבלה הם, ומחוייבי' אגתנו לשמוע
בקולם:

אף צמה שהעיד הכתוב שנראה וזמנו כפי שטחייתו שדבר שלמה דברים
רבים בחכמת הטבע, כנראה מן הכתובי' הנ"ל, הסבו חז"ל הדברי'
לענין הנוגע לד"ת, כנראה מפי' רש"י ז"ל והוא ממדרש חז"ל, יע"ש:
ואל הדמה בנפשך שחז"ל המניחו ענין זה מלבם, כי לעד"כ שהי' להם
שתי הוכחות ברורות צענין זה:

חדא ממה שמאלו בכתוב מפורש, שמפליא לעשות בחכמת שלמה,

הקדמה שניה

ב

עד שהעיד עלי' שחכמתו ניתן לו מאת ה', הכה' אם הדברים יוצגו רק על פשטם, הפלאה זו איני יודע מה היא, כי הדבר ידוע שקודם שלמה ואחריו בזמן נמצאים כמה שהי' חכמים בחכמת הטבע בכל חלקי', ובהכרח ז"ל שהשנה שהגיע לשלמה בענין זה, הוא דברים הנוגעים אל תורתנו הקדושה, אשר לא לבד שהפלוסופים אשר אינם מתייחסים א' תורתנו לא הגיעו א' הענין הזה, אף גם מאותן המתייחסים לבני עונו נעלמים ונסתרים ענינים כאלה מהם, כי נתונים המה מאת ה' לשלמה לבד למה :

ועוד ראוי לדברי חז"ל. באשר שגודע שחכמת הטבע נכללת בשלמה סוגים עליונים. והם המחזבים (הקרא' זל"א דט אינערצו' רייד), והנמחים (זל"א דט פפאמלן רייד), ובעלי היים (זל"א דט טיער רייד), וכל אחד מן ג' סוגים עליונים הנ"ל כולל תחתיו עוד כמה מיינים ממינים שונים, כגודע למי שקרא' בספרי חכמי הטבע, נפרט לרופאים, אשר ענין זה היא תחילת למודם בהכרח, כי במקום שתיים חכם הטבע שם ונתחיל הרופא :

הנה כאשר יסקיף המעיין במאמר הכתוב, ימצא שלא דבר שלמה בחכמת הטבע רק בנמחים ובעליו חיים כמבואר להדי' בכתוב, לא מן המחזבים, אף אמנם שמיניהם רבו כמו רבו עד למאוד :

הנה כי כן, מה הוא השנה אשר מגיע לשלמה מענין זה, באשר שמיניו לאריסטו, פליניוס, דיסקארדוס ולפלוסופי' רבים עוד שדברו בפנינים כאלה בחכמת הטבע בכל חלקי' בשלימות רב, ובאופן זה נמצא להם יתרון רב משלמה, ואנ' אפוא הוא השנה שהשניתו הכתוב? א' בהכרח ז"ל כדברי חז"ל על כך פסוק וידבר וגו', ובחכמה דשלמה דעיקר כוונתו לדברי תורה וכנ"ל. זהו הנלע"ד ליתן טעם בדברי חז"ל שהסבו הדברים לדברי תורה, ולא הניחו הענין על פשטו לבד :

אבל מ"מ בודאי אין המקרא' יוצא מידי פשטו, שכלתי ספק חקר והצין המלך החכם בכל חלקי חכמת הטבע יותר ממה שהגיעו וסיגיעו עוד כל הפלוסופי', באשר שהכתוב מעיד עלי' בצרור שחכמתו ניתן לו מאת ה' :

אמר המדפוס

עוד מילין צפי לאמר, באשר שספר היקר הלז נמסר לכל אדם איש ואשה, קטן כגדול שיה' באופן שיד כל בו, מנורף לזה שהוא באמת אונר כלי חמודה כולל כל עניני מוסר ודרך ארץ, רק מפוזרים המה בדברי המלך החכם, אשר הודיענו במשלו ומוסריו הדרך אשר נלך בה לטוב לנו בזה ובזה, והפליג מאד להזהיר מן המדות הרעות ומגונות, הקנאה והתאוה, והכבוד, ומהם ובהם נכלל גם מדת הגאווה, מדה אשר יונר הכל פסלה, כנאמר משלי

הקדמה שניה

(משלי ח) גאה וגאון ודרך רע שנאחי, (ושם י"ד) צפי אויל חטר
גאווה, וסן הכה השתים לכל המדות המגונות, ושומר נפשו מהס
בוודאי ישכיל וילתיה בכל דרכיו, וארחת לדיקים ישמור. גלל כן עלה
בלבי להניג עוד פה הקדמה אחת בל"א כוללת השבח רוב המדות טובות,
והגנות רוב מודות הפחתות, באופן שהיא מעט הכמות ורוב האיכות:

הקדמה שלישית

המן הנינן (אבות פרק ד') ר' אליעזר הקפר אומר, הקנאה, והחאה,
והכבוד, מוציאין את האדם מן העולם:

דיןר חנא אאכט היר דיה חנאערקונג וויז דט דער געלד-גייטן, ווההל-
לוסט אונד עהר-גייטן דען אונטר גאנג דעס אענטין בוירקען:

אויש דיר חנאערקונג איזט לור גניגן אב לו נעאין, וויז גגרינדט דייעס אאכטעס
אייניכט זין דער זיטטען לעהרי ווההר, אאטען ער אויט דער אענגי
אונלעהליגער אאטטער, נור חב גדאכטע דרייע נעהאליך געלד-גייטן, ווההל-
לוסט אונד עהר-גייטן און געאערקט האט, זין בטרמכט דט דיוע דיו טריב-
פערדין דעס אונגליקס-רחדט אולער אאטטער זינד, אינדעאי דט אויף דעס
געלד-גייטן ניכט זעלטין לחנק אאונגעט אונד דיער דיו ווהרלז אולעס חיבלט
איזט:

עבין זין ער העלט זיכט איט דער ווההל-לוסט, אונד עהר-גייטלי דיו
עבין פאלט לו חולען אאטטערן וויז בקאנד פערלויטען;

דיא טעגליכה ערפארהונג, בלעהרט גאונגזאס דט דיוע דרייע ערווענטי
הויפט אאטטער, דעס אענטין זעהר כאכטהייליג אונד העכטט טעדליך
זינד. זין דיער חבזיכט האט החנא ר' אליעזר הקפר הנ"ל דיוע דרייע אאטטער
אנגעאערקט, אונד זיך דחריבער איט קורלין ווהרטען ערקלעהרט, וויז דט
דיוע דרייע הויפט אאטטער נעהאליך געלד-גייטן ווההל-לוסט, אונד עהר-גייטן
דען אונטר גאנג דעס אענטין בוירקטטפולליגען.

עש ערפאדרט דנהערא דיו פפליכט דער עלטרן אונד לעהרר דען קינדן
טחה זין זיהרער לחרטען יוגענד, דען אבטייע פיר ערווענטי, דרייע
אאטטער ביז לו ברענגין.

יעדע טוגנד חבער, (אויטגנחאן דיו דעאווהט) האט זיהרן איטעל פונקט, פאן
דיוען דערף און ניכט אבווייכען, זאכטט קענטי דיו טוגנד לוס אאטטער
ווערדין, לוס עקסעאפל דער נייד זיזט וויז בקאנד זין הויפט אאטטער,
זין דערף און אויף אולע הובועליגקייטען זיכט נעכטטנס חונכוועג = אונד
בוועגליכה גיטער ניט ניידעס זיין, פיל מעהר פון הערלין זיהק אולעס גוטעס
גענען, אונד זין זיינעס גליק זון טהייל נעאין:

פֿינדט

הקדמה שלישית

ג

פֿינדט און אבר בייז יעמאנדן זיינן פֿעהרלונג און טוגנד אונד וויטענשאַפֿטן דען דערן און ווּהַהל כניידען, אונז' חללען פֿלייס און ווענדן זיהן נאָך לויט אַמען.

וואָש דיז ווּהַהל-לוסט בטרעפֿט, דערן און זי פֿילן גניטען, וואָט כפי תורחינו הקדושה, וויז חוץ דען ווּהַהל טטאנד, אונד זיינע חוס טטענדן און גאעסין זייט.

דיז טוגנד ניכט עהרזיכטיג לויט זיין, דערן זיך ניכט בוי לור נידערה טרעכטיגקייט ערטערעקן, און ווירדע חלל דאן ווידער דען ווּהַהל טטאנד האנדלן. אונד זי פֿר העלט זיכט אים חללען טוגנדען, דען איטעל וועג לויט ווּהַהל, (עין זשמנה פרקי' שהקדים הרמב"ם ז"ל למסכת אבות, אף זענן הדקה אמרו ז"ל המכובד אל יבזבו יותר נוסחא).

איך האבי ברייטט גאנגט וויז דער יוגנד לייטליך דיז נייגונג לור טוגנד דען אבטייט חבער פֿיר דט אסטער בייז גבראכט ווערדן און, איך ווירדע הָלַע דיועט לויט דען ענדע ווילען איינעם עראכטענס, דיז גליקעליגקייט דער אענטען זי ווּהַהל! דעס לייטליכען וויז דעס עוויגען לעבענס, דורוין בערוהעט.

אללע וויטנשאַפֿטען אהנע טוגנד קענן זיין דער אענטליכע געלטאכט ניכטט נוסלען, אונד זיך פֿיהל אעהר טעלליך, וועלכט דיז ערפֿעהרונג ליידער! גנונגזאם בטטעטיגט, זיך דט אונזער גלעהרטער אהנע טוגנד, אים ספֿיסיטיטען טיין גרינדן דט גאיינע פֿולק זיין אירע וועגע פֿערווייטעט.

ווייל חבער וויז בקאנד, קיין אענט דיז טוגנד אים לור וועלט ברענגט, פֿיהל אעהר פֿון זיינר יוגנד טאהן לוס אסטער גנייגט זייט כמאמר הכתוב כי יצר לב אדם רע מנעורי' זיז חזוט העכטט נעהטיג זיהן טאהן זיין זיינר לחרטען יוגנד דיז טוגנד און לויט פֿרייען, אונד פֿיר דען אסטער דען אבטייע בייז לויט ברענגן, דיז קענטע און בעסטין גטעהן וואן און

(1) דער יוגנד בואנדערס לבנים הזכרים דיז לוסט אונד פֿלייס לחורחינו הקדושה זיין פרעגעט, אחסען בחורחינו הקדושה זיך דער ווּהַהרע טחטל פֿון טוגנד אונד חבטייע פֿיר דען אסטער בפינדט:

(2) אים גוטע עקסעמפּיל זיהן פֿארגעהט, דערגטאלט דט און זיין זיהרער געגענווהרט פֿערטידנע גוטע טוגנדען זיין זאנדרייט אענטין זעבע אונד ווּהַהל טעטיגקייט זויט זיבעט, דיז אסטער חבער, זיין זאנדרייט זיגען, בחסדייט, לחנק, בעטרוג, אונד אעהררי דערגלייכען, פֿראכטייעט,

(3) זי פֿיהל לור אעגליך זייט פֿון בעור געלואטאכט חבהעלט. דיז דרייט און אערקונגן זיך זיין עראכטענס לזרייענט דען לועק בייז דער יוגנד נאך ווּהַהל לויט ערהאלטן.

הקדמה שלישית

ד

אעהר טאנדע און פֿיר איהטן • בלחם דיא פֿרעגע: ווארום בוינט דיוער און דיוע
עהרן טטעלוי ניכט? אינט טעהן עהרי גנוג פֿיר איהטן • אינט ער אבער דער
עהרי אונוירדיג; זאָ גערייכט זיא איהטן אעהר לור טאנדע און לור עהרי,
ער ליהעט נור הירדורק פֿילע חויגן חויף זיך, דיא לופאר חויף זיין טוהן אונד
לחזען ניכט חכט געבין העטטין, איין יערר אבער טעלט איהטן, פֿיר דאז וואט
ער ווערקליך אינט, אונד אחכט לז גלייך דיא פֿרעגע, וויא קואט דער
און לז דיוער עהרין טטעלוי?

קורץ איינע אונגעביהרנדע עהרי ליהעט אעהר פֿערפֿטונג, און האָך
אכטונג נאָך זיך:

אללש דאז וואט פֿון איר ביז הער גוזאגט ווארדן, ווירד האפֿענדליך יעדן
דער נור חייך וועניג פֿערנוכט האט, בגרייפֿליך זיין, דער גסטאלט דט ער
ביידע הופט לחסטער נעאליך עהר-גייטל אונד וואהל-לואט פֿון זיך ענטפֿערן
ווירד, טוהט ער דיוט, זא ווירד ער גוויס חויך פֿערנדהין ניט געלד גייליג זיין •
חיק האבע בערייטט גוזאגט, וויא דט דיא דרייט ערווענטין לחסטער דיא קוועלל
אלער לחסטער זינד, דאָ אָבער דיא אענגע דער לחסטער זעהר גרָאָס, איין
פֿאר גועלטי פֿלחן הינגעגען אבער לז ענגי חויט, זא וויל חיק נור אייניגע לוס
בייא-טפיעל אן פֿיהרען, פֿון וועלכן חויף דיא חיבריגען זעאבטליך דער טאוס
לייכט לז אחכען חויט:

אין דער אענטליכע געלטשפֿט פֿינדן זיך ניכט זעלטן, היילער, זיגנער
פֿעררעטיר אונד טפעטטיר, (הן המה ד' חרשי משחית אשר העירו עליהם חז"ל
צמקומות כפרדי' בתלמוד, בפרט בפ"ד לסוטה ובפרק אחרון דסנהדרין, וסכמי מוסר
כתנו בהס סימן כנודע:)

בייא גנויער אונטערזוכג ווירד זיכט פֿינדן, וויא דט אלע דיוע קרעאטורן,
וועניגסטנס איט חייך פֿדער אעהררי דער אָב געדפֿעטען דרייז לחסטערן
בטוועהרט זינד:

בייא אייניגען לייטען טרייבען זיא איהר טענדליכט האַנדווערק, און איהרען
וואהללואסטען גניגען לז לייסטען, בייא אַנדערען און איינע עהרן טטעלוי דא
דורך לז ערהאלטין, אונד וויעדר בייא אַנדערען און געלד לז ערהאַטטען •
גיוויש פֿהנע איינה דיוער אבויכטען, ווירד ניאאנד חייך היילער, זיעגנר,
פֿעררעטיר, פֿדער טפעטטיר אָב געבין •

פֿאלגליך זינד דיוע דיא איסגעבורטן דער אעהר גראַכטען דרייז הויפט
לחסטער, נעאליך, געלד-גייטל וואהל-לואט אונד עהר-גייטל ז

אבער
נאָך
ויפט
די
יהל
זיג
דיא
ילט
אָר לז
זא
זא
טא
דט
פֿען
אונד
נאָך
אבען
נמע
היער
פֿלואס
וויא
ינד
ייטען
אמר
דיא
חיק
דעס
יהטן
עט

הקדמה שלישית

דיא ערפֿאהרונג בלעהרט חונט , דאז איין היילער ניכט זעלטן'ן לז גלייך אויך
דיא חיבריגע פֿוב געדאכטען זאסטער חויט איבעט , נעאליק ער זיעגט /
פֿררעהט , אונד טפֿאטעט , נאך דעס עט דיא גלעגנהייט ערפֿאדרט .

איין דיזער בטרעכטונג , אום און דיזע זייטע אייסרטט ענטפֿערן ,

(מכל הנ"ל נראה בעליל איך מן ג' מדות רעות הנ"ל ר"ל הקנאה , התאוה והכבוד
מסתעפי' כל מדות המגוכות , ואומר נפשו ירחק מהם) :

צום בטאום וויל איך היער נאך דיא זאנערקונג זאכען , דאז זונגעזאכט זא
קערפֿרליכע קראנקהייטען עד היום קיין זאלגעמיין איטעל חויט פֿינדינג
לז זאכען זאזר .

זא איזט דעננאך איין עראכטענס לזר זעלין קראנקהייטען איין זאלגעזאיינעס
איין פֿאזעס איטעל פֿרהאנדען , נעאליק דיא עדלי מעסיגונג , דיזע איזט
זא זאזל זאז איין פֿארבוזחונגט וויל אויך זאז איין היילענדט איטעל פֿיר זאלע
זעלין קראנקהייטען לז בעטראכטען . זיז איזט דיא טאכטער דער בעריאטען
דעמוט , (מקור לכל מדות טובות) ווה הינגעגן דיא זאסטער אעהרנטהיילש
דיא זאקעזאליג דעס זאבשייליכען האכמוטש זינד , דען , יעדער זענט זאז איין
פֿעהרזאסטעס וועזין מאח ה' פֿעהרזאבטייען זאזטע , (כמאמר הכתוב גבה עינים
ורחב לבב וגו' . בספרי נטע שיעשועים בערוגה הגאווה וענוה הרחמתי הדב'
קצת במדה הפחותה זאת , וגליתי את מנפוכיה , באופן שהסירותי את מסוה הענוה
מפניה , איט וועלכן זיא זיך לזס עפֿטרן פֿרהיילעט , והגתיה ערומה כיום
הולדה . ופה לקצר אני כריך :

הקדמה ראשונה

ה

ומבוא הספר

הספר הזה הנותרגס ומבואר מאתו כיד ה' הטובה עלי, הוא
 אכן יקרה אחת ממשכיות החמדה אשר נשארם בידינו לזכר
 תפארת ישראל בעוד היותו עם ולשון, ה' אלהיו עמו ותרועת מלך צו;
 בעוד שמעו עמים חכמות חכמיו וכבוניו, גדולים חקקי לב שרים מליצים
 וכביאים, אשר אפסו ממנו וחדלו, מיום חרות בנו חף אלהים להודישנו
 מעל אדמתינו. והוא אחד מספרי הקודש נקראו כתובים, וקדושתם
 למוטה מספרי נביאים (כמו ששנינו במס' ידים) לפי שדבריהם נאמרו ברות
 הקודש ולא ברות נבואה. והסבדל בין שתי אלה הקדושות, ראוי לכל
 משכיל לשמוע על לבו בצערו לדרוש חכמה ודעת מעל ספרי הקודש,
 למען לא ילכד רגלו בטעות ויבלבל העיניים, עד שיחלל קודש ויקדיש
 חול, ויהי פוקה לנפשו. וכבר נאמרו מאמרים רבים בדברי חז"ל על
 ענין זה, ומפרי חכמי גאוני ישראל בדורות שונות הזכירום ופירשום,
 אך לא ירד כל איש לסוף דעתה, כי מדרכיהם לשמור מולא שפתיהם
 בכל עוז, ולא נתנו כי אם להשרידם אשר ה' קורא. והנה רוח הנבואה
 אשר פסקה מיום בטול העבודה, היא באה שלא מדעת האדם על איש
 נדיק הנבחר מאת האלהים להיות נביא. אם הוא שלם ומתוקן בכל
 המדות והמעלות שמנו חכמים כנביא, יתנבא בשרות עליו הרוח האלסי
 הזה, וידבר את כל הדברים אשר יגיד אל העדה, ולא ישנה מדעתו
 אפי' אות אחת. ואם יפלאו דבריו לפעמים באזן השומע עד שלא יבינם,
 לא יכול להרחיב דבריו ולפרשם מלבנו, כי אם את כל אשר ישים האלים בפיו
 אותו ישמור לדבר. * חמנם הרוח הקודש אשר לא פסק ולא יפסוק
 לעולם מן הנדיקים השלמים והחכמים האמתיים הראויים לו, הוא שכל
 נשגב ומרומם נפש הנדיק הירא את אלהיו בכל לבו והולך בתמו,
 ומקושט

הגהת המדפים

* דעת חז"ל אינו כן :

גרסינן בפ"ק דסנהדרין דף י"א ע"א ת"ר משמתו נביאים אחרונים חגי זכרי'
 ומלאכי כסתלקה רה"ק מישראל, ואעפ"כ ה' משתמשין בבת קול,
 פעם אחת ה' מסובין בעליית בית גורי' ביריחו, וכתנה עליהם ב"ק מן השמים יש כאן
 אחד שראוי שתשרה עליו שכיבה, אלא שאין דורו זכאי לכך, נתנו חכמי' את עיניהם
 בהילל הזקן וכו'. שוב פעם אחת ה' מסובין בעליה ביבנה וכתנה עליהן ב"ק מן השמים
 וכו' ככ"ל נתנו חכמים את עיניהן בשמואל הקטן וכו', יע"ש. ובריייתא זו נשנית עוד
 בפרק בתרא דסוטה דף מ"ח ע"ב, והובא עוד קצת ממנה בפ"א דיומא דף ט' ע"ב,
 ולא כמלא אדם חולק בתלמוד בענין זה :

הגה

אויך
עגס /
דרט *

הכבוד

ז' ז'ר

נדרינג

יינעם

אויט

אזע

אטען

היילש

ז' אוין

עינים

הדבו'

הענוה

כיום

הקדמה ראשונה

ומקושט בכל המדות והמעלות הרמות שמנאו חכמים בחכם • והיה כי
יחס לבב איש שלם כזה, להציע דברי חכמה ומוסר, או לדבר נגד עמו
את אשר חזה בעין שכלו, להורותו דרך ילך בו, או לפתוח פיו בהלל
ושבח לה', או לקלם איש חיל ונשגב על גדלו ותפארתו, ואין נפשו
שום פניה להתגדל ולהתרומם בפעלתו, כי אם כל מוגמת לבו על הטוב
והאמת המסתעף ממונה, אזי יקרא הרוח הרם הזה המעורר את נפשו,
רוח הקודש • והסתכל במה שאמרו חז"ל (בבא בתרא) מיום שחרב בית
המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים • ומקשי, אטו חכם
לאו נביא הוא? ומשני, אע"פ שנטלה מן הנביאים מן החכמים לא נטלה •
והנן זה :

שם הספר הזה נקרא משלי לפי שהוא חסיפת מאמרים קצרים,
אשר כל אחד מהם כולל ענין רב במוסר וחכמה • משל הוא
אחד

הנה מזה נראה להדיא שבדבר זה הי' מקיבל בידם ב"ד מפי ב"ד עד זמן שמתו
כ"א חגי זכרי' ומלאכי • ואם דור של הילל ושל שמואל הקטן לא הי' זוכי'
להיות השכינה שורה על הילל ועל שמואל הקטן, אכן מה נענין בתרייהו, ובדאי
אם ימצא אדם אחד מאלף שראוי שתשרה שכינה עליו, הנה עכ"פ לא אפשר דרא •
באשר שכבר חכמי תלמוד הי' רגילים ליתן היקר והגדולה לראשונים שקדמו להם, כן
במעלות המדות כן במעלות שכליות, במעלות המדות נראה להדיא ממה דאית' בפ"ג
דברכות דף כ' ע"א, אמר לי' רב פפא לאבבי מ"ש ראשונים דמתרשט להו כיסא וכו'
יע"ש, ובמעלות שכליות מצינו בפ"ה דערוובין דף כ"ג ע"א אמר ר' יוחנן לבן של
ראשונים כפתחו של אולם וכו' יע"ש,

גם במעלות המדות אמר ר' יב"ק דיומא דף ע' ע"ב טובה נפורקן של ראשונים וכו',
עוד שם שאלו את ר"א ראשונים גדולים או אחרונים גדולים וכו' יע"ש, הנה כי
כן אכן מה נענין בתרייהו • סוף דבר אין ראוי לזוז מקבלת חז"ל אפי' זוז כל שהוא •

שוב כתב החכם המבאר ז"ל והסתכל במה שאמרו חז"ל [ב"ב דף י"ב] מיו' שחרב בית
המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה לחכמים וכו' וקיים בדברי' והנן זה •

הנה אפלא מהחכם הנ"ל איך נתן לבו למעלה ולא נתן גם עיני' למטה במה שכתב
שם באותו דף מיום שחרב בית המקדש נטלה כבואה מן הנביאים ונתנה
לשועים ולקטנים, והביאו שם מעשיות נענין זה, ומעשה רב, וכבר דברו המפרשים
בענין זה איש כמתנת יד שכלו אשר נרכו ה', הרובה לעמוד על דבריהם יקחם משם,
עכ"פ בטח אני אומר שכל יראה וימצא בתלמוד שיהי' יחיד חולק על הברייתא שנשנת
שלשה פעמים בתלמוד בסתם, כי בלי ספק היא מכלל הברייתות דנשנו בי' ר' חייא ור'
הושעיא • וחז"ל הרמז"ס בהל' כלי מקדש פ"י הלכה יוד' עשו בבית שני כו' ומפני מה לא
הי' שואלין בהן, מפני שלא היתה שם רה"ק וכל כהן שאינו מדבר ברה"ק וכו', והיו
מברייתא דמס' יומא ספ"ק דף כ"א ע"ב ובפרק גא' לו דף ע"ג ע"ב וכהך ברייתא
דסוטה וסנהדרין כנ"ל: ודי בזה לכונתנו •

הקדמה ראשונה

י

אחד מחלקי המליצה, ונקרא כן משני טעמים. (א) מענין ממשלה ותקיפות, שהוא מעורר המחשבה ומחזקה עד שתתפעל בנפש, והוא נחקע בה להשתמש בו בעת הצורך לקחת ממנו מוסר השכל. ובנחינה הזאת נדמה לשם בלשון רומי אשר קרא את המשל (אפוקסימון) שהוא נגזר בלשונם משרש גדול, וקרוב מאד לכוונתינו. ובלשון יון נקרא (פאראבולא) שהוא דומה לזה מאד כי (פאראבולא) בלשונם הוא איש חיל אשר עוז בנפשו. (ב) מענין דמיון, כי ע"פ הרוב יבוא בדמיונות מתארים אשר ישתמש בהם המליץ לעורר התפעלויות בנפש. ואם אמרתי שהוא חלק מהמליצה, רציתי בזה חלק מחכמת המליצה (רעטורי קא) הכוללת כל דרכי הדבור לפי חקי ההתפעלויות והסדרים והנעימות אשר התנו בה בעלי החכמה הזאת. כי מלבד שיורה שם מליצה בלשון עברי על הכלל, תורה גם צפרטות על כל מאמר אשר יבואו בו דברים זכי הרעיון על סדר נאה, מחובר או בלתי מחובר (גבונד אדר אוינגבונד) למען הטביעם בנפש האדם ולשמרם בזכרונו; ויקרא גם הוא מליצה לפי שהוא ערוך ומתוקן ע"פ תנאי המליצה (עלוקוענין, ווזהרעדנהייט). ויש עוד מחלקי המליצה המאמר הנקרא בשם חדה, ונקרא כן על דבר חדודו (טורפין, וויין), להיותו מאמר סתום עד סופו, ובחוכו כעוקץ חד אשר ירד פתאום בלב השומע כחץ, ומתנאיו שיהיה מלבד נעימותו א הנפש, גם מעיר את השכל בפתע פתאום ובעצרו ישאיר רושם השמחה בנפש. והנה יהיה לפ"ז כל שיר וכל משל וכל חדה, מליצה, אבל לא כל מליצה, משל או חדה או שיר. ואם בנות זאת תדע כונת אמרו בשער הספר להבין משל ומליצה דברי חכמים וחרומו:

מחבר

מאמרי הספר הזה היה שלמה מלך ישראל אשר נאמר עליו וידבר שלשת אלפים משל (מלכים א' ה' י"ג), אבל הוא לא חזרם יחד בספר, כי אם אנשי חזקיה, מלך חכם ומושל נדיק אשר הרים קרן ישראל בחכמה ותורה מכל המלכים אשר לפניו, העתיקום יחד מכתבים שונים, וקתם כאשר קבלום איש מפי איש בע"פ ועשאו ספר למשמרת לדור אחרון, כמח"זל (ב"ב) חזקיה וסיעתו כתבו ישע' משלי וכו'. ולפ"ז יהיה פירוש גם הבא בראש פרשה כ"ה מוסיף על הראשונים, כלומר גם הראשונים גם האחרונים משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה. ואם נזכרו בשתי פרשיות האחרונות (ל' ל"א) שמות מחברים אחרים (אגור בן יקא, למיאל) יוכל להיות שנתנום אנשי חזקיה או חכמי דור אחר לאיזה טעם הכמוס עמהם על דברי שלמה למען לא יאבדו. ואולי המה רק שמות מושאלים על שלמה:

מדות

הספר הזה הוא קהלת מוסר בעינינו למודיים נסיוניים ושכליים אשר חזן פנתם בחכמת הנפש. וכך היה דרך החכמים הראשונים בעם ועם כלשונו, להשקיף על תולדות ותכונת האדם ועל התפעלויות נפשו, ועל שנויי הנווסים, ולחקור אחר יסוד הטובה ומקור

הקדמה ראשונה

ומקור הרעה, ולהחזיק את זה, ולסכור את זה; ואחרי שפעם צרות
מצינתם על כל אלה, חזרו מאמרים קטנים אשר ידע אותם כל איש
בע"פ, למען ישתמש בו בעת הצורך. והנה דוב המשלים בספר הזה,
המה קצרים ויהיו מרגלח בפומיה דחינשי, כאשר יעיד הנסיון, שפסוקי
משלי הם ממש על לשון כל איש ישראל, ואפילו הנשים למדו את הספר
להשתמש במאמריו בספוריהם:

איכות הספר הזה, אשר נחלק לפי דעת החכמים לשלשה ספרים,
וסתי פרשיות נוספות, כך היא: מן פסוק ח' פרשה א' עד
סוף פרשה יו"ד הוא חלק אחד, מעטו בו המשלים ורבו בו המליצות,
בהלל החכמה וספר תועלותיה, ובחזק הפתיות וספר חסרוניה ורעותיה.
יבואו בו מאמרים נמשכים, בספרו בלשון נחה ונמלצה דרך הרשעים
המסיתים (פ' א' י'), ובהציג את החכמה כמדצרת בעם על אודותיה
ואודות הפתיות (פ' א' כ'), ובספר את דרך הדחת האשה זרה כאלו
ראו עיניו את מעשיה הרעים (פ' ז' ה'). ויש בו גם אזכרות מיוחדת
העללה, ומדת קלות הדעת (וי"ט זין), ורדיפת החמדה והתאוה
(פ' ו' ט"ז, י' א', ופסוקים רבים בפרשיות שונות). ויבוא גם בו מאמר אשר
כנותי משל חדותי, ע"ש הכתוב בן אדם חוד חרה ומשל משל א בית ישראל
(יחזקאל י"ז ב'), כי בזמן שיגיד החכם או הנביא דבר אל העם ע"י
הארים דמויים לנפש בעלי חיים, ולגופי הצמחים, אשר בטבעם דבר
נראה לעינים, יבדילם מזולתם עד שיתפרדו ע"י נשואם להיות כנושאים,
כמו שהוא בפרשת יחזקאל אשר זכרנו, שהנשר הוא תאר הגבורה
והמהירות והטרף, ולמרת הארז הוא תאר הגדולה וההצלחה וכו',
ושיהיה ביד אדם לצייר את כל דבריו האלה ע"י נורות ותמונות גופניות,
וביד המשכיל להגיד כוונתו ופתרון הדבר, וזה אשר יקראו לו חכמי
יון (אולגזמריח), אקראו אנכי משל חדותי והוא חדה חושיות, כמו
החדה שזכרנו לעיל היא חדה שכלית. ובתאר הזה תולג החכמה (פרשה
ע' א' עד ו') כלי בנתה בית וערכה שלחן וכו', והכסילות כנגדה (שם י"ג
עד סוף הפרשה) יושבת לפתח ביתה וקוראת לעוזרים וכו'. וכל החלק
הזה הוא כשער אל המשלים הנאים ביותר דברי הספר, אין ספק שהמה
דברי שלמה ע"פ כולו. החלק השני הוא מן פרשה יו"ד עד סוף כ"ד,
כולל משלים ומליצות. והכתובים האחרונים בפרשה הזאת (פ' כ"ג) המה
רק תוספות ממאספי המקראות וקצתם יבארו מה שנאמר כבר לעיל,
(פסוק ל' עד סוף הפרשה). החלק השלישי אשר גם הוא כולל משלים
ומליצות מן פרשה כ"ה עד כ"ט, באו בו גם דברי שלמה או לפחות
משלים כדרך משלי שלמה, אשר העתיקום אנשי חזקיהו. ובשתי פרשות
האחרונות הנקראות דברי חגור ודברי למואל, יבואו חדות ופתרונם,
ומוסר אם לבנה, ותהלת אשה הגונה. עיין בביאורי במקומו. ועוד לי
לדבר על איזה פסוקים הנכפלים ונשלים בספר הזה, אבל לא אחרין

הקדמה ראשונה

פה, ואחרי שמעי משפט משכילי עמי צנאחם לבקר על דברי, אופי
ידי שנית להרחיב צאור :

ענין

מאמרי הספר הזה והלמודים והתועלויות הנכללים בו נחלקו
לפי סדר החכם טרוסאז אשר עמל לסדר את כלם לפרקים *
וכך הוא : (א) מוסר לשמוע לעצת החכמה * (ב) לשקוד על דלתות התורה
והחכמה לקחת תושיה * (ג) לירא את האלהים * (ד) להשמר על נפשו,
ולדעת את תכונתו * (ה) שלא לעשות דבר מזלי התבוננות * (ו) להפחד
מרעה * (ז) ההסתפקות, ולגדור צעד התאוות הגופניות * (ח) להשמר
מן הנאוף והזנות * (ט) שלא לאבד הון * (י) ההשתדלות לעבודה וליגיע
כף * (יא) לשמור מוצא שפתיו * (יב) מדות הענוה ושפל רוח * (יג) לשמח
בחלקו * (יד) לקבל יסורים ועוני צאהבה * (טו) לאהוב משפט זרק *
(טז) אהבת הריע וגמול חסד * (יז) להדבק במדת הרחמים והנדקה *
(יח) לרדוף שלום ואמת * (יט) לשנוא החלקות לבלתי היות אחד צפה
ואחד בלב * (כ) לנוס מחברת הרשע ולבחור חברת דייק * (כא) מוסר
מלכים ורוזנים לשופטי ארץ * (כב) מוסר לנשים ודרך הכלחת הבית *
(כג) חנוך הבנים כראוי * (כד) איך יתנהג האדם עם בניו ואנשי ביתו
ועבדיו * (כה) הנהגת הבית * (כו) הכלחת הצדיק ועמל הרשע, שבר
הצדיק ועונש הרשע והשגחת האלהים * (כז) חדות * (כח) לקח חכמה
ותורה * אצל מוסרי הספר העבריים לא הלכו דרך הסדר הזה, כי
לא ראו צמדורם על הענינם * כי אם על הלשון, ושני כתובים אשר בא
צם דרך משל מלת ילבט או מלת ערב או מלת שמחה וכהנה, הביאו א
פרשה אחת, דוק ותשכח * ואפשר שצא כן להיות מאספיו רבים, חלקו
ציניהם חבל כתבים לאיש ואיש חלק ממנו, והיה דרך משל לראובן כל
הכתובים אשר בא צם ילבט, ולשמעון כל הכתובים אשר בא צם ערב *
ועל דרך הזה סדרו את הפרשיות כאשר הם לפנינו :

מליצת

הספר הזה נחה ונעימה, מהודרת בכל יופי קצור ונקיית
הלשון, ועל מתרגם ספר כזה, לדרוש ולחקור היטב צעומק
מהשבות מחברו עד שיאחיל עליו מרוחו, ויוליך מתק לשונו נעימות מליצתו
ורוחב מהשבותיו אל הלשון אשר יתרגם אליו כפי אשר תשיג ידו * ואם
ידעתי את קולך ידי, כי צער אנכי מאיש, אף כי דעת חכמים אדע!
עשיתי צעמל ושקידה ראויה את כל אשר היה בידי לעשות * והיה כי
אשמע קול מורה להורני את שגיאתי, ולסקל לפני דרך לתקן את מעותי,
הריני עבד נאמן סר לנשמעו, ותלמיד שוקד ומשתוקק לקבל דבריו
בתודות עשרת מונים :

כבר

ידעת, הקורא הנעים ! קנת מחקי השיר והמליצה בלשון עברי,
מאשר הם לפניך צטוב טעם ודעת החכם הרמ"צמן ז"ל צביאורו
לשירת הים ; לא אשוב שנית להעתיק את דברי החכם הזה הנה, כי
אם אעירך על משפטי וחקי המליצה בספר שלפנינו * כולל גדול אמרו
חכמים

הקדמה ראשונה

חכמים במשל, והוא שיהיה מעט הדבור ורב המחשבה. ר"ל אחר שחקר
החכם על ענין מן העניינים בחקירה שכליית, וזקרו בנסיון ולרפו זכור
הבחינה, יקח מאוסם הבחינה הזאת ראשי חזות הלמודים אשר עמד
עליהם, ויכלול אותם בדברים מעטים במאמר קצוב ונעים, עד שידעם
השומע בעל פה צלי עמל ויגיעה, ויהיו למשמרת לכל איש אשר לא השיגה
ידו לעמוד בכח שכלו על כל הבחינות האלה להוציא מהם לקח לעצמו,
ויעלו לפניו לזכרון תמיד להשתמש בהן לעת הצורך, להישיר צם כפעם
בפעם את דרכו. ולהיות זאת הגה הוא גם מתנאי המשל, להיות המליצות
והמלות אשר ישתמש צם המליץ ברורים ומזוהרים, שיציגם השומע מצלי
שיטריך תחלה לרדת לעומק העיון ולפרש דברי החכם, עד שלפעמים
יחשוב מזוה צם כוונה לא עלתה על דעת אומרים מעולם, כי משלים עמוקי
העיון כאלה יוצאים מן הכלל ופורטים גדר המשל. והבטנא, המשכיל!
את גודל יקר המשל וכי לא דבר נקל הוא לחצרו. כאשר חשבו קצת
כותבי משלים צימים האלה. הנה המשל הזה הוא כמליץ צין חקירת
החוקר החכם הנשגב אשר הגביה עוף צרוח מצינתו לעלות עד שמי צוראו,
וצין השגת האיש ההמוני אשר לא נסה כף רגלו לשום פעמיו צשציל הבחינה,
ואים נא גם את לבך לדעת עוד זאת: צכל מאמרי הדברים הפשוטים
הספורים והתורות והלמודים תועיל הרחבת הצאור למען צררם ולשימם
על נכון צלב השומע, אמנם צמשל ימלא צרוו צקצורו; ר"ל שהחכם
המושל משלים, יהיה כל כך יודע לרדת חוך נפש האדם ולהעיר את
ההתפעלויות אשר יפן אליהם, ויהיה מליץ מציין צגדרי הלשון, ונכון לדעת
בדר את דבריו צמאמר קצב וקצר, עד שיניח עצם כוונתו נסתר חוך
דברי מליצתו וסדר דבריו, כנקודת המרכז בחוך העגול אשר אליה יפנו
כל קווי העגול, וממנה ישצון אל עגולו. לא ירגישו השומע עד אשר
כלה האומר לדבר לפניו את כל דברי המשל, ואז צהרף עין מתראה הנקודה
הזאת לנגד עין שכלו, וירגיש שזה עצם כונת המחצב, וישאר רושם
הסמחה צנפשו, לא יסור ממנו לעולם. וזה אשר יקראו לו החכמים צעלי
אעסטיקא (פאאנגטע, דיז טפיטי, דער פונקט) והנה כל עוד
שידע לקצר ישצב משלו. כי יקל על השומע למצוא את הנקודה. מעלה
יתרה למשלי לה"ק, שהם כלם צעלי שני חלקים, ויהיה החלק השני ע"פ
הרוב עומד לעמת החלק הראשון כדבר והפכו. יחייב היפך שלילת
החלק הראשון או ישלול היפך חיוצ הראשון. ולפעמים יהיה החלק
השני כמצאר והולך לחלק הראשון. ולסגולה הזאת המיוחדת למליצת
העבריים יקראו חכמי אעסטיק"טיקא (פרזאעוויסאוס) ומלצד נעימת
הנפש אשר יעירו השני החלקים האלה הנצבים זה לעומת זה כשני
תאומי צניה, לא יתפרדו, אם לא יתפעלו התפעלויות המחסור והשוממה
צנפש, כי המה כנגון טבעי שלם אשר תחעג צם הנפש המצקשת שלמות
צכל, יש להם גם תועלת שכלי. כי יפרשו יחד את כונת אומרים,

האחד

הא
תמ
המ
בעי
הנ
אח
היד
גרה
אל
פס
וכ
כל
ולה

א

(א)
המ
צת

(ב)
צמ
צכל
אך
י"ד

צמ
עלי
לש
שוכ

(ג)
כול
וכו
אש
וכל
לל

הקדמה ראשונה

ח

האחד הוא כמתורגמן לרעהו, ונצואם שניהם יחד תהיה כונת אומרים
 תמה וזרה. והמאמר השלם הזה עומד כראוי מונק מול פני המשכיל
 המסתוקק לדעת. נשקיפה נא יחד דרך משל על הכתוב דרך אויל ישר
 בעיניו (י"ב ט"ו), שהוא אמת עומד קיים ונכון ע"פ הנסיון וחכמת
 הנפש. אך לא נכר מזה שכונן אל האויל המשליך ענה ומוסר זולתו
 אחרי גיוו, ולא נמצא בזה כוונת המרי ומניעת הרצון, כי אם חסרון
 הידיעה לבדה. אבל בהוסיף עליו חלקו השני לומר ושומע לעצה חכם,
 נראה בעליל בהתחייבות שמיעת הענה למדת החכם, שהפכו בשלילה
 אלל הכסיל, והוא מוסר אצנו ברצון משמוע לענה. ומי זה יוכל לפרש
 פסוק אוילים יליץ אשם (י"ד ט"ו), לולי כתיב אחריו ובין ישרים רצון.
 וכמוהו רבים. ולזאת יהיה מחוק המתרגם כתיבים כאלה לעיין בחלקי
 כל מאמר ומאמר בדרך הגיוני להציב נושא מול נושא ונשוא מול נשוא
 ולהתצוק עליהם ועל תכונתם ותולדותם עד שיגיע אל הנקודה הנסתרת
 בה, ואז יוכל למלאות חפצו, לבאר ענש כונת הפנים בתרגומו:

אחרי אשר שמתי לפניך ראש כללי הספר הזה, אעירך עוד להשקיף
 על איזה כללים יבארו לך ענינים אשר יהיה לך לנמק בקראך
 את פנים הספר. והם:

(א) השמוש בכפל המלות בשמות המשוהפים (ווארט טפיל). למען הנעים
 המליצה ישתמש החכם לפעמים בשמות אשר יורו על שתי ענינים,
 לתבאר במליצה אחת, והמה יפעלו נועם בנפש בהמתיקם את המליצה.
 (ועיין פרשה ד' י"ז, ופרשה י"א ט"ו):

(ב) השמוש במליצה אחת לשני ענינים. לפעמים תבוא מליצה אחת
 במקומות שונות אבל לפי מקומה וענינה אי אפשר שתהייה כוונתיהם
 בכל המקומות אחת, לכן על המתרגם לבאר כל פעם לפי הענין,
 אך ישמר שלא יהיה תרגומו נגד חוק הלשון. (ועיין פ' י' ו' ס' י' ו' י"א.
 י"ד ה' ו"ה. י"ט ה'. כ"א כ"ח). וכמוהו תראה השמוש במלה אחת
 במקומות שונות, אשר איננה לתרגם כפי הנחה הראשונה אשר הונח
 עליה, כי אם לפי דמיון הדברים. ותמצא שאנכי אשר פנותי תמיד
 לשמור חק הכלל הראשון שנחתי לך לעיל, תרגמתי מלה אחת בתרגומים
 שונים, ובכל זאת נשמרתי מלשגות נגד חקי הלשון. (ועיין פרשה י"ב ה',
 טס כ'). ועוד תמצא רבים כמוהם:

(ג) השמוש בפרט מן הכלל. מדרך המליצה ברצות המליץ לדבר על דבר
 כולל פרטיים רבים, להורות דרכי תכונתו ותולדתו, או תועלתו והנהגתו
 וכו', יבחר לקחת אחד מן הפרטיים אשר יוכרו בו סימני הפעולות
 אשר יכוון אליהם וידבר רק ממנו, ומזה ידע השומע להקיש על השאר.
 וכלל זה אמרו חז"ל במדות התורה, כל דבר שהיה בכלל ויחא מן הכלל
 ללמד על הכלל כולו יחא. והוא גם כלל בחכמת המליצה שצריך המליץ

להשתמש

ק
 ב
 מ
 ע
 ג
 ו
 ע
 ז
 ב
 ו
 י
 ו
 י
 י
 ו
 ר
 א
 ה
 ו
 י
 מ
 כ
 א
 ע
 ז
 פ
 ל
 ו
 ל
 מ
 מ
 ו
 ת

הקדמה ראשונה

להשתמש בזה ובלשון רומי יקרא הדרך הזה (פארט פרו טאטוס) *
(ועיין פרשה י"ד ד')

(ד) השמוש במשל הקדמוני, החכם המליץ אשר שם מגמתו להורות לעמו מוסר וחכמה ישתמש לפעמים במשל הקדמוני, ר"ל במאמר המורגל בפי כל איש, ולשון כל אדם ידברו, כי להיות כונתו שקועה בלב כל אדם, יבין כל השומע גם את כונת המשל אשר פנה אליו החכם * ואין ספק שעשה כן שלמה בקצת משליו שהכין את המשל הקדמוני חלק ראשון למשלו, וחלק השני הוסיף עליו משלו, והיה החלק השני כמשל דומה למשל הקדמוני * או להיפך * ואולי יועיל כלל זה לכתוב באין אר"פ"ם אבוס בר (י"ד ד') שהיה זה משל העם, והחלק השני הוסיף שלמה להורות בו הלמוד הגדול היוצא ממנו כאשר בארתי במקומו * ואין ספק שסוף כתוב פרשה י"ז ו"ט מגביה פתחו וכו' הוא משל העם * עיין שם * ואחר שידעת את הכללים האלה, תדע לשפוט על הכתובים אשר יצאו לפניך בקראך בפנים הספר, לבקר על מה הטבעו אדניהם :

ועתה

זה הספר, ועל גדר חיזה מלות אשר שמש גם החכם לכונה מיוחדת, ואז תשכיל בכל אשר תלך לבקר על מלאכתי, ולהוכיח את שגיאותי על פני אם מנאח : להיות הקצור מתנאי המשל, לריך החכם המושל לדעת השתמש בדבריו בדרך הממוצע, וכאשר יתנהג החכם המדיני בהנהגתו לבחור הדרך הממוצע לכל יפריז מן המדה בשום נד, כן דרך החכם הזה לקצר כפי יכולתו ובלבד שלא ישחית את הבנת הכוונה, וזה אשר יקראו לו, המליצים (עקמקאייז) מושאל מהנהגת המדינה * ולזאת יהיה מלה אחת מושכת אחרת עמה לפעמים, ויתיצבו חלקי המאמרי * סתום ומפורש, מפורש וסתום, והמשכיל המבין דיני החבור (קאנטטרוקלין) ידע לבארם על נכון * והנה נשקפה נא על הכתוב בן חכם מוסר אב (י"ג א'), בחלק המאמר הזה חסר הנשוא, ונכר מחלקו השני ולץ לא שמע גערה, שפעל שמע הוא נשוא החלק הראשון * אך מה יעשה החכם המבקש קצור ולחות, אם היה כותב בן חכם שמע מוסר אב, היה מוכרח לכפול מלת שמע בחלק השני מהמאמר והיה מכפיל ומאריך, כי לא יתכן לכתוב סתם ולץ לא גערה, לפי שלא יהיה דבקות כלל למלת השלילה, לכן סדר את הנשוא עם מלת השלילה בחלק השני, וממנו אחת דן חיוצו בחלק הראשון * ולפעמים חסר מלה מפורשת בחלק אחד מן המאמרים מטעם אחר * כי בזמן שידבר משני ענינים המולידים זה את זה, כמו העצלות המולדת עוני והרשעה המולדת צרה, יחכים לסתום את הפעל במאמרו ויציג רק שני נושאים האב והתולדה, כלומר שהם נדבקים ואחוזים כל כך, שהאחד עומד במחשבותינו במקום השני (יש סובטטיטוציין ויינאנדר) * ולדוגמא שא עיניך והצט על הכתוב, ריש זקלון פורע מוסר (י"ג ב'), שכוונתו בלי ספק שהריש והקלון

הקדמה ראשונה

ט

והקלון ישיג את האיש הפורע מוסר, לכן סתמו החכם * ועיין בצאורו
 שם * ומזה תקיש על השאר * וכן תמצא עוד לפעמים שנשמט מלת החזור
 בחלק המאמר האחד ונא בשני לפרש את כונת הראשון עמו * וכן הוא
 בכתוב יראת ה' מוסר חכמה, ולפני כבוד ענוה (ט"ו ל"ג), שמלת ולפני
 תשמט לשני חלקי המאמר, ונשמט בראשון מטעם שזכרתי, לפי שיראת
 ה' ומוסר חכמה הם נדבקות כל כך עד שאי אפשר לזאת בלי זה * וכמו
 זה תמצא כתובים רבים אשר ישמשו גם המלות פנים ואחור, אשר
 תראה כל עת מצווארים לפי עניניהם בציאוריהם * ויפה נקדו לפעמים מלה
 מן המלות אשר לפי הדקדוק לא יתכן, אבל לפי עומק המליצה נעשה
 כן בכוונה ראויה, וראה נא הכתוב מתן אדם ירחיב לו (י"ח ט"ז), אשר
 נקדוהו מתן בקמ"ץ כמשפטו במוכרת, ולהיותו ראוי מתן בסמיכות,
 הגיהו אותו קנת המדקדקים * אבל באמת יהיה מלת אדם משתמש פה
 לשני פנים פעם בסמיכות עם מתן ופעם במוכרת, כנושא במלת לו
 ובכנוי מלת ינחנו * ויפה נקדוהו * עיין שם * והנה תדע זכה כללים
 כאלה עניני רוב הפסוקים, אשר נדרשו לפנינו שונים מחסרון ידיעת
 משפטי המליצה ולא אחריך גם עוד, כי אם חניג לפניך עוד הנה
 גדרי חיצה מלות אשר שמש גם החכם :

חכם, חכמה, חכמות

כבר נגדרו הוראות השמות האלה
 בספר גן נעול אשר לידי המלך
 המפואר הרב מוהר"ר הירץ ווייל כ"י, ומי ירום לבנו לבא אחרי את
 אשר כבר עשהו? אבל להיות חבורי זה לנערים מנקשי דעת כמוני,
 אורה בקצור נמרץ את אשר כוונתי בתרגום השמות האלה, ואם לא אמלא
 את רעון הקורא כאשר מלאהו החכם הכל, נפשו יודעת מאד שלא יהיו
 דברי מתנגדי כוונתו :

חכמה

שם המקרה הונח בלשונו על כח נדל אשר חניגה במציאות,
 כי אם מופשט מנושאו במחשבותינו (פבטטרפיקטוס),
 כעצם כולל כל השלמות זכח וזפועל, באמת בטוב ובנאה, כמו שאמר
 לי עצה וחזשיה אני בינה לי גבורה (ד' י"ד); וזכיות דרך משל ראובן
 איש פועל כל פעולותיו בהשכלה ובתמימות לבו, ושומר את דרכו לבלי
 יחטא נגד חקי האלהים ומשפטי השכל הישר וקרא חכם, להיותו משיג
 את דרכי החכמה ומתקרב אליה, חונם השלמות הזה אשר יתקרב ליה,
 ואשר תשתוקק נפשו להשיגה ביתר שאת וביתר עוז היא תקרא חכמה *
 ובספר הזה חניג החכם את השלמות הזאת כמדברת ומוכחת מוסר לאדם,
 אחרי אשר שם צפיה לדבר על עצמה מה היא, ומה פע-לחה * וע"ז נוסדה
 כל הפרשה הלא חכמה חקרא (ח' א' וכו') * ואחרי ידעך שהחכמה כוללת
 הכל, תדע גם כי כל ידיעה המגבהת את לב האדם על מעלות השלמות
 ומקריבו אל שלמותו אשר על ידה יקרא חכם, תכונה גם היא גם
 חכמה על דרך פרט מן הכלל, לכן כנה לפעמים את הידיעות הנשגבות
 האלה

הקדמה ראשונה

האלה בשם רבים כאלו כוון אל כל הידיעות האלה יחד (דיא וויטנשאפטן),
ואמר חכמות בחוץ הרונה (א' כ' עיין צביאורי שם), ואף שהרגמתיו אנכי
תמיד בל"י (דיא וויטהייט), בכל זאת לא תשחת הכוונ' האמתית, כי אנכי
שמרתי רק את דרך המליצה ודקדוק לשון הכתוב, ודברתי דרך כלל שהוא
כולל כל הפרטיים. ואם תקח את הגדר הזה לא יפלא צעיניך אם תשמע
שנקרא איש שלם בדבר אחד מדברי החכמה (ואם הוא אומן מלאכותי,
אבל יודע להקן את מלאכתו בהשכלה ברורה ובהתבוננה ראויה ומכוונת)
הכם, כי כל קנין שלמות אם ראויה הכוונה אל הפעולה עומד תחת גדר
שם חכמה:

בינה, תבונה, גם השם בינה הונח על כה נבדל אשר איננו
צמניאות, וינוייר צנפשו כעצם כולל שלמות,

אבל רק בענין האמת והשקר לבדו. והוא הכת המישר מחשבות האדם
מן דרך השקר אל דרך האמת. כדברי הנביא וידעו חתי רוח בינה. וא"כ
נוכל לומר כל איש בינה חכם, אבל לא כל חכם (זולת החכם לב) איש
בינה. כי דברים הכוגעים בעיני הטוב והרע והנאה והמגונה יולאים
מגדר הבינה ואין לה חלק בה. ויהיה אם כן גם בינה שם המקרה
(נחמן פבטטרנקטוס). אמנם הבונה ישתמש בו בעל השון לפי עקר
הנחתו על שכל האדם והכת הנחון בלבו לשפוט על דבר אם אמת אם
שקר ולהשיגו והוא צמניאות בנושאו, ואך לפעמים ישתמש בו תחת שם
בינה בשם כללי (נחמן קאולעקטיפוס). ולכן לא אמר אני הבונה כי אם
אני בינה. וממנו יקרא האיש המשיג אמת דבר בכת שכלו נבון (עיין ע"ז
כ"א). וכן יתבאר לך הסבדל בין שם נומה והנומה, שהראשון הוא השיגה
והתדרמה מופשטה מנושאה, והשני הוא חלק השיגה והתדרמה דבוק א'
הנושא איש איש כפי חלקו. ולפעמים שמשו בו בשם כולל (עיין כ"ג כ"א):

דעת, הוא המקור משרש ידע, שמשו בו במקום שם, כולל הלמודים
והתורות והחקים והפעולות אשר ישיגם השכל האנושי ע"י

הלמוד והצחינה והנסיון, אם באמץ כח נפשו לעמוד עליהם ואם ע"י
הרגשה והתפעלויות הנפש, יהיה מה שיהיה כל אשר תשיג נפש האדם
להכלית שלמותו נכנס תחת גדר השם דעה. ובגדר הזה תבין כל דעת
הבא בספר שלפנינו. ואחרי שידעת זאת הבט על שני כתובים הנאים
כאחד, ויחשבו קצת הרואים שהם רק משונים בלשונם ועינים אחד,
אבל באמת נבדלו גם בעינים הרחק מאד. לץ חבה ופתי יערים והוכיח
לנבון יבין דעה (י"ט כ"ה), בענש לץ יחכם פתי ובהשכיל לחכם יקח דעה
(כ"א ו"א), שבהכאת הלץ יערים הפתי (המזכיר העושה את כל בלי
התבוננות) וישמר מדרכו להשמר מן העונש, ובענוש לץ, כלומר בהוכיח
על פניו לאומר נענשת על שעשית כך וכך, יחכם פתי, יחשוב בלבו
את הרעה אשר עשה הלץ, ויחכם להשמר מדרכו הרע מפאת רעתו.
והוכיח לנבון, להורותו דרך ילך בו, ישיג בכת תבונתו את הכונה אשר

מכוונת

מכו
לע
ולא
מן
לע
עו
רע
ודו
מ
ח
ת
(א)
תק
שם
לפ
רע
ומ
לא
עו
הז
כס
י
כח
או
ס
י
עו
ד
ז
כ

הקדמה ראשונה

מכוונת בדברי מוכיחו, יבין דעה זולתו, ולא אמר שיקבל את התוכחה לעשות את אשר חשב מוכיחו, כי בנכון אין לראות כי אם על ההתבוננות ולא על הפעולה. אבל בהשכיל לחכם, בהוליכו על דרך ההשכלה בדבר מן הדברים, יקח דעה, יקבל את ההשכלה, ויקח את הדעת אל לבו לעשות את הטוב והראוי מפאת ההשכלה הזאת כי החכם יתנכר ע"י הפעולה:

ערמה שם מקרה סובל כונה טובה ורעה. וראשית הכחשו על ההשכלה והתבוננות טרם עשות הפעולה אם לא ישיג העושה רעה על ידה; ואם לא תסתעף ממנה רעה לאחרים אזי היא טובה ודומה מפנה הזאת לחכמה. אבל אם היא רעה לזולתו אזי היא מדה פחותה ודומה לעקשות:

מוזמה, מוזימות, גם שם מוזמה סובל כונה רעה וטובה כמו ערמה אבל תולדתו בכת נפשי אחר, אשר אין כאן המקום להאריך, אבל מוזמות ברבות, כוונתו כל פעם רעה, עקשות ועקמימות הנוטה מעל חקי היושר והצדק. דוק ותשכח:

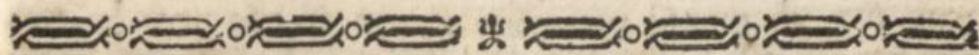
תושיה נגזר ממלת יש המצוהר בצחור הספר הזה, והוא שם כולל כל אופני השלמות בהשכלה ובפעולה ובטובה והצלחה (אין אינכגריין אולר רעפליטעטן). ע"כ גדרי המלות אשר תדעם טרם תקרא את פנים הספר, כאשר ביטתי צם בלתי לתרגמו. ותמלא עוד שמש החכם בשמות שונות לפי הענין לא השימם ככללים לפיכך, כי לא מלאתים כן כי אם במקומות מועטות בזה הספר. ואעירך רק על שם אולה שהוא כולל את כל מעשי האויל ואת דרכו ותכונת נפשו ומצבו ונעמדו וכו' (עיין ט"ו כ"א), ושמש בו גם במקום עושר יען אשר לא רצה להשתמש בשם עושר בהיות האויל נושא, כי לא יאות עושר שהיא הצלחה אמתיית (קנין ההון אחוץ בשמחת הנפש) לאיש הנסיל הזה הקונה הון ללא יועיל, אמר עטרת חכמים עשרם, וכנגדו אולר כסילים אולה, שהציג אולה נגד עטרת ועושר למען צות את נושאה (י"ד כ"ד עי"ג):

ויש עוד כתובים בספר הזה אשר אינם משלי מוסר כי אם קריאת החכם, בדברו על אחת מטובת או רעת הדרכים אשר לפניו, נתפעלה נפשו בהתפעלות ויחס לבבו לקרוא בשמחה או בתונה בצרכה או בקללה או למען החזיק אמתת דבריו, והמעתיקים הציגו את הכתובים כאלה בטוב טעם ודעת במקומות מצד פנים הספר. (י"ד י"ט כ"ג. י"ט ה' וכו'). וקצת הקדמונים חתרו למנוח בו גם סגולות אחרות עד שיחדו סגולות אחרות לשירי העברים והביאו ראיה מן הכתוב דאגה בלב איש וכו' (י"ח כ"ה, ל"א י"א ול"א), אבל לדעתי לא נעשה זאת בטובה, ואך מקרה הוא, כי שנים או שלשה חרוזים במספר התקט"ו כתובים מיעוטה דמעוטה הוא. וכן יבא לפעמים מאמר למודי סתם בענייני

הקדמה ראשונה

בענייני ידיעת והשגחת האלהים בשכר ועונש, פעמים ושלש צפרשה אחת, למען העיר את הקורא שיטיל בכל פעולותיו שהוא נגד האלהים תמיד, ושכל חכמתו וערמתו ונזימתו, לא יפסע פסע אחת מזלתי ידיעתו והשגחתו יתברך. וזה כולל כל דברי הספר בכל משל שיסיה אם אלהיו אם תורתיו אם מוסריו ואם מדיניו, העקר היא היראה והחכמה מבלעדיהן לא יחקיים דבר. כי יראה ה' ראשית דעה.
ברלין י"ז שבט תק"ן לפ"ק.

איצק אייכל.

הקדמה שניה

כאשר ישמח לב סוכן משכיל, ותגל כבוד פועל אזהרות, עת היות רעב בארץ, צהתאסף עם רב סביב אולרו לבקש מידו שצר רעבון, — צרנה יפתח את אסמו וצלהלה ישבור צר לכל שואל; כן תשיש נפש איש משכיל אשר קדש עמו להתהלך בגן התורה והחכמה, לבקר צמחיו ופרחיו, ולאסוף מפריה אחת אחת צחפניו, ולשימש למשמרת עדי הגיע תר החפץ לבקשם מידו. מה רב שמחתו כי יבא יום ידע כאמנה, כי לא יגע לריק, ולא קצץ לבהלה. זה לי עשר שנים מיום צאת לאור ספר משלי שלמה עם באורי ותרגומי האשכנזי, ועוד לא ראו נפשות הנמאים לדעתו, עוד ידם נטויה לשקול בעדו כסף מחירו. ויהי כי תמו הספרים אשר באזהרותי, נדרשתי לקול מבקש להדפיסו שנית, נמצאתי לאשר שאלני, והא לכם זרע קודש! באורי ישראל! הספר הזה מתוקן על כל גדותיו. צחנהו ורחו כי גם אנכי לא טמנתי ידי בצלחת מן היום ההוא עד עתה, השקפתי בעין פקוחה על השניאות אשר עלו במלאכתי הראשונה, והטייתי את אזני לקול המבקרים, ולא צויתי להודות על האמת אם כן מצאתיו ולא הריפותי את ידי מלשנות ומלתקן את המעוות כפי כחי, הא לכם הספר, דרשוהו, והיו צרכה!

מבזהות ואיכות ותועלת הספר הלזה, כבר נולתי אמורה בהקדמותי הראשונה. חונם התועלת אשר זכרתי שם היא תועלת המשל והחדה בכלל, וטעם לכוונת מחברם מדוע שמשו צם צראשונה; ועתה אודיעך, הקורא הנעים! בהקדמותי השניה הזאת, תועלת פרטיי (תסתעף גם על טעם תרגומי) אשר תנא לך מן הספר הנשגב הזה לתכלית חמון צניך כפי צורך הזמן, הנשתנה בחסד אלהים עלינו, ואם צעל נפש אתה, שמעני ודע לך! — חונם טרם אחל לדבר, הואל נא לשוט עמי חונות תחלה, אחוזי יד נלכה יחד צין צתרי הימים הראשונים

הקדמה שניה

הראשונים, נשקיפה על הר ליון ששמש, ומשם נתורה את הארצות אשר ישבו צם אצותינו מיום הגלותם מעל אדמתם עד היום הזה. תראה חתת ותשומם. צפנותך אנה ואנה פלגי מים תרד עינך, צהציתך — (הה! לצי לצי על חלליהם!) את החרב את האש והמים אשר באו צם שבויי ישראל. תשתוחחה נפשך ותהמה, צדעתך כי נעו ונדו בארצות אויביהם ערומים וחסרי כל, וכל אשר להם נתנו צעד נפשם. והיה כי תסמר שערות צשרך מחמת המציק, הישר עיניך על מצב היהודים צימינו ותתנחם, צראותך כי הגדיל ה' רחמיו עלינו, ויחננו לחסד צעין השרים והעמים:

במדה

שהצדילה התורה צמנות וצחקים את עדת ישראל מכל העמים צעודו היותה שליו ושקט על אדמתה, כן מדדו אותם אויביהם וימאסו צם אחרי אשר גצרו עליהם ויוליכום שוצב אל אדמת אל נכר. כי כן נצח עליהם אדון הנציאים צאמרו: והיית לשמה למשל ולשנינה בכל העמים אשר ינהגך ה' שמה. עוד לא זרחה שמש החכמה צארץ, עוד סרו מלכי ארץ ושריהם לקול כהני אליל, נעו חוץ לרנת איש צליעל, צשמו עלילות צברים על איש יהודי. והיה כל מוניא דצה וכל מחרחר ריב, טרס קרא, והס ענוהו, וינוו לעמוד צמנור וצמנוק על הגר היהודי הגר צתוכס. אלנהו לעזוב דתו או לעזוב ארנס, רדפוהו מעיר לעיר וממדינה למדינה, עד היותו אומלל ומדוכא לצקש מקוס מנחה מסתור לצפשו צעד כל הונו ורכושו. צסצות הגלויות האלה והשתנות מקוס מגורתם כפי אשר נגזר עליהם צכח הרודה, נשחתה לשונם ונחצבללה שפתם אין איש מהם יודע דבר צלשון נמהר וצשפה זכה. ואם צגלות צצל אשר הגלו צה אך צצעים שנה ואשר לשון עמו קרוצ מואד ללשון עבר, נשתת שפתם כל כך, עד שאמר עליהם נחמיה: ובניהם חצי מדבר אשרודית, ואינם מכירים לדבר יהודית וכלשון עם ועם: על א' כו"כ צגלות האחרונה המרה והארוכה הזאת, צין העמים אשר שפתם רחקה מאוד מלשונות ארצות הקדם. ולולי היתה הדת החדשה נשענת ומיוסדת על יסודי תורת משה וצברי הנציאים, מי יודע אם לעת כזאת נשאר צידינו אף ספר אחד מספרינו הקדושים. יהודית אשר שמשו צה צארנס נשכחה מהם אחת אחת, ולשונות העמים אשר גרו ציניהם לא יכלו ללמוד כי לא עמדו ימים רצים צמדינה אחת, ותהי שפתם צלולה ומלות לשונות זרים יהודית צרפתית אשכנזית ופולנית, כאשר תשמע עוד היום מלות פולנית ונלחת מפי יהודי תושב איטאליען וצריטאניען, ונהפוך מלות איטאליקית וצריטאנית שגורים על לשון תושבי פולניא, ואיש איש את שפת העם אשר הוא יושב צקרצו, לא ידע דבר נכונה. וזאת החלי אשר עד הנה לא עלתה לה תרופה. כל עת שהיו היהודים מוזרים מן העמים ולא היה להם חלק ונחלה צקהלתם וגם אל חצרתם לא באו, כאשר היה עוד צתחלת הדור הזה, לא שם היהודי את לבו על המחסור הזה,

הקדמה שניה

כי לא מצא מקום להשעורר עליו ; אך צעת הזאת צהערות ה' את רוח
המלכים והשרים לדרוש טוב על עמו, ויקראו עליהם דרור, ויחפזו
קרבתם, ויציאום בחזרת אנשי עמם לשבת עמם באחוזת מרעים,
כסתה פני יהודי כלומה, כי אין איש יודע לכלכל דבריו במשפטי ואם
בחמלת ה' הוסיף מאתנו בדור הזה קללת והיית לשמה, חרפת משל
ושנינה לא מש ונמנו, כי האדם אשר לא ידע דבר נכונה אף לשון אחת,
הוא בזוי מעט ונמשל כבהמה, להיות הלשון מותר האדם מומנה. איש
ידבר לשון עלגים איך ירום לבבו להסתפח בחזרת נבונים ? איך ילמד
חכמה, ואיך ישפיע מומחשבות לבו, ואם הם בחונים בכור התבונה,
על לב זולתו ? — למען שום דרך להסיר את החרפה הזאת מעל עם
ישראל, קם מופת דורנו החכם ר' משה בן מנחם זכרו לנח, ותרגם
את התורה, להיותה תחלת הלמוד לנערי בני ישראל ללשון אשכנזי.
גם ספר תהלים ושיר תרגם בחזות לשונו ונבטו טעם ודעת. ואחריו
השעוררו אנשי אמת בחורי חמד להעתיק אחת אחת יתר ספרי הקודש
איש איש כאשר היתה לאל ידו. ואם אל תרגומי בן — מנחם לא באו,
הלא טובים המה מכל תרגומים אשר היו לפניהם. ותהינה התועלויות
היוצאות מפעולותיהם האלה רבות. (א) ימצאו המלומדים אשר אינם
רגילים להבין לשון אשכנז על צוריו, מקום ללמוד על ידי הבאור המבאר
את הענין. (ב) ירגילו את הנערים לדעת דקדוק לשון הקודש. (ג) ילמדו
לשונם לבטא את המלות האשכנזיות כראוי ונכון. (ד) ידעו ע"י שניהם
עניני הכתובים ומוצנם ע"ד הפשט וירגילו את שכלם להיקשים ישרים
ולבחינה נכונה, והתועלת החמישית העולה על כלנה, לעשות סיג לתורה,
כי לולא ההתקנות האלה, יוכרחו רבים ממלמדי נערי בני ישראל
להשתמש בהתקנות מלומדים זרים, ומהם משושנות צהסתעף כוונתם
על ענינים זרים לדת ישראל, ותהי להם למכשול ולפוקה. ואם עוד
היום רבו המלעיגים על הדבר הזה להיותו דבר חדש, דעו כי יבא יום
יתגממו מאולתם, כי חוסר דעתם הניעם, ולא מחכמה בזו דבר אמת :

ואנכי אחרי אשר בחנתי גודל הטובה המסתפת על עדת ישראל
בכח התרגומים האלה, ברותי לי ס' משלי שלמה לתרגמו
ולבארו, כי לספר הלזה יתר שאת ויתר עוז להשתמש בו לתכלית חנוך
ילדו בני ישראל. (א) להיות ס' מוסר השוה לכל נפש יבין לאדם דרכו
באשר הוא אדם, ואם ידע האומן להטביע לקח מאמרים הנחמדים בלב
הנער בעודו רך וענוג ומוכשר לקבל טוב, גם עד זקנה לא יסורו
מלבו. (ב) להיות מאמריו קצרים כוללים רב הענין בדברים אחרים,
ומושקלים בפלס השיר, מהר יררו ללב הנער, ויהיו עומדים נגדו
חמיד ולא ישכחם. (ג) להיותם מיוסדים על הנהגות האדם עם ריעיו
ועם אנשי ביתו, יקל להולמד להסבירם ולעשות ספור מעשה לכל
מאמר

הקדמה שניה

יב

מאמר ומאמר (*) למען תה נועם ללמודו, ולצלתי הכבד עול הלמוד
 על צווארי הנער, כאשר יעשון המלמדים הצוערים אשר יכבירו מלים
 בלי דעת ותבונה, ואם כסום עגור יפצפס הנערים, יאמרו: עשינו
 כפלאות * (ד') להיותם רוצם נוגעים בהנהגת אדם עם ריעיו, ואין
 בהם דבר הנוגע צדת ובאמונה, ואינם לריכס עיון ועומק החקירה
 כאשר נלרך אותם ביתר ספרי הקודש ובפרט בדברי הנביאים, נוכל
 גם

(*) לדוגמא איני לך ספור כזה מיוחד על הכתוב אשר בא במאסף מאחי
 יחיאל אייכל, ועוד אחרים אשר תראה בגוף המכתב הנזכר בחודש תמוז לשנת
 התקמ"ד ובחודש אדר ראשון לשנת התקמ"ח ובאגרות חכמה להשר פאן העניגסנצערג
 במאסף תקכ"ד דף כ"ב וכו', יהיו לך לנס :

בן תשע שנים הי' אמנון הנער בהלכו את אביו השדה להשתעשע
 שמה, ויהי בהיותם שדה, וירא אמנון את התומר אשר לאביון
 רעהו ואת פריו כי רב הוא, ויאמר לאביו ראה נא אביו, ראה את
 העץ הזה כי תאוה הוא לעינים ואת פריו מה נחמד להשכיל * ועתה
 אדברה נא באזני אביון רעי לתת לי מזרע פרי העץ לנטוע אותה
 בגני, ולימים מעטים והי' לי עץ עושה פרי כמוהו * ויען אביו לאמור
 אל נא בני, דע ימים רבים יעבורו והתומר לא יתן פריו * עוד שנים
 עשרים יחלופו בטרם תראה תנוצתו, ומי יודע לעת כזאת אם תחיה
 ואכלת מפריו * בכל זאת לא סר אמנון מלבקש, ויפטר באביו לאמור:
 אנא אביו תנה לי מפרי התומר לנטוע אותם בגני, והיה בעוד שנים
 עשרים כי אבא על שכר עמלי ואוכלה מפרי העץ אשר נטעתי בימי
 נעורי אז יגיל לבני גם ישמח נפשי בקרבי * הכי ככה רבות למדתני :

אוגר בקיץ בן משכיל

נדרם בקציר בן מביש

ובן יכול האומן לקבץ ספורים מספרי חכמי זמננו, לעשות מהם ספור
 קצר ונועם על לב הנער, ולספרו לו, ואחר ידעו כי הבינו

הנער

ד א I 4

רוח
 יחפנו
 יים
 ואם
 משל
 זחת
 איש
 ילמד
 נה
 לעם
 זרגס
 גזי
 חריו
 קודש
 באו
 ליות
 אינם
 באר
 למדו
 יחס
 רים
 דה
 דאל
 תחם
 עוד
 יום
 ת:
 דאל
 גמו
 גוך
 רכו
 בלב
 ורו
 ס,
 גדו
 עיו
 לכל

הקדמה שניה

גם ללמד עם הצנות ואין בזה חשש תפלות אשר הזכירו בס' חז"ל
באמרו: כל המלמד את בתו תורה כאלו מלמדה תפלות * והטעם
כי כל דבר התלוי בשקול הדעת, הוא מסוגל לשנות את טעם האדם,
ויביאחו להחפיה דברים אשר לא כן * אמנם בספר המוסרי הזה
אשר הוא כאילו אשר ענפיו מרובים כוח לחסות צללם, ופריו ירבו
לאין מספר, ישתמש בו כל אדם איש ואשה כגדול כקטן * הן אלה
הסבות

הנער ונתפעל ממנו, יאמר ראה: על זה אמר שלמה בחכמתו קס *
והנני להניג לפניך דוגמא אחת:

אים פרעטיגען געטפאן, קעסטליך געטאיקט ערטיהן ורחיה טעגליך חין
דען טטרעמען * חין יעדער ביקטע חונד בייגטע זיך פאר חיהק,
זו בחוד ער חיהן געוואהר וווארדע * אלעס טפראך פאן זיינער פרחט
פאן זייגען טעטלען, חונד ער ווארד פיר דען רייכטען חין דער געאיינדע
זאנערקאנט * גאנץ זאנדרט זאכטעטע און דען אמחי דער חין זיינען טאעטען
ברויגען רחוק לו פום זיינעהער גינג, חונד זיאאער איבער טאעטען לייטען
קאפגעטע * איט דייער קאפגע פערטיגעט אמחי חויך יעדען חב, דער חוס
זיינע גאכע פיר דען זאנדהאט בוס * ניכטס דעסטא וועניגער זאכער,
ער זעלבסט בייח דונקלער נאכט חין דען וואהנונגען דער דירעטיגען חואהער,
אערקטע חויך חיהרן זעבענמאנדל, חונד ווען ער זיינר וואהלוטהאט ווירדיג
פאנד, דער ערהילט דורך זיינען זיינער פערטרויעטען דיהער רייכליכע
חונטרטינג, אהנע דען נאהאן דעם געבערס לו ערפאהרן:

ווער דאך וואהל דער הייליכע וואהלוטהער זיין אפג? פראגעטע זיאאער
זיינר דען אנדרן: זא פאט און חין געאלטעט, דייע הייליכע
זילדע זאכטע * ווער זאנדרט ווירד עס זיין אלס חונד רייכער זרחיה? —
דער ערלע דער זא: זארגפאלטיג זיך נאך דעם נאהאן דעם דירעטיגען ערקונדיגט,
חוס חית טיילען דען וואהלוטהאט זעלבסט חויז לו חייב * חיינע לייטלונג
דויערטע דייע עפאליכע זיינונג פארט:

זיינע פיארטברוכסט, דיז חין דער טאט זאויסבראך, רויכטע ניכט
נור הונדערט פראן חבדאך חונד זאג, זאנדרן זאכטע חויך אלע
פאענטיכע פראן זאכטע חין דען זאטע, חונד דען זענער דער דירעטיגען
וואר

הקדמה שניה

יב

הסבות אשר הנועמי לתרגם את הספר הזה ולבחור בו מכל אחיו וחי יתן והיה הסבה לתועלת אדם אחד מני אלף, והיתה זאת משכורתו, כי תכלית כל מחקר וכל עבודת האדם נקודש להשלים את נפשו היקרה ולבחור

והוא אונכשריבליך גרףס. דיא עלטעסטן דער גאיינדע פֿערזאמלן זיך אונד לעגן יעדעס איהרער איטברידר נאך פֿעהרעלטניס זיינעס פֿעהרמעגענס זיינן בייחטרוג אויך, אונ דען אונגליקליכן לז העלפֿן. אויך זרחיה'ס מנטייל ווארד זיין לזוטס פֿאן טויענדן, אויך אמח'ים הינגעגן קויס הונדערט אויסגעטריבן, דיא דיער אויך זאגלייך זאגע זיינווענדונג לזעהלע. זרחיה הינגעגן בליב איט דעס זיינגען גענליך זוי. עס פֿערטטריבען אעהרערע טאגע, דיא עלטעסטן פֿעללער ערווארטונג קאנטן זיך דיס אויבלייבן ניכט ערקלעהרן. זאללע ער אונזרע אויפֿפֿעדערונג ניכט ערהאלטן האבן, אדר זויט זיז וועגן זיינר פֿילען געטעפֿטע זין פֿערגעסנהייט געקאמאן? — זיז ווערע עס, זאגטע זיינער, ווען וויר זייהן דזראן ערזינערטען? — אויך דער טטעללע וואורדע זויז איהרער איטטע זיינער געוועהלט, דער זיך זאגלייך זין זרחיה'ס הויז בעגאב, זין דער בעסטען הזפֿונג ניכט לער לזריק לז קעהרען:

וויא ערטראק ער אבער אזט ער זאלע זיאמער זיין הויזע פֿעריגעלט פֿענד, אונד פֿאן זיינעס געריכטס דיהנער ערפֿוהר: דאס דער הויז הערר הייליך ענטווייבען זיז, ווייל ער דיא געלדער זיינער בירגער דיא זיז זייהן זאפֿערטרויט הזטטען, אונד יעלט נאך דעס ברזנדע לזריק פֿעדערטען ניכט בעלזעהלטען קאנטע. פֿעלל אונזוהט קעהרטע דר געטייטטע בחטע לזריק, אונד קויס הזטטע ער דער פֿערזאמלונג דיא נפֿעריכט פֿאן זרחיה'ס פֿעלל איטגעטיילט, אלס טאן זיינע אנדרע וואריבער זיז זיך ניכט וועניג וואנדערטען, בייז זייהנען זיינגיג. עס וואורדע זייהנען נעאליך אנגעלייגט: דאס טאן אעהר דען פֿונפֿליך דער זאבעבראנטן פֿעזאליען איט זאלטן בעדירפֿניסען אויך אמח'ים קאסטען פֿערועהן ווארען. — אויך אמח'ים קאסטען? ריך זיינער פֿעללער פֿרוואונדונג זויז. זרחיה זיין זראער זאן, אונד גאר זיין בעטריגער? ריך זיין אנדרער. ווער העטטע דא: זיינע נאך דא: אנדרע יע ערווארטעט? ריפֿען זאלע. דרוס, זאגטע ענליך זיינער, זאלל זאן נאך דעס זיינע אויך זין דיעס פֿעללע וויז זין קיינעס אנדרען זורטיילן

חז"ל
טעם
אדם,
הזה
ירבו
אלה

ה
ד חין
הס
יחכט
יינדע
זטען
יטען
זוס
טויך
ער
רדיג
ליכע
ואער
ליטע
גט
לזונג
יכט
זאלע
טיגן

הקדמה שניה

ולבחור במדות טובות הנאות לו והנאות לעולם :

ברלין בחדש הראשון שנת התקנ"ט לב"ע.

איצק אייכל

אורטיין • האט אונס ניצט שלמה אויסגעקויפט דרוין געאנצט ווען ער זאגט :

יש מתעשר ואין כל

מתרושש והון רב

אזאנער טהום רייך, אינדעם איזט גאר ניצטס

דאז הינטער :

אזאנער טהום פראם, אונד בעזילט גרעסן טון :

וכאלה רבות אשר יוכל האומן להשתמש בהן, אם הוא מסוגל בכך י

וע"י זה יחנך גם הנער לכתוב מלבו את מחשבותיו, לבאר כתובים

כאלה אם תפסום :

משלי

עם

פירש"י, תרגום אשכנזי, וביאור

ולתיות בשלימות רב התועלת, נרפוס גם

ספר מכלל יופי

המפורסם בעוצם הלולו בפירושו המיוסר ע"פ דקדוק לשוננו הקדושה

ותוספת לקט שכחה

אשר הוסיף עליו לשלימת המלאכה החכם הנעלה

מתורר יעקב אבנדאנה זצ"ל

משלי א
משלי

שְׁלֹמֹה בְּדַבְרֵי מְלֶכֶת יִשְׂרָאֵל :

לְדַעַת חֲכָמָה וּמוֹסֵר
לְהִבִּין אִמְרֵי בִּנְיָהּ :
לְקַחַת מוֹסֵר הַשֶּׁבֶל
צֶדֶק וּמוֹשָׁפֵט וּמִשְׁרִים :
לְתֵת לַפְתָּאִים עֲרֻמָּה
לְנַעַר דַּעַת וּמוֹיָמָה :
יִשְׁמַע חֲכָם וַיּוֹסֶר לְקַח
וּנְבוֹן תַּחְבֵּלוֹת יִקְנֶה :
לְהִבִּין מִשְׁרַל וּמְלִיצָה
דְּבָרֵי חֲכָמִים וְחִידוֹתָם :
יִרְאֵת יְהוָה רֵאשִׁית דַּעַת
חֲכָמָה וּמוֹסֵר אֱוִילִים בָּזוּ :

מ' ס' דבתי * ח' נחה * ש' שמע

למוד: חכם. זה בעל שמועה: וכבון. מוסיף על ידיעת חכם שידע להבין דבר מתוך דבר ומוסיף על שמועה: (ו) להבין משל ומליצה. שיתכונן לבין במקראות שני הדרכים המשל והמליצה שיבינו את מה המשיל למליצה. ואף מן המליצה לא יסירו לבס שגם היא נריכה להבין כשאמר להגילך מאשה זרה וככרי' על ע"א מעובדי כוכבים כאמר הרי המשל, ואף המליצה שהוכיח משלו בלשון אשה הבן בה והזהר מאשה זרה (ס"א זונה): דברי חכמים וחידותם. דורשי רשומות מקרא מלא וחסר רמו דמיון וחידה: (ז) יראת ה' ראשית דעת. ע"כ פיר' לצורך מה עשה שלמה הספר הזה ועתה מתחיל הספר (ס"א ח) יראת השם ראשית דעת. היא תרומ' עיקר הדעת והיא תהי' לך הראשונה לדעת

רש"י

א (א) משלי כל דבריו דיגמא ומשלים משל החורה באשה טובה ומשל ע"א מעובדי כוכבים באשה זונה: (ב) לדעת חכמה ומוסר. המשלים האלו אמר להודיע לבריות (חכמה ומוסר) שיהו עמלי' בתור'. שהיא חכמה ומוסר ובינה: (ג) צדק ומושפט ומוסרי'. צדק נדקה מן המעט. ומשפ' לשפוט אמת. ומשרים היא הפשר דרך חלק ומישור זה לזה ולזה: (ד) לתת לפתאים ערמה. משלי' או אמר קהלת לקנות הפתאים ערמה. לנער דעתו וזגסו לנער המנוער מכל שלא למד עדיין כלום. מווימה מחשב' ענה: (ה) ישמע חכם המשלי' הללו ומוסף על חכמתו: לקח

מכלל יופי

(ג) השֶׁבֶל יוקור: (ח) לְקַח עֵינֵי הַמַּדַּע, תַּחְבֵּלוֹת, עֲצוֹת וּמַחֲשָׁבוֹת שֶׁאֵלֶּם מִתְהַפֵּךְ בְּלִבּוֹ בְּתַחְבֻּלוֹתָיו בְּהֵסֵב לְבַחֵר הַיִּשְׂרָאֵל: (ו) מִשְׁרַל, עֵינֵי דַמּוֹת דְּבַר אֵל דְּבַר וַיֵּשׁ בּוֹ גַם כֵּן דְּבָרִים סְתוּמִים: וּמְלִיצָה, עֵינֵי טוֹכֵן דְּבַר וְהַטְעָמָה: וְחִידוֹתָם, עֵינֵי דְבַר סְתוּם שֶׁיְבִינּוּ הַמְבִינִים דְּבַר אֲחֵר מִתּוֹךְ אֲוֵתוֹ הַדְּבַר (ט) לוֹחַ

משלי א

שפריכע

שלמה'ס זאָהנס דוד קעניגעס אין ישראל .

2 צור ערקענטנים דער ווייזהייט אונד זיטטנלעהרע ,
צור ערגרינדונג דער אויסשפריכע דער פֿרוננפֿט ;

3 צור ערלאַנגונג פֿרוננפֿטיג ציכט , ביליגקייט ,
אורטייל אונד רעכטשאַפֿנהייט .

4 דיא אונבזאָנענען אויף איברלעגונג , דען יונגלינג
אויף קענטנים אונד פֿאַרויכט צו פֿיהרן .

5 אויך דער ווייזע ווירד זיא הערן אונד אן קענטנים
צו נעהמן , דער פֿרשטענדיגע אויף ראַהט=
שלעגע גלאַנג ;

6 דענק=אונד זיטטנ=שפריכע , וואַרטע דער
ווייזן אונד איהע רעהטול פֿרשטענדיך
פֿאַרצוטראַגן .

7 עהרפֿורכט פֿאַר דעם עוויגן איזט אַללם וויסנס
אַנפֿאַנג . פֿרקעהרטע גמיהטר פֿר=אַכטן ווייזהייט
אונד צוכט .

באור ב

א (א) הפסוק הזה הוא כולל

הספר ושם מקברו מי ומה היה , ואיננו דבוק לגוף הספר ; באור שם משלי ככל נזכר במבוא הספר : (ב) עד פסוק זה הוא שער הספר ונזכרו בו תועלותיו לכל כתה וכתה מבני אדם אשר יתחיל לב עליו . וכל תחלה על אותה הכת אשר אנשיה צוערים בעם אשר לא ילעו כי יש חכמה בארץ והם חסרי הדעת ואמר לדעת חכמה ומוסר , ואחר כן דבר על האנשים אשר ידעו כי יש חכמה וכי כגבנו דרכיה לתועלת האדם אמנם מסבת העצלות או השרירות משליכים

אותה אחרי גיוס ואינם פונים על דרכיה , וכנגדם אמר להבין אמרי בינה , וההבנה היא לתכלי' צדק המחשב' : (ג) דבר כנגד הכת היודע' חכמה ומבינת אמרי בינה אמנם אינה צעלת מעשים טובים המתוקנים אחרי מוסר ההשכל וכנגדם אמר לקחה מוסר השכל , ואחרי זאת דבר על הסגולות אשר נסתעפות בסבת מוסר ההשכל , וזה צדק משפט ומשרים שתי מדרגות מעשיות ואחת שכלית ר"ל המשפט , והוא גדר השכלי להבחין בין האמת והשקר והטוב והרע , ובסבתו יעשה האדם משרים , דברים אשר יאותו מוסר היושר , או צדק כאשר יאות מוסר בחירת היותר טוב אף שנספאת הדין יתכן לעשותו באופן אחר : (ד) מלבד אותן התועלות הנזכרות יועילו המשלים גם להעיר לב הפחאים ההולכים וטועים באכזרים מבלי שום לב על חקם אשר שם חוק להם הנורא , ומבלאים זמנם בהבלים מבלי דעת , ולתת להם ערמה והיא ההתבוננת בדרכיהם למען דעת בחור הדרך היאות להם . ולנער אשר לא הלך עדן בדרכי החכמה והמוסר , דעה ומזומה : (ועיין מה שכתב רע"ר יואל ברי"ל על שורש פחה במאסף (תקמ"ד דף כ"ה) : (ה) גם יתכנו המשלים האלה לחכמים , כי החכם בהיות לפנניו קבון משלים כאלה הנרשמים מאיש חכם אשר היה לפניו , ידע להשתמש בהם כל פעם לפי הענין ויוסיף לקח לו ולולתו : ואיש נבון ילמוד מהם תחבולות ועצמות חדשות , וידע גם : (ו) להבין משל ומליצה דברי חכמים וחרוחרם , להסבירם ולהבינם לזולתו . וגדרי השמות הנאות נכתובים האלה מנאריים בהקדמת הספר : (ז) וראת ה' ואשית דעה , מדרך הסופרים והמעתיקים חדשות מייסנות להניג בראש ספריהם וליכיה אחת (אוחטטח) הכוללת רוב הענין אשר ישמו לב עליו , כאשר לאינו ביחוד בדברי שלמה בקהלת באמרו בראשית ספרו הכלי הכלים אמרה קהלת הכלי הכלי , וכן סיים ספרו במליכה זאת להורות שכל ענייני הספר הזה הוא מדבר מהבלי העולם וקמטיו , וכן פה הניג המליכה הזאת בראש ספרו להורות כי כל המשלים והמלינות הנאות בספר הזה ילכו ויסובו על יראת ה' כי היא ראשית דעת ואם

8 לדעת, לפני חכמתך
 הקדם ליראה את
 יונקך והיא תתן
 בלבך לעסוק בחכמה
 9 ונדעת כי האוילים
 אשר אינם יראים
 את ה' הם בזים את
 החכמ' ואת המוסר:
 10 (ח) שמע בני מוסר
 אביך . מה שנתן
 הקב"ה למשה בכת'
 ועל פה : אמך .
 11 אימתך כנסת
 ישראל כמו (יצחקאל
 י"ט) מה אמך
 לבית' והם דברי
 סופרים שחדשו
 והוסיפו ועשו סייג'
 לתורה : (ט) לוית
 חן . חבור של חן הם
 לראשך כלומר התור'
 והמוסר יהיו לראשך
 לוית חן וכענקים

שִׁמְעוּ בְּנֵי מוֹסֵר אָבִיךָ
 וְאַל-תִּטְּשׁוּ תוֹרַת אִמְךָ :
 כִּי לֹוִית חֵן יֵהֶם לְרֵאשֶׁךָ
 וְעֲנָקִים לְגִרְגֹרְתֶיךָ :
 בְּנֵי אִם יִפְתּוֹךְ חַטָּאִים אֶל-תֵּבָא :
 אִם-יֹאמְרוּ לָכֶה אֶתְנוּ
 נֶאֱרָךְ בַּה לְדָם נִצְפְּנָה לְנִקְי חָנָם :
 נִבְלָעִם כִּשְׂאוֹל חַיִּים
 וְתַמְיִמִים בְּיֹרְדֵי בּוֹר :
 כָּרֶל-חֹזֶן יִקָּר נִמְצָא
 נִמְלֵא בְּתִינוּ שָׁלָל :

גורלך

של עדי זהב יהיו : לגרגרתך . לזוארך , ועל שם שהקנה עשויה טבעות טבעות קורא
 הצואר בל"ר : (י) חטאים . חוטאים : אל תבא . אל תאבה להם : (יא) נארצה לדם . לשפוך
 דם : נצפנה ל' מאר' . נצפנה לבקי חנם . הכתוב אומר שנפנתם לבקי חנם הוא : (יב)
 נבלעם לבקיי' כשה' חיים כשאויל הכולע כל גוף שלם : ותמימי' . אינו לשון נדיקי' . אלא
 מלשון שלמי' ככלעי' כשהם שלמים כאדם היורד בתוך הבור כשהוא שלם כלומר בעודם
 בעשרם נהרגם וכירש נכסיהם :

באור

אין יראה אין חכמה ואם אין חכמה אין יראה , אמנם האוילים מפאת שאין יראתם
 יראה פנימית ויראת הרוממו' בוו חכמה ומוסר , וכשחתו בין ביראה בין בחכמה :
 (ח) בני , זה התחלת הספר והוא הולך ובא עד פרשה יו"ד בדברי מוסר בסגנון אחד ,
 ובפרשיות האלה אך מעטים המה המשלים , כי הרוב המה מליצות כמשכות על ענין אחד
 כמו אזהרת הקמדה והניאוף וכיוצא בהנה , ומוסר לדעת

מכלל יופי

(ט) לוית , ענין חבור ודבוק : לגרגרתך , נכפלה בו הפ"א : (י) אל תבא ,
 שרשו אבה והאל"ף תמורת ה"א ופ"א הפועל בעלם וענינו ענין רצון ותאוה :
 (יא) נצפנה וכן יצפנו פעלים יוצאים . והרי"קם פירשם פעלים עומדים :
 (יב) ותמימים , י"מ אותו מענין השלמת הגוף כמו נבלעם כשאויל חיים . וי"מ אותו
 מענין השלמת הדעות כי על הישרי' והתמימים הם שואבים ללבדם : (יז) מוורה

- 8 מיין זאָהן! מערק אויף דיא לעהרע דיינס פֿאַטערס , פֿרנאָבלעסיגע דיינר מוטטר אונטרריכט ניכט .
- 9 זיין זינד דיינס הויפטע צירליכס דיאָרעם , פֿרעכטיגס גשמידע דיינס האַלזע .
- 10 מיין זאָהן! ווען זינד דייך בטעהרען וואָללן , גיב איהנן קיין גהער .
- 11 ווען זיין זאָהן : „ געהע מיט אונס , וויר וואָללן „ אויף ברוט לויך , יענן ווערהרלאָזן אָהנע „ גפֿאַהר נאָכשטעללן ,
- 12 „ וואָללן וויא דיא העללע לעבענדיג זיין פֿרשלינגן , „ גאַנץ אונד גאַר אַלס פֿעהרן זיין אין דיא גרופֿט ;
- 13 „ וויר פֿינדן דאָן שעטצבאַהרס גוט , „ פֿיללן אַונורע הייזר מיט בייטע ;

שמור החכמה ואודותיה ולכן זיינתי בהעתקתי אשכנזית כל פעם פירוד הענין בסימני הפרוד . כזה : * * * ורבי מנחם המאירי ז"ל קדמני בדבר הזה וחלק הפרשיות לחלקי קטנים : מוסר אביך , האזהרה הראשונה היא אל הנער לבנתי שליך אחרי גיוו מוסר אבותיו, כי המה היועבי' התמימים אשר לאדם , וכל מגמתם להטיב את מדות צניהם , ואם גם הם צענמס הולכי עקלקלות , בכל זאת יאבו שיהיו צניהם שלמים ; והזהיר מאוד על שמירת המוסר הזה כי הוא עושה רושם וכשאר תקוע בלב כל ימי החיים . ומה גדול תועלת החינוך כראוי , כי עד זקנה ועד שיבה יכירו וידעו כל רואי האדם בהשקפה ראשונה דרך חנוכו בנערותו ; ולואת אמר , פסוק : (ט) כי לויח חן וכו' , לומר מוסר האבות הוא כמו העטרות והכתרים על ראשי המלכים והשרים אשר כל רואיהם (אף אם לא יכירו אותם) ידעו כי ככבדים וכנדיים המה . וטעם לויח משרש לוח הוכח בלשון עבר על דבר הדבוק לעצם מה על דרך מקריי (חקלידענטזויט) כמו ונלוו עליך, הפעם ילוח אישי , כמער איש וליוח וממנו כל הלואת הממון . והלויח האורחים , ומה העטור והעטוף והגור הכתון לבני ולקשט . והסתכל מאוד בשרשים כאלה ודרך הסתעפתן ליונקות הגבה יתראה נועם הלשון , אמנם אין כאן מקומו : (י) בני , האזהרה היא על חמדת הממון , ומורה פה כבלת החומדים וסבלותם כי סופם לנפול ברשת זו עמנו לאחרים , והנה אם יפתוך החטאים , להתחיל בדבר קטן לעמוד על ממון ריעיד , שכן דרך המסיתים לדבר על הלבו ולהורות קלות המטא ושאיין מקום להכשל בו , אל האבה אל תשמע אליהם . (יא) אם יאמרו לכה וכו' , הנה הורה פה את דרך המסיתים המדיחים את הנער ללכת בדרכם הרע . נצפנה לנקי חנם , אלו היה פי' נקי כמו נקי כפים (אונטוואַדיג) כאשר פירשוהו כל המפרשים תשחת מליכת המלך , כי מזה חסר לבאשר ידיח את זולתו לארוב לדם רעהו ויסמוך אליו שהוא נקי וצדיק . ? הלא בואת יפעול בלבו התפעלויות הרחמים לבנתי שלוח בו יד ? ורש"י ז"ל הרגיש בזה ולכן כתב , הכתוב אמר שפנתם לנקי חנם . אמנם לדעתו פי' תבת נקי הוא כאלם שאומר יבא פלוגי נקי מנכסיו , (זעער , זעדיג) והמסיתים מחזיקים את לב הניסת לאמור , אל תירא כי איש אשר נארוכה לו הוא הולך נקי בלי כלי זיין ואין בו כח לעמוד כנגדו ולכן תרגמתיו (זערהרואם) . וטעם חנם הוא מוסב על המסיתים שהם אומרים להניסת , נעמוד על דם ריעינו בלי יראת העוכס , כי הוא לא יעמוד כנגדו מטעם שהוא נקי , וגם מעוכס הבית דין לא נפחד , כי מעשכולא ידע לאיש כל ימי עולם . (יב) נבלעם כשאויל חיים כשאויל הכולע כל גוף שלם ואינו כשאר ממנו רושם על הארץ, וערך הכתוב הוא , נבלעם כשאויל חיים

ו — חמישים כוורדי בור , וטעם חמישים אינו לשון נדיקים כי אם מלשון שלמים (מלשון הרש"י) וכן תרגמתי בל"א (גאנץ אונד גאהר) . וזה להסיר מלב הניסת הפחד , כי יבטיחו להעביר את הגנול מעל הארץ מבלי ידע בו איש מה היה לו : (יג) המסיתים ידגרו מתועלת מעשיהם ואת הטוב אשר ישיגו בסנתם :

14 גורלך תפיל בתוכנו
 כים אחד יהיה לכלנו :
 15 בני אל תלך בדרך אתם
 מנע רגלך מנתיבתם :
 16 כי רגליהם לרע ירוצו
 וימהרו לשפך דם :
 17 ביהנם מזורה הרשת
 בעיני כל בעל בנה :
 18 והם לדמם יארבו
 יצפנו לנפשם :
 19 כן ארחות כל בוצע בצע
 את נפש בעליו יקה :
 20 חכמורת בחוץ תרנה
 ברחבור תתן קוליה :
 21 בראש המיות תקראי בפתחי
 שערים בעיר אמריה תאמר :
 22 עדימתי פתים תאהבו פתי

(יד) גורלך תפיל בתוכנו . אס תרנה תחלוק או אס תרנה יהיה בשותפות : כים אחד יהיה לכלנו . ביחד : (טו) לרע ירוצו . לרעת עצמ' הם רני' ואינם יודעי' לתת לב לדב' : (יז) כי חנם מזורה הרשת . כי העופות הרואות חטאי' וקטני' מזורים על הרשת חנם הוא בעיניהם שאינם מכירים אל מה הוא צורת ויורדין בה ואוכלין : (יח) והם לדמם יארבו . והצידי' יארבו לדמם של עופות : (יט) כן ארחות כל בוצ' בצע גולה נאה ונאמד' היא לו וכן היא לו . וסופו את נפש בעליו יקה . נפש עצמו שבעה עכשוו בעל המון שגול מחירו : (כ) חכמת בחון תרונה . הרי חכמותיה של תורה בחוכמותיה תעוק' להזהירכם לסור אליהם ומה הן חוכמותיה בתי מדרשות : ברחבות . במקום שמרביין אותה כך דרש רבי תנחומא : (כא) בראש הומי' תקרא במקום שהיא נשמעת ונכרות שם היא קורא' ואומרת ענין של מטה עד מתי פתאים וכו' : בפתחי שערי' הם מקום ישיבת הזקנים : (כב) פתאים המתפתים ע' ימסיתים ומיני' : תאהבו פתי הסתה שם דבר לפתיות כמו כל' קרי , שפי : (כד) נטיתי

מכלל יופי

(יז) מזורה , היה ראוי להיות כמורה בדגש בפלס מנלה לזו הריש : כל בעל בנה , פירושו כל צפור בעל כנף : (כ) חכמות , שם , פירושו כל חכמה וחכמ' כי תרונה ליחד' : בחוץ , פירושו שוק : הרנה , ענין הכרה ופירושו כל א' וא' מהחכמות תרנה :

ובמכלל

וְלִצְיִים לְצֹזֵן חָמְדוֹ לָהֶם
וְכַסְיָרִים יִשְׁנְאוּ דַעַת :

(כד) נטיתי ידי -
לרמוז להם לסוד
אלי כאדם המרמוז
למכירו בידו וכוסה
ידו אליו לסוד אליו :

23 תָּשְׁבוּ לְתוֹכְחָתִי הִנֵּה אֲבִיעָה
לְכֶם רוּחִי אֹדִיעָה דְבַרִי אֶתְכֶם :

(כה) ותפרעו -
ותבטלו כל ענתי -
שיענתי לגדל אתכם
בעולם : (כו)

24 יַעַן קָרָאתִי וְהִתְמַאֲנִי

כשואה - כענן העול
פתאום - כסופה
טורביליאן בלע"ז :

נְטִיתִי יָדַי וְאִין מִקְשִׁיב :

25 וְהִפְרַעוּ כָּל-עֲצָתִי

(כז) יאתה יבא -
(כח) ישקרנני -
יבקשוני : מפרו
דרכם הפירות
שאוכלים בקייהם
בנרות המונחת
אחם והקרן שמורה
להם בגיהנם :

וְתוֹכְחָתִי לֹא אֲבִיתֶם :

26 גַּם-אֲנִי בְּאִדְכֶם אֶשְׁחַק

אֶלְעַג בָּבֹא פְחַדְכֶם :

27 בָּבֹא כְשִׂאוֹהַּ פְּחַדְכֶם יִתִּיר

וְאִדְכֶם כְּסוּפָה יֵאָתֶר

באור

בָּבֹא עֲלֵיכֶם צָרָה וְצוּקָה :

28 אִזּוּ יִקְרָאֲנִי וְלֹא אֶעֱנֶה

יִשְׁחַרְרֵנִי וְלֹא יִמְצָאֲנִי :

(כב) לציום הוא
ההמון עם הפחותי
והריקניס (דער
פעבל) וכן פי'
השם הזה ע"פ הרוב :

29 תַּחַת כִּי-שְׁנָאוּ דַעַת

(כג) חשבו
לחוכחתי הנה
אביעה לכם רוחי
דכה להורו' בזה כי נקל הוא לאדם להשיג חכמה אם נכנס חפצה ובלב שלם יפן איה, ואמר :

ויראת

בזמן שתשובו לתוכחתי, ותשימו עליכם בכל לבכם לשמוע דברי, אז אביעה לכם רוחי
יעבדו תורותי ולמודי לכם כאלו יזובו ממקור מים חיים : (כד) נטיתי

תוספות באור

אל המובל כחל לשון כמו בוצע בוצע גוכל לשמש את השם הזה לשני פנים, א' לחוק עבד
בחלק הראשון, וב' לבאר את הענין בחלק השני וזה משגלת לשון עבר - ושמו זה הכלל -

מכלל יופי

במשקל התאר בשקל מרי : (כג) אביעה, נקרא הדבור בל' הזה לפי שהוא יוצא מהפה כמים
או אפי' כיה האל"ף בסגול כמו (השע"א) יחדו כלסוד היתה סה"א תעופה ולהרחיב על סה"א כתמלטה תנועתם הוא תחת התי"ו ולדי תחת סה"א וזו ופתח תחת סה"א :

23 „אלכרנהייט ליבן, איהר שפעטטר אן שפעטטרייא
 „גפאללן פינדן, איהר טאָהרן קענטניסע האַססן?
 „ווענדט אייך צו מיינר אונטרווייונג, מיין גייסט
 „זאלל אייך צו שטרעמן, מיינע לעהרן וויל איך
 „אייך מיטטהיילן.
 24 „איך רופֿע אייך צו, איהר הערט ניכט —
 „ביטע אייך מיינע האַנד, נימאָנד אַכטט עס;
 25 „איהר פֿרווערפֿט אללע מיינע ראַהטשלעגע,
 „וואַללט מיינע צורעכטווייונג ניכט —
 26 „וואַלאַן! זאָ פֿרייאַ איך מיך אויך איירס פֿאללעס,
 „שפּאַטטע איירר ווען אַנגסט אייך איברפֿעללט.
 27 „ווען אַנגסט וויא דאָנגר=וועטטר איבר אייך טאַכט,
 „עלענד וויא ווירבל=ווירנד דאָהער בריווט,
 „ווען לייד אונד דראַנגואַל איבר אייך וויטהן.
 28 „איהר ווערדט דאָן מיך רופֿן, איך אַנט=
 „וואַרטע ניכט — ווערדט מיר פֿלעהען —
 „פֿרגעכנס — איהר פֿינדט קיין גהער.
 29 „צור שטראַפֿע דאָס זיא קענטניסע האַססן,
 אן

(כד) גטיות ידיו לפי
 דעת רש"י שכתב,
 לרמוז להס לבא אלי
 כאדם המרמוז לקבירו
 בידו וכו' ידו אליו
 לסור אליו, יהיה
 תרגומו (אין האבבע
 אייך איט דער האנד
 גווינקט); ולדעת רבי
 מנחם המאירי שכתב,
 שנתתיד לקבל אתכם,
 והאבן ישיית שכתב:
 ובקשתי לעזרכם
 במעשה ולכנות ידי
 להחזיק בכם יהי
 תרגומו (דיו האנד
 ביטן) וכן תרגמתיו
 בל"א ולהכעיס המליצה
 לא שמרתי הזמן העבר
 בל"ק. והשרש נטה
 יש לו טעמים רבים לפי
 ענינו, ולפי המלות
 הסמוכות אליו,
 לפעמים יתורגם

(ווינקן) לפעמים (ביגן, נייגן) ולפעמים (חבנייגן, חבווייבן) אמנם אין כאן מקום
 לביאורים כאלה: (כה) והפרעו, שרשו פרע טעמו ראשון נסיגת אחר, ויזוה למפרע
 בל"ז, והתשלומין הנקרא' פרעון נגזר מזה, לפי שהיא השבת הדב' או הגמול לבעלו הראשון,
 וטעמו השני הוא מריז וזיטול כמו כי פרוע, ויזוה בפרוע פרעוה כאשר תרגמו הרמב"ם
 ז"ל (נרריטונג), וכאן טעמו המריז והביטול, לכן מתורגם (פֿרווערשט). (כו) גם
 אני, החכמה מדברת כאיש נקס המשמש בכפול אויביו, אכן לא זה נקמה המדה הגרועה
 כאשר ידענוה אכחנו, כי אם מנד תולדות החכמה לעזור כל זמן שמגמת האדם להדבק בה,
 אמנם בהשליכו את מוענותיה אחריו גיוו כל זמן שהו' הולך בצרירות לבו והשעה משקפת
 לו, ובגד לו יסן אליה ויבקש ממנה עזר, אז לא תוכל להצילו ועומדת מרחוק. והמשכיל
 יבין את נועם המליצה בפרשה הזאת איך הציג המלך את החכמה תחלה כקוראת בחוכות
 לבקש את האדם להתחבר אליה, ושם בפיה גם הדברים לאמור: חשבו לחוכחתי אף
 שורית' בן, עוד עודכי, עומד לעזר לכם, עוד אביעה לכם רוחי, ואחר כל זאת, ספר
 את המאורעות אשר יארעו אל הכסילים, וחכמה מרחוק רואה את השממה והאבוד, ואינה
 כוטה יד לעזר: (כח) ישחרגני הסיפוש והבקשה בעמל וטורח נקרא בלשון עבר שחר
 כמו, ושב וישחרו אל (תלים ע"ח) והטית און לקבל תפלת המתפלל יקרא מצא, כמו
 דרשו ה' בהמצאו (ישעי' כ"ה). (כט) תחת, הכתוב הזה דבוק לשני פסוקים
 שלאחריו

במים מהמקור: רוחי, פירוש דברי כי הדבור ונא מהפה ברוח והכל ויש לפרש רוחי רנוני:
 (כה) ותפֿרעו, ענינו הריסוק והביטול. ויש מפרשים אותו מדברי רבותינו ז"ל
 הקורא את המגלה למפרע כלומר השבת הדבור לאחור וההפך:
 (כז) בִּשְׂאָה, ענין שממה ו"ל ענין המיה: יִאָתָה, כנוע האלף: (כח) אָז יִקְרָא וְיִגְנִי,
 נא בתיקפת נון עם הכנוי

דיעה
בם:

את
ואמר:
רוסי

ק
כלל

וירארת יהוה לא בחרו :

(לב) משובת פתים.

לא אבו לעצתי

את אשר לבס שונב :
ושלות כסילי

נאצו בל תוכחתי :

תאבדים לפי שרואי
הרשעים מנליותם
כדבקים ברעת

ויאכלו מפרי דרכם

ואינם חוזרין :

וממזעצתיהם ישבעו :

(לג) ישכן בטח .
צעולם הזה : ושאכן
לעולם הנא : מפחד

כי משובת פתים תהרגם

רעה . מדינה של
גיהנם : ושאכן .

ושלות כסילים תאבדם :

ויהי שליו ושקט
ושאכן לשון עתיד

ושמע לי ישכן בטח

לכן נקוד פתח :

ושאנן מפחד רעה :

ב (א) בני אס
תקח אמרי .

ב

בני אס תקח אמרי

בני תהיה . אס תקח
אמרי : (ב) להקשיב
לחכמה . לעסוק

ומצותי תצפן אתך :

בתורה : (ו) כי ה'
יתן חכמה הא למדת

להקשיב לחכמה אונך

שגדולה היא שהרי
כתנה מפי הקב"ה

תטור לבך לתבונה :

לכך אתה צריך
לקנותה

כי אם לבינה תקרא

מכלל יופי

לתבונה תתן קולך :

וכן ישחזכני
ימלאוכני . ובסיומן

אם תבקשנה ככסף

מ"ג לא כשתתק עם
שוא הנון פתח אחר

וכמטמנים תחפשנה :

התנועה הגדול' וכן
ישחזכני ימלאוכני :

אז תבין יראת יהוה

(לב) כי משובת
פתאים . ענין

ודעת אלהים תמצא :

המרד ולדעת זה
ושלות ענינו שגגה

כי יהוה יתן חכמה

ותרגו' שגגה שלותא .
ויש מפרשים ענין

מפיו דעת ותבונה :

השקט והנחה כמו
שאמר ושלות כסילים

יצפון

תאבדים ויהיה בשלמות כחשמועו : (לג) וישאנן , פועל עבר כי הוא פתח וגם פא הסועל פתח
זהס ע"פ המוסר' ארבע' וזה אסד מהס' וענינו ענין השקט ושלוה : ודעת

משלי א ב

באור ו

30 "אן גאָטספֿורכט קיינן גפֿאלן האָבן ,
 "מיינן ראהט ניכט וואָללטן ,
 "אלל מיינע אונטרווייזונג פֿראַכטעטן ;
 31 "מעגן זיא נון דיא פֿרוכט איהרס וואַנדלס גניסן ,
 "אן איהרן ראַטהשלעגן זיך לאָבן .
 32 "דער טהאַרן איברמוטה טעדטעט זיא ,
 "דער גראַסשפרעכר זעליגקייט ריכטעט זיא צו
 "גרונדע .
 33 "ווער אַבר מיר גהאַרכט ווירד זיכר רוהן ,
 "פֿרייא אונד פֿורכט-לאָז פֿאַר בעזר אַהנדונג "

שלאַחריי , ושעורו
 תחת כי שנאו דעת
 ויראת ה' לא בחרו ,
 יאכלו מפרי דרכם ;
 תחת לא אבו לעצתי
 נאצו כל תוכחתי ,
 ממועצותיהם ישבעו ;
 (לב) כי משובת וגו' ,
 דרך המליץ להניג בסוף
 כל פרשה מליצה אחת
 כללית על כל אשר דבר
 מקדם , ואמר כי מנד
 תולדת משובת הפתי
 ושלות הכסיל, להאזיב ;
 ומתולדת שומע החכמי ,
 לשכון בטח . וטעם
 משובת השקט ושירת
 הלב , וכן יתבאר ברוב
 מקומותיו בכתובים .
ב (א) בני, התוכחה
 לשום לב אל החכמה
 כי היא מישרת את הלב
 ומשרשת את היראה
 הפנימית ומחלת טובה
 כנחית , והנה הזכיר
 מאוד על אהבת החכמה
 מפאת טובתה , ולא
 למען התגדל בה בעיני
 הנריות לכן אמר
 ומצותי הצפון אתך
 כלומר לקחת אותם
 בלב (רעכט
 בהערליגן) : (ג)
 לחבונה תהן קולך ,

ב

1 מיין זאָהן ! ווען דוא מיינע לעהרע אַננימסט ,
 מייני גבאָטע אים איננרן בוואַהרסט ;
 2 דיין אָהר אויף ווייוהייט האַרכט ,
 דיין הערץ צור פֿרונפֿט זיך לענקט !
 3 איממר נאָך פֿרונפֿט שטרעכסט ,
 שטעטס איהרר לעהרע בייאפֿאל גיבסט .
 4 וויא זילבר זיא אויפֿזוכסט ,
 וויא אום קעסטליכס ערץ נאָך איהר גרעכסט ;
 5 דאָן בגרייפֿסט דוא וואַס גאָטספֿורכט הייסט ,
 ערלאַנגסט ערקענטנים גאָטטעס .
 6 [דען דער עוויגע גיבט ווייוהייט ,
 אַוים זיינם מונדע שטרעמט קענטנים אונד
 פֿרונפֿט ;

ער

שתסכים עמה (איהר בייאפֿען געבן) כיוזו מדרך המסכימים על דבר אשר יעב
 בעיניהם להריס קולס ע"י ההתפעלויות הפנימיות אשר יעוררו את הגיל . והא לך כלל
 נתן קול יונח בלשון עברי על הרמת הקול ע"י התפעלויות פנימיות אס לשמחה ואס
 לזער . כמו ויחננו את קולם ויבכו (במדבר י"ד א') , וכן מבין עפאים יחננו קול
 (תליס ק"ד י"ג) וכן וחבונה תהן קולה (משלי ח' א') שביאורו שהיא נושאת קול
 תוכחה , אמנס פעולת נתן קול עס מלת היחס לגבול שאליו כמו שכתוב כאן לחבונה
 תהן קולך פירושו הסכמה בגב ע"י ההתפעלויות הפנימות מנד משפט השכל . (ו) הוא
 מאמר מוסגר , לומר כי החכמה
 אסחיה

ב (ה) ודעת אלהים, שס :

(ז) תגשיה , שרשו ישה והיוד למד הפועל ונקראת התורה והחכמה ומעשה הטוב והישר
 תושיה לפי שהיא כמצאת לעולם כי כל היישים יחסרו ויחזרו לאין והתורה
 והחכמה תעמוד בימותה כל ימי עד : (יא) חנצרכה

פתח

7 לקנותה: (ז) יצפון
 לישרי' תושיה. גכזה
 הקב"ה אכלו כ"ז
 דורות על שנתנה
 8 לדור המדבר ומגן
 להולכיתם. (י) יצפון
 מגן להולכי תם
 כלומר והיא תהיה
 9 לך למגן: (ח) לנכור
 ארסות משפט. שעל
 *דה יכרו ארס' משפט
 והוא דרך פסידיו
 ישמר שלא יכשלו:
 10 (ט) אזהרתך יראת
 ה'. מוסר על עיני
 של מעלה שאמר
 11 אם לבינה תקרא:
 (יא) מנימה תשמר
 עליך. התורה
 תשמור עליך: (יב)
 12 מאיש מדבר
 תהפכות. הם
 המהפכין את הדבר:
 13 (טו) כלזים
 צמננות'. כל לשון
 כלז' עקמינות
 הוא שכל מקו' הוא
 14 סמוך לעקש ועקש
 הוא ל' עקוס כמו
 שב' (ישעיה מ"ב)
 ומעקשים למיטור:
 וכלז' צמננותם
 15 הם עקומי' בדרכיה'
 המקולקלים: (טז)
 מואשה זרה. שלא
 דבר אלא על
 16 המנאפת ממש כי
 מה שבה של תורה
 שאמר כאן להגילך
 מואשה זרה ולא
 מעבירה אחר' לא זו
 17 פריקת עול של כל
 המצות: (יז) כי
 שמה אל מות ביתה.
 18 מוסף על להגילך וגו'
 כי תנא אל ביתה

7 וצפן לישרים תושירה יצפון קרי
 8 מגן להלכי תם:
 9 לנצד ארחות משפט
 10 ודרך חסידו ישמר: חסידיו קרי
 11 אז תבין צדק ומשפט
 12 ומישרים כל מעגל טוב:
 13 כי תבוא חכמה בלבך
 14 ודעת לנפשך ינעם:
 15 מזמרה תשמר עליך
 16 תבונה תנצרכה:
 17 להצילך מדרך רע
 18 מאיש מדבר תהפכות:
 19 העוזבים ארחות ישר
 20 ללכה בדרך חשך:
 21 השמחים לעשות רע
 22 יגילו בתהפכות רע:
 23 אשר ארחתיהם עקשים
 24 ונלוזים במעגלותם:
 25 להצילך מאשה זרה
 26 מנכריה אמריה החליקה:
 27 העזבת אלוקי נעוריה
 28 ואת ברית אלהיה שכחה:
 29 כי שחה אל מורת ביתה

- 7 ער פֿערלייחט זיא רעכטשאַפֿן אלס שוועדער , אלס שילד רעדליך וואַנדלנדן ;
- 8 זיא בּוואַכֿן דעם רעכטס פּפֿאַדע , ער , דען וועג זיינר הייליגן . [
- 9 לערנסט ערקעננן טוגנד , רעכט אונד רעכטשאַפֿנהייט , יעדן לעבליכֿן וואַנדל .
- 10 ווען דיין הערץ ווייזוהייט פֿאַסט , אונד קענטנים דייןר זעלע אַנגנעהם ווירד ;
- 11 זאָ וואַכֿט פֿאַרויכֿטיגקייט איבר דייך , אונד פֿרונפֿט בּוואַהרט דייך ,
- 12 רעטטן דייך פֿאַם פֿרדערבליכֿן וועגע , פֿאַם מענשן דער גלייסנעריש שפּריכֿט ;
- 13 פֿאַן דענן וועלכֿע גראַדן וועג פֿרלאַסן , אום פֿינסטרע שטייגע צו וואַנדלן ,
- 14 דיא זיך פֿרייאַן איכלס אויסצואיבן , בייא יעדס אונפֿאַלל פֿראַהלאַקן ;
- 15 פֿאַן מענשן דערן וועגע שיף זינד , דיא פֿאַן גראַדר באַהנע אַבווייכֿן .
- 16 רעטטן דייך אויך פֿאַן יענם פֿרוואַרפֿנן וויבע , פֿאַן יענר פֿרעמדן , מיט גלאַטטר צונגע ,
- 17 דיא איהרע יונגפֿרוייליכֿע זיטטן פֿערלעסט ; דען בונד גאַטטס פֿערגיסט .
- 18 פֿירוואַהר ! איהר הויז נייגט זיך צור טאַדטן-גרופֿט , איהרע

אחזה ציראה ולא יתכן
 לאחוז באסת ולעזוב
 את האסרת , והנה
 מגינות על האדם
 בהשיר את מעשיו ואת
 דרכיו , ומתולדותיהן
 שיכזור האדם ארקות
 המשפט והאלהים שומר
 את אורחותם : (ט)
 והולך לספר את
 תהלכות החכמה
 ומעלותיה , בהגילה
 את שוריה מפתי
 הרשעים העקשים ,
 ומהדחת האשה אשר
 תסיתנו ללכת דרך לא
 טוב . (יז) הצוננת
 אלוף כעוריה , מהיפה
 המליכה הזאת בהורות
 במאמרים קצרים את
 הרע אשר ישיג את
 חומדי הניאוף , המחבל
 את צריאות הגוף
 ומשחית את הנפש
 לדראון עולם , בהפיר
 את הצרות בין אלהים
 ואנשים . (יח) אמר
 חד מן חכמים : מלת כי
 צראש הכתוב הזה היא
 מלת נתיבת הטעם על
 הכתוב הקודם , ומלת
 מוח היא השחתת הגוף וצריאותו ומלת מעגל משרש עגל (רוכד , גוועלכט) , והוא תאר
 ליופי האשה ותכונת גופה ויתכן לפרש מלת מעגלותיה ע"ד הזכ (ריינע) ולפי דבריו
 יהי' תרגום הכתוב (זינדעטן יז) איהר הויז דעם פֿרדערבן פרייז גיבט , אונד
 איהרע ריינע דען ענטנערפֿטן) אמנם יראתי להציג בתוך התרגום סברות כאלה , לנוען
 לא יקרא עלי הקורא , חדשות שמעכו לא שערס אבותיכו . (כ) למען

הוספות באור

(יז) אלוף , מלשון ואללפן דעת , והוא מוכר הסכלי אשר כעוב כלב כל חי להוחר בפרישות ולהשמד
 מן הניאוף , ומה רב טוב חלק הכושה והלניעות

מכלל יופי

תנצורכה . איתן שלם וככתב צו הנח אשר אחר כף הכנוי : (טו) עקשנים , דגוש הקוף :
 ונקדונים , תאר מנכין כפעל ענין הטיה : (יח) כִּי יִשְׁתָּחָה , שרש ושוא לא שמה כי הוא מלעיל
 ומפעלי

- 19 איהרע גענגע צו דען אכגשידנן •
אללע דיא צו איהר איינגעהן קעהרן ניכט צוריק ,
עררייכן ניא ווירד דען לעבנספפאר •
- 20 דרום געהע רוא דען וועג דער פראממן ,
פאלגע דען שטייגן דער גרעכטן •
- 21 גרעכטע זאללן דיא ערדע בוואהנן ,
אונד דיא פראממן , דרויף פרבלייבן •
- 22 פֿרעפֿלר אַבר ווערדן פֿאָן דער ערדע אויסגראַטעט ,
אונד דיא טרייאַלאָזן פֿאָן איהר וועגגעפֿעגט •

ג

- 1 מיין זאָהן ! פֿרַגיס מיינע לעהרע ניכט ,
לאַס דיין הערץ מיינע גבאָטע אויפֿבוואַהרן :
- 2 דען זיא ברינגן דיר לעבנסדויר ,
פֿראָהע יאָהרע אונד פֿיל גליקועליגקייט •
- 3 עדלמוהט אונד טרייאַע מיסן דיך ניא פֿרלאַסן ,
הענגע זיא אום דיינן האַלו , שרייבע זיא אויף
דיינן ברוסטשילד •
- 4 דען פֿינדסט דוא גונסט אונד וואַהר־גפֿאַללן
אין גאָטטעס אונד מענשן אויגן •
- 5 פֿרטרויאַע אויף גאטט מיט גאַנצעם הערצן ,
אונד שטיצע דיך אויף אייגע איינוויכט ניא •
- 6 אין אַלל דיינס טהון מערקע אויף איהן ,
ער ווירד דיא וועגע דיר עכנען •
- 7 האַלטע דיך ניא פֿיר ווייזע ,
פֿירכטע

בהקדמת אור לכתובה
לרבנו משה בן מנחם
ז"ל:

ג (א) בני , אחרי
הורותו לקחת חכמה
הזהיר לשמרה לכל
ישכחנה : (ב) שנות
חיים , וכי יש לך
שנים שאינם של חיים ,
אלא יורה בט על בריית
הגוף מבלי יסורין וכער
כמחמרים ז"ל שנים של
כער אינם של חיים ,
וכן מתורגס כל"א :
ג (ג) קשרם על
גרגרותיך , ר"ל שיהיו
עמו תמיד לככח עיניו
כענקים והלוח על
הלב , לכל ילחו ממנו :
ג (ד) חן ושכל טוב ,
שרש שכל יורה
לפעמים על התאר
והיופי הנחמד למראה ,
כמו טובת שכל
(שמואל א' כ"ה) ועיין
מה שכתוב בבאור ס'
בראשית להרמב"מן ז"ל
(פרשה ג' פסוק ו') ,
ובמאסף לשנת תקמ"ד
רבו עליו הפרושים עיין
סס • ואנכי פנית
לדברי החכם ז"ל כי
המה פשוטים וקרובים
אל השכל , ותרנמתיו (וזהו גפֿאַללן , גונסט , חנוּעָה) : (ז) אל תהי , יש
לך אדם הצועט מנד חכמתו ברום לבנו לאמור חכמתי
וידיעתי

חוספות באור

אשר שם אלהים בנפש האדם , וכיחוד בנפש האשה , אשר יולד מן הזמה יותר מששים גבורים סביב
למטה , והזכה עונות את הדרך הטוב הוא והולכת אחרי מחמדו יצרה , ובוה סוכחת גם את הנרית
אשר

מכלל יופי

וופעלי הכפל לא יתכן לפי שנמצא ברוב הספרים קיון ואלו היה מפעלי הכפל היה פתוח
כמשפט הקית שלא יבא עמה התשלום • והריק"ס כתב כי הוא בשקל בְּנָה קִנְהָ וְאֵע"פ שהוא
מלעיל : (כב) יִפְחוּ , ענין הרם ונתיבה :

ג (ד) וְשָׁכַל טוֹב , כלומר נראה טוב : (ו) אֲרִחֲתֶיךָ , נחולס : ושקף

מוכיח: (ח) רפאות
 תהי לשרך. החכמה
 8 שרך כמו (שיר')
 שרך זהו טיבורך:
 ושקוי לעצמותיך.
 הוא המוח כענין
 9 של' (איוב כ"א)
 מוח עצמותיך יסוק
 (ט) מהוכך. מכל
 מה שחכך אפי' מקול
 10 (אל תקרא מהוכך
 אלא מגרוכך)
 ומראשית. אלו
 תרומות ומעשרות:
 11 (יא) מוסר ה' בני
 אל תמאס. אם
 יבואו אליך יסורין
 יהיו סביבין עליך: וא'
 12 תקון. מלשון קנתי
 צפוי (ראשית כ"ז):
 (יב) וכאב את בן
 ירצה. שרצה בבנו
 להטיב לו ויפייסוהו
 13 לאתר שמכרו בשבט
 כן יערב לך הטובה
 אשר המכה: (יג)
 אשרי אדם מצא
 14 חכמה ואדם יפיק
 תבונה. שלומד
 חכמה עד שגורה
 היא להוסיף נפיו:
 15 (יד) כי טוב ספרה
 מספר בסף כל
 חלוטין שאדם מחליף
 בספורה זה נוטל זה
 16 וזה נוטל זה. אבל
 האומר לתבירו שנה
 ליפרקך ואני אשנה
 לך פרקי נמצאו
 17 שניהם ביד כל אחד
 ואח': סרון מין זהב
 הוא: (טו)
 כל חפצך. כל
 סמדותיך: לא ישו

8 ירא את יהוה וסור מרע:
 הריש ברגש רפאות תהי לשרך
 9 ושקוי לעצמותיך:
 כבוד את יהוה מהונך
 10 ומראשית כל תבואתך:
 11 וימלאו אסמך שבע
 ותירוש יקביך יפרצו:
 12 מוסר יהוה בני אל תמאס
 13 ואל תקץ בתוכחתו:
 14 כי את אשר יאהב יהוה יוכיח
 וכאב את בן ירצה:
 15 אשרי אדם מצא חכמה
 16 ואדם יפיק תבונה:
 17 כי טוב ספרה מספר בסף
 ומחרוץ תבואתה:
 15 יקרה הוא מפני ים
 16 וכל חפצך לא ישוּבָה:
 16 אך ימים בימינה
 בשמאולה עשר וכבוד:
 17 דרכיה דרכי נעים
 וכל נתיבותיה שלום:
 * בלי טקיף עץ

8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
הסנ
במל
הזר
אכבו
(ח)
לרוב
הגדל

בה. לא יהיו שוין בשווה ודמיותן בדמיה: (טז) בימינה. למימיניס בה ועוסקים
 בה לשמה. אך ימים וכל שכן עושר וכבוד. ולמשמאליס בה שעוסקים שלא לשמה.
 מכל מקום עושר וכבוד יש: (יח) למחזיקים

- 8 פִּירְטֵט גָּאָטט אונד מִידע דאָן בעזע .
דִּים אִיזט היילזאָמע שטערקונג דיינס פֿליישע ,
פֿרישר זאָפֿט דיינס גביינע .
- 9 אָפֿפֿרע דעם עוויגן פֿאָן דיינס גוטע ,
פֿאָן דיינר פֿריכטע ערשטלינגע ;
- 10 דאָן ווערדן דיינע שפייכר שטעטס איברפֿליסן ,
אונד פֿאָם מאָסטע דיינע קעלטר איברשטרעהמן .
- 11 מִיין זאָהן ! שעטצע דיא ציכטיגונג גאָטטעם
ניכט גערינג ,
מוררע אויך ניכט ווען ער דיך שטראָפֿט .
- 12 דער עוויגע ציכטיגט נור אויס ליבע ,
וויא איין פֿאָטר דער דען זאָהן בעסרן וויל .
- 13 הייל דעם מאָננע דער וויזהייט גפֿונדן ,
הייל דעם מענשן דער פֿערנינפֿטיגע לעהרע
פֿרברייטעט !
- 14 אָ , זיא ערווערבן איזט בעסר דען געלד ,
איהר גוויין העהער דען גרינג גאָלד .
- 15 זיא איזט קעסטליכר דען פֿערלן ,
וואָס דוא פֿיר וועהרט העלטסט קעמט איהר
ניכט גלייך .
- 16 אין איהרר רעכטן איזט לאָנגס לעבן ,
רייכטוהם אונד עהרע אין דער לינקן .
- 17 איהרע וועגע זינד אָנמוטהספֿאָל
וואָהין זיא פֿיהרט הערשט זעליגקייט .

וִיא
הסבות הגורמות אותן . כי אין יסורין בלא חטא אונג או מויד , שומר נפשו ממלאות כניסו
במאכלים קשי העכול ומוכע מעצמו רכוי תאוות המותרות

תוספות באור

אשר כרת אלהים עם האדם , כמו שידענוהו מן הכלל ומן הקבלה , להשמר מן הזנות והנאוף . ועונפי
לכני את התרגום הראשון אשר תרגמתי בדפוס הראשונה מן הסעמקה הולת לפי שאין להכריח לומר
שבאשת איש הכתוב מדבר . ושנית לפי שבת אלון עומד בחום נכח תבת ברית .

מכלל יופי
(ח) וְיִשְׁקֶיךָ , שם בתמורת למד הפועל ביד : (י) אָסְמִיךְ , הם אוֹנְרוֹ' התבוא' : יִפְרָצוּ
לרוב הדברים ושפעם ידמם לפריכתה שהיא ענין ההרסיה והכתיבה כאלו מרובם יפרצו
הגדר' שלא יכיל' מקו' נגדר : (יא) וְיִתְקַן , בחול' ענין נוקה וזרה : (יב) כִּי אֶת אֲשֶׁר ,

וידעתי בחור צטוב
ומאוס ברע , לא אירא
מחברת רשע ומלהקת
לנים אשר יסיתוכי
לעשות כמעשהם ,
וסופו לנטול בראשם ;
לכן אמר ירא את ה'
וסור מרע כי העקר
היא היראה , וזה
שאמרו חז"ל כל
שחכמתו קודמת ליראת
חטאו חין חכמתו
מתקיימת . (ח)
רפאות , ישלך שלשה
מיני רפואות , רפואות
מגרשות החולי ,
ורפואות מונעות
החולי , ורפואות
מחזיקות הבריאות ,
ועל המגרשות החולי
בזמן שנעשים ע"י בשר
ודם ע"פ רוב יבואו
במקרא בבנין פיעל ,
וכאן כוון על מחזיקות
הבריאות בהצני' לעומת
שיקוי לכן תרגמתי
בל"א (היינוחאנע
סטערקונג) . (יא)
א חמאם . הזהיר את
האדם בזמן שיסורין
באין עליו לפשט
במעשיו ולחקור אחרי
שומר

בדגש

בית

קרי

סקיט
זיה

18

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחְזִיקִים בָּהּ

18 (יח) למחזיקים בה. לאוחזים בה. כמו

19

וְתַמְכֶיהָ מֵאֲשֶׁר :

(שמות ד') וישלח ידו ויחזק בו: ותומכיה

20

יְהוֹה בְּחַכְמָה יִסֵּד אֶרֶץ

19 שאשר יהמתקדנים לה וכן כל לשון תמיכה שנספר זה

21

כּוֹנֵן שָׁמַיִם בְּתַבּוּנָה :

שהוא אוחז בה: (יט) ה' נחמיה

22

בְּדַעְתּוֹ תְּהוֹמֹת גְּבַקְעוֹ

20 יסד ארץ. ע"פ התורה והיא התורה והיא התבונה

23

וְשִׁחֲקִים יִרְעִפוּ־טַל :

21 והיא הדעת. ואחר שכל העולם

24

בְּנֵי אֱלֹהִים יִלְווּ מֵעֵינֶיךָ

וכבר נהם לכך: (כא) אל ילוו מעיניך. איתעקמו

25

נֶצֶר תּוֹשִׁיָה וּמִזְמָה :

22 מנגד עיניך להסיר' מוכננדך: (כב) ירעפו. כמו

26

וַיְהִיו חַיִּים לְגַפְשֶׁךָ

23 כטפו: (כב) ויהיו חיים לגפשיך. שהרי עץ החיים

27

וְחַן לְגִרְגְרֹתֶיךָ :

24 הוא: וחן לגרגרותיך שהרי זה שצחה האמור למעלה

28

אִז תֵּלֵךְ לִבְטַח דְרָכֶךָ

25 וענקים לגרגרותיך: (כג) לא תגוף לשון כשגוף פוססע בלע"ז

29

וְרַגְלֶךָ לֹא תִגּוֹף :

26 טטאןסען. וכן פן תגוף באבן (תהלים כ"א) וכן בערס יתנגפו רגליכם

30

אִם־תִּשְׁכַּב לֹא תִפְחַד

27 (ירמיה י"ב) וכן ונגפו אשה הרה (שמות כ"א): (כד) ושכבת וערבה

31

וְשָׁכַבְתָּ וְעָרְבָה שְׁנָתֶךָ :

28 שנתך. ותנעם שנותיך כשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת

32

אֵל־הַיָּרֵא מִפֶּחַד פִּתְאֹם

29 כשנתוא על הרשעי': (כו) כי ה' יהיה בנצלך. במוטקך, דבר אחר בדברים

33

וּמִשֵּׂאת רַשָּׁעִים כִּי תָבֹא :

30 שאתה כסיל בהם. כן מצאתי בירושלמי: (כז) אל

34

כִּי־יְהוֹה יִהְיֶה בְּכַסְלֶךָ

31 שנתך. ותנעם שנותיך כשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת

35

וְשָׁמַר רַגְלֶךָ מִלִּכָּר :

32 שנתך. ותנעם שנותיך כשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת

אל

שנתך. ותנעם שנותיך כשתישן שלא תירא מפחד פתאום: (כה) ומשאת כשנתוא על הרשעי': (כו) כי ה' יהיה בנצלך. במוטקך, דבר אחר בדברים שאתה כסיל בהם. כן מצאתי בירושלמי: (כז) אל

הכלל את צברי ובמוקף בסגול וזולתי מוקף בא בסגול בשלשה מקומות וזה אחד מהם: (יח) מֵאֲשֶׁר, יאמר לו אשריו: (כא) אֱלֹהִים יִלְווּ מֵעֵינֶיךָ, פירוש א יסורו ואל ינטו מנגד עיניך: (כה) וּמִשֵּׂאת, ענין שממה ויש לפרשו ענין המיה על דרך משל ברור"א בלע"ז:

(כט) אל

(כו) בְּכַסְלֶךָ ענינו הנשחון והתקוה:

- 18 ויא אחז בוים דעם לעבנס אללן דיא ויא ערגרייפן , דיא ויא ספּלעגן זינד ועליג . —
- 19 מיט וויזוהייט האָט דער עוויגע דען עררבאַלל געגרינדט , דיא היממל אויסגשפּאַנט מיט פּרנונפּט .
- 20 דורך זיינן גייסט שוועללן אָצעאנע אויף , אונד וואָלקן טרייפּלן טוויא . —
- 21 מיין זאָהן ! דאַס זיא דיניגס אויגע ניא ענטרוקט ווערדן , אויף טונגד אונד פּאַרויכטיגקייט אַכטע שטעטס .
- 22 ויא ווערדן דיניגס גייסטע לעבן , דיניגס מונדע קליינאַרדען זיין .
- 23 דוא וואַנדלסט דאַן דיניגן וועג זיכר פּאַרט , דיין פּוס שטעסט נירנגד אַן .
- 24 לעגסט דייך נידר , פּירכטסט ניכטס , דוא ליגסט אונד שלעפּסט זיס ;
- 25 פּירכטסט ניכט פּלעטצליכן שרעקן , ניכט דער פּרעפּלר איכרפּאַלל ;
- 26 דען דער עוויגע איזט דיניע צופּרויכט , ער בואַהרט דיניגן פּוס פּאַר שלינגן .

פּרואגע

זה , ונס דברים יקרי הערך מעניהם את לב האדם לכפלאות הנורא ע"י הנריאה אשר נעשתה בחכמתו יתברך . ומה מאוד הפליגו המפרשים והלכו דרך רסוקה בענין הזה זה בכה וזה בכה . ובקוצר דברים אבאר לך אנכי את אשר מנאתי בס . הנה לפי ראות העין בלי השכלה ועיון בחקי החכמה , יהיה מתולדות כדור גדול וכבד ככדור הארץ התלו על בלימה להיות נופל ויורד בלי תכלית , וכן לא יתכן לפי ראות העין להיות חומר דק ובהיר מעורב מחלקי היסודות להיות פרום כשטח מעל לראשנו תמיד כאשר אנו רואים את רקיע השמים , וגם אם תסתכל בתולדות המים ירדו תמיד ולא יעלו . גם יתקבצו תמיד ויתחברו קנתם אל קנתם למקום אחת בעת יגרו ארצה ; ובכל זאת כדור הארץ הולך וסובב תמיד בגלגלו ולא ישנה את תפקידו , כידוע למשכילים בחכמת הטבע ויודעי חקי הנריאה בחי הכבדות וההמשכה והנריקה (לענטרישעטחול חונד לענטר פּוּגחול קרוּחֵט) שאי אפשר לכדור הזה לזוע מנובל אשר נגבל בעדו בחק החכמה האומרת , עד פה תבא ולא תוסיף . וכן יתאמצו שחקים כוילון פרום על ראשינו בסבת חלקיהם אשר כתבו שמה אשר לעומתם יעזרו ויחזקו להקיימם בדמותם ובגלגלם כידוע שזן מכהו לבעלי חכמי אערא"לאניא , וגם היס יעלה מעלה עד עשותו הרי' גבנוכים גבנוכי' כידוע לחכמי הידרא"לאניע והידר"וליק , והמים העליונים ירדו מטה טיפות טיפות כזיעה הנוטפת מעל הגוף כאשר ינסו לעשות בעלי הכימיה"א . הן כל אלה הדברים הנראים לנו כהפכים הולכים ופועלים מסדור ימי בראשית כאשר גורה עליהם חכמתו ית' ועליהם נאמרו ה' כתובים האלה , ועתה קרא את התרגום ותבינס : (כב) חיים לגפּשך רצה בזה שהתושיה והמומה שהם כרוף המאשנה וכשרון

שמר מחלאים רבים ונאמנים , ולכן בזמן שיסורין באין על האדם אל ימאס בס לאמור , מקרה הוא וכמקרה אחד לכל , כי אם יחקור אחרי סנתם במעשיו אולי יסיר הסנה ומאליו ינוס המסוכנ . וכן אל יטית האדם דברים כלפי מעלה בעבור על ראשו יסורין , ומלך אשר לא כן לצד עלאה ימלל , כי אם ידע כי למען אהבת ה' את בניו יוכיחם למען הנרף לבותם ליראתו לטובתם כל הימים : תקץ בחו"לם עביוטוקה ונרה (בן מלך) וכן נתרגמה המלה בל"א . (יט) שני כתובים האלה המה בפרדי' מענין שלפניה' ושלאחריהם , והמה תהלת החכמה ליקר וגדולת עזמותה אשר זכר החכם מדי דברו

ת .
ריס
—
: ס
נגד
: ז

27

אֶל-תִּמְנַע-טוֹב מִבְּעֲלִיו

(כו) אל תמנע טוב מבעליו . אם ראית

28

בְּהִיּוֹת לֹאֵל יָדֶיךָ לַעֲשׂוֹת : יִחִיר י'

קנייך . חסן להטיב לעניים אל תמנעהו :

29

אֶת-הָאָמֵר לְרַעֲיָךְ לֵךְ וְשׁוּב וּמַחֲר

28 צהיות לאל ידיך . להקדילו . דבר אחר

30

אֶל-תִּחַר־שׁ עַל-רַעֲךָ רַעָה

אל תמנע טוב מבעליו אל תמנע

31

וְהוּא יוֹשֵׁב לְבִטָּח אֶתְךָ :

כדקה מן העני : צהיות . לאל ידיך לעשות כדקה שמה

32

אֶל-תִּרְוֹב עִם-אָדָם הַנֶּחֱמָ

יבא יום ואין לאל ידיך : (כח) וכן

33

אִם-לֹא גִמְלָךְ רַעָה :

אל תאמר לרעך . לעני : ויש אתך , מה תתן לו . ורבותינו

34

אֶל-תִּקְנֵא בְּאִישׁ חַמָּס

פירשו לך ושוב , על שבר שכיר :

35

וְאֶל-תִּבְחַר בְּכָל-דַּרְכָּיו :

(כט) אל תחרוש על רעך . א תחשוב . ואינו זו ממשמות

I

כִּי תוֹעֵבֶת יְהוָה גָּלוּז

חרישה מה דרך החורש מכין מקום לזמן הזריעה . אף

2

מֵאֲרֶת יְהוָה בְּבֵית רָשָׁע

החושב רעה מכין מקום תחבולו' בלבו

3

וְנִוְרָה צְדִיקִים יְבָרַךְ :

אף יעמוד ויעשנה : (ל) אל תריב עם

4

אִם-לִלְצִים הוּא יִלְיִן

אדם . להתלונן עליו : אם לא גמלך

5

וְלַעֲנִיִּים יִתְחַחַן :

רעה . שעבר על המצוה הכתובה

6

כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחָלוּ

בתורה (ויקרא י"ט) ואהבת לרעך ומי שהוא רשע רשאי

7

וּכְסִילִים מֵרִים קָלוֹן :

אתה לשוכאו : (לא) אל תקנ' באיש חמס . לעשות כמעשו' אם

8

שָׁמְעוּ בָנִים מוֹסֵר אָב

תראה מכלית : (לב) כי תועבת ה' כלו' . ימעות

9

וְהִקְשִׁיבָה לְדַעְתָּ בִּינָה :

בדרכיו : ואת ישרים סודו . ועם ישרים

10

סודו : (לד) אם ללצים . אדם כמשך אחריהם לכופף אף הוא יהיה לץ עמהם : ולעניים יתן חן . אם לעניים יתחזר סוף . שיתנו מעשו' חן בעיניהם של בריות : (לה) כבוד חכמים ינחלו , וכסילים מרים קלון . לעצמו מפריש קלון לחלקו : ד (א) שמעו בניו מוסר אב . הקב"ה : (ב) כתתי

משלי ג ד

באור יא

- 27 פְּרוֹאֲגֵעַ דַּעַם דִּירְפָּטִיגֵן דִּיא גֹאֲבַע נִיֵּט ,
ווען גאַטט דאַן פֿרמעגן דיר גשענקט .
- 28 זאַגע אויך דיינס נעכסטן ניכט : הייטע געהע ,
מאַרגן קאַממע וויל איך דירס געבן , ווען דוא
עס הייטע שאַן אים בזײַץ האַסט .
- 29 ערוינגע ניא איבלע גראַנקן ווידר דיינן געבנמענשן ,
דער רוהיג בייא דיר וואָהנט .
- 30 האַדרע מיט קיינס אָהנע אורזאַלע ,
ווען ער קיין לייד דיר גטהאַן .
- 31 בניידע דען גוואַלטטהעטיגען ניא ,
וועהלע קיינע זיינר וועגע .
- 32 דער אַבטרינגיגע איוט דעם עוויגן איין גרויל ,
דיא רעכטשאַפֿנן זינד זיינע פֿרטרויטע .
- 33 גאַטטס פֿלאַך־העררשט אים רהווע דער
לאַסטרהאַפֿטן ,
דיא וואָרונג דער גרעכטן זעגענט ער .
- 34 וואַהרליך , דיא שפעטטר מאַכט ער צום
שפּאַטטעם ציל ,
דען כשיידנן שאַפֿט ער אַנועהן .
- 35 נאַכרוהם בלייבט דער ווייון ערבע ,
דיא טאַהרן אַבר פֿרוועזן אין שמאַך .

וכשרון המעשה יטיבו
אחת מנב' פכים מנד
זהם כותכים חיים אל
הנפש ומישבים את לב
האדם להיות כחושקט
ככל תעמועי העולם
ומקרויו , וגם כותכים לו
כבוד ואהבה בעיני
הבריות וזה חן
לגרגרוחיק : (כט)
זהיר בשלשה פסוקים
הכולכים ובאי' על שלש
מדות רעות אשר
ישחיתו את לב האדם
אף על פי שנזכרה בורח
חכמה , והם חרישת
רעה ושנאת חנם ,
וקנאת ההון והגדולה :
(לד) אם , היא מלת
הקריאה כנזרת משרש
אמן וטעמו באמת (בן
מלך) : (לה) מרים ,
מחלק הקודם בפסוק
הזה כבר ענינו שהוא
מלשון וירם תולעים
ושרשו רמם :

ד (א) בפרשה הזאת
ידבר החכם אל
שומעיו כאב לבניו לתת
בלבם תשוקה אל
החכמה , ולכן אמר
מוסר אב ותרגמתיו
(זיינט פֿאָטרט) כי
בזמן שהמורה ילמד את
וכן וישימני לאב
(ב) לקח

ד

I האַרְכֵּט , אַ קינד־ר ! אויף פֿאַטרס לעהרע זייט
אויפֿמערקואַם ,
וויא איהר דיא פֿרונפֿט גברויכֿן זאָללט .
אד
תלמידיו למען טובתם בלי שום פניה אחרת יתכן לקרותו בשם אב , וכן וישימני לאב
לפרעה : לדעת בינה עיין בהקדמתי :

מכלל יופי

(כט) אַל תִּחְרַשׁ , ענין מחשבה : בְּלוֹו , תאר מבנין כפעל ענין הטיה : (לד) אִם
לְלַצִּים , באומת , וענין אם ללצי' הוא יליץ יבא עליהם שיכשלו בליבנותם : [אזכט ער
פֿר עכטאָיך ר"ל שהקב"ה יסבב שיהיו הלצים ללעג וקלם] : (לה) מִרִּים
קָרוֹן , ענין הגנה מגביה ומביא עליו הקלון :

ד
ז

קרי

מהם :
ות :
:

(ב) נתתי לךס •
הכניא מתכבא ומדב'
בשליחותו של הקב"ה
והרי הוא כפיו: (ג)
כי בן הייתי לאבי •
אם תאמר שלמה היה
שוכא הנריו' שהזכירן
על הגזל ועל העריו'
דבר שנפשו של אדם
מתאוה להם לכך
כאמר כי בן הייתי
וגו' רך ויחיד וגומר
שהיה אוהב אותי
יותר: (ד) ויורכי
על כך ויזכירני
ויאמר לי יתמוך
דברי לבך • ולפי
שהזכירני בדברי' או
ולכך אני מזהירכם
על כך • (רבי יוסף
קר"א) ד"א כי בן
הייתי לאבי, הכניא
אומר בן הייתי
להקב"ה שהשרה
רוחו עלי, ומכיו
שקראו הקב"ה
לשלמה בן שאל'
(שמואל ב' ו') אני
אהיה לו לאב וגו':
רך ויחיד לפני אמי •
לפני אומתי כבשר
וחביב • כבן רך
ויחיד • לכך ויורכי
אבי: (ו) א תעזב' וגו'
אהבה, אהוב אות':
(ו) ראשית חכמה
קנה חכמה • תחלת
חכמתך למוד
מאחרים קנה לך
שמועה מפי הרב
ואח"כ בכל קנייך
קנה בינה, תתבונן
בה מעמך להשכיל

כי לקח טוב נתתי לךס
תורתך אר-תעזבו:
כי-בן הייתי לאבי
רך ויחיד לפני אמי:
וירני ויאמר לי יתמוך דברי לךך
שמור מצותי וחרה:
קנה חכמה קנה בינה
אל-תשכח ולא-תט מאמרי-פי:
אל-תעזבה ותשמרך
אהבה ותצרך:
ראשית חכמה קנה חכמה
ובכל קנייך קנה בינה:
סלסלה ותרוממך
תכבדך כי רתחבקנה:
תהן לראשך לזית-הן
עטרת תפארת תמגנך:
שמע בני וקח אמרי
וירבו לך שנות חיים:
בדרך חכמה הרתיך
הדרך-היך במעגלי-ישר:
בלכתך לא-יצר צעדך

ואם

הטעמים דבר מתוך דבר: (ח) סלסלה חפשה היה חזר עליה לדקדק בה כמו (ירמי'
ו') כזכר על סלסלות החזר והולך בכרס ומשיב ידו לנקש את העוללות ובלשון חכמים
מהלסל בשערו: (ט) תתן לראשך לזית-הן • חכמת-הן • כמו לזית-הן הם לראשך: (יב)
בלכתך לא יצר צעדך • מי שאינו מרסיק רגליו קרוב ליסיל: (יג) הסוק

משלי ד

באור יב

- 2 איך געב אייך גוטס ביישפיל , פֿרנאָלעסיגט מיינע אונטרווייונג ניכט .
- 3 איך וואָר איין ליבלינגסזאָהן מיינס פֿאַטער , איין צערטליכס איינציגס קינד מיינר מוטטער .
- 4 ער בלעהרטע מיך אונד שפראַך „ בהערציגע דינע מיינע וואָרטע , פֿאַלגע מיינע גבאָטע אויף דאָס דוא גליקליך זייאסט .
- 5 „ ערווערבע וויזהייט , ערווערבע פֿרונפֿעט , פֿרגיס מיינע לעהרן ניכט אונד ווייכע ניא פֿאַן איהנן .
- 6 „ פֿרנאָלעסיגע זיא (דיא וויזהייט) ניכט , זיא בהיטעט דיך ; ליכע זיא , זיא שיצט דיך .
- 7 „ דער וויזהייט אַנפֿאַנג איזט וויזהייט הערן , אום אַללס גוט שאַפֿע דיר פֿרניפֿטיגע קענטניס .
- 8 „ שעטצע זיא האַך , זיא ווירד דיך ערהעבן ; ליבקאָזע איהר , זיא מאַכט דיך עהרווירדיג .
- 9 „ זעצט אויף דיין הויפט העררליכס דיאַרעס , אומגיכט מיט פרעכטיגס קראַנצע דיך .
- 10 „ פֿאַלגע , מיין זאָהן ! אונד ניס מיינע לעהרן אָן , זיא ברינגן דיר פֿילע גליקליכע יאָהרע .
- 11 „ איך האַבע דיר דען וועג צור וויזהייט גציגט , דיך גלייטעט אויף גראַדע באַהן .
- 12 „ געהסט דוא לאַנגזאַם , דינע שריטטע זינד ניכט צו קורץ ;

(ב) לקח, הוא מוסר אביו אשר יספר בהמשך הפרשה, ולכן תרגמתי (בייחטפיל): (ד) יחמד דברי לבך, השעור, יתמד לבך את הדברים אשר אנכי דובר לך. (ו) ראשית חכמה קנה חכמה, יש לפרשו בכמה אופנים, א' שרצה לומר שתכלית כל החכמה היא קנין החכמה בעצמה אשר שברה בידה, כי פעמים רבים מנאנו שנעלי לשון עבר משתמשים במלת ראשית תחת חכלית, והיה ראוי לתרגם לפי זה (דער וויזהייט לוועק זייט וויזהייט ערווערבן). ב' יתכן להיות כוונתו לאמור שראש למודי החכמה הוא להזהיר על העמל לקנות חכמה, והיה ראוי לתרגם (הויפט זעהרע דער וויזהייט חזיט: ערווערבע דיר וויזהייט!) שאל תשאל אחרי תועלתה והטוב הכספתעף ממנה, כי אם תלמוד ותחקור ואז הטוב יבא לך מעצמו ואנכי תרגמתי

בלשון הסובל כל הכוונות האלה, וקרוז לדברי הכתוב מאל. (ח) סלסלה שרשו סלל ובא בכפל הפ"א בבנין פיעל לחזק הפעולה: (יב) הכתוב הזה מביע רב טוב לקוראיו. כי יש לך בני אדם היראים לקחת חכמה מפאת תכונתם ומזגם ופחדים אולי לא ישיגו את תכלית החכמה

מבלל יופי

(ד) יתמד דברי, בא כן במקמ חטף אע"פ שלא בא על מלה זעירא או מלה מלעיל לפי שהיוד מועמד בגעיא: וחייה החית בשוא לבדו: (ח) סלסלה ותרוממוך, רוממה ותרוממוך: תכבדך, בני כי הטעם בבית: (ט) תמנוך, כלומר תתן ותמסור לך עטרת תפארת: לא יצר, עינינו הנר שהוא הפך המרמז: לא

ד
פ
י
רמי
זכמיס
(יב)
ק

(יג) החזק במוסר
 א תרף - אסור בתור'
 13 כמו והחזיקי את ידך
 בו (ראשית כ"א)
 וישלם ידו ויחזק בו
 (שמות ד') : (יד)
 14 באורח רשעים אל
 תבא אל תאשר ואל
 תדרוך - כמו באשורו
 אמה רגלי (איוב
 כ"ג) וכן ויערום
 15 ובין לאשורו : (משלי
 י"ד) : (טו) פרעהו -
 בטלהו שטה מעליו -
 16 סור : (טו) כי לא
 ישנו - איכס יכולין
 לישן : (יח) ואורח
 כדיקים כאור כונה -
 שהולך ומאיר מעמוד
 17 השחר' עד נכון היום
 עד חנות היום שהוא
 בירורו של יום : (יט)
 18 דרך רשעי' באפילה
 לא ידעו במה יכשלו -
 פתאום יבא להם
 מכשול ולא ידעו
 להזהר ממנו : (כ)
 בני לדברי הקשיבה
 וגו' למונאיהם - ל'
 מניחה

וְאִם-תָּרוּץ לֹא תִבְשָׁל :
 13 הַחֲזֹק בְּמוֹסֵר אֶל-תִּרְף
 14 נִצְרָה כִּי-הִיא תִיִּיךְ :
 15 בְּאוֹרַח רָשָׁעִים אַל-תָּבֹא
 16 וְאֶל-תֵּאֲשֵׁר בְּדֶרֶךְ רָעִים :
 17 פִּרְעֵהוּ אֶל-תִּעְבְּר-בּוֹ
 18 שְׁטָה מִעֲלָיו וְעֵבֵר :
 19 כִּי לֹא יִשְׁנֹו אִם-לֹא יִרְעוּ
 20 וְנִגְזְלָה שְׁנָתָם אִם-לֹא יִכְשׁוּלוּ :
 21 כִּי לַחֲמוֹ לֶחֶם רָשָׁע
 22 וַיִּין חֲמָסִים יִשְׁתּוּ :
 23 וְאֶרְחַ צְדִיקִים כְּאוֹר נֶגֶה
 24 הוֹלֵךְ וְאוֹר עַד-נִכּוֹן הַיּוֹם :
 25 דֶּרֶךְ רָשָׁעִים כְּאֶפְלָה
 26 לֹא יָדְעוּ בְּמָה יִכְשׁוּלוּ :
 27 בְּנֵי לְדַבְרֵי הַקְּשִׁיבָה
 28 לֵאמֹרֵי הֵט אֲזַנֶּיךָ :
 29 אֶל-יִלְיוֹז מִעֵינֶיךָ
 30 שְׁמֹרֶם בְּתוֹךְ לִבְבְּךָ :
 31 כִּי-חַיִּים הֵם לְמוֹצְאֵיהֶם
 32 וְלִכְלֵ-בְשָׁרוֹ מִרְפָּא : מכל

מכלל יופי

לֹא תִבְשָׁל עֵינֶיךָ
 כְּגִיפַת
 הַרְגֵל בְּמָה שִׁפְעָה
 21 בו : (יג) נִצְרָה
 גִּזְרֵי הַקֶּל
 וְדָגַשׁ הַכְּדֵי לְתַפְאֶרֶת
 כְּדָג' מִקֶּד'ה' וְהִרְאִי
 22 נִצְרָה : (יד) וְאֶל תֵּאֲשֵׁר
 תִּדְרוּךְ : (טו) פִּרְעֵהוּ
 עֵינֶיךָ הַרְיֹסוּ וְהַבְּטוּל : ויש
 מִפְרָשִׁים אוֹתוֹ מִדְּבַרֵי רַבּוֹתֵינוּ ז"ל לְמַפְרַע כְּלָו' הַשְׁבַּת הַדְּבַר לְאִשׁוֹר וְהַהֶסֶךְ : שְׁטָה עֵינֶיךָ
 כְּטִיָּה וְתַרְגּוּם וַיַּע אֲלֵיהֶם וְסַעַל לֹמֶה : (טו) לֹא יִשְׁנֹו כַּעֲלָמָה הַיּוֹד כֹּס
 הַפּוֹעֵל מִהַמְכַתֵּב וַיּוֹד אֵינֶן מוֹעֲמַדֵת בְּגַעִיָּה לְהוֹרֹת
 פְּלִיָּה

וְאִם-תָּרוּץ לֹא תִבְשָׁל : (יג) החזק במוסר
 א תרף - אסור בתור'
 13 כמו והחזיקי את ידך
 בו (ראשית כ"א)
 וישלם ידו ויחזק בו
 (שמות ד') : (יד)
 14 באורח רשעים אל
 תבא אל תאשר ואל
 תדרוך - כמו באשורו
 אמה רגלי (איוב
 כ"ג) וכן ויערום
 15 ובין לאשורו : (משלי
 י"ד) : (טו) פרעהו -
 בטלהו שטה מעליו -
 16 סור : (טו) כי לא
 ישנו - איכס יכולין
 לישן : (יח) ואורח
 כדיקים כאור כונה -
 שהולך ומאיר מעמוד
 17 השחר' עד נכון היום
 עד חנות היום שהוא
 בירורו של יום : (יט)
 18 דרך רשעי' באפילה
 לא ידעו במה יכשלו -
 פתאום יבא להם
 מכשול ולא ידעו
 להזהר ממנו : (כ)
 בני לדברי הקשיבה
 וגו' למונאיהם - ל'
 מניחה

- 13 „ לייִסמט דוא שנעלל , דוא שטרויכעלסט ניכט .
- 14 „ האַלטע פֿעסט אָן זייטנלעהרע , לאַס ניכט אַב ;
- 15 „ געהע ניכט אין דער פֿרעפֿלר שטראַסן
- 16 „ טרייטט ניכט דען וועג דער רוכלאָזן .
- 17 „ לאַס איהן פֿאַהרן געהע ניכט דורך ;
- 18 „ ווייכע איהם אויס , אונד געהען פֿאַראַיכר .
- 19 „ דיא באַזעהאַפֿטן שלאַפֿן ניכט איין ווען זיא ניכט בעזס פֿעראַיבט ,
- 20 „ בלייבן שלאַפֿן-לאַזן ווען זיא ניכט הינטרגאַנגן .
- 21 „ זיא נעהרן זיך פֿאַן גאַטלאַזעס בראַרטע ,
- 22 „ טרינקן וויין דעם פֿרעפֿלס .
- 23 „ דער פֿראַממן פֿאַר אַבר איזט הייטר וויא מאַנדן-ליכט ,
- 24 „ דאַז פֿאַרט לייכטעט ביו אָן דען העללן טאַג .
- 25 „ דער וועג דער פֿרעפֿלר איזט דונקלע פֿינסטרנים .
- 26 „ זיא שטאַלפרן אונפֿרזעהנס .
- 27 „ מיין זאַהן ! האַרד אויף מיינע וואַרטע ,
- 28 „ נייגע דיין אָהר מיינן רעדן .
- 29 „ דאַס זיא דייןס-אויגע ניא ענטריקט ווערדן ,
- 30 „ בוואַהרע זיא אים אינרסטן דייןס הערצנס .
- 31 „ זיא זינד לעבן דעם הערצן דאַז זיא פֿאַסט ,
- 32 „ אונד דעם גאַנצן קערפֿר היילזאַם .

פֿאַר

החכמה כי רבה היא, אמנם מתולדות החכמי להיות שזה לכל תושיה וישיג בעל הלמה הלכתי ע"י התמדתו אף בלכתו לאט מה ששיג בעל הלמה האדומה בזרמתו. והזריח ומהיר במלאכתו לא יירא מכשלונו אם נשקעה חכמה אמתית בלבו: (ד) יתכן להיות אזהרה לחכמים בעיניהם האומרים עם רשעים אלך ועם לנים אגורה ובכל זאת לא אשחית מעללי, לכך אמר לא האשר בדרך רעים, כלומר לא תוכל היות ישר בלכתך דרכם ונתחנך עמהם. כן דעת אחד מרועי, אך אכזי שמרתי את הפשוט, ותרנומי סובלת גם את הכוונה הזאת, ושראו אשר כמו באשורו אחוה רגלי: (טו) פרעהו, שראו פרע וטעמו העזיבה ונסוגת אסור כמו למפרע בדברי קו"ל: (זו) כי לחמו לחם רשע, כבר הקדמתי לך שלפעמים יבואו בזה הספר מליצות בכפל המלות וענינים שונים בלשון כופל על לשון (וחרטטפיו) והאל לך אחת מהמליצות האלה, לחם הוא המזון בלשון עברי, וגם מלחמה ומריבה כגור משרש זה והיה' א"כ טעם לחמו שהם אוכלים ומתפרנסים מלחם רשע ר"ל מריבת רשע כאלו אמר שהמלחמה היא לחמם, ויין חממים שם חמם הוא גול ועוסק וגם ישתמש העברי בשרש זה על השלכת פרי הגפן אשר אינם כנשלים כל כרכס ארצה כמו יחמים הגפן בסרו, ולזאת שמש פה בלשון חמם המשתמע לתריאפי, אמנם לא ניתן להעתיקו כן ללשון אחר: (יח) באור נגה, הוא הידח הכקרא נגה בעבור קבלו את אורו מן השמש, ועיין במאסף תקימה מה שכתב המליץ ר' הירץ ווחל בגדר השם הזה. הולך ואור כמו הולך ומאיר והוא בינוני: מכל

עליה: (זו) כי לחמו לחם רשע, כלו' אכלו מאכל רשע: (יח) הולך ואור, בינוני כלומר הולך ומאיר: עד נכזון היום, תארסמוך מבנין כפעל: (כא) אל ילזו, שראו לזו והדגש תמורת הנס ענין הטיה והסרה:

23

מִכָּל־מִשְׁמַר נִצַּד לִבְךָ

מזיאה: (כג) מכל משמר. מה שאמרה

24

כִּי מִכּוֹנֵנו הוֹצֵאוֹת חַיִּים :

תורה השמר נצוד לבך (מעבור עליו)

25

הָסֵר מִכּוֹךְ עֵקֶשׂוֹת פֶּה

צין עבירה קלה. צין עבירה חמוקה.

26

וּלְזוֹרֵי שְׁפָתַיִם הִרְחַק מִמֶּךָ :

כי ממנו (תולאת קיים) כי מאותה

27

עֵינֶיךָ לִנְכַח יְבִיטוּ

שהוא קל יהיו לך קיים ושכר גדול אם

I

וְעַפְעָפִיךָ יִישִׁירוּ נִגְדֶּךָ :

תקיימו כך דגש ר' תכחומח: (כד)

2

פֶּלֶס מֵעַגְר רִגְלֶךָ

הסר מיד עקשות פה. לא תעשה דבר

3

וְכָל־דַּרְכֶיךָ יִכְנוּ :

שילעיו צו הנרות ויעמיקו עליך פיהם:

4

אֶל־תֵּט יָמֶיךָ וּשְׂמֹאֵל

עקשות פה. לשון עקוס. כמותם אני

5

הָסֵר רִגְלֶךָ מִרָע :

ויעקשוכי (איוטע') ובמשה שיניה עקומות ועקשות:

6

ה

בְּנֵי לַחֲכָמַי הַקְּשִׁיבָה

עקומות שפתים. שלא ירחיבו הנרות

7

לְתַבּוּנָתִי הַט־אֲזַנְךָ :

פה עליך: (כה) עיניך לנכח יביטו.

8

לְשֹׁמֵר מְזֻמּוֹת

יסתכלו אל האמת ואל היושר: יישירו

9

וְדַעַת שְׁפָתֶיךָ יִנְצְרוּ :

נגדך. יסתכלו על הישרה לישר דרכך

10

כִּי נִפְתַּת הַטִּפְפָּנָה שְׁפָתֵי זָרָה

נגדך: (כו) פלס משגל רגליך. שקול

11

וַחֲלַק מִשְׁמֵן חֶבְיָה :

דרכך הפסד מזה כנגד שכרה ושכר

12

וְאַחֲרֵיתָהּ מָרָה כַּלְעֵנָה

עבירה כנגד הפסד' ואז כל דרכך יכוננו:

13

חֲדָה כְּחָרֵב פְּיוֹת :

(כז) אל תט ימין ושמאל. מן המשקל הטוב:

רגליה

ה (א) בני לחכמתי הקשיבה וגו': (ג) כי נפתת תטופנה. לשון מתוק: שפתי זרה אפיקורס' וחלק משמן חבה. לשון חך: (ה) רגליה

מכלל יופי

(כג) מכל משמר, פירושו יותר מכל משמר שמור לבך: (כד) עקשות פה, דגש הקוף לתפארת כדגש מקדש ה': ולוות

- 23 ,, פֶּאֶרְצִיגְלִיךְ וואַכּוּאַם זײַא אויף דײַן הערץ ;
,, עס איזט דיא לעבנסקוועללע .
- 24 ,, גיב קיינע גלענגנהייט דײַך צו פֶּרְלוּימֶדן ,
,, ענטפֶּערנע פֶּאָן דײַר יעדע לעסטרונג .
- 25 ,, דײַנר אויגן בליק זײַא אָפֶּן אונד פֶּרײַא ,
,, דײַנע ווימפערן באַהנן דײַר דען גראַדן וועג .
- 26 ,, דײַנס פֶּוסעס שרײַטט זײַא אַבגמסען ,
,, גנויא בשטימט אַללע דײַנע וועגע .
- 27 ,, ווייכע וועדר רעכטס נאָך לינקס אַב ,
,, פֶּאָם לאַסטר ענטצײך דײַנן פֶּוס .

ה

- I ,, מײַן זאָהן ! הערע אויף טײַנע ווייזע לעהרע
,, מײַנר פֶּרנינפֶּטיגן פֶּאָרשריפֶּט נײַגע דײַן אָהר .
- 2 ,, דאַס דוא אַכטעסט אויף אינרן זײַן ,
,, אונד וויסעסט דײַנן מונד צו בוואַכֶּן .
- 3 ,, וויא האַניגווייס טרײַפֶּלן דיא ליפען יענר פֶּררוכטן ,
,, זאַנפֶּטר אַלו אָעל איזט איהר גוימן .
- 4 ,, דיא פֶּאָלגע אַכר ביטטר וויא ווערמוהט ,
,, שאַרף וויא צווייאשניידיג שווערט .

צום

(בג) מכל משמר וכו',
תכלית כל חכמה וכל
דעת היא להכריח את
לב האדם, כמאמר
ר' יוחנן ב"ז על ר"א בן
ערך רואה אני את דברי
ראב"ע יותר מכלם על
אמרו שהלב הטוב הוא
דרך טובה שידבק בני
האדם: (כד) השר
ע"י מעשיך לא תתן יד
ללזים לעקש פיהם
עליך. וזה מאמר מיוחד
בלשון עבר לכנות
הלשון הרע והליכנות
עקשות פה (דען אונד
פֶּרנערון) כי דרך
הלזים לעקש את פיהם
למען הורות בתנועה
זאת בזיון ולכנות. וכן
לזוה שפתים (טיפי
זיפפן זוזכֶּן) משרש
לזוה והיא הנטייה
מדרך הישר. ואמר
הרחק ממך, ר"ל
שתמנע מאתך כל
מעשה אשר תבא על

ידה לדי חשד. (כה) לנכח יביטו, אזהרה להשמר מדרך הלזים האלה הקוראים
בעיניהם ורואים ארצה בזמן שמדברים עם ריביהם וזה מורה שנקרנס הזות ורעה בלבנם
עליהם. וזאת אחת מן המדות הרעות הממאסות את בעליהן בעין כל חכם לב בהשקפה
ראשונה, ושומר נפשו ירחק מהם, ויביט אל פני ריעו המדבר עמו בעינים פקוחות,
(חפֶּן חונד פֶּרײַא), ועפעפֶּיך משרש עוף וכוחתו ההבטה (דער בליק) על שם מהירותו
ומה התעִיף עיניך בו, ונקרא על שם זה חלק העליון המכסה את העין עפעף (וויאפר)
שהוא מהיר העופפות והתנועה (דאס וויאפר):

ה (א) התחלת הפרשה הזאת מוסבת אל הפרשה שלפניה עד פסוק ז' והיא מסיימת את
דברי אבי החכם, ומפסוק ז' ואילך יבואו דברי החכם עצמו אל שומעיו. לחבונתי
כמו למשפטי תבונתי ולחקותיה עיין בהקדמתי. (ב) לשמור, לשום לב על המחשבה
אשר בקרב המדבר ולא יקוש אל הדבור לבד, כאשר
יבאר

מכלל יופי

- גלוּגַת, שם שרשו לזוה ענין הטיה: (כה) עִינֶיךָ לִנְכַח יְבִיטוּ, בא נקבך בלשון זכרים:
יישירי, בא האיתן בהראות היוד פא הסועל בקריאה שלא כמנהג ומשפטו יושירי,
(כו) פֶּלֶם, ענינו ישר המעגל, (כו) אַל תֵּם, סועל עומד:
- ה (ג) תִּמְסָנָה, ענינו ההולה וההתכה: (גד) פִּיֹת, כאשר קינן פה בל' זכרים
נרפית

משלי ה

באור טו

- 5 „ צום פֿרדערבן פֿיהרן איהרע פֿיסע
„ איהרע שריטטע בגלייטן צור העללע .
- 6 „ דאָס דואַ יאָ דען פֿפֿאַר דעם לעבנס ניכט
„ אויסביגסט ,
- „ איהרע שטייגע לייטן דיך אַב דואַ מערקסט
„ עם ניכט . “
- 7 דרום , אַ קינדר ! פֿאַלגט מיר ,
ווייכט ניכט אַב פֿאַן מיינס מונדס לעהרן .
- 8 ענטפֿערנע דיינן גאַנג פֿאַן איהר ,
נעהרע דיך איהרר היווטיהרע ניא .
- 9 דואַ געבעסט פֿרעמדן דיינע יוגענדבליהטע ,
דיינע בעסטן יאָהרע דעם גרויזאַמן עלענדע פֿריוו .
- 10 פֿרעמדע שוועלגן דיינע מאַנגנסקראַפֿט ,
דעם באַרבאַרן הויז פֿערצעהרט דיינע נערפֿן .
- 11 אומזאַנסט איזט דאָן דאָו שפּעטע זייפֿצן ,
ווען פֿלייש אונד בלוט פֿרצעהרט איזט .
- 12 דואַ רופֿסט דאָן : אַה , וויא האַבע איך גוטע
וויטן האַססן ,
וויא חאַט מיין הערץ צו רעכטווייזונג פֿראַכטן
קעגנן ?
ווארום

יבאר בפסוקים הנאים:
ודעה, מקור, למען
תדע לכבוד את שפתיך
שלא תכניס בדברים
עם הזרה המדחת אותך
מדרך הטוב. ושעור
הכתוב כך הוא,
לשמור ולדעת את
המוזמות אשר בלב הזרה
להדיח אותך מדרך
הישר, וכדעתך זאת
ינצורו המוזמות האלה
את שפתיך לכל תאמין
בדבריה. וכמוהו
תפלת נעים אמרות
ישראל נצרה על דל
שפתי (כוזוהרע
איינר זיפסן טיהרע)
(תהלים קמ"א ג').
(ה) יתמוכו, ההולכה
בדרך רחוק יקרא
חמיכה, ושעור הכתוב,
רגליה יורדות אל המות
וכעדיה יתמוכו את
ההלך אל השאול. ומה
נעמה המליצה הזאת:
(ו) פן אזהרה. תפלים

אולי תאמר בלבבך אפלים את הדרך הטוב ואדע עד היכן אבוא. כי בהרף עין תטה מני
הדרך הזה בצלי דעת, וכפצע בינך לבין דרך המות, ולפי זה היה ראוי לתרגם (דאט
דוּו יוּ דען לעבנספֿפֿאַר ניכט אַבאַעסעסט) אמנם להיות התרגום הזה מלתא
דמשתמע לתרי אפי לא רציתי בו, ובחזרתי לתרגמו (חויטביגסט) והיא הטי' מועטת מדרך
חיים, כקלבון המשקל: נעו פועל יוצא. (מדברי הראש"ע). (ז) עתה שב החכם אשר
סספר לשומעיו את דברי אביו וחזר על הענין להזהיר עליהם עוד. (ט) הורדך, הוא הכח
העלמות וראשית האון, וכנגדו ושנותיך המה השנים הטובות אשר בריאת האדם שלמה,
לאכזרי שם מקרה כמו אכזרי עברה וחרון אף (ישעי' י"ג) ושרשו כור, ולדעת אחרים
מורכ' מן אך זר. (י) ועצביך, כמו ידיך עצבוני, והעצבי' הם החלק הדק בגוף האדם
אשר על ידיהם יתפעלו התפעלויות הנפש (נערפֿן): (יא) ונהמת, שרש נהם כשאל
מוצקת הבעלי חיים, ובזמן שבא על האדם, היא כל פעם הצעקה והיללה במרירת הלב
בלי כונה (חוכוויילקיהרזיכט קלוגן) ועל דרך הזה תרגמתיו. ומטעם הזה ת' הרמב"מ
זכ"ל מנהמת לבי (איינס הערלנס אונרוהע). ושארך, הכח הגופני יקרא

חיים לא תעשה אלא נעו מעגלותיה לא
תדע כלומר לא תרגיש בדבר עד שיכועו
מעגלותיה אל מות: (י) וְעֵצְבֶיךָ. ענינו העמל והיגיעה: (יא) וְנִהְיֶינָה. ענינו
כענין שאנה: (יב) וְשֵׁאָרְךָ. ענינו נשר:

אילת

13 וְלֹא־שָׁמַעְתִּי בְקוֹל מְזוּרִי
 וְלִמְלַמְדֵי לֹא־הִטִּיתִי אָזְנִי :
 14 בְּמַעַט הָיִיתִי בְּכַל־רַע
 בְּתוֹךְ קָהָל וְעַדָּה :
 15 שְׁתַּהֲדַמְיִם מִבּוֹרֶךְ
 וְנִזְזָלִים מִתּוֹךְ בְּאֶרֶץ :
 16 יִפְצוּ מֵעֵינַיִתֶיךָ חוֹצֵה
 בְּרַחֲבוֹת פְּלִגְי־מַיִם :
 17 יְהִי־לֶךָ לְבִנְיָה
 וְאֵין לְזָרִים אֶתֶךָ :
 18 יְהִי־מִקּוֹרֶךָ בְּרוּךְ
 וְשִׁמְחַ מֵאִשֶׁת נְעוּרֶיךָ :
 19 אֵילַת אֲהָבִים וַיַּעֲלֵת־חַן
 דְּדִיָּה יְרוּךְ בְּכַל־עַת
 בְּאַהֲבַתָּה תִשָּׁגֶה תָמִיד :
 20 וְלִמָּוֶה תִשָּׁגֶה בְּנֵי בֹרָה
 וְתִחַבֵּק חֵק נְכַרְיָה :

(יד) כמעט הייתי
 בכל רע • כפצע בני
 ובין גיהנם • כלומר
 בשביל דבר מועט
 הייתי עכשיו בכל רע
 שלא שמעתי לקול
 מורי שאלו שמעתי
 להם לא אירע בי
 כך • רבי יוסף
 קר"א : (טו) שמה
 מים מבורך • מבור
 שנתן לך הקב"ה
 לקלקל היא תורת
 משה • בורך מים
 מכוכסי' וכו' למתוך
 בארץ מים חיים
 כלומר תקלה כמים
 מכוכסי' ונכסוף
 כונעים הם והולכין
 (טו)
 מעייכותך חובה •
 סוף שתקנה תלמידך
 ותור' הוראו' ברבים
 ויאל לך שם בראבות
 עיר תפוצה פלגי
 מימך : (יז) יהו
 לך לבדך • אתה
 לבדך תתכבד בהם
 ולא יתלוק אחר
 עמך לפי שאמר
 למעלה פן ישבעו
 זרים כחך אמר כאן
 יהיו לך לבדך ומתוך
 כך : (יח) יהו
 מקורך ברוך ושמת

מאש' כעוריק • היא התור' שלמד' מנעוריק : (יט) תשגה תמיד • ראיתי בדברי ר"מ הדראש :
 תשגה

מכלל יופי

(יט) אֵילַת , דרך משל : גַּיַעֲלַת חַן , תרגום אקו יעלה (דברים י"ד) והוא תיש הבר :
 תִשָּׁגֶה , רמ"ק ז"ל סירשו בספר משלי מענין אגנה כלומר תפאש כשוגג אס תמיד תתעסק
 באהבתה וכל שכן בזולתה והו שאמרו רבותינו ז"ל באשתו אמרו קל וקומר באשת חברה כי
 אמרבה באהבת אשתו ומשום עמה יותר מדי הוא שוגג בעבור שאהבת האשה תסיר האדם
 מעבודת השם וכן ולמה תשגה תמיד בני בורה • ורבי יונה הרמיק ענין באהבתה תשגה
 תמיד מענין זה מאד לפי שבעיניו ענין הפסוק על ענין האכמה , והנכון כי ענין הפסוק
 מדבר על אשתו כמו שאמר למעל' ,
 שמה

- 13 וואַרום הערטע איך מיינר פֿוהרר שטיממע ניכט , וואַרום גאָב איך מיינן לעהררן קיין גהער ?
- 14 וויא שניעלל גרוהט איך אינס טיפֿע עלענר , אים אַנגוויכטע דער גאַנצן וועלט !
- 15 אויס אייגנר צייטערנע טרינקע וואַסר , גנייס וואַס אויס אייגנס באַדן ריזלט .
- 16 לאַס דייע קוועללן זיך ערגיסן , עפֿנטליך איהרע וואַסר שטרעהמן .
- 17 האַבע זיא אַבר פֿיר דיך אַלליין , קיין פֿרעמדר נעהמע אַנטהייל .
- 18 דיין באַדן זייא גועגנעט גניסע פֿריידע בייא ריינס יוגנדליכן וויבע .
- 19 ליבליך וויא דאַן רעה , וויא דיא געמוע לעכהאַפֿט שטעטס לאַבע דיך איהרע צערטליכקייט , ערגעצע דיך איהרע ליבע .
- 20 וואַרום מיינ זאַהן ! מיט איינר פֿרעמדן ליבע פֿלעגן ? אים שאַסע פֿיילר דירנן וואַהללוסט פֿרעהגן .

יקרא שאר זה הדם , ויקרא כן כל בשר בעל חי בעודו בחיים חיימו . (יד) כמעט , צתוך זמן מועט , כאשר יורו כתובים רבים . בחוך קהל ועדה רנה גוה לומר שהיסורים והמכאובים הנאים לאדם צפתר אינס כל כך ממרים את לבו ומעניבים את רוחו כאותם המפורסמים לכל וכל איש יודע שהם צאו לו צפנת מעשו הרעים , וקולאי' הבאי' מחמת הכיאוף המה כרשמים על פני צעליהם , עד שיכירו אותם כל רואיהם : (טו) תוכחה להתעלם צאהנים עם אשתו אשר הוכיח ה' לאדם וכנה אותה צס מקור

אימור

מעטס ידוע . והזהיר תחלה על הצעל שלא יקמוד וילך אחר אשה זולתה , כי אם ישמח בחלקו , ואמר (טו) יפוצו מעינוחיד חוצה , והוא משל על רוב הבנים (כדעת הרא"ב) , ואמר , (יו) יהיו לך לבדך , שתשמור את אשתך מהדחת קטאים לבל תשטה . או רנה לומר שהבנים אשר יולדו לך המה לבדך אין לורים חלק צס , אשר לא כן צאשת זנוכים . (יח) הזהיר על הצעל לבל ימנע מאשתו את הנרחה צפרי צטנה וכו' , ורבותיו צ' לדרשו את כל הכתובים בדרך משל על התורה והחכמה מה יפה דבריהם . אמנם אכני לא אצא מדרך הפשט : (יט) אילח אהובים ויעלח חן , כנויים לאשת חן כידוע לקוראים פרי הקודש . ושלמה כנה פעמים רבים את האהובה אילה . על צס שהיא קלת המרון ותאר פניה ענוה ואהבה . יעלה , מין כצא העולה על הסלעים והרים הגבוהים (ואולי נקרא מעטס זה יעלה משרש עלה) וגם היא יפת תאר ונאהבת מאד לבני אדם . ואמר דרויה בכל עת ירוך על המשל מבהמות אלו שישקוד מחלב דדיהן , אמנם להיות מליצה זו בלתי כאות' בלשון אשכנז פרשתי' על המשל ותרגמתי דרויה כאלו נכתב דרויה (נערטליכקייט) ובלשון נרוה דורים , והכונה עומדת במקומה . (כ) חשגה , כתב ר' יונה צס ר' יהודה

בן

שה מים מצורך יפוצו מעינותיך סוזה יהיו לך לבדך ואף על פי שעל דרך המשל יתכן שידבר על החכמה המליצה היא על אשת האדם וכונת המדבר לשני הענינים ואם כן הטוב והישר שיהיה תשנה תמיד מענין שגה כמו שפירשנו . ורבי יונה צס צאהבתה תשנה תמיד מענין שמחה וערבות [צל"א איט ציהר ליבע וואוטט דוח דיך חימאר בטעפֿטיגן] , כמו שניין לדוד (תהלים ז') על שנינות (צנרקוק ג') או כענין התעסקות צאהבתה מאהוב זולתה ומה הענין וכל שגה צו (משלי כ') , וכתב רבי יונה צס ר' יהודה צן קריש כי הוא שמוע אלדד הדכי אמר יש לי שגיה צענין יש לי עסק : (כ) חק צבֿרֿיה , נכתב צלא יוד והמסרת אמר ארבעה ספרין בלישנהון ומה שמעל הסגורה תוך הנגדים

21 כִּי נִכְחַ יַעֲיִי יְהוּה דְרַב־יֵאִישׁ
 וְכָל מַעֲגֵלָתָיו מִפֶּלֶס׃
 22 עֲוֹנוֹתָיו יִלְכְּדוּ אֶת־הָרָשָׁע
 וּבְהִבְלֵי חַטָּאתוֹ יִתְמָךְ׃
 23 הוּא יָמוּת בְּאֵין מוֹסֵר
 וּבְרַב אֲוִלָּתוֹ יִשְׁגָה׃

תשגה תעסוק תמיד
 והוא לשון ערבי
 והכניא ראייה כמו
 לבקש שגויה לבקש
 עסק ולא ידעתי
 איפה כשנית
 ורבותינו פירשו לשון
 משגה כמשמעו
 בעבור שהתה תהי'
 שגג בשאר עסקיך
 כי היא משמרת על
 שלך אמרו עליו על
 ר"א בן פדת שהיה
 דורג בשוק התחתון
 וסדיכו מוטל בשוק
 העליון פעם אחת
 בא אדם אחד ומנא
 כחש כרוך עליו׃
 (כא) כי נכח עיני
 ה' דרכי איש וגו'
 מפלס שוקל
 דרכיו ויודע
 כמה עונות וכמה
 זכויות צידו׃ (כב)
 ועונותיו ילכדנו
 כמו ילכדוהו
 ובחבלי חטאתו
 יתמך יתלה שהתלוי
 כתמך בחבל שהוא
 תלוי בה׃ (כג) הוא
 ימות באין מוסר

בְּנֵי אִם־עֲרֵבֶת לְרַעַךְ
 תִּקְעֶת לֹזֶר כַּפִּיךָ׃
 2 נֹקֶשֶׁת בְּאִמְרֵי פִיךָ
 נִלְבַּדֶת בְּאִמְרֵי־פִיךָ׃
 3 עֲשֵׂה־זֹאת יֵאֲפוּא בְּנֵי וְהַנְצִיל
 כִּי בָאת בְּכַף־רַעַךְ
 לְךָ הַתְרַפֵּס וְרַחֵב רַעֲיֶיךָ׃ יחיר יוד
 4 אַל־תִּתֵּן שָׁנָה לְעֵינֶיךָ
 ותנוטה

בשביל שלא לקח מוסר
 ממון כמשמעו פירשו רבותינו׃ (ג) לך התרפס התר לו פס יד לשלם לו ממנו ורהב רעך
 ואם אין לו ממון עמך אלא שנוקשת באמרי פיך לדבר לו קשות הרבה עליו רעי' לבקש ממנו
 שימחול לך • ד"א בני אס ערבת לרעך • אחר שנעשי' ערב להקב"ה שהוא רעך כדכתי'
 זה דודי וזה רעי (שיר ה') וקבלת עליך בסיני ובערבות מואב באה ובשנוע' לשמו' מנותיו׃
 תקעת לזר כפיך שתשוב ותסור מדרכיו ותדבק באפיקורסן ללכת בדרכיה'׃ נוקשת באמרי
 פיך • שתקעת כף להדבק עם הזרים׃ עשה זאת איפה בני והנצל • הואיל ובאת בכף רעך
 בסיני וקבלת אלהותו עליך׃ לך התרפס • הכנע לפניו כאסקופה הנרפסת וכדרסת ורהב
 רעך • הרבה רעים שיתפללו עליך לפניו • וכן נדרשת במדרש תילים׃
 (ה) הנצל

מכלל יופי

יקרא חיק׃ (כב) ילכדנו / בא הנון רפה ובחולם שלא כמנהג כי מנהג כנוי כון ויו
 כנוי הגסתר להיות בדגש ובשורק והדאוי ילכדוהו׃

משלי ה ו

באור יו

- 21 אימטר נעגנווערטיג זינד רעם עוויגן רעם מענשן האַנדלונגן , ער מיסט יעדן זינד שריטטע .
- 22 פֿרעפֿלטאַהטן פֿעסלן רען בעזעוויילט , דורך לאַסטראַס באַנדע ווירד ער בשטריקט .
- 23 אימטר באַסהפֿטר דורך זינד טאַהרהייטן מענגע , ער שטירבט הין אונגעכערט .

בן קריש כי הוא שמע אלדד הדני אומר יש לי שגייה, בענין יש לי עסק. וכן הוא בלשון ערבי. וכן תרגומתיה בפסוק הקודם כפי עניינו וכאן כפי עניינו, ובלשון עברי הוא לשון כופל על לשון (ווארט טפיו): (כא) הכתובי האלה עד סוף הפרשה, המה מוסר כללי על כל הקודם בפרשה, לומר שאין אדם יכול לעבור עבירה בסתר. (כב) ילכדנו, כמו ילכדהו:

ו

- 1 מיין זאָהן! האַסט דואַ דיינס נעכסטן בירגשאַפֿט גלייסטעט , איינס פֿרעמדן ריא האַנד פֿרהאַפֿטט ;
- 2 דואַ ביסט גבונדן דורך דיין וואַרט , גפֿעסלט דורך דיין פֿרשפּרעכֿן .
- 3 שטרעבע זאָ באַלד דואַ קאַנסט , מיין זאָהן! לאַס צו קאַמטן , דואַ בויט אין דיינס נעגסטן גוואַלט , געהע היין שטיגע דייך פֿאַר איהם , אונד ערקעננע זיינע אַברמאַכט .
- 4 פֿרגעננע דייןן אויגן קיינן שלאַפֿן , דייןן

ו (א) בני, הפרשה הזאת כוללת ששה חלקי מלמודים שוני: מפסוק א' עדו' הזהיר מאד על שמירת האדם את נפשו מן הערבות כי הערב כמו הלוה ויכול להיות נתפס עליו, ולכן הזהיר הכוין עשה עם מלת אפוא שלאחריו המה מורה חוק הפעולה והרזיות להנצל וכן תרגומתיו, ולדעת רבים יהי אפוא פעל נגור משרש פה כמו פעל עוין משרש עין, ויהי תרגומו (חיד וויז דיר זאגן) ויהי טעמו כאן (טוהע דאס איין זאָהן, וואס חיד דיר זאָגע) וכן הוא בלשון ערבי. אונס יראתי לתדע דבר מבלי הסכמת חכמים אשר קדמוני. התרפס, שראו רפס או רפש נשיין וטעמו טיט או קרקע, ופירושו כאן הכנע ענמך לפניו בקרקע (טאייגן). ורהב, שראו רהב וענינו תוקף וגדולה, ורצה לומר שיכיר לפניו את מקומו שהוא נכנע מפניו ע"ד שח"ו עבד לזה לאיש מלוה: (ד) אל תהן, ר"ל שלא יצדק ולא ינוס עד שיפטר את עצמו מן הערבות. והמאילו בפסוק: (ה) לצפור

מכלל יופי

ו (ג) התרפס, ענין ההדרכה והרמיסה ופירושו שיש ענמך כקרקע לפניו כלומר שתכנע לפניו ותחוק רעך בדבריך הטובים: וירָהב, כלומר הכנע לפניו וחזקהו בדברי רבוי ואף על פי שמת רעך כתוב ביד והמסרת עליו לית מלא תהיה היוד נוספת או יהיה מנחי הלמד והיוד למד הפועל. ויש לפרשו לשון רבים ויהיה חסר בית ברעך כלומר שתרצה עליו ברעים: (ד) ותגנבה, התנומה איכה חזקה כמו השיכה

ה א I S

וַתְּנוּמָה לְעַפְעָפֶיךָ :
וְהִנָּצַל בְּצַבִּי מִיָּד
וּכְצַפּוֹר מִיָּד יִקְוֶשׁ :
לֵךְ אֶל־נַמְלָה עֵצֶל
רֵאשִׁית דְּרָכֶיהָ וְהִכֶּם :
אֲשֶׁר אֵין־לָהּ קִצִּין שְׂמֵר וּמִשָּׁל :
תִּכְיֶין בְּקִיץ רֵחָמָה
אֲגִרָה בְּקִצִּיר מֵאֲכָלָהּ :
עַד־מָתִי עֵצֶל י תִּשְׁכַּב
מָתִי תִּקּוּם מִשְׁנֶתֶךָ :
מֵעַט שְׁנוֹת מֵעַט הַנּוֹמֹזֹת
מֵעַט י חֶבֶק יָדַיִם לִשְׁכַּב :
וּבֹא־כְמֹתֶיךָ רֵאשֶׁךָ
וּמִחֶסֶדֶךָ בְּאִישׁ מִגֵּן :
אָדָם בְּלִיעַל אִישׁ אֹן
הַזֹּלֶךְ עֵקֶשׁוֹת פֶּה :
קוֹרֵץ בְּעֵינָיו מוֹלֵל בְּרִגְלָו בְּעֵינָיו
מִזְרָה בְּאַצְבָּעֵתָיו : * בְּרִגְלָיו קָרִי
תִּהְיֶינָהּ בְּלִבּוֹ חֵרֶשׁ עַבְבֵּל עֵת

(ה) הנצל כצבי
מיד מהר והשמע
משם כצבי הנמלט
מיד האדם :
(ו) לך אל נמלה
עצל וגו' וחכם
והתחכס : (ז) אשר
אין לה קצין שיזכיק
אותה ויחזרנה
ויזיא מידה אם
תגזול דבר מחברתה
ואעפ"כ : (ח) תכין
בקץ לחמה אגרה
בקציר מאכלה
מוזכה כל אחת
ואחת אינה גוזלת
מחברתה : (י)
חבוק ידיים הישן
חובק ידיו
אברהם"ד בלע"ז :
(יא) ובא כמהלך
ראשך אס תעש' כך
יבא חסרוך ודבר
שאתה רש ממנו יבא
לך מיד כאדם
המהלך מהר
וחסרוך יבא
ויתמלא כאיש מגן
הבא מהר להגין על
אדוכו • המקראות
אלו עקרו משל על
המתעבלין בתורה :
(יב) הולך עקשות
פה • הולך בעקיות
שפתיים : (יג) וקורץ
בעיניו • רמיזות של
מרמה • מולל ברגליו
כלומר משפסף זה
על זה : ומורה
באצבעותיו • כלס מן לשון רמזי' הס זה נופל על העין זה נופל על הרגל זה נופל על האצבע והעיקר מדבר על הרשעים : (יד) מדני' יטלח

מכלל יופי

הסינה רק היא מעט מעט : (ה) יקווש' בשורק והוא תאר לפסח הלוכד
בפסג עצום : (ו) עצל' ענינו התרשלות בדבר הצורך והמנוע מעשותו מפני
לחות

דיינן וויספרן קיינן שלוממר ;
5 איילע דיק צו רעטטן, וויא איין גפאָנגנר הירש,
וויא דער פאָגל אויס רעם נעטצע .

* * *

6 געהע הין צור אַמיינע דוא פֿוילר ,
בטראַכטע איהרע וויין אונד ווערדע קלוג .

7 זינע ויִיא האַט ניכט גוטס הערר , ניכט פֿאָגט ,
ניכט אויפֿוועהער ;

8 דעננאָך כרייטעט ויא איהר פֿוטטר צור ערנדטצייט ,
זאַממלט אים הערבסט שאַן איהרע קאָסט .

9 וויא לאַנגע נאָך פֿוילער , ווירסט דוא רוהן ,
וואַן שטעהסט דוא פֿאַם שלאַפֿע אויף ?

10 פֿירוואַהר ! שלאַפֿע נור זיין וועניג , שלוממרע
איין וועניג , רוהע נור ,

דיא הענדע איבראיינאַנדר , איין וועניג ;

11 אונד אַרמוהט איברפֿעללט דיק וויא רייזיג ,
דער מאַנגל וויא גוואַפֿנטר מאַן .

* * *

12 דער נירטרעכטיגע מענש , דער אַרגליסטיגע ,
געהט מיט פֿרקעהרטם מונדע אום ,

13 ער בלינקט מיט דען אויגן , שאַררט מיט דען פֿיסן ,
צייגט מיט פֿינגרן ;

14 איממר איזט טיקקע אין זיינס הערצן ,
איממר העקט ער באַסהייט אויס , זוכט

(ה) לצפור ולצבי
הכלודים אשר ישתדלו
להכיל : (ו) אזורה
אל העגל להיות זרין
במלאכתו , והעגלה
מביאה לידי עניות .
(ז) קצין שם כנור
משרש קוץ , וכערבי
נקרא קצין והוא שר
וכגיד אשר לו
שדות וכרמים , ועבדיו
האכרים והכורמים
בכנעים תחתיו לקצור
ולאגור ולאסוף לו את
תבואתו (גוטס הערר)
ולו שטרים ומוסלים
אשר ישגיחו על
העבודה ומנגשים את
העם אל מלאכתם .
(ט) קורא אל העגל
לראות את מעשה
הכמלה ולא ירף ידו
ממלאכתו . (י) ספר
את דרך העגל לבלאות
זמנו ואמ' כי מעט שכות
ומעט תנומות ומעט
חבוק ידים , כשתחשב
יחד יב' את כל ימיו
ולא יעסוק בשום דבר
וסופו כי פתאום יבא
עליו העוני והמחסור
כאיש מגן ומהלך אשר
לא יוכל לעמוד כנגדם . (יב) ידבר מעקשות פה ועוכשו .
בליעל מורכב מן בלי יעל ,
והמה הכת הפחוחים בבני אדם אשר לא יגיעו לשום מעלה מן המעלות המשלימות . ודבר
על האדם הזה שכל מנמותיו לשחת את טובת ריעיו ובכל תכונותיו הוא מוליד און וכעס :
(יג) מולל , שרש מלל ושגור בדברי חז"ל מוללין את השכלין מוללין את הקדירה (רייבן)
ומזה וקטפת מלילות בירך , ע"ש סופן שימללו . ובעל שפת אמת אמר שהוא משרש מול
ולא ידעתי מה השיאו לכך :
(טו) אמר

לאות כפש העגל מהתעורר אל הדברים שצריך אליהם : (ח) אַגְרָה , ענין אסיפה :
(י) חֶבֶק , שם : (יא) רֵאשֶׁף , באלף : (יב) עֲקָשׂוֹת פֶּה , דגוש הקוף
לתפארת הקריאה כדגש מקדש ה' (שמות ט"ו) : (יג) קוֹרֵץ פִּיעִיגִיו , ענינו כדכוד
הענינים ללעג ולבזו כאלו כורת ומשבר אותם מענין קרוץ מנפין (ירמיה מ"ו) :
מולל בא על דרך ההשאלה כענין קרוץ בענינו שלוממר כאלו מדבר בגלוי כשרומו בהם :
(יד) מדינים

מִדְּנִים יִשְׁלַח : טרונים קרי
 15 עַל־כֵּן פִּתְאֹם יָבוֹא אִידוֹ
 פֶּתַע יִשְׁבֵּר וְאִין מִרְפָּא :
 16 יִשְׁש־הֵנָּה שָׁנָא יְהוּה
 וְשִׁבַע תּוֹעֲבוֹת נִפְשׁוֹ : יחיד יוד
 17 עֵינַיִם רָמוֹת לְשׁוֹן שִׁקָּר
 וַיְדִים שִׁפְכוֹת דָּם נָקִי :
 18 רַב חֵרֶשׁ מִחֲשִׁבוֹת אֹן
 רַגְלִים מִמְהָרוֹת לָרוּץ לְרָעָה :
 19 יִפִּיחַ כּוֹבִים עַד שִׁקָּר
 וּמִשְׁלַח מְדַנִּים בֵּין אֲחִים :
 20 נֶצֶר בְּנֵי מִצּוֹת אָבִיךָ
 וְאַרְ-תַּטֵּשׁ תּוֹרַת אִמְךָ :
 21 קֶשֶׁרֶם עַל־לִבְךָ תָּמִיד
 עֲגָדֶם עַל־גְּרִדְתֶּיךָ :
 22 בְּהִתְהַלֵּכְךָ יִתְנַחֵה אֶתְךָ
 בְּשִׁכְבְּךָ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ
 וְהִקִּיצוֹת רַחֵם תְּשִׁיחֶךָ :
 23 כִּי גַר מִצּוּה וְתוֹרַה אֶזְרָךְ
 וְדַרְךָ חַיִּים תּוֹכַחוֹת מוֹסֵר :
 לשמרך

ישלח בין אדם
 לבוראו : (טו)
 פתאום ופתע לשון
 תכופה היא ולא ידע
 את המעלה הקרובה
 ליפול עליו : (טז)
 שש הכה שנה ה'
 ושבע תועבות כפשו'
 כלומר גם השביעית
 עמהם : (יט) יפיק'
 לשון דבור הוא כי
 כל דבור ברוח הפה
 הוא : (כא) ענדס'
 לשון קשר הוא
 כמו אענדנו עטרה
 לי (איוב ל"א) :
 (כב) בזה הלכך
 בסייד : תכח' אותך
 כמו תכהיך :
 בשכך . בקבר :
 והקיצות היא
 תשיחך . לתחיית
 המתים לעמוד בדין
 היא תשיחך . תלק'
 בעדך : (כג) כי
 כר מנוה ותור' אור'
 כמו שהאור מאיר
 לעולם תמיד , כך
 התורה עומד' זכות'
 לעולם אל האדם
 חכות מנוה לפי שעה
 כאור הנר : ד"א
 כי כר מנוה ותורה
 וגו' . מנות האב הוא
 כר . כל מי שמקיים
 מצות אביו כאלו
 נוטל כר בידו להדלי'
 במקום חשך ואם
 אבד שום דבר שם
 הוא מוצאו לאורו וכן
 מי שהוא מקיים

הוראת אמו אורה היא לו . וכן הוא אומר אל תטוש תור' אמת . וכן הוא ודאי שמקרא
 זה מדבר במצות אביו ואמו דכתיב (לקמן כ') מקלל אביו ואמו ידעך כרו באישון חשך .
 ואם כר של אדם (כוהה) ידעך כשאין מקיים מצות נמצא כשמקיים מצוה יאיר כרו .
 (ר' יוסף קארו) : ודרך חיים תוכחת מוסר . תוכחת המוסר הם מטיס את האדם
 לחיים כנמצא שהם דרך החיים :
 (כד) לשמרך

משלי ו

באור יט

- וזה אימור צאנק אנושפינגן .
- 15 דרום קעממט אויך ויין פאלל אונפרמוהטעט ,
פלעטצליך איזט ער פֿרניכטט אָהנע רעטטונג .
- * * *
- 16 ועכס דינגע האַסט דער עוויגע ,
איין זיבנדס איזט זינס ווען איין גרייל ;
- 17 שטאַלץ הראַכבליקנדע אויגן , ליגנהאַפֿטע צונגע ,
הענדע דיא אונשולדיגס בלוט פֿרגיסן ,
- 18 איין הערץ דאַו באַסהאַפֿטע אַנשלעגע שמידעט ,
פֿיסע דיא שנעלל דעם אונהייל ענטגעגן איילן ,
- 19 פֿאַלשן צייגע דער ליגן פֿרברייטט ,
אונד דער צווישן פֿריינדן אונאייניגקייט שטיפֿטט .
- * * *
- 20 מיין זאָהן ! היטע דאַו גבאָט דיינס פֿאַטֿרס ,
פֿרנאַכלעסיגע דיינר מוטטר לעהרע ניכט .
- 21 בינדע זיא פֿיר בשטענדיג אויף דיינע ברוסט ,
שטיקע דאַמיט דיינן האַלז .
- 22 ווען דוא לוסטוואַנדלס בגלייטט זיא (דיא וויזוהייט)
דיך , ווען דוא דיך נידרלעגסט בוואַכט זיא דיך ,
אונד בייא דיינס אויפֿוואַכֿן אונטרהערלט זיא
דיין גשפרעך .
- 23 דאַו גבאָט איזט דיא לייכטע , דיא לעהרע
דאַו לייכט .
דיא זיטטנלעהרע דער וועג צור גליקועליגקייט .
- * * *
- עייך * (בג) נר מצוה , המצוה היא ככר העשוי לשמירת האור , כי על ידי קיום המצוה
תבוא לכלל חקירה ולדעת טעמה וכמוקה , ואז תמלא

(טו) אמר מעוכס
האיש און הזה , שסופו
לפול ברשת ופתאום
יבוא אידו : (טו)
ששוכו , זה דרך
מליצי העבריים בזמן
שירכו להפליג את
הענין על ידי ספרס
אחת אחת את חלקי
הדב' יכללו את המספר
ויותרו אחת לחשבו
בסוף והוא הגדול
מכולן , כמו על שלשה
פשעי ישראל ועל
ארבעה לא אשיבנו ,
שלשה המה נפלאו
ממני וכו' . (יט)
ומשלח מדנים , הוא
הרשע הגדול מכלן
והוא תועבת נפש ה'
האובד שלום , ואין דבר
עומד בפני השלום .
(כ) אחרי הדבר החכם
מדרך החטאים שכל
פעם לדרכו והזהיר את
שומעיו לקחת מוסר
ולבל יסירו אותו
ממחשבתם . (כא)
עגדם , ענין קשירה
וכריכה על דבר מה
לבל יזוע משם . (כב)
תשיחך , תשיח עמך
תהיה לך כחבר מדבר
כי על ידי קיום המצוה
תמלא

מכלל יופי

(יד) מְדַבְּרִים , ויו מדון כהפכה ליוד נעה ענינו ריבות : (טו) פֿתאם , שראו פתה
האלף תמורת ההא למד הפועל והיא בשקל שְׁלֵשׁוֹם והוא ענין מהירות ופתע ודבר
שלא ירגיש אדם בועד שיהיה והוא הענין פתי כי הפתי עושה דבריו במהירות
כמו שאמר ועבת כפתלים כמהרה (איוב ה') : פֿתע , פתאום בלא כוונה : (יט) וּמְשִׁיחַךְ ,
ענין התרת הדבר מאין עובר : מְדַבְּרִים , כעלמה עין הפועל של מדון וענינו ריבות :
(כא) עֲגָדָם , ענין קשירה : (כב) אֲוִתְךָ , הכלל בלא הפסק אֲוִתְךָ
ובהפסק אֲוִתְךָ התיו קמוצה והכף בשוא ובא זה כן גם בלא הפסק : תְּשִׁיחֶךָ , ענינו דבור
פ' תשיח עמך כלומר תהיה לך כחבר מדבר עמך : (כו) כי

24 לְשֹׁמֵרֶיךָ מֵאִשׁ רַע
 מִחֲלָקֶת לְשׁוֹן נִכְרִיחָהּ :
 25 אֶל־תִּהְיֶה מוֹד יִפְיֶה בְּלִבְךָ
 וְאֶל־תִּקְחֶנָּה בְּעַפְפֵּיפֶיהָ :
 26 כִּי בְעַד־אִשָּׁה זֹנֶה עַד־כְּבֹר־לֶחֶם
 וְאִשָּׁת אִישׁ נֶפֶשׁ יִקְרָה תְצוּד :
 27 הִיחָתְתָה אִישׁ אִשׁ בְּחִיקוֹ
 וּבְגֵדָיו לֹא תִשְׁרַפְנָה :
 28 אִם־יִהְיֶה אִישׁ עַל הַגָּחֲלִים
 וְרִגְלָיו לֹא תִכְוִינָה :
 29 כִּן הָבֵא אֶל־אִשְׁרֵי רַעְהוּ
 לֹא יִנְקָה כָּל־הַנִּגַּע בָּהּ :
 30 לֹא־יִבּוּזוּ לַגִּבּוֹר כִּי יִגְנוֹב
 לְמִלָּא נֶפְשׁוֹ כִּי יִרְעֵב :
 31 וְנִמְצָא יִשְׁלַם שְׁבַע־תַּיִם
 אֶת־כָּל־הוֹן בֵּיתוֹ יִתֵּן :

(כד) לשומר מאש רע
 רע - התור' תשמך
 מאשה של מכה רע
 ועל כרחק לא דבר
 שלמה אשה רעה לא
 כנגד ע"א מעובדי
 כוכבים שהיא שקול'
 כנג' הכל שאם תאמ'
 אשה זונה ממש וכי
 כל שכרה ושכחה של
 תורה שזמרת מן
 הזונה לבדה אלא
 ע"כ זו ע"א מעובדי
 כוכבים שהיא חמור'
 כנגד הכל : מחלקת
 לשון מעתת עינים
 של לשון נכריה :
 (כה) ואל תקחך
 ואל תטול חכמתך
 ממך בעפפפי עינה
 שקורנת בהם
 בעפפפים : (כו)
 כי בעד אשה זונה
 עד ככר לחם - ליד
 עניות וחסר כל
 טוב : (כז) היסת'
 איש אש - הישאב
 גחלים איש בשפולי
 בגדיו ולא ישרפו -
 כל לשון חתיית
 גחלים לשון שאיבה
 הוא כמשמעה
 במשמלת הכלי

בתוך המדור' : (כט) אל אשת רעהו כמשמעו - ואף על ע"א מעובדי כוכבים יש לדרשה :
 (ל) לא יבוזו וגו' - וכמלא ישלם וגו' - כואף אשה וגו' - שלשתן מחוברים בדבור א' אם
 יגנוב הגנב גנבה אין לבנותו כל כך כמו הנואף, למה כי לרעבון נפשו הוא עו - ואולי
 אין לו מה יאכל, וכשמלא יש לו תקן' בתשלומין ולכל היותר שבעתים ישלם כלומר תשלומי
 כפל הרבה ואפילו חמשים על אחד - ויש מפרשים שבעתים כמו גונב שור וכליו וטנחו
 שמשלם חמשה נקק' ותשלומי כפל על הכלים (הרי שבעה) : (לא) את כל הון ביתו יתן -
 ואפי' צריך למכור כל אשר לו על זה מ"ע"ש לו תקנה ומתחלה

מכלל יופי

(כו) כִּי בְעַד , כענין על : (כז) הִיחָתְתָה , ענין לקיחה : (כח) אִם יִהְיֶה אִישׁ ,
 פועל הכבד שאינו עובר : (לא) שְׁבַע־תַּיִם , כפלים כמשפטו אם נכס שור ושה ישלם שבעה
 מלבד הקרן ורוכה לומר אפי' אם יענשו אותו לשלם כפלים או

24 דאם דוּא דוּך יאָ דוּטעסט פֿאַר יענעם
לאַסטרהאַפֿטן ווייבע ,
פֿאַר דען זיסן שמייכלייען יענר אַבטרוניגן .

25 דאָס יאָ קיין בגיר נאָך איהרר שענהייט אין דוּר
רעגע ווערדע ,
דוּך איהרר ליבאייגלן ניכט אַיינגעהמע .

26 גנוס דער בוהלרין איזט וויא שפּיזע גנוס ,
טרייע גאַטטין אַכר פֿעסלט דיא עדלע זעלע .

27 קאַן מאַן פֿייער אין ויינעם שאַאסע צוואַמטן שאַררן ,
אונד ויינע קליידר ניכט פֿרברענגן ?

28 קאַן מאַן איבר גליהנדע קאַלן איינהער געהן ,
אונד דיא פֿיסע אונפֿרזעהרט ערהאַלטן ?

29 זאָ אויך געהטס דעמייעניגן וועלכר דעס נעגסטן
ווייב פֿרפֿיהרט ,
ער בלייבט ניכט אונגשטראַפֿט דער זיך מיט
איהר איינלעסט .

30 מאַן פֿעראַכטעט דען דיב ניכט ווען ער שטיהלט
אום זיך געגן הונגער צו שיטצן ,

31 ווירר ער ערטאַפט ער פֿרגיטעט דען דיבשטאַל
זיבנפֿאַך ,
יאָ ער גיבט וואָהל זיין גאַנצעס פֿרמעגן היין :

דער
בער , רבוּ מחשבות המפרשים בפירוש זה הכתוב . לדעת רש"י ורלב"ג וראב"ע ז"ל
יכוון אל העניות והחסר אשר יסובבו אל האדם ע"י הזכות, אמנם לא ידעתי לבאר אחריהם
הכתוב ע"פ כלו . ולדעת אחרים , ער כבר לחם . האשה הזונה אינה מנקשת אהבה
כי כל מנמתה רק למען החיות נפשה , והי' ראוי לתרגם (יענר הורע חיוט עט גור חוץ
ברקוד נו טוהן , חוין עהעווייב וויל חוין רעדו'יכס הערן לוסן ו'הן) , אמנם אנכי
פכיתי לתרגום הארמי , שתרגם , מעול דדמויא מלתא זכיתא היך גריבתא דלחמא ואתת
גברא נפשא יקירתא זיידא : וטעמו כי ההתעלמות עם הזונה המה רק למען השקט התאוה
הבהמיית כמו כבר לחם אשר יסקיט הרעבון , ואחרי אכלו לשונע נפשו לא יחוש לו ולא
ישים עין עליו , אכן אשת איש האשה אשר הוכיחה ה' אל האיש היא מזיידת את נפש הבעל,
ואהבתה אהבה רוחנית והיא משתדלת לעשות את אשר ביכלתה לטובתו . ויתכן להיות מלת
בער התומדת הזמן (ריח דויחר) כי כן ענינו בכוננתו הראשונה וכגורו ממנו כמה פעלים
והי' תרגומו (ליבע גור בזהרין חיוט גור פֿחן זחלכר דויחר , וויח ריח בגירדע נו
חיינס טטיק ברקוד) . אמנם תרגומי סובל גם את הדעה הזאת ורוב המפרשים
והמבארים מנאו לפרש אשה איש כאלו נאמר אשה רעיהו , ולזה השיאם אשת איש השגור
בפיוחמי התלמוד שזיאורו ע"פ רוב אשה מנאפת , אמנם בספרי תכ"ך אינה כ"א אשה
נשואה (חוין עהווייב) . (ל) לא יבוז לגנב , דבר פה מחרפת הכואף אשר לא תמחה
לעולם וספר בשפלותו יותר משפלת הגנב ואמר לא יבוז , לא ישימו אות לתרפה ושמה אל
הגנב נכבדו למלאות נפשו, כי אם בשלמו את גבתו יפטר, אמנם הכואף אי אפשר לסור ממנו
חרפתו: (לא) שבעתים , הוא שם מספר לגומא וכן , שבע

תמצא את התורה והיא
האור , כי תאיר לפניך
את הדרך ותדע על
ידיה את תעודתך על
הארץ , וכלב תמים
תלך דרך החיים והו
המעשים הטובים אשר
יוכיח אותך המוסר
לעשותם לתי בהם כל
הימים . ומה מאוד
תשכיל הקורא הנעים
בקראך את עומק כונת
החכם ז"ל בדברי חכם
דורנו המנוח הרמב"מ
ז"ל בספרו ירושלים .
ואולי חסן ה' אותי את
הטוב הזה לסקל לפניך
דרך שם בחולדות
החכם ז"ל אשר כתבתי
זה ימים לא כביר .
עיינ' שם מדף ס"ט עד
פ"ג .

(כד) החכם שב
להזהיר על הדת
האשה הזונה ואמר
שישתמר הנער מכל
תחבולותיהן הן בתארה
ובדבורה וכו' . (כו) כי

על

32 נִאֶף אִשָּׁה חֶסֶר-לֵב
 מִשְׁחִית גִּפְשׁוֹ הוּא יַעֲשֶׂנָה :
 33 גָּעַ וּקְלוֹן יִמְצֵא
 וְחִרְפָּתוֹ לֹא תִמְחָה :
 34 כִּי-קִנְיָהּ חֶמְדַּת-גִּבּוֹר
 וְלֹא יִחְמוֹל בְּיוֹם נִקְמָה :
 35 לֹא-יֵשֵׂא פָנָיו כָּל-כֹּפֵר
 וְלֹא-יֵאבֹד כִּי תִרְבֶּה שְׂחָד :

בְּנֵי שְׂמֹד יֹאמְרוּ
 וּמִצּוֹתַי תִּצְפֹּן אֶתְךָ :
 שְׂמֹד מִצּוֹתַי וְחִיָּה
 וְתוֹרָתִי כְּאִישׁוֹן עֵינֶיךָ :
 קִשְׂרָם עַל-אֲצְבָּעֶיךָ
 בְּתֵבָם עַל-לוּחַ לִבְךָ :
 אֵלֶיךָ לְחַכְמָה אֶחָתִי אֵת
 וּמִדַּע לְבִינָה תִקְרָא :
 לְשִׁמְרֶךָ מֵאִשָּׁה זָרָה
 מִנְּבָרִיָּה אִמְרִיָּה וְהַחֲלִיקָה :
 כִּי בְחִלּוֹן בֵּיתִי
 בְּעַד אֲשַׁנְּבִי נִשְׁקַפְתִּי :

וארא

ומתחלה מחמת רעב עשה אבל כואף אשה חסר לב הוא לא רעבון עשה ומשחית כפשו הוא יעשה הזמה : (לג) כגע וקלון ימצא . על עובדי כוכבים ועל גלוי עריות הנגעי באי' : (לד) כי קנאה חמת מתקנא לו להפרע בו חמתו של הקב"ה שהוא גבור על כל , ולא יחמול ביום נקם : (לה) לא ישא פנים . לכל ממון לכפר על אשר כפר בו וכדבק בעכו"ם . ורבותינו דרשו לא יבזו לגנב . זה המתגנב מאסר סבירו והולך לבית המדרש ועוסק בתורה : ובמלא ישלם שבעתים . סופו שמתמכה דיון ומורה הוראות אין שבעתים אלא תורה שכ' מווקק שבעתים (תהלים י"ב) :
 ז (א) בני שמוד אמרי ותורת ומכותי כאישון עיניך . שמוד של עין שהוא דומה חושך כמו אישן לילה : (ד) אחותי את : קרבני' אלק' . מודע . קרוב כמו בועז מדעתנו (רות ג) כלומר קרבני'

או אם הוא עני את כל הון ביתו יתן ויכלל בזה אבל כואף אשה משחית כפשו ולא יכלל בממונו : (ב) וחיה

- 32 דער עהע-ברעכר הינגעגן איזט פֿרשטאַנדלאָז , [ווער דיא זעלע פֿרדערבן וויל טאַג עהעכרוך בגעהן] .
- 33 קוואַל אונד פֿראַכטונג פֿאַלגן , אונד זיין שאַנדפֿלעק ווירד ניא אויסגטילליגט .
- 34 רען רעס עהעמאַנגס גרים איזט אייפֿרפֿאַלל , איזט אונערביטליך אַם טאַגע דער ראַכע .
- 35 דורך קיין לעזעגעלר לעסט ער זיך ברוהיגן , אומאַנסט פֿרוזכסט דוא גשענקע איבר גשענקע , ער ניטט ניכטס אַן .

על הטאחיתכם , שבע יפול צדיק , שבע חועבות בלבו , שבע נשים באיש אחד וכו' , ולא כמו שחשבו קצת המפרשים שכוון על תשלומי כפל וארבע וחמשה , כי תשלומין האלה הם עונש בית דין , וכאן הוא רוצה לומר , שצטוב לבביתן כפלי כפלים בגנבתו , ואפילו כל הוכו יתן . והאמת , כי לפעמים לא שמו המפרשים על לבם שהמה מפרשים דברי מליצה ושיר : (לב) נואף אשה , חמס הוא חקר לב ואינו יודע גודל קלונו וחרפתו , ואמר בדרך מליצה במאמר מוסגר , מי שרוצה להשחית כפשו הוא יעשה ר"ל הוא יכאף , כתרגומו , מאן דבעו די יחבל כפשיה הוא עבד לה . וכן פי' רש"י הוא יעשה הזמה . וכן דעת הרלב"ג הוא יעשה זאת הפעולה המגובה . ולדעת הראשון

- 1 מיין זאָהן , נים מיינע וואַרטע אין אַכט , אונד בוואַהרע ריר מיינע גבאַטע אויף .
- 2 היטע מיינע גבאַטע אונד לעהרן וויא דיינן אויג-אַפֿל , אויף ראַס דוא גליקליך זייאסט .
- 3 בינדע זיא אום דיינע פֿינגר , שרייבע זיא אויף דיא טאַפֿל דיינס הערצנס .
- 4 שפּריך צור ווייוהייט : דוא ביזט מיינע שוועסטער , דיא פֿרונגפֿט נעננע דיינע פֿריינדין .
- 5 איך וואַרנע ריך פֿאַר יענס פֿרוואַרפֿנן ווייבע , פֿאַר יענר אַבטרינגיגן מיט גלאַטטן וואַרטן .
- 6 איינסט זאָה איך דורך מיינס הויזס פֿענסטר , בליקטע דורך דעסן גיטער , אונד

אחרים יעשה מוסב על אשה ור"ל שהוא עושה את האשה משחית לכפשו . אבל הראשון כראה ליותר נכון :

ז (א) בנו , הוא הולך ומוהיר על הניאוף , ובא לספר בפרשה הזאת מעשי האשה המנאפת ותחבולותיה להסית את הכער : וטרם ספרו זאת יורה תחלה לאתח בנכמה ולשמור חוקותיה , כי היא תגלנו מלהלכד במכירת האשה הזרה הזאת . (ד) ומדע , שרש ידע ועכינו אזהב וריע , כמו הלא בועז מודעתו , וכאלו כאמר שיכנה את עצמו מודע לבינה , וליופי המליצה הסבותי עם מודע על הבינה בתרגומו אף שאינו לפי דקדוק הלשון העברי , עם כל זה לא יושחת הכונה . (ה) לשמרך המקור עם למ"ד בכ"לס , כל מגמתי ודבורי אלק למען אשמור אותך מן הזרה . (ו) בחלון , מה יפה מליצות החכם בספרו הזה , כאלו הכיג לפכינו המעשה לבחנה לראות עין , למען

ז (ב) נחיה , המכה עין הפועל בצרי ובא זה בסגול : (ד) ובזרע , פירוש קרוב ולפי שקרוב האדם ואשר הוא ממשפחתו יודעו המשפחת כן : (ו) בעד אשנבי , פירשו חלון : גשקפתי , ענין האגדה והנחה וכשתמשו

וְאָרְרָה בַּפִּתְאִים אֲבִינָהּ בְּבָנִים

נָעַר חֶסֶד לֵב :

עֵבֶר בְּשׁוֹק אֶצֶל פֶּנֶה

וְדָרַךְ בֵּיתָהּ יִצְעֵד :

בְּנִשְׁתֵּי בְּעֵרְבֵי יוֹם

בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וְאִפְלָה :

וְהִנְהוּ אִשָּׁה לְקִרְאָתוֹ

שִׁית זֹנְדָה וְנִצְרַת לֵב :

הַמְּיֹהָה הִיא וְסָרְרָה

בְּבֵיתָהּ לֹא יִשְׁכְּנוּ רַגְלֶיהָ :

פַּעַם יִבְחוּץ פַּעַם בְּרַחֲבֵת

וְאֶצֶל כָּל־פֶּנֶה תֵּאָרֵב :

וְהִחְזִיקָהּ בּוֹ וְנִשְׁקָה לּוֹ

הַעֲוָה פָּנֶיהָ וְהֵאמֵר לוֹ :

זְבַחֵי שְׁלָמִים עָלַי

הַיּוֹם שְׁלַמְתִּי נְדָרַי :

7 (ו) אבינו • הנחמתי
ורחמתי : (ח) אצל

פכה • פנה של זונה
וע"א מעובדי כוכבי

8 והנה אשה המשמעת
ד"א א' יין המסית

שית זונה • כמו (ש"ב
'י) שתותיהם כלו

9 ערות זונה : וכנורת
לב • כמו (ישעי' א')

כעיר כנור המוקס
כרכוס כן לבו של

10 מוקפת זימה
אול' : (יא) וכורר'

סרה מן הדרך :
(יד) זבחי שלמים

עלי • כלומר קעוד
גדולה הכיכותי •

כי היום הקרנתי
נדרי ושלמי :

12

באור

13 למען השמר ממנה •
אשנבי שרשו שנוב

והוא בלשון ערבי
חלקו העשוי מנכסרים

14 הרבה וזכייהם
חלילים להכנסת

האזיז (גיטטר ,
טחולו חזייע) והעומד

לפניהם בחדר הוא רואה חזקה ואינו כראה ,
מעשי האשה ולשמוע את דבריה אל הנער מבלי שיודע להם :

על ולזאת היה יכול לראות את
(ז) בפחאים , רנה בזה ,
להשקיף על העובדים והשבים אשר בתוכם ימלאו רבים אשר במהלכם ובמעשיה' יתנכרו
לעין חכם לב • וכן דרך החכמים האמתים חכמי המוסר הולכים במקום שיבואו שם בני
אדם רבים ועומדים שם במקום אשר לא ידע בס איש כי למען בחון את מעשיהם באו שמה ,
זהם מתמים לבס על כל דבר ומתוך כך ימלאו חדשות בחכמה , אם לאזהרה , או לתוכחה :
(ח) פנה , ה"א במפיק ר"ל פנת בית הזונה והראוי להיות פנתה • ואולי יהיה טעם
פכה זוע"ד בזיון , שדרך הזונים לדור בפנות השוקים (דער קאס דיז טטרונסע דין ,
פון זייהרס ווינקל זיינהער) • (ט) בנשף , כן נקרא זמן התחלת הלילה והיום
(דעארונג) , והוא הולך ומבאר את דבריו ואמר בערב יום ר"ל בהתערב היום באישון
לילה ואפלה עם קדרות ושחרות הלילה , וזה השעה שאינה לא יום ולא לילה • (י) שית
זונה , הוא התקון והקשט ושרשו שוח , כמו יעטוף שית חמם לבו (תלים ע"ג) •
ונצרת לב , תרגם סארמי , והיא אמתא
לארעה

לאורעה לאכמה
 דזכתה דמכרדא ליבא
 דעלימיה. אין ספק כי
 היה לפניו הקריאה
 נוצרת ביטויי פועל, כי
 אמר על לב ליבא
 דעלימיה והוא הפועל.
 ואולי גזר את הפעל
 הזה משרש צור שהוא
 קדור ונתון כמו חרות
 צורים (ויכול להיות
 שממנו נגזר כל צרה
 ומכור ודומיהן). וקרוי
 לזה תרגומי חכמי
 נוצרת לב שהיא נאה
 ברוי תחבולותיה לנכור
 ולכבוש את לב הנער.
 חכמים להיות מתחבולות
 הנשים האלה לדבר
 בדברים נעימים ורכים
 ולהתראות במראה
 נחמדת למען לא ידע
 גם הנער כי למען
 משכו. ברשתם באו,
 מלתא
 דמשתמע לתרי אפי. וכנראה הזאת תרגומי (אית ויינגעה אנדט בטרונגן). (יא)
 הומיה, מאמר מוסגר והיא קריאת המדבר בכולו את תחבולותיה, יתפעל בקרבו להוציא
 בזיונות וקרופים עליה: סודרה, משרש סרר והוא הכר זמן המוסר וא"ל ליכרו בתוכחה
 (חונבענדיג). לא ישכנו רגליה, אין לך חרפה גדולה לאשה כחרפת הינאית כמאמרם
 ז"ל אשה ינאית חוטאת ומחטיאת אחרים. (יד) זבחי שלמים, אם היה זבח שלמים
 הזה כמשמעו במקדש כמו שאמרו רוב המפרשים, לא ידעתי איך תדבר כן לנער אשר
 תבקש

- 7 אונד בטרואטע דיא אלברגן. אונטר דען יינגלינגן כמערקטע אידן. אונערפאהרנן בוכן.
- 8 דער קאם דיא שטראסע פאן דער עקע איינהער. שריט איהרם הויזע גראדע פארבייא.
- 9 עס וואר אבענדדערונג, דער טאג ניינטע ויך צור דונקלן פינסטן נאכט.
- 10 אונד זיהע דא, דאן ווייב קאם איהם ענטגעגן, אין פֿרעם אויפצוגע, מיט איינגעהמנדט בטרואגן.
- 11 [א זיך אינט איינע שטראסן ייפריין, איינע אונבענדיגע, איהרע פֿיסע ראסטן ניא צו הויזע.]
- 12 באַלד פֿאַר דער טיהרע, באַלד אין דען שטראַסן, אַן יעדער עקע פֿאַסט זיא אויף.
- 13 זיא אומפֿאַסט איהן, קיסט איהן, אונד מיט אונפֿרשעהמטר מינע שפּריכט זיא צו איהם.
- 14 „הייטע געב' איד אין פֿריידן פֿעסט, „הייטע ערפֿיללע איד מיין גליברע.

בין

מכלל יופי

זו כל' כפעל לפי שהעומד במקום גבוה ומביט הוא נשקף למביטים אליו: (ז) בפתאים.
 נכתב באלף יוד האלף כחה ואיכנה למד הפועל כי היוד הכעה היא למד הפועל
 יוד הרבים נפלה (ח) פנה, ההא במסיק עקרו פנתה כי הנפרד פנה וענינו זוית:
 (ט) באשון, פירוש בשחרות הלילה:
 * (י) שית זונה, תיקון ווכה: ונצורת לב
 פירוש שמורת לב כלומר שלא יוכל אדם
 לקחתה ולפתותה רק היא מפתה בני אדם.
 והריק' פירשו ענין חרבה כמו (ישעיה א')
 כעיר כזרה רובה לומר חרבת הדעת וכן בדברי הפלוסוף ישנו עולמם בחרבן שכלם
 ואמר כן על האשה הזונה חרבת שכל: (יג) העוה, מן הכפולים ובא בקלות הזין
 והיתה ראויה להדגש:
 (טז) מרברים

15 על-כן יצא רחי לקראתך
 לשחר פניך ואמצאך :
 16 מרבדים רבדתי ערשי
 חטבות אטון מצרים :
 17 נפתי משכבי מור אהלים וקנמוזן :
 18 לכה גרוה דדים עד-הבקר
 נתעלסה באהבים :
 19 כי אין האיש בביתו
 הלך בדרך מרחוק :
 20 צרור הכסף לקח בידו
 ליום הכסף יבא ביתו :
 21 הטהו ברב לקחה
 בחלק שפתיה תדיחנו :
 22 הלך אחריה פתאם כשור אל-

(טו) ואמצאך • כדי
 שאמצאך • (טז)
 מרבדים בגדי חופש
 זכוי ודוגמתו בסוף
 הספר שנאמר
 מרבדים עשתה לה :
 רבדתי ערשי •
 קטתי : חטבות
 אטון מצרים •
 מהוללות בגדי כלי
 פשתן חסובין הנאים
 מוצרי' שם הפשתן
 מזוי כדכתיב בספר
 (ישעיה כ"ו) בוש
 עובדי פשתים: אטון •
 תרגום מיתריהם
 אטוכיה' : (יו) נפתי
 משכבי • הנפתי
 הריח כמוניף בסודר
 בבית מבוש' להביא
 הריח מלמעלה
 למטה • ודוכש פי'
 ל' קטור • וא' שאין
 לו דמיון : (יט) כי
 אין האיש בביתו •
 ראיתם שסילק
 הקנה' שכיכתו וכל
 טוב נתן לעמים :
 (כ) צרור הכסף :
 הטובים שנהם הרג

טבח
 ליום הכסף • לזמן המועד הקבוע וכן בכסף ליום חגנו (תלים פ"א) : (כא) העתו'
 לאותו חסר לב אליה : ברב לקחה • שהיא למודה להרגיל בכך אנשים : בחלק שפתיה •
 בדבור חלקק תדיחנו מן הדרך : (כב) וכעכס

באור

תבקש מאתו לכסף עמה, הרלב'ג הרגיש בזה ואמר, לא בושא מלאמור לו אלו הדברים
 ד"ל שנא החכם להורות שרצתה לפתות את הנער ובקשה מאתו ללכת עמה לסעודת מצוה,
 אמנם לא יתכן לאמור תיכף אחרי הדברים האלה מרבדים רבדתי ערשי, נתעלסה
 באהבים וכו' כי לא תסבול המליצה שני דרכים מתנגדי' זה אל זה בלי המשך הזמן ואמצעות
 התקבולה עד בואה אל תכלית מבוקשה • ור' מנחם המאירי אומר, שזבח שלמים הוא
 מושאל משלמי המזבח, אמנם לא באר את הכונה • ולי נראה, שהיא אומרת כן בדרך
 הלצה לאמור : וברחי שלמים עלי הריני מחוייבת להביא שלמים, כי היום שלמתי נדרי
 ע"י שמלאתי אותך כפי מבוקשי כי על כן יצאתי וכו' ואמצאך, שלמתי את נדרי שנדרתי
 להביא אם אמצאך • ולפי זה הייתי מתרגם, ומהרליך חייך אוו חייך ערייתך חפצך
 ברינתן ! איין ווחוט חייט ערפילוט, חייך גינג חויט ריך לו ווכן חונד חייך פיינדע

ליום הכסף

- 15 ,, בין נור אויסגאנגן , דיר ענטגעגן ,
- 16 ,, ריך איינצולארן , אונד זיהע דא ! היר ביסט דוא ,
- 17 ,, מיין רוהעבעטט איזט מיט טעפיכן אויפגשטיקט ,
- 18 ,, גשטיקט מיט אַניפטישם ביסום .
- 19 ,, מיין לאַגר האַב איך גווירצט מיט מיררהע
- 20 ,, אַלאַע אונד צימט .
- 21 ,, קאָם לאַס אונס דער ליבע פּלעגן ,
- 22 ,, דער וואַללוסט פּרעהנגן ביו אַם ליכטן מאַרגן .
- 1 ,, דער הערר איזט ניכט צו הויזע .
- 2 ,, איזט וועג , ווייט וועג גרייזט ,
- 3 ,, האַט דען געלדגירטל מיטגנאַממן ,
- 4 ,, אויפֿס פּעסט ערשט קעמט ער צוריק .
- 5 ,, דורך פּיהל קונסט בוועגט זיא איהן ,
- 6 ,, פּרפּיהרט איהן דורך גלאַטטע וואַרטע .
- 7 ,, דאָס ער איהר אין זיינר איינפּאַלט נאַכגעהט ,
- 8 ,, וויי דער אַכטע צור שר אַכטבאַנק גפּיהרט ,

דיך זא גלייך) ועיין מה שכתבו
 הדשכ"ס והרמב"ן בפסוק
 ואם זכא שלמים)
 אמנם המשכיל יבין
 שתרגומי אשר הנתי
 בפנים לעומת דברי
 הכתוב סוגל גם את
 הפירוט הזה , וכן
 דרכי תמיד לשמור
 העתקת המלות כפי
 כחי ולהציגם באופן
 שיסכלו גם את כוונתי
 אשר כוונתי כס בבאוריו
 (טו) לקראחד , שרשו
 קרה , לקרה אותך
 (דיר לו בגעגן) .
 (טו) מרברים , שרשו
 רבד והוא מכסה בלשון
 סירי , ובלשון המשנה
 נקראת כן רכפת
 העזר' והרמב"ן מן בת"א

וויא

ונכ' בראשית אמר רביד הזהב (גי'דנעקעטטע) אחר באור המפרשים , ולפי דעתי הוא
 מכסה זהב (חיינ גח'דנר אונטו) . הטובות , שרשו הטב וטעמו הראשון הכתבת
 הדבר לחלקים רבים (נערטטיקן) וזוה חטב עניס , וזוה נגזר הרקימה על המצע
 לעשות על פניה חלקים רבים ונכבעים אחרים וכורות שוכות מבעלי קיים וכמחיס (דאט
 טטיקן) ותרגומו קרימתא , והוא הקרוס אשר על פני הדבר . אטון , תרגומי (ביסוס)
 והס מיתרי פשתן העשוי במזרים , ומן הפשתן הזה נעשה השש היקר וכמסב מאלד . (יט)
 האיש , לא אמרה אישי או בעלי כי אינו נכסב בעיניה מאומה (הראב"ע) ולכן תרגומי
 (דער הערר) והוא לשון ציון . (כ) צרור הכסף , סימן שלא ישוב מהר לביתו , ואולי
 רכהו בו גם להודיע למנאפה שלא תסרב לקחת ממנו אתן : ליום הכסא , לדעת קצת
 המפרשים , הוא ראש השנה ולדעת אחרים ראש חדש , ותרגומי שזה לכולם . ואולי
 כסא ליום המכוסה , כלומר מי יודע מתי ישוב , (ער קעאט ווידר , ווער ווייס וואָן)
 וכן דעת ר' מנחם המאירי . (כא) ברוב לקחה , תרגומי (קונסט) וכן הוא בלשון
 ערבי . וכן תרגם הארמי , בסוגיא דמלהא , וגם רש"י ז"ל כוונתו באמרו , שהיא
 למודה להרגיל בכך האנשים : (כב) הולך אחריה , הכתובים האלה מורים את פתיות
 הגער הולך אחריה מבעלי דעת כי מרה תהיה באחרונה . וכבר רבו המפרשים והמבארים
 עליהם במאסף לשנת תקמ"ד . ואנכי אשוב שנית פה לכתוב מה שכתבתי שם אבל בקצור
 ושנוי

מכלל יופי

(טו) בְּרִבְרִים , מלי עשין מזהב או מוולתו ליפות על המטות : אַטון , תרגום מתריהס
 אטוכיהון רובה לומר כי הערש גדיו חטובות ומתוקנות היטב
 והוא מסורגל במיתרי הפשתן העשויים במזרים שהם נאים : (יו) גַּפְתִּי , ענין ההתכה
 והזליף בשמים : (יח) דוֹרִים , אהנים וידידות : גַּתְעֶלְסָה , ענין שמחה
 גילה : בְּאֵהָבִים , האלף בקמן חטף : (כ) הַבָּסָא , זמן : (כא) לַקְחָהּ , ענין ייתק

משלי ז

טבח יבא ובעבכם אל מוסר אויל :
 עד יפלה היץ כבודו כמהר צפור
 אל פה ולא ידע כי בנפשו הוא :
 ועתה בנים שמעו לי
 והקשיבו לאמרי פי :
 אל ישט אל דרכיה לבך
 אל תתע בנתיבותיה :
 כי רבים הללים הפילה
 ועצמים כל הרוגיה :
 דרכי שאול ביתה
 יורדות אל הדרים מות :
 הלא

(כב) וכעכס • זה
 ארס נחש : אל מוסר
 אויל • כנחש הממהר
 לרוץ בשליטו הקב"ה
 לומר האויל המחויב
 למקום ב"ה • כן זה
 דן אחרי עד שכל
 בה ויפלת חנה את
 כבודו : (כג)
 כמהר צפור לרוץ אל
 הפס ואינו יודע כי
 הפס נפרש • שם
 בנפש של צפור :
 (כד) ועתה בנים
 שמעו לי • הלא חכמי
 תקרא , הלא התור
 מכרות עליב דברי
 האמורים למטה
 בענין :
 (ג) לפי

מכלל יופי

המאמר : בחלק , ענין רכות ומלקות :
 * (כב) ובעבכם , [הרצון צו כעכס שהוא
 הכבל שמייסרים בו אוילים]
 הכבל נקרא כן לפי שהוא מתקושש בעכס :
 (כה) אל ישט , בעבור שהמלה דבקה אל
 אשר בצדה תגיע השוא
 השני ותקראנו כתנועת האלף אשר בצדה
 יש שקוראים כל שני שואים בסוף המלה נחיס והוא ענין כטייה ותרנוס ויע אליה
 וסעף לותה (בראשית ל"א) :

פירוש מן המדר פים על פסוק כ"ב

לפענ"ד נראה נכוונת החכם להזהיר על התאוה • ולקח לדוגמא אשה זונה כנודע •
 ואמר שהולך אחרי , ר"ל אחר תאוות הגופניות , פתאום יבוא אידו
 כשור אל ענף יובל • [אשר לא ידע להשמר מזה] , גם אינו יכול להוציא את עצמו מתוך
 הנרות והמבוכות שיגיענו ע"י התאוה , זה שאמר וכעכס א מוסר אויל , ר"ל כמו הכבל
 שמכבלין בו איש העושה עול [הנקרא בל"א פעסין] ון לעגין חרער חין דיו חייטן
 טוחגען] אשר באופן זה אינו יכול להשמט את עצמו • והיא מליצה כחה מאד ,
 אשר הכוונה בה שפרי התאוה היא , מפלתו במהירות כפלא • וכיון שירד שוב
 אינה עלה :

וויא דער נאָרר צור פייטשע זיך לאַקן לעסט ,
 23 וויא דער פֿאָגל אינס גאַרן היפֿט , אונר ניכט
 עהער מערקט דאָס עם אום איהן גשעהן זיין
 ביו דער פֿייל דיא לעבר איהם דורכבאָהרט . —
 24 אַלזאָ , מיינע קינדר ! פֿאָלגט מיר ,
 זייט אויף מיינע וואָרטע אויפֿמערקזאַם .
 25 לאַס דיין הערץ ניא צו איהרם וועגע זיך נויגן ,
 פֿראירע דיך אין איהרן שטייגן ניכט .
 26 אַד ! זיא האַט פֿילע וואונדפֿאַלל גשמירצט ,
 מעכטיגע פֿיל גטעדטעט .
 27 איהר הויז איזט דער וועג צור העללע ,
 פֿיהרט הינאַב אין דעם טאָדעס קאַממרון .
 זיהע

ושנו לשון .
 עכס , היא המלה אשר תכבד עלינו הננת הכתובים לפי שאין לה ריע במקרא על משקל זה . ומשרשה נמצא השם בדברים העכסים (ישעי' ג' י"ח) ופעם בפעל וברגליהם העכסנה (שם ט"ז) ויוכל להיות לפי זה השם ביחוד עכס משקל פעל , וגם שם הפעול' יהי כן כמו שמלאנו רבים משמות הפעולה

בלשון עברי על משקל הזה שִׁטַף שהוא השטיפה נִטַף שהוא הנסיכה . וכמו שנדבר עוד מזה בזה הספר בעו"ה . לפי פי' הרד"ק העכס הוא חלי שמקשקש , ותעכסנה פי' תקשקשה בעכסים שברגליהם שהם הפעמונים ומשמיעים קול . היוצא מדבריו שהוכפ השרש עכם על פעולת השמעת הקול ע"י הפעמונים והדומה להם , ובהיות הנחת רוב השמות והפעלים בלשון מיוסדות על הקולות והתנועות והפעולות בדבריהם יסודתה בטבע , ואיך תסתעף מלה אחת מן המלות לשמש בה כמה עניינים , ולמה נבחר מניחי הלשון במלה זו להורות בה פעולה זו או שם מין או איש זה וכו' . ונאמר עתה שהונח בלשון עבר השרש עכם על פעולת המשכת איש אל רעהו ע"י השמעת הקול (אִתְקַן) וכן בל"ח נראה שלקחו את השרש (אִתְקַן) ממו"ח ה"ח הקורא את עולליו ללכת אחריו כאשר תקרא התרגומות לאפרוסיא , ומה קראו את הכלי הנעשה להשמעת הקול למען יסור העם אחרי משמעתו (גִּתְקִי) והוא נגור משם הפעולה (גַע־אִתְקַן) במהירות הבעו . וא"כ יהי עכס בפסוק שלפניו שם הפעולה (דחם אִתְקַן) , ויהיה ניתוח המאמרים שלפניו בדרך הגיון כזה , שלשה נושאים והם שור , אויל , צפור , ושלשה נושאים יבא , עכס , סהר , ושלשה גבולים טבח , מוסר , פח , ושעור הכתובים הוא כן הולך אחריה פתאום כשור אל טבח יבא וכאויל אל מוסר נעכס כצפור אל פח ימהר ולא ידע כי בנפשו הוא עד יפלה חץ כברו ואמר כי האמת אתי ופירושי מוכח בדבריו מלת עכס אשר לפי דעתו שראו כם (כיוה דרכו להניח שרשילה"ק על ב' אותיות לבדנה) וזה הפעמון הנעשה ככוס , ולאות ע הבא עליו הוא לפי גדרו אות מורה על התנועה , וכמלא עכס הוא פעמון : (כג) עד יפלה , כלומר עד שישקעו בלבו חכי החרטה הנע והקלון אשר ישיגהו לסוף . (כה) ישט , שראו שטרה זהיא ההטייה מדרך הישר אל דרך עקש כמו כי תשטה אשתו . (כו) חללים , ההרוג ע"י פגעים נקרא חלל ע"ש החלולים . וכן נקרא כל פג

אשר

I ח (ג) לפי קרת .
תקרה הכתובה על
השער ויושבי עלי' :
תרוכה . תועקנה
ומה היא אומרת :
2 (ד) אליכם אישים
אקרא : (ו) שמעו
כי נגידים לדבר .
3 דברי נגידו' ומשיבו' :
(ה) כפתל ועקש .
עקמומיות :
(י) מחרון . ממיני
4 הוזה הוא : (יא)
מפטינים . מרגליו' :
לא ישו נה . לא
ידמו

באור

6 אשר לא מת מיתה
טבעית . עצומים
הנלוף משקית את
כח הגוף ואפילו
עולם הנצור :
7 ח (א) הלא .
אשרי אזכרותיו
לעזוב את האולת
ולהשמר מהדקותיה,
8 הניג את החכמה
כמדברת אל האדם
ומספרת לפניו את
יקרתה ותפארתה .
9 (ב) בראש מרומי'
וכו' החכמה כמנאלת
בכל מקום , ואיש
יחזיק בה ימנאלה
10 לפי מנוקשו : (ד)
אליכם אישים ,
המשונים אשר נתנו
לב לקחת חכמה .
11 וקולי אל בני אדם ,
המה הפחותים .
(ה) הבינו פחאים
ערמה , כנר ידעת
כי ערמה תורה
לפעמים דעה טובה ולפעמים ערמימות וזדון , ובכסוק הזה יתכנו הכוזבות איך שתראה ,
כי יהיה טעמו להנין ערמות אחרים ולהשמר ממוכה ,

1 הלא חכמה תקרא
2 ותבונה תהן קולה :
3 בראש מרמים עלי דרך
4 בירת נתיבות נצברה :
5 ליד שערים לפי קרת
6 מבוא פתחים תרנה :
7 אליכם אישים אקרא
8 וקולי אל בני אדם :
9 הבינו פחאים ערמה
10 וכסילים הבינו לב :
11 שמעו כי נגידים אדבר
12 ומפתח שפתי מישרים :
13 כי אמר יהנה חכי
14 ותועבת שפתי רשע :
15 בצדק כל אמרי פי
16 אין בהם נפתל ועקש :
17 כלם נכוחים למבין
18 וישרים למצאי דעת :
19 קחו מוסרי ואל כסף
20 ודעת מחרוץ נבחר :
21 כי טובה חכמה מפנינים
22 וכל חפצים לא ישורבה :

ואני

ואני
לפעמים דעה טובה ולפעמים ערמימות וזדון , ובכסוק הזה יתכנו הכוזבות איך שתראה ,
כי יהיה טעמו להנין ערמות אחרים ולהשמר ממוכה ,

משלי ה

באור כה

- 1 זיהע , דיא ווייזהייט רופט לויט , דיא פֿרונפֿט ערהעכט דיא שטיממע ,
 - 2 אן דער שפיטצע יעדער אנהעהע אויף דער לאַנדשטראַסע , אן אַללן וועגהייזן שטעהט זיא ,
 - 3 אן דען שטאַרטאָהרן , אן דען שלאַגביימן , אן דען הויפּפֿאַרטן פֿרעדיגט זיא .
 - 4 „ אייך , איהר מעננר ! רוף איך אן , מייע שטיממע ערשאַלל אויך דעם איבריגן פֿאַלקע .
 - 5 „ לערנט , אַ איהר אונבאַננענן ! דענקן , איהר טאָהרן ! לערנט פֿיהלן .
 - 6 „ האַרעט אויף , איך לעהרע פֿירטרעפֿליכע דינגע , פֿאַנגע פֿאַן דער טוגענד אן .
 - 7 „ גור פֿאַן וואַהרהייט ערטענט מיין מונד , אונזאַהרהייט פֿראַבשייאן מייע ליפּפּן .
 - 8 „ אַללעס וואָס איך זאָגע איזט פֿאַלקאַמפּן , אַהנע הייכלייא , אַהנע פֿאַלש .
 - 9 „ אַללעס דעם אונטרוואַר גרינדליך , אונד איינלייכטנד דען ליבֿהאַברן דער וויסנשאַפֿט .
 - 10 „ אַ שטרעכט נאָך מיינר זיטטנלעהרע , ניכט נאָך זילבר , קענטנים איזט בעסר דען גדיגן גאַלד .
 - 11 „ יאָ ווייזהייט איזט בעסר דען פֿערלן , אַללע שעטצע וויגן זיא ניכט אויף . איך
- שאַ שלאַ כדת לכקנה בלשון זכר , ולא שיהי' לשון זה כופל על זה ,

או להערים על כל מעשיו ולבלתי לכת בפתייתו, וכן וכסילים הבינו לב, יפרש הניכו לבזולתכם ויהיה מלת לב כמו מוחשבה, כלומר התוכנו במחשבת ריעכס, או יהיה פירושו הניכו בלב, כלומר שתקשבו את דבריכם בלבנכס, טרם תוכיאים החונה ולמען לא אכריע בין הדעות האלה תרגומתי בלשון הסובל שתיים. (ו) גגודים, נקראו הדברים הטובים והמכמות נגידים מפני שהכל פונים אליהם מפני חשיבותם והוא מענין נגד שפירושו עמת וככ (בן מלך). (ח) בצדק, שרש צדק יתכן לפרשו לפעמים לפי כוונתו בלשון ערבי והוא שלמות, וכמוהו וזרחיה לכם יראי שמי שמש צדקה. (ט) נכוחים, ענינו ישרים ושלמים לתפסם כאלו הם נכס עיניו. למצאי דעת, הס אוהבי הדעת. (י) נבחר, אמר בן מלך,

מכלל יופי

ח (ג) לְפִי קָרַת, תרגום עיר קרתא: (ה) פֿתֿאִים, נכתב באלף יוד האלף נחה למשך ואיכנה למד הכועל כי היוד הנעה היא למד הפועל ויוד הרבים נפלה וכן כל פתאים: (ו) בִּי נְגִידִים, נקראו הדברים הטובים והמכמות נגידים מפני שהכל פונים אליהם מפני חשיבותם והוא מענין נגד שפירושו עומת וכוכב: (ט) נְבוֹחִים, ענינו היושר והתכונה ובא בלשון הזה לפי שהם נכס האדם כמו שנקראו גם כן נגידים בענין זה הדברים הטובים: לְמוֹצֵאי דְרֵעַת, בשוא והוא שם ושרשו ינא כמו מוצאי נקר (תהלים ס"ה) ויתכן להיות משרש מנא לפי שהוא בשוא כמו בִּי חַיִּים הֵם לְמוֹצֵאיָהֶם (לעיל ד'): (י) וְרֵעַת, שם: נְבָחָר, בא לכקנה בל' זכר

12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
לפ
מ
ה
א
ה
ו
י
ל
ו
י

אני חכמה שכנתי ערמה
 ודעת מזמות אמצא :
 יראת יהוה שנאת רע גאה וגאון
 ודרך רע ופי תהפכות שנאתי :
 לי עצה ותושיה
 אני בינה לי גבורה :
 בי מלכים ימלכו
 ורזנים יחוקקו צדק :
 בי שרים ישרו
 ונדיבים כל שפטי ארץ :
 אני אהביה אהב אהבי קרי
 ומשחרי ימצאני :
 עשר וכבוד אתי
 רוזן עתק וצדקה :
 טוב פריי מחרוץ ומפן
 ותבואתי מכסף נבחר :
 בארה צדקה אהלך
 בתוך נתיבות משפט :
 להנחיל אהבי יש
 ואצרתיהם אמלא :

יהוה

שהוא מן הפעל שלא נפרט כושאון ווערבוס אים פערזוננאזון) והי' תרגומו (עם חיוט
 פארניגויצר קענטניס לו בויטן חלם גריגן גחור) . ולדעת אחרים , יוסב נבחר
 על חרוץ ויהי' שעורו קחו דעת מחרוץ נבחר כמו ואל חרון נבחר . ולדעתי נבחר עומד
 פה לתאר הפעל (חדר ווערבוס) אשר איכנו שומר הזמן והמדבר ותרגומו (בעסר) .
 (יב) שכנתי , אני חכמה מכרת ויודעת כל ערמה כאלו שכנתי בתוסה , וגם אני יודעת
 לסיף

12 לשייה : (יב) שכנתי
 ערמה . אכל ערמה .
 שכיון שלמד אדם
 תורה נכנס בו
 ערמוניות של כל
 דבר : (יג) יראת
 ה' שאלת רע . זהו
 המוסר שהחכמה
 מכרת לנריות :
 14 (טו) צי מלכים
 וימלכו . שהדינים
 והמשפטים אני
 מלמד : (יז) אהב
 כמו אהב : אהבי
 אהביה כתיב . אמר
 הקב"ה אני אהביה
 16 של תורה אהב . זו
 שמעתי מרבי אהרן
 בצס ר' נתן :
 ומלאוכני . נוץ
 יתירה קמשי' שערי
 בינה אמריאנו :
 (כא) להנחיל אהבי
 יש . יש אתי נחלה
 18 רבה : (כב) ראשי'
 דרכו

באור

אלא שיש בו דבר
 נסתר נוסף ולא פירש
 אותו , הנך רואה
 שצריך פירוש לפרוש ,
 ולא ידעתי . לכוונתו
 נכון , כי אם באמרי
 שכיון לווד שהפעל
 נבחר אינו נוסף על
 דעת או על שם אחר
 בפסוק הזה כי אם

שהוא מן הפעל שלא נפרט כושאון ווערבוס אים פערזוננאזון) והי' תרגומו (עם חיוט
 פארניגויצר קענטניס לו בויטן חלם גריגן גחור) . ולדעת אחרים , יוסב נבחר
 על חרוץ ויהי' שעורו קחו דעת מחרוץ נבחר כמו ואל חרון נבחר . ולדעתי נבחר עומד
 פה לתאר הפעל (חדר ווערבוס) אשר איכנו שומר הזמן והמדבר ותרגומו (בעסר) .
 (יב) שכנתי , אני חכמה מכרת ויודעת כל ערמה כאלו שכנתי בתוסה , וגם אני יודעת
 לסיף

- 12 "איך, ווייזוהייט, דרינגע איין אין ליסט, כרינגע גהיימע אנשלענע אין ערפֿאהרונג.
- 13 "גאטטספֿורכט איזט דאז בעזע האַסן; שטאַלץ, האַלמוהט, היימטיקע אונד ליגנמונד, זינד מיר פֿרהאַסט.
- 14 "בייא מיר איזט ראהטשלוס אונד ווענטליכס גוט; איך בין דיא פֿרונפֿט, מיין איזט דיא מאַכט.
- 15 "דורך מיד הערשן פֿירשטן לאַנדסהעררן געבן דורך מיד גועצע.
- 16 "דורך מיד רעגירן דיא גראַסן, אונד אַללע ערלן ריכטער דער ערדע.
- 17 "מיינע פֿריינדע ליבע איך, דיא מיד אויפֿזוכן פֿינדן מיד:
- 18 "רייכטהום אונד עהרע אוזט בייא מיר, מעכטיגער שאַטץ אונד גליקזעליגקייט.
- 19 "מיינע פֿרוכט איזט בעסר דען גדיגן גאַלד אונד קעסטליכס ערטץ, מיין גוין העהער דען זילבר.
- 20 "איך וואַנדלע אין דען שטראַסן דער פֿאַללקאַמנהייט, אימער אין דען שטייגן דעם רעכטס;
- 21 "פֿרערבע מיינן פֿריינדן ווענטליכס גוט, אונד פֿיללע איהרע פֿאַררהאַטס-קאַמרון.

לסוף דעת כל מומות, ולפי שהדעת (ערפֿאהרונג) היא הכמאלת אשר החכמה והתבונה אשר נלת אונא (הראב"ע).
 ואחריו תרגמתי את הכתוב כי פירושו הוא היותר נכון ולפי מליכת לשון אשכנז תרגמתי שכן (חיינדרינגן) שטעמו לבא ולהיות בתוך עמם הדבר. ואולי נגזר מטע' זה שש שָׁבִין בלש"הק על שם שהוא יורד לתוך הבשר. וכן הקוץ. (יג) וראתה', אומרת שיראת ה' היא לשכח את הרע, וזו היא הירא' ע"י החכמה לא שירא האדם מעונש ולמענה יעזוב את הרע, כי אם שיתבונן על רעת הרע וישנאה. והוא אחת מן הדברים אשר אינם נופלים תחת הכוזי כי אם יולדו נסנת החקירה. ודרך רע, לפי מקומו יהיו טעמו העקשות לחרוב אחרי רעהו במסתרים: (יד) והושיה, שם נגזר ממלת יש ועיין בהקדמה שם תמצא נדרו. (טז) ונדיבים, השרש נדב הונח על הרבון הטוב החפשי בצחירה, ונקרא כל פועל טוב ונדלות ברבון שלם ובנפש חפזה נדיב. ואי אפשר להיות נדיב בלי חכמה והכדיבות בלב כסיל תקרא פזור וסרוף. ושעור הכתוב כך הוא בי ישורו שרים ו—נדיבים כל שופטי ארץ.

(יח) הוועחק, הן עתק אונר גדול מטובות רבות. וצדקה, כטעם הנלמה וכן נלק משמים כשקף (הראב"ע). (כא) יש, עכינו דבר טוב, ויקר שיש בו ממשות ועממות: (כב) ראשית

מכלל יופי

ולא שיהי' ל' זה מכל על זה אלא יש בו דבר נסתר נופל ולא פי' אותו וכן ותבואתי מכסף כבחר: (יג) שגאנת רע, מקור ובא מורכב משתי הלשונות מבעלי האלף ומבעלי ההא נכתב באלף ונקרא בתיו כדרך בעלי ההא עד גלות ירושלים (ירמיה א') וכעת עס האלף כי בקריאת האלף היה ראוי שגאנת כמו עד יבשת המים (בראשית ז') או שגאנת כמו בשגאנת יי אונתנו (במדבר יד'): (יח) הוועחק, רב וגדול: (כ) אהרר, פועל הכבד העונר: (כא) יש

ת

וישמ
בחר
ומה
(
דד

- 22 (כב) ראשית דרכו • קודם בנייתו של עולם: (כג) נסכתי מראש • לשון נסיכי אדם (מיכה ה'): (כד) חוללתי • כנרתי: (כה) צטרם הרי הטבעו
- 23 אדם (מיכה ה'): (כד) חוללתי • כנרתי: (כה) צטרם הרי הטבעו
- 24 באין תהמורת חוללתי • באין מעינות נכבדי-מים: (כו) ארץ ומצות • ארץ ישראל ושאר ארצות • וראש עפרות תבל • אדם הראשון: (כז) צחקו חוג על פני תהו • כשרקע חוג הארץ על המים • חוק גבול בל יעבר: חוג • לשון הקף • כמו ובמקו יתארהו ישי
- 25 אדם הראשון: (כו) צחקו חוג על פני תהו • כשרקע חוג הארץ על המים • חוק גבול בל יעבר: חוג • לשון הקף • כמו ובמקו יתארהו ישי
- 26 עד-לא-עשה ארץ והוצורת וראש עפרות תבל: (כז) ביהינו שמים שם אני
- 27 באור (כב) ראשית דרכו, רנה לומ' בכל פעולותיו אני ראשית כי ע"י החכמ' נעש' הכל • וע"ז אמרו חכמינו ז"ל בראשית
- 28 באמצו שחקים ממעל בעוזו עינות תהום: (כב) ראשית דרכו, רנה לומ' בכל פעולותיו אני ראשית כי ע"י החכמ' נעש' הכל • וע"ז אמרו חכמינו ז"ל בראשית

בשוכו

בשוכמה שנקראת ראשית • ועיין בבאור ס' בראשית להחכם הרמב"מ ז"ל • קדם כוון בזה אל הרצון בחכמתו הקודמת ערם ינאה הבריאה מן הכח אל הפועל היתה סדורה במערכת השוכמה, ולזה כוון הראש' ע"ז אמרו, והטעם קדומה קדומת החיוב לא קדומת זמן כי הזמן מכלל הנבראים כאמרו ה' בשוכמה יסד ארץ: (כג) נסכתי, עניינו הגדולה והרוממות, והשוכמה אומרת שבעולם נסוכה ועד לא בראשית היתה בגדולתה • ואין להאריך בבאורי פסוקי מליצה כאלה כי המשכילים יבינום בלי פירוש ולהסכלים לא יועיל הפירוש, ורבו גם דעות המפרשים איש איש לפי דרכו, ומוטב נדקו כלם כאחד, מלבד אותם המסבירים כתובים יקרים כאלה על דרך הלצה ומגלים פניהם בתורה שלא כהלכה, עליהם נאמר, ולגת לבדך תשא • והמשכיל היודע מהות הזמן ואיכותו ידע גם כוונת מקדמי ארץ • (כד) באין תהומות, כמו עד לא תהומות, וכבר ידעתי כי התהום (והוא חלל הים הנקרא תהום) היה מקדומי הבריאה כי כן אמרה תורתנו הקדושה, ומשך על פני תהום ורוח אלהים מרחפת על פני המים • מעינות נכבדי מים, הם הנהרים והנחלים, ונכבדי מלשון כבודות ורבו • (כה) הטבעו, אין ספק שהיו כל ההרים הגבוהים אשר אנו רואים כעת, מכוסים במים לפנינו, כאשר יעידו רוב הנעלי חיים והנמחים מבריאות הים הנמוגאים תוך ההרים האלה ואשר נתקשו וכעשו לאבן ברבות הימים • והנה אם נחפור בהר נמצאנו בני סדרים מחלקי חול ועפר וסיד וכו' מונחים אלה על אלה בגלדי בגלים, וזה כי אחר הקוות המים ויעבור מעליהם ותורח עליהם השמש, ותפח גם הרוח, ונגע גם קור וכנה, בטבעו אחת אחת, היותר יבש ירד מטה

משלי ה

באור כו

- 22 " מִיךְ הָאֵט דְּעַר עוֹיְגַע אִינְגִּזְעֻטְצֻט אֵלֶם מוֹסְטֵר , זִינֶם ווערקס , " אֵלֶם פֿאַרוואַרף זִינֵר אונענדליכֶן שעפֿאָנג .
- 23 " פֿאַן עוֹיגִקִּיט הער גקֶרענט , " לֵאנְגֶע פֿאַר דער ערדע אורצִיט .
- 24 " פֿאַר יענן אונענדליכֶן טיפֿן , וואַר אִיךְ גבֿאַהרן , " פֿריהר דען יענע פֿאַן וואַסר שוואַנגרן קוועללן .
- 25 " עהע נאָך גבֿירגע זיך זענקטן , " פֿאַר אַללן היגלן וואַר אִיךְ דאָ .
- 26 " בפֿאַר ער (גאָט) לֵאנְד אונד רוים ערשאַפֿן , " אונד דיזעס ערדבאַללס אורשטאַף .
- 27 " אֵלֶם ער דיא היממל בערִיטטע וואַר אִיךְ דאָ , " אֵלֶם ער דעם אַבגֶרונדס אַברפֿרעכֶע מיט " צירקלן מאַס ,
- 28 " דיא היממל פֿאַן אָבן אויסדעהנטע , " מעכטיגע שטרעמע ער דעם אַבגֶרונדע " ענטקוועללן לים , בפֿאַר

מטה מטה ונתקפה , חלק זה שאז סך רב מחלקי האויר וכעשה סיד , וחלק אחר נתחבר עם חלקים רבי' מיכוד האש וכעשה גזית ואלה כנטרפו למתכות וכו' . ועל זה ככל לכחון מלת הטבעו- והרובה להנין רוב הכתובים האלה והוא לא בא עד הכהא שערי חכמת הטבע , ידרס מעל ספר ראשית למודים אשר לריעי האהוב אשר פעל רב טוב לתועלת המתחילי' ה"ה היקר ר' ברוך לינרא ובו ימצא מספר רב מלומדי החכמה אשר עליהם יסודות הכתובים ויבינם .

(כו) עד לא עשה ארץ וחצות , חוץ תרגמתי בל"א (רויט) והוא המלוא הגדול אשר בו כוכבים ועולמות וברואים אין מספר וגם הריקות (אם ישנו בתבל) תקרא כן . והפלוסופים הקדמונים כנו אותו בלה"ק מקום שלא כדת , כי המקום אינו כי אם חלק כבדל ממנו ע"י גשם אשר הוּסס בו , והוא המקום הנקרא בל"א (זרט , דער זרט איס רויאע) . והמקום הוא דבר נגבל ע"י עצמותו , אמנם החון אין נבול לזו מהתחלת גבול כל מקום ואילך יקרא חון . ויפה אמר החכם עד לא עשה ארץ וחצות , כי עשיית החון תלוי בעשיית הארץ , כי באמת החון כמו הזמן אינם עצמיים כי אם מקריים ונתוכים במחשבותינו לקובר כחינו להיותינו בלתי משיגים עבר הוה ועתיד כאחת , ואין לנו יכולים להיות כי אם במקום אחד בזמן אחד , והליכתינו אל מקום אשר תמדד ע"י החון אשר בון מקום למקום . ועוד תקרא , הקורא הנעים ! הלומדים יקרי הערך האלה בפירוש המורה מאיש חכם מופלא אשר יעדנו להדפיסו אי"ה בזמן קרוב . וראש עפרות חבל , יוכל להיות שכון בזה אל החלקים הקטנים הבלתי מתחלקים (חטאזען) שדברו מהם כבר הפלוסופים הקדמונים בספרי הטבע אשר להם , ולפי תרגמתי (דעם ערדכחאזס אורטטאן) , כידוע למשכילים , ואנכי לא אוסיף באור כי יתרבו ההוצעות והכללים ערס הגיענו אל התכלית . (כו) בחקן , שרשו חקק והוא מקור עם ב' כ"לם כאלו נאמר בְּחֶקְקוֹ . חוג , הוא העגול הנעשה סביב למרכז , וכוונתו על תמונת הארץ שהארץ והים המה יחד כדור שלם . (כח) באמצו כבר דברתי מזה לעיל פרשה ג' פסוק י"ט . בעווז , שרשו

(כא) יש ענין המלה הזאת בכל מקום מקום דבר הנמצא : (כג) גַּם־בְּתִי . ענינו הגדולה והקצינות והנסיכות : (כד) נִבְבְּדִי בַיָּמִים . כנסת הקמץ בדגש והוא תואר יתכן כפעל ענין רבוי כלומר עד לא תהומות ועד לא מעיני מים חוללתי : (כו) עֲפָרוֹת תִּבְרַל . ענין שניהם אחד ונסמכו זה לזה ועיין בשרש עפר . (כו) בְּחֶקְקוֹ . נרפה הקיף להקל : חוג . פירושו גלגל הסובב על הארץ : (כח) עֵינֹת תִּהְיוּם . צירוף :

זה
כת
כי
ול
אין
גיל
לבד
בה
ונת
הוא
על
לי
אשר
זיס
הנה
אלה
נפח

29 בְּשׁוֹמוֹן לַיָּם חָקוּ וּמַיִם לֹא יַעֲבְרוּ

(יאשי')
קונפס"ש בלע"ז

פִּיּוּ בַחֲוִיקוּ מוֹסְדֵי אֶרֶץ :

(כח) בעזוז
כזהגביר מעיינות

וְאִהְיָה אֶצְלוֹ אֲמוֹן

30 תהו' : (כט)
בשמו לים חוקו וגזר

וְאִהְיָה שְׁעֵשׂוּעִים יוֹם יוֹם

על ים סוף כשכנרא

מִשְׁחָקָת לִפְנֵי בְּכַל־עַת :

על מנת להנקיע
לפני גשה: בחקו

מִשְׁחָקָת בְּתִבְלֵי אֶרֶץ

31 מל' חקו כמו על
כפי' חקיתך (שס)

וְשַׁעֲשַׁעִי אֶת־בְּנֵי אָדָם :

מ"ט (וכן ומחק
הארץ (יחזקאל מ"ג) :

וְעַתָּה בָּנִים שְׁמַעוּ־לִי

32 (ל) אמון - גדולה
אצלו ל' אמוני' עלי

וְאֲשֶׁרֵי דַרְבֵי יִשְׁמְרוּ :

תולע (איכה ד')
יום יום - אלפים

33 שְׁמַעוּ מוֹסֵר וַחֲכָמוֹ וְאֶל־תִּפְרָעוּ :

שנה: (לא) משחקת
בתבל ארצו - כל

אֲשֶׁרֵי אָדָם שְׁמַע לִי

34 דורות הרשעי' שהיו
מאדם ועד כח ומנת

לְשִׁקֹּד עַל־דִּלְתַתִּי יוֹם יוֹם

עד אברהם הייתי
משקף עליהם

לְשִׁמֹּר מְזוֹזוֹת פִּתְחֵי :

ושעשועי כפיתי עד
בא דור המדבר

35 כִּי מִצְּאֵי מִצְּאֵי חַיִּים יוֹד יִתִּירָח

ויקבלוני: (לג) ועתה
בנים שמעו לי ואל

וַיִּפֶק רְצוֹן מִיְהוָה :

תפרעו - ואל תבטלו
מוסרי: (לד) לשקוד

וְחַטָּאֵי חַמְסֵי נִפְשׁוּ

לשמור על דלתתי
להכנס ראשון לבית

כָּל־מִשְׁנָאֵי אֲהָבוּ מוֹת :

36 המדרש ולבית
הכנס' ולגא' אחרון:

ט

I חֲכָמוֹת בְּנִתְרָה בֵּיתָה חֲצֵבָה

ט (א) חכמות
בנתה ביתה -
בחכמה בנה הקב"ה
את העולם: חצבה
עמודיה

מכלל יופי

(כט) לֹא יַעֲבְרוּ פִּיּוּ , לֹא יַעֲבְרוּ עַל מַאֲמְרוֹ אֲלֵא כִּמוֹ שֶׁנֶּחֱמָה כִּן יַעֲשׂוּ : בַּחֲוִיקוּ ,
נרסה הקוף להקל: (ל) אמון , הוא תאר או מקור במקום שס כלומר בגידול הייתי אצלו:
(לג) וְאֶל תִּפְרָעוּ , ענינו הרסוק והבטול . וי"מ אותו מדברי רבותינו ז"ל
הקורא את המגלה למפרע כל' השבת הדבר לאחור וההפך: (לג) לְשִׁקֹּד , ענין המהירו'
וההשתדלות וההתמדה על הדבר : (לח) וַיִּפֶק רְצוֹן , ויכיל רצון:
והוטאי , פירושו קוטף לה': (א) חכמות

- 29 „ בפֿאַר ער דעם וועלטמעער זיין ציל זעטצטע ,
„ דאַס זיינע וואָגן ניכט דיא אופֿר איברשטייגן ;
„ דעם ערדבאַללס פֿעסטע גרינדטע , וואָר איך דאַ ;
- 30 „ וואָר מיט איהם פֿרטרויאט , אימטר וועהרנד זיין
„ ליבלינג , פֿאַר איהם שפילענד איממרוועהרנד .
- 31 „ שפילנד אין זיינס רייכע , אין דער וועלט ,
„ אונד דיא מענשן אונטרהאַלטנד .
- 32 „ אונד נון קינדר ! פֿאַלגט מיר ;
„ הייל דעגן דיא מיינע וועגע וואַנדלן .
- 33 „ מערקט אויף זיטטנלעהרע , אונד ווערדט ווייזע ,
„ צעררייסט איהרע באַנדע ניכט .
- 34 „ הייל דעם מענשן דער מיר גהאַרצט ,
„ טאַגטעגליך אַן מיינס טעמפלס טיהרע איילט ,
„ אַן דעם איינגאַנגס פֿפֿאַסטן וואַכט .
- 35 „ דער מיך עררייכט , עררייכט גליקועליגקייט ,
„ ערלאַנגט גאַטטס וואָהל גפֿאַללן .
- 36 „ ווער געגן מיך פֿעהלט פֿרלעטצט זיינע זעעלע ;
„ מיינע פֿיינדע אַללע זעהנן ויך נאָך דעם טאַדע .

שרדעו , והואל על המים על שם תגורת הליכתן : (כט) בשמו לים חקו , זה אחת מפליאת הנריא' ועליה נתפעלו כל המשוררים והמליצים בספרם את תהלת ה' וכבודו צבריותו ומה נעמה מליצת ס' איוב באמרו ויסק בדלחים ים וכו' (ל"ט מ') וכן אמר הכביא , אשר שמח חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו (ירמ' ה' כ"ג) . (ל) ואהיה אמן , מלשון אמונה ואהבה בלב , וכן תרגמתיו , ומה יקרא הכער המגדל וכחך אכל רבו אמן (חכרטריוט) , והרב יקרא אמן על שם אמונתו לחכך את הכער ולהשגיח עליו כאלו הוא בני (חויפֿעהר) . שעשועים , שם כמו נעורים וקונים ולא

I דיא וויזוהייט האַט איהרן טעמפל גבויאט , האט

פרד . וטעמו , שהחכמה משתעשעת מזיו כבודו יתברך . ומשחקה לפניו , אמר שה' יתברך נהנה ממעשי החכמה צבריותו הנוראה והעצומה . (לא) משחקה בחבל , שהוא ארצו (מדברי הראב"ע) , רצה לומר שהיא מראה את מעשיה וגדולתה בכל צדיה ובריה . ושעשעי אח בני אדם , שהיא משמחת את האדם אשר ישים לב להביט אל פעולותיהם וגם היא נהנית מטובה המאכלת על האדם והשעשוע שזה בשניהם (מדברי הראב"ע) . (לב) ועתה , אחרי אשר ספרה את גדולתה ורוממותה , מזהרת על האדם לשמוע אליה , ובכתובים הנאים מדברת בשכר השקידה על החכמה . (לג) חפרעו , הרחוק והבטול . וכן תרגמתיו . (לד) לשקוד , השקידה היא המהירה והמפזז להשיג דבר מה . (לו) וחוטאי , כאלו חוטא אותי , ובלשון הזה פירושו (פֿרפֿעהאן) כמו קולע אל השערה ולא יחטיא , כלומר לא יחטיא את אבנו אשר הוא קולע בו , מן השערה . וכל מקום שיהא פירושו כמו עון ופשע (זינדע) צריך לעמוד בגבול שאליו או שממנו וכו' כל משנאי אהבו מוח , ר"ל סופס לבקש מותם אחרי סר מאתם הכחות החושיות ואין להם עוד עסק בתענוגי הגוף , יבחרו מתקן נפשו , לא כן החכם כי עד זקנה ועד שיבה לא תרפנו החכמה , ובה ישתעשע תמיד :

מ (א) חכמות החלק הראשון מפרשה הזאת מפסוק א' עד פסוק ז' והחלק האחרון מפסוק י"ג עד סוף הפרשה המה מכת השירים אשר כמותים משל חידותי , וצ"ל בהקדמתי :

חֲצִבָּה עֲמוּדֵיהָ שְׁבָעָה :
 2 מְבַחָה מְבַחָה מִסְכָּה יִינָה
 3 אֶף עֲרֵכָה שְׁלַחָנָה :
 4 שְׁלַחָה נְעֻרְתֶיהָ תִקְרָא
 5 עַל־גְּפִי מִרְמֵי קָרָת :
 6 מִי־פָתִי יִסֵּר הַנָּהָה
 7 חֲסֵר־לֵב אֲמַרְתָּ לוֹ :
 8 לָכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמֵי
 9 וּשְׁתוּ בַיַּיִן מִסְכָּתִי :
 10 עֲזָבוּ פְתָאִים וַחַיּוֹ
 11 וְאֲשֶׁרוּ בְדַרְךְ בִּינָה :
 12 יִסֵּר יַלְיָן לִקְחָה לוֹ קָלוֹן
 13 וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע מוֹמוֹ :
 14 אַרְל־תּוֹכַח לַיָּן פֶּן־יִשְׁנֹאֵךְ
 15 דְּהוֹכַח לַחֲכָם וַיֹּאחֲזֶק :

עמודיה שבעה -
 שבעה ימי בראשית -
 ד"א שבעה ספרים
 שיש בתורה ויהי
 בנסוע הארון ספר
 לעצמו , במסכת
 שנת: (ב) שבעה
 שבעה מסכה יינה -
 מונה במי כמו יין
 חזק שאינו ראוי
 לשתו' ח"י: אף ערכה
 שלחנה' כל יכירת
 לח'ויב: (ג) שלחה
 כערותי' אדם וקוה -
 ד"א משה ואהרן:
 (ד) מי פתי יסור
 הנה - וילמוד אותו
 ויחכם: (ה) לכו
 לחמו בלחמי ושתו
 ביינ מסכתי - ביינ
 שמוגתי: (ו) עזבו
 פתאים וחיו - את
 דרך הפטיות: ואשרו -
 לשון פעם כמו
 באשרו אזהה רגלי
 (איוב כ"ב): (ז)
 ומוכיח לרשע מומו -
 מש היה למוכיח
 שזה מחרפו ואינו
 שומע לו היה אזהרה
 שאסור לדבר עם
 המסיתים לעבוד אלילים מעובדי כוכבים ואפילו להוכיח' ולקרנם:

תן המסיתים לעבוד אלילים מעובדי כוכבים ואפילו להוכיח' ולקרנם:

תן (ט)

מכרל יופי

ט (א) חֲכָמוֹת , שם פירוש כל חכמה וחכמה: (ב) מְבַחָה מְבַחָה , ענין זביחה :
 מְסָכָה , ענין האווג שהוא תערובת המים עם היין וכן ביינ מסכתי: (ג) עַל גְּפִי , על
 כנפי או הוא כמו על גבי כי הבית והפסל ממונל אחד הם :
 קָרָת , תרגום עיל קרתא: (ה) בְּלַחְמֵי , וכן ביינ הבית תשמש במקו' מן - וי"ל כמשמעת :
 * (ו) פְתָאִים , נכתב באלף יוד האף נחה ואיכנה למד הפועל כי
 * יש אומרים כי פתאים הוא תואר לבעלי
 הפמיות והטעם עזבו הפתאים וסורו אלי
 או הם דברי החכמה לנכח הפתאים שאומרת
 להם עזבו דרכיכם פתאים ותחיו ויש אומרים
 שהוא שם וכמו מאכבו פתי והקבוץ טאכו פתאי' ובא
 השם על משקל המא' בדרך א' מהי טרי כבית המריש
 היוד הגעה הוא למד הפועל ויוד הרבים
 נפלה: וְאֲשֶׁרוּ , ענין כתיב ודרך והוא נווי
 מהקל: (יג) כסילות

האט אויף זיבן זיילן איהן ערריכטט .
 2 איהר מאהל איזט בערייטט , איהר וויין איינגשענקט , דיא טאפל שטעהט אנגריכטט .
 3 זיא שיקט איהרע יונגפרויאן , לעסט אויף דען גראסן פלעטצן אויסרופן : יעדער אונבזאננענע קעהרע היר איין !
 4 דוא אונערפאהרנר ! רופט זיא זעלבר ;
 5 „קאמט גנייסט מיינס ברודטעס , היר טרינקט וויין דען איך איינגשענקט .
 6 „פראסט דיא אלברנהייט , זא ווירדס אייך וואהלגעהן , אויף דעם וועגע דער פרונופט ווערט איהר „גליקליך זיין .“

* *
 7 ווער דען שפעטטר שטראפט , זייא אויף שימפף גפאסט , ווער פערפלר פרטאהנס , מוז זיינע אייגע פעהלר הערן .
 8 פרמאהנע דען שפעטטר ניכט , ער מעכטע דייך האסטן ; פרמאהנע דען קלוגן , ער ווירד דייך ליבן .

הצב' הוא התקון ליפוי העמודים . עמודיה שבעה , או שכוון כס אל שבע החכמות , או שהוא שס המספר שבעה הנאמר בלשון עברי על הרבוי, כמו כי שבע יפול צדיק וקם . (ב) טבחה טבחה , משרש טבח ענינו זניקה , והוא כולל הכנת הסעודה , והראב"ע אמר שהוא בלשון ערב בניקוד הטי"ת לזניקה ובניקוד הטי"ת לבשול . וכקראת הסעודה הגדולה בלשון עברי זבח כמו זבח משפחה . מסכה , ענין המזיגה שהוא תערובות היין במים . ויפה דרש ר' יוחנן המאירי באמרו : והיין ידוע שאין מזיגתו שזה לבני אדם אבל חלוקה הרבה מאוד לפי טעמי בני האדם ועל זה אמר מסכה יינה כלומר לכל אחד בראוי לו . (ג) שלחה נערוחיה , יוכל להיות שכוון כס א החכמות השמושיות אשר יועילו את האדם לבא אל מדרגת החכמה האמתית . (ה) לחמו בלחמי , ב' בלחמי הוא במקום מ"ס כמו והכותר בנשר ובלחם , ועמס כמו הוי כל זמא לכו למיט כי הכל מתוקן לסעודה . (ו) פחאים , שס המקרה ברבים , כמו האהבו פחי . וכמו אל ההיה מרי כביה המדי (יחזקאל ב' ח') . ואשרו , אמרו המפרשים שהוא מלשון חמוך אשורי ופירושו לעדו , ולפי הענין מחלקי הכתוב תעמוד ואשרו נגד והיו , והי' טעמו מלשון אושר , וכן תרגמתיו . (ז) מפסוק זה עד פסוק י"א הוא מאמר מיוחד . מאזהרת החכמה אל החכם המוכיח את העם להיות נזהר לבלתי הוכיח לך , אם לא יקבל עליו לשמוע דברים חריפים ובזיוכות ולהיות שוא מאתו . יוסר לך וכו' , מי שהוא מוסר האיש הלך לוקח לו קלון כי הוא ילעיג על החכם המייסר אותו , ומי שהוא מוכיח לרשע לוקח לו עומו כי הרשע יאמר עליו שיש לו המומין שיש לו בעצמו , כן דעת הרלב"ג , ולי כראה שתנת מומו סונב על מוכיח והוא נסוגרת עם הפעל לוקח לו שלפניו , ושעור הכתוב כך הוא יוסר לך לוקח לו קלון ומוכיח לרשע — מומו והראב"ע אמר : ויתכן עוד לפרש יוסר לך כשהמייסר מתלוצץ ומראה שוק ולענות כשהוא מייסר לוקח לו קלון וכו' , אמנם שכת כי הכתוב שלאסריו מפרש ובא את

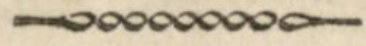
9 תֵּן לַחֲכָם וַיַּחֲכֶם עוֹד
 הוֹדַע לְצַדִּיק וַיִּוְסַף לָקַח :
 10 תַּחֲלֵת חֲכָמָה יִרְאֵת יְהוָה
 וְדַעַת קְדָשִׁים בִּינְיָה :
 11 כִּי־בִי יִרְבוּ יַמֵּיהָ
 וַיִּוְסִיפוּ לָהּ שָׁנוֹת חַיִּים :
 12 אִם־חֲכָמָת חֲכָמָת לָהּ
 וְלִצְדָּתָהּ לִבְדָּדָה תִּשָּׂא :
 13 אִשֶּׁת כְּסִילוֹת הוֹמִיָּה פְתִיּוֹת
 וּבִלְיִדְעָה־מֹה :
 14 וַיִּשְׁבֶּה לְפֶתַח בֵּיתָהּ
 עַל־כַּסֵּא מְרֹמֵי קָרֵת :
 15 לְקָרָא לְעַבְרֵי־דָרָךְ
 הַמְּיֹשְׁרִים אֲרַחֲוֹתָם :
 16 מִי־פָתַי יִסֵּר הַגֵּר
 וְחֶסֶר־לֵב וְאַמְרָה לֹו :
 17 מִי־גְנוּבִים יִמְתַּקֵּן
 וְלֶחֶם סֹתְרִים יִנָּעַם :
 18 וְלֹא־יָדַע כִּי־רְפָאִים שֵׁם
 בְּעַמְּקוֹ שְׂאוֹר קְרָאִיהָ :

9 (ט) תן לחכם
 ויחכם . לתלמוד
 הגון (שנה) :
 ומדרש אגדה נאמח
 לנח מכל הבהמה
 הטקורה וגו' (ראשי'
 ו') וכשיבא ויקח
 מכל הבהמה וגו' ,
 10 (סז) . אמר מה
 ראה הקב"ה להרבוי'
 באלו אלא שרצה
 שאקריב מהן : הודע
 לצדיק חכמה והוא
 יוסף לקח מדעתו
 ועל שמועתו : (י)
 תחלת חכמה יראת
 ה' ודעת קדושי' היא
 עיקר הניבזה : (יא)
 ויחסיבו לך שנות
 חיים . שני' של חיים
 ושל פרנסה ועושר :
 (טז) חסר לב (ומי
 חסר לב) : ואמרה לו
 הדברים הללו : מה
 אמרה לו . מים
 גנובים ימתקו .
 אין טעם ביאת
 פנויה כטעם אשת
 איש . אף לענין
 המינות מים גנובים
 ימתקו שהיו יראים
 לעשות בגלוי ועושין
 בסתר :
 משלי

מכלל יופי
 (יג) כסילות
 שם : פתייות . שם
 דבר : (יד) לפתח
 ביתה . הלמד

נשלם החלק הראשון בספור טעלות החכמה
 ואזהרותיה ומופריה

במקום על : (יח) רפאים . ענינו מתים : והות

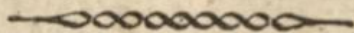

- 9 בלעהרע דען ווייזן, ער ווירד ווייזר וועררן; לייטע דען פֿראַממן ער ווירד אַן לעהרע צו נעהמן.
- 10 אַנפֿאַנג אַללער וויזוהייט איזט גאָטספֿורכט, דער הייליגן קענטנים איזט פֿרונגפֿעט.
- * * *
- 11 „דורך מיך פֿרלענגרסט דוא דייע לעבנסצייט, אונד שאַפֿסט דיר פֿילע גליקליכע יאָהרע.“
- 12 „ביוט דוא ווייזע, דער וויזוהייט פֿאַרטייל איזט „דיין; ביוט דוא איין שפעטער, דיין אַלליין איזט „דיא שטראַפֿע.“
- * * *
- 13 דיא טאָהרהייט איזט איין פֿלאַטרהאַפֿטס אַלברנס ווייב, ווייס ניכט וואָס זיא ווילל.
- 14 זיא לאַגרט זיך פֿאַר איהרס הויזט טיהרע אויף איינן שטול אַם עפֿנטליכן פּלאַץ.
- 15 רופֿט דען פֿאַראַיברגענהנדן, דיא גראַדס וועגע וואַנדלן:
- 16 „יעדר אונבואַנענע קעהרע היר איין! „אונערפֿאַהרנער! רופֿט זיא זעלכסט:
- 17 „גשטאַהלנס וואָסר שמעקט זיס, „היימליכע קאַסט איזט אַנגנעהם. —“
- 18 ער מערקט ניכט דאַס טייפֿל דאָרט זינד, דאַס זיא איהרע געסטע אין דיא העללע שיקט.

את כונת הכתוב שלפניו. (ט) הודע, תן לו ידיע' והוא ישתדל מעצמו לבקש יותר: (י) ודעת קדושים, פירשו בו המפרשים דעות שונות, וקצתם בארו קדושים כמו אלהים קדושים אמר' לפי פשוטו הוא כך, שרצה לומר שהחכמה והיראה המה לפי תכליתם דבר אחד אשר לא יפרד, ואמר, שתחלת החכמה יראת ה' ובליראה לא יתכן להשיג חכמה, כי הדעת אשר ידעו הקדושים אחרי בינותם בחכמה היא הבינה, כי כל ידיעתם בענייני' הרמיס היא בינה, והנן זה. (יא) כי בי, זה מאמר החכמה אל קרואיה להלל את שער העמלים לדעת אותה, והכתוב השני הולך ואומר; (יב) אם וכו', כי להיות האדם צעל בחירה יבחר בטוב, כי כל אשר הוה לו יבא בסנת פעולותיו. (יג) אשח כסילות, שז שנית לצייר גם את הכסילות המושכת אליה לב הנערים. והיא גם היא מדברת גדולות כדבר החכמה ואומרת מי פתי וכו', ומה יפה המליצה בקצרו את דבריה, לא הציגה צהיכל בניו לתפארת ולא הניח לפניה שלחן ערוך ויין מוג כי אם שם בפיה את הדברים לאמור; (יד) מים גנובים יטחקו, וזה העצה היעונה אל הפתי מאתה כאלו אמרה לו אל תסוג אחור מבא אלי אף שאין לו שלחן ערוך, לחם בלחמי לחם סתרים כי הוא ינעם לחיך, ומים הנשאבים בהסתר יטחקו. והוא רמוז אל המעשים הרעים אשר תסיתנו לעשותם. (יח) רפאים, כאן פכתי ללשון ערב כי בלשון הזה יקראו כן הרוחות והשדים, ולהיותו קרוב מאד בענין הזה ללשון הכתוב, רפאים (מונטר ווירדיטע, חכגטידנע, גייסטער) תרגמתיו (טייפל):

נשלם החלק הראשון בספור מעלות

החכמה ואזהרותיה ומוסריה

י (א) משלי

שלמה בן חכם
 ישמ' אב. זה הקב"ה
 ד"א אביו ממש :
 ובן כסיל תוגת אמו.
 תמיד הוא עם אמו
 צבית וראה את
 שטותו ומזירה. ולפי
 המשל בן כסיל כמו
 ירבעם בן נבט :
 תוגת אמו. תוגת
 כנסיותו : (ב) לא
 יועילו אוזרות רשע.
 3 שהיה משתבח בעשרו
 שנאמר (הושע י"ב)
 ויאמר אפרים אך
 עשרתי וגו' : וכדקה
 4 תביל ממות. ואם
 תאמר כדיק שיבזבו
 ככסיו לכדק' מהיכן
 יתפרנס : (ג) לא
 5 ירעיב ה' נפש כדיק
 והות רשעים יהדוף.
 ודחוף אותם ויסיל :
 (ד) רש עושה כף
 רמיה. מי שעבד

משלי שלמה

בן חכם ישמח-אב

ובן כסיל תוגת אמו :
 לא יועילו אוזרות רשע
 וצדקה תציל ממוות :
 לא ירעיב יהוה נפש צדיק
 ותורת רשעים יהדף :
 ראש עשה כפרמיה
 ויד חרוצים תעשיר :
 אגר בקיץ בן משכיל
 נרדם בקציר בן מביש :

ברכות

בתורה מורה הוראו' שקר : כף רמיה. מאזכים של רמיה. לפי פשוטו משמע בתגרים :
 ויד חרוצים ישרים שקורצים דבר באמתו ומשפטו בלא עולה : ופי

מכלל יופי

י (ג) והקת, וענינו שבר ויתכן להיותו ענין הויה כלו' ממון הוה לו, הסך לא ירעיב ה' נפש
 כדיק : יהדף, מאלתי במקנת ספרים היוד בסגול ובמקנתם בפתח :
 (ד) ראש, באלף : רמיה, תאר :

* חרוצים, בקמן הקית לפי שהוא מן
 הדגושים לולי הריש וענינו
 התנועה ופירוש כל שהם מזה המין אכשים
 המתכועעים
 * ובשרש חרץ פי' רבני יונה ויד חרוצים מעבין
 בירקק חרוץ רוזה לומר הסוחרים הגדולים
 הזהביום כלומר בעלי הזהב :

פירוש מן המד פים על פסוק א'

לפענר נראה בכוונת המלך הוא ע"ד שאמרו חז"ל [עדות פ"ב] האב מוכה את
 בנו בחמשה דברים, והאחד מהם בחכמה. הנה כי בן אס הבן חכם
 ישמח אב, באשר שענין זה הוא בסבתו. אמנם אס הבן כסיל, תוגת אמו ; כי
 באופן זה תקום הצרה אצלה פעמים, כי ידענת הפכים אחת הוא, ר"ל אס הבן
 בער ולא ידע, אזי על הרוז גם האב הוא מחוסר שכל ומדע :

שפריכע שלמה'ס

- 1 ווייזר זאָהן ערפֿרייאַט דען פֿאַטער , איין טעהריכטער קנאַבע איזט וויינר מוטטר קוממער .
- 2 גלויקס=גיטר קעגן ניכט העלפֿן , גרעכטיגקייט רעטטעט פֿאַם פֿרדערבן .
- 3 דעם גרעכטן פּערסאָן לעסט גאַטט ניכט דאַרבן , גיטר דער פֿרעפֿלר אַבר פֿרשווינדן .
- 4 מיסיגע האַנד ברינגט אַרמוהט , עמויגע שאַפֿט רייכטוהם .
- 5 דער בראַכטזאַמע מאַן זאַממלט איין צוד ערנדטע=צייט , דער נאַלעסיגע פֿרשלעפֿט דיא שניטרכייט .

אלל

י (א) משלי שלמה , זהו החלק השני מספר משלי , והמה משלים במאמרים קצרי' כוללים עניינים גדולי' ע"פ משפטי השכל אחרי הנסיון וההתבוננות בנחיצה רבה ושקידה עצומה , והם נמכרו רבים לכל אומה ולשון , משלי הערבים והסרסויים ומשלי הזהב או מכתמים אשר לפי תאגוראס היוני , ומשלי סיניק , הרומי וכקראי' בל' רומי מענטענליז (זיטנטפריכע) ולרוב , הפסוקים אשר יבואו בס' אין להם חבור

כי אם כל אחד עומד בפני עצמו , ככתוב העמוד לדרוש עליו עניינים רבים . אמנם יש כתובים שהם בחוברת ויש להם דבקות מנכד הענין או מנכד הלשון , והמה יבואו תמיד בהעתקת זאת כפרדים מעט מהאחרים ודבוקים איש אל רעהו , כאשר תראה כבר בפרשה הזאת . בן חכם וגו' , ראש לכל הלמודים הנאים הוא לאחוז בחכמה , ובכתוב הראשון הזה הוא מזהיר על האב והאם להנהיג בניהם בדרך החכמה , האב לפי דרכו והאם לפי דרכה , כי בן חכם ישמחם בזקנותם , ובן כסיל יתן תוגה בלבם , והבדיל בין אב לאם לופי המליכה , והדוכה לדרוש טעם על זה יבא וידרוש , כי לי אין עסק בזה . (ב) אוצרות רשע , מלשון בבל אשר יפנה ירשיע (ש"א י"ד מ"ט) (בג'יקן) ושרש רשע כולל עניני העסק והרצון בקנייני העולם ומה אלו חרשע הרבה (קהלת ז' י"ז) ועיין בהערות השלם ר' יצחק סאטנאב בספרו שפת אמת שרש רשע , כי יפה דבר בגדריו . הציל ממות , כל מקום שתרגם הארמי ממותא בישא יפה כוון אל טעם הענין שאין זה הנייתה הטבעיית כי אם ההשגחה וההבלייה . (ג) לא ירעוב , הנדיק א ידאג אף כשנלקח בעובי , כי המקום יעזרהו , וכן אמר דוד המלך ע"ה לא ראיתי נדיק כעוב חרעו מנקה לחם , והוות רשעים , זה הון הרשעים מלשון מה הוה לאדם (וכן הוא דעת ר' מנחם המאירי) יהרוף , עניינו דחיפה ממקום א מקום , כמו יהדפהו מאור אל חשך . ואנכי הסיבותי כוונת בנין הפעיל בראש הכתוב גם על החלק השני ויהי' חבורו , (זעטט ער פֿרטווינדן) . (ד) ראש , שם המקרה (אראוהט) כמו רש ועושר אל חתן לי . כף רמיה , הדבר אשר לא יעשה את הפעולה אשר נועד לה מנכד תולדתו ובריאתו , או שיעשה הכבו , יקרא בלשון עברי רמיה וכן נמצא קשח רמיה אשר תרגם הרמב"ם ז"ל (לחור באגן) . ולפי עניינו תרגמתי כאן (זיסיגע האנד) ובכוונתו קדמוני קנת המפרשים . הרוצים , הם הזרזים ועמלים והוא הפך העמלים הרמאים (בן מלך) . (ה) בן מביש , שרשו בוש

המתנועעים על טרפס ועושים מלאכתן ביושר ובמשפט שהם חרוצים וזרזים לקנות העולם הזה והעולם הבא והם הפך העמלים הרמאים כי ענין חרוץ ג"כ ענין גזרה וישפט כמו בן משפטך אתה חרצת (נולכיס כ"ב) ולה' יוכה פירש אחר בשרשו : יתעשיר , אינו יוכא ואם הוא מהפעיל : (ח) ילבט

(ו) ופי רשעים
 יכסה חמם. חמם
 יכסה על פיהם
 ויהרג: (ז) זכר
 צדיק לברכה
 המזכיר צדיק מזכרו
 זשם רשעים ירקב
 רקבון עולה בשם
 שאין אד' חפץ להוכי'
 שמו והוא משתכח
 מאליו: (ח) חכם
 לבי יקח ממות. משה
 רבינו שכל ישראל היו
 עוסקין בבית מדרש
 והוא היה עוסק
 במצו' שכ' (שמו"ג)
 ויקח משה את עצמו
 יוסף וגו' ואויל שפתי'
 ילבעל' גיעה, ויש
 בספרי בפרשה ויהי
 העם כמתאוננים
 (במדבר י"א) אמרו
 נתלבענו בדרך:
 (ט) ומעקש דרכיו
 יודע. ישכר ויתסר
 כמו ויודע בהם
 אנשי סכות (שופטי'
 ח): (י) קורן
 עין יתן ענבת.

בְּרָכוֹרַת לְרֹאשׁ צְדִיק
 וּפִי רְשָׁעִים יִכְסֶה חָמָם:
 זְכוֹר צְדִיק לְבִרְכָה
 וְשֵׁם רְשָׁעִים יִרְקַב:
 חֶכֶם לֵב יִקַּח מִצְוֹת
 וְאֹיֵר שִׁפְתָיִם יִלְבֹּט:
 הוֹלֵךְ בַּתּוֹם יִלְךְ בְּטוֹחַ
 וּמַעְקֵשׁ דַּרְכָּיו יוֹדֵעַ:
 קֶרֶן עֵינַי יִתֵּן עֲצָבָתִי
 וְאֹיֵר שִׁפְתָיִם יִלְבֹּט:
 מְקוֹר חַיִּים פִּי צְדִיק
 וּפִי רְשָׁעִים יִכְסֶה חָמָם:
 שְׁנָאָה תַעֲוֹרֵר מְדַנִּים
 וְעַל כָּל־פְּשָׁעִים תִּכְסֶה אֲהָבָה:

בשפתי
 המוכית אדם בקרינותיו לרעה: (יא) מקור חיים פי צדיק, ופי רשעים. פיהם יכסה חמם. שכלבם שמחליקין את שפתיהם ושנאה עמונה בלבם ואין פתרון מקרא זה דומה לפתרון העליון והענין יורה עליהם: (יב) שנאה תעורר מדנים. אפילו עבירה שנתנה לשכחה נזכרת ע"י מרבית עוונות באה שנאה אחרונה ומעוררתן שכן יחזקאל הוכיח

באור

בוש וטעמו איסור, שהוא מאוחר התכועה ועל (הרלב"ג). (ו) ברכות לראש צדיק, בעת שמזכירים את הצדיק מזכירים אותו כל זמן שבחיים חיותו, וכשמזכירים הרשע מרבים עליו קללות. וטעם ופי הוא כמו פה המזכיר, המתחיל לדבר מן הרשע, כמו אני פי מלך שמור, שהוא כאלו אמר רצון המלך, וכאן יהיה כאלו אמר הזכרת הרשע, וכן ימצא כמה פעמים בזה הספר ולפי' תרגמתיו. יכסה, הוא ענין מלוי ורבויו כמו במים לים מכסים. חמם, שהכל קוראים עליו חמם על שפשה רעה בקרב עמו (אנן יחיאל). (ז) זכר צדיק, לאחר מותו הוא לברכה מזכירים אותו ואת דורו בו, ושם רשעים ירקב עמהם, אחרי מותם לא יזכרו ולא יפקדו עוד נחברת הקיים (ח) חכם לב, הוא החכם האמתי אשר חכמתו נפוכה בקרב לבו, הוא יקח ממות ויקבל מוסר אבל אויל שפתיים הוא הסכל המדבר גדולות ומראה עצמו כחכם הוא ילבע ממה ימשוך את עצמו מקבל לקח. והשרש לבט הוכח על

6
7
8
9
0
1
2
וא
כס
ה
ע
ל
ש
ב
ב
וב
א
יל
י
וה
ל
ת

- 6 אַללגמיינר ועגן רוהט אויף דעם פֿראַממן הויפט ,
ערוועהנונג דעם פֿרעפֿלערס ווירד פֿאָן לויטם
פֿלוק בגלייטעט .
- 7 דעם גרעכטן אַנדענקן דויערט צום עוויגן זעגן ,
דעם פֿרעפֿלערס נאַמע פֿרוועזט מיט איהם .
- 8 דער וואַהרע זויזע נימט לעהרע אָן ,
דער פֿראַלערישע טאַהר ענטציהט זיך איהר .
- 9 ווער אויפֿריכטיג וואַנדלט געהט זיכֿר ,
ווער קרומע וועגע נימט ווירד עס ביסן .
- 10 שלויא אומהער ברֿיקענדס אַויגע פֿראַנלאַסט
פֿרדרום ,
דער רעדזעליגע טאַהר פֿררערט זיך זעלבסט .
- 11 דער פֿראַממן מונד איזט לעבנס קוועללע ,
דען מונד דער פֿרעפֿלר דעקט גוואַלטטעהטיגקייט .
- 12 אינר גראַלל עררעגט האַר ,
ליבע במענטלט אַללע פֿרגעהונגן .

אויף

על המרי והעוות אשר
יתפעל האדם בהגיעו
אליו דברים אין לו כס
חפץ, כמאמר בפסוק
ויהי העם כמחאוונים
כתלבונו בדרך, והרב
המתרגם האשכנזי
בפרשה הזאת תרגם
כמתאוכניס (איספֿרֿ
גניגט), ולדעת אחרי'
יהיה לבט הסרת הדב'
מעל לבו (פֿאָן זיך
טטאָסן , פֿאַרט
טטירלֿן) ולהיותו
כאן בנין כפעל או
התפעל תרגמתיו
(ענטליהט זיך חיהקן)
והוא ככון לשניהם .
(ט) ומעקש דרכיו
יודע , כחלקו דעת
המפרשים בטעם
יודע , אלה אומרים
שהוא מן חולי ידוע

ואלה אומרים שהוא כמו ויודע בהם אנשי סוכות, ואחרים סוברים שהוא כפשוטו מבנין
כפעל משרש ידע, ותרגומי סובל את כלם וככון מאוד לפי הענין. (וי) קורץ עין, הוא
הערום הכומר מלדבר טרם הביט סביבו בחברתו, וגם לא כנהל לדבר את כל אשר בלבו
על דברי ריעיו ועל מעשיהם, הוא יתן עצבת לזולתו כי ריעיו תמיד כעצבים אל לבם
לדעת את כוונתו עליהם ועל אודותם, אך הוא נשמר בסבת שתיקתו: אמנם האויל
שפחים אשר ידבר מבלי מרגוע ומבלי הבין תחלה בלבו את אשר יוכיח בשפתיו הוא כלכד
בדבורו ובא לידי תקלה. והא לך כלל. יש לך בספר הזה פעמים רבים כפל ושלש העניין
במלות שזכות, ופעמים כפל המלות וענייניהם שזכות. וזה אחד מן הכתובים הנאמרים
וכשנים, וענייניהם שונים כי בפסוק ט' הקודם נאמר ואויל שפתים ילכט, ועניינו
אמנם לבי מקומו כאשר פירשתיו לעיל, וכאן פי' אויל שפתים המרבה דברים, וטעם
ילכט כתרגומו מתאחד (זעט זיך פֿאָנגען): (יא) מקור חיים פי צדיק, כי הוא
יביע רב טוב לשומעיו, אמר' פי רשעים לא יביע מאומה כי מקורו מוכסה וסכור במקומו.
והוא גם הוא אחד מהכתובים האלה הנאמרים וכשנים על שני עניינים נפרדים, וראה
למעלה פסוק ח' והבינהו. (יב) שנאה התקועה בלב איש על ריעהו העורר מדנים
תבקש כל עת למצוא מקום לריב עמו, אף שאין בדעתו להרע לו, תדמה השנאה כל
פעם

מכלל יופי

- (ח) יִלְכַּט, פי' יתעות כלומר יתעות בדבריו או פירושו יכשל ולהריק"ס פי' אחר בשרשו:
(ענין בהושע סימן ד' על פסוק ועם לא יבין ילכט):
- (ט) יִיָדַע, ענין ידיעה והוא הפך הולך בתום ילך בטח ופירושו מי שהולך תמים ילך בטח
ולא יפחד מבני אדם אך מעקש דרכיו יודע ויתפרסם לבני אדם ולא יוכל
להתכסות מהם במעשיו הרעים ולא יוכל להיות בטח ולר' יוכה פירושו אחר בשרשו:
(ובשרש ידע פי' ד' יוכה ומעקש דרכיו יודע ענין שנינו ואיבוד כעו ויודע בהם את אנשי כנות):

כמה
דומה
בירה
וקאל

דאש
יריס
דשע,
אמר
וענין
דעה
ואת
קיים
ויקבל
ומהם

13 בְּשִׁפְתַי נִבּוֹן הַמָּצִיא חֲכָמָה
 וְשֹׁבֵט לִגּוֹ חֶסֶד-לֵב :
 14 חֲכָמִים יִצְפְּנוּ-דַעַת
 וּפִי אֲוִיר מִחֶזֶה קִרְבָּה :
 15 הוֹן עֲשִׂיר קִרְיַת עֲזוֹ
 מִחֶזֶת דְּלִים רִישׁם :
 16 פְּעֻלַת צְדִיק לַחַיִּים
 תְּבוֹאֵת רָשָׁע לְחַטָּאת :
 17 אֲרֵה לַחַיִּים שׁוֹמֵר מוֹסֵר
 וְעֹזֵב תּוֹכַחַת מִתְּעָה :
 18 מִבֶּסֶה שִׁנְאָה שִׁפְתֵי-שָׂקֵר
 וּמוֹצִיא דָבָר הוּא כְּסִיר :

13 הוכיח את ישראל על עבירות מזרים ואומר להם (יחזקאל כ') איש את שקובי עיניו השליכו וגו' כמה (שנים היתה) שגאה זו כנושה ולא הזכירו להם הקב"ה עד עכשיו שהרבו עבירות על פשעים : (יג) בשפתי נבון תמצא חכמה כשאלם מוכיח לנבון השיב לו חטאתו כגון דוד שאמר לכתן חטאתי (ש"ב י"ב) : ושבת לגיו חסר לב אבל חסר לב אינו שומע עד אילקה כמו פרעה : (יד) חכמי' ינפנו דעת - ישמר' בלבם שלא ישכחוו : (טו) הון עשיר - בתורה : קרית עזו -

ברוב

הוא לו : מחיתת דלים רישם עניות' שלא עסקו בתורה היא מחיתתם : (טו) פעולת צדיק לחיים - כמשמעו : ומדרש אגדה שלמה עשה פעולת המקדש לחיים של ישראל לכפרתן : ותבואת רשע - תבואתו (ס"א הבאתו) של מנשה שהכניס בו הסמל היא היתה לחטאת : (יז) אורה לחיים (השומר מוסר) היא הדרך לחיים : ועוזב תוכחת מתעה - את עצמו ואת אחרים : (יח) מכסה שגאה שפת שקר - החקף שפתיו שקר ומכסה שגאה בלבו : ומוציא דבר הוא כסיל - לעו שיהו אנשים דובבין

באור

קעס איבה חדשה למען הזות אש המריבה, אמנם אהבה אשר בלב אדם על רועהו תסתיר כל פשעיו, לא יבקש לאשכנס לפשע לגודל אהבתו אותו. (יג) בשפתי נבון המצא חכמה, הכבון המודה על האמת ומבקש לקחת מוסר, ישא תשואות חן למוכיחיו וזה חכמה, כי בסקנת עשותו זאת יחכם, אמנם תחת חכמה בשפתי נבון תמצא השבט על גו חסר לב, כי הוא לא יקבל מוסר כי אם על ידי העוכש. (יד) חכמים יצפנו דעת, לא ירצו לדבר בכל ענין, ואפילו בדברים אשר ידעו גם יותר מרועיהם לא יעזבו פניהם לדבר גם תמיד כי אם בענותם ידברו כל פעם כפי הנורך, אמנם האויל אשר ישתדל כל פעם לדבר ולא יעה און לשמוע דברי חכמים וגדולים ממנו, ואין בכחו לכסוף את מחשבותיו בלבו, סופו להתבייש במחסור ידיעתו, ולכן מחתה והיא מחתת הבוין קרובה לפיו תמיד, כאלו אמר: ואחרי דברי הכסיל תביא כל פעם חרפה ובויון, (חוין' דעס טחחרן וו'ארט פ'ח'אגט טטעטס בטעהאוונג) : (טו) הון עשיר, כן נדמים הדברים, בעיני העשיר יהי' הונו כקריה נצורה ולא יפחד מאוס דבר, ובהסך תדמה העוני צעון הדל כמזתה, אמנם לא כן, כי אם (טו) פעולת צדיק

- 13 אויף דען רויפן דעם פֿרשטענדיגן טריפט מאַן ווייזהייט אַן , דיא רודהטע אַבר אויף דעם ריקקן דעם פֿרשטאַנדלאָזן .
- 14 דיא ווייזן האַלטן איהרע קענטניסע צוריק , דעם מונדע דעם טאַדערן איזט ענגסטנדע בשעהמונג איממר נאָהע .
- 15 דעם רייכן איזט ויין פֿרמעגן איינע פעסע בירג , דיא אַרמוהט דעם דירפֿטיגן איין שרעקקן .
- 16 דער טאַגלאַהן דעם גרעכטן מאַכט איהן גליקליך , גוויז דעם פֿרעפֿלרם מאַכט איהן אונגליקליך .
- 17 ווער אויף זיטטנלעהרע הערט וואַנדלט דען לעבנספֿאַר , ווער בלעהרונג פֿרווירפט פֿערפֿעהלט איהן .
- 18 ווער ויין גראַלל איננרליך פֿרברגט איזט פֿאַלש , ווער דאַמיט הרויספֿאַלטרט איזט איין טהאַר .

צדיק להיים , המעט אשר יקנה הצדיק ע"י עמלו ויגיע כמו הוא לטובתו בשמחו בחלקו . וחבואה רשע לחטאה , כל הון אשר יגיע אל הרשע בלי עמל הוא לרעתו . כן הוא כוונת הכתובים וכן תרגומים , והמה נוטים לדברי החכם המאירי . ואבא עוד לבאר שתי מלות והמה א' : פעולת אדשו פעל וטעמו ידוע , אמנם גדרו גם לפכינו הרב המליץ ר' הירץ וויזל כ"י בבאורו לס' ויקרא (י"ט"ג) בפסוק לא חלין פעלת שכיר , ואמר : כל לשון פעולה

על הכוונה שיכוון העושה במעשהו הן טוב הן רע , ולהגדיל עון זה אמר פעלת כלומר העני הזה שכר עמלו לעבודת אדם להחיות נפשו ונפש אכשי ביתוכו' זה נקרא פעולה , עכ"ל . הינא מזה שבזמן שגא גם פעולה במקום שכר הפעולה כמו גם פעלת שכיר וכאן בכתוב שלפכינו יהיה טעמו מעט השכר אשר למענו כפעלת הפעולה . ובהיותו עומד מול חבואה תתחזק הראיה לדבר זה . ולמען ימנא הקורא תוכן כוונת הכתוב הזה תרגומיו (טווגלןהן) . ב' לחטאה , תרגומי (טווגליק) כי כן תרגם הארמי (השע ח' י"א) היו לו מנבחות לחטוא לתקלה , והמעייץ יראה כי קרובים העניינים מאוד . וכן הוא בלשון ערב . (יו) ארח , שיעורו , מי שהוא שומר את המוסר הוא הולך דרך החיים . ומוסר הפעל ואולי ארח הוא פעל כמו ואורח לחברה (איוב ל"ד ח') והי' ראוי להיות נקוד אר"ה והתרגום הארמי קרא כן והעד כי אמר ארח דתי ולא אורחא דתי כדרכו תמיד לתרגם מלת ארח במקום שיהי' , טעמו כמו דרך . מתעה , בבנין הפעיל לסדר עמו הכונה שהוא גם מתעה אחרים . ואולי כלו מוסר על מלת ארתויה' שערור , ארח שומר מוסר לחיים , ר"ל שהוא מביא אל תכלית השלמות , וארח עוזב תוכחות מתעה , ר"ל שהוא מרחיק מן התכלית . (יה) מכסה שנאה , מי שהוא שומר את השכחה בלבד ומדבר עם רעהו שלא ירגיש את שנאתו הוא שפתו שקר , הוא אחד בפה ואחד בלבד והיא מדה מנוסה מאד , ומוציא דבה , הוא אשר לא יכול לכבוש את

מכלל יופי

* ויש מפרשים ועוזב תוכחת הוא מתעה אחרים ועל זה הדרך יתכן לפרש כי על המוכיח אמר צדיק שהוא יסמוך המוסר כדי שיצטוו אליו כי אם יעזוב התוכחת לא יקבלו את דבריו אבל ילמדו ממוצאי ויהיה מתעה את אחריו . על דרך התקושר וקאו וכן אמרו באים הדברים הנאמרים מפי עושיהם . ולדעתי תוכחת קטון והטעם כי אורח לשיג אחים שמירת מוסר החכמים והישרים וכן אורח לחיים עונית תוכחת המתעה קטון מדרך האמת :

ב
גולת
זרבל
היתה
עה
שכחה
ב
סתיר
במה
כי
כי
כי
כל
יד
כי
ולא
סופו
כאלו
וארט
בשיכי
הכל

19 כרב דברים לא יחדל פשע

והושך שפתיו משכיר :

20 כסף נבחר לשון צדיק

לב רשעים כמעט :

21 שפתי צדיק ירעו רבים

ואיילים בהסר לב ימותו :

22 ברבת יהוה היא תעשיר

ולא יסוף עצב עמה :

23 כשחוק לכסיל עשות זמה

והכמה לאיש תבונה :

24 מגורת רשע היא תבאנו

ותאורת צדיקים יתן :

כעבור

בו על חבירו : (יט)

ברוב דברי לא יחדל

פשע המרבה דברי

מביא חטא ומושך

שפתיו הוא משכיל :

(כ) כסף נבחר לשון

צדיק שידע להוכיח

לב רשעים כמעט

שאינו שומע לתוכחת

צדיק ומדרש ה'

תכחומא אומר על

עדות הנביא כאמר

שקרא על המזבח

בבית אל וירבעם

אע"פ שיבשה ידולא

קבל תוכחה שחא

(מלכים א' י"ג) חל

בא את פני ה'

אהך וגו' ולא אהי

(ס"ט) ותשג ידו

בבראשונה עובד

ומקטיר לע"ל ואף

צדוק בן : (כ"א)

שפתי צדיק ירעורבי

וגו' שרבים אוכלים

צדקות ונתפלתו : (כב) ברכ' ה' היא תעשיר • ולא יוסוף עצב עמה אין כריך להתייגע להעשיר בו די בברכת מה שהוא מברכו : (כג) כשחוק לכסיל עשות זמה • ענת חטאי' : וכמה כשחוק לאיש תבונה • כלו' קלה היא בעיניו לעשות : (כד) מגורת רשע מה שהוא ירא בא לו, דור הפלגה אמרו (ראשי' י') קן

באור

את יצרו שונא את רעהו ומבזהו בדברים הוא כסיל, כיון מורה על כעסו וכעס צדיק כסילים ינוח • רבה שרשו רבב, והוא רבוי הדבר בלי סיוג וגדר • כמו דובב שפתי ישנים ותרומו הרמז"מ (טווחזהחטט), ופעל מוציא הכסמך לו מורה על מהירותו בלי השכלה זהבוננות ואם כסוי השנאה בלב היא מדה גרועה בנפש בכל זאת תהיה השתיקה שזאת פכונה מנד החכמה, כי ישמר על ידיה מחמת רעהו • ואם לא תהיה בה נקימה וכטירה לרעת השונא, לא יהיה כל כך העון רע; אמנם מי שלא יזהר כלום מהורות שנאתו במעשיו ובדבריו הוא רשע וגם כסיל • (יט) ברוב, אחר שהורה את כסלות המדבר נגד שונאו בא להזהיר על הרבות הדבור בכלל ואמר כי אף מי שאין לו שונא, יוכל להכשל ולהיות שונא ע"י רבוי דבריו, כי אי אפשר להרבות דברים מבלי פשע • וחושך שפתיו, ומסגירם לבלתי הרבות לדבר הוא משכיל • (כ) לשון צדיק, דבריו של צדיק הם ברורים וברורים ומשובים ככסף המזוקק, לב רשעים כמעט, כל המפרשים והמבארים לא ידעו לכון היטב מלת כמעט בכתוב הזה, זה אומר כמעט כסף, וזה אומר כמעט סוגים, ואחרים כמעט כמו לא כלום • והאמת, כי גם בעיני נפלא הדבר מאוד • בפרט בראותי את דברי המתרגם הארמי שאמר ולבית דר שיעי בוחחא, שהוא או מכה או נגע או כמו מקתא פחד ויגון,

ואין

- 19 ווער פיל שרייבט קאן פעהרלר ניצט פֿרמיידן ווער דען מונד אין צוים העלט איזט וויזע .
- 20 דעם גרעכטן צונגע גלייכט דעם גלייטרטעסטן זילבר , בייא ווייטעם ניצט דעם גאטטלאָזן הערץ .
- 21 איינעם גרעכטן וואָרטע ערהאַלטן פֿילע ; דורך איינן גוויסנלאָזן פֿאַללן פֿילע טאַהרן אינס פֿרדערבן .
- 22 ועגן גאָטטס מאַכט רייך , אוגר פֿיהרט קיינע בשוואַהרדע מיט זיך .
- 23 לאַסטר בגעהן איזט דעם טאַהרן בלוסטיגונג , דען פֿרשטענדיגן מאַן ערפֿרייעט נור וויזע טאַהט .
- 24 איבלע אַהנדונג דעם פֿרעפֿלערס טריפֿט איין , דעם פֿראַממן וואונש ווירד ערפֿיללט .

ואין ספק שהיתה בכני
 כוסחא אחרת בכתוב
 הוה . והנה אף אמנס
 שאין מדרכי לפרש את
 הכתוב ע"פ הסגרא ,
 אס אין ליעד במקרא ,
 מכל מקום בכתוב הוה
 לא אוכל מלטני מבלי
 נסות לבארו ע"פ
 הסגרא . הנושאים
 שבמקרא הוה הס לשון
 צדיק ולב רשעים וזה
 דבור הנדיק ומחשבות
 הרשעים , ונא להורות
 שאפילו הדבור של צדיק
 יותר יקר וכחש
 מחשבות הרשעים .
 ויהי אס כן טעם
 כמעט , הלב של רשעים

זיין

נוטה ללשון הנדיק כמעט ר"ל שהוא רחוק ממנו מאוד . וכמו שיפרש לפעמים מלת כמעט
 במקרא (בייח נאהע) שהוא קרוב מאד אל הדבר , כן יוכל לפרש גם (בייח ווייטן)
 שהוא רחוק מאוד מן הדבר ואין להס כי אס דמיון וערך יעט . וכן תרגמתיו . ומי שיז
 צידו לפרשו באופן אחר וככין יותר , הרי זה משוכח . (בא) שפתי צדיק , גם הכתוב
 הוה אומר דרשוני כי אין חבור בין שני חלקיו . גם לא ידעתי איך נדקו דברי המפרשים
 באמנם חסר לב הוה מחסור הלב , כי לפי באורם היה ראוי להיות בתוך קר לב כמעט שס
 המקרא , ואז יתכן לתרגמו (אונגוויסנהייט , אונגערפֿאָהרנהייט
 אָוויגקייט) וכדומה , אמנס אככי פכתי לדברי הראב"ע ואחרי העיון הוספתי טעם אל
 הענין . וזה לשון הראב"ע : ידעו מלשון מרעה כלומר ילמדו רוב בני אדם , וחסר לב כנגד
 נדיק ואוילים כנגד רבים , כלומר ואוילים בעבור איש חסר לב שיתעם ימותו טרם עת
 כלם . ויהי לפ"ז טעם הכתוב , על ידי נדיק אחד יתקיימו אנשים רבים , וע"ז חסר לב
 אחד ימותו אוילים רבים , ובכוונה הזאת תרגמתיו , ושנתי רשומות במלת (אוינס)
 ובמלת (איינן) להורות כי המה שמות המספר בלשון אשכנז , ותרגמתיו חסר לב (גוויסנאָ
 אָוויגקייט) למען יעמוד ככין על מקומו נגד הנדיק . (כב) ברכת ה' , יש לך עושר המסיה את
 בעליו אבל הוא קבץ בעמל ויגיעה , ויש לבעליו תמיד ענב כמו סוחרי מדינת הים ומלוי
 מעותם ברבית וכהנה , אמנס ברכת ה' היא מעשרת עושר אמתי , וכמכך בעושר שהוא
 ברכת ה' שלא ישאר ענב עמס . ולרעתי כוון אל עבודת האדמה החשונה מכל מעשי
 האדם . וכמו שכאמר ביחק ויזרע יבחק בארץ הוה וכו' ויברכהו ה' . (כג) כשחוק ,
 כדבר המשמת את הלב עשיית הזמה לאיש כסיל , וחכמה , וכן עשיית דבר חכמה לאיש
 תבונה : (כד) מגורח , היא האימה והפחד האוכנת תמיד בלב עושי עול היראים מפתד
 העונש

מכלל יופי

מביא דבה הוה אמת כמו יוסף שאמר ויבא יוסף את דבתם רעה (בראשית ל"ז) כי אמת
 שהו שונאים אותו ומדברים עליו רעה אך מוטיא דבה הוה שקר ודבר מגונה כמו
 ויטיאו דבת הארץ (במדבר י"ד) זה ופיס : (כ) בְּמַעַט , הכף תשאם לאמת' הדב' :
 (בב) תִּעֲשִׂיר , פועל זנא : (כד) מְגֹרֶת ,

- 25 כפון וסופן כתיב • ויפן ה' אותם משם (שם) : ותאות צדיק יתן • מי שבדודו ליתן (כה) כעבור סופה ואין רשע • פתאום צא עכרת רוח סער' ככר' הרש' ממוקמו • (בח) תוחל' צדיק' שמת' סופ' מתקיימ' ושמחים : ותקות רשעי' תאבד • כי לא תבוא : (בט) מעח לתוס דרך ה' ומסת' היא לפועלי און • שאינן הולבין בה והיא נפרעת מהם : (ג) צדיק לעולם כל ימוט • כשהו' מט און מועתו מוט' עול' כי יפול וקס : (לא) פי צדיק ינוב חכמה ידבר • ל' ניב שפתים (ישעי' כ') : (לב) שפתי צדיק ידעון רכון • יודעים לרצות ולפיים את בוראן ויודעים לרצות את הבריות ולהטיל של' ביניהם : צא
- 26 כעבור סופה ואין רשע • וצדיק יסוד עולם :
- 27 כחמץ • לשנים וכעשן לעינים • בן העצר לשלחיו :
- 28 יראת יהוה תוסיף ימים ושנות רשעים תקצרנה : תזהלת צדיקים שמוחה ותקות רשעים תאבד :
- 29 מעוז להם דרך יהוה ומחתה לפעלי און :
- 30 צדיק לעולם בלימוט ורשעים לא ישכנו ארץ :
- 31 פי צדיק ינוב חכמה ולשון תהפכות תכרת :
- 32 שפתי צדיק ידעון רצון ופי רשעים תהפכות :

באור

העוכב , וירעדו לקול עלה כדף כי לבס ידמה להם תמיד את עולתם ואת גמולם אשר ישוב בראשם • וסופם לבא עליהם באמת , ותאות צדיקים , היא ההשקט והמנוחה ודומית הכפס אשר יבקאו תנא להם , כי זה תולדות מעשיהם הטובים • וטעם יתן סובב על הכותן והוא האלהים המשיגים על מעשי בני אדם ותחבולותם , (כה) כעבור סופה , יש מפרשים כמו כעבור סופה , פתאום צא עכרת רוח סערה וככרת הרשע ממוקמו , ואחרים אומרים שהוא משל על המהירות , ותשאר הכ"ף כעבור כ"ף הדמיון וכן תרגם הארמי , היך דיעבר עלעולא היכנא נעבר רשיעא : והוא כלאה לי יותר נכון • אמנם תרגומי סובל את שתייהם • (בו) בחמץ , הערה מדינית שלא ימוסר האדם עסקיו רק לתרוץ חרות ולא לעצל , ואמר כחמץ לשנים המקרה אותם וכעשן לעינים המכאיבים בן העצל אל זולתו שהוא מתרשל בשליחתם וגורם להם מכאוב • (בו) יראת ה' , תוסיף ימי האדם אף אם הוא חלוש מכל טבעו , להיותו שמור מחמה דברים המקרבים את המיתה , ושנות רשעי' תקצורנה אף אם יהיו בריאים וחזקים מכל טבעם , יתלשו

- 25 וויא איין ווירבעלווינד פראיבר פעהרט, קעמט, דער בעזעוויכט אום ; דער פראממע איזט איינע עוויגע פעסטע .
- 26 וואס עסיג דען צעהנען איזט, אונד רויך דען אויגן ; דאז איזט דער פוילע באטע זיינס העררן .
- 27 גאטטספורכט פארלענגרט דאז לעבן, דיא יאהרע דעס לאסטרהאפטן וועררן אבגקירצט .
- 28 דעם גרעכטן האררן ברינגט פריידע, דער פרעפלער האפנונג פרושווינדט .
- 29 דער וועג גאטטס איזט דעם גרעכטן צופרויכט, דען איבלטעהטרן שרעקן .
- 30 ניכט אויף איממר קאן דער גרעכטע וואנקן, דער בעזוויכט ניכט איממר רוירן .
- 31 אים מונדע דעם גרעכטן בלייהט וויזרהייט איממר פריש, דורך הייכלרס צונגע ווירד זיא אויסגראטטעט .
- 32 פראממר מונד ליכט גפעלליגקייט, פרעפלר מונד ליכט פאלשהייט .

יחלשו ע"י מעשיהם המגזכים ודבקותם אל פאות הבחמיות : (כח) תוחלת, היא ההמתנה בלב על דבר אס יבא אס לא יבא ולא יתיאש ממנו צהיות נכון לנו בטוח כי סופו לבא, וזה תוחלת הדוקים המיחלים לאלהים וסוף התוחלת הזאת שמחה אמנם תקות רשעים והוא הדמיון בלבם שיוכל להם חדשות אלה ואלה בהבלי העולם גאה וגאון בעסקים זמניים, והיא תאבד . (בט) מעוז לחם דרך ה', היא ויראת אלהי ואמונה שלמה באהי' ובטובותיו, והיא מעוז לנדיק בכל אשר יסן באלהים ימים מבטחו, אמנם הדרך הזה הוא מחתה לפועלי און כי בעשות

פאלשע

דע וראו תמיד מעונשו . ויש אומרים כי שיעור הכתוב ה' מעוז לחם דרך, והוא נכון מאוד לפי הלשון, לולי שחבר בעל הטעמים את הדרך הראשון . (ל) צדיק, הנדיק אף שיכשל פעם ויבואו עליו צרות מהר יסירם מעליו השם, אז יכין ברכה אחריו אל זרעו, אמנם הרשע לא יסכון לעולם בטובתו אף שהשעה משקפת לו, יבוא יומו ויענש . ויהי' שעור הכתוב נדיק לא לעולם ימוט, ורשעים לא לעולם ישכחו ארץ . (לא) פי צדיק, דמה את הנדיק לאילן עושה פרי ודברי חכמתו לפרחים היוצאים וכראים ונעשים פרי תפארת . (לב) שפתי צדיק, הנה בחברת האדם יש לנו להשתדל להיות איש לטובת רעהו . בכל מאמצי כחו, הן במעשים הן בדברים, ומוזה גס לדבר עם רעהו מענה רכה בשפתיו חן למען משכו אליו באהבתו, ולעשות עמו את לטובה בכל נגמותיו . והנה אס האדם עושה זאת בנפש חפזה ולבו עמו אזי הוא רצון (גפעליגקייט) : אמנם אס הוא עושה כל זאת בלד רעהו ומוסיף עליו כהנה וכהנה, אך לבו בל עמו, וכפשו געלה בם, אז יקרא

חוספות באור

(לא) ולשון תהפוכות, כמו ובלשון תהפוכות, ע"י לשון הרשע אשר חלקקום ידבר ופיו ולבו אינם שוים, ומהם הכל לטובת עצמו : חברת החכמה, לאשר תלא עשרה דע לא תפריח .

שם והוא בחולם ענין פחד : לעינים בקמן הלמד שמורה על הא הידיעה : (בט) לתם, תאר במשקל השם לגזרת פעול ושרשו תמם : (לא) יגוב, תקרא הדבור כן כי הוא פרי הלשון מענין תכונות שדי :

יא

מֵאֲזַנִּי מִרְמָה תוֹעֵבֶת יְהוָה
 וְאֶבֶן שְׁלֵמָה רְצוֹנִי :
 בְּאֲזֹדוֹן וַיָּבֵא קָלוֹן
 וְאֶת־צְנוּעִים חֲכָמָה :
 תִּמְתַּת יִשְׂרָאֵל תִּנְחָם
 וְסִלַּף בְּגֵדִים וְשָׂדֵם : יִשְׂרָם קָרִי
 לֹא־יִוָּעִיל הוֹן בְּיוֹם עֶבְרָה
 וְצַדִּיקָה תִצְלֵל מִמּוֹת :
 צַדִּיקַת תָּמִים תִּישַׁר דַּרְכּוֹ
 וּבְרִשְׁעָרָיו יִפֹּל רָשָׁע :
 צַדִּיקַת יִשְׂרָאֵל תִּצְלֵם
 וּבְחַיֹּת בְּגֵדִים יִלְכְּדוּ :
 בְּמוֹת אָדָם רָשָׁע תֵּאבֵד תִּקְוָה
 וְתוֹחֶלֶת אֲוִנִים אֲבָדָה :
 צַדִּיק מִצָּרָה נִחְלָץ
 וַיָּבֵא רָשָׁע תִּהְתָּיו :
 בְּפֶה חָנָף יִשְׁחַת רַעְיוֹ

וכרעת

יא (ב) בא זדון ויב' קלון ואת כנוע'
 I חכמה • תבא חכמה (ג) תומת ישרים תנחס • תנהלם : וסלף בוגדי' שדס •
 2 ישדס : (ו) ובהוות בוגדי' ילכדו • בהוות שהם עושים הם כלכדים והמקרא מסורס הוא כלומר ובווגדי' בהוות ילכדו : (ז) במות אדם רשע תאבד תקות כל הבוטחי' בו : ותוסל' אוכים אבדה • תוסל' בניו שהם אונו אבדה כי בזכותו לא תבוא להם טובה • אבל בנות כדיקים יש לבניהם מבעת בצדקת' : (ח) כדיק מטרה כחלץ • בנות רשע • מקרא העליון זה מחובר : (ט) צפה חקף • חקף המוסית חבירו בדרך רע משחיתו בפיו • ונדע' כדיקי' יחלבו • והכדיק כחלץ ממנו בדעת התורה , שהזהירו עליו לא תאנה לו וגו' • (דברים י"ג) : תרום

באור

חזקוני (E) והוא עול גדול ובעליו רשעים ופעל ידעון תרגמתי (איכן) כידוע:

יא (א) מאזני, אחר שהזכיר בפסוק האחרון בפרשה הקדומה על התרעויות והתפוכות שבלב, פתח במה דסיים ואמר שכל דבר מרמה וכזב שטא לאלהים המשגיח על כל מעשי בני האדם. יכן נזהרנו בתורתינו הקדושה על יושר המשקל והמדה • (ב) בא זדון, שרשו זוד והכחמו על הוצאת הרעה מן הכס אל הפועל בדבור או במעשה, ומומו התרוממות חכסיל בדברו גדולת בחברת האדם, ואמר החכם כי בבוא הזדון כבר בא עמו הקלון כשני רשעים ההולכים יחד, כי אי אפשר לזדון מבלי קלון • וכנגדו אמר

יא

- 1 פֶּאֱלֶשֶׁע וּוְאָגַע פֶּרְאֲבִשְׂיָאֵט דַּעַר עוֹיָגַע ,
פֶּאֱלֶלֶם גּוֹיִכֶּט גַּפְעֵלֶלֶט אִיהֶם .
- 2 אוּיָף אִיבֶרמוֹהֵט פֶּאֱלֶגֶט פֶּרְאֲכֶטוֹנֶג ,
בִּשְׂוִידְנֶהֵיט בְּגִלְיִיט וּוְיִזְהֵיט .
- 3 דִּיא פֶּרְאָמֶטן לִיטַעַט רַעֲדִלְכִּיקֵיט ,
דַּעַר טְרִיִּאלְאָזֶן הֵימְטִיקַע צַעֲרִיטַעַט זִיא .
- 4 צוֹר צִיט דַּעַם אֲוֹנְגֶרֶלִיקַס קִיאֶן רֵיבֶטֶרֶהוֹם
נִכֶּט הַעֲלֶפֶן ;
טוֹגְנֶד אָבֶר רַעַטַעַט פֶּאָם פֶּרֶדֶרֶבֶן .
- 5 גֶרַעֲכֶטִיגִיקֵיט עִבְנַעַט דַּעַם פֶּרְאָמֶטן דַּעַן וּוְעַג ,
דַּעַר פֶּרַעֲפֶלֶר פֶּעֲלֶלֶט אִיבֶר זִיִּן אִיִּגֶן לֶאָסֶטֶר :
דַּעַן גֶרַעֲכֶטֶן בִּפְרִיִּאֵט זִינַע טוֹגְעֶנֶד ,
- 6 דִּיא טְרִיִּאלְאָזֶן וּוְעֶרְדֶּן דוֹרֶךְ אִיֶּהֲרַע פֶּאֱלֶשְׂהֵיט
פֶּרֶשְׂטִיקַט .
- 7 מִיט דַּעַם טָאָדַע דַּעַם לֶאָסֶטֶרֶהֲאָפֶטֶן אִוִּט'ס אִוִּים
מִיט זִינֶד הֶאָפֶּנֶג ,
אֶלֶלַע מַעֲכֶטִיגַע עֶרוּאָרְטוֹנֶגן שׁוּוִינֶדֶן דֶּאֶהִין .
- 8 דַּעַר פֶּרְאָמַע עִנְטַגְעֶהֵט דַּעַר גַּפֶּאָהֶר ,
דַּעַר בַּעוּעוֹיִכֶּט קַעמַט אָן זִינַע שְׂטַעֲלֶלַע הִינִיִּן .
- 9 הֵיבֶלְעֶרַם וּוְאָרַט אִוִּט דַּעַם נַעֲכֶסֶטן גַּפְעֶהֲרֶלִיךְ ,
דַּעַר

אמר ואח צנועים המה
המשכילים המצפניים
את מחשבותיהם בקרב'
ואינם מנהילים לדבר
גדולות, חכמה ילוח
החכמה, כי אם עדיין
לא הגיע לכלל חכמה
בטוח בו נכון לנו
איכב. ואכבי תרגמתי
צנועים כשם המקרה
לצחות המליצה, ולפ"ז
הוא ע"מ שעשועים
זקונים נעורים.
(ג) חמת ישראל חנה'
הדרך הנכון אשר ילכו
בו, אמנם סלף
הבוגדים והוא העוות
אשר בלבו ישראל.
ושרש ישראל הוא
שדד והוא השמוץ
והאבדון, כי יסנב
להביא עליהם כלה
ושוד. (ד) עברה,
גדרו הסבר והזרה אשר
יבואו צפתע פתאום
ויעבו עליה' (ווחוט)
ואכבי תרגמתי (ז) אונן,
גזיק) לפי שזה כולל כל
הצרות שבעולם ונא

גם פתאום, וכן יתורגם כמה פעמים בתנ"ך. ועיין בפני' (א' ט"ו) יום עברה ההוא
יום צרה ומצוקה וכו' וכן באיוב (כ"א ל') ליום איר ליום עברות. (ה) צדקה, הצדקה
אשר בלב התמים תישר דרכו שלא יכשל, והמשיל את הצדקה כמורה דרך, והפכו צדקה
כי רשעתו לפניו באבן נגף להכשל בה. (ו) צדקה, הוסיף לדבר עוד מטובת הצדקה על
דרך משל אשר ודמה את הצדקה למניל ואת הרשעה לפס אשר ילכד בו. (ז) במוח, התקוה
אשר בלב הרשע היא רשעה כי לא יקווה לאל ולחסדו, כי אם יסמוך בתקפו ובחזק ידו,
והנה במותו תמות גם תקותו ותקות חבריו אשר ישימו עליו כסלו, אמנם הצדיק הבוטח
באלהיו כל עוד כשמתו בו תתחזק תקותו בידעו גואלו חי יכחילהו מרב טוב הצפון לו.
וחוחלת אונים, אומים גם תאר לתוחלת כדעת הראב"ע ורש"י און והוא הכס והתקיפות
כמו ולאין אונים עצמה ירבה. ולפי זה תרגמתי. (ח) צדיק, כל פעם שיבוא הצדיק
במבור ימלטהו צדקתו אמנם הרשע בא במקומו, ומה יפה משלו בו ח"ל משל בסנהדרין.
(ט) בפה חנף, דבור החנף אשר לבו כל עמו ישחית את

יא (ב) בא ורזן, סס, ופירושו בא איש זדון או יהיה תאר: צנועים, ענינו השפלים
והמסתתרים מרוב ענותכותם בהם תמצא
(ג) וסלף, סס, וענינו עוות: ישירים, בקימן חטף מן הכפולים: (ז) אונים, תאר
והוא ענין סקר צפלק טוב טובים לרבי יעקב בן אלעזר: (ח) נחלץ, כלומר נפרד

וּבִדְעַת צְדִיקִים יִחַלְצוּ :
 10 בְּטוֹב צְדִיקִים תִּעְרֶץ קָרְיָה
 וּבְאֵבֶד רְשָׁעִים רִנָּה :
 11 בְּבִרְכַת יִשְׂרָאֵל תָּרוּם קָרְיָה
 וּבְפִי רְשָׁעִים תִּהְרָם :
 12 כִּי לְרַעְיוֹ חֶסֶד לֵב
 וְאִישׁ תְּבוּנֹת יַחְרִישׁ :
 13 חוֹלֵךְ רֶכֶל מְגַלֵּה סוּד
 וְנֶאֱמַר רֹוּחַ מִכֶּסֶף דָּבָר :
 14 בְּאֵין תְּחַבְּלוֹת יִפְלֹעַם
 וּתְשׁוּעָה בְּרַב יוֹעֵץ :
 15 רַע יִרְוַע כִּי־עָרַב זֶר

(יא) תרום קרית
 מתקיי' תקרת הבית
 בגבהה מלפול בעוד
 שהיו מלכו יהודה
 ושנים העמידה
 תפילתם את בית
 המקדש: (יב) ואיש
 תבנות יחריש
 כשמנזהו החסר לב:
 כמו שאל דכתיב
 שמש' לא ויבזהו ולא
 הביאו לו מנחה ויהי
 כמחריש: (יד) באין
 תחבולו' כשזר' באה
 על ישראל ואינן תנין
 לב להנין ולהתענות
 ולעשות תשובה יפול
 עם: (טו) רע ודוע,
 הרשע יתרוצץ אשר
 צרב לבו לעובדי
 כוכבי' ומולו': ושוכא
 תוקעי' תוקעי' כף
 למסיתיהם וללכת
 בעצתם ורבותינו
 דרשוהו בערבות
 ממון:

ושונא
 (טו) תמוך

באור

לב רעהו אשר לא ידע את התפוכות אשר בקרבנו ויאמין לדבריו דברי שקרים ומלשינות
 וכדומה להם, אמנם הצדיקים המשכילים בדעתם את דברי הרשע ישמרו מהם ויחלצו
 מרשעתו. או יהיה טעמו, שהצדיקים בדעתם יחלצו את ריעיהם ממוכסול, כנגד המאמר
 הראשון שהרשע משקית את ריעיהו. ותרנומי אמנם סובל את שתיים. (י) בטוב, כל
 אנשי העיר שמחים בטוב הצדיק, אמנם יותר מזה ישמחו בכפול הרשע. ומי שדר בקריה
 גדולה אשר אנשיה רבים יעיד כי כנים דברי החכם, ויסודו דבריו נטועים בחכמת הנפש;
 כי ההמון העם לא ידע ויכיר כל כך ממעלות הצדיק כאשר יכיר רשעת הרשע הכילי והנבל,
 וגם מנר ינר לב האדם הרע ונעוריו יתפעל באיש ההמוני (אשר לא לעש את לב האבן אשר
 בקרבנו בספירי החכמה והמוסר) יותר מדת הגקמה והקנאה, מאשר יתפעל בו מדת
 החניכה והחדוה בטובת רעהו. ולולי שמתו חק עלי נפשי לבלתי האריך בבאורי הייתי
 מבאר לך בענין הזה דברים רבים במדות, ואולי במקום אשר יעתדנו הוין אי"ה. (יא)
 בברכת, פירשו בו המפרשים מה שפירשו איש איש לפי דרכו. ואם אמנה נפשי יודעת
 מאד את גודל מעלת הצדיק וחסותו המגין על עמו ודורו, בכל זאת פניתי לדרכי לפרש את
 דברי החכם לפי פשוטם ע"ד החכמה והנסיון כי הוצגו עלי בניי עליהם. ואומר ברכת
 הוא השנן שיצתו את הצדיקים ושמעם הולך למרחוק ולזאת תתרומום הקרת בעין הדור,
 כמו שמינו עוד היום קריה קטנה מפוארת על שם חכמיה, גדולות נטיות לתלפיות
 כמבזים ואין איש שם על לב לרחותם. והפכו בקרת
 המלאה

- דער פראָממן איינזיכט ברינגט רעזשונג .
- 10 דעם פראָממן גליק פרייאט זיך דיא גאנצע שטאָרט , ביים אונטרגאנג דער פֿרעפֿלר ערהעכט זיין פריידנגשרייא .
- 11 דער פראָממן לאָב העכט דיא שטאָרט עמפאָר , דאָז גריכט דער פֿרעפֿלר רייסט זיין נידר .
- 12 דער זיטענלאָזע בשעהמט זיינן נעגסטן לייכט , דער פֿרשטענדיגע שווייגט .
- 13 דער פֿערליימדער דעקט גערנע גהיימיניסע אויף , עהרליכט גמיהט פֿרברגט דיא גמיינע-זאָגע .
- 14 אָהנע שטאַמטס-קלוגהייט גערט דיא נאַציאָן צו גרונדע , גרינדליכר ראהט ברינגט זיין עמפאָר .
- 15 פֿרעמדן בירגשאַפט לייסטן ציהט איבל נאָך זיך , ווער

המלאה רשעים היא
 צויה על שם אכזיה ,
 ואמר בזה , שטוב
 הקרים ותעליתה
 איכה זה בעמה
 כי אם באכזיה
 הדריס בה . וטעם ופי
 כנר פרשתי למעלה
 (פרשה י' פסוק ו')
 וכאן תרגמתיו (גריכט)
 והיא כגורת משרש
 (רוך) כל"א שהוא
 השם ההולך למרחוק
 כהיה השמן , ואל
 יטעה בו הקורא לכונן
 בו (גריכט) משפט ,
 כי הוא בא משרש
 אחר .

(יב) בו לרעהו, סימן
 על המסר לב שיבוא את

דעה , ושרש בו הוא בון , וגדרו הנזין והסרפה בדברי גדוף (בטעמונג פֿרטפאט = טונג) ובאים תמיד בגבול אליו . והכפולים והנחי למד קרובים אליו בכונה , אמנם היוכאים משרש בזה הם כולם לשון תקלות (גרינגעטלונג) ובאי' בכלל עם סימן הפעול , זולת וחבו לו בלבו (שמואל ב' ו' ט"ז) , וכן בזה לך לעגה לך (מלכים ב' י"ט כ"א) שהם באים בגבול אליו ע"ש כוונתם שנוטה לבזיון וחרף , כי בפסוק הראשון יעידו על זה דברי מיכל בדברה אל המלך אח"כ בהגלות נגלות אהרן הרקים . ונפסוק השני יעיד לעגה לך על הכלל הזה . ואיש חבונות יחריש , הוא בומר בשתיקה אפילו אם יעשה ריעו לפכיו מעשי כסיל לא יבנה ברבים כי אם ישתוק עד מנאו מקום להוכיחו על פכיו : (יג) הולך רכיל , הוא ההולך מבית לבית וכראה כאוהב ומספר את מעשי איש א רעהו . ותרגומו אכל קורנא (דער שאחרתלר) . הוא מעלה סוד , ונריכים שמירה מעולה ממנו כי כל מעמותיו לגלות סוד . אמנם נאמן רוח מבסה דבר אפילו מה שלא נאמר לו בסוד . והכלל העולה מזה הכתוב הוא שהאיש אשר בהסתר יבא לגלות לי סוד אחר , הוא האיש אשר אזהר בו מלגלות לו סודי , כי כאשר עשה לי כן יעשה לזולתו , אמנם נאמן רוח , האיש אשר לא במסתרים יהלך הוא מבסה כל דבר ויודע לשמור אפילו הדברים אשר לא נאמרו לו בכל יאמר . (יד) באין תחבולות , שרשו חבל והונק על הכנת הדבר במתחבה קודם למעשה לאיזה תכלית , ומה נקרא חבל המדה שעל ידו מסדרים את תכונת הנזין בטרם הויתו , למען עשותו שלם , וכן יקרא רב החובל המנהיג את הספינה ע"י המשוט . וכן תקרא חכמת המדיניות והנהגותיה החבולה כי על ידה תכון טוב המדינה והנהגותיה . והכתוב הזה הוא תוכחת מוסר למנהיגי העם ללמוד חכמת ההנהגה כי בחסרונה יפול העם . ותשועה , היא כוללת השגת הטוב המבוקש לפי מקומה וענינה , פעם ישתמש בה בעל ה' אחרי המלחמה או תתורגס (זיג) , ואחרי הנדה תתורגס (הילפע) וכדומה , וכאן יהי' פירושה הגדול והתפאר' בהכלל המדינה ויושניה . (טו) רע ירוע , הוא מהכפלת המלות בענינים

מבלל יופי

וסר מהנדה מענין חזן מהם (הושע ד') ענין הנלה : (טו) רע , תאר ענין רעה :
 ירוע , ענין שגר : תוקעים , ענין הכות כף האדם אל כף תנורו בערבון :
 א 10 I (יח) שבר

כות
 ולכו
 זמר
 כל
 ריה
 שש
 גלו
 אשר
 ודת
 ייתי
 (יא)
 יעת
 את
 כח
 ר
 זיות

ושונא תוקעים בוטח :

(טו) תתמוך כבוד כנסת ישראל תקרב תמיד לכבוד הקב"ה ותורתו : (יו) גומל נפשו גומל טובה לקרוביו : איש שהוא חסיד , ועובר שארו אכזרי והאכזרי הוא עובר את קרוביו :

16 אשת חן התמוך כבוד

ועריצים יתמכר עשר :

17 גמול נפשו איש חסד

ועכר שארו אכזרי :

18 רשע עשה פעלת שקר

וזרע צדקה שפר אמת :

19 בן צדקה לתיים

ומרדה רעה למותו :

20 תועבת יהוה עקשיל לב

ורצונו תמימי דרך :

21 יד ליד לא ינקח רע

וזרע

אנמי נפש (ישעיה י"ט) : (יט) בן נדק לחיים . אמתה של נדקה סופה לחיי כמו כן צנות נלפחד דוברו (מדבר כ"ז) : (כא) יד ליד . כלומר מיד הקב"ה לידו תבוא לו שכר

באור

בעניינים שונים (ווארטטפוי) הראשון מלשון רעה וצרה , והשני מלשון ריעות ודבקות הקרובים בשרשיהם , וטעמו עם הערבות לאיש זר יתחבר רעה לעושיהו , וכן תרגמתיו . ושונא חוקעים , הוא אשר משתמר מתקיעת כף בוטח שלא יכשל ברעה הזאת . (טו) אשה חן , הכתוב הזה הוא קשה ההצנה מאד , כי מלת עריצים בכונה הטובה הזאת כאשר תרגמתיהו הוא זר מאד ורוב המפרשים ותרגום הארמי בארוהו כמו רשע ופרץ . ועם כל אגיד לך מה שמלאתי בהעתקת השבעים וקניס בלשון יון שהיתה לפניהם נוסחא אחרת בכתוב ההוא , ואעתיקו הגה ללשון הקודש :

אשה חן תתמוך כבוד , ושונאת צדק מכסה בושיה . עצלים יפלו במחסור , וחריצים יתמכרו עושר , ולפי זה יכונו הכתובים מאד . אמנם להיות כי נעלמו ממוכשני חלקי המאמר לא נוכל להוסיף ולגרוע , כי אם נעשה כפי אשר לאל ידינו לפרשם . וכאמר כי ערץ הוא שש מונח על חומן הלב והשתדלות לפעול בכח את כל אשר יושג ממנו תכלית קבוב . והוא מעלה יתרה על הגבור כי בעל הכח והגבורה לא יועיל מאומה אם לא יהי' איש לבב , ולכן אמר ירמיה (כ"א) וה' אותי בגבור עריץ גוטט חייט איט איר וויז חייט טאפפערר העלך , ומה הושאל מדת העריצות על האיש העמל בניגע כפו במסוק ומרכולת להביא ערך לביתו . ואמר : איהתכונת ברכת הבית וטובו , האשה

- ווער פֿרהאַפֿטונג שייאט לעבט זיכר .
- 16 איין האַלדועליגס ווייב ערהעלט דיא הויזעהרע , טאַפֿערע מענגר שאַפֿן רייכטהום .
- 17 דער פֿראַטמע מאַן פֿפֿלעגט זיך גערנע , ווער ווינען לייב קאַסטייעט איזט האַרטעהערציג איבראַלל .
- 18 דער גאַטטלאַזע אַרבייטעט אום שיינ־גוט , ווער גרעכטיגקייט זאַעט אַרנדט וואַהרע בעלאַהונג .
- 19 טוגענד איזט דעם לעבענס שטיטצע , לאַסטער פֿרפֿאַלגט צום טאַדע .
- 20 טיקישע געמיהטר זינד דעם עוויגען פֿרהאַסט , דיא אויפֿריכטיגן זינד איהם וואַהלגעפֿעלליג .

האשה המכנת זרכי
 הבית ומספקת את בני
 ביתה בסדר ההוכחה
 הנכונה ועיניה טובה
 באורחים וכהנה מן
 המדות הטובות אשר
 תהולל בהם האשה
 הכשרה , היא תתמוך
 את כבוד ביתה, והערץ
 הוא הנעל אשר יעסוק
 בפרנסתו ויעמוד
 בעסקיו יתמוך עושר
 הבית . ואולי מלת
 ערץ כמו חרוץ כאשר
 תרגמוהו השבטים
 זקנים . (ו') גומל
 נפשו , הכותן לגופו
 מה שראוי לו מכל טבעו

פֿרעפֿעל

להחזיקן בצריאותו הוא מטיב לעשות והוא איש חסד כי מנד היראה והחכמה כוהר האדם
 מאוד על שמירת גופו , אמנם עוכר בשרו בהחללו לתת לו חקו הראוי לו הוא אכזרי .
 ואמרו קנת המפרשים כוונת הכתוב באמרו איש חסד יהיה כנגד זולתו (חזין אענטן
 פֿריינד) ואכזרי בחלקו השכי גם הוא כנגד אחרים (אענטנפֿיינד) כי מי שהוא אכזרי
 לעצמו כל שכן שיהיה אכזרי לאחרים ; אמנם אכזרי לא ידעתי למצוא קל וחומר זה בחלקו
 הראשון , כי יש לנו בני אדם רבים הגומלים אך לנפשם , ועיניהם כרה לתת לרעייהם
 מאומה ; לכן הפכתי את חלקי המאמר ועשיתי איש חסד לנושא המאמר וגומל כפשו לבואו ,
 והוא ככון , מתכאי האיש חסד לגמול לנפשו וצריך כל איש חסד להיות גומל כפשו אך לא
 כל גומל כפשו איש חסד , ובחלק השני מן הכתוב סתמתי בהעתקתי כמו סתמתי הכתוב ,
 והרובה לדרוש בו יבא וידרוש . וכתב הרלב"ג ז"ל : ואולם אמר זה כי קנת אנשים יחשבו
 עבודה לשם יתברך מה שיעכו גופם ענוי , וזה הפך רכון הש"ת ולזה תמצא שלא העמידה
 התורה דבר יהיה בו ענוי לנפש הנהמית רק מעט ביום אחת בשנה , והיה זה כי כן כחות
 הנפשיות החמריות הוכחו לעבודת השכל ולא יוכן להם זה אם לא היו בצריאותם . ולזה מי
 שיהיה סנה להחלות הגוף אשר בחלותו ייחלו אלו הכחות הנה הוא יבלבל כונת הש"ת ,
 עכ"ל . ויש עוד לדבר בענין הזה מנד שלמות הנפש בצריאת הגוף ואיך יסתעף טובת מציאת
 הכועס בקניני העולם בתתו חלק גם גם לרעהו על כפא האדם , ובמאמר יעוד האדם אשר
 יעדתי לכתבו איה יתבאר הענין : (יח) רשע , כבר בארתי לעיל שאלת פעולה תבא
 לפעמים במקום שכר הנא תיכף אחרי העבודה , ואמר שמה שידמה הרשע שהשיג שכר
 לפעולתו הוא רק טוב מדמה , אמנם זורע צדקה הוא עושה שכר אמת לאחר זמן . ובא
 פה מלת שִׁבְרַת בשש נקודות להבדילו מן השם הענס שִׁבְרַת שטעמו (אֶהוּן) , ויש הבדל גדול
 בינו ובין הגמול הטוב לעושי טוב הנתון במדה גדושה באין ערך אל העבודה
 והוא נקרא בלשוננו (באזהנונג) ולא יתכן לומר (גחטט אָההנט דען פֿרחוואן) כאשר
 יאמר (ער אָההנט וויינט קנעכט) כי אם ישמש כל פעם בפעל זה עם תוספת ויאמר
 (באָההנט) . והא לך אחד משינוי הניקוד לשש נקודות בשם היוצא מן הפעל כאשר הזכרתי

מכלל יופי

(יח) שִׁבְרַת אָמת , כמו שִׁבְרַת : (כ) עֶקְשִׁי לֵב , דגוש הקיף : (כא) לֹא יִנְקָה רַע ,

וּזְרַע צְדִיקִים נִמְלֵט :
 22 נָזַם זָהָב בְּאַף חַזִיר
 אִשָּׁה יִפָּה וּסְרַת טַעַם :
 23 תְּאוֹת צְדִיקִים אֵד-טוֹב
 תִּקְוֹת רְשָׁעִים עֲבָרָה :
 24 יֵשׁ מִפִּיּוֹר וְנוֹסֵף עוֹד
 וְחִשָּׁף מִיֶּשֶׁר אֶד-לְמַחְסוֹר :
 25 נִפְשֵׁי-בְרָכָה תִּדְרֹשׁ
 וּמְרוּהָ גַם-הוּא יוֹדֵא :
 26 מִנֶּעַ בֵּר יִקְבְּהוּ לְאוֹם
 וּבְרָכָה רִרְאֵשׁ מִשְׁבִּיר :
 27 שֶׁחֵר מִטוֹב יִבְקֹשׁ רִצּוֹן
 וְדִרְשׁ רַעְיָה תְבוֹאֲנוּ :

פעולתו ולא ינקה מן הרעה אשר עשה :
 (כב) נזם זהב באף חזיר. שמלכלך אותה באשפו'. כן תלמיד חכם הסר מן הדרך הטובה וסרת טעם. פורש מן התורה :
 (כג) תקות רשעים עברה. בטוחים ומקוים לגהינם :
 (כד) יש מפו' ממונו. כגון לנדקה: ונוסף עוד. וחשף עצמו מיושר. אך למחסור יהיה לו: (כה) נפש ברכה שהוא ותרג' במומונו. וכל ל' ברכ' פישוף בלע"ז :
 ומרוה. שעשביף את העניים: גם הוא יורה ישפע טוב: (כו) מוכע בר. מללמד תורה: (כז) שחר טוב. החפץ להדריך את הבריות בדרך טובה ומוכיס ומיסר אותם: יבקש רצון (אפימכ"ט בלע"ז) :

בוטח

הוא חפץ שיהיה הקב"ה רונה צה ומתפיים עמוס ,
 רצון (אפימכ"ט בלע"ז) : (כט) עוכר

באור

בבר במלת עכס לעיל (ד' כ"ג) . (יט) כן צדקה, רוב המפרשים והמבארים לא ידעו היטיב לכוון מלת כן בכתוב הזה כי אין לו שייכות עם מה שלפניו, ולדעתי הוא פשוט מאד, והוא שם דבר משרש כון על משקל וך משרש ווד נר משרש גור, ובא במלכים (א' ז' כ"ט) ועל השלבים כן שתרגמו מושב או בסיס (הוא באזים בלשון יון ובלשון אשכנז גר וגרסטיטלע) וטעמו הנדקה היא כן (מסעוד וחוק) לחיים והרעה מהמדק למותו של הרשע. (כא) יד ליד, אף בראותך רשע מות וכל ימיו ראה בטובה אל תתמה. אך דע כי העושק אף כשתבא מיד ליד אל זרעו, לא ינקה החטא, ע"ד פוקד עון אבות על בנים, והפכו וזרע צדיקים נמלט מנזרה בזכו' אבותם, ע"ד נוזר חסד לאלפים. (כב) נזם, כמו שלא יאות ולא יועיל הנזם הזהב תכשיט נאה באף חזיר המלכלך, כן לא יאות ויועיל היופי לאשה סרת טעם, וזה בת המדות המנוגות כי טעם יבא לפעמים במקום חכמה וטובה וכן, כמו טוב טעם ודעה למרנו (תהלים קי"ט ס"ו) וכן וברוך טעמד (שמואל א' כ"ה ל"ג) : (כג) אך טוב, כל נוגמות הצדיק בכל מקום ובכל זמן ובכל ענין אינו כי אם טוב הכללי כאזהב כשונא. איננו תקות הרשע, תמיד על שמה ופגעים רעים, ואין שמה לרשעי לבב כ'רת וולתס' (כד) יש מפור, בנדקה

21 פֶּרַע־לִטְאָהֵט בלייבט אויך אין דער לעטצטן האַנד

ניכט אונגעאָהנדעט ,

דעם פֶּרָאָמֶן זאַמֶן ענטקעמט דעם איבעל .

22 וויא גאַלדנער נאַזנרינג אין דעם ריססער

אייר זויא ;

זאָ קליידעט שענהייט איין ויטטענלאָזעס ווייב .

23 אַללגעמיינס וואָהל איזט שטעטס דער פֶּרָאָמֶן

וואונש ;

אויף אונגליק האָפֶּען נור פֶּרַע־לֵעֶר .

24 מאַנכער שפענדעט אונד זיין פֶּרַמֶּעגן נימט

איממער צו ,

איין אַנדערער גייצט אונד עס נימט אַב .

25 פֶּרַייגעביג הערץ געדייהט ,

נעהרט זיך אינדעם עס אַנדערע זעטיגט .

26 פֶּלֹךְ דעם פֶּאָלקס טריפֶּט דען קאַרנוואָלדער ;

זיין זעגן דען , דער עס פֶּיילביטעט .

27 ווער גוטעס בפֶּערדערט קאַן בייאָפֶּאלל פֶּאַרדערן ,

ווער בעזעס אַנשטיפֶּטעט דען ווירד עס זעלבר

טרעפֶּן .

בדקאָמוסק עוד רכוש

על רכושו ויש חושך

מיושר מוכע לתת את

אשר יאות לו מזד היושר

ובכל זאת ימוך ויחיה

צנוחסור . וזולת זה יש

בכתו' שלפנינו גם מוס'

מדיכיא המשכיל לדעת

סדר הוצאותיו למען

יהיו לו לתועלת , ואמר

יש מפור , דרך משל

בבנותו בית ירבה

בהוצאות לקח' אבני גזי'

ועניס חשבים ויריעות

יקרות ויפזר ע"ז ממון

הרבה אמנם הוא כוסף

עוד כי יתקיי' זמן הרב'

ואיכנו צריך להחזיק

בדקו כל עת וכל רגע .

וישחושך מיושר , שאיכנו

עושה מה שראוי לעשות

מזד היוש' כ"א פוכה כל

פעם אל תכלית הזול ,

ועי"כ יצטרך להוסיף

תמיד הוצאות על הוצאותיו זה למחסור .

(כה) נפש ברכה , כפש ה' תנת בטוב עין תקרא

נפש ברכה כמו גשמי ברכה (זעגנדייטע רעגן) המשפיעים רב טוב על הארץ , ואמר

שהוא תדושן , מברכתו אשר תשפיע על זולתה תדושן גם היא . ומרוה גם הוא יורא , מתוך

שהוא מרוה אחרים יורה גם עצמו כי אין שמחה לנפש הטוב כעשות טוב . (כו) מנע בר ,

הוא הערוס הקוכה בר ומניחו באוצרותיו בשנת הרעבון ואינו מוכרו לאחרים עד שתכבד

הגרה כל כך שיתנו לו מחירו את כל אשר לבו חפץ , והוא הרשע אשר יקברו לאוס . אמנם

המשביר הוא אשר ינוכרו במקח השזה ואיכנו מוכע לאמור אין לי כאשר יעשה הרשע , ישיג

צרכות העם . ולהיות מכירת הגר שגר רעבון נקרא הקנין והמכירה שגר בבנין הקל והוא

נופל על המוכ' והקונה , כמו שנאמר ביוסף וישבור למצרים ר"ל שמכר , ויעקב אמר לבניו

שברו לנו ר"ל קנו לנו . אמנם משביר הוא נופל על המוכר לבדו , והוא בבנין

הפעיל על שם העבדים והסרסרים המוכרים :

(כו) שוחר , המפרשים כלם אמרו שהשוחר טוב הוא מבקש רצון מקום ורצון הצרכיות

ולמען

מכלל יופי

הרוש בדגש במלה זעירא בבא עליה מלה מלעיל : (כב) נָזַם זָהָב , תחסר הכף כנוס :

(כה) וּבִיָּרוּחַ , ענין שביעה ויורא באלף תחת הא' ופירושו ומרוה נפש

העניים וגם הוא יקרא יורא והוא המטר כי כמו שהמטר מרוה הארץ

ומשביעה בן הוא מרוה נפש העניים ומדשנה : (כו) גִּזְעָ בָר , קמן והמסרת לית כוותיה

קמן וכל בָר דיוסף קמוזים כלם : יקבחהו , ענינו פירוש עם ענין הקללה :

(כו) שֹׁחֵר מֵוֹב , פועל משחר וכן (משלי יג) ואוהבו שחרו מוסר

לשחר

ידעו
אד ,
א' ז'
זכנו
ו של
כי
ס
כמו
יופיו
וובה
א א'
אינו
ס

28 בֹּטֵחַ בְּעֵשְׂרוֹ הוּא יִפֹּל
 וּבְעֵלָה צְדִיקִים יִפְרָחוּ :
 29 עֵבֶר בֵּיתוֹ יִנְחַל רוּחַ
 וְעֵבֶד אֱוִיל לְחֶבֶס לֵב :
 30 פְּרֵי צְדִיק עֵץ חַיִּים
 וְלִקְחַת נַפְשׁוֹת חָכָם :
 31 הֵן צְדִיק בְּאֶרֶץ יִשְׁלָם
 אֶף בִּיַד רָשָׁע וְחַוְטָא :

(כט) עוכר ביתו
 ינחל רוק. אדם עכל
 שיכחיל רוח תמיד
 ואינו יגע בתור' ולא
 במלאכה סוף עוכר
 את בני ביתו שאין
 להם מה לאכול
 (ל) פרי צדיק גמול
 פירו' מעש' הצדיקי'
 עץ חיים הם לעול'
 ולקחת נפשות חכם
 מי שהוא חכם קונה
 לו נפשו' שומרים
 דרך טוב והרי הם לו
 כלאוקנאס כענין שכ'
 ואת הנפש אשר עשו
 בחייו (בראשי' י"ב):
 (לא) הן צדיק בארץ

אהב

ישולם למה יפטח הרשע נשע' שומלח' לו הלא הוא רואה שהצדי' משתלם שכר עבירה
 שידו בעודו על ארץ בחיים. ואף כי רשע וחוטא וכ"ש שסופו של רשע להשתלם
 לו או בחייו או במותו :

באור

ולמען זה יעשה הטוב, ודורש רעה מביא על עצמו הרעה שחשב לעשות לאחרים. והוא
 קשה מאד בפירוש הכתוב, כי ראשון, היתכן שהצדיק ישחור טוב על דבר בקשתו רצון
 הנריות? ושנית, אין שייכות לחלק השני מהכתוב אליו כאשר יראה המשיבול בהתבוננו
 בו מעט. ובכל זאת לא מנעתי ידי מלתרגמו ממש כפי דבריהם בנתיבת טעם בפעל יבקש
 לומר, שיש בידו לבקש רצון (קאון בייחשאלו הייטן). אמנם לא הספיק לי כלום והוא
 בעיני כמאמר סתום. ולולא יראתי למדש דבר מפני כת המדברים אשר יפנו פה בכל מקום
 אשר לא נסתה בקף רגלם ללכת בו, כך הייתי מתרגמו. (דער בערדרר דעט גוטס
 אוס בייחשאלו ערבעטון, דעק, דער אונסטער אנטשטיטט ווירד ער גטענקט). והי'
 זה מוסר החכם אל ההמון אשר דרכו נסתרה ולא יתן לב לדברי חכם אף אם יעמוד בכל
 עוזו לטובתו, אמנם לדברי כסיל אשר יסיתנו ללכת אחרי הצלי העולם ותענוגיו יתן
 קולו וישמח עמו. והוא נכון מאד לפי נתיח הכתוב כי שוהר טוב, דורש רעה הם שני
 נושאים ופעל יבקש וחבואנו שני נושאים וישאר עוד תבת רצון והוא הנצול לשניהם. וגם
 יתכן לחברו במתשנה עם הפסוק הקודם. כי אמר, שרשעת המונע בר ונדקת המעביר
 נכרים מקללת העם וברכתו, חזר ואמר עתה כי לא בכל דבר יכולנו לסמוך על משפט
 ההמון כי אנו רואים שהשחר טובתו צריך לבקש רצונו (ע"ד דורעו מבקש לחם) והדורש
 רעתו ושיגנו. (בח) בוטח, מי שהוא בוטח בעשירו שיאשר בידו תמיד הוא יפול. והמשיל
 את האדם לעץ השדה כנראה מחלק השני בכתוב הזה, ויפול הוא כמו יבול ותרגמתיו
 (חבוועוקן), שהיא הכתיבה הבאה אחת אחת, והיא נשתמשת על עלת העץ ועל
 הפרטים והושאלה גם על הבעל מי והאדם. (כט) עוכר ביהו, הוא המאבד מעותיו
 בלי השכלה וחינו מסדר נרכי ספקו כראוי סופו להניח ליורשיו בית רק. ועבד אויל,
 הוא עבדיו ומשנתיו הנקראת בלשון עברי עבד בלשון ימיד כמו ויהי לי עבד ושפחה
 (בראשית)

28 ווער אויף רייכטוהם זיך שטיצט וועלקט דאָהין , דיא פֿראַממן גרינען שטעטס וויא פֿרישעס לויב .

29 ווער איבל הוויז העלט הינטער־לעסט דען ערבען לופֿט , דעם טאָהרן שקלאַפֿן ערבט דער קלוגע מאַן .

30 דעם גערעכטן פֿריכטע זינד וויא פֿאַם בוימע דעם לעבענס , דער וויזע איזט איין מענשענ־ערפֿאַרער .

31 זידע ! פֿרגאַלטען ווירד אויף ערדן שאַן דעם פֿראַממן , וויא פֿילמעהר דעם זינדער אונד פֿרעפֿלער ? ווער

(בראשית ל"ב) לחכ' לב יכאסם לקכס לב הזמר את כספו ע"י סדר הונאותיו . ולזאת תרגמתי פה חכס לב (דער קלוגע אהון) , שכן נקרא האיש היודע בטיב חכמת המדינית והנהגת הבית וכל מי שישתדל לשמור את הדברים לתכלית תשודתם . (ל) פרי , אמר שפעולת הנדיק ועמלו הוא עומד תמיד בתקפו כפרי עץ חיים . והוא עץ הבא ממדינת

הקדס ונקרא בספרי החוקר הטבעי ליכע "אוס (טהויוז) והוא נשאר ירוק כל ימות הקורף וריחו נעים ונחמד מאוד . ולוקח נפשות חכם , החכס הוא לוקח וקונה נפשות כמו והנפש אשר עשו בחרן . והוא נגד עבד אויל אשר לא ינאמר אצל רבו כי אם יבא ממנו אל החכס ולפי באור זה תרגמתי . והוא אמר הזה אף שהוא זר לנו . כי נבזה ונמאס בעינינו מאד לקיחת הנפשות , עכ"ז כיון זו החכס ביומיו ובמדינתו כי כן הוא בארצות הקדס לקנות להם נפש לעבודתם והוא סימן גדולה מאד למי שהרבה לקנות לו עבדים רבים . ואולי מונחת גם כונה מוסרית בדבריו האלה , כלומר שהחכס בחכמתו ימנע אליו נפש האדם לסור אל משמעתו ללמוד ממנו חכמה באהבה רבה . ובתרגומי לא תמאס מתנגד לכוונה הזאת . (לא) הן , מה מאד עמקו מחשבות החכס בפסוק הזה , כי אחר שדבר ברוב פסוקי הפרשה מטובת הנדיק , אמר פן ישלחו הפוקרים בעולתה ידיהם לאמר , הלא מלאנו גם רשע וטוב לו בע"ה גם נדיק ורע לו , וא"כ מקרה הוא במקרה אחד לכל כנדיק כרשע לית דין ולית דיינא ח"ו ; לכן כתם את הפרש' בכתוב הזה והוא יביע לקח טוב . וטרם כל אקדי' לך ממה שבארתי מאמר חז"ל במשנה אבות הכל כפוי וכו' . ודע כי מה שאמר , שכר מכה בהאי עלמא ליכא , הוא על שכר דוקא והוא מתת האלהים מרוב טוב הנספן לו ליריאוי , והוא לא יהיה תשלומין כי אם שכר (באזהבונג) כאשר בארתי לך לעיל בגדר השם הזה (פסוק י"ח) . אמנם ישכיוו כלם כאחד כי יש גמול ופורענות בארץ בטובו' ומכיוון , ולפעמי' יקבל הרשע גמול על מעט הטוב אשר עשה , והנדיק ישיג פורענות על דבר חטאו אשר חטא כי אדם אין נדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא . והמשכיל המתבונן על התולדו' והמאורעו' בארץ יראה נדיק ורע לו ויבין כי הוא לטובתו למען נקות חטאו אשר בארץ , ולעשותו מוכשר לקבל הטוב הנמצא אשר ינחילוהו האלהים . ואם תבין זאת ותראה כי הנדיק בארץ ישולם ויקבל עונש על חטאו , אף כי הרשע וחוטא , שלא יוותר לו השם ממה שחטא . ואמר ישלם כי התשלומין הם שזה באזהב עם החסרון שכנגדם לא פסו' ולא יותר , והוא כאו יאמר , הלא עם הנדיק יכנה אלהים את חובו למען השלימו לבא לעה"ב בלי חסרון אף כי הרשע וחוטא

מבלל יופי

לשאר פניך , ומשחרי יונאוכני . ויש מפרשים כלם ענין דרישה וחקירה ואף על פי כן מענין שחר הם כי בשחר ידרוש האדם ויחקור ויפקוד כי הריוז על הדבר ישכים ויקום בנקר וכלם תמונאם בזה הענין וכן באמר בענין הנקר ולבקר בהיכלו (תהלים כ"ז) : (לא) ישלם , ענין הגמול והפרעון :

יב

אהב מוסר אהב דעת
 ושונא תוכחת בער :
 טוב יפיק רצון מיהוה
 ואיש מזמות ירשע :
 לא יכון אדם ברשע
 ושרש צדיקים בלימוט :
 אשת חיל עטרת בעלה
 וכרקב בעצמותיו מבישה :
 מחשבות צדיקים משפט
 תחבלות רשעים מרמה :
 דברי רשעים ארבהם
 ופי ישרים יצילים :
 הפוך רשעים ואינם
 ובית צדיקים יעמד :
 לפי שכלו יהלל איש

ונאווה

וכאזה

יב (ב) טוב יפיק
 מוכי' מן הקב"ה
 I כחת רוח להבי' טוב'
 לעולם . ואיש מזמות
 ירשע . בעל עלילות
 ירשע מחייב את
 2 הצדיות להבי' רעה .
 וכן הוא אומר (קהל'
 ט) ומוטא אחד יאבד
 טובה הרבה : (ג) לא
 3 יכון אדם ברשע .
 לא יתבסס : (ד)
 וכרקב תולע' הנכב'
 תוך העצמות וטוחן
 4 אותם כן אשה מביש'
 ורע' שמעשיה בוש'
 (ו) דברי רשעי' ארבו
 דם . יועזים לרצוח
 5 צדי' או על ידי עדו'
 שקר : ופי ישרים
 כשזומעי' את ענתם
 יגלוס לכרדפיס
 6 שמגלים את ענת' או
 אס עדו' הם מזימין
 אותם : (ז) הפוך
 רשעים . כמו להפוך
 7 כמהפכת רגע
 כהפכים : ואינם .
 כלים כגון סדום .
 ובית צדיקי' יעמוד .
 8 יתקיים : (ח) לפי
 שכלו יהולל איש .
 אס חכם מעט או

הרבה הכל לפי שכלו ישול שכתו :

באור

וחוטא הצריך תשלום רב כגד חטאתו הרבה אשר חטא לאלהיו . ולדעת החכמים האלהיים
 החושבים תכלית כל טוב הוא השלמות יברר סוונת הכתוב מאלד , אמנם אין כאן מקום
 להאריך והמשכיל יבין . והרונה לעיין בבאורי למס' אבות בסדור תפלה שהעתקתי ימצא
 את מחשבותי שס סדורים בשתי משניות :

יב (א) אוהב , כלל גדול להכיר את אוהב הדעת באהבתו לקחת מוסר , והצער
 בהפכו : **(ב)** טוב , לפי דעת כל המפרשים יהי' פי' הכתוב , שהטוב
 הוא נרצה לאלהים והפכו באיש מזמות אשל ירשיענו אלהים ויהי' לפי' העתקתו ,
 (דער פראמי ערוחנגט גחטטס ווההגאשאווען, דען אומטרהחשטן פֿרדנאוואט ער),
 אמנם לא יאות לי הפי' הזה כי אין בו שום דבר חידוש מוסרי , וגם לא ידעתי טעם התנגדו'
 איש מזמות לטוב , כי ענדק יותר לומר כדוק ורשע , אס

יב

- 1 ווער קענטנים שעצט ליבט בעלעהרונג , איין אונפֿרנינפֿטיגער שייאט פֿרמאָהנונג .
- 2 דער פֿראָממע איזט צו פֿרויזן מיט דעם וואַס גאַטט בעשעהרט , דער אַרגליסטיגע שטרעכט נאָך אונגרעכטם גוטע .
- 3 אויף אונגרעכטיגקייט שטעהט דער מענש ניכט פֿעסט , דער גרעכטן שטאַם אַבער וואַנקט ניכט .
- 4 איין בידער ווייב איזט דעם מאַננעס קראַנע , איין פֿערשווענדרישעס איזט איהם וויא ביינפֿראַס .
- 5 דיא פֿראָממען דענקען אויף גרעכטעס אורטהייל , דער פֿרעפֿלער אַנשלעגע זינד טרוגשליסע .
- 6 דער באַוואַפֿטן לאַזונג איזט : אויף בלוט לויצען ! וואַהלשפרוך דער פֿראָממן איזט : מענשן רעטטען !
- 7 איין אונפֿאַלל ענטשטעהט , אונד דיא בעזעוויכטער זינד ניכט מעהר ; דיאז הויז דער גרעכטן שטעהט פֿעסט .

אס לא כון החכם
 לטעם מיוחד לשתי אלה
 השמו' וגם הרגיש בזה
 המתרג' הארמי ואמר :
 טב מאן דקבל רעותא
 דאלהא' לכן תרגמתי
 את הכתוב לפי סדרתי
 והו' הטוב יפיק רצון
 מה' יקבל בזהב' ויתמל'
 עונג ע"ד מפיקים מון
 און (חיברטרעאון)
 ממה שהכחילהו רצון
 ה' אמנם האיש מזמנות
 אשר יאמר בכחי ועובד
 ידי אעס' כבוד וחיל הוא
 ירשיע ישתדל להשיג
 הון ועיין מ"ש לעיל
 בכתוב אזכרות רשע
 (א' ב') ויפה תחבר
 אליו הכתוב שלאחריו .
 (ג) לא יכון אדם
 ברשע הרשע לא יועיל
 כי תע יהי' רג' איככו
 אמנם שרש הכדיקים
 והוא הבטחון לא ימוט .
 (ד) אשח חיל האשה
 ומכדו בעין הנרות ; אמנם המבישה והיא מאוזרת התנועה ומשלכת אחרי גוה כרכי
 ביתה וקיומו , היא כרקב בעגס הנבל , והרקב הזה הוא כסתר ומכאיב את הגוף אחת אחת
 עד שאי אפשר לתקנו במוזר ורפואה . כן האשה המבישה האלת תאבד אחת אחת את הונו
 וכבודו וכוחו לפול ברעה מבלי יוסיף קום . (ה) טחשובח , כל מחשבות הכדיקים יכובו ,
 כי יכלכלם במשפט השפלי מבלי הטעאיה , אמנם תחבולות הרשעים בזמן שבח אל לבו
 תחבולה מן התחבולות לא יכלכלה במשפט כי אם יתרבו בו מופתי הטעאיה , והוא מרמה
 הנכב לעומת משפט . (ו) דברי , הסי' אשר לחצרו' בני אדם להכיר איש את רעהו ולהבדילו
 מולתו אשר לו נכתפח לחצרה זו בזמן שהוא ע' פעולה יקרא בלשוננו מועד כמו זה המועד
 היה לאיש ישראל עם האורב (שופט' כ"ל"ח) , ובזמן שהו' ע' דבור יקרא דבר (פזרנו'
 דחם וחורט) , והוא יהיה כל פעם מאמר קבד כולל את תכלית חצרתם , כמו חרב לה'
 ולגרעון , וכהנה , וזה שאמר החכ' כאן . דבר חצרת הרשעי' הוא ארב דם , כי כל מגמתם
 לארוב דם ריעיה' . ופי' כדיקי' ודבר של חצרת הכדיקי' הוא יצילם , כלו' להניל את האדם ,
 כי זה כל ישעי חפנס ומגמתם : (ז) הפוך , כאלו ואמר הפוך בית רשעים , צעת שיעמוד
 מהפכה יאבדו , כמהפכ' הגע כהפכי' (רש"י) ויש לנו מאמר בל"א הדומה לזה , (וויח אהן
 חייגע הנגד חוואדרעהט) ולהנעים המליצה עם סלק השני מן הכתוב תרגמתי כמו
 שתרגמתי . (ח) לפי שבלו , לשיעור שכלנו יהלל איש ,

יב (ד) מבישה , ענין צנת והוא יונא : (ו) הפוך רשעים , פועל יונא :
 (ח) לפי שבלו , לשיעור שכלו :

היים
 מקום
 ימלא
 זכר
 הטוב
 ותו'
 צר'
 כגדו'

וְנִעְוָה לֵב יְהִי לָבוֹז :
טוֹב נִקְלָה וְעֵבֶד לֹ

מִמֶּתְכַבֵּד וְחֹסֵר לֶחֶם :

יֹדֵעַ צְדִיק נַפֵּשׁ בְּהִמָּתוֹ

וְרַחֲמֵי רְשָׁעִים אֲכֹרִי :

עֵבֶד אֲדָמָתוֹ יִשְׁבַּע לֶחֶם

וּמְרִדָּה רִיקִים חֹסֵר לֵב :

חֵמֵד רָשָׁע מִצּוֹד רָעִים

וְשֶׁרֶשׁ צְדִיקִים יִתֵּן :

בְּפִשֵׁעַ שְׁפָתַיִם מוֹקֵשׁ רַע

וַיֵּצֵא מִצָּרָה צְדִיק :

מִפְּרִי פִי־אִישׁ יִשְׁבַּע טוֹב

וּגְמוּל יְדֵי־אָדָם יָשׁוּב לוֹ : ישיב

דַּרְךְ אֲוִיל יִשָּׂר בְּעֵינָיו

וְשִׁמְעַ לְעֲצָה חָכָם :

אוייל

וכעוה לב-שהניע לבו
לגמרי מן התור' הוא
יהי' לבוז : כעוה-כמו
כעוה משמוע (ישעי'
כ"א) . וכן בן כעוה
המורדות (שמואל א'
ד') וי"ל כעוה מי
שלבז כעוה מגור' כע
וכד' כאש' יאמ' זעוה
מגורת זע : (ט) טוב
נקלה בעיניו וכעוה
עבד לעצמו .
מומתכבד בעיניו
וזומר גנאי הוא לי
לעמול במלאכ' שאני
מבני אדם גדולים
וכוכו להיות חסר
לחס : (י) יודע כד'
כעש בהמתו . מה
בהמתו ובני ביתו
כריכי' : (יא) עובד
אדמתו ישבע לחם .
כחשמועו : ולפי משלו
שחור על תלמודו
תמיד שלא ישתכח :
(יב) חמד רשע .
להיות כוון ומתפרכ'
ממכוד' רשעי' שדך
את הבריות בגלות
וקמם ואורש כדיקי'
יתן . מה שהוא ראוי
ליתן והוא הפרי : (יג)
שדי כי כעבדנו (איוב כ"א)
מפרי פי איש . משכר פיה' של עוסקי תור'
לחס לע"ב :

בפשע שפתי דור המבול שאמרו מה
זא להם מוקש רע ונח הכדי' ינא מהזרה : (יד)
משכר פי איש . משכר פיה' של עוסקי תור' אוכלים טוב בעולם הזה והקרן קיימת
לחס לע"ב :

באור

כי השכל הישר יניע את האדם לפעולות נכונות , ויחבבוהו בעין הבריות . וכנגד
לא יעמוד הכסיל דוקא כי אם גם הכעוה לב , והוא האיש אשר יש לו שכל והוא נכון
מגד תולדתו להיות חכם אמנם הוא מעות יואר שכלו , אין לו משפט ישר והוא הנקרא
בל"א (קרווקאפן , טיעעקאפן) וכיוצא בו הוא יהיה לבוז . ותרגמתיו (וויררוינג)
והוא האיש אשר יטה כל פעם בשכלו מדרך כל איש זולתו : (ט) טוב , האיש הנקלה
אשר אינו משתדל להראות מכובד , ועבד לו , אשר מתפרנס מוכנו בעיני כפו , מן
האיש אשר מתראה מכובד בעין הבריות ואין לו בעה יתפרנס . עבד , הוא שם
המקרה בגזר מן הפעל על משקל

- 9 גלוקליכער איזט דער נעמיינע מאן מיט איינעם געווערבע , אלס דער , ווערלכער פארנעהט טהוט אונד בראדלאז איזט .
- 10 דער פראממע שאהנעט אויך זיינעם פיהעם , דיא פראפלער בעהאנדערלן זעלבסט בלוטם פריינדע גרויזאם .
- 11 ווער זיין פעלד בויעט געניסט דעם בראדעם זאמט , ווער לעערן ענטוירפן נאכדענגט איזט פראשטאנדלאז .
- 12 דער בעוועויכט איזט בעגיריג ניאע פראפלער אנצווערבען , דער שטאם דער גרעכטן זאלל זיא הערגעבן .
- 13 אונפארזיכטיגעס ווארט איזט איינע געפעהרליכע שלינגע , דער פראממע ענטגעהט דויער געפאהר .
- 14 דער פרוכט זיינער גוטען רעדן געניסט דער מענש , דיא וואהלטהאט זיינער הענדע ווירד זייהם פראגאלטן .
- 15 דער טהאר העלט זיינען וועג פיר דען בעסטן , דער ווייזע פאלגט אנדרער ראטה .

משקל פעל ויקראנס
עבדה צומן שדנר
ממקנה רב והון עתיק :
(י) יודע , הנדיק הוא
חס אפילו על נהמתו ,
ונכס הוא הגוף , ואס
הוא מדבר מנכס האדם
יתורגס (פערזון)
ונכס נהמה יתורגס
(טטיק) . ורחמי ,
רחמים של רשעים ,
והס הננים והקרובים
ונקראים רחמים על
סס האבה הטבעית
(נחטירליכע ליבע)
כמו ושחרת רחמיו
(עמוס א' י"א) אכורי ,
ר"ל שהס אכורים אפי'
במקום שירחמו מנד
טבעס . (יא) עובר
ארמחו , אף על פי
שעמלו גדול וטרחתו
רב , הוא נהנה מיניע
כפו לשבוע לחמו
בנחת , אמנס כנגדו
הוא האיש אשר לא
יעמול להכות מפרי
עמלו והוא מרדף דברי'
רקים , עושה תחבולות

של הכל כמו שאומרים בל"א (לופטשאפטער בויוון) הוא חסר לב , כי לא ישיג את מנוקשו וישאר חסר לחם . ויש קצת העתקות ישנות נכתב גם הנוסחא חסר לחם במקום חסר לב . (יב) חמוד רשע , חמדת הרשע להסית ולהדיח אחרים אל רשעתו , והוא משתדל להשחית בני הנדיקים . וזה שאמר חמד רשע מכוד רעים לתקן מוכדה מקום שיתחברו שם נערים אשר יסורו אל משמעתו וירשיעו . ושרש נדיקים יתן לו את הרעים , שהוא רוצה להסית זרע נדיקים . ויהיה מצוד שם משרש טוד על משקל בעון מאור , או פעל נגור משרש מצוד ויהי' המקור בסמיכות וכן נראה ליעקר אף שלא מצאנוהו במקרא , נו"מ שני השרשים האלה שווים מאד בכונתם . וע"ז יתחבר היטב הכתוב שלאחריו . (יג) בפשע שפתים , זה דרך הרשע להסית את הנער ואס לא ישמור הנער את מוצא שפתיו בקל יפול במוקשו , ומוה ישמר מאד , וחתם את המאמר ויצא מצרה צדיק , הנדיק השומר פיו ולשונו הוא כמלט מנרה הזאת . (יד) מפרי , פרי יאמר בדרך השאה על כל דבר המסובב ע"י סנה קדומה לו . והנה צומן שימור האדם את פיו ולא יבטא בשפתיו כי אס דברי חכמה וסן דברים הנאותים לו ולזולתו ישבע טוב בגללו , ואמר כי כל דבר הנב לאדם הוא בסבת מעשיו ומול ידי וישיב לו . (טו) דרך אויל , הפורע מוסר ומתנאה בשכלו , ישר בעיניו , ידמה לו כאלו הוא הולך דרך הישר , אמנס החכם יסתפק כל פעם אס הוא הולך דרך הישר , ואינו כשען על בינתו כי אס שומע לעבה .

(יא) עבד אדמתו , נא על השדה : (יח) יש

שיב
מה
(יד)
קיימת
כנגד
כיון
נקר'
כנג'
נקלה
יין
שס

16 אויל ביום יודע בעמו
 וכלסה קלון ערום :
 17 יפיה אמונה יגיד צדק
 ועד שקרים מרמה :
 18 יש בוטחה במדקרות חרב
 ולשון חכמים מרפא :
 19 שפתי אמת תכון לעד
 ועד ארניעה לשון שקר :
 20 מרמה בלב חרשי רע
 וליועצי שלום שמחה :
 21 לא יאנה לצדיק כר-און
 ורשעים מלאו רע :
 22 תועבת יהוה שפתי שקר
 ועשי אמונה רצונו :
 23 אדם ערום כסה דעת
 ולב כסילים יקרא אולה :

אויב ביום יודע
 כעסו • ביום שהוא
 כועס בו ביום מודיע
 כעסו שהוא מתגרה
 ומחרף חבירו ברבי'
 ואין מעטור לרוחו •
 אבל הערום כוסה
 קלון ואינו ממהר
 לריב • ומדרש אגדה
 ביום שנברא אדם
 הראשון נודע
 סורמנו והקב"ה
 שהוא ערום לא רצה
 לשחת בריותיו כסה
 קלמו ודחה לגורמו
 מיו' של אד' ליו' שלו
 שהוא אף שנה : (יו)
 יפיה אמונה יגיד
 צדק • מיי שמדבר
 אמונה מגיד גדון
 עדות צדק לזכות
 הזכאי : (יח) יש
 בוטה • מדבר • כמו
 לבט' בשפתי' (ויקר'
 ה') : כמדקרו' חרבי'
 שתסכסך את הנריו'
 וגורם להם להרוג •
 גלגון חכמים המביא
 שלו' בין אד' לחבירו •
 מרפא למצטא ההו' •
 (יט) שפת אמת
 תכון לעד • תתבסס
 ותתקיי' ועד ארניע
 למע' רגעי הוא כלה

והולך שהשקר אין לו רגלים : (כ) מרמה בלב חרשי רע • ומתוך שהם טרודים
 במחשבותם של תרמו' אין להם שמחה וליועצי שלום שמחה : (כא) לא יאונה
 לצדיק • לא יארע • לא תודמן לו עבירה בלידעת • (כג) אדם ערום כוסה דעת •
 אפילו בחבמתו הוא כנוע וכל שכן לדברי שטו' הוא מכס' אבל לב כסיל יקר' אולת •
 מכריו אולת בקול רס : (כד) יד

באור

(טו) אויל ביום יודע בעמו, צוין שאלם פוגע בכבודו של אויל לא יכול לכנוס את כעסו
 כי אם יקניט ויריב עמו מיד, אמונם הערום ישתוק ויכסה את הקלון אשר בוהו בו חבירו
 בלבו • ופירש ביום לדעת קנת המפרשים הוא צפרהסיא ולדעת קנתם הוא תיכף בו ביום,
 ותרומי כובל את שתייהם וככין לפי תכונת הלשונות • (יז) יפיה, שראו פוח והוא דומה
 לארש נפח, וטעמו הפנת הדבר ברבים, ושעור

- 16 דער טהאָר! גלייך מאַכט ער זיין ערגער קונד , דער קלוגע פֿערבירגט דען פֿדררום איננערליך .
- 17 וואַהרהאַפֿטר צייגע פֿרברייטעט רעדליכקייט , פֿאַלשער צייגע פֿרברייטעט פֿערליימדונג .
- 18 מאַנכעס רעדן זינד וויי דאָלך=שטיכע , נור דעם ווייזן צונגע איזט היילזאַם .
- 19 וואַרהאַפֿטע צונגע בעשטעהט עוויגליך , ליגענמונד קיים אייגען אויגען ווינק .
- 20 אים הערצן דער צאַנקשטיפֿטער וואַהנט בעזע אַבזיכט , אים הערצן פֿרידענספֿערמיטלער וואַהנט פֿריידע .
- 21 דעם גרעכטן שטעסט קיין אונפֿאַלל צו , איבער דיאָ גאַטטלאָזען דרייפֿט זיך אונגליק איבר אונגליק .
- 22 ליגענמיילער זינד דעם עוויגן איין גרייל , אַן רעדליך וואַנדעלנדן האַט ער וואַהלגעפֿאַלן .
- 23 דער קלוגע מענש הערט זיין וויסען בעשיידן צוריק , דער רודהרעדיגע טרהאָר שרייאַט זיינע אונוויסענהייט אויס .

ושעור הכמו' יגיד צדק יפיח אמונה ועד שקרים יפיח מרמה , ר"ל מי שמגיד נדק את אשר ראה מחזרו ואינו נוטה לשום נד לא לרע' ולא לטובה , הוא יפיח מדת האמונ' בין העם , אבל עד שקרים הבוזה דבר מלבו הן לרעה הן לטובה הוא יפיח מדת המרמה . (יח) יש בוטה , כמו יש בטוי ובוטה הוא שס ע"מ קודש והה"א במקו' א' . ואמר כי יש דברים מכאיבים לב שומעיהם כמדקרו' חרב, או דברי' חדודים , או שקר ולשון הרע , או דברי הכסיל בכלל . אמנם לשון חכמים , דבורס של החכמים המה מרפא לב' , כיתתענג בהם . (יט) שפח אמה , פה הדובר אמת , תכון לעד ותקיים לעולם . ועד ארגיעה , וכמעט רגע יתקיים לשון שקר . ואמר ועד ארגיעה , כמו מעט הזמן אשר ארגיע כמו שאומרים בלשון אשכנז (קוים דחם איך איך זואוועהע) . (כ) מרמה , הכתוב הזה קשה מאוד בעיני חכמי המפרשים והמבארים , כי לא תאות ההתנגדות בין הנושא' , מרמה לעומת שמחה . ורש"י ז"ל דחק למען סקל המסלה ואמר , מתוך שהם טרודים במחשבותם של תרמית אין להם שמחה . אמנם לפי דעתי תתכן הכוונ' במעט התבוננות . ורש"י החכם לומר , כי טעמים של חורשי רע בין איש לרעהו אשר יתבנו כאוהבים למען הדית את האדם מאהבת ריעו ולהצית בינם מדלים , הוא כל פעם פנייה רעה , ואף שידברו כאוהבים מ"מ מרמה בלבם . אמנם פניית הווען שלום היא פנייה טובה וזה השמחה אשר יתענגו בהן בהנא' שלום בין אדם לחברו . (כא) לא יאנה , מנד תכונת הנדיק ופעולותיו לא יאונה אליו און זכרה , כאלו אמר שאיכנו מוכשר לקבל רעה , אמנם הרשע הוא מלא רע , מנד מעשיו ותחבולותיו שמוח לו רעה על רעה , והוא מוכשר להביאם על נפש . (כג) אדם ערום , ערום בחכמ' הוא כוסה דעת , שומר בלבו את ידיעותו ואינו מתגאה

מכלל יופי

(יח) יש בְּטָה , ההא תמורת אלף ענינו פירש או כתחון שפטים : בְּמִקְרָוֹת , אש , וענינו טעונת החרב (כפר"א בלע"ז) : (יט) וְעַד , ענינו עולם כמו לעד אכר : אַרְגִּיעָה , פועל יוצא מענין מרגוע כלומר אשקיענה שלא תרפה לדבר . ויש לפרשו מענין רוגע הים ענין

רודים יאונה דעת . זולת .

כעסו חברו ביום , דומה

24	יְדִי-חַרוּצִים תִּמְשֹׁל וְרַמְיָה תְּהִיָּה לְמוֹס :	(כד) יד חרוצים זשרים : תמשול - תעשיר : (כה) דאג' בלב איש ישמחה -
25	דֹּאגָה בְּלֵב-אִישׁ יִשְׁחַנֶּה וְדָבַר טוֹב יִשְׁמַחנֶה :	יסיח' מדעתו ודבר טוב ישמחה יעסוק בתורה והיא תשמח את הדאגה שבלבו
26	יִתֵּר מִרְעֵהוּ צְדִיק וְדַרְךְ רָשָׁעִים תִּתְעַם :	ותכלכה ממנה , ולדברי האומ' יסיח' לאחרי' כך סופו של מקרא ודבר טוב שינחמונו חבירו ישמח את הדאגה : (כו) יתר מרעהו כדיק - הגדי' מותר מדותיו ועובר עליה' , יתר לריו"ש בלע"ז : ודרך רשעי' - שהיא למוד' להרע היא תתעם :
27	לֹא-יִחְרֹךְ רַמְיָה צִידוֹ וְהוֹן-אָדָם יִקַּר חֲרוּץ :	(כו) לא יחרך - מחוב' למקר' שלפניו
28	בְּאֵרֶה צְדָקָה חַיִּים וְדַרְךְ נְתִיבָה אֶרֶץ-מָוֶת :	כלומר דרך רשע תתעהו ולא יחרוך את צידה של רמיה שלו - לא יחרוך לא יזליח בתרמיתו ולפי שב' בל' ציד כופל בו לשון חריכה שהציד המזליח נד את העופו' וחורכן באש : והון אדם יקר חרוץ - מקרא מסורס הוא והון אדם שהוא חרוץ יקר הוא - מיון אדם כשר יקר הוא חרוץ עושה אמת , כמו יד חרוצים תעשיר (לעיל י') : (כח) באורח צדקה חיים - ודרך נתיבה , של צדקה , אל מות - לא ימות :

כלומר דרך רשע תתעהו ולא יחרוך את צידה של רמיה שלו - לא יחרוך לא יזליח בתרמיתו
ולפי שב' בל' ציד כופל בו לשון חריכה שהציד המזליח נד את העופו' וחורכן באש :
והון אדם יקר חרוץ - מקרא מסורס הוא והון אדם שהוא חרוץ יקר הוא - מיון אדם כשר
יקר הוא חרוץ עושה אמת , כמו יד חרוצים תעשיר (לעיל י') : (כח) באורח צדקה
חיים - ודרך נתיבה , של צדקה , אל מות - לא ימות :

מכלל יופי

(ירמיה ו') ענין בקיעה כלומר אנקיענה ואכריתנה (שם ל"ג) , וה' יונה כתב כי אלף
ארגיעה נוספת כאלף אכזיב (מיכה א') , כמו והיה ככזיב (בראשית ל"ח) והוא שם מענין
רגע ומלת ועד כמשמעה : (כה) יִשְׁחַנֶּה בַּפֶּלֶס יִגְלַנֶּה ופירושו, דאגה כאשר היא
בלב איש שידאג על מחייתו ישחה הדאגה וישפלנה וכדבר טוב ישמחה כלו' ישיב הדאגה
לשמחה בדבר טוב שידבר כנגד לבו האלף על ה' יהנך והוא יכלכלך (תהלים כ"ה) וכיובא
לדברי' האלה שהם דברי הנשחון באלהים ויסיר הדאגה מלבו - ואמר ישמחה על דרך
(איוב מ"א) ולפניו תדון דאגה : (כו) יתֵּר , תואר וענינו יתר ומשובח ופי' הפסוק
אמר החכם באמת כי הנדיק יתר ומשובח מרעהו שאינו כדיק , ויש לו שכל מעשיו
בעולם הנא , ודרך רשעים תתעם - פירש ואם תאמר אשר שהנדיק יתר מרעהו למה
אין הולכים בני העולם בדרכיו לפי שדרך רשעים כלמה בעולם הזה והיא תתעה אותם
לאחור דרך הרשעים ולהניח דרך הנדיקים : (כו) לא - יחרוך , ענין החרוך ידוע
בלשון ארמית , ושער ראשהו לא התחרך (דניאל ג') , וכן בדברי רבותינו ז"ל רב
ספרא חריך רישא ופירושו לא יחרוך איש רמיה צידו , וענין הפסוק כתב הריק"ם
שקבל כך פירושו כי דרך הנדיקים שיכודו העופות שיעשו כויה בראש הכנף כדי שלא
יבראו ייידם ואינו מקיץ כנפיהם בעבור שיאצרו בכנפיהם והם נראים ופיס למכרם
ואיש

24 פְּלִיִּסְיָע הָאָנָד הָעֵרְרֶשֶׁט ,
לַעֲסִיגָע ווִירָד דִּינֶסְטֶבָּאָר .

25 זָאָרְגֶען בִּיגֶען דַּעַם מַעֲנֶשֶׁן הָעֵרִץ נִידֶער ,
טְרָאָסְטְרִיכֶעם וואָרט רִיכְטֶעט עִם ווִידֶער אויף .

26 דַּער פֿרָאָמֶע ווִינֶשֶׁט אִימֶמֶר מַעֲהַר צו לִיִּסְטֶען
אַלֶם זִיִן נַעֲכֶסְטֶער ,
אִיגֶענְדִּינְקֶל דַּער פֿרַעֲפֶלֶער פֿיִהֶרֶט זִיא אִירֶרֶע .

27 דִּיא לַעֲסִיגִיקִיט רַעֲסֶטֶט אִיהֶרן פֿאַנג נִיכֶט ,
שְׂאָץ דַּעַם ווִירֶדִיגן מַאָנֶעס אִיזֶט דַּער פֿלִיִּס .

28 אִין דַּער שְׂטְרָאָסֶע דַּער טוֹגֶענְד אִיזֶט גְּלִיקִלִיכֶעם
לַעֲבֶען ,
אִיהֶר שְׂטִיג פֿיִהֶרֶט צוֹר אונֶשְׂטֶערבִּלִיכִיקִיט !

מתגאה בס , אמנם
הכסיל אשר ישוב את
עצמו לאיש מדע הוא
קורא בקול את אולתו .
(כד) יד חרוצים .
העוֹשׂ מלאכתו בחריצו'
סופו למשול על עבדים
ונני אדם הכריס
למשמעתו , אמכ' העלל
סופו לעבוד אחריו בעד
לחמו . (כה) דאגה ,
כשיש לאדם דאגה בלבו
לא ישים לב על שום דבר
זולתו כי מחשבותיו מלאו
מדאג' הוא , אכן בדב'
אליו אהבו דבר טוב

להסיר מלבו הדאגה יהי שמח וטוב לבב . ויהי' ישמחה וישמחנה מוסר על הלכ שהוא סובל ל'
זכר ונקבה אף שמלאכהו כל פעם בניסיד זכר . הלא מלאנו ברבים לבוח לבבות . והכלל
כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו . וזה אחד מן הכתובים הנחרזים . אף שאי אפשר
לומר בנרוד שנעשה כן בכוונה . ועיין בהקדמותי . (כו) יחר , תרגם הארמי טב מן חבריה
נדיקא . ואחריו פרשו רוב המפרשים , זולתי רש"י ז"ל שאמר הנדיק מותר מדותיו ועובר
עליהם . אמנם לא יבטיקו לי דבריהם כאשר יראה המשכיל שלפי דעת המפרשים לא אמר
הכתוב כלום , ולפי דעת רש"י לא יתכן לעומתו המלק השני מן הכתוב . אמנם לדעתי יהי'
כך פירושו יחר מרעהו יבקש הנדיק לעשות . הנדיק לא ימודד את נדקתו בנדקת זולתו
לאמור , די לי בעשותי את מעש' ריעי , ומה לי להנדי' יותר מריעי , כ"א ידע שאין קץ ותכלית
למעשים טובים וכל המרבה הריוזה משובח איש איש לפי יכולתו ; אמנם הכסיל המתגאה
בעשות טובה אחת מן הטובות יאמר די לי , עשיתי יתר מזולתי וכמוני אין נדיק בארץ ,
וסופו להכשל ברשעתו , ויהיה נתעה מדרך הטוב בכלל . ולפי פירוש זה תרגמתי . ולפי'
יתכן להיות יחר פעל , ויתורגם (זוֹחֶר טוֹהֶן) . (כו) לא יחרוך , העלל אף אם יודמן
לו ניד ע"פ מקרה לא יהי' זריו לתקנו ולגלותו . כי יבחר להבאישו ולהרימו תולעים טרם
יעמול בהכנתו . וכן יאמר משל הקדמוני על מדת העגלות (טוֹחֶר צֶנְעֶבֶן) ויאמר בדרך
הלצה שבארץ העגלות יעמוד הרעב ויפתח פיו למען תבוא יונה כלויה מרספת אל תוכו .
אמנם ההון אשר לאדם היקר הראוי להיות נכבד ויקר , הוא חרוך ר"ל מדת החריכות .
ולחנעי' המליצה תרגמתי רמיה וחרוץ כשני שמות המקרא' . ובעל לשון העבר ויכל להוסי'
תבת אדם בסמיכות עם רמיה למען הנדיק הפעלים הנאים בלשון זכר . (כח) בארץ ,
חתימת הפרשה בקלל מעשה הנדקה , כי טוב לנדיק בע"ה ואשרהו בעולם הנא . אל-מות
הוא שם מחייב השלילה . וכמוהו רבים .

מכלל יופי

ואותו הנניד שהוא בעל רמיה לא יאמר כידו בידו עד אשר יעשה לו כויה כי קודם יעוף
מידו ויאבד מינו וזה על דרך משל על עושר וממון שיקבץ בחמס וברמיה כי במהרה יאבד :
(כו) והון אָדָם יָקָר חָרוּץ , פִּירוּשׁוֹ כִּמוֹ הַפֶּךְ וְהוּן אִדָּם חָרוּץ יָקָר [בַּלֵּא'
פְּלִיִּסְיָעֶר , עֲאִיגֶעֶר] . אִוִּיהִיָּה שֶׁם , וּפִירוּשׁוֹ הַיָּקָר שֶׁבְּהוּן הָאִדָּם הוּא הַחֲרִיכוּת
וְעִינֵנוּ בְּסוּמִין : (כח) גְּתִיבָה , הַה"א רַפָּה וְהִיתָה רִאשִׁיה בְּמִפְּיָק :

24
25
26
27
28
מיתו
אש
כשר
נדקה
אלף
מעבין
היה
דאגה
ביוכא
דדך
פסוק
מעשיו
דלמה
אותם
ידוע
ול רב
ייק"ס
שלא
מכרס

יג (א) בן חכם

- 1 מוסר אב . מקרא קצר הוא בן חכם שאל וזהב מוסר אב . וי"א בשביל מוסר האב הוא חכם : ולן לא שמע גערה . שאינו מקבל תוכחות :
- 2 (כ) מפרי פי אש יאכל טוב משכר תורתו יאכל טוב צעה"ז והקדן קיימ' לעה"ב : וכפש בוגדי' חמס . וספן בוגדים חמס כמו אס יש את נפשכס (ראשית כ"ג) א תתנני נפש ברי (תילים כ"ז) :
- 3 (ג) כוכר פיו שומר כפשו פושק שפתיו . פותח שפתיו לדבר תמיד כל רוחו מן ותפסקו רגליך , (יחזקאל ט"ז) לשון רחב : (ד) מתאוה ואין כפשו עבל . מתאוה כפשו לכל

בן חכם מוסר אב
 ולן לא שמע גערה :
 מפרי פי אש יאכל טוב
 ונפש בגדים חמס :
 ניצר פיו שמר נפשו
 פשק שפתיו מחתה לו :
 מתאוה ואין נפשו עצל
 ונפש חרצים תדשן :
 דבר שקר ישנא צדיק
 ורשע יבאיש ויהפיר :
 צדקה תצר תסדרה
 ורשעה תסלק חטאת :
 יש מתעשר ואין כל

מתרושש

טוב ואין : וכפש חרוכים תדושן . ישרים האוכלי' יגיע כפיהם . זהו משמעו לפי פשוטו . ולפי משלו לעתיד יראה בכבוד ת"ס ויתאוה ולא ישיג לו : (ה) דבר שקר ישנא נדק . הצדיק שוכח דבר שקר אבל הרשע מקבלו : יבאיש ויחפור . את הבריות בכך : (ו) ורשעה תסלק חטאת . כמו חוטא ועל שהוא רשע גמור קראוהו חטאת ומשמעות' את החוטא תסלק רשעתו . תקלקל אותו ותשפילהו כל סלוק קלקול וכשלוך הוא כמו (לקמן י"ט) אולת אדם תסלק דרכו , תבוא עליו רעה : (ז) יש מתעשר ואין כל . מראה עיניו עשיר : ד"א יש אדם שהוא מתעשר בסופו ואין לו כלום בתחלתו . ויש שהוא בא לידי עניות ממזון גדול : ד"א מתעשר בגזל עניים וסוף אין לו כלום . ויש

באור

יג (א) בן חכם , אזורה על החנוך שלא יתשלנו צו האנות , כי כל מעשי הבנים אס עוב ואס רע יסובו על אבותם ועל חנוכס . ואמר , כשאלו רואים בן חכם אנו יודעים שקבל מוסר אביו , ובהפך כשאלו רואים לן ידוע שלא שמע גערה מאבותיו בעשותו מעשה נערות ונרגל צס וכעשה לן . ולן בלשון העברי יורה כל פעם על האדם ההמוני אשר לא ידע בנימוס ודרך ארץ . ושעור הכתוב כך הוא . בן חכם שמע מוסר אב . ולן לא שמע גערה . ויסוב פעל שמע על התלק הקודם , כאשר תראה

- 1 איין ווייזער זאָהן האָט פֿעטערליכר צוֹכט גענאַסען , איין שפּעטטער האָט גיאַ פֿערווייז גהערט .
- 2 דער פֿראַממע געניסט דער גוטן פֿרוֹכט דעם לעהרערס , טרייאַלאַזע געמיטהער ראַען נור דאָז הערבע אויף .
- 3 ווער דען טונד בעוואַכט , פֿרוואַהרט ווינע פּערזאָן , ווער איהן אויפֿרייסט דעם דראַהט געפֿאַהר .
- 4 דער טרעגע מענש ווינשט וואַהר , ערלאַנגט אַבער ניכטס ; דעם טהעטיגען גייסט געריירט אַללעס .
- 5 דער גערעכטע האַססעט ליגענהאַטעס וואַרט , דער פֿרעפֿלער פֿרליימדעט אונד שענדעט .
- 6 טוגענד בעוואַהרט דען רעדליך וואַנדעלנדען , לאַסטער פֿוהרט דען וינדער אויף שלײפֿריגע וועגע .
- 7 מאַנכער טהוט רייך אונד עם איזט גאַר ניכטס דאָהינטער ,

תרא' טעמו בהקדמתו :
 (ב) מפרי פי איש ,
 כנר בא לשון הכתוב
 הזה למעלה (פרשה י"ב
 פסוק י"ד) , אמנס
 מחלקו השני כראה
 שכוונתו פה אינו
 שכוונתו לעיל . ויהיה
 לפ' איש על כל אדם
 (איין יעדר) , וטעמו
 שהנדיק מכיח את
 הקליפ' ולוקח את התוך
 והטוב מכל דבור שהוא
 שומע הן למודי' הן דבו'
 וויכוחי' , כי כל מגמתו
 לקחת אך הנדק והיושר
 מדברי ריעהו , אמנס
 הנוגד עושה הפכו והוס
 צורר את הפסול' ומכיס
 את הטוב . חמס , הס
 הפירות הצלתי מבושלי'

כל זכר' והס נקראי' חמס ע"ד הכתו' יחמו' כגפן בסרו' . (בג) נוצר פיו , שלא ידבר שקר
 ולשון הרע וספק וכבלה וכחנה , הוא אומר נפשו מכתה צרות , ופושק שפחיו , איש אשר
 ידבר תמיד בלי מרגוע , מחמת הנרה תמיד לנגד לבו , פושק הוא פעל הוכח על הפתיחה
 והגלוי מבלי אזהר' מה ולמי ידבר . וכן הוא אומר , ותפשיקו את רגליך לכל עובר (יחזקאל י"ו
 כ"ה) . (ד) מחאזה , מה נעים דבר המקרא הזה בהניג לעינינו דמיון האיש העצל האמתי
 היושב בחדס ומבקש להשיג את כל מבלי שיושיט ידיו למענו . ואמר , מי שנפשו עצל שהוא כן
 מצד מזוגו או מפכי שלא כרגל לעבודה ולמלאכה בנעוריו , הוא מתאזה , שלא תאמר שאין לו
 תאזה לדבר עונג מן התענוגים הגשמיים , כי אם יתאזה ובכל זאת לא ישיגו כי מצד עצלותו
 לא יעריח אחריו ; אמנס מי שנפשו כפס חרונים מהיר התנועה וזריו המעשה חך המחשבה
 תדוּסן , מצד שתשיג את כל מאוהי' . (ה) דבר , הנדיק ישנא דבר שקר , אפי' דבר שאין בו
 שום תועלת או חסרון לו ולזולתו , כי השקר הוא שנוא בלבו מצד עצמותו , אמנס הרשע לא
 לבד שידבר שקר לא שהוא מבאיש ומחפיר את זולתו . מבאיש , שראו באש והוכח על הריס
 הרע הכולד מן הגשמיים הנרקבי' וסרוסי' . והושאל על הלשון הרע , שהוא מבאיש ריחו של
 האדם , וכן הושא גם תאר הריח על השם הטוב כידוע וכמוהו בל"א (עיין לעיל י"א , י"א) .
 ויחפיר , שהוא מחפיר ומבזה את רעיהו ע"י שקרותו . (ו) וצדקה הנדקה שומרת את
 התמימיים , והרשעה , הסלקה חטאה , תרגמו הארמי רשיעה מטלטל בחטוהי , ואף ע"פ
 שהוא כוונת הכתוב לא ידעתי איך היתה לפניו הנוסח' , ויפה ממנו תרגם המתרג' הסירי ,
 שאמר במקו' חטאה , חטיאה ולפי דעתו תרגמתי גם אככי . וכן מצאתי בהעתק' הרומיי'
 (פעקאטור , דער זינד) ויתכן שהיה לפני המעתיק איש חטאה . (ז) יש , בא להורו'
 שאין לשפוט על האדם אם עשיר הוא אם רש

יג (א) בן חכם מוסר אב , בן חכם יקח מוסר אב וימנעו תבין חכרונו :
 (ג) פֿישק , כלומר פותח : (ד) וְנִפְשׁוּ חֲרוּצִים , דקדוקו וענינו בסימן י' , ולר' יונה
 פירוש אחר בשרשו : (ה) יִבְאִישׁ , ענין תיעוב ומיאוס כמו
 שימאס אדם בדבר המבאיש ; ויחפיר , ענין בשת והוא (ו) תָּם צִדְקָה , יונא : (ז) תָּם צִדְקָה , יונא : (ז) תָּם צִדְקָה , יונא :
 יב א א ג

ש
 שוטו .
 דק .
 רשעה
 החוטא
 (י"ט)
 באיר :
 עכיות
 ה
 הנכים
 יס בן
 געה
 ל פעה
 חכם
 כאשר

ויש מתרושש ע"י
 ספירה וכתן לאביוכי
 והון רב מוכן לו: (ח)
 כפר נפש איש עשרו
 עשרו של אדם הוא
 כופר נפשו שעשה
 ממונו נדקס: ורש לא
 שמוע גערה: ובלבד
 שלא ישמוע גערה
 לרש שנותן לו ואינו
 מכלימו: ד"א כפר
 נפש איש עשרו
 תורתו: ורש בדברי
 תורה: לא שמע
 גערה: אינו יודע
 לכור מן הרעה לפי
 שלא נזהר: ומרש
 אגד' על מחבני השק'
 מדבר שהטיל הכתוב
 על כל ישראל והשו' בו
 על ועשיר שאין הרש
 שמוע גערה וכלימה
 מן העשיר לאמר לו
 חלקי גדול מחלקך
 בקרבנו: כבוד: (ט)

מתרושש והון רב:

כפר נפש איש עשרו

ורש לא שמע גערה:

אור צדיקים ישמה

וגר רשעים ידע:

רק בודון יתן מצה

וארזנועצים חכמה:

הון מהבל ימעט

וקבץ עליד ירבה:

תוחלת ממשכה מחלה לב

ועץ חיים תאזה באה:

בו לדבר יחבל לו

וירא

ידרך • לשון קפיצה שהשליחנת קופצת וככרתת : (י) רק בודון יתן מצה •
 מחלוקת • ואת כועזי' • ועם העושי' בענה תלין חכמה: (יא) הון מהבל ימעט • עושה
 גרסתו חבלות חבלו' ימעט שישתכח ממונו מעט מעט : (יב) תוחלת ממשכה מבטיח
 עצמו על סבירו ואינו עושה : מחלה לב מביאה חולה ללב, ואין מחלה זה אם דבר כמו
 (שמות כ"ג) והסירותי מחלה מקרבך אלא כמו (ויקרא י') מעלת גרה : ועץ חיים
 תאזה באה • מסורס הוא כלומר תאזה באה הרי הוא בעץ חיים, תוחלת שהחיל הקב"ה
 לישראל וכפה שישונו והם לא שבו סוף באה להם למחלה לב וכשתאזותו באה שהם עושין רכנו
 עץ חיים היא להם : (יג) בו לדבר יחבל לו • הבזה אחד מדברי תורה סוף מתמשכן עליו :

באור

למראה עינים כי יש מתעשר וכו' • ויתכן להיות כוונת הכתוב שההון וקניינו העולם אינם
 קניינים אמתיים הראויים להקרנות עושר, וכן מחסור ההון והקניין הומכי אינו מחסור, כי
 אם ההון והמחסור האמתי הוא אשר בא לפרש בכתוב שלאחריו, (ח) חה, כופר נפש
 איש, כלומר איש אשר נפשו מכופרת מעוכות הוא העשיר האמתי, ואיש אשר לא שמע
 גערה, הוא הרש • וגערה, משרש גער פעל הוכח על הכוונה למחות לרעייהו מעש' דבר •
 וחומר החכס פה, האיש אשר לא ישמע גערה, ר"ל כשאכלוגוער בו לאמר לא כן עשית, כי
 שכל האדם הוא הזופט נדק על כל מעשיו והוא לא ישא פנים כי אם יגער תמיד בלב בעליו
 בעשותו עול, ומכאן תוכל לא ירשע אדם מעולם, אמנם הרשע הזה הוא משבית שאון השכל
 ואינו סר לשמוע תוכחתו, והולך לזרכו מבלי תת אונו לשמוע • והוא הרש האמתי •
 ובכוונה הזאת תרגמתי את הכתוב • ומי שאינו

דונה

- 8 מאַנְדער טהוט אַרם אונד בעזיצט גראַסן שאַטין • איינע זעלע שטעטס ריין פֿאַן זינדן איזט רייכטהום, ווער אויף געוויסענעם רוף ניכט דערט איזט ווירקליך אַרם •
- 9 דער גערעכטן ליכט לייכטעט העלל, לייכטע דער פֿרעפֿלער לאָדערט אויף •
- 10 לייכטזיניגעס האַנדעלן פֿעראַנלאַסט צאַנק, בייא דעם איברלעגענרן איזט וויזיהייט •
- 11 שנעלל ערהאַשטר שאַטין ניממט באַלד אַב, אַללמעהליך ערשפּאַהרן פֿרמעהרט דאָפֿרמעגן •
- 12 לאַנגוויריגעס האַררען איזט הערצקרענקענד, באַלד ערפֿיללטער וואונש איזט לעבענסשטיטצע •
- 13 ווער איינע זאַכע פֿעראַכטעט ווירד אַזיהרער איינסט בעדירפֿן, ווער

רוצה לקבלו, הנני לתת לפניו גם תרגום אחר לדעת איוה מהמפרשי' (רייכטוהטן זעהנט דין פֿעהאר דעם אענטן [איזט דער וועלט] חוים, דער זראע הערט ניח טאָרן, דחט הייטט: אהן ווירדיגט זיהן ניכט דעם טאָרוס • אמנס הראשון כראה לי יותר ככון, לכן בחרתי לשימו צפנים • (ט) אור, אורס של צדיקים הוא נדקתס והנלחתס המשפיע רב טוב לאנשי דורס, ישמח, הואל על מאור בהיר ומאיר

סביבו ועומד בתקפו • וכן אמרו חז"ל על הטפח הגדול שחוק • ידעך, הארש דעך הונח על מהירת השריפה שאין להנות מאורו כי רגע יאיר ורגע יכסה לכבות, וזה מה שקורא ההמון בל"א (חויפֿלֿוקרן) • והוא דומה מאד להנלחת הרשע, אשר לא יתקיים, ואי אפשר להכות ממנו: (י) רקד בודון, אינו אומר ברשע או בחמס כי אם רק בזדון והוא עשיית הדבר בלי התבוננות בשכלו אם יהיה טוב או רע: יחן מצה, יסובב מריבה, כי אין לך דבר מסובב מזה כל עת ורגע כעשיית דבר בלי התבוננת, אמנס המוען טרם יעשה דבר ויתבונן אל תכלית פעולתו הוא חכם: (יא) הון טהבל, הון אשר ישיג האדם ע"י הבל ע"י השחוק או ע"י מאורע אחר מבלי שיעמול בו, ימעט, יתמעט; כי כן דרך משיגי עושר בלי עמל וטורח, לפזרו מהר, כאשר יאמרו משל האשכנזי (זן גוונאנט זח גרונגן) • אמנס הקובץ על יד, המאסף אחת אח' אשר ישיג על ידי עמלו, הוא ירבה את קניניו • ולפי דעת אהובי החכם השלם ר' דוד פרידלענדל יהיה העתקת הכתוב כך (זוידן גרינגפֿייגיקע אויטגאבן אינדרן דוונ פֿראגען, זולאטעהויגט זינאזון פֿרגרעטרט עס) • ויהי באור הבל דברים פחותים והנזאות קטנות: (יב) חוחלה, מחלה, לשון נופל על לשון • אין מחלה זה שם דבר כמו והסירותי מחלה מקרבך, אלא כמו מעלה גרה • (מלשון הרש"י) ונדקו דבריו כי בשם היה ראוי להיות מחלח לב • ולכך תרגמתי (הערנקרענקענד) • (יג) בז לדבר, המנזה את הדבר מן הדברים יחבללו

תאר במשקל השם לגזרת פעול מן הכפולים ובמקף שב החולם לקימן חטף: * (י) מתרשש, מכחי העין או מן הכפולים ענין הרשות והעוני: (ט) אור, משל על רוב הטובה: ישמח, בא על דרך ההשאלה ענינו התוספת ובענין הזה אמרו ז"ל לטפח הגדול שחוק ובהפכו אמרו טפח עטב: (יב) מחלה לב, בא עם הא, בפמיכות ויתכן להיותו מפעילה לא שיהיה שם: (יג) יחבל לו, ענין השחתה ור' יונה פירשו מענין אם חבול תחבול שלמת דעך: * ופירוש הססוק יס מתעבר כלומר מראה עצמו יגשור ואין לו פלוס ויש מי שיבזה עצמו ענין החן עשיר והו וסוק רב כלומר והון רבכלו: * וי"מ כ"י"ם מי שיפלה להיות עשיר ולא לו כל מאומה ומתרושש

וירא מצוה הוא שלום :
 תורת חכם מקור חיים 14
 לסור ממקשי מות :
 שכר טוב יתן חן 15
 ודרך בגדים איתן :
 כל ערום יעשה בדעת 16
 וכסיל יפרש אולת :
 מלאך רשע יפול ברע 17
 וציר אמונים מרפא :
 ריש וקלון פורע מוסר 18
 ושמר תוכחת יכבד :
 תאורה נהיה תערב לנפש 19
 ותועבת כסילים סור מרע :

חרא מצוה הוא יסול' יקבל שכר . ומדרש תילים דורש צו לדבר יחבל לו על דוד שאמ' לפני הקב"ה רבנו של עולם מה הנאה בשוטי' שצראת אמר לו חייך סוף שתטטר' לשטות כשנא לפני אכיש להשתגע ויורד רירו אל זקנו וגו' (ש"א כ"א) : (יד) תורת חכם מקור חיים . שהיא מלמדתו לסור ממוקשי מות : (טו) ודרך בגדים איתן . קשה לו ולאקרים : (טז) כל ערום יעשה בדעת . ונעשהו . כגון דוד יבקשו לאדוני המלך בער' יפה וגו' (מלכי' א' א') : וכסיל יפרו' אולת . זהו אשורוש (נעילה ב') ויפקד המלך . יודעים היו שלא ישא לכול' ויני

שהי' לו בת משמיכה : (יז) מלאך רשע יפול ברע . כגון בלעם שאמר לו הקב"ה לך עם האנשי' והרשיע להשיא לבלק עצה רעה לכך נפל בחרב : וציר אמוני' מרפ' זה משה רבינו : (יח) ריש וקלון . דלות וקלון באין על פורע מוסר : (יט) תערב לנפש . כשנא תאותו לו לאדם היא ערבה לנפשו ולכך תועבת כסיל לסור מרע לפי שערב

באור

סופו להיות כדרך לאותו דבר . וזה נאמר בלשון מליצה כמה מאד בלשון הקודש , יחבל לו (ויורד חיהרנטוועגן חויסגפפענרט) שיהי' נכרך לה כאשר יכרך העני לבסוף עת יבא הנוושה לחבלו . אמנם אין להעתיק כי אם הענין כי המאמר הזה אין לו טעם בל"א . ואזהרה גדולה היא לבלתי בנות דבר בעולם אם קל וקטן הוא מי יודע אם לא יבא יומו . ומה מאוד הטיבו חז"ל דבר באמנם , דוד אמר להק"ב רבש"ע מה הנאה בשוטים שצראת , אמר לו חייך סוף שתטטר' לשטות , כשנא אל אכיש נכרך להשתגע ויורד רירו אל זקנו לשנות את טעמו . ושומר מצוה , אפילו הקלה שנקלות , ישולם , כופה לינא ממנה תועבת . ומה רבו הספורים תורניים ומוסדי' שבגלל שמירת מצוה אחת ככול בעלה ממוקשי מות . (יד) תורת חכם , היא המקור ללכת בעת בימי חייו של אדם כי תשמרנו מן המוקשים אשר יבאוהו אל ההשמה והאבדון . ושני המקראות האלה משולבות הנה אשה אל אחותה לא יתפרדו , והמשכיל יבין . (טו) שכל טוב , שכל של טוב כי הוא עומד כנגד צוגדים . ויתכונס להיות טוב תאר השכל לפי שאין שכל טוב אלא לצדיק . יתן חן , בעיני הכריות שיקבלו דגרו , אמנם דרך הבוגדים אשר נפשו מלאה זרמה . איתן והוא תואר הוכח

אער יעדעס געכאָט עהרפֿירכטעט ווירד ראָפֿיר
בעלאָהנט .

14 לעהרע דעם ווייען איזט קוועללע דעם לעבנס ,
אום דען שלינגען דעם פֿרדערבענס צו ענטגען .

15 דעם פֿראָממען פֿערשטאַנד מאַכט איהן
האַלדזעליג ,

דער טרייאַרלאָזען בעטראַגען מאַכט זיין
ווידערווערטיג .

16 אַללעס וואָס דער קלוגע אונטערנימט פֿעררעטה
קענטניס ,

דער טראַר דזענגט אַרלענטהאַלבען ווינע
אונטוויסענהייט אויס .

17 טרייאַלאָזער באַטהע שטירצט אינס אונגליק ,
טרייאַר געשעפֿטסטרעגער ברינגט הייל .

18 דען זיטענפֿרעכטער טריפֿט דירפֿטיגקייט אונד
שמאַך ,

ווער אויף פֿערמאַהנונג מערקט ווירד פֿרעהרט .

19 ליידענשאַפֿט אונטערדריקען איזט זעלענלוסט ,
דיאָ טראַרן פֿראַכשייאַן דאָ ענטווייכע
דעם לאַסטער !

הונד על הקושי והחוק
שאי אפשר לעמוד
בנגדו, ובעמדו פה נגד
חן תרגמתיו (ווירד -
ווערטיג) שהוא הפך
החן ומבאר ככון טעם
איתן . (טז) כל ערום,
הערום הוא מורה בכל
אשר יעשה כי יש דעת
בקרבו, ואפילו בשית
חולין ובשחוק יורה את
דעתו, אבל הכסיל
יורה בכל מעשיו את
חסרון ידיעתו . ואמר
יפדוש שהוא הפרסום
להראות לעין כל את
מהותו ע"י מעשיו .
והכסר' דוד כריד
לעכר תרגמו (דער
ווינע האנדלט איט
טטעטר פֿאַרייכט ,
דער טאהר בָּגעהט
זינע נארהייט
עפֿנטליך) , ר"ל
שמתולדת החכם לעשו,
את מעשיו בהשכלה

והתבוננת והכסיל עושה את כל בפרהסיא . (יז) מלאך רע , אלו
היה הנקוד לְרַאֲךְ נפתח הייתי מתרגמו נכון (דעם פֿרעפֿאָרט באַטי פֿרעפֿאָרט איט
זינע חניס (חוסטר) ואז יאות יפול ברע . אמנס לפי הנקוד בקיין, ולפי החלק
השני העומד ממולו לא ידעתי לתת טעם על יפול בנקוד הקל כי היה ראוי להיות יפיר
בהפעיל, ולכן התמתי גם אני בתרגומי לאמור (טטירנט חניס זונגליק) ויכול
להיות הכוונה על עצמו וגם על זולתו . וציר אמונים , הוא שליח נאמן כי אמונים הוא
תאר , מרפא , מביא רפואה ותשועה , כתרגומו אסיא : (יח) ריש וקלון , ישיגו
את האיש הפורע מוסר , וסתמו הסכם בלי פעל להורות כי הפורע מוסר ראוי להעניש
בהס . וזה מוליכת הלשון לחבר את הנשוא עם הכשואים בלי אמצע לומר שהס דבוקים
יקד מנד תולדותם . וכמוהו רבים בספר הזה , אשר יקשו בעיני הנלתי מבינים נקות ,
ויערכו לכפש המשכיל המבין . וכבר דברתי מתפארת המליצה הזאת בהקדמותי . (יט)
האווה נהיה , כשנאה תאותו לו לאדם היא ערבה לכפשו ולכך

ישלם , מענין שלום : (טז) איתן , תאר הנה לומר בענין קשה : (יח) פורע מוסר ,
ענינו הרישוק והבטול . ויש מפרשים אותו מדברי
דבותינו ז"ל למפרע כלומר השבת הדבר לאחור וההפך : (יט) תאווה נהיה , ענין שבר .
ומתורשע שזכר רש והיה לו חן רוב . מי אחר יש מתעבר שקובן ממון הרבה ואינו כותן לעניים ולא יקנה
לו כל מחומה כי ימות וישוב לאחרים חילו חבל המתרושע שבור כחן לאבינוים יהיה לו חן רב כי נדקמו
עומדת ליד וכשימות ילך לפניו נדקו הסך העשיר שלא ירד אחריו כבודו וכן אמר מוכבו אלוני נגזו לאחרי'
ואני נגמתי לפנמי :

- 20 **הַלֹּךְ אֶת חַכְמִים וְחָכְמָה** * **וְרַעַה כְּסִילִים יִרְוַע :**
שערב להם למלא תאוות : נהי' הוה * דבר אחר תאוה נהי' הקב"ה מתאוה שיעשה ישראל רכמו ובהיות תאוותו באה ערבה לו ותועבת רשעים שיסורו ידעתם למלאות תאוותו :
- 21 **חַטָּאִים תִּרְדֹּף רַעַה** * **וְאֶת־צַדִּיקִים יִשְׁלֶם־טוֹב :**
(כ) הולך את חכמי' יחכם ורוע' כסילי' המחברו לו כסילים להיות לו רועים : ירוע * ירוגן : (כא) חטאים תרדף רעה * אדם רשע רשעתו
- 22 **טוֹב יִנְחִיל בְּנֵי־בָנִים** * **וְצַפּוֹן לְצַדִּיק חֵיל חוֹמָא :**
רדפתו עד השמדו : (כב) טוב ינחיל * את וכותו ואת ממונו לבני בניו אבל חוטא אינו מנחיל לבניו כי כפון חילו וממונו לגדק כמו שכתוב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : (כג) רב אוכל כיר ראשים * ראיתי במסורת הגדולה רב אוכל שלשי' ושלשה רב קמנין, והו חטף קיץ ומחובר עם אוכל צמק * ואוכל, ראיתי שם נקוד פתח (ר"ל סגול שהוא פתח קטן) וטעמו לעילא, כמו את כל אוכל השנים הטובות (ראשית מ"א) ולפי נקודותיו זה פתרונו * הרבה תבואה באה לעולם על ידי ביר אכשים דלים כלומר הרבה תורה יובאה על ידי תלמידים שרבותיהם למדין מהם מתוך פלפולם שמפלפלים בהלכה : ויש נספה * ויש הרבה מהם שהם כלי' מן העולם בשביל לא משפט שאינן מהגין כשורה * ולענין התבוא' יש תבואה לוקה בשביל בעלי' שאינן מוכיח מעשרותיה ומתכות עניים כמשפט * ורבותינו פירשו במסכ' חגיגה * ויש נספה על שלוחו של מלאך המות שמחלף עם בשם ומומית את שלא הגיע זמנו אבל אם כן הוא איך ענין סוף הפסוק לדאשו :
- 23 **יֵישׁ נִסְפָּה בְּרָא מִשְׁפָּט :**
* הולך קרי * יחכם קרי

רדפתו עד השמדו : (כב) טוב ינחיל * את וכותו ואת ממונו לבני בניו אבל חוטא אינו מנחיל לבניו כי כפון חילו וממונו לגדק כמו שכתוב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן : (כג) רב אוכל כיר ראשים * ראיתי במסורת הגדולה רב אוכל שלשי' ושלשה רב קמנין, והו חטף קיץ ומחובר עם אוכל צמק * ואוכל, ראיתי שם נקוד פתח (ר"ל סגול שהוא פתח קטן) וטעמו לעילא, כמו את כל אוכל השנים הטובות (ראשית מ"א) ולפי נקודותיו זה פתרונו * הרבה תבואה באה לעולם על ידי ביר אכשים דלים כלומר הרבה תורה יובאה על ידי תלמידים שרבותיהם למדין מהם מתוך פלפולם שמפלפלים בהלכה : ויש נספה * ויש הרבה מהם שהם כלי' מן העולם בשביל לא משפט שאינן מהגין כשורה * ולענין התבוא' יש תבואה לוקה בשביל בעלי' שאינן מוכיח מעשרותיה ומתכות עניים כמשפט * ורבותינו פירשו במסכ' חגיגה * ויש נספה על שלוחו של מלאך המות שמחלף עם בשם ומומית את שלא הגיע זמנו אבל אם כן הוא איך ענין סוף הפסוק לדאשו :

באור

ולכך תועבת כסילים לסור מרע לפי שערב להם למלאות תאוותם, כן פי' רש"י ז"ל ועמו רוב המכרשים ואסריהם העתיק אהוני החכם ר' דוד פרידלענדר בגירדן בפרידיגן חייט זעענלואסט, דרוק טייחן טזהרן : דאז בעזע לזאסן * אמנם לא נראה לי לתרגם בדרך הזה, ראשון לא יאות, הערב לנפש, שהוא מורה ע"פ הרוב על עונג הנפש המשכלת, ואין לנפש המשכלת תענוג במלאות התאוה * ובפרט בתאוה חומרית * ואם תאמר הלא כתיב ועץ חיים תאוה באה ? איך זה תאוה חומרית אשר תמשכ כרעה לבעליה כי אם החפץ אל דבר מן הדברים והשגתו כאשר תרגמתיו (בחוד ערפיליאוטר ווהונט) ; ושנית הלא מחק המבחר ספר זה לראות על התנגדות חלקי הכתוב בהתיכב זה שול זה, כי היא ראשית לכל תכאי המליצה וקודמת במעלה ובטבע לכל דרכי המשל כאשר זכרתי בהקדמתי, ולפי הבאור הזה יהיה החלק השני מן הכתיב נתינת טעם לחלקו הראשון ? ועוד שלישיית לא יתכן לבעל משל מוסר, אשר לשוא ידבר אם לא ישום הנסירה ליקוד מוסר בכל מחשבותיו, לתת טעם ונתנגד לנסירה, כי לפי באור זה יתראה החכם ממש כמזכה רשעים בדיון ? וגם, רביעיית, הנסיון יורה כי אחר מלאות התאוה תחשב בה נפשו של אדם ? אמנם לי נראה ההיפך * תאוה גרוה היא תאוה שהיתה ועברה

20 ווער מיט ווייזן אומגעהט ווירד זעלבסט ווייזע ,
ווער זיך אן טראָרן אַנשליסט ווירד זעלבסט
אין טראָר .

21 דאַז לאַסטער זעלבסט פֿערפֿאַלגט דיא זינדער ,
דיא פֿראַממען בעלאָהנט איהרע טוגענד .

22 דער פֿראַממע פֿרערבט זיין גוט אויף שפעטע
ענקעל ,

דעם זינדערס פֿערמעגען איזט דעם גרעסטן
אויפֿבעוואַהרט .

23 ערעס פֿעלד אורכאַר געמאַכט גיבט פֿיל נאַהרוג ,
וועזענטליכעס גוט שלעכט פֿערוואַלטעט געהט
צו גרונדע .

ועצרה, כהיות המתאזה
מושל ברוחו , הוא
תערב לכפּש , כאשר
יורה הנסיון , ויהיה
גדיה הנפעל משרש
היה שהוא מורה על
דבר העצר ובטל , כמו
הנה באה ונהיחה
(יחזקאל ל"ט ח')
שפירושו הנה באה
הכנאה ועצרה . וכנגדו
וחעבת כסילים
להשמר מזה והם
עתפברים אל הרע
ואי אפשר להם למשול
ברוחם . והנה להיות

ווער

כי ראשון לכל קקיהמוסר הוא סור מרע , כי ע"י הסרה מן הרע יבא לכלל ועשה טוב ,
לכן אמר בלשון כמלצה וחועבת כסילים הדבר שיתענו הכסילים הוא המכונה סור מרע ,
ויש מן המפרשים מסכימים קצת לדעת הזאת , וקצתם אמרו גדיה מלשון נהייתי ונחליתי ,
והכונה קרובה לדברי . (ב) הולך , אזהרה על האדם שיבדור לו חכמה טובה כי מומנו
תנא לו טובה או רעה . והמתחבר לחכמים סופו ליחסם . אמנם רוע כסילים המתחבר
אל חברת הכסילי , מלשון ריעות , ירוע , ישפת , כמו תרועס בשבט צרול . ובלשון
הקודש נכתב בלשון נופל על לשון . (כא) חטאים , הרעה תרדף את החטאים , והטוב
ישלם את הנדקים , כן הוא שיעור הכתוב . והוא מאמר מוסרי לאמור : שמלבד שכר הטוב
ועונש הרע , יש במהות הטוב והרע תשלום ופרעון ; כי החוטא לא יכוח ולא ישקוט כהיות
חטאו מול לבו תמיד אשר ירדפו ויבעתהו , לא כן האיש הנדיק כי דומיה לו וכל מתצבותיו
ברופים תמיד בלי ענב וסדרה . (כב) טוב , הנדיק שהוא טוב יקחיל מטובותיו ותכותו
על באים אחריו , אמנם הרשע לא יקחיל לרעו , ואם יכונ קילם הוא פסון לנדיק . ע"ד
יבין רשע וילבש נדיק . (כג) רב אוכל , הכתוב הזה הוא קשי ההצנה מאוד , והמפרשים
פירשו בזה שפירשו איש איש לפי דרכו . ולדעתי בא להורות על ההכנה והסדר בהכנסת
האדם והבולאותיו , וכי יש להוציא מחיה מדבר כמות זשפל ע"י העמל והשמירה . ולהפך כי
ישחת ויאבד הון רב אם לא ישתמש בו כראוי וישמרנו כמשפט . וזה שאמר ניר והוא שם
הפעל כמו נירו לכס ניר (חורבאר אחכין) וזה תקון ארץ לא זרועה לעשותה מגדלת
תבואה כמו שקראו חז"ל שדות המנווירות , ראשים והוא תואר על השדות הראשים שאין
בהם הסגולה לגדל זרעונים , ואז יהיה לך רב אוכל , כמא שם בכח השדות הראשים אם
במשפט תתקנו אותם להוציא אוכל

י"מ אותו ענין הויה כמשמעו ופירושו תאזה כהיה בזמנה תערב לכפּש ולפיכך תועבת
כסילים סור מרע לפי שתבא להם תאותם :
(ב) ורעה כסילים , שענין רעך ורע אביך (משלי כ"ז) : ירוע , מבנין נפעל ענין שר :
(ג) רב אוכל , במחק ישוב הקולס לקמן חטף : ניר , ענינו
קרישה תרגום ולחרוז קרישו (שמואל ח') ולמיכר ניריה ובדברי רבותינו ז"ל
שדה ניר נירה שנה ורעה שנה : ראשים , באלף ושרשו רוז ופירוש הפסוק העמים
המתעסקים בעבודת האדמה יגיעו לרוב אוכל ויש נספה בלא משפט פירוש ויש
עשיר נספה בלא משפט הזרעה כלומר אם לא יתעסק בעבודת האדמה יהיה נספה וילך
עשור בענין רע , שנת עבודת האדמה וגנה אהבת הכסף כמו שאמר בספר קהלת :
גִּסְפָּה , ענין כליון :

24 **הַיֵּשֶׁב שְׁבִטוֹ שׁוֹנֵה בְנוֹ** • (כד) קצף שצטו • סופו שזכא את בנו שראוהו בצופו יזכא לתרבו' רעה: שחרו מוסר • תמיד לבקרי' מייסרהו: (כה) לשזבע נפשו • דומה שיהא שבע (ס"א) ונכת' תחתיו) תחס' אינו דומה שיהא שבע:

25 **וְאֵהָבוּ שְׁחָרוּ מוֹסֵר:** • (כה) מוסר • תמיד לבקרי' מייסרהו: (כה) לשזבע נפשו • דומה שיהא שבע (ס"א) ונכת' תחתיו) תחס' אינו דומה שיהא שבע:

יד

I **חֲכָמוֹת נָשִׁים בְּנִתְּהוּ בֵּיתָה** • (א) חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

2 **וְאֵלֶּיָּהּ בִּידֶיהָ תִּהְרָסְנָהּ** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

3 **הוֹלֵךְ בַּיֵּשָׁרוֹ יֵרָא יְהוָה** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

4 **וַיִּגְדֹּל דַּרְכָּיו בַּזֵּהוּ** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

5 **בְּפִי-אֵוִיל חוֹטֵר גְּאוּוּה** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

6 **וְשִׁפְתַי חֲכָמִים תִּשְׁמָרוּם:** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

7 **בְּאֵין אֲלָפִים אַבּוּס בַּר** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

8 **וְרַב־תְּבוּאוֹת בְּכַח שׁוֹר:** • חכמות נשים • בנתה ביתה • חכמת נקוד פתח שאינו שם דבר • אלא החכמות • שצנשים בזכות את צתייהם שמתקיימו' על ידיהן כמו אשתו של און בן פלת • כמו שמפורש בפסוק חלק: ואולת • ואשה שוטה בידיה תהרסנו תהרס בית' זו אשתו של קרס: (ב) הול' בישרו ירא • מי שהוא ירא ה' • ומי שהוא כלוז דרכים • כלו' עקוס דרכיו • בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

עב

בזה להקב"ה: (ג) בפיו איל חוטר גאווה • כגון פרעה שאמר (שמות ה) מי ה' אשר אשמע בקולו: תשמורם כמו שמר' תשמר את החכמי': (ד) באין אלפים אבוס בר • באין שורים האבוס ריקס שאפילו בתן און מצוי בבית: בר' נקי וריקס כלומר במקום שאין תלמידי חכמים אין הוראה כמלאה כהלכה: (ה) ויפס

באור

אזכר רב, ויש דבר שהוא כבר לפנינו כמו להנחיל אוהבי י, נספה הולך לטמיון בלא משפט אם לא ידעו בעליו להשתמש בו כמשפט • ויש מהמפרשים אשר בארו קרוב לזה • (כד) שחרו מוסר יתחיל באשר ימיו ליסרהו כי אז יועיל • (כה) צדיק, הנדיק לא יתאזה למותרות כי אם למען השביע נפשו, וזה לחס למען החיות נפשו, אמנם הרשעים יבקשו מותרות:

ד' (א) חכמות, של הנשים העוסקות בצרכי ביתם בסדור נאה ונכון, בנתה את ביתה של כל אשה חכמה; וחולתן הנשים העוסקות בדברי הבל ומקשות שמתן כל היום ואינן מגיחות על בדיק ביתם והנהגתו תהרום את הבית כאלו תעשנה במיד ובירדים ממש: (ב) הולך בישרו, הוא הנדיק המתהלך בתומו לעשות כפי תעודתו אשר נועד לה במק הצורא יתעלה, הוא ירא ב', כי זאת היא יראת האלהים האמתית, ונלוו דרכיו, הכללו מדרך הישר שהוא מדרכיו, הוא בזה אלהים אשר חסן שיהלך בתומו • (ג) בפיו אויל, בדבריו של אויל מונחיס ערשי

גאווה

24 ווער זיינעם קינדע דיא רומהע ענטציהט דער האססעט עם , ווער עם ליבט ציכטיגעט עם פריהצייטיג .

25 דער פראממע ווילל נור זאטט זיך עסען פֿרעפלער שרלונד איזט ניכט צו פֿיללען .

יד

1 דער פֿרויזאן קלוגהייט ערבוואט דאז דהויז איהר אויף , לייכטזון רייסט עם מיט הענדן גידער .

2 ווער אין רעכטשאַפענהייט פֿארטוואַנדעלט איזט גאָטטעספֿירכטיג , ווער גאָטט פֿעראַכטעט בעטריט קרומן פֿפֿאַד .

3 אים מונדע דער טהאַרן קיימט פֿרעכהייט אויף , דער פֿראַממן מונד יעהטעט זיא אים .

4 וואַ רינדפֿיה מאַנגעלט , בלויבט דיא קריפּפע פֿיל געטריידע רייגט אין דעם אַכסן קראַפֿט .

הגאווה , ונראה גם החומר , והוא ראשית האילן זכאתו משרשו על פני הארץ, כתרגומו, וקתא: שפתי חכמים השמורם , לפי דעת המפרשים יהיה לשון שמירה, והוא שהשפתי ישמרו את החכמים לכלתי יבואו לכלל גאווה, והוא קשה מאוד לכוונו ככון עם החלק הראשון, וגם לאדם איש על לב שהיה ראוי להכתב תשמודם או תשמוהו , ולא תשמוהו ; והכן מלך אמר , שכל השורק במקומו , אמנם לא כתן טעם . לכן נראה יחנני שמיר כמו שנאמר בצפורן שמיר , וכן מי כנר דברתי בהקדמתי , איש מן המשלים שיש להם כוונה שניה וכללת דברים הרבה, ולקח פרט מן הכלל ללמד על הכלל כולו (עיין שם) וזה אחד מן המשלים ההם , ולמודיו יקרי הענין מאל . והנה אם נתבונן על העצמיים והפעולות אשר בארץ נראה שהם קשורים יחד בסבות ומסובכות כשלשלת אשר ישלשלו חוליותיה אשר אחתה , והולכות וסובכות אחת בסבת רעותה , ואם נשברה אחת יעמדו כלם מלעשות את מלאכתם ; כי החלק מביע את הכל והכל מביע את החלק , והחלק בסבת הניעותו את הכל יתכווע גם הוא . וזה שאמר פה בדרך משל מן השור , באין אלפים אבוס בר , כמו שהשור הזה שזריך לאבוסו אם יחיה , כן תזטרך

מכלל יופי

יד (א) תְּכַבְּוֹת גְּשִׁימ , נפתח והוא תאר ופירושו כל אחת מהחכמות שבנשים בנתה ביתה : וְאֹרְלָתָּהּ , פירוש אשת אולת כי אולת שם דבר ולא שם תאר וכן אולת אדם תסלק דרכו (משלי י"ט) ויתכן להיות השם והתאר משקל אחד ויהיה ואולת תאר בפלס עֵצְרֶת ואף על פי שזה חירק וזה פתח הכל אחד במשקל :

* (ג) חֲמֹר גְּאֹוָה , תרגום מטה חוטרא * ונשרש חטר סירש דכי ווכה בפי כהיל חוטר גאווה יאמר כי כפי האול

מטה הגאווה שמדבר גאווה וגדולות על כלומר סיכוסו מכות גדולות על דבריו :

האנשים ולרבי יוכה פירש אחר בשרשו : תְּשִׁמּוּרָם , היה ראוי בקמן חטף עם הפכויו כמו הוא וְהִדְרָפָם כִּפְנֵיכֶם (הוּסע כ"ט) בְּאֹרְתִי וְאֶסְרֶם (הוּסע י') ונא השורק במקומו : (ד) בְּאִין אֲלֵפִים אַבּוּס בָּר , בהעדר הכקר יהי' אוצר התבות נקי כלומר ריקס כמו פתחו מאבוס' (ירמי' ב') , שפירושו

עד אמונים לא יכוב
 ויפיה כזבים עד שקר
 בקש ר"ץ חכמה ואין
 ודעת לנבון נקל
 לך מנגד לאיש כסיל
 ובל ידעת שפתי דעת
 חכמת ערום הבין דרכו
 ואולת כסילים מרמה
 אולים יר"ץ אשם
 ובין ישרים רצון
 רב יודע מרת נפשו
 ובשמחתו לא יתערב זר

5 (ה) ויפיה כזבים
 ותמיד מדבר כזב עד
 שקר: (ו) בקש לך
 קכמ' כשהנח בדרך
 6 א החכמ' אינו מוכח'
 בלבו: (ז) לך מנגד
 לאיש כסיל תתחבר
 תמיד חלו: ובל
 ידעת. סופך שלא
 7 ידעת חכמה: (ח)
 חכמת ערום הוא.
 שהוא חכם הבין
 דרכו. לפלס
 8 אורחותיו: ואולת
 כסילים היא המרמה
 שבלבס
 9 שמוצאתם לדי
 עפשות: (ט) אוילי'
 יל"ץ אשם. שהם
 חוטאי' שנריכז לתת
 ממון למו שחטאו לו
 10 ויל"ץ בעדס אשם
 שהם מביאי' במוכ'
 לו כמו הפלשתי' ש'
 (שמואל א' ל') קחו

לכס טחורי זהב ועכברי זהב והבאת' לאהי ישרא אולי יקל ידו מעליכס: אשם.
 (אמכד"א בלע"ז): ובין ישרים רצון: (אפיימויט בלע"ז). הקב"ה מרוכ' להם:
 (י) לב יודע מרת נפשו. טרחו ויגיעו שעמל בתורה לפיכך נשמחתו לא יתערב
 זר כשיקבל שכרו לעתיד: (יב) יש

באור

תכשרך האבוס אל השור כי מבלעדי עבודת האדמה לא ישיג האדם את התבואה, וכן הוא
 בכל דבר שבעולם תקיים הצריה בעבודתה, והעבודה תקיים ע"י הצריה המיועדת לה,
 ולזאת ישתדל האדם לעמול בעבודתו איש איש כפי מתת אלהיו אשר יעדו לה, ולהוציא מן
 הכח אל הפועל את אשר יהי לאל ידו לעשות, ומבלעדי העבודה ההשתדלות והחריצות לא
 יהיה האדם ראוי להחשב צריה, וימי חייו להבל ולריק, כיבוראו אשם נכחו להיות לתועלתו
 ותועלת זולתו, וזה שאמר בדרך משל ורב הבואות בכח שור, שאם יוציאם מן הכח אל
 הפועל יהיה תבואה לו ולבעליו. והבין זה. (ה) עד אמונים, כבר דבר מזה למעלה
 ויבוא עוד בספר הזה. וכאן פירושו, שמי שמגיד דק נדק, גם לא יכזב בשאר דבריו,
 אמנם מי שהגיד שקר נדק איכא ראוי להאמין את דבריו כי הוא מוחזק לשקרן. (ו) בקש,
 אמר שאי אפשר לאדם כל זמן שלא הסיר מאתו מדות הלטים להשיג חכמה, ואם יבקשה בכל
 מאמצי כחול לא יוצאנה, אמנם לאיש נבון היודע להסיר מאתו תרפי הבערות וסיגי חנוכו
 בין הלבים תחלה, נקל למכוא דעת. (ז) לך מנגד לאיש כסיל, אמר הראב"ע בהיות
 המלה קשורה עם מ"ס הוא עבין ריחוק ובהיות עם למ"ד הודיע קירוב לדבר עכ"ל, ונאם
 אש מה שבאר. ואומר אני כשנא עם מ"ס ולמ"ד

- 5 רעדליכער צייגע זאגט ניא אונזארהרהייט , ליגענהאטער פֿרברייטעט אללענטהאלבן ליגען .
- 6 אומזאנסט זוכט דער שפעטער וויזהייט , ער פֿינדעט זיא ניכט , דעם וויזען קעמט זיא לייכט ענטגעגען .
- 7 געהע אימער דעם טהארן געגענאיבר , דוא ווירסט קיין פֿערנינפֿטיגס וואָרט געוואָהר .
- 8 זעלבסט ערקענטנים בעצייכנעט דעם קלוגן וויזהייט , זאָ וויא זעלבסט טיישונג דעם טהארן דומהייט .
- 9 דיא אונגרעכטן ווערדן איינאָנדער דורך לאַסטער עמפֿאָהלן , דיא רעכטשאַפֿן דורך אינרע צונייגונג .
- 10 דאָ הערץ קענט זינגן געהיימן גראַם אַם בעשטען , אַויך אַן זינגן פֿריידע קאָן קיין פֿרעמדער טהיילנעהמן . פֿרעפֿלר

יחד הוא ענין קרוב ורחוק , כלומר שלא תתחבר עמו כ"א תלך מנגד לו במקום שמוכל לראות אותו ולהשקיף על מעשיו , וכל התבוננתך בל ידעת שפתי דעת שלא תמונא אפילו דבר חכמה אחת בכל דבריו . (ח) חכמה , עיקר חכמת הערום היא להכיר את מקומו ואת מעלתו , כי הכרת עמו היא עקר כל מוסר וכל חכמה וכל מדע . וחכמי היונים כתבו על שער היכל החכמה שלהם דע אח עצמך . ואולת כסילים מרמה , עקר אולתם היא המרמה , עי"ז חושבים רע טוב וטוב רע , מר מתוק ומתוק מר . (ט) אוילים וליץ אשם , בין אוילים יליץ אשם . האהבה והנבירה יבא ע"י האשם המולין בינותם , אמנם אהבת הישרים הוא רצון וזה חמדת הנפש המושכלת ותשוקתה להדבק בחברת רעים נדיקים וישרים . (י) לב , לפי דעת המפרשים ורוב המבשרים יהי טעם הכתוב כמו שתרגמתי בפני , וזה כי לב האד' יודע לפעמי' צרתו שממרת את נפשו , וזינו יכול להוכיחו משפה אל החן מטעמים הכמוסים אתו . וכן באמתו , כי לפעמים ישמח על דבר שאי אפשר לתת לזר חלק בו . אך עוד לי פירוש אחר הנכון מאוד על פי הנסיון . וזה , כי בא להורות על מדת האיש הרחמן והטוב לבב , שהמדה הזאת היא לפעמים מרת נפשו כי יחוש יותר מתהפוכות העולם ורדיפת הזמן ועושי העריצים

מכלל יופי

שפירושו אורחות ,*) ובשרש בר פירש אחר להריק"ס : וְרַב תְּבוּאוֹת , במקף ישוב החולם לקיץ חטף : (ה) אָמוּנִים , שם : לֹא יִכּוֹב , פי' אפילו בדברים שאינן עדות כלומר אפילו בדברי הבאי לא יכזב : וְיִפְיֵחַ קַוְבִּים , נקרא הדבור בלשון הזה לפי שהוא נפישת הפה כלומר מי שידבר כזבים בדברי העולם כן יעיד עדות שקר מפני שהורגל בזבים :

(*) ובשרש בר פירש הריק"ס באין אלפים חכום בר ענין תבואה כמו בר ולחם ומזון ופירושו באין אלפים קיץ חכום כר ופירושו חכום מנוחה כמו שמתו מאבוסיה ואין עומד במקום שנים כמו תקות עניים תאבד לעד . והראב"ע פירש באין אלפים יש חכום אחד מן בר והוא התבואה הנקיה מן התבן ורב תבואת וחבוסים רבים מלאים בר בכח שור : (ז) לֶךְ מנגד לאיש כסול , מירשנו אש תתאבד לאיש כסול לא תדע שפתי דעת והשאל"ע כסובי כהיות מלת נגד קבוצה עם מש הוא ענין ריחוק ובהיות עם למ"ד מורה קירוב לדבר והמ"ס משמש במקום שנים כמו מאל אביך כלומר לך מנגד והתרחק לאיש כסול וממנו שלא ירעית שהוא איש שפתי דעת : (ט) וְרִיץ אֲשָׁם , ענינו תוכן הדבר והטענה : (י) מְוַדֵּת גִּפְשׁוֹ , בקמן חטף והוא שם סמוך והריש דגוש' ובמוכרת ק"ה : (יא) ישריה

- II בִּירַת רָשָׁעִים יִשְׁמַד (יב) יש דרך
ישר לפני איש. עובר
עבירה ואומר אין זה
עבירה: יש דרך ישר
- I2 וְאֶהְרֹל יִשְׂרָיִם יִפְרִיחַ : לפני איש דרך ישר
הית' בעיני עשושהי'
איש שדה ואחריתם
ונו' (יג) גם בשחוק'
שהקב"ה משחק עם
עובדי כוכבי' בעול'
הזה יכאב לבם
לעתיד לבא וכן הוא
אומר ואתם תנעקו
מכאב לב (ישעיה
ס"ה): (יד) מדרכיו
ישבע סוג לב. עשו
ומעליו איש טוב.
- I3 גַּם בְּשֹׁחֵק יִכְאֵב לֵב : יעקב: (טו) פתי
יאמין. לדבריהם
וניסת אחריה' ד"א
בשחוק' יכאב לבי שחוק'
לכסיל. עשות זמה
(לעיל' כ"ג) וסופו
יכאב לב סוג לב רשע
- I4 מִדַּרְכָּיו יִשְׁבַּע סוּג לֵב : כמו (לקמן כו) כסף
סיניס. כונו הוא שם
הפסולות סוג הוא
- I5 פִּתְיוֹ יִאֱמִין לְכָל דָּבָר : ומעליו איש טוב וממעל לו לרשע יהי' הדקיק: פתי יאמין
לאנשי רכיל. וערום יבין לאשורו לפסיעותיו כלו' ינפ' מלריב וימתין עד וידע לו א נכון:
- I6 חֲכָם יֵרָא וְסָר מֵרַע : וסר מרע. מן הרעה: וכסיל מותעבר.
מתחזק לעבור בחזקה: ובועט. ומחליק וכופל בארץ (כמו בארץ שלום אתה בוטח
ות"י את מתבעט וכפול. מחליק) (ירמיהו י"ב ה') וי"מ מבטקון ממש צהיכלו בוטח
לומר לא תבואני רעה: (יז) קצר אפים. הממחר לנקום כעמו: איש
- I7 קִצְרֵי אַפִּים יַעֲשֶׂה אִוֵּל : ואיש

הכסף המעורבב בפסול' ומעליו איש טוב וממעל לו לרשע יהי' הדקיק: פתי יאמין
לאנשי רכיל. וערום יבין לאשורו לפסיעותיו כלו' ינפ' מלריב וימתין עד וידע לו א נכון:
(טו) חכם ירא ה' מן הפורענות: וסר מרע. מן הרעה: וכסיל מותעבר.
מתחזק לעבור בחזקה: ובועט. ומחליק וכופל בארץ (כמו בארץ שלום אתה בוטח
ות"י את מתבעט וכפול. מחליק) (ירמיהו י"ב ה') וי"מ מבטקון ממש צהיכלו בוטח
לומר לא תבואני רעה: (יז) קצר אפים. הממחר לנקום כעמו: איש

באור

מוולתו, ואמר לב יודע לב המסוגל לדעת ולהחיש הוא מרירת הנפש, לבעליו, כי יחשו
יותר מוולתו, אמנם גם לו מעלה יתרה בשמחה כי גם זה יחוש יותר מוולתו. ולקח את
הדמיון מן המשקה אשר בבוא לתוכה דבר זולתה תשתנה מראיה, ובהשאלה לבדה מבלי
יתערב בה דבר זר תהיה כלולה וטהורה. וכן הוא בלב האדם. ויהי' לפ"ו תרגומו (חיין
פיה לבוזהרם הערץ החוט חיין בוחנרר לידן, הינגעגן בוייבט אויך זיינע פריידע
אונפראייטט) ולתרגום זה תסכים עמדי הנגינה במלות לב יודע. (יא) ביה רשעים,
הגית הגדול והחזק של רשעים והוא משל על גדולתן של רשעים שאין לה קיום וחזוק כ"א
ישיר, אבל אהל ישרים, אף שאין השעה מנלמת להם והם יושבים רק באהל, בכל זאת
יקיימו על הארץ, כי יפריח בכל עת. (יב) יש, אזהרה לבקר היטב את דרכיו ולא
לשפוט במראה עין לבדו, כי אם לבחון

- 11 פֶּרַעֲלָר פֶּאֲלָאֵס ווירד צולעצט פֶּערווייסטעט , דער פֶּרָאָמָן לויבע ווירד אימער בליהן .
- 12 מַאֲנַכֶּר גלויבט ער זיין אויף רעכטעם וועגע , אָם ענדע אָבער פֶּיהרט ער צום פֶּערדערבן .
- 13 זעלבסט לאַכען ענדיגט מיט שמערץ , דאַז ענדע יעדער פֶּריידע איזט טרויריגקייט .
- 14 דער היילער ווירד זיינער שליכע וועגען ביסען , דער ערלע געניסט זינר טהאַטען לאָהן .
- 15 דער איינפֿעלטיגע גלויבט יעדע זאגע , דער קלוגע אונטערזוכט ערשט איהרן גרונד .
- 16 דער וויזע איזט מיסטרויאיש געגן זיך זעלבסט , אונד ווייכט פֶּאָם בעזען , דער טהאַר העלט זיך פֶּיר צופֿערלעסיג אונד ווירד פֶּערפֿיהרט .
- 17 דער יעהעצאַרניגע האַנדעלט נור טהעריכט ,

הוא ונעים מאוד לחיך מבין . הנה מלמודי חכמת מוסר שלא להרבות בשמחה , וזה בתענוגי העולם ; כי המרבה בהם משחית גופו ונפשו . ואמר החכם : הבט נא האדם וראה כי מתולדת האדם איכאז לבו גם בעת שיוולא פיו שחוק , ובה סימן כי לא נועד האדם להרבות בשמחה זו . ואחריתה שמחה חוגה , סוף סופה של השמחה להיות תונה . או ע"י יסורים או ע"י התענוג , כי בהרבות בה תתענה הנפש . ומה יפה דבר עליו מזורר אשכנזי בשיר דומה לזה .

ניין , דער מענש איזט צור פֶּריידע ניכט גמאַכט , דרום וזיינט זיין אויג ווען ער הערצליך לאַכט .

(יד) מדרכיו , ממששיו יטבע איש סוג—לב , והוא החקף ואיש התהפוכות , ושרשו סוג , והוא קרוי לשרש נסג ושניהם יונדקו לפי תרגומי , כי או מלשון סיגים או מלשון נסוג אחר יקרא החקף סוג לב . ומעליו , כמו ממעלליו ממששיו הטובים יטבע איש טוב . (טו) פהי , הוא אשר אינו יודע להבחין בין דבר והפוכו . לאשורו , לפי הכונה הראשונה הוא לפסיעותיו שאינו פוסע פסועה עד שיבטין תחלה אם לא יחטא במהלכו , אמנם אנכי תרגמתיו לפי הכונה השניה ולפי הענין . ובאמת שרשי אשר וישר קרוכים מאל . (טז) חכם , החכם הוא מתיירא מן החטא ואינו בוטח בתקפו לעמוד כנגדו ולכן הוא סר מרע , אבל הכסיל בוטח בתקפו לעמוד נגד החטא ומחעבר ר"ל שהוא מביא את עינו לידי עבירה : (ז) קצר אפים , הממהר לנקום בעסו אף שהדין עמו ואינו עושה

מכלל יופי

(יא) יפְרִיחַ , פועל עומד : (יג) גם בשחק , ענינו אפילו וכן גם לרעהו ישנא רש והס ענין רבוי : (יד) סוג לב , ענינו התאחרות והתנכרו' והוא תאר : ומעליו , פירשו אותו מענין והנה עלה זית (בראשית ז') : (טו) פתי , השוטה וקרא כן לפי שהוא נוטה לכל דבר : (טז) מתעבר , ענינו הקנף והקרון : (ז) קצר אפים , ממהר לבעוס : (יח) פחאים

18 ואיש מזמורת ישגה :
 נהירו פתאים אולת
 וערומים יכתירו דעת :
 19 שחו רעים לפני מוכים
 ורשעים ער שער צדיק :
 20 גם לרעהו ישגה רש
 ואהבי עשיר רבים :
 21 בך לרעהו חוטא
 ומהונן עניים אשריו :
 22 הלא ירעו חרשי רע
 וחסד ואמת חרשי טוב :
 23 בבל ערב יהיה מורר
 24 ודבר שפתים אך למחסור
 עטרת חכמים עשרם
 אולת כסילים אולת :

איש מזימות
 מחשבות ענה
 דעה: (יח) יכתירו
 דעת יעשיהו כתר
 לראשם וסוף: (יט)
 שחו רעו לפני טובי
 לעתיד: (כ) גם
 לרעהו ישגה רש
 אפילו לשושבינו
 וחובביו: גם ל'
 אפילו: ישגה רש עם
 הארץ שאינו יודע
 לנהוג כשורה: (כג)
 בכל ענב בכל גיע
 מלאכה יהיה ריוח
 אבל דברי הנל אך
 למחסור: (כד)
 עטרת חכמי עשר
 מהם עשירי בתור:
 ואולת כסילי אולת:
 קלקלתן של כסילים
 היא האול שנתעללו
 ין

באור

עושה עול מ"מ הוא
 עושה אולת, אבל
 איש המזימות הכומר
 שגאה בלבו, ומזים
 להרע לרעהו במלאו שעת הכושר הוא ראוי להשגה.
 ונחלתם היא האולת, אמנם הערומים במעשיהם סופם להיות מוכתר בדעת. (יט)
 שחו, אין

* ענוים קרי
 מציל
 חלק הפתאים
 להיות מוכתר בדעת. (יט)
 זה

פירוש כן המד פים על פסוק י"ח וכ"ד.

* הכונה לע"ד שמהרץ הפתאים שלא להתיישב בדבר. הנה בבחינה זאת האולת בא להם פתאום, כמו הגתלה ה"ל ירושה: אמנם הערומים הם מתוכים ומתיישרים בכל ענינם וזה שאמר יכתירו דעת ע"ד כתר לי זעיר [איוב ל"ו ב']:

* הכונה לע"ד כמו שהכסיל אף אם הוא עשיר לא תוסר ממנו אולתו והפרוטה באופן זה איננה תהלה, וגרה איננה מעלה. כן החכם אף אם הוא עני עב"פ כשאר לו סכמתו תמיד לעטרה:

3
9
0
1
2
23
24
זאת
הנ
(כ)
שפ
ואמ
לור
יות
הע
למ
הק
(יח)
(יט)
עני
העמ

- דער טיקישע איזט האסענסווערטה .
- 18 דער איינפֿעלטיגען ערבע איזט אלבערנהייט , דיא קלוגען שטיקען זיך מיט קענטנים .
- 19 שמיגט אייך אַ איהר עלענדן ! פֿאַר דען ערעלן ; בייגט דאָ קניאַ , איהר פֿרעפֿלער ! פֿאַר דען הויזפֿאַרטען דעם פֿראַממען !
- * * *
- 20 זעלבסט זיינעם פֿריינדע ווירד דער דירפֿטיגע פֿערהאַסט , דער רייכע האַט אימער פֿריינדע אין מענגע .
- 21 ווער זיינן נעכטמען גערינגשעצט איזט איין וינדער , ווער דען געכייגטן פֿריינדליך אויפֿנימט , הייל איהם !
- 22 פֿירוואַחר , לאַסטערשטיפֿטער געהן איררע ; וועה גוטעם בעפֿערדערט ווירד הולד אונד טרויא בעגעגנן .
- * * *
- 23 יעדע ערוואַרבע פֿערטיגקייט ברונגט פֿאַרטעהייל , נור שוואַצהאַטיגקייט איזט נאַכטהייליג .
- 24 דיא ווייהייטס-קראַנע איזט דען ווייזן רייכטהום , דער טהאַרן גראַסטהון איזט נור טאַנד .

זה מאמר מוסרי ביתר המשלים כי אם קריאת החכם, אחר שדבר על הכנה יטובת הנדיק ודעת הרשע כמעוררה בלבו המחשבה הזאת וקרא אל הרעים ואמר: שחו רעים וכו', אשרי אשר אתם רואים מעלת הנדיק שמו לפני-ורש"י ז"ל הרגיש בזה ואמר שחולעתיד . (כ) גם, כי הוא דרך העולם למאוס ברוש, ואכילו ריעיו אשר נתוועדו אליו יום יום בהיותו צומעמד הטוב יתרחקו ממנו בימי עכויותו וינאווהו, ולהסך בעשיר יתחברו עליו תמיד אוהבים אשר יבקשו חכמתו . ועליו אמר הכתוב הנא . (כא) בו, כל המבזה את דעהו אם עשיר ואם דל, הוא חוטא ואשרי איש המחוקן עניים, (כב) הלוא, גם זאת קריאת החכם אל הרעים לאמור: שחו עיניכם והתבוכו ולמראה עיניכם תשפוטו מן הנסיון, כי תעה יתעו החורשי רע, וחסד ואמת יפגשו בחורשי טוב . ועיין בהקדמות . (כג) בכל עצב, בכל יגיע ועמל, ונקרא עצב על שם הכתוב בעצבון תאכלנה . שפרשו בדאג' טרם הוביא את המחשבה מן הכח אל הפועל ובעמל ויגיע בתקון הפעולה, ואמר כי בכל עכב' היה אזה מותר כי אף שיעמול לפעמים הפועל לרוק, בכל זאת יהיה לו ריוח באזה צד, או בהתבוננותו על הפעולה למען ידע לתקנה פעם אחרת בחריטות יותר, או שתהיה הפעולה מורה לו להשמר ממנה בפעם אחרת וכהנה עובות רבות, אמנם העצב לדבר שפתיים, כי יש לך אדם העמל ויגיע אך למען הרבות בדברים, הוא כל פעם למחזור . (כד) עטרת חכמים, היא הכתר הכתונה לתפארת החכם, כמו שנהגו הקדמונים לתת זה בראש החכם, היא עשרם, כי אינם מבקשים גדולה זולתה, ויהיה

(יח) פֿתאים, נכתב באלף יוד האלף נחה ואיננה למ"ד הפועל כי היוד הנעה היא למ"ד הפועל ויוד הרבים נפלה: יְקַתְּרוּ, פירושו ישימו הדעת ככתר על ראשם: (יט) שחו, שראו שפה ומלרע: (כג) בְּכָל עֵצָב יִהְיֶה מוֹתָר, ענינו העמל והיגיעה ופירושו בכל עמל שיעמול האדם יהיה לו יתרון ומעלה ממינו כי ברוב העמל יגיע האדם אל המעלה ואל העושר והשררה אך עמל השפתי ויגיעת הדבור אין בה כי אם חסרון וגרעון והוא שאמר ודבר שפתיים אך למחזור:

<p>25</p> <p>26</p> <p>27</p> <p>28</p> <p>29</p> <p>30</p> <p>31</p> <p>32</p> <p>33</p>	<p>מְצִיל נַפְשׁוֹת עַד אֶמֶת</p> <p>וַיִּפֶּה כּוֹזְבִים מִרְמָה :</p> <p>בִּירְאֵת יְהוָה מִבְּטַח-עַז</p> <p>וּלְבָנָיו יִהְיֶה מַחְסֵה :</p> <p>יִרְאֵת יְהוָה מְקוֹר חַיִּים</p> <p>לְסוֹר מִמֶּקְשֵׁי מוֹת :</p> <p>בְּרַבְעַם הַדְּרֹת-מֶלֶךְ</p> <p>וּבְאַפְסֵם לֹאֵם מִחֶתֶת רוּז :</p> <p>אֶרֶךְ אַפִּים רַב־תְּבוּנָה</p> <p>וּקְצֵר-רוּחַ מְרִים אֹלֶת :</p> <p>חַיֵּי בְּשָׂרִים לֵב מִרְפָּא</p> <p>וּרְקַב עֲצָמוֹת קִנְאָה :</p> <p>עֵשֶׂק דֵּל חֶרֶף עֲשׂוּהוּ</p> <p>וּמִכְבָּדוֹ חֵן אֶבְיוֹן :</p> <p>בְּרַעְתּוֹ יִדְחֶה רָשָׁע</p> <p>וּחֶסֶד בְּמוֹתוֹ צְדִיק :</p> <p>בְּלֵב נְבוֹן תִּנּוּחַ חֲכָמָה</p>	<p>מן החכמה : (כו) בורא' ה' מבטח עוז. כאמר באלההם כי עתה ידעתי כי ירא אלהים אתה (ראשית כו) והנתיקו כי ברך אברהם גו' : ולבניו יהיה הוא מחסה . שחסו ונתחנאו בכל זמנתו : (כח) ברצ עם . שהנבון זכאים הדרת הקב"ה היא : זכאש' לאוס' כשאש' דבקים זו : מחתת רוזן חסרון הזנותו הוא כביכול נותן לאשרי' : (כט) מרי' אול' ימפריש' לחלקו : (ל) חיי בשרים לב מרפא . לב גשר שה' רופ' את הרעב ועוב' על עדותיו הוא חיי בדיותיו של הקב"ה שהן בגד ודס : ורקב עבשות קנאה יאדם בעל חמה . רקבון עבמות הוא לכל : (לב) וחסה בנותו נדיק . כשימו' הוא בטוח שיבא לגן עדן : (לג) בלב כבון תכוח חכמה . תשכון ותשקוט . בנחת לאן מוט' ומרגוע .</p>
---	---	---

ובקרב

ובקרב

באור

טעם עטרת חכמים , החכמה בעצמה והיקר להיות ראוי לאותה העטרת . אמנם עושר הכסילים הוא אולתם , ואמר שני פעמים אולת האחת כנגד עושר , כי מה שקורא בחכמים עושר קרא כנגדם בכסיל אולת , ועיין בהקדמתי כי שם שנותי כלל הדברים האלה . (כה) מצול נפשות , וי שמגיד עדות אמת , הוא מניל נפשות בכלל נד שאתה טובה , או מניל התובע או המתבע , ואם נדוטי נפשות , או הוא מניל את החסוד , או את העם בנער הרעה מקרנם , אמנם עד שקר בהפכו , הוא עושה מרמה בכלל נד שאתה טובה . (כו) ביראה ה' , היראה האמתית היא יונתת עוז לאדם בכל עת ובכל מקום , וגם לבני הנדיק תעמוד נדקתו ותגן עליהם . (כו) יראת ה' , היראה היא מקור חיים וטובה לאדם , כי בענוה יסוד ממוקשי מות זהם הענרות והמדות הרעות :

- 25 וואהרהאפטער צייגע איזט איין מענשענרעטטער , ליגענצייגע הינטערגעהט אויף יעדע ווייזע .
- 26 גאטטעספֿורכט איזט פֿעסטע בורג , זיא דיהנעט נאָכקאָממען נאָך צום שוטץ .
- 27 גאטטעספֿורכט איזט קוועללעדעס לעבענס זיא לעהרטדען שלינגן דעס פֿרערבענס ענטגעהן .
- 28 אין פֿאָלקסמענגע בעשטעהט דעס קעניגס העררלעכקייט .
- אין פֿאָלקספֿרמינדרונג דעס פֿירשטן פֿאָלל
- 29 דער לאַנגמיטהיגע צייגט פֿיל פֿערשטאַנד , דער יעדעצאָרניגע אָפֿפֿענבאַרהרט זיינע טהאַרהייט .
- 30 איין געניגזאַמעס הערץ ערהעלט דען קערפֿער געזונד .
- גיריגער נייד איזט נאָגענדער ביינפֿראַט .
- 31 דען אַרמען בעדריקן הייסט זיינען שעפֿפֿער לעסטרו , איינן נאָטהליידערן בעגינסטיגען איזט גאָטט פֿרעהרן .
- 32 דער פֿרעפֿלער ווירד פֿאָן זיינס לאַסטער הערוםגטריבען , דער גערעכטע שטעהט אים טאָדע נאָך פֿעסט .
- 33 אים הערצן דעס פֿערשטענדיגען פֿינדעט ווייזהייט רהעשטעללע ,

(כח) ברב עם , גדולת המלך ותקפו היא ברב עמו . ובאפס לאום , בהתמעט אנשי המדינה תתמעט גדולת הרזון , והוא הראש והמלך מלשון רזונים , והמאמר הזה הוא יסוד כל היסודות לחכמת המדינית , כאשר אנו דואים בכל עת , איך שהנליטה המדינה אשר אנשיה רבים העומדים איש לעזר אחיו ועשתה פרי תפארת בכללה ובין אנשיה הפרטיים . ואיך נחברו המדינות והקבוצים אשר שמו לחק להם לבלי חסות בכנפיהם גר וזר . אשרי ארץ שמלכה ועמה הולכים דרך הישר הזה ומשתדלים להרבות מספר אנשיהם : (כט) ארך אפים , מי שהוא מאריך אף נגד מקיטו הוא מורה על רב תבונתו , אמנם קצר רוח חזק הפכו , שאינו יכול אים למשול ברוח והוא מריס (ל) לב מרפא , שרשו רפה וטעמו שהוא נותן רפיון ומרגוע לחמדותיו אשר המותרות , הוא מחיה את הגוף כי ישמר מפנעי המקריים המתהווים לאנשי המדות הרעות , כמו שאחז"ל הקנאה והתאוה והכבוד מוזיאין את האדם מן העולם , ומדת קנאה היא רקב בעצמות הממרק אחת אחת את כל הגוף . (לא) עושק דל מי שהוא מעשיק את הדל חרף עושהו , הש"י שעשאו דל , או כפשוטו , בוראו ; וחגן אביון , שמתהלך עמו במדת הכנייה , טכברו הוא מכבד את השם יתעלה . (לב) ברעהו , אין לך מכאוב ונער כנער הרשע אשר ילך כל ימי חייו מרשעה לרשעה ולא ימכא דומיה לנפשו כל ימיו , והוא הולך כשכור כל ימיו מתכווע מדעתו פעם יפחד וירעד פעם יתגאה וירבה עוז לדבר על אלילים , וזאת הדחיה אשר זכרה החכם . אבל הנדיק הכוטח באלהיו וילך בתם לבנו , אף כנפול עליו אימת מות לא יזוע ולא יבוע ממכסחות לבו באלהיו . (לג) בלב , החכמה לא תבא כ"א

(כח) רזון , ענינו שר ומלך : (כט) ארך אפים , ארך כעס ולפי שהכעס יתראה בחוטם יקרא אף : מנביה ומביא עליו האולת : (ל) לב מרפא , שרשו רפה ענין רפיון ונכתב באלף כלומר מי שיש לו לב

יד א I 14 רפה

וּבְקָרֵב כְּסִילִים תּוֹדַע :

צִדְקָה תְרוּמָה גּוֹי

וְחֶסֶד לְאֲמִים חֶטְאֵת :

רְצוֹן מֶלֶךְ לְעַבְדּוֹ מִשְׁכִּיל

וְעִבְרָתוֹ תְהִיָּה מִבִּישׁ :

טו

מִעֲנֵה דָבָר יָשׁוּב חַמְדָּה

וְדַבַּר עֵצָב יַעֲלֶה אָף :

לְשׁוֹן חֲכָמִים תִּיטִיב דַּעַת

וּפִי כְסִילִים יִבְיַע אֲוֵלֶת :

בְּבֶרֶךְ מָקוֹם עֵינֵי יְדוּוּהָ

צוּפוֹת רָעִים וּמַזְבִּיחַ :

מִרְפֵּא לְשׁוֹן עֵץ חַיִּים

וְסִלְףָּ בָּהּ שֶׁבֶר בְּרוּחַ :

אֲוִיל יִנְאֵץ מוֹסֵר אֲבִיו

ושומר

34 חכמה שכלבו מכרו' אסתרא בלגי' קיש קיש קריא: (לד) נדקה תרומם גוי .

35 ישרא: וחסד לאומי' חטאת . הם עובדי כוכבים שגזלי' מזה ונותנים לזה: (לה) (ועברתו תהיה לעבד מביש) :

טו (ד) וסלף זה שגר צרוח .

1 כשיסלף בלשון סופה להביא עליו שגר .

2 הנא צרוח קדים המוכנת להפרע מן הרשעים כמו שגאמי' צרוח קדים עזה

3 (שמות י"ד) צרוח קדים אפי' (ירמי' כ"ח) צרוח קדים תשבר אכיות תרשיש תילים

4

5

באור

בלב מוכשר לקבלה . והנה בלב הנכון אשר לא ילמוד חכמה להתגאות בה ולהתפאר בידיעתה בין ההמון, כי אם למען דעתה לתכלית שלמותו, תנוח החכמה האמתית ר"ל הוא שיגנה . אבל בקרב הכסיל אשר לא ילמוד כי אם להתפאר, ולא ירד לעומק, כי אם ילמוד למען השג בה די גאותו והתרוממותו, לא תנוח בקרב, כי אם תודע, מלשון ואהרוי הודעי ספקתי כף על ירך (ירמיה ל"א י"ט) שענינו הכלבול והתמהון, (טווינדל, טוויול, וכן תרגמתיו פה . (לד) צדקה, בא להורות על המלך ועל מושלי העם להשקיף מאד על מעשי אישי קבוצם, כי ע"י מעשי הפרטטיים תכון טובת הכלל, ואמר: בזמן שיהיו אנשים בעלי נדקה באומה מן האומות יסתעפו מטובם על כל העם, ותתרומם האומה בארץ . וכן להיסק חטאת הפרטטיים תסתעף רעתה על כל הלאום ותהיה חסד (טאנדע) בעיני עם הארץ . ולדעתי אין מלת חסד פה שם דבר כי אם שם הפעל במשקל פעל כאשר זכרתי כבר לעיל בכמה מקומות, וכן תרגמתיו . ויש לפרש עוד הכתוב הזה ע"פ ההנהגת המדוינות, וזה כי ידוע שהשם צדקה הוא מורה כל פעם על פעולת הטוב והיושר לפי משורת הדין, וחסד היא הפעולה לפני משורת הדין . והיתה כוונת הסב' להזהיר על ראשי הקבוצ והחבר', לעשות את כל מעשיה' אל הכלל בלדקה לפי משור' הדין, כי על ידה תקי' הקבוצ . אמנם עשיית החסד והפירוץ יתר על המדה יהיה לחסרון העם, ורבה עגלים ורמאים ומשקיתים לקיום הכלל . ואמר צדקה, עשיית הדבר לפי משורת הדין חרומם

- אים איננערן דעם טהארן טוימעלט ויא אומהער .
- 34 טוגענד העכט איין פאלק עמפאר , לאסטר ווירדיגעט נאציאנען העראב .
- 35 פלייסן אונטרטאן האט דער פירשט גערנע , גען דען נאכלעסיגען האט ער ווירווילן .

טו

- 1 נאכגעבנדע אנטווארט שטיללט דען צארן , ביטרע געגנרעדע ענטפלאמט איהן .
- 2 דורך קענטנים ווירד דעם וויזן פארטראג , גשטיקט , אונפארשטענדליך שטרעמט דעם טהארן מונד .
- 3 אללגענעווערטיג איזט גאטטעם בליק , ער שויעט דיא בעזן אונד דיא גוטן .
- 4 זאנפאע רעדען זינד לעכנסשטיצע , פאלשע צונגע איזט גמיטה פרוואונדענד .
- 5 דער טהאר מוררט ווירד פעטטליכע צוכט , וועהר

צוי , מרבה הנלחתו ואשרו , אבל חסד לאומים והיא ההפרזה יתר מן המדה , היא חטאה . ותהיה לפי זה העתקתו בל' אשכנז (בילויגקייט העכט איין פחוק עאפאר , איברטווענגליכע גיטע חין דען רייכן , חייט חיינ פעהאר ,) כד פירשתי , ומדי כתבי זאת שמעתי , שכן פירשו גם חכם דורנו השוכן בבל שדי הרב ר' משה בן מנחם זכר נדיק לברכה . (לה) רצון , הנה העבד המשכיל ומתבונן לעשות את כל לתכלית הטוב והוא החרון במלאכתו , הוא ישיג דבון המלך , כי יחסן בו , יען מטוב

הפרטיי תסתעף טובת הכלל . אמנם הוא נשתער וזוכא לבן מביש , והוא מאוחר התנועה הנלתי עוסק באומנותו ועבודתו כראוי , כתרנומו , סורחני . ולפי שדבר פה מרצון המלך , אין ספק שכיון במלת עבר על כל אנשי מלכותו וכן תרגמתו .

טו (א) מענה , בזמן שידבר האדם רכות אל מכעיסו יסקיט את החרון , אמנם בדבר עבד ר"ל באמרים המענינים את הרוח יעלה את האף . (ב) לשון חכמים דבור של החכם תיעיב את הדעת , כתרנומו , משפיר ידיעהא , כי יסדרם במחשבותיהם וידברם נחן ועטם , אמנם פו כסילים , הוא כמעין טובע בלי הפסק , ויוציא אולת לבו ומסרון ידיעתו בלי הפוגה . (ג) בכל מקום , הוא למוד על ההשגחה לאומר שאין דבר נסתר מנגד אלהים , והוא מאמר למודי בא בפרשה הזאת מטעם שאכרתי בהקדמתי . (ד) מרפא , רפיון הלשון שאינה מדברת גדולות ומרבת דבריהם היא עץ חיים , אמנם סלף בה מי שאינו אומר את לשונו להשתמש בה על סדר נכון , הוא נושא שבר בחוס , כי הלשון היא קולמוס הלב , וכל פשע הלשון הוא פשע בלב . (ה) אויל , מי שיבאז מוכר אביו

רפה היא חיי נשמים : (ג) תהרע , עכין ידיעה והוא הפך בלב נכון תכונת חכמה כי החכמה שהוא בלב אדם נכון ומשכיל תכונת בו ולא יודיע עצמו שהוא חכם ואינו מדבר בה ומוציאה בכל מקום שהוא כי אם לעת הצורך אבל דבר החכמה בקרב כסילים יודיעו אותה לכל אדם כלומר שהם יודעים כך וכך וזה דומה למה שאמרו רבותינו ו"ל אסתר' בלתיא קיש קיש קריא . ולרבי יונה פירו' אחר בשרשו :

טו (א) מענה רך , בא הרי"ש בדגש במלה ועירא בנא עליה מלה מלעיל : פירוש קיש קיש קיש , רכו (ה) נעכרת (ו)

וְשָׁמַר תּוֹכַחַת יַעֲרֹם :
 בֵּית צַדִּיק חֶסֶן רַב
 וּבִתְבוּאֹת רָשָׁע גִּעְפָּרָה :
 שִׁפְתֵי חֲכָמִים יִזְרוּ דַעַת
 וְלֵב כְּסִילִים לֹא-כֵן :
 זָבַח רָשָׁעִים תּוֹעֵבַת יְהוָה
 וּתְפִלַּת יִשְׂרָאֵל רְצוֹנוֹ :
 תּוֹעֵבַת יְדוּזָה דָּהָהּ רָשָׁע
 וּמִדְרָף צַדִּיקוֹהָ יֶאֱרָב :
 מוֹסֵר רָע לְעֹזֵב אֲרָח
 שׁוֹנֵא תּוֹכַחַת יָמוֹת :
 שֵׁאוֹל וַאֲבֵדוֹן נֶגֶד יְדוּזָה
 אֶף כִּי-לְבוֹת בְּנֵי-אָדָם :
 לֹא-יֶאֱרָב לֵץ הַזּוֹכֵחַ לוֹ
 אֶל-חֲכָמִים לֹא יִלֵּךְ :
 לֵב שָׁמַח יִיטִיב פָּנִים
 וּבַעֲצָבַת-לֵב רוּחַ נִבְאָה :

(תילים מ"ח) : (ו)
 בית נדיק חוסן רב .
 6 בית המקדש שננה
 דוד הנדיק חוסן רב
 ומגדול עוז לישראל :
 ובתבואות רשע
 נעכר' ונהנא' ע"א
 7 שהניא מנשה בו
 נעכר' : (ז) שפתי
 חכמים יזרו דעת .
 8 יכתירו דעת-כמוזר
 זהב . לא כן . אינו
 זהב (אמת) : (ח)
 זבח רשעים תועבה .
 9 בלק ובלעם : ותפלת
 ישרי' . זה משה : (י)
 מוסר רע לעוזב
 אורח . יסורין קשים
 10 מוכנים לעובר אורח
 של הקב"ה : (יא)
 שאול ואכדון נגד ה'
 גנח לפניו כל אשר
 בתוכה : אף כי . קל
 11 וקומר הוא : (יג) לב
 שמח ייטיב פנים-אס
 תשמח לבו של הקב"ה
 12 בלכתך בדרכיו ייטיב
 לך פניו לעשות כל
 רצונך ואס תעצבהו
 יראה לך רוח נכאה
 כמה דאחאמר
 (ראשית ה') ויתעצב
 אל לבו ויאמר אמתה
 את האד' וגו' : וזרוח
 נכאה . טלכ"ג רוח
 טל

לב

באור

אביו סופו להיות אויל , ושומר תוכחת יערים , יהי' ערום . (ו) בית צדיק , דבר
 מהלכת הנדיק הנוטח בה' ועמל לאכול מפרי כפיו נצדק וכיושר ואמר שהוא חוסן רב ,
 כלומר חוכר רב ; אבל בתבואת הרשע בכל אשר תבוא לו תהיה נעכרת ר"ל קללה ותמהון
 שתאבד מהר מבלי ידע בה איש מה היה לה . ולדעתי הוא שם נגזר משרש עכר , וכן דעת
 הרד"ק במחלל על פסוק וכאבי נעכר (תלים ל"ט ג') . וכן תרגומתי' . (ז) שפתי חכמים ,
 דבורם של החכמים יזרו דעת , יפיצו דעת בין העם , ובהפכס מחשבות הכסילים יזרו
 לא-כין , דברים בלתי נכונים . כפי' רש"י ל' שאמר , אינו אמת . וכן דעת ר' מנחם
 המאזיני' . (ח) זבח , אפילו קרבנותיהם

טל

- ווער ווייזע ווערדן ווילל מערקט אויף פֿרמאָהנונג •
- 6 אים הויזע דעם פֿראָממן גימט דער פֿאַרראַט צו ,
אין דעם איינקאַממן דעם כעזן איזט איין שווינדן •
- 7 דיא ליפּפן דער וויין פֿרברייטן קענטנים ,
גראַנקן דער טאַהרן פֿרברייטן אונזן •
- 8 דער פֿרעפֿלר אַפּפֿער איזט דעם עוויגן איין
אַבשייא •
אַם גבעטע דער רעכטשאַפֿן פֿינדט ער
וואַהלגפֿאַללן •
- 9 דעם לאַסטרהאַפֿטן וועג איזט דעם עוויגן איין
גרייל ,
ווער נאָך טונגד שטרעכט ווירד גליכט ווערדן •
- 10 האַרט איזט דיא ציכטיגונג דעם דער פֿאַם ,
רעכטן וועגע ווייכט ,
ווער צורעכטווייזונג האַסט דער ווירד פֿרראַמט •
- 11 גרופֿט אונד פֿרוועזונג זינד דעם עוויגן
געגענווערטיג ;
אום וויא פֿילמעהר דער מענשן הערצן •
- 12 בלעהרונג ליכט קיין שפּעטר ,
דרום בוזכט ער ווייזע גיכט •
- 13 פֿראַהעם הערץ מאַכט הייטערס אַנגויכט ,
בטריכטס הערץ מאַכט פֿינסטרע מינע •

של הרשעים אינם
מכפרי' עליהם כי הם
תועבה לה' • אמנם
תפלת הישרים בלבנותם
רצונו של השם יתעלה :
(י) מוסר , בקיץ
ואתנח • למי שעוזב
ארכת הישר יהי המוס'
לתקן מעשיו דבר רע
בעיני וקשה , אמנם
בשמעו את המוכר ישוב
לארח הטוב , אבל
זוכא תוכחת שאינו
רוצה לקבל אום תוכחה
הוא מביא על עקמו
עונש המות • והמות
בהיותו כעונש הוא רע
לבעליו , ולכן תרגמתיו
(פֿרדמאוסט) • (יא)
שאול , הפסוק הזה
הוא כמו פסוק ג' לעיל
מדבר בהשגת ה'
ידיעתו הפרטית , שאל
תאמר אעבור עברה
בסתר , כי עיראני ?
אמר בדרך מליצה
שאול , לכייר בה אש
הדבר המכוסה כדבר
המוטל בשאל מתקת
לארץ • ואברון , שהוא
האבדת הגשמיים והמליפתם לדבר אחר כמו חלקי הבעלי חיים ההולכות ומתקלפות לגשמי
הנמחים • וקומרי הגשמיים הנרכנים בבעלי חיים , אשר לא יכירוים עין רואה , וכל חלק
הם נגד ה' • אף כי , מכ"ש לבוח בני אדם , מהשפון בלג האדם , אשר יראום אפילו
בן אדם חכם בכח התבוננותו • (יג) לב שמח , בסיון החכם לראות על פני האדם
מתכונת לבו אום שמת אום עכב • ומוסרו על האדם להשתלל גם למען טונת גופו לבלתי
היות עכב • רוח נכאה , כן תקרא בלשון העברי רשומי התפעלויות הנפש הנכרות על
הפנים , וכמוהו מה זה רוחך סרה (מלכיס א' כ"א ה') • וככאה , משרש כאה פירשו
בו חלשה וכאב ומרירות • (בטריבט , נידרגטאנגן , בדריקט) וכדומה לו , ואנכי
תרגמתיו לפי הענין ולפי מקומו (פֿינסטרע מינע) • ובלשון אשכנז נגזר השם (מינע) מן
(מינע)

מכלל יופי

(ו) גַעבֶרֶת , ענין השחמה והוא מננין כפעל להרד"ק , ולרני יוכה הוא שם ומשקלו
במשכ' נברכת הכותבין : (יא) שאול , ענינו הקבד : (יג) וְגַעבֶרֶת לֵב ,
דגש הנד' לתפארת כדגש קיף מקדש ה' : (יז) ארחת ירק ,

- 14 של זעף: (טו) כל ימי עני רעי' ואפי' שבתו' וימים טובים דאמר שמו' שבו וסת תחל' סולו מעי': וטוב לב' מי שלבו טוב בעשרו משתה תמיד • כל שעותיו דומות לו ימי משתה ללמדך שיהא אדם שמח בחלקו • ורבותיו דרשו מה שדרשו בחלק: (טו) טוב מעט בירא' השם מאז' רב ומתו' בני קול בני אדם נועקי' שנעשה האוצר מגול וחנם • כמו ועמוס א' וראו מהומו' רבו' בתוכה ועזוקים בקרבה: משור אבנים שחובסין לו המאכל בפיו על כרחו כדי לפטמו • וכן ברבורי' אבנים (מלכיס א' ד') ייש לשעלו כנגד קומו מעט של עני שחביב משור טעאת של רשע: (יז) טוב ארוחת ירק • לתת לעני ולהנהיגם להראו' לו פני' יפו'.
- לב נבון יבקש דעת
- 15 ופני' כסילים ירעה אולת: ופי כל ימי עני רעים
- 16 וטוב לב משרה תמיד: טוב מעט ביראת יהוה
- 17 מאוצר רב ומחומרה בו: טוב ארוחת ירק ואהבה שם
- 18 משור אבנים ושנאיהו: איש חמה יגרה מדון
- 19 וארך אפים ישקיט ריב: דרך עצל במשכת חדק
- 20 וארח ישראלים סללה: בן חכם ישמח אב
- 21 וכסיל אדם בודה אמו: אונת שמחה לחסר לב

ואיש

משור אבנים • להאכילו בשר שמן ויראנו פני' וזעפת: (יח) איש חמה יגרה מדון • אד' שאין מעבר לרוחו להאריך חמתו יגדה מדון: וארך אפים • שאינו ממהר להקס ולריב: ישקוט ריב • שהו' כלה וסקט משיו: (יט) דרך עצל כמשוכת חדק • דומ' בעיניו כאלו הדרכיו גדורים לפניו בגדר חדקים: משוכת גדר כמו הסר משוכת (ישעיה ה') חדק • קוצים: ואורס ישרי' סלול' • כנוס' ומופכ' • ומדר' אגד' הי' דרכו כקק זה הנסבך בניו' צמר אס תעלהו מכאן הוא מתערה בכאן: (כ) בן חכם ישמח אב וכסיל אדם בודה אמו • גור' לאמו שמבו' אותה: (כא) אולת • שמחה היא לחסר

באור

(איינד) שהוא גם רוח האדם ויזר לבו • (יד) לב נבון, הוא האיש הלומד ע"מ ללמוד לשמור ולעשות, הוא מבקש דעת, ה"ל לרדת עד עומקו של דבר בכל ענין, אמנם הכסיל לא יתפן כי אם דברים, לדבר ולהתגאות בחכמת ריעיו, וזה שאמר ירעה אולת, יבקש אך הרבות בדברים אל מה בכך • (טו) כל ימי, העני אשר דבר בו החכם פה הוא החולה הנענה והמתענג ורוחו רעה שהוא מפחד תמיד, עת"רא לאכול ולשתות

- 14 פֶּרֶשְׁטֵעֲנֵרִיגִים הֶעֱרִץ וּזְכַט גְּרִינֵרֵלִיעַ קֶעֱנֵטְנִים , דַּעַר טָאָהָרֵן כּוֹנֵד וּוִידֵעַט זִיךְ אָן אַלְבֶּעֲרֵנְהֵיט .
- 15 יַעֲדֵר טָאָג דַּעַם טְרִיבִינְגִּין אִיזַט טְרוֹוִירִיג , הֵיטֵרַם הֶעֱרִץ לַעֲבֵט אִין שְׁטַעַטֵר פֶּרַעֲהֵלִיכְקֵיט .
- 16 בַּעֲסֵר וּוְעִנְיַג בּוִיטְצֵן בִּיַּא פֶּעַסְטֵר גַּאָטְטֵס־פֶּוֹרְכַּט , אַלֶּם גְּרָאָסֵן שְׁאָטְץ מֵיט אֹנֶרֶוּהִיגִם גּוֹוִיסֵן .
- 17 בַּעֲסֵר אִיזַט אִיין גְּרִיכַט קְרוִיט אִין אִינְיִגְקֵיט , אַלֶּם גַּמֶּסְטֵן אָכְסֵן אִין אֹנֶאִינְיִגְקֵיט .
- 18 דַּעַר גַּאָלְלוֹיכְטִיגֵעַ וּזְכַט שְׁטֵרִיט אָן צו פֶּאָכֵן , דַּעַר לֶאָנְגְּמִיַּהֲטִיגֵעַ הָאָדַעַר צו שְׁטִילֵלֵן .
- 19 דַּעַם פֶּוִילֵן וּוְעַג אִיזַט וּוִיַּא דוּרְךְ דָּאָרְנִגְשְׁטֵרִיךְ דִּיַּא שְׁטֵרָאָסַע דַּעַר טַעֲרֵהֲטִיגֵן אִיזַט וּוִיַּא גַּבְאָהֲנֵטֵר שְׁטִיג .
- 20 וּוִיִּוֵר זָאָהֵן עֶרְפֵּרִיַּאט דַּעַן פֶּאָטֵר , דַּעַר טַהֲעֵרִיכְטַע מוֹעַנֶשׁ מַאָכַט זִינְעַ וּמוֹטֵטֵר פֶּרֶשֶׁ עַכְטִלִּיךְ .
- 21 יַעֲמַאָנְדֵן אִינְן פֶּאָסֵן שְׁפִילֵן מַאָכַט דַּעַם פֶּרֶשְׁטֵאָנְדֵלְאָוֵן פֶּרִיִּדַע ,

ולשתות ובאמתו יראה
את אהביו ואכזבי ביתו
כרובים ועושים
העומדים עליו לרעתו
כחולי (היפחזוונדריוח
אוזנקטויח) , ואף
שיש לו מעמוכים וכל
מעונות בני אדם לא
יחוש אותם , ולכן אמר
כל ימיו רעים . אמנם
טוב לב , והוא איש
צדיק וכפשו שמת עליו
תמיד אף שאין לו כי
חס פת חרבה ומים
קרים ישמח בהם
כבשמחת משת' . ומוס'
הכתוב הזה , שירגיל
האדם את עצמו להיות
שמח בחלקו ושמח
במתנתו אשר נתן לו
אלהים לראות בעולמו
ולהסתכל בצדוהיו , כי
עיקר הנחת האדם
צעה"ז תלוי בתכונת לבו ומצב רוחו , וכו"ל הוהירו מאד על שמחת הנפש , ומה יפה אמרו :
אין השכינה שורה כ"א מתוך שמחה . ובדרך הזה יתחברו עוד אל הכתוב הזה שני כתובים
הבאים . (טו) טוב מעט , טוב לאדם להשיג רק מעט מקיני העולם , ובלבד שיהיה לבו
נכון ביראת ה' , כי אז יהנה מהם , פתו יחלל בשמחה ומימו ישתה בשאון בידעו כי רכה
אלהים את מעשיו , ואז כפשו שומחת ולבו תגיל בו . מאוצר רב , מלהיות עשיר ורב הקינים
ומהומה בו באדם , או בו כמו אצלו כאשר יפריש בכתוב הבא . מהומה לפי מקומו פה
נגד יראת ה' , פירושו הטירוף והבלבול בדעות שונות וכחזנות , היום יאמין ומחר יכפור ,
היום יחזק דעה , ומחר יפירנה , וזאת היא המהומה הגדולה אשר לא תנוס את האדם להנות
צעה"ז , אף כי לקנות שלמו' העה"ב . (יז) טוב , בא להזכיר עוד שלישיה המכוננת את אדם
ומנטלת כל מעונגיו ומתרת קיום ביתו והיא השנאה . ואמר טוב להשביע ארוחה ירק
באהבה , מלאכול מעדנים בשור אנוס בשנאה . (יח) איש חסד , הוא האיש האוהב לתת
רגו' בלב עמיתו והוא יגרה מדון על לא דבר , והפוכו ארך אפים , הוא ישתדל להשקיט
הדין במקום שינא . (יט) דרך עצל , הלכו של העצל כאלו הולך בסבך קונים , והפוכו
בהלכו של הישרים בפעולותיהם ואינם עצלים כאלו הולכים ארח כלולה דאין שטן ואין
פגע רע . (כ) בן חכם , סופו לשמח את אביו , ואדם כסיל נותן בזיון לאמו כל ימי חייו .
והשמחה והצער שזה לשניהם . אמנם חלקם לפי דרך המליצה . (כא) אולה , כבר ידעת
ממה

מכלל יופי

(יז) אַרְחַת יֶרֶק , סעודת ירק וירק הוא תואר לעשב שהוא מאכל אדם : (יח) מְדוֹן ,
שם הדין : יִשְׁקִיט , פועל יוצא : (יט) בְּמִשְׁבֵּת , בשין
והוא שם , ענינו נדר ולפי שיעשו גדר הכרמים והגנות משכים וכניכים
קרא הגדר משוכה : תִּרְקוּ , מין ממיני הקונים : (כה) יִסַּח ה'

וְאִישׁ תְּבוּנָה יִישֹׁר-לֶכֶת :
 22 הַפֶּר מַחְשְׁבוֹת בְּאֵיִן סוֹד
 וּבְרַב יוֹעֲצִים תִּקּוּם :
 23 שְׂמַחְהוּ לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה-פִּי
 וּדְבַר בְּעֵתוֹ מִדוֹ-טוֹב :
 24 אֲרַח חַיִּים לְמַעַלָּה לְמִשְׁכִּיל
 לְמַעַן סוֹד מִשְׁאוֹל מִטָּה :
 25 בֵּית גֵּזְאִים יִסַּח יְהוָה
 וַיֵּצֵב גְּבוּל אֶל-מִנְּה :
 26 תוֹעֵבֵת יְהוָה מַחְשְׁבוֹת רַע
 וּמְהַרִּים אִמְרֵי-נֶעֱם :
 27 עֵכָר בֵּיתוֹ בּוֹצֵעַ בָּצַע
 וְשׁוֹנֵא מִתְּנַת יַחֲדָה :
 28 לֵב צַדִּיק יִהְיֶה לְעֵנּוֹת
 וּפִי רְשָׁעִים יִבְיַע רְעוֹת :

לחם' לב: (כב) הפר
 מחשבות באין סוד .
 בלא ענה לא תקום
 מחשבה : (כג) שמת'
 לאיש במענה פיו .
 כמשמעו ע"י מענה
 דך ודבר נחת הדבריו'
 אוהבים אותו .
 ורבותיו דרשוהו על
 בעל גירסא מוצאים
 צפיהם מענה אז
 תתקיים גם וישמחו
 ודבר בעתו מה טוב .
 שואים בהלכו' הפס'
 ובהלכו' החג בזמנו :
 (כד) אורח חיים
 למעל' למשכיל . כמו
 שרפי' עומדי' ממעל
 לו (שס) כלומ' לפני
 החכ' קשורה ומוכנ'
 אורח חיים : (כו)
 עוכר ביתו . שהוא
 בוצע בצע : ושוכא
 מתכות יסיה' מאחר
 שהוא שוכא מתכות
 כ"ש ששוכא את הגזל:
 (כח) לב צדיק יהגה
 לענות . יחשוב ויבין
 מה יענה קוד' שישיב
 דבר

רחוק

באור

עמה שהזכרתי בהקדמתי בגדר אויל, שהשם הזה כולל את כל מעשי האויל ותכונת לבו
 ורגשי התפעלותיו . ואמר פה, שהספר לב ישמח במלאו מקום להטעו' את חברו ולהוליכו
 על דרך לא-נכון, כי יחשב זאת לחכמה . ויהי' לפי זה פירוש אולת (פתסן טפיון ,
 טוֹבֵרנֶנֶק), אמנם האיש נכון ישמח יותר להוציא את ריעהו מן הטעות ולישרו לבת :
 (כב) הפר, אזוהרה לאדם שלא יסמוך על חכמתו ולא ישען על בינתו . ואמר שהמחשבות
 והתחבולות נפרות באין סוד עם ריעיו להתווכח עליהם אם נכונו . וברב יועצים ר"ל
 ביועצים חשובים הנושאים ונותנים בדבר תקום כל מחשבה ומחשבה . (כג) שמחה, בזמן
 שהאדם עונה ומדבר דברים נכונים לאותו ענין ישמח המדבר והשומע, כי זה סימן החכמה
 להיות שואל כענין ומשיב כהלכה, וכן דבר בעתו, דבר שכלי וסדוד במקום הנכון לו,
 מה טוב, איך פעולתו טובה . (כד) ארח חיים . מה נעמו דברי הכתוב הזה הנאמרים
 בקצור ורחבים מאד . הנה המשכיל ימנא דברים שכלי' ההולכים למעלה מעניני העולם
 האפל להתעלם בהם, ולהשכיל גם עד שיזדקך שכלו ונפשו ולא יפן עוד אל תענוגי העולם
 והבליז

דער פֿרנינפֿטיגע מאַן צייגט ליבד אויף
רעכטן וועג .

22 אָהנע איברלעגונג ווערן ענטווערפֿע צערשטערט
דורך ראַהטגעבר ווערן זיא אויסגפֿיהרט .

23 בפֿרידיגענדע אַנטוואַרט מאַכט דעם מענשן
פֿריידע ,

וואָס פֿיר גוטע ווירקונג טוהט ניכט איין וואַרט
צו זינר צייט ?

24 אימער אויפֿווערטס געהט דיא לעבנסשטראַסע
פֿיר דען דענקר ,

וואַ ענטפֿערנט ער זיך דער טיפֿן גרופֿט .

25 דאַו הויז דער איברמיהטיגן צרשטערט דער
עוויגע .

ער שטעללט דאָפֿיר דען מאַרקשטיין דער
וויטווע אויף .

26 באַוואַפֿטע גראַנקן זינד דעם עוויגן איין אַבשיא ,
פֿריינדליכע רעדן זינד איהם אַנגנעהם .

27 דער גווינזיכטיגע ברינגט אונגליק אין זיין הויז ,
ווער גשענקע ניכט ליידן קאָן לעבט גליקליך .

28 דעם פֿראַסמן הערץ איברלעגט עהע ער
בשיידן ווילל

דעם פֿרעפֿלר ענטשטרעמט דיא טהאַרהייט
שנעלל .

המוליכים את האדם
במדרגה התחתית
הנקרא' ע"ד משל שאלו,
וגם סופם להביאו
לעברות המורדות
שאלה ממש . והכי
החכם לפניו הענין
כאש את האד' עומד
על אס הדרך לשאת
פעמיו לאס' מן הארסו'
אשר לפניו, ואמר הכה
לפני המשכיל ארס קיי'
המוליכו למעלה ,
ובסבתו יסור משאלו
מטה . ועד דברי
המפרשים בכתוב הזה
דברים נכונים עיי"ש .
וגם לילהרשיב הדבור ,
אמנם אין כאן מקומו ,
ובעו"ה בקרוב אדבר
בקרב עמי בזה הכתוב
מה שמכני האהי' למנוח
בו . (כה) בית גאים ,
הם הרשעים האומרים
כחנו ועוצם ידינו עשה
לנו את החיל והכבוד ,
יסח , ישמיד ; ועל
מקומו יביב גבול
אמנה , ר"ל סי' שהיא
אסות האלמנה . ואמר
דער
אלמנה על העניה שאין לה בעל וגואל , ודין אלמנות הוא גואלה . (כו) העבה , אלהים
שוכן מחשבות רעים , וטהורים ורבוים לפניו אמרו נעם , דברים נעימים בין איש לרעהו .
(כז) עובר , הנה הכובע בנע הוא עושה כל דבר תרמית וכבלה למשן הבנע , והוא עובר את
ביתו מביא רעה בתוך ביתו , גם מועט ססוק אנשי ביתו להיותו אוהב כסף , גם יסיה בנער
תמיד ומריבה וקטטה בתוך ביתו כי כל מגמתו להרבות בנע ; ושונא מחננה , מי שאינו
אוהב לקחת מתנת חנם כי אס עמל בפרכסתו הוא יסיה בטוב ובנעימי' . (כח) לב צדיק ,
המתיירא מלדבר שקר חקף וכבלה ולהוציא דברים עקשים . הוא יהגה לענות , הנה בלבו
תחלה טרם וענה , אבל פו רשעים המדברים את כל מה שיכל משפתם . יביע רעות .
דברים שלא כהוגן .

מבלל יופי

(כה) יסח יי, ענינו הרס וכתובה : (כח) לב צדיק יהגה לענות , פירשו הריק"ס
מענין לענות בו ופירושו על
וטהורים אמרי נועם אמר לב צדיק יחשוב להוציא הענין ולא ידבר בלא ענין והוא אס נפלים
אשר הקדים
אנות קדיים' למנוח ימינו , שהוא כמו למיין ימינו וכן לענות כמו לענין ;
טו א I 15 (לב) קונת

29 רְחוֹק יְהוּדָה מִרְשָׁעִים
וּתְפִלַּת צְדִיקִים יִשְׁמָע׃
30 מֵאוֹר־עֵינַיִם יִשְׁמַח-לֵב
שְׂמוּעָה טוֹבָה תִּדְרֹשׁ-עֵצִים׃
31 אֵין שִׁמְעַת הַזֹּכַחַת הַיָּיִם
בְּקָרֵב חֲכָמִים תִּלְוֶן׃
32 פּוֹרַע מוֹסֵר מוֹאֵס נַפְשׁוֹ
וְשִׁמְעַת הַזֹּכַחַת קוֹנֶה לֵב׃
33 יִרְאֵת יְהוָה מוֹסֵר חֲכָמָה
וּלְפָנָיִם כְּבוֹד עֲנָוָה׃

דבר: (ל) מאור עיני
בתורה ישמח לב
שואלין ממנו דבר
וידע מה להשיב
ולפי פשוטו כמשמעו
דבר שהוא תאוה
למראו עיני משמח
הלב וינחמת תוגת
הלב כגון גן ירק
ונהרות המושכים
(לג) ולפני כבוד
ענוה הענוה גורמ'
שהכבוד בא:

מז (א) לאדם
מערכי לב
הוא כודר ענתו
ודבריו בלבו: ומה'
מענה לשון כשנא
להטיב הקב"ה
משכילו בדבריו או
אם זכה מומן לו
מענה

מז

1 לְאָדָם מֵעֵרְכֵי-לֵב
וּמִיְהוָה מַעֲנֶה לָשׁוֹן׃
2 כָּל-דִּרְכֵי-אִישׁ וְךָ בְּעֵינָיו

I
באור

ותוכן

(כט) רחוק הרשעים אפילו אם יקראו רחוק ה' משועתם, כי צפיהם יכבדוהו ולבם כל עמם. אבל תפלת צדיקים ישמע ויענה. (ל) מאור עינים, כך נקרא כל עברי התכונה לדעת את הדברים בצדק, וכשאל ממאור עינים כי מאור העינים מוליך את האדם אל מחוץ חפצו, וההגעה אל מחוץ חפץ היא השמחה. שמועה טובה, אם בשורה טובה, אם שישמע האדם דבר חדש בחכמה ובמודות תדון עמו, מחזק את הגוף. וכקרא הגוף בלשון הקודש עצם על שם העצמות שהם יסוד בניו. (לא) אין, מי שישתדל לשמוע ולקבל תוכחת סופו לחכום, ולהיות נמנה בין החכמים. ובעל לה"ק ישתמש בלשון הלכה על הדבקות לזמן רב, וכן ואהי תלין משוגתי. (לב) פורע, מי שהוא משליך את המוסר אחריו גיוו, הוא מואס כפשו בעין זולתו כי סופו להיות מתועב, אמנם שומע הוכחה, לא לבד שהוא מתעב כפשו אלא שהוא גם קונה לב באהבתו. (לג) יראה ה', כבר ידעת דרך כבוד המקראות באחור וקדם כאשר זכרתי בהקדמתי, וכן הוא כאן, כי נולת ולפני תשמע לפני חלקי המאמר, וטעמו: יראה ה' תבא בלב האדם ע"י מוסר חכמה, וכבוד ינחל האדם ע"י ענוה.

מז (א) לאדם, יש לך דברים באדם שאינם עומדים תחת הבחירה, ומהם תאר קומה קול ולשון וכהנה, שהם דברים חטובים תלויים בזוג האדם או במקריים זולתו, ואם חקן ה' את האדם בהמה מתת אלהים היא, ואין אדם יכול להתפס על מוסרם כאשר יתפס על מחסור המדות הטובות והצדק אשר שם לפניו האלהים לבחור צם. ואמר, סדור המחשבה והדברים שבלב המה בידי אדם, וזה לאדם מערכי לב, אבל הכח לפעול צם בלב זולתו והוא ע"י נועם הלאין ויופי מלינתו תבא נועם ה' ולכן

- 29 דער עוויגע בלייבט פֿערן פֿאַן דען פֿרעפֿלערן , דאַן גבעט דער פֿראַממן ערהערט ער .
- 30 קלאַהרע איינזיכט ערפֿרייאַט דאַן הערן , גוטס גריכט גיבט דעם קערפֿר נייאע קראַפֿט .
- 31 דאַן אַהר וועלכס אויף לעבנס רעגלן מערקט , פֿינדט איינסט מיטטן אונטן ווייזן זיינע וואָהנונג .
- 32 ווער צוכט פֿרווירפֿט מאַכט זיך זעלבסט פֿר־עכטליך , ווער אויף פֿרמאַהנונג מערקט ניממט אַנדערער הערצן איין .
- 33 אויף ווייזוהייטס רעגל פֿאַלגט גאַטטספֿורכט , אויף בשיידענהייט פֿאַלגט עהרע .

טז

- 1 דער מענש אַרדנט דיא גראַנקן , דער עוויגע פֿרלייהט דען אויסדרוק .
- 2 דעם מענשן דינקן זיינע אונטערנעהמונגן אַללע פֿעהלרפֿרייאַ ,

ולכן אמר מה' מענה
 ר'שון. אמנס בזמן
 שהאלם איז ישר ותם
 דרך וקושב מחשבות
 טהורות, יסייעו ה'
 להושיאם בדרך נעים
 ומקיבל מפיו כמקול
 דברים היוצאים מן הלב
 ככנסין א הלב. ואחרים
 פירשו בו לאמר: שכל
 דבר הוא תחת השגת
 השם ורצונו ית' כי אף
 שיסדר האדם את
 מחשבותיו בלבו בטוב
 טעם ודעת, בנפשו
 להושיאם מן השפה אל
 החוץ יסתם פיו ולא
 ידע לעשות, כי האהים
 מוכע ממנו היכולת
 להסבירם. וכמו זה
 יתבאר הכתוב לענייני
 רבי' אשר כלם נכסוי',
 ולכן נחרתי לתרגמו
 בקצור הלשון כלשון הכתוב, למען יסבול גם תרגומי כל הנאורים. (ב) כל, אין לך אדם
 בעולם אשר לא יחשוב את מעשיו זכים, ואפילו הרשע העובר עבירות יש לו תשובות בנדם
 למען זכות את עצמו, אם שיאמר תאוותיו הרבים גרמו זאת, או עניותו ומחסורו הביאוהו
 לידי כך וכהנה רבות מחשבו' בלתי נרוסות המבלבלים את יושר השכל עת יקים למשפט את
 בעליו, וא"כ ברשעים עאכ"ו שיהיו מעשי האנשים הפתאים המתקסדים זכים בעיניהם.
 ומי חכם ולא ידע כמותם בעמו, אשר בשפתם יכבדו אלהי נבחות ולבם רחק ממנו, כי אל
 פועלו לא הביטו, ואת מעשיו הנוראים לא ידעו, בתפלתם יתראו כמכוני סודות לפני
 ההמון, ובאמת תפלתם בעצמה סוד כמדם לפנייהם כי לא יבינו מה שידברו, ובלמוד התורה
 יריוו קול ויתכבדו כהוגים לשמה, וכל עוד שתגדל הספר הפתוח לפנייהם אשר יהגו וינפנפו
 בו כסוס עגור תגדל גבה לבם, ובאמת אינם יודעי' מאמר אחד על בוריו לא בתורה שנכתב
 אף כי בתורה שבע"פ; זכים דרכיהם בעיניהם ובעיני כת החכמים המלקטים תחת זולתם
 אשר אין להם לב להתבונן את אולתם ולהוכיחם על פניהם, על כל אלה יבואו במשפט, כי
 תוכן

מכלל יופי

- (לב) קוּזָה לֵב, המסורת כל קונה בשתי נקודות אבל מנאיתי קונה לב בדגש הלמ"ד , אם כן הוא בשלש נקודות מפני הדגש :
- טז (א) מערכי לֵב, בפתח העין ופירושו מה שיחשוב ויסדר בלבבו להוציא בלשונו ופעמים לא יזדמן לו לדבר מה שקשב כי מה' הוא מענה לשון על דרך (איוב ט') אם אנדק פי ירשיעני : (ב) ותכן

משלי מז

ותכן רוחות יהוה :
 גל אל יהוה מעשיך
 ויכנו מחשבותיך :
 כל פעל יהוה למענהו
 וגם רשע ליום רעה :
 תועבת יהוה כל גבה לב
 יד ליד לא ינקה :
 בחדר ואמת יכפר עון
 וכיראת יהוה סור מרע :
 ברצות יהוה דרכי איש
 גם אויביו ישלם אתו :
 טוב מעט בצדקה
 מרוב תבואות בלא משפט :
 לב

אעכ טוב: (ב) ותוכן
 דקות ה' . ומוכה
 הלכות מי הטוב ומי
 הרע: (ג) גל אל ה'
 מעשיך . גלגל והשלך
 עליו כרכך ויכנו
 מחשבותיך: ד"א גל
 א ה' מעשיך התפלל
 לפניו כל כרכיך :
 ויכנו . יתבוססו
 ויתקיימו: (ד) כל
 פעל ה' למענהו .
 הכל עשה בשביל
 קילוסו . כמו ענו לה'
 בתודה (תילי קמ"ו)
 ד"א להעיד עליו כלו'
 פעלו מעיד עליו על
 גבורותיו שיהם
 בהגדת תילים . וגם
 רשע עשה להניחו
 ליום רעה וכל זה
 לקילוסו: (ה) יד ליד
 לא ינקה מיד ליד בא
 לו גמול גוב' לבו: (ו)
 ובירא' ה' סור מרע .
 ע"י יראת ה' סור
 מרע: (ז) ברכות

ה' דרכי איש גם אויביו ישלם אתו . ירצו לו שיהיו שלימי' עמו: (ט) לב אדם
 יקשוב דרכו ללכת דרך ישר : וה' יכין לעדו . כמו שאנינו הנא לעהר מוסיעין
 לו

באור

תוכן רוחות ה' . וחכבן . שרשו חכבן , והוא המדידה והעמידת הדבר על קו הישר מבלי כטייה ,
 כמו ושמים בורה חכבן (ישע"מ' מ' י"ב) . (ג) גל , הכווי משרש גלל . שגלל האד' את מעשיו
 על ה' ר"ל שישים בטחוכו עליו , ואז יכנו מחשבותיו . (ד) כל , הכתוב הזה הוא מן הקשים
 מאד בזה הספר ורבו בו הדעות . יש אומרים כי מענה הוא מלשון שיר ושכח כמו ענו לה'
 בחודה ויהיה טעמו , כל אשר פעל ה' למענהו לכבודו ולתפארתו . כמו כל הכקרא בשמי
 ולכבודי ברתתיו וכן הוא דעת הרמב"ם בי"ג לשלישי בספר המורה . ויהיה טעם וגם רשע
 ליום רעה , שגם הרל' יכבדו ביום רעה , ותכון לפ"ז תרגומו (חו"ד ינג' החט דער עוויגע
 לו ויינר פרהערה יצונג גטחפן , חו"ד דער בעועוויכט רופט חיהן חן , חק טחגע
 דעם חונקיקט) . כי בעת שתבא הרעה על החשע יקרא לאלהיו . ולדעת אחרים יהיה
 מענה מלשון תשובה והתווכחות , ויהיה תרגומו , דער עוויגע החט עס וח חיינגריכטס
 יערס ווען לור פרהעט וווקרטונג גלחגן ווירד , וויך דער פרהעפ"ר חק טחגע דעם
 חונקיקט) .

אָכר דער עוויגע שעצט דיא אַבויִט .

3 בִּפְיָהּ דַּעַם עוֹיֵגוֹן דִּינַע גִּשְׁעַפְטַע , זָאָ וועררן דִּינַע ענטוורפֿע דיר גלינגן .

4 יערם ווען האָט דער עוויגע זיין ציל בשטימט , זָאָ אויך דעם פֿרעפֿלר דען טאַג דעם אונגליקס .

5 דער האָכמיהטיגע איוט דעם עוויגן איין אַבשייא , אָפֿט שפּעט ערשט ווירד ער געאַהנדעט .

6 מענשנפֿריינדשאַפֿט אונד טרייע פֿרועהן זינדן , אָכר דורך גאַטטספֿורכט ענטגעהט מאָן דעם לאַסטר .

7 ווען דעם מענשן האַנדל־ונגן דעם עוויגן , וואָהלגפֿאַלן , זָאָ וועררן אַללע פֿיינדע זיך איהם פֿרועהן .

8 בעסר וועניג מיט רעכט ערווערבן , אַלס גראַסעס איינקאַממן מיט אונרעכט .

דער

ויז צו דעות מדעות
שוכות . ולי נראה שהשם
מענה נקרא בלה"ק
הגבול והתכלית הנקבב
לאיזה פעולה מן
הפעולות (דחם ז"ל) .
ומזה נקרא העדות
המגביל את דבריו
בברור ובתעודה ענה ,
והתשוב' המגבילת ברור .
השאלה ענה . ומשם
הזה גם שם הקו העשוי
על שדה הקרישה ללכת
בו עד מקום כגבול
לארכה ולרחבה מענה
(ד"ח פֿורצט) . ונקרא
גם העסק בדבר אחד
מוגבל ענין . ומשם
עין הקרוב אליו נקרא
הזמן המיועד עונדה
ובמזהו רבים אשר

יסתעפו משרה הזה אך אין כאן מקום להרחבת הדיבור . ונא החכם להורות . שאל תתמה
אם תראה בעולם דברים אשר לפי השקפה ראשונה ידמו בעיניך כלא־סדרים , ומזה נדיק
ורע לו ורשע וטוב לו , עליונים למטה ותחתונים למעלה , כי קצרה ידך להשיג עומק כוונת
בעל הסבות , אך דע כי האלהים שם מקום למהלך כל דבר עד הגיעו לתכליתו הקצוב לו ,
והרשע הזה אשר תפסנהו מזלית בדרכו יהיה מיועד ליום רעה . ויהיה הלמ"ד למענהו כמו
האריכו למעניחם (תלים קכ"ט ג') שכונתו האריכו התלם עד בואם אל המענית .
ונקוד פת"ח אשר הוא זר כענינו הוא להבדילו ממלת לְמַעַן שלא תחשוב לפרש בו שפעל
את כל לְמַעַנְהוּ בשנילו . (ה) חעבת , השם שוכא כל כך את הגבה לב עד שלא
ינקה את המדה הרעה הזאת אפילו בזרעו אחריו וזה טעם יד ליד ולצורך המליצ'
בלשון אשכנזי הגנתי חיוב במקום שלילה . (ו) בחסר , ע"י החסד שעושה האדם עם זולתו
והאמת שנהג בו יכפר עונו , אמנם טוב ממנו הירא אלהים כי ע"י יראת אלהים יסור
מרע . והורה בזה ההבדל בין הטוב למקום והטוב לבריות . כי הטוב לבריות אף שהוא
אהוב למקום והקב"ה משלם לו מדה כנגד מדה בחסד ואמת , אינו טוב כטוב למקום כי
היראה תסירנו מלעשות רע . (ז) ברצוח , הערה נסיונות שאפילו השנוא לבריות בזמן
שילך בדרכ אשר רוצה בו , סופו להיות אהוב גם לשונאיו . ע"ד מחו"ל כל שרות המקום
נוחה הימנו רוח הבריות נוחה הימנו . (ח) טוב , מוטב לאדם להסתפק במועט בהשיגו
את מחיתו בדך נדקה וביוסר , מלהיות לו רב תצאות בלא משפט . ויש לפרשו עוד כמוסר
מדיכוי , לאמור , שסדר ההוצאה וההכנסה הוא עיקר ולא רב ההון . ואמר טוב מעט ממון

(ב) וְתָבֹן , ענין תכונה : (ד) לְמַעַנְהוּ , * והראב"ע פי' כל פעל ה' למענהו כי ה' פעל הכל
למען הון שוכר למעלה כל דרכו איש זך בעיניו
שפירושו כי בעיני ה' כל דרכי האיש הון להשגית
עליו והכל יפעל בעבורו ואפילו הרשע יבוא ליום
הדעת בעבור שלא יזיק לזך :
פי' למען חסנו ורצונו אשר הוא הסנה והעלה והחסן (ו) יִשְׁלָם , פועל יוצא לשלישי :

- 9 לֹב אָדָם יִחַשְׁבֶּה דַרְכּוֹ וַיְהוֶה יָבִין צַעְדּוֹ : קָסֶם וְעַל־שִׁפְתֵי מֶלֶךְ בְּמִשְׁפַּט לֹא יִמְעַל־פִּיו : פֶּלֶס וּמֵאֲזִנֵי מִשְׁפַּט לַיהוָה בַּמַּעֲשֵׂהוּ כָּל־אֲבִי־כִים : הַזְעֵבֶת מְלָכִים עֲשׂוֹת רָשָׁע כִּי בַצַּדִּיקָה יִכּוֹן כִּסֵּא : רָצוֹן מְלָכִים שִׁפְתֵי־צַדִּיק וְדִבַר יִשְׁרָיִם יֶאֱהָב : חֲמַת־מֶלֶךְ מִלְּאֲכִי־מוֹת וְאִישׁ חָכֶם יִכְפָּרְנָה : בְּאֹר־פְּנֵי־מֶלֶךְ חַיִּים וּרְצוֹנּוֹ בָּעֵב מִלְּקוֹשׁ :
- 10
- 11
- 12
- 13
- 14
- 15

לו: (י) קסם על שפתי מלך על שפתי חכם היושב בדין: (יא) פלס ומאזני משפט וגו' לשלם לאדם כפעלו: משפט (יושטי"ה בלע"ו) פרעון עוכו' האד' בפלס ומאזני' ומעשהו כל אבני כים • כאשר יש באבני כים משקלות גדולות וקטנות הכל לפי פעלו של אדם: (יב) תועבת מלכי' עשות רשע • דבר תיעוב הוא לדויכים ואין הגון להם לעשו' רשע: (יד) חמת מלך הוא כמלאכי מות כשלוסי מיתת': ואיש חכם יכפרנה • יפייסנה: (טו) באור פני מלך חיים • מי שהקב"ה מסביר לו פנים חיים הוא לו לכך כריך אדם ליישר דרכו לפניו: ורצונו כעב מלקוש

קנה

מכלל יופי

(יג) וְדִבַּר יִשְׁרָיִם, חס, ואפשר שיהי' מחובר מן (איוב ל"ג) יוֹשֵׁר לִבִּי אֲמָרִי וּמִסְכֵּי כוונת הקריאה בא בש"א לבדו ולא בא חטף כמשפט כמו שא בא בקריים מן בְּקָרָה קהל: (יד) יִכְפָּרְנָה, יסירנה ויבעלנה: (טו) בָּעֵב מִלְּקוֹשׁ, קיץ ולא נשתנה בסמיכות: (יח) כשלון

פירוש מן המדרשים על פסוק יוד.

* **הכונה** לע"ד שהמלך החכם הזהיר לכל מלך שיהי' רגיל על לשונו תמיד לאמר כדברים אלה • במשפט לא ימעל פיו • וענין זה הוא יאות למלך שהוא שופט השופטים • וממנו יראו וכן יעשו • כי הוא מראה מלוטפת לכל עמו • כמאמר הַמֶּלֶךְ הַחֲכָם מוֹשֵׁל מִקְשִׁיב וְגו' וידועת הפכים אחת היא • [ודע שזכינו במלכים הקדמונים וגם עוד היום שכל מלך הי' רגיל על לשונו ענין אחד המיוחס אל המדות הוא הדעות • ונקרא בל"א (ווחהו-טפרוד) והמלך החכם שלמה ע"ה נסר בענין זה • שהוא באמת יותר באות מכל]:

9 דער מענש ענטוורפט דען וועג ,
דער עוויגע בשטימט דען שריטט .

* * *

10 דעם פֿירשטן ליפּפן אומגיבט צויברמאַכט ,
ער דאַרף זיינן ענטשלוס ניכט ווידרופֿן .

11 וואָגע אונד שאַאלע דעם רעכטס העלט
דער עוויגע

דעם פֿירשטן האַנדלונגן זינד דיא גוויכטשטיינע .

12 אונגערעכטע האַנדלונגן מיסן דען פֿירשטן איין
גרייל זיין ,

דען נור דורך גרעכטיגקייט שטעהט פֿעסט
דער טראָהן .

13 רעדליכר מונד גניסע דעם פֿירשטן גנאָדע ,
ווער וואָהרהייט שפּריכט ווערדע גליבט .

14 וויא טאָדעסענגל שרעקליך איזט קעניגס צאָרן ,
נור דער וויזע מאַן קאַן איהן פֿרועהנן .

15 אין דעם פֿריינדליכן גויכטע איינס קעניגס
איזט לעבן ,

זיינע גנאָדע גלייכט איינר שפּעטערעגן=וואַלקע .
אָ וויא

צהיות בעליו שם
אורחותיו צמנוס
צהולותיו, ממי שי לו
רוב תבואות והוא מסור
ומוציא ממנו בלא
משפט בזולת מנוע
הדרכים רק כפזר
והמיה ושטות . ויהיה
תרגומו לפ"ז (בעטר
וועניג בויטלן בייז
מעסיגט גברויך ,
זוט פֿין חיינקאון
זין חוכרדנונג) .
(דעת רבי יונחס
המאירי) . (ט) לב ,
המחשבה נתונה ביד
אלם לאמור כך וכך
אעשה , ומה' ינח הדב'
אם יכזר אם אין .
(י) קסם , הפסוקים
החלה עד ט"ו המה
מוסר ולקח למלכי ארץ
רוזנים ומושלי' הכהני'
את המדינה ואת
קהלם . ואמר קסם ,
והוא כח הנעלם הכתון

על דבר ומכירתו לעשות את אשר יעשה , מוכח על שפתי המלך , על כל מה שיצא מפיו ,
שאין להשינו ; ולכן יהיה מתון מאוד לבלי יספוט טרם כלכל את דבריו במאזני דקק .
(יא) פלם , נח לפלם את דבריו הרחשונים לאמור כי אף שהמשפט כתון ביד המלך , בכל
זאת נבה מעל גבה שומר , האלהים משגיח על משפטו . ואמר פלם והוא קורה המשקל
המוכרע ומאזנים והם הפלים אשר בו יושם המשקל והשקול , לה' המה ביד ה'
מעשהו , מעשה המלך כל אבני כים , הם אבני המשקל . ונקראים אבני כים , לפי
שהמה מוכחים בכים וימשקלים שונים לקחתם משם לעת הנורך . חו שהוא מלשון מכסת
הערבך ר"ל אבני מכין זה לליטר זה להאזני ליטרא . (ר' מנחס המאירי) . (יב) העבת ,
לפי הענין פירושו . ראוייה עשיית הרשע שמהיה תועב' למלכום , כי רק בצדקה יכון המלך
את כסאו . (יג) רצון , גם זה כמוהו , ראויים שפתי דקק להיות רצון המלכים . ורובר
ישרים , הוא האיש הכלבב אשר לא יתקיף ולא ידבר כי אם את אשר בלבו , אף שהוא כנגד
דעת המלך , הוא האיש אשר יאהב המלך אם במוסר יכון כסאו . (יד) חמה , החמה היא
החרון אף הנכרת על הפנים (גריס) , ואמר חמה מלך מלאכי מוח , בכל רמיזה
ורמיזה נראים סימנים להעניש ולהמית את זוכעיסיו , כאשר עוד היום במדינות זוכות
מקום אשר יד המלך ינגעת בכל מקום בלי גבול חקי ומשפטי המדינה , שיזכה בחמתו להמית
את כל מי שעובר על רצונו אפילו בחקום אשר רצונו נוטה מדרכ הישר . ואיש חכם
יכפרנה , יודע לפייסו ולכפר את החימה . (טז) באור , זה היסד הכתוב שלפניו , בזמן
שהמלך שחח ופכיו מאירות , סימני החיים נראים לעין כל רואיו , ורצונו , אם הוא מורה
את רצונו לעין עבדיו , הוא בעיניהם לשמחה כשמחת העב הנח במלקוש בזמן שיצפו עובדי
האדמה על המלקוש ושמחו בראותם את העב בידעם כי חיש תבוא ישועתם .

(טז) קנה

- 16 קנה חכמה מה טוב מחרוץ
וקנות בינה נבחר מכסף :
 - 17 מסלת ישרים סור מרע
שומר נפשו נצר דרכו :
 - 18 לפני שבר גאון
ולפני כשלון גבה רוח :
 - 19 טוב שפל רוח את עניים קרי
מחלק שלל את גאים :
 - 20 משביל על דבר ימצא טוב
ובוטח ביהוה אשריו :
 - 21 לחכם לב יקרא נבון
ומתק שפתים יסוף לקח :
 - 22 מקור חיים שכל בעליו
ומוסר אולים אולת :
 - 23 לב חכם ישביל פיהו
ועל
- מלקוש • מי שהוא
מרוצה לו רצונו טוב
לו כעב המביא את
המטר : (יט) טוב
שפל רוח • טוב
להתקבר את עניים
ולחיות אתם שפל
רוח מהיו מחלק שלל
את גאי : (כ) משביל
של דבר ימצא טוב •
הכותן לב להתנוקן
של דבריו לפלס את
דרכיו ימצא טוב •
ובוטח בה אשריו •
כשהוא מפלס דרכיו
ורואה בה מנוח שיש
בה סכנה או חסרון
כיס ובוטח בהקב"ה
ועו' הטוב : אשריו
הן אשריו שלו : (כא)
לחכ' לב יקרא נבון •
שלמד חכמה מרבו
יקרא נבון • סופו
שיהי' נבון בדברי'
עוסק כל בחכמתו
ויקראו אותו נבון •
ומתק שפתי' יוסוף
לקח • כשאל' מטעים
דבריו לתלמוד
וממתיק דבריו
בטעמי' יוסוף לקח •
(כב) מקור חיים השכל לבעליו • וכן פתרון המקרא שכל הבעלי' מקור חיים
הוא לו • ומוסר אולי' אולת • יסורי אולים עי' אול' באים להם • וכן משמעו האולת
מסורין הוא לאולי' : (כג) לב חכם ישביל פיהו • לבו מלמד את

באור

(טז) קנה, הערה לקחת חכמה כי היא מקור המוסר ובסבתה טוב לאדם בעה"ז ובעה"ב
(יז) מסלת, המסילה אשר יבחר הישר ואשר תולוכהו למחוז החסן היא סור מרע' כי
בסבתה יבא לעשות טוב • ומי שנוצר דרכו שנוהר מחכמת הרשעים ומבחר בדרכם, הוא
שומר נפשו • (יח) לפני, כן דרך החכמה לתת לרשע מה עוקבייכים הזמניים להתנאות
בס למען יחוש את שברו בכפלים • ולכן אל תקנא בעמי עול בזמן שהשעה משקת להם כי
פתאום יבא אידם • וגם תכון טעם הכתוב להזהיר על הגאון וגבה רוח כי תוענת ה' הנה,
יתן תחתם שבר וכשלון • (יט) טוב, להיות שפל רוח, והוא המוטל בדאגות על עסק
חזיתו ועמל לפרכסתו, ולאסכון בין עניים; מחלק שלל בין גאים, כי סגרת' ממוענת לכל
ישר

- 16 א, וויא פיל בעסר איזט'ס וויזוהייט ערווערן דען גאָלד, פֿרנינפֿטיגע קענטנים דען זילבר.
- 17 בעזס פֿליהן איזט דער רעכטשאַפֿן ערשטר שריט, ווער דיין פֿאָלגט בלויבט אונפֿרועהרט.
- 18 שטאָלץ פֿאָר דעם פֿאָלל, האַכמוהט פֿאָר דעם שטורץ.
- 19 בעסר גבייגטן גמיהטס אונטר בשיידנען זיין, אַלס גראַסן גוויז מיט שטאָלצן טייהלן.
- 20 ווער איינע זאָכע רויפֿליך איברלעגט ווירד גליקליך זיין, ווער אויף גאָט פֿרטרויט, הייל ערפֿאָהרן.
- 21 מיט רעכט נעגט מאַן דען ווייזן איינזיכטספֿאָלל, אונד דען וואָהלרעדנר, קענטנים כפֿעררער.
- 22 דער פֿרשטאַנד איזט זיינס בויצר לעבנסקוועללע, דעם טאָהרן פֿעסל איזט זיינע טאָהרהייט.
- 23 דעם ווייזן הערץ מאַכט דען מונד ברעדט לעגט

ישר לבב. וכתב
הראב"ע: מחלק מקח
במלק שלל עם גמים כי
אז ישבר כסס להיותו
עושיק. ונא לא וראה,
הקולא הנעים! איך
אחת בזה את כועס
הענין, כי לא רנה פה
החכס להורות את
הדבר והסוכו
(חגיטערה: זין) בדבר
העושיק, כי אס בחטא
הגאופ, וע' ישימו את
תוכן הכוכ' במלת שלל
נאחת הכל. ושלל
הנאער כתן לא ירמח
על העושיק והגזילה כי
אס על רבוי ההון בלי
ערא ועמל וכאיל מן
שלל המלמטה. ולכן
נזכרתי בתרגומי
לתרגומי (בייטע) למען
לא יחסו הקור' כמוהו,
ותרגמתו (גרונסן)

געוויין). (כ) משכיל, מי אמתבון על הדבר בטרם יזכיראון הכח אל הפועל. להבחין
אס כן וישר הוא לתכליתו, הוא ימנא טוב; ואס בכל זאת לא ישען על אכלו כי אס יבטח בה'
אשר לו. (כא) לחכם, כנר ידעתגדרי החכם—לב והכבון בהקדמתי, ואמר שבנדק
יקרא החכם לב כבון, כי אף בעניינים שאין לו עסק בו, ידע למשא ולתן ולכלכל הדבר
במשפט. וכן נכון לקרות המתק שפתים חיש הודע להמתיק דבריו נאן וסכל טוב.
יוסיף לקח, בתרגומו מוסיף אולפנא. כי ע' מתק שפתיו יספן לנודו. כי יבואו רבים
לשמוע אותו מדבר. ואחרים אומרים שגלת יקרא הוא כמו כי יקרא קן נפור, ויהי'
טעמו: אל החכם לב יתחבר הכבון, ואל המתק שפתים יתחברו רבים וע' זה יוסיף לקח.
ויהי' תרגומו (דען ווייזן גזעל אט זיך דער פֿרטטענדיגע, מונד דער ברעדטע
פֿרברייטעט זעהרע) אך לא יאות כל כך במליפת הכתוב. (כב) מקור, השכל הוא מוקד
חיים לבעליו כי על ידו ילמדו חכמה וישמרו מרעות. ומוסר, הוא הכבל ליסר בו את
הרשע, מוסר לאוילים אולה בעליו. ומלת מוסר נא פה. במקום מוקש כמו אמרנו מלת
מוקש עומדת נגד מקור חיים לעיל (י"ג י"ד י"ז כ"ו). ועוד יש לפרשו, מקור חיים
שכל בעליו, אף שגם המשכיל נריך מוסר ותוכחה מ"מ העקר והמקור הוא שכלו,
כי בזמן שהאדם איש שכל, נאה להזכירו ע"ד הוכח לחכם. אמנם מוסר חוילים, המוסר
והתוכחה שתיסר בו איש אויל, הוא אולה, כי גס אס תכתשהו בוכתשת לא תסור ממנו את
אולתו. ויהי' תרגומו (היילקוועללע דעם וענטן חוית זיין חייגנר פֿרטטחנר, חייכן
טאָהרן בעסרן חוית ועלבטט טאָהרהייט). (כג) לב, מחשבות חכס משכילים ומתנים
שכל טוב לפיו, ומוסיפים לקח על שפתיו

(יח) בשלון, ענינו כפילת התגבורת ורפוי הכח: (כג) ישכיל, פועל יוצא לשלישי:

וְעַרְשֵׁפְתֵיךָ יִסִּיף לָקַח :
 24 צוֹף דָּבַשׁ אֲמַרְי־נוֹעַם
 מִתּוֹק לִנְפֶשׁ וּמֵרַפָּא לְעַצְמָם :
 25 יֵשׁ דֶּרֶךְ יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי־אִישׁ
 וְאַחֲרֵיהֶּם דֶּרֶךְ־מוֹת :
 26 נֶפֶשׁ עֵמֶל עֹמֶלֶה לּוֹ
 כִּי־אָכַף עָלָיו פִּיהוּ :
 27 אִישׁ בְּלִיעֵל כָּרָה רָעָה
 וְעַרְשֵׁפְתֵיךָ כְּאֵשׁ צָרְבֶת :
 28 אִישׁ תְּהַפְּכֹת יִשְׁלַח מִדָּוָן
 וְנִרְגָן מִפְּרִיד אֱלוֹף :
 29 אִישׁ חָמָס יִפְתָּה רָעָהוּ
 וְהוֹלִיכוֹ בְּדֶרֶךְ לֹא־טוֹב :
 30 עֵצָה עֵינָיו לֹחֵשֵׁב תְּהַפְּכֹת
 קִרְיָן שִׁפְתָיו כְּלָה רָעָה :

פיו לדב' נחמות: (בר) צוף דבש • מתו' דבש צרי"סקה בלע"ז : אמרי נועם • דברי תורה : (כה) יש דרך • שהוא ישר לפני אים : (כו) עמלה לו • לנרכוהו עמל: כי אכף עליו פיהו • כשפיהו כוסהו ותוב' לו מאכל אז עמלו עומדת לו שאוכל מה שעמל כבד : (כז) ועל שפתיו כאש צרבת • הרע' כאש שורפת על שפתיו עד שמוציאה בפיו וגו' : צרבת כאש שורפת כמו (יחזקאל כ"א) ונכרכו בה כל פנים: (כח) ונרגן מפריד אלוף • ועל ידי ריגונו ותרעומתו מפרי' ממונו אופו של עולם: (ל) עוזה עיניו • ל' קרינה וכן איעצה עליך עיני (תילים ל"ב): כלה רעה • פי' כי כלתה אלו הרעה וגו' וגורם לכל רעה לעולם :

עטרת * שפתו

באור

כי דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב • (בר) צוף , אמרים הנעיימים הם כמו צוף דבש , כמו שהדבש הוא מתוק למקד וטוב לרפואות הגוף , כן המה האמרי נועם , תתענג צם הנפש בשמעם , ובקחת מהם מוסר תשמרו גם את האדם מלכת אחרי תאוותיו ויתקזק הגוף • (כה) יש , הכתוב הזה הוא כמאמר כולל לפניו או לאחר כתובים רבים המדברי' מדרכי החויל והרשע , לכן נשנה פה • (כו) נפש עמל , הוא הרשע אשר תחת לשוכו עמל ואון , ונקרא נפש עמל על שם הרגון והשתדלות להזיק את רעהו , ואמר שהוא עמל'ה לו כי קטאו ישוב צראשו , כי המשכיל יראה תהפוכות דבריו וידע תהפוכות לבו , ויהיה לשמחה • וזה כי אכף עליו פיהו , כי פיו כוסף אותו כמשא כבד , כאלו אמר (ויין אונד טטרחעט חיהו ליגן) • ולדעת אחרים יהיה מוסר המוני ע"ד הכתוב כל עמל האדם לפיהו (קהלת ו'ז) • והיה תרגומו (דער מענט קוועלט זיך זיכר ועובסטערה חולטונג ווילן , ויין אונד טרייבט חיהו דחלני) ולדעת אחרים ובתוכם רש"י ל"היה הערה על הקרינות לאשר

- לעגט אונטררריכט אויף זיינע ליפפן .
- 24 ליבליכע וואָרטע זינד וויא האַנגיגיים , דער זעלע אַנגנעהם דעם קערפר הייל .
- 25 דער מענש העלט מאַנכס פֿיר רעכטן וועג , אַם ענדע איזט עס שטראַסע דעם פֿרדערבענס .
- 26 טיקישעס גמיהט ברינגט זיך זעלבסט אונגליק , זיין אייגנר מונד בייגט איהן דאַרגינד .
- 27 דער רובֿלאָזע מענש זוכט אונהייל אַנזושטיפֿטן , זיינן ליפפן ענטשטרעמט איין אום זיך פֿרעסנד פֿייער .
- 28 דער גלייסנר פֿראַנלאַסט שטרייט , דער צאַנקזיכטיגע טרעננט בוזנפֿריינדע .
- 29 דער פֿרעפֿלר שמייכלט זיינעם נעגסטן , אום איהן אויף בעזן וועג צו לייטן ; = =
- 30 דריקט ער דיא אויגן זאָ זינגט ער אויף הייכללייא ; פֿרזעררט ער דיא ליפפן , זאָ איזט דאָ בעזע בשלאָסן .

גרועס

לאמור , שפּש האַדס
 חרין ועמל במלאכתו
 עמלה לו כבד כשפּתיו
 תובעים ממנו . ויהיה
 תרגומו (דער
 טעטיגע גייסט החט
 טאן פֿחרבריטט ווען
 דער אונד זיין
 חונטרהמלט פֿחן
 זיהק הייטט) . אמנס
 הדאָסן כראַה לי כבין
 ויזר כאת כחכור
 הכתובים . (כו) אדם
 בליעל , שס חיוב
 השליה בלה"ק וכן
 הוא לפי תרגומו בלשון
 אשכנז , והוא מן הכת
 הפחותי'אש'אין'לו מוסר
 ודעת . כורה רעה ,
 בינוני משרש כרה
 מושאל מן פעולת
 הכריה והחפירה
 שדרכס להזיק וכמהו
 רבים בספרי תכ"ך .

על שפתיו כאש צרבת , כמו אש המוכן לשרוף את כל הקרוב אליו , כן הוא בכל דבריו
 יזיק לזולתו : (כח) איש ההפכות , ע"י שמדבר תהטוכות יסלח מדון , ונרגן ,
 שרצו רגן והוא האיש החפץ בסכסוך ונרבי : מפריד אלוף , אנשים הנכמדים יחד
 באהבה ונרעיות (בוזנפֿריינדע , פֿרטרויטר) , וכן אלוף נעורים , אלופי ומיודעי :
 (כט , ל) איש חמס , עוצה עיניו , שני כתובים דבקים . האיש חמס יפתה את
 ריעיהו בדברים טובים למען הוליכו בדרך לא—טוב , והולך ומספר את דרך האיש חמס ,
 אך ימהר חס להרע לזולתו , ואמר עוצה עיניו כותם עיניו למען חסוב את התהטוכות
 וכשהוא קורץ שפתי , מניעם לדבר , ואמר קורץ בדרך גנאי , ואז כלה רעה ,
 נגמרה הרעה .

מכלל יופי

(כד) צוּף דְּבִישׁ , חלת הדבש , בריסקא בלע"ז : (כו) בִּי אֶבֶף עָלָיו פִּיהוּ , ענינו
 לפי דעתי כמו כסף מן ה' זוקף כסופים (תהלים קמ"ו) ויהיה אכף וכסף בענין אחד כמו
 אמל ומלל בענין אחד ופירוש הפסוק נפש העמל היא עמלה לו זרבו . כי אכף עליו פיהו
 רוכה לומר כי פיהו אוכף עליו ומבקש לו אכילה בכל יום ויום הנה כי נפש העמל היא עמלה
 לו לזרכו לאכילתו כדרך כל עמל אדם לפיהו : (כו) צִדְרָת , תואר על משקל
 תָּהוּ גַא אֶזְנֶךָ קִשְׁרָת אלא שהכרבת קמוץ מפני ההפסק וענינו כמו אש בוער'
 (ל) עוֹצֶה עֵינָיו , פירש סותם כי יותר יסוב האדם כשעיניו סתומות מכשעיניו
 פתוחות שלא יפכה אנה ואנה ואין לבו כי אס על הדבר ההיא
 שהוא חושב בו : קִדְץ , ענין כדוד השפטים ללעג ולבזו כאלו כורת ומשבר אותם ,
 קרץ מנפון (ירמיה' י"ז) :

31 עֲטַרְתַּת תְּפַאֲרַת שׂוֹבָה
 בְּדָרֶךְ צְדָקָה תִּמְצָא :
 30 טוֹב אֶרֶךְ אַפִּים מִגִּבּוֹר
 וּמִשָּׁל בְּרוּחוֹ מִלְכָּד עִיר :
 33 בְּהִיק יוֹטֵל אֶת־הַגּוֹרֵל
 וּמִיָּהוּהָ כָּל־מִשְׁפָּטוֹ :

(לא) בדרך צדקה
 תמצא . ע"י הצדקה
 מאריכין ימיהם :
 (לב) ומושל ברוחו .
 כובש את יצרו : (לג)
 בחי' יוטל את הגורל .
 ביכו לבין עצמו אדם
 מטיל גורל : ומה' כל
 משפטו לבחור לכל
 אחד ואחד חלקו :
 יז (א) טוב פת
 חריבה ושלוה
 בה טוב הי' להקב"ה
 להחריב ביתו ועירו
 והיה בשלוה
 מעבירותיהן של
 ישראל : מבית מלח
 זבחי ריב . שהיו
 מוקריבין זבחי ריב
 בביתו : (ב) ענד
 משכיל וגו' . על
 שהשכיל כבוכדנצר
 לפסוע שלש פסיעות
 לכבודו של הקב"ה
 עלה לגדולה ומשל
 בישראל שהובישו

י

I טוֹב פֶּת הַרְבָּה וְשִׁלּוּה־בָּה
 מִבַּיִת מָלֵא זִבְחֵי־רִיב :
 2 עֶבֶד מִשְׁכִּיל יִמְשׁוֹל בְּבֶן־מִבְּיָשׁ
 וּבְתוֹךְ אֲחִים יַחֲלַק נִתְּלָה :
 3 מִצָּרָף לַכֶּסֶף וְכוֹר לֹהֵב
 וּבוֹחֵן

I טוב פת הרבה
 ושילוה בה
 מבית מלא
 זבחי ריב :
 2 עבד משכיל
 ימשול בבן מביש
 ובתוך אחים
 ניתלה :
 3 מצרף לכסף
 וכור לזהב
 ובוחן

מעשיהם וחלק נחלתם לעיניהם . ד"א גר צדיק טוב מאזרח רשע . ולעתיד
 לבא יחלק שלל ונחל' בתוך בני ישראל שנאמר (יחזקאל י"ז) והיה השבט אשר גר הגר
 וגו' : (ג) מצרף לכסף . כלו שגורפים בו כסף ועושין אותו מאפר מקלה על גבי חרב
 קרוי מצרף, וכור לזהב . כלו שגורפים בו את הזהב כלי שזוקקין בו את הזהב
 כמו קדירה שגורה קרוי כור : מצרף לכסף וכור לזהב . המצרף עשוי לצרוף
 כסף למלאכתו וכן הכור לזקק הזהב . אבל הלבנות . הקב"ה זוקקן ובוטחן ויודע
 ממשבותן

מכלל יופי

(לג) יוטל , ענין השלכה :

יז (א) הרבה , תאר וענינו יונש : (ג) מצרף , הוא הכלי שמתך בו הצורף
 הכסף וזהב , וכן וכור לזהב :

פירוש מן המדרשים על פסוק ל"א

הכינה בזה לע"ד שהשיבה היא תפארת לאדם באופן אס היא בדרך צדקה ר"ל שהי'
 מתהלך כל ימיו לפני אלהים ואדם צדק ויושר . כי זולת זה השיבה לפחיתות
 וגכא' יסאב . כי היא סיבה לאמר הנה זקנת ושבתי . ועד ה' אליהן לא שנת !

- 31 גרועים האאר איזט איין פרעכטיגס דיארעם , אויף דעם טוגענדוועג ווירד זי ערלאנגט .
- 32 דער לאנגמיהטיגע איזט שמערקר אלס קריגסהעלד , ווער ליידענשאַפֿט בויגט מעהר דען פֿעסטונגס עראַברער .
- 33 דאַז לאַז ווירד אין דען שאַאס הינגוואַרפֿן , דיא ענטשיידונג איזט פֿאַם עוויגן בשטיממט .

יז

- I ליבר טראַקנס בראַד אין רוהע , אַלס גאַסטמעהלר אין איינס הויזע פֿאַלל דעם צאַנקס .
- 2 דער פֿלויסיגע שקלאַפֿע וואַלטעט איבר דען אונגראַהטנן הויז-זאָהן , טייהלט דען נאַכלאַס מיט אונטר דען פֿרוואַנדטן .
- 3 זילבר ערפראַכט דער טיגל , גאַלד דער אַפֿן , הערצן

(לא) עטרת, השיצה היא עטרה של תפארת לראש בעליה והאיה להתכבד, והרונה להאריך ימיו ילך בדרך צדק' כי שסתמו', כי ע"י המדות והמעלות הטובות מארכים ימים. (לב) טוב, מסגולת השם הזה לתרגמו תמיד לפי הענין, והו' עומ' לפעמי' צלה' ק' במקו' סימן (קחאפערחטיין ועל פי רוב תרגומו (בעסטר) שהוא מורה על הקדמ' במעלה, ואם ימצא צחכמה תוכל לתרגמו גליגער. ואם ימצא בעושר תוכל לתרגמו (רייכער), וכאן תרגומתיו לפי הענין (טטערקער), וזה

הכלל שמור לך כי הוא יטיב ויקיל עליך מלכות לש"הק נכמה מקומות. (לב) בחיק, סייס צמה דפתק לומר כי השם השגיח על כל דבר, ואין לך פרט בעולם אשר לא נעשה בהשגחתו יתברך. ואמר אף שכראה הגורל לרוב בני אדם כמקרה בכל זאת משפטו יבא מלפני ה'. ואמר בחיק יוטל את הגורל, כי כן ה' משפטם לכתוב הגורלות על קלף ולהטיל אחד בחיק איש ואיש, ואח"כ כל איש רוחה את גורלו ויודע את אשר יבא לו. ומה' כל משפטו, מה' יבא הדבר שיבא הגורל בחיק הראוי לו.

יז (א) טוב, לאדם להשביע נפשו בפת חרבה מלהכות כל טוב במריבה. ושעור הכתוב לפי דעת כל המפרשים והמבארים כך הוא, מבית מלא ריב ומלא זבחים, ויהיה חסר הנסמך כמו ואדירי כל הפצוי במ (תהלי' ט"ז ג). ולדעת יידיה זבחי ריב הזבחים שעושים האנשים בעת יסלימו ויתורגס (פֿרידעכעסט), ושמות כאלו להיותן מסובבות ע"י ריבוקטטה, קראס זבחי ריב. אמנם להיות כי חסרת שם בלשון אשכנז אשר יתפוס את גדר הכונה, הלכתי בדרך כל המפרשים, והגתי פה בנאורו גם הטעם הזה, והמשכיל יבחר. (ב) עבד, כבר ידעת כי שם משכיל יורה על ההשכלה והחריבות להיות עושה כל מעשיו בתכלית מכוון ויתורגס כל פעם לפי ענינו: ואמר כי העבד החכם ימשול בנן בית המביש המתעבד ואינו משכיל. וסופו לקחת חלק בין האחים מנחלת אדונו, למען יסקיף על הבין מביש. (ג) מצרף, בחינת הכסף אם הוא זקוק יעשה ע"י המצרף והוא כלי חרס אשר מוכשר להיות מונח באש רב ונקרא (טיגל) ואנשי הכומיץ הזרזים יותר לבחון טהרתו יקראו לו (קאפפלאוע), ובחינת הזהב יהיה ע"י הכור והוא תכור מחומם מאד לא תכנה אשו; וכנגד בחינת לב האדם אינו ביד אדם כי ה' לבדו הוא בוחן לבבות. הערה למתחסדים בעיני בני אדם ובקרנבס ארנבס על הדרך שדמו רבותינו ענין זה לחזיר שפושט טלפיו ואומר ראו שאני טהור וכן הרבה מן הרמזים מכיחיס תפילין בראשיהם וכיחיס בגדיהם ויניחו כל פועלי און, ועל זה דרשו ז"ל לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא שלא יהא מניח תפילין והולך וגוכב כושא נכית בצנודו והולך ומרמה את הבריות. ובתלמוד המערב אמרו חד בר נש אפקיד גבי סד סב מודלא דדיגרי ערוכא דשבתא במפקי שבתא אול קמיה תבע מוליה וכפר

וּבַחַן לְבוֹרַת יְהוָה :
 מִרַע מִקְשִׁיב עַל־שִׁפְת־אָוֶן
 שֶׁקֶר מִזִּין עַל־לְשׁוֹן הַוֹת :
 לַעֲג לָרֶשׁ הַרְף עֲשֶׂהוּ
 שְׂמֹחַ לְאִיד לֹא יִנְקָה :
 עֲטָרַת זִקְנִים בְּנֵי בָנִים
 וְתַפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם :
 לֹא־נִאֶוְרָה לְנָבֵל שִׁפְת יִתָּר
 אֶף כִּי־לְגַדִּיב שִׁפְת־שֶׁקֶר :
 אֲבַן־חַן הַשְּׁחָד בְּעֵינַי בְּעַרְלִי
 אֶל־כָּל־אֲשֶׁר יִפְנֶה יִשְׁבִּיר :
 מִכֶּסֶה־פֶּשַׁע מִבִּקֵּשׁ אֲהַבֶּה
 וְשִׁנְיָה בְּדָבָר מִפְרִיד אֱלוֹף :

מחשבותן: (ר) מרעי
 השע: מקשיב על
 שפת שקר מקבל לשון
 הרע ועדי שקר: מזין
 מאזין מי שהוא משק'
 מאזין על ל' הוות:
 5 (ו) עטרת זקנים
 כשרואי בני בנייהם
 הולכין בדרך טוב:
 ותפאר בני אבות:
 6 כשאבותיהם נדיקים
 היא תפארת הבני:
 (ז) שפת יתר דברי
 גאוה: אף כי לכדיבי
 7 וכ"ש שלא באה שפת
 שקר לכדיבי: (ח) אבן
 קן: כשאל' בא לפני
 הקב"ה ושחדו
 8 בדברים ושבו לו אבן
 קן ומרגליות היא
 בעיניו אל כל אשר
 יפכי ישיביל בכל מה
 שיבק ממנו מזליתו:
 9 (ט) מכס' פשע מבק'
 אהב' אם יחטא איש
 לאיש זה מכסה
 עליו ואיכנו מזכיר לו

חטאתו ואינו מראה לו פניו ועוסות גורם לו שיאהב אותו: וזכ' בדבר שנוטר אינה
 ומזכירו כך וכך עשית לי מיד מפריד אף אז מפריד ממנו אופו של עול' שהו' הקב"ה
 שהזכירו לא תקום ולא תטור (ויקרא י"ט): (י) אמת

באור

וכפר ביה אמר ליה לא לך הימנית אלא להלין ברושך הימנית ועל כיוצא בזה אמרו
 בתלמוד המערב שבסוף מסכת בכורים טלית שהוא מתעטף בו תהי בעיניך כמרדעת של
 תמור ועל זה באמר ויראת מאלהיך אבי ה' (מדברי הקב"ה האירי) (ר) מרע

פירוש מן המרפאים על (פסוק ויו) עטרת זקנים בני בנים וגו' .

האף אמנם שפאר ועטרה שנות כרדפי' הן מ"מ יורה ענין עטרה יותר מעלה
 בתשיבות מן פאר כבודע:
רו"ש עטרת זקנים בני בנים ר"ל כשבני בנייהם הם ת"ח ומתנהגי' עמם כראוי אזי הם
 עטרת זקנים כי מי שהוא ובנו וכן כנו ת"ח אזי ככון לבו בטוח שלא יפסוק תורה
 מורעו עד עולם כמבואר בדברי קו"ל רמז לדבר מאמר הגבול ואני זאת בריתי אותם אמר
 ה' וגו' אמנם אם הוא ובנו לבד המה ת"ח אזי אין לייחס אליהם עטרת רק פאר לבד וז"ש
 ותפארת בני אבות:

- הערצן קאן נור דער עוויגע פריפן .
- 4 דעה פֿרעפֿלר האַרעכט אויף ווען פֿאָן אונגליק
דיא רעדע איזט ,
זעצט דעם אונהייללם גריכט נאָך ליגן הינצו .
- 5 ווער דעם אַרמן שפּאַטטעט לעסטערט דען
שעפֿער ,
דער שאַדענפֿראָהע בלייבט ניכט אונגשטראַפֿט .
- 6 ענקל זינד דער גרייזע שמוק ,
עלטן איהרר קינד רוהם .
- 7 גצימט עס דעם נידריגן מענשן ניכט צו פֿראַהלן ,
פֿיל וועניג דעם פֿאַרנעהמן דאָס ער אַרם טוהט .
- 8 בשטעכונג איזט אין דעם אויגע דעם געבערס
אין באַגישר שטיין ,
דער אַללנטהאַלכן וואָהין ער זיך ווענדט גליק
בריינגט .
- 9 ווער בליידיגונג אונטררריקט זוכט איינטראַפֿט ,
ווער זיאַבר ווידרהאַלט טרענגט פֿריינדשאַפֿט .

(ד) מדע , הוא איש
רע כמו כלוחם ומדע
(ישעי' ט' י"ז) הוא
מקשיב בשמעו דבר און
מוולתו כי שמחה היא
לו ברעת ריעהו , מזין
שקר על לשון הוה ,
כלומר מוסיף עליו
שקר מדליה , ויהיה
מזין אומלשון און (וילן
נחך זעהר , וזחס
ליגטן חייט , גהערט
החבן) או שהוא מלשון
מוזינים (ער בווהפֿנט
עס איט ליגען) .
ולדעת הימפֿרסיס הוא
כמו איש שקר ויהיה
כפֿל הענין במלות
שוכות . אמנם הראשון
כראה לי עקר , וקרוב
לזה תרגם הארמי
שאמר : גברא בישא
ציית לשפּותא דעאתא ,
עד

שקרא ורגולתא על לישא דעאתא . (ה) לוועג , מי שמלעיג על הרש הרף עושהו , מי שעשאו
רש , או בוראוי שמח לאיד , הו' רע מאוד , ואין לך מכאוב כראו' שמת' איד (טורנדפֿריידע) ,
והוא לא ינקה מעונשו . (ו) עטרה , כשכני בכיו של אדם סובבים אותו והוא שמח בהם
הכל מתברכין בו ואומרים , אשרי מי שזכה לך . ותפארת בנים אבוהם , כשרואים איש
בן נדיק וחכם אומרים עליו הוא בן פֿלוי וראוי לכבוד בזכות אביו . (ז) לא , הנבל הוא
הפחות והשפל בעור וריק מכל דבר כשראו אשר נגזר ממנו , והוא הנקרא בל"א (דער
זוואפ) . ואמר אם לא נאזה לשמוע מאיש כזה שפת יתר , בספר דרך משל שהוא מסור
ממוכו לעניים , או שהוא מעלה על שלחנו מעדני מלכים וכהנה דברי גאווה ושטות אשר
יביע , אף כי מכ"ש שלא נאזה לאיש נדיב והוא האיש אשר חננו אלהים עושר וכבוד ,
אשר כוהו שלמה כמה פעמים בזה הספר בשם נדיב , שפח שקר ר"ל שמשקר לאמור אין
לי , בבוא אליו עני או מקבץ נדקה לאביונים לשאל מתנה מידו . (ח) אבן־חן , הוא אבן
שיחשבו בו איזה סגולה שנושאו מוצא חן בעיני כל רואיו , ובזמן שיפנה אל איזה נר ישפיע
טוב לבעליו , וכמו כן יחשבו שהשוד אשר נותנים לשופט ולדיין ילתיח את דרכם במשפטם .
וכבר באו באורים על הכתוב הזה במאסף עיי"ש . וקרוב לכאורי בארו גם הרב המאירי
ז"ל . (ט) מכסה , מי שמתדל לכסות את הפעם אשר פשע נגדו ריעהו , ולא רוצה לדבר
בו יותר , הוא מבקש אהבה , הוא משתדל לעשות שלום . אמנם מי שהוא שונה בדבר
וחזר את הדברים אשר בס פשע ריעהו הוא מפריד אליף

מכלל יופי

(ד) מדע , בינוני : שקר מזין , איש שקר ומענינו תבין חסרונו : מזין ,
שראו און ומשפטו באין : (ו) לא נאנה , ענין יופי וכו' :

10 תַּחַת גַּעַר בְּמִבְּנֵי
 מִתְּחַת וְעַמּוֹ לַמַּעַל
 בְּתוֹ מִה שֶׁאֵין כֵּן
 בְּכָל הַמִּקְרָא לְכָךְ
 11 אֵינִי אֹמֵר שֶׁהוּא שֵׁס
 דָּבָר כְּמוֹ תַּחַת וְכֵן
 פִּירוּשׁוֹ הַכֹּנְעַת
 גַּעַר כִּיכָר בְּמִבְּנֵי
 יוֹתֵר מִמֶּנּוּ מִזֹּת
 שֶׁמִּכֵּן אֵת הַכֹּסֶל :
 (יא) אֵךְ מְרִי יִבְקֵשׁ
 רַע . כְּלוּמַר מִי שֶׁכָּל
 דְּבָרָיו מְרִי וּסְרִבּוֹת
 הוּא יִבְקֵשׁ רַע : (יב)
 פְּגוּשׁ דּוֹב שְׂכוֹל בְּאִישׁ
 טוֹב לֹאדָם שִׁפּוּעַ בּוֹ
 14 דּוֹב מִשְׁכָּל וְאֵל יִפּוּעַ
 בּוֹ א' מִן הַכֹּסֶלִים
 מְעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים
 וְנִזְלוֹת הַמַּסִּית אוֹתוֹ
 לַעֲבֹד אֲחֵרִי : (יד)
 פּוֹטֵר אִישׁ רֹאשִׁית
 מִדּוֹן . הַמִּתְחִיל
 בְּמִרְיָב . הוּא כְּפֹתֵק
 חוֹר בְּגֵדָיו אֲבָנֵי
 אֵמֶת הַמַּיִם וְהַמַּיִם
 יוֹצֵאֵן בּוֹ . וְהַחֹר
 הוֹלֵךְ וּמִרְקִיב כֵּן
 הַמִּדּוֹן הוֹלֵךְ וְגַל
 תַּמּוֹ : וְלִפְנֵי הַתְּגַלֵּעַ .
 קוֹדֵם שֶׁתְּגַלֵּעַ
 סִרְפֵּתָךְ כְּעוֹשׂ אֵת
 הָרִיב : (טז) לְמַה זֶה
 מִחִיר בֵּיד כֹּסֶל לְקַנּוֹת חֲכָמִ'
 לְלוּמַד תּוֹר' אֵל לְקַנּוֹ' שֵׁס : (יז) בְּכָל עֵת אוֹהֵב הָרַע . לְעוֹלָם הוּא אוֹהֵב רַעִי לְקַנּוֹ'
 אוֹהֵבָיו : וְאֵם לְנֶרֶה יוֹלֵד . לְעַת הַנֶּרֶה יוֹלֵד לָךְ הָרַע כֹּאֵם לְעוֹר לָךְ וְלֹהֲשֵׁתָךְ
 בְּנֶרֶתָךְ

10 תַּחַת גַּעַר בְּמִבְּנֵי
 מִתְּחַת וְעַמּוֹ לַמַּעַל
 בְּתוֹ מִה שֶׁאֵין כֵּן
 בְּכָל הַמִּקְרָא לְכָךְ
 11 אֵינִי אֹמֵר שֶׁהוּא שֵׁס
 דָּבָר כְּמוֹ תַּחַת וְכֵן
 פִּירוּשׁוֹ הַכֹּנְעַת
 גַּעַר כִּיכָר בְּמִבְּנֵי
 יוֹתֵר מִמֶּנּוּ מִזֹּת
 שֶׁמִּכֵּן אֵת הַכֹּסֶל :
 (יא) אֵךְ מְרִי יִבְקֵשׁ
 רַע . כְּלוּמַר מִי שֶׁכָּל
 דְּבָרָיו מְרִי וּסְרִבּוֹת
 הוּא יִבְקֵשׁ רַע : (יב)
 פְּגוּשׁ דּוֹב שְׂכוֹל בְּאִישׁ
 טוֹב לֹאדָם שִׁפּוּעַ בּוֹ
 14 דּוֹב מִשְׁכָּל וְאֵל יִפּוּעַ
 בּוֹ א' מִן הַכֹּסֶלִים
 מְעוֹבְדֵי כּוֹכְבִים
 וְנִזְלוֹת הַמַּסִּית אוֹתוֹ
 לַעֲבֹד אֲחֵרִי : (יד)
 פּוֹטֵר אִישׁ רֹאשִׁית
 מִדּוֹן . הַמִּתְחִיל
 בְּמִרְיָב . הוּא כְּפֹתֵק
 חוֹר בְּגֵדָיו אֲבָנֵי
 אֵמֶת הַמַּיִם וְהַמַּיִם
 יוֹצֵאֵן בּוֹ . וְהַחֹר
 הוֹלֵךְ וּמִרְקִיב כֵּן
 הַמִּדּוֹן הוֹלֵךְ וְגַל
 תַּמּוֹ : וְלִפְנֵי הַתְּגַלֵּעַ .
 קוֹדֵם שֶׁתְּגַלֵּעַ
 סִרְפֵּתָךְ כְּעוֹשׂ אֵת
 הָרִיב : (טז) לְמַה זֶה

חמוש קרי

אדם

באור

אף שהיו אוהבים מקדם יפרדו . (י , יא) תחת גערה , איש מבין יענש ויוסר יותר
 בגערה וכו' , מאיש כסיל בהכות אותו . כי כל עוד שתכהו כל עוד יוסיף להמרות וזה
 אך מרי יבקש רע , הרע הזה יבקש ויוסיף מרי על חטאתו , ומלאך אכזרי ישולח בו ,
 מי יסדרה צריך להיות אכזרי . ואולי כוון צמלאך אכזרי על האוטר המורגל ליסר אנשים
 ואין בלבו רחמים וקראו בדרך הלצה מלאך אכזרי , או שכוון אל היסורים והעונשים בידו
 שמים כמו משלחת מלאכי רעים . (יב) פגוש , המקור , וטעמו טוב לאדם לפגוש
 דוב אכול , מלפגוש את הכסיל בעת אולתו . ודוב שכול , הוא

- 10 איין פֿרווייז ווירקט ביים פֿרשטענדיגען מעהר
אַלס הונדרט שלעגעע ביים טאַהרן ; = =
- 11 ער ווירד נאָך ווידרשפענסטיגער, דער עלענדע—
דער אונבאַרטהערציגע ענגל מוז איבר איהן
הער קאַממן .
- 12 ליבר איינס וויטענדין בערוו בגענגן
אַלס איינס טאַהרן אין איבלר לוינע .
- 13 ווער גוטס מיט בעום פֿרגילט ,
דעסן הויז פֿרלעסט דאַ אונגליק ניכט .
- 14 דעס צאַנקס בגין איזט וויא איין וואַסר=ריטיץ ,
מאַכע דיך דאַפֿאַן עהע דיא פֿלוהט אויסכריכט .
- 15 שולדיגע לאַזשפּרעכֿן , אונד גרעכטע פֿרדאַממן ,
ביידס איזט דעם עוויגן איין גלייכס גרויל .
- 16 וואַס ניצט דאַ געלד אין טאַהרן האַנד ?
וויזוהייט צו קויפֿן ? — דאַפֿיר האַט ער דאַך
קיון הערץ .
- 17 שטעטס ליבע גועלליגקייט זיא שאַפֿט פֿריינדע
אין דער נאַהט .

הוא הדוב בזמן שגולו
האכשים את ילדיו כי
אז הוא הולך במריחות
לבו , ופוגע בו הוא
בסכנת מות . אולחו ,
תרגמתי (לוינע) וזה
הוא תכונתו בזמן שמדת
אולת שלו גוברת עליו ,
הן בשמחה והן בכעס
כי אז הוא מסוכן מאוד .
(יג) משיב , הערה על
כפיית הטובה שהיא
אחת מן המדות
המנוגות, אשר לא יספר
דעתה , ועונה מרה
ורכה . (יד) פוטר, הוא
שם משרש פטר ע"מ
יונק , עולל , וגדרו
הפתיחה הכעזית בדבר
ע"י גשם אחר הדומק
ללחא . ומטבע המים
לשפסק לחט לאט במקו'
שימנאו שניל ללכת עד
שילד נקב קטן אשר
יעברו בו טפות טפות , ופתע פתאום יפלטו בחוקה ויהי לשטף מים רבים . וכן הוא הדמיון
יתחיל בדברי קטנים דברי נאח ומרפה ופתאום יהיו לריב ומכה . כמו"ל האי תיגרא דמיא
לבדקא דמיא כיון דרווח רווח . והענה היעונה מן החכם לנטוש בזמן שאדם רואה הריב
מתחיל טרם , יתגלע ארשו גלע והוא עוד היום בלשון ערבי שרש מונח על התפשטות הדב'
והפנתו (יז חוים דעהנן , פֿערברייטען , לערטטרייחן) , ולפי זה תרגמתי . וקצ'
המפרשים שאנו שהוא במקום יתגלה שכל העי"ן במקום ה"א כמו פדעוהו מדרת שחת
מן פרה . וגם זה מסכים לתרגומי : הריב , להיותו סוכב על פוטר מים ועל המדון
תרגמתי (פֿלוהט) שהוא תאר על המים ונכון מאוד בדרך ההשאלה גם על המדון :
(טו) מצדיק , אזוהרה על הדיין שלא ילך מדרך המשפט אפי' כחוט השער , כי הרשיע את
הצדיק הוא ודאי עון פלילי , אבל חולי תאמר שהצדק' הרשע לעשו' לפני' מאור' הדין ולזכאו
אינו כל כך עון . לכך אמר תועבת ה' גם שניהם , תועבה זו בתועבה זו : (טז) למה ,
מאמר החכם מיוחד , אשר היה מרגלח בפומיה . מה לו לכסיל ולמחיר ? כאשר אנו רואי'
כסילים אנשי הון . הכי ישתמש בו לקנות חכמה ? הלא אין לו לב לחכמה , והוא שאין לו
לא תשוקה ולא רצון לקנותה : (יז) בכל , הערה על ההתחברות והריעות , ראוי לאדם
לאהוב את הריעות בכל עת אס לשמחה אס לנער יתפלל תמיד לשנת בחברת ריעים , כי
עי"

(י) תחת גֵּעְרָה , ארשו חתה ומשפטו תִּחְתֶּה . מהקל ענין לקיחה או ארשו
נחת כלומר תרד ותחול הנערה במבין : (יא) אֶךְ מְרִי , תאר או הוא שם ומסר
איש , כמו ואני תפלה , ואני איש תפלה (תהלים ק"ט) : (יז) פִּזְמֵר מִיָּם , ענין
השלוט , תרגום והאכשים אולמו , וגברא אתפטריו ופירש כמו המגלס מים והפיתח אותן
תחלה 17 I א יז

- 18 אדם חסר-לב תקע כף ערב ערבה לפני רעהו : בנרמך : (יה) אדם חסר לב תקוע כף ערב' ממון . ד"א זוקע כף לרשעים כדי ללכת בחוקותיהם והרי כבר עורב ערובה לפני רעהו .
- 19 אהב פשע אהב מצוה מגביה פתחו מבקש-שבר : כבר ערב להקב"ה לשמור מכותיו : (יש) אוהב פשע . לפשוע בחבירו : אוהב מנהי להתקוטט ולריב : מגביה פתחו . מדבר בגאווה כמו (מיכ'ז) שמור פתחי פיק :
- 20 עקש-לב לא ימצא טוב ונהפך בלשונו יפול ברעה : (כב) לב שמח ייטיב גהה . כשאדם שמח בחלקו פניו מאירין : (בג) שחד מחיק רשע יקח . הקב"ה מקבל שחד דברים מחיק הרשעים כל' בסתר בינו לבניס : להטו' ארסו' משפט' להפוך דיכו מרעה לטובה :
- 21 ירד כסיל לתונה לו ולא ישמח אבי גבל : (כב) לב שמח ייטיב גהה . כשאדם שמח בחלקו פניו מאירין : (בג) שחד מחיק רשע יקח . הקב"ה מקבל שחד דברים מחיק הרשעים כל' בסתר בינו לבניס : להטו' ארסו' משפט' להפוך דיכו מרעה לטובה :
- 22 לב שמח ייטב גהה ורוח נכאה תיבש-גרים : (כב) לב שמח ייטיב גהה . כשאדם שמח בחלקו פניו מאירין : (בג) שחד מחיק רשע יקח . הקב"ה מקבל שחד דברים מחיק הרשעים כל' בסתר בינו לבניס : להטו' ארסו' משפט' להפוך דיכו מרעה לטובה :
- 23 שחד מחק רשע יקח להטות ארחות משפט : (כב) לב שמח ייטיב גהה . כשאדם שמח בחלקו פניו מאירין : (בג) שחד מחיק רשע יקח . הקב"ה מקבל שחד דברים מחיק הרשעים כל' בסתר בינו לבניס : להטו' ארסו' משפט' להפוך דיכו מרעה לטובה :

את (כד) את

באור

ע"ז יולד לו אח לזרה , איש עוזר ותומך לו בעת צרה . אהב , המקור במקום הזווי כמו היה אוהב , והוא דרך ענה טובה . ולדעת אחד מאוהבי יהיה טעם הכתוב בכל עת אהב הרע , הריש אשר לאדם יתראה כלעת כאוהב , אמנם בעת צרתו יטוש מעליו ולא יעמוד לעזרתו , כי אין אח לזרה בעולם , ואם יהיה אחד אולי יולד להבא , ואמר זה בדרך חזק ואח לצרה יולד לעתיד . ויהיה לפ"ז תרגומו (לו חזען לייטען טטעלענט זיך דער נעבענאענט אלט ווזהרר צריינד זבער חזין צריינד חזין דער נזהט - דער איסטע נחך געבאזהרען ווערדען) . כלומר שאין אח לזרה . ולפ"ז יפה יאות לו הפסוק הבא ; (יה) אדם , אי אפשי לראות ללב האדם ולדעת מי אוהב אמתי ומי אוהב בלב ולב , ומי שהוא אומר שהוא בטוח באהבת ריעו עד שידע בו בלב בטוח שהוא יעמוד לו בעת צרתו הוא חסר לב , כי החכם הבעל נסיון אשר ידע את לבות בני אדם ותהסוכתם לא יתקע כף ולא יערב ערבה לפני ריעיהו . ולפי פירוש הכתוב הראשון אשר אחריו תרגמתיו בפנים הוא כתוב ויוחד והערה על הערבות שיסמר ממנו האדם כמו שהזכיר כבר לעיל פרשה ו' . (יש) אהב , הפשע הוא לפעמים פשיעה בדברים , בדברי נאון וחרפה בדרך חזק (נעקערייח) שיש בני אדם האוהבים להכעיס את ריעיהם ולדבר נגדו דברי באזה עד שיספוך מרידות עליה , והם לא ירגזו כי אם ישחקו , ועליהם יאמר ההמון עם שהם טובי לב , ואינם עושים זאת כי אם לשחוק ; אמנם החכם יקראם אנשי רשע ואוהב מנה

- 18 נור דער לייטזוינגיגע מענש רייכט זיא האנד היין • אונד לייסטעט בירגשאפט פֿיר זיינן נעכטן •
- 19 ווער גערנענעקט צאנקט גערנע; ווער דיא טיהרע האך אנלעגט, וויל דאס מאן צו שאדן קאממע •
- 20 ארגליסטיגס הערץ פֿינדט ניא גליק, פֿאלשע צונגע פֿרפֿעלט אין אונגליק •
- 21 ווער איינן טאָהרן צייגט, צייגט זיך קוממר; דעס נאררן פֿאטר ערלעכט ניא פֿריידע •
- 22 פֿראַהם הערץ גיבט פֿעסטע גזונדהייט, נידר־גשלאַגנס גמיהט פֿרצעהרט דאז גביון •
- 23 אויס דער טאָשע ניממט איינס דער פֿרעפֿלר דיא בשטעפֿונג אום דאז רעכט צו פֿרדרעהן •

דער (כ) עקש לב, הוא הלב אשר יהסוך את כל אשר יראה לרעה, כתרנומו (חרגליסטיג) לא ימצא טוב, כי אף שישיג טובה מן הטובות לרעה יהפכה מעקשות לבו. ונהפך בלשונו, והוא הקרן והחכף, יפול ברעה, סופו לבוא עליו גמולו • (כא) יולד, מי שמוליד כסיל מוליד תוגה לו, כי כל ימיו יכלו צכעס ועמל, ולא ישמח אבי גבל, לעולם לא יראה שמחה, כי בנו יכאיב לבו ויהיה מרורות לכפשו • (כב) לב שמח • מוסב על מה שקדם, והורה בו טובת איש אשר אין לו תוגה, ואמר שהלב השמח מבלי צער ותוגה ייטיב גהה יחזוק בריאת הגוף, אמנם מי שרזח נכאה לא לבד שיכחש צערו אלא גם עצמותיו הגסים והחזקים צנוף האדם והם הגרמים העכמים הגדולים שצנוף תיבש • גהה, היא הרפוא' והש' הגוף לתכונתו כמו ולא יגהה מכס מזור (הושע ה' י"ג) • ולדע' קצת המפרשים יהיה טעמו כאלו נכתב בגהה, כלומר הלב שמח מרפא כסומני הרפואה, אמנם לי נראה כדעת הרד"ק לומר גהה על בריאת הגוף • (כג) שחר, הרשע המטה את המשפט ולא ימתין עד שיטחדוהו בעלי הדין כי אם יקצהו מתיקס • ותיק, הוא המקום צבדי האדם להניח שם את כספס • (דער טחחוט) • (כד) אח פני, הכנון יונא את החכמה בכל מקום, כי אין דבר צבריאה אשר לא יא ממנו תועלת בחכמה, ומי שהוא כנון אחתי איכנו צריך להרחיק כדוד למען השיגה כי ימנאנה בכל מקום אשר יבקשה •

מכלל יופי

תחלה והם נגרים שלא יוכל אדם להשיבם כן ראשית מדון: *התגלע, התערב: גמול, עכין עיניה: (יש) מִגְבִּיָּה פִתְחוֹ, כלומר שמתעסק בצנינו גדולי על דרך שאמרו רבותינו ז"ל כל העוסק בצנין מתמסכן • ויש מפרשים אותו מענין שמור פתחי פיך (מיכה ז') כלומר שמדבר גבוהות על בני אדם וכן הוא מפורש בדברי רבותינו ז"ל: (כג) גהה, חסיה ממנו כף הדמיון ומשפטו כגהה, פירוש לב שמח ייטיב לגוף כמו הרפוא' והריק"ס פירשו בלא כף הדמיון ופירשו לב שמח ייטיב הרפואה כלומר כי יותר תועיל הרפואה כשהקולה יהיה לו לב שמח ומתעורר ומתקוק וירפא

(* ורש"י פירש ולפני התגלע שהוא כמו התגלע לשון גלוי ויכא העי"ן במקום ה"א כמו סדעו מן סדה והעי"ם כעש הריב קודם שתתגלה חרפתך • וי"א שהוא כמו התגלע בהפוך אותיות מענין ונעלה כפשו חמכס ופירושו קודם שמהיה ממועב וסגול טעם את הריב וכן בכל תושיה יתגלע לשני הפירוש' כפי דעת רש"י פירושו בין כל החכמי' תגלה חרפתו • ואם הוא ל' גיעול ומיעוב טעמו בכל תושיה יתעב וישנה:

4
5
6
7
8

24 אֶת־פְּנֵי מִבֵּין חֲכָמָה
וְעֵינֵי כֶסֶל בְּקֶצֶה־אָרֶץ :
25 בַּעַם לְאָבִיו בֶּן כֶּסֶל
וּמֹמֵר לְיוֹלְדָתוֹ :
26 גַּם עֲנוּשׁ לְצַדִּיק לֹא־טוֹב
לְהַכּוֹת נְדִיבִים עַל־יִשְׂרָאֵל :
27 הוֹשֶׁךְ אֲמָרְיוֹ יוֹדַע דַּעַת
וְקַרְרוֹת אִישׁ תְּבוּנָה : יקר קרי
28 גַּם אֹיִל מִחֲרִישׁ חֶכֶם יִחַשְׁבֵּן
אֲמָם שִׁפְתָיו נָכוֹן :

(כד) את פני
מבין חכמה .
החכמה לפני מבין
הוא : ועיני כסיל
צק' הארץ-לומר אין
החכמה מוכיה לפני
כירחוקה היא ממני
אך אוכל לשנו' סדר
נוקיס שהיא שלשים
פרקים . מס' כלים
שלשים פרקים . מס'
שנת כ"ד פרקים .
אבל לחכם הוא דבר
קל היום שוכה שני
פרקים ומחר שנים
ואומר כך עשו אותן
שהיו לפני מעולם :
(כה) כעס לאביו בן
כסיל . כנון ירבעם
כעס הוא להקב"ה :
וממר ליוולדתו .
לכנסת ישראל
שהחטיא הוא : (כו)
גם ענוש לצדיק לא
טוב-לא אומר הקב"ה
למחו' שם ישראל מעל

יח

I לְתַאוּהַ יִבְקֵשׁ נִפְרָד

בכל

הארץ כי לא טוב בעיניו לענוש כולם להכות נדיבים עלי יושר . להכות
הטובים שנהם שהיו נדיבי' עלי יושר שנא' (מלכים א' י"ט) והשארתי בישראל
שבעת אלפים כל הנרכים אשר לא כדעו לבעל, נדיבים עלי יושר דוגמת
האומר במוקיס אחר (ישעי' ל"ב) וכדיב נדיבות יען והוא על נדיבות יקום . כמנא
נדיב על נדיבו' : (כז) חושך אמריו-מי שהו' יודע דעת אינו מרב' בדברי' יקר רוח
מוכע דברים איש תבונה :
יח (א) לתאוה יבקש נפרד . מי שהוא נפרד מהקב"ה שלא לשמור מצותיו לתאות
לבו ויכרו הרע הוא רודף וסוף בכל תושיה יתגלע . בין חכמים תגלה
חרפתו ורבותינו דרשוהו בלוע שנפרד מאברהם על

מבלל יופי

יורפא במהרה יותר ממי שיהי' לו לב ענב, הנה כי הלכ השמח ייטיב הרפואה :
גַּרְם , עַנֵּס כְּתַרְגוּמוֹ גְּרֵמָא : (כה) וּמְטָר , שם שרשו מורר בפלס טָבֵּס ,
מועין מרה כלענה . ובמכלל שרשו מרה ובא בסגל כמשפטו כי אשר הם במשקל
בַּעַר , בַּעַר בֵּאוּ בַּפֶּתַח מִפְּנֵי הַפֶּה הִיא גְּרוּכִית ק"י :
* (כח) אֲוָטָם , ענינו סותם :

* גם אויל מחרוס , פועל עומד ואם הוא מבין הפעיל , ואפשר לפרשו פועל יוצא ופירושו מי שיוכל
להחריש את האויל שלא ידבר הוא יחשב חכם : (כט) מִהַר"ס אֲלֵשֶׁךְ (

- 24 דער פֿרשטענדיגע פֿינדט איבראלל ווייזוהייט דעם טהארן אויגען זוכען זיא אם ענדע דער וועלט .
- 25 איין טהעריכטער זאהן מאכט דעם פֿאטער פֿער- דרום, אונד דער מוטטער הערצעלייד .
- 26 דעם אונשולדיגן אויך נור געלדבוסע אויפֿלעגן, אום דיא פֿארנעהמען וועגן רעכטס = פֿערלעצונג צו שטראפֿן, איזט ניכט רעכט .
- 27 דער איינזיכטספֿאללע איזט אין זיינן רעדן צוריק= האַלטענר, דער פֿרשטענדיגע אייסערט זיינע געראנקען זעלטען ;
- 28 דאהער העלט מאן אָפֿט ווען ער שווייגט, דען טהארען פֿיר קלוג, פֿיר פֿערשטענדיג דען דער זיינע ליפּפען צושליסט .

יח

I דער זאָנדערלינג זוכט לוסט דארין,

דש

הכתוב הזה, אשר הלכו בו המפרשים והמבארים דרכים שונים, ולפי דעתי יהי' שעורו כך גם ענוש לצדיק להכות נדיבים על יושר לא טוב. וטעמו להזהיר על המושלים אשר יחשבו לחכמה לענוש לאחד הפחותים בעם על לא דבר, למען הזהיר על ידו את הגדולים עובדי עבירה להשמר ממנה, כמו שישימו קצת האומנים נער בן עמי עם בן מלך לשבט מוסר, וע"ז אמר לא טוב. ואמר ענוש, שהוא עונש מוון, אפילו זאת לא יאות לעשות. (כו) חושך, האיש היודע דעת מונע מלדבר, ואיש תבונה הוא יקר בהוביא את מחשבותיו כנגד בני אדם. יקר, הוא הדבר המשוב אשר לא ימצא בכל מקום ועת וגם לא ישתמשו בו בעליו כל עת, כי אם לפעמים לפי הצורך ושעת הכושר, וכן הוקר רגליך מבית רעיך (משלי כ"ה י"ז). ויפה יחונר אליו הכתוב הנא כי מתוך שמתכונת החכם לחשוך אמריו. (כח) גם אויל, בהקרישו יחשב לחכם. ואוטם שפתיו, נראה כאלו אועמם לדעת ויחשב כבון:

יח (א) לחאווה, הנפרד הוא מירשהולך בכל דבר אשר

ענת

פירוש מן המדפוס על פסוק כ"ח גם אויל מחריש וגומר .

חיבת גם נראה כשפת יתר, וכ"ל שהרגיש בזה בירושלמי פרק אחרון דפסחי', וז"ל תני ר' חייא יפה שתיקה לחכמים ק"ו לטפשים, וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, אין ז"ל חכם מחריש, ע"כ,

הכונה לע"ד במאמר השלם הכ"ל יפה שתיקה לחכמים המפורסמים בחכמה יודעי עתים, עת לדבר ועת לחשות, כי באופן זה אף השתיקה לחכמה יחשב להם כמו הדבור, ק"ו לטפשים שאינם יודעים לבון העת, כי אם אין דעה הנדלה מניין. הנה כי כן בודאי השתיקה יותר נאות להם מהדבור. וכן שלמה אמר גם אויל מחריש חכם יחשב, הנה תינת גם נראה לכאורה כמוותר, ובהכרח ז"ל שכונת המלך החכם דלא מנעיא החכם דיודע סדר הנדלה הנה בודאי שתיקתו לחכמה תחשב לו, גם אויל שאינו יודע

יודע

בְּכַל-תּוֹשִׁיָה יתְגַלֵּעַ :
 לֹא-יִחַפֵּץ כֶּסֶל בְּתַבּוּנָה
 כִּי אִם-בְּהַתְגַּלוֹת לְבוֹ :
 בָּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם-בּוֹ
 וְעַם קְלוּן-יִחַרְפֶּה :
 מִיָּם עַמֻּקִּים דְּבַרִּי פִי-אִישׁ
 נִחַל נִבֵּעַ מִקּוֹר חֲכָמָה :
 שֵׁאת פְּנֵי-רָשָׁע לֹא-טוֹב
 לַהֲטוֹת צְדִיק בְּמִשְׁפָּט :
 שִׁפְתֵי כֶסֶל יִבְאוּ בְרִיב
 וּפִיו לְמַהֲלִמּוֹת יִקְרָא :
 פִּי כֶסֶל מִחֲתָה-לּוֹ
 וּשְׁפָתָיו מוֹקֵשׁ גַּפְשׁוֹ :

על תאות לבו שנאמ'
 (ראשי"ג) ויבאקלו
 לוב את כל ככר
 הירדן כל המקרא
 הזה על שום כיחוף
 כאמר וסופו נתגלה
 קלונו בבתי כנסיות
 ובתי מדרשו' לא יבא
 עמוני ומואבי (דברי'
 כג) : (ב) כי אם
 בהתגלו' לבו. כי אם
 בגלו' לבו הוא חסן
 לגלו' מה שבלבו: (ג)
 ועם קלון תבוא
 חרפה. מי שבוחר
 בקלון וכיאף חרפה
 הוא לו: (ד) מקור
 חכמה. כנחל נובע
 וכמים עמוקים :
 דברי פי איש. כל איש
 שבמק' ל' גבור גדול
 בגבורה הוא: (ה)
 שאת פני רשע לא
 טוב. כאשר פירשו
 רבותינו לא טוב להם
 לרשעי' שנושאי' להם
 פנים בעולם הזה

דברי

וכפרעין מהם לעול' הנא . טוב להטות צדיק במשפט טוב להם לצדיקים
 שמכריעין להם כף מאוזני' לחייבו בעול' הזה וכפרעין מהן בחייהן וזכין לע"ה
 ולפי פשוטו כמשמעו: (ו) שפתי כסיל יבאו בריב. כל דבריו באי' בלשון תגר : ופיו
 למהלמו' יקרא קור' ליסורין להביאם עליו : (ח) דברי

מכלל יופי

יח (א) גַּפְרָד , בִּשְׂרָשׁוֹ ב' פִּירוּשִׁים : * וּבִשְׂרָשׁוֹ פִּרְד , לְתַאֲוֵה יִבְקֵשׁ כִּסְרָד , מִיּוֹדֵשׁ טִי
 שִׁכְסִרְד בְּדַעְתּוֹ וּבַעֲצָתוֹ וְלֹא יִלְמִין לַעֲשֵׂת חֲבִירָיו
 יִבְקֵשׁ הַתַּאֲוֹת , וּבְכַל תּוֹשִׁיָה יתְגַלֵּעַ בְּלוֹמֵד מִרְלָה
 עֲצָמוֹ מִתְעַרֵּב בְּכָל חֲכָמָה וְאִינוּ כִּי אִם הוֹלֵךְ אַחַר
 יתערב :
 יתגלע , יתערב :
 (ד) נחל

יודע לבון העת שישים מחסום לפיו, הנה עכ"פ אם יושב ודומם לחכמה תחשב לו , וזה
 שסיים ר' חייא אין ג"ל חכם מחריש , הכונה שהמלך החכם אין צריך להזכיר
 בדבריו משתיקת החכם כי ענין זה מרומז הוא בתיבת גם ככ"ל :
 וכפי אשר התבאר יותר הספק אשר העירו המפרשים במאמר ר' חייא הכ"ל שבדברי
 נראין כסותרים זא"ז , ואף תיבת גם עולה כהוגן :

דאם ער אן יעדער גוטן זאכע וואס אויסזעצט .

2 דער טהאָר פֿערלאַנגט ניא פֿערנונפֿטגרונד ,
נור אייגנע געדאנקען ווילל ער פֿערברייטן .

3 ווא דער פֿרעפֿלער העריינטריט זיהט ער אויף
אללעס פֿערעכטליך העראב , מיט זיינער גערינג־
שעטצונג בעשעהמט ער איינען יעדען .

4 וויא טיפֿע וואסער זינד דיא רעדען דעם ערלען
כאננעם , דער שטראָם ענטשפרינגעט אויס דער
וויווהייטס = קוועללע .

5 איינעם אונגערעכטען מיט אכטונג בעגענגען איזט
ניכט , רעכט זעלבסט ניכט אום דען אויסשפרוך
פֿיר דען גערעכטען צו בעווירקן .

6 דעם טהארן מונד מענגט זיך גערנע אין הענדעל ,
ער פֿאדערט גלייך צו שלעגרייא אויף .

7 דעם טהארן אייגנער מונד איזט זיין אונגליק ,
זיינע ליפפען זינד זיינע פֿאללשטריקקע .

עצת עמנו ואינו משיב
לב אס הוא כדרך כל
האזן אס אין , ינקש
לתאווו להתגלע בכל
דבר תושיה . כל אשר
טוב בעממותו ואשר
ימצא זולתו טוב , לא
יטב בעיניו ; כי אס
יתגלע בו . יתגלע ,
הוא משרש גלע ,
ולדעת המפרשים הוא
היפוך שרש געל . אמנם
השרש הזה הוא כשאר
עוד בלשון ערבי , וגדרו
כמו שנארתי לעיל י"ז
י"ד וגם נגזר ממנו
חרוק השניים (דחט
לעהנט בלעקן) , וזה
צאורו פה . (ב) לא ,
המשכיל מדבר לפעמי'
אזיה דבר להתוכח עליו

עם רעיו ולשמוע את דעתם למען הבין את הדבר וזה כקרא
(רעזוזנירין) , אמנם הכסיל לא יחפון בתבונה , איכנו מדבר למען ההתבוננות
(רעזוזניאונג) . כי אס למען התגלות את מחשבותיו . (ג) בבוא , זה דרך הרשע
צבאו למקום שבו אדם נקהלים ישפוך בוז עליהם , וע"י קלובו שהוא מקיל בכבודם יחרף
אותם . וזה אחד מן המאמרים הנסיוניים , אשר הציגם החכם כאשר מלאה בתכונת בני
אדם , להזהיר על המשכילים להשמר מדרך הזה . (ד) מים עמוקים , כן נקראים
תעלות המים ההולכים מתחת לארץ עד שיתחברו יחד אל מקום מצוע ומשם יוצאי' והולכי' .
ואליהם דמה החכם את הדבור אשר מושבותו בלב האדם וע"י מוצאות הפה יצא החוכה .
ואמר דברי פי איש שהוא החשוב החכם והדובר אמת , הם מים עמוקים כי דבור הכסיל'
לא יחשוב לניאומה . נחל נובע מקור חכמה , ר"ל שהנחל היוצא מנה הוא יוצא מעוקר
חכמה . (ה) שאח פני רשע , העיית הדין ע"י השופט הרשע מתפעל או ע"י השוחד או
ע"י נשיאת פנים ואמר שלא טוב לשאת פני רשע , אפילו אס לא תבקש ממנו רשעה כי אס
שיטה את הדין אל הנדיק כדינו גם זה לא טוב . וכשיאת פניו ק"ו לשוחד , ודין נדיק ק"ו
לזכות הרשע . וכמו זה תרגם הארמי שאמר : למיסב אפי לרשיעא לא שפיר אף לא
למיצלי דינא לצדיקא : ויש עוד דעות אחרות בכתוב הזה , אמנם אנכי תמכתי יתדותי
בבאור הארמי כי הוא הככון בעיני . (ו) שפתי , הכסיל אוהב לבא בריב אף בריב לא
לו ופיו למהלומות יקרא , הוא יעורר מדנים והכאה . ושרש מהלומות הלם כמוהולם
פעם , שהוא ההכאה , וכנהו מהלומות ע"ד מושאל ושחוק . כמו שיאמר האשכנזי
לפעמים על ההכאה (טאירע אויטשעוון) . (ז) פי, דברי הכסיל הם מביאים תחת ושבר
והם

תאות לבו . והגאון רבינו בעדו ז"ל פי' כי הוא הבוגד והנפרד מהמון הייס ועיוב אמנות , אמר כי הוא הולך
אחר תאוה , ועל כן נפרד מיצדת קהלו ומאמונתם , וככל תושיה יתגלע בכל טענה שתביא לו יריב שחד
ויכונן , על כן אמר אחריו לא יחסון כסיל בתבונה כלומר לא יחסון בתבונה כ"א מריבתו לגלות רוע לבנו :

(ד) גחל נבֿע , כביעתו הוא יביאתו מהמקור : (ו) למה למות , שם , ענין שזירה

8 (ח) דברי נרגן
 כמתלהמי' מהלמו'
 (ט) גם מתרפה
 במלאכתו פורש מן
 התורה והוא תלמיד
 9 חכם: לבעל משחית'
 לשטן: (י) מגדל עוז
 שם ה' בו ירון צדיק
 וכשגב. והוא מתקו'
 10 (יא) וכחומה נשגב'
 עשרו לו בצדרי
 משחיתו מפני שהבי'
 11 ברכף ברצפת אנכי'
 הסוככין על הארץ
 קרוי אבן משחית:
 (יד) רוח איש רוח
 גבר שהוא איש גבור
 ואינו כותן דאג' בלבו
 ומקבל כל הבא עליו
 בשמח' ובחש': יכלכל
 12 מתלהו. אין כמו סר
 מעליו

דברי נרגן כמתלהמים
 והם ירדו חדרי בטן:
 גם מתרפה במלאכתו
 אה הוא לבעל משחית:
 מגדל עוז שם יהוה
 בירויץ צדיק ונשגב:
 הון עשיר קרית עוז
 וכהומה נשגבה במשכתו:
 לפני שבר יגבה לב איש
 ורפני כבוד ענוה:
 משיב דבר בטרם ישמע
 אולת היא-לו וכלמה:
 14 רוח איש יכלכל מחלהו

באור

והס מוקשי כפשו כי
 בהס גור' רע לעצמו
 מכמה צדדים • (ח) דברי, הנרגן כנר בארתי

ורוח

לעיל

מכלל יופי

וכתיה: (ח) נרגן, הוא מי שהותמד' מלאכת ההתול בו לפיכך שב פעול ואם הוא פועל,
 והם האכזים שדעתם ומחשבתם להרע ועסקם בענין התלונה והסכסוך ומראים
 בפיהם מה שאין בלבם: כמתלהמים, ענינו חלקים כלומר דברי נרגן הם חלקים ואין
 אדם מרגיש בהם והם ירדו חדרי בטן: (ט) משחית, שם, או פירושו לאיש משחית:
 (יא) במשחיתו, פירושו כשהוא במשחיתו ר"ל בצדד משחיתו הוא מניין
 כאלו סביביו חומה נשגבה והוא ענין נייר וענינו מלשון הבעה כי
 הדבר המצוייר יביט בו האדם ותרגם מנפה סכותא: (יד) יכלכל, כלומר יותר נקל
 לסבול חולי הגוף מחולי הנפש ונא בהכפל הפ"א והלמ"ד:

הערה מן המדפים לפסוק ט'

המלך החכם הזהיר בפעם בפעם על העצלוח כי ענין זה מביא את האדם לדקדוקי
 עניות, וענין רע כזה מעביר את האדם על דעתו ועל דעת קונו ס"ג,
 אשר מטעם זה הצדיקי' חסים על ממונם כל כך.
 והבמי המוסר אמרו ארבעה דברים מאבדים את האדם, והם, הגאווה, והעקשות
 [חייגן זין] והעגלות, והמהירות, שומר כפשו ירחק מהם.

- 8 דעם צאנקויכטיגען וואָרטע זינד פֿערהילטעם גיפֿטע גלייך, זיא דרינגען אינס אינגערסטע דעם לייבעס איין .
- 9 ווער נאָלעססיג אין זיינעם געשעפֿטע איזט, דער איזט דעם פֿערשווענדערס ברודער .
- 10 דער נאמע דעם עוויגן איזט איין פֿעסטער טהורן, אין איהן נימט דער פֿראָממע זיינע צופֿלוכט אונד איזט געשיצט .
- 11 דעם רייכען איזט זיין פֿערמעגן פֿעסטע בורג, זיינע שאַץ = קאממער ערהאבנע מוויאר .
- 12 פֿאר דעם פֿאַלל ווירד דער מענש טראַציג, עהרע פֿאַלגט נור אויף בעשיידענהייט .
- 13 אַנטוואַרטן אָהנע דיא פֿראַגע גאַנץ אַב צו וואַרטען, איזט איינפֿעלטיג אונד ברינגט שאַנדע .
- 14 מאַננהאַפֿטעס געמיטה העלט שמערצן געדולדיג אויס ;

לעיל מה הוא .
 כמחלהמים , שרשו להם , ופירשו בו רוב המפרשים שהוא היפך הלב , מלכדר' מנחם המאירי שאמר כשהדברים ערבים מנד ענמן ובלא תוך יקראו הלומים וכשהם בדמיון הערבות ויש בהם תך ומרמה נקראים מתלהמים . וזהו האמת , כי בלשון ערבי יקראו את הסממנים המרים והמויקים בזמן שיעשו בדבר מתוק וכאם מחלהם , ומתוך שהם נעימים בחוץ יבלע אותם בעליהם בעודם בכפס . ואח"כ ימלאו

מרירתם ומכאובם . (ט) גם , האיש אשר ירפה ידו מלעסוק בעניניו הוא חזר לאיש משחית , ר"ל הוא כאלו משחית את הונו בידים . (י) מגדל עון , שם ה' , לא הקריאה בשמו לבד מבלתי כוון בו שום דבר כמעשה ההמון הקורא לאלהיו בנר לו מבלי יחשוב בו גדולתו ורוממותו ; כי אם שם ה' המורה על היותו אין סוף ארך אפים ורב חסד משגיח על בריותיו ועו' חסד לאלפים , זאת המחשבה תחזיק בלב האדם הבטוח והמשוען על אהי' בכל פעולותיו , הוא יפלט את הצדיק מזרה , ובזירון והוא נשגב , (יא) הון , כבר בא התחלת הכתוב הזה לעיל (פרשה י"ט) וכאן נאמר עם סוגר אחר . בעיני העשיר המתנא' בעשרו יהיה הונו כקרי' עו', והוא מתדמ' במשכיתו ר"ל במדר משכיתו כיושב בטח בחומו' נשגבה . ולדעת אחר' יהי' במשכיתו מן במשכו' לבב (תילים ע"ג) שהוא לדעת קצת המפרשים הדמיון , והיה פירושו (חן זינר חיינבילדונג חיינע הןהע אויחר) ר"ל שהוא בדמיונו חומה נשגבה . אמנם הפירוש הזה איננו נכון כי גם אם במקומו לא יבאר משכיות , דמיון , כי אם כמו שתרגמו הרמב"ן ז"ל (חיהר' ויטארן הערן) שהוא לבס התולה אחר המשכיות וממדות הע"ה . ואם תתכן לתרגמו מלשון דמיון לא יאות באופן אחר כי אם במקום שיסמך אליו לב , שהם המשכיות הנדמים בלב . (טיין גיטר , חיינבילדטע טעטלע) . לכן טוב להניח את באור הכתוב על הדרך הראשון וכן תרגמתיו . (יב) לפני , הוא מוסב על הכתוב הקדום לומר שסופו של העשיר המתנאה להשגב , כי לפני שגר ונבה הלב של האדם , למען יחוש שגרו כפלים . ולפני בבור ענוה , אין האדם ראוי להשיג מעלת הכבוד כי אם באחוז במדת הענוה . (יג) משיב , אזהרה גדולה לאדם לשמוע תחלה את דברי חברו עד תכליתם טרם ישיב , כי הנכהל להשיב תוך דברי חברו , אפילו אם הוא איש דעת יחשב אויל ואדם חסר נמוס ויהי' לחרפה לו . ומכלל זה אתה שומע גם שהמדבר ומשיב על דברי חברו טרם נתן לב להבינו שהוא איש אולת . (יד) רוח איש , אם רוחו של אדם עומד בבריאתו ותכונתו , וכלכל מחלהו , יסבול את היסורים הנאים עליו באהנה ; אמנם תחלוף הנפש אי אפשר לאדם לכלכל כי אם הנושא קולה ותש כח מי יסבול המשא ? .

וְרוּחַ נְכֹאֵה מִי יִשְׁאַנֶּה :
 15 לֵב נָבוֹן יִקְנֶה דַּעַת
 וְאַזְוֹן חֲכָמִים תִּבְקַשְׁדַּעַת :
 16 מִתֵּן אָדָם יִרְחִיב לוֹ
 וּלְפָנָי גְּדֹלִים יִגָּחֵנוּ :
 17 צְדִיק הֶרְאֵשׁוֹן בְּרִיבּוֹ
 יִבְאֲרֶעְהוּ וַחֲקָרוּ : * וּבֵא קִרִי
 18 מִדְּיָנִים יִשְׁבִּית הַגּוֹרֵל
 וּבֵין עֲצוּמִים יִפְרִיד :
 19 אָחַ נִפְשָׁע מִקְרִית־עֵץ
 וּמִדְּוָנִים בְּבִרְיָה אֲרָמוֹן :
 20 מִפְּרִי פִי־אִישׁ תִּשְׁבַּע בְּמִנּוֹ
 תְּבוֹאָת שְׁפָתָיו יִשְׁבַּע :
 21 מֹות וְחַיִּים בְּיַד־לָשׁוֹן
 וְאַהֲבִיָּה יֹאכַל פְּרִיָּה :

מעליו: (טו) מתן
 אדם ירחיב כפשוטו
 ומדרשו כמותי כדק'
 מדבר שמרחיב לו
 חלקו לעתיד לבא .
 וגם בחייו לפני גדולי'
 יכחמו ואומרים עליו
 שהוא חשוב: (יח)
 ובין עצומים יפריד .
 אלו בעלי דוכן כמו
 (ישעיה מ"ג) הגישו
 עצמותיכם ובמשכה
 שנים שכתעצמו דין
 על שם שמריבותם
 עצמו 'קרוי' עצמו .
 או ל' חז' או ל' אוט'
 כמו עונם עיניו (שם
 ל"ג): (יט) אח כפצע
 מקרית עץ . יש אח
 הכפס' מאחיו ומאבד
 צמרדו קרוי' עץ כגון
 לוט באברהם . עשו
 ביעקב . ומדינים
 כנרית ארמון .
 ומרובה שנייהם
 מפרידתם לצולם
 כנרית זה שנועלי' בו
 שער ארמון שלא
 יכנסו בו : (כא)
 ואהביה יאכל פריה
 אהב את לשונו

והרגל לתור' אוכל שכרה בעולם הזה :

* ומדינים קרי (כב) מנא

באור

(טו) לב , האיש אשר יש לו לב להבין שטובה מעלת החכמה מכל קנייני העולם , יתאמן
 בכל כחו לקנות חכמה . ואזו חכמים , אנשים שכבר קנו חכמה יעו אזו לדעת לקבץ דעות
 ונסיונות . (טז) מתן , המתנות שיפור האדם למען השיג על ידם טובה מן הטובה המה
 ירחיבו לפניו דרכו , ובזמן שיש לאדם בקשה לאחד משופטי ארץ וגדוליו ישחד את משרתיו
 ואנשי ביתו למען יפתחו לפניו דרך מבוא . ולפני גדולים יגחנו , כמו שיש לאדם לבקש
 מלפני אשר ימליך בעדו לכספר מטובו ומעלותיו למען יפקדוהו לרצון בעין הגדול ממנו . כן
 יעשה בעבורו המתן , ימליך בעדו ויביאהו אל מקום חסכו , על ידו יתקרב אל הגדולים
 וישב בחברתם , וטעם בְּתֵן בְּקִמֵן עֵינַי בְּהַקְדַּמְתִּי (יז) צדיק , מי שבא ראשון אל
 השופט לתבוע ריעו לדין . ומטיח את דבריו נגד השופט , הוא כנראה כנדיק בדין ,
 עד שיבוא איש ריבו לסדר גם הוא את טענותיו , ואז יחקר הדבר מי הוא הצדיק . (יח)
 מדינים , הגורל אשר ישתמש בו במקום שאין יד השופט נעצת לדעת שקור דין , ישבית
 מדינים

אינע נידערגעדריקטע זעעלע, וואס קאן דיא ערטראגען ?

15 דעם פערשטענדיגן הערץ ערוויבט זיך קענטנים, דעם ווייזען אהר זוכט ערפארהונג .

16 געשענקע פערשאפען דעם מענשן אללענטהאלבען רויס ,

אונד פיהרן איהן ביא גראסן איין .

17 ווער דען שטרייט צוערשט פארטרענט האט אימער רעכט ,

ביז ויין געגנער אויפטריט , דאן געהט דיא אונטערזוכונג אן .

18 דאן לאזא העכט שטרייטיגקייטן אויף ,

ענטשיידעט צווישן גלייך וויכטיגן אנשפריכן .

19 איין בעליידגטער ברודער איזט אונאיברווינדליכער אלס שטארקע פעסטונג ,

ברידער=שטרייט איזט אונביגואס וויא ריגל איינעם האראמס .

20 דער מונד=פרוכט דעם מענשן געניסט זיין לייב, וואס זיינע ליפפען אינבריינגן האט ער צו געניסען .

21 טאד אונד לעבן איזט אין דער געוואלט דער צונגע, איהרע ליבהאבר געניסען איהרע פריכטע .

מדיני' כי בזמן שיסכימו אנשי הדין להטיל גורל, על פני תשבת המחלוקת; ויבין עבומים ר"ל בין אנשים אשר כחותיהם שזה והדין נוטה לטוביהם יפריד הגורל. (יט) אה נפשע, אין לך שאלה וקטטה גדולה כשאלת שני אחים אשר התגלע בניהם הדין, כי כל עוד שתגדל האהב' הטבעית בין שני אחים, כן תפרוק ותרכה גם השאלה בניהם וחמר שנקל לכבוש קרית עוז מכביש דעת האח הנפצע נגד אחיו, כי לא ישוב לסלו' לו, ומדינים כאלה ר"ל בין האחים הם חזקים וקשים כנרתי ארמון. וארמון, תרגומתי (הצורנט) והוא בית הנשים, אשר ישמרו אנשי ארבות הקדם בבנין מיוח' ומסוגר לכל

יבא שם איש זולת הנעל. וכן יתורגם לפעמים במקרא. ומקום מוח' השם הזה בלשון עבר, ולכן מנאכזהו כתוב באל"ף ארמון, ארמנותיו וכתוב בה"א והשלכתנה ההרמונה (עמוס ד' ג'). (ב) מפרי, המשיל את פה האדם לשדה ואת דבריו לפירות, ואמר: כי האדם ישבע טוב ע"י פיו; והולך להרחיב את המשל באמרו הבואה שפחיו ישבע, מה שמביאים לו שפתיו ישבע אם לרעה ואם לטובה. (בא) מוח וחיים, טובת האדם ורעתו הנה ביד הלשון כידוע, ולכן ראוי לאדם להרגיל את לשונו לדבר אמת ולענות חכמה, ולהסיר מדברי הבל וחקף ורעה, וזה אומרו אוהביה כלומר אוהב את לשונו ומסגית עליה לשמרה מכל סלף יאכל פריה. ועוד יוכל להיות אוהביה על אוהב לשון למודים ולשון כקי וכמלץ ומייגע להשיג המעלה הזאת יאכל פריה, ויתורגם (דיוח יוח פס' אעגן גניטן וזיהרר פריכטי). כי היא יסוד גדול לחכמה ולזכך המדות, ולאדם אשר לא הרגיל

מכלל יופי

(טו) מתן אדם, בא בקימן בסמיכות והראוי בפתח: (יח) ויבין עצומים, ענין חוק הדין. כלו' בין המתחזקים במריבה: (יט) אה נפשע מקרית עז, פירושו קשה הוא מקרית עז [כן הוא במדרש שומר טוב בתהילים פרשה י"ח בפסוק ביום הציל ה' אותו וגו' וללא כפי']

22 **מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב**
וַיִּפֶק רְצוֹן מִיְהוָה :
 23 **תַּחֲנוּנִים יְדַבֵּר רֶשַׁע**
וַעֲשִׂיר יַעֲנֶה עֲזוֹת :
 24 **אִישׁ רַעִים לְהִתְרוּעֵעַ**
וְיֵשׁ אֹהֵב דָּבָק מֵאֵחָ :

(כב) מצא אשה מצא טוב
 טוב מצא תורה .
 וכמשמעו אשה טוב .
 ויפיק רצון ויזיא זה פשוטו .
 ד"א אדם שמצא אשה ומצא טוב ויפי' רצונו אותו האיש מוזיא רצון מהקב"ה .
 ר' יוסף קרא: (כג) תחנוני' ידבר רש .
 דרך זה בדרך זה בדרך למדן דרך ארץ שאע"פ שעשיר יענה עזות .
 הרש ידבר תחנוני' וכן הענין הרב לתלמיד: (כד) איש רעי' להתרועע .
 אדם שקוה לו רעי' עוד יבוא יו' שיטריך להם ויקרבהו וא"ת מה בכך יש אזה' דבק מאח' שיקרבהו יותר מקרוביו ואחיו :

יט

טוֹב רֶשַׁע הַזֹּלֵךְ בְּתָמוּ
מִעֵקֶשׁ שְׂפָתָיו וְהוּא כְּסִיל :
גַּם בְּלֹא-דַעַת נִפֵּשׁ לֹא-טוֹב
וְאֵץ בְּרִגְלָיִם חוֹמָה :

1
 2

אולת

יט (ב) גם בלא דעת נפש לא טוב .
 חוטא . החוט' רופס' ודש העונות בעקביו ואומר קל הוא זה שעבור עליו .
 רבותינו פירשו גם בלא דעת בכופה את אשתו לתשמיש המט' בעל כרחה :
 ברגלים חוטא זה הנוצל ושונה . ד"א זה המהלך על גבי עשבים בשבת :
 אולת

באור

הרגיל את לשונו לדבר כמשפט הדקדוק והמליצה בלשון עמו , ואם הוא איש דעות ובעל שכל , לא יאות לקרותו חכם , וכל איש חכם לב יאמר עליו שהוא משחת החינוך ולפני גדולים כל יעמוד .
 אמנם על איש בעל לשון כס ונקי יאמרו כל שומעיו שהוא איש מוכתר בכימוסין וכעיס לחברה ומסוגל לבוא בוועד חכמים .
 (כב) מצא , מי שמצא אשה הראויה לו מנה מעשיה הטובים מצא טוב בארץ , והוא ימלא פיו בשבח לאומר שהשיג רצון הבורא יתעלה , כי מתת האלהים לאדם למצוא עזר אשר יאות לו .
 טה יפק רצון מה' , כלומר , פיו יפיק לאומר מלאתי רצון האל .
 ותרגמתי פה רצון (גנאדי) כי רצון הבורא הוא חסדו .
 וכן תרגם הרמב"ם ז"ל עת רצון (גנאדלניט) .
 (כג) תחנונים , סימן לדעת את הרש בדבריו כי הוא ידבר כל עת בתחנונים , אפילו בזמן שאיננו מבקש מאומה .
 אמנם העשיר יענה את כל אדם בעזות .
 ועזות זה לא תפרש כמו עזות פנים המדה המגובה , כי אם כמו שתרגמתי (דריסט) כלומר בלי מורך לבב ופחד .
 (כד) איש , בעלי המסורה שצוהו עם עוד האש בית רשע (מיכה ו' י')

עם

משלי יח יט

באור עא

22 ווער איין ווייב פֿיר זיך געפֿונדען , האָט איין גראָסעס גוט ערלאַנגט ,
 ער מאַג דער גנאָרע גאַטטעס לויט זיך ריהמען .

23 דער דירפֿטיגע שפּריכט איממער אין איינעם פֿלעהענדיגן טאָן ;
 דער רייכע רעדעט יעדן דרייטן אָן .

24 עס גיבט פֿריינדע דיא אַלס פֿריינדע זיך נור שטעללן ,
 עס גיבט אויך מאַנען פֿריינד דער טרייאַר איזט וויא לייבליכער ברודער .

עם אש להמין ולהשמאיל (שמאל ב' י"ד י"ט) ולפ"ז תרגמתיו . יש ריעים שבאי' אל האדם וכראי' לו כריעי' וזה החרועע שהס מראים עכנס כריעים , אמנס יש אוהב שהוא דבק באלם יותר מאח-ולדע' אחרי' תשאר הכוונה במלת איש שהוא מלא על מקומה , ופירושו , איש רעיםאיש המרצה לו רעים מתרועע עושה דע לעצמו כי ע"י התחלק אהבתו בין ריעים רבים לא יהיה לו אפילו אחד אוהב כאמן , אבל יש אוהב מי שנורר לו אוהב אחד הוא יהיה לו דבק מאה . אימנס לדעתי הכוונה ראשונה עקריות :

יט

1 גליקליכר איזט דער דירפֿטיגע דער רעדליך וואַנדעלט ,
 אַלס דער פֿאַלשע מענש , אָבגלייך ער פֿיל זיך איינבילדעט .

2 אונוויסענהייט איזט שאָן דעם מענשן אונגליקס גנוג ,
 ווער גאַר קענטנים פֿאַן זיך שטעמט איזט איין ערצ-זינדער .

יט (א) טוב , אל תאמר על הרש שהוא הנענה מכל אדם לפי שאין לו די מחסורו , כי בזמן שהוא הולך בתומו הוא במעלת הטוב יותר ממעקש שפתיו אף על פי שהוא כסיל . ר"ל אעפ"י שהוא עשיר . וכסיל פירשתי עשיר כמו אם שמתי זהב כסילי (איוב ל"א כ"ד) . שהוא בוטח בעשרו , לפי שהניגו מול רש , וגם במשנת הפסוק הזה (לקמן כ"ח) נכתב עשיר . והכנס בקש לבכותו בלשון גכאי לכן אמר כסיל , וחסרוו תרגמתי במל' אשכנזי המבאר' איש עשיר אשר אין לו מעל' זולת עשרו . (ב) גם בלא דעה , הכתו' הזה הוא מפורש מן המפרשים והמבארים איש איש לפי דרכו . ורש"י ז"ל הביא דרש חכמינו ז"ל עיי"ש . ולי' בראיה לפרש שבזמן שהאדם נשאר בלא דעת הוא במצב רע ולא—טוב לכפשו , על אחת כמה וכמה מי שבוטח בדעת במוזד שהוא חוטא גמור . וכן תרגמתי . ולדעת אחרים יהיה פירושו . גם עבירה בשוגג בלא—דעת—כפס לא טוב ק"ץ לאן ברגלי' לעובר

מכלל יופי

כפי' רש"י] : (כג) יַעֲנֶה עֲזוֹת , אין בכתוב זכר לנקיבה אבל בא בחסרון דברה ורובה לומר דברות עזות ומענינו תבין חסרונו : (כד) איש רעים , בעל המסורה חשבו עם אם אש להמין ולהשמיר , ועם עוד האש בית רשע , שענינס יש , אבל זה הוא מלא . והמפרשים פירשוהו כשאר איש שבמקרא :

יט (א) והוא בְּסִיל , פירש ר' סעדי' מן כי ה' יהי' בכסלך שענינו הצטחון והתקוה ופירוש והוא כסיל והוא בוטח בעשרו והוא כנגד רש , ועקש שפתיו כנגד הולך בתומו , וכן כשנחה הכתוב במלת השלישי מן הספר אמר והוא עשיר במקו' שאמר הנה והוא כסיל : (ב) וְאֵץ , ענין מהירות : תסלף

רגלי
 גלח
 ואן
 ובעל
 ולפני
 וכתר
 אויה
 בורא
 מר ,
 הוא
 סימן
 מה
 וכה
 וורה

3 (ג) אולת אדם
תסלק דרכו
צעונו בא לו הרע
כי באולתו סלק
דרכו ועבר עבירות
וכפרעין ממונו וצבוא
לו הכר' זועף לבו על
הקצ"ה ומהרה' אחר
5 מדת הדין כגון אחי
יוסף שאמרו מה זאת
עשה אלהים לנו
(ראשית מ"ב): (ד)
6 הון יוסף רעים
רבי' אזהב' רבי' .
ויש לפותרו בני
שלמד תורה: (ו)
7 רבים יחלו פני כדיב
וכל הרע . הכל
כעשים רעים: לאיש
מתן . יש לפותרו
בנותני כדקה . ויש
לפותרו במרביצי
תורה: (ז) כל אחי

אֵילַת אָדָם תִּסְלַף דַּרְכּוֹ
וְעַל־יְהוָה יִזְעַף לְבוֹ :
הוֹן יוֹסֵף רַעִים רַבִּים
וְדָל מַרְעִיָּהוּ יִפְרֹד :
עַד שִׁקְרִים לֹא יִנְקָה
וַיִּפְיֵחַ בְּזָבִים לֹא יִמְלֹט :
רַבִּים יִחְלוּ פְּנֵי־גֹדִיב
וְכָל־הָרַע לְאִישׁ מֵתָן :
כָּל־אֲחֵי־רֵשׁ יִשְׁנֹאוּ
אֵף כִּי מַרְעִיָּהוּ רַחֲקוֹ מִמֶּנּוּ
מַרְדֵּף אֲמָרִים לֹא־יִהְיֶה :

לו קרי קנה
רש קרוביו: אף כי מרעהו רחוק . וכ"ש מרעיו ושואשביכו ואזהביו: מרדף אמרו' לא המה'
אזמ' פלוני ופלוני קרובי ופלוני מרעי והכל דברי הכל . ויש לפותרו בני שהו' רש
בתורה ובמעשים טובי': מרדף אמרו' לא המה מתור להורות הלכה ולא בידו . והמדרש
פותרו ביוסף שהיה מוציא על אחיו דבה חומר לאביו שהן תשודין על אבר מן החי לכך
שכאזה

מכלל יופי

(ג) תִּסְלַף, ענינו תעות: יִזְעַף לְבוֹ, ענין הקצף והכעס:
* (ז) כָּל־אֲחֵי־רֵשׁ, הכלל כי כל בחולס, ובמקף
ישוב החולס לקיץ חטף חן משנים שיקראו בלא עקף בקיץ רחב וזה אחד מהם: מַרְעִיָּהוּ
המ"ס בשו"א . ובמכלל בא כינוי הנכתר בהא ויו מוכע בשורק והוא כמו מרעיו
ותסרה
* (ז) וטעם מרדף אמרים לא המה, פי' הראב"ב כי הרש מצוה לרדוף אחר קרוביו שזחי אמרו אולי
יתקרבו אליו ולא המה שומעים . והלכ"ג פירש כי אחיו ומרעיו ירדפו אמרים לא המה כלומר
שיעלילוהו האמר או יעשה כנגדם מה שאינו כן . והקרי הוא לו המה בויו וככה פירשו לדעתו כי הרש מרדף
אמרים על אחיו ומרעיו שהיו קודם זה ואומר כי לו המה אחים ומרעים אבל באמת לא הטע אחיו ומרעיו
אחר שנעשה רש :

פירש מן המדפים על פסוק ד'

הוֹן יוֹסֵף רַעִים וְרַבִּים, כלם מתחברים אל עשיר . ומה כמשך
שדל אף מרעהו ר"ל דל כמוהו יפרד . באשר שרעהו ג"כ יתקשר
אל העשיר :

8 קנה ללב אהב נפשו
 9 שמר תבונה למצא טוב :
 10 עד שקרים לא ינקוה
 11 ויפיה כזבים יאבד :
 12 לא נאורה לכסיר תענוג
 13 אף כי לעבד משר בשרים :
 14 שכל אדם האריך אפו
 15 ותפארתו עבד על פשע :
 16 נהם ככפיר זעף מלך
 17 וכטר על עשב רצונו :
 18 חורת לאביו בן כסיר
 19 ודלק טורד מדיני אשה :
 20 בירת והון נחלת אבות
 21 ומיהוה אשה משקלת :
 עזלה

8 שכחוהו וכקרא רש
 לפי שהי' מונח דבת
 שקר עליהם ומחזר
 אחר אמרי' לא המה
 9 לו קריקן ומרדף
 אמרי' להכחותו
 ולענין יוסף לו המה
 כי עליו חזרו דבתו
 הוא היה אומר שהיו
 אוכלים אבד מן הקי
 והכתוב מעיד עליה'
 אפי' בשעת הקלקל'
 היו שחטין שער
 עזים שחמ' וישטטו
 שער עזי' (שס ל"ו)
 הוא אומר שהיו
 מולולין בבני השפתו'
 לכך לעבד במכר
 יוסף . הוא אומר
 שהיו כותבים עיניה'
 בבנות הארץ אומר
 הקב"ה קייך שאני
 מגרה בך את הדוב
 הלכך ותש' אשת
 אדוני וגו' (שס
 ל"ט) . בב"ר : (י)
 לא נאורה לכסיר
 תענוג אף כי לעבד
 ק"ו הוא שחין נאה

שעבד ימשול בנדיביו : (יא) שכל אדם האריך אפו . כמו להאריך . אם עשה כך שכל
 הוא לו : ותפארתו הוא שיעבור על מדותיו : (יב) נהם ככפיר זעף מלך . הקב"ה :
 (יג) ודלק טורד . דלק גשמים היורד בבית ומטרי' וירד (וטורד) ליושבי הבית כך
 מדיכי אשה רעה : (טז) עזלה

באור

בנינו הוא יוצא לשני ולשלישי . כלומר שמרדף אחרי אמרים ומרדף אותם לפניהם . ולפי
 הקרי לו , יתכן לפרש שהם מרדפים אמרים לו , שאומרי' לו מדוע פורת ממוכך , מדוע
 לח חסות על קנייך , עתה בנה לך אכול פרי מעלליך וכהנה . (ח) קונה , הערה
 לזהרה מאוד בבחירת הדיעים , אחר שהורה בירוב הדיעים אינם מתדבקים באדם כי אם
 לשבוע מוטבו , אחר בדרך ענה קונה לב , והוא בעל לב טוב וקונה מלאק ידע שור
 קונהו (וויגענטיהאר , בויטנר) . אוהב נפשו , כריך להיות אוהב נפשו תחלה
 לראות על עצמו ועל תכונתו ומכבו אס טוב ואס רע לו , ואוהב על נפשו הוא כמו חס על
 כפשו כמו ואהביה יאכל פרוה (לעיל י"ח כ"א) , כי אין אוהב לאדם כעצמו ואין קרוב
 לאדם כעצמו , ולא ישען על לבו ועל רגשותיו בבחירת האוהבים כי הלב הטוב נקל להיות
 חסותה , כי אם שומר חבונה ישמור את
 משפטו

- 8 ווער איין גוטעס הערץ בעוויצט , שאהנע פֿאַר
אללן זינר זעלבסט ,
אונד פֿאַלגע דער פֿערנונפֿט אום עכטן פֿריינד
צו וועהלען .
- 9 ליגענהאַפֿטער צייגע בלייבט ניכט אונגעאַהנדעט ,
טרוגפֿערברייטער געהט צו גרונדע .
- 10 ווייס דער רייכע טהאַר זיך ניכט אין זיינע
פֿערגניגונגען צו שיקען ;
וויא פֿיל וועניגער דער שקלאפֿע ווען ער איבער
עדלע הערשען ווילל .
- 11 לאַנגמיטהיג זיין שאַפֿט דעם מענשן אַנווערן ,
בעליידיגונג איבערזעהן גערייכט צו זיינעם רוהם .
- 12 וויא לעווענבריללען איזט דעם פֿירשטן צאַרן ;
זיינע גנאָדע , מילדע וויא טהויא אויף געוועכס .
- 13 איין טהעריכטער זאַהן איזט איין שטעטעס
ליידען פֿיר דען פֿאַטער ;
איין צאַנקישעס ווייב איזט איינע בעשטענדיגע
דאָך=טרויפֿע .
- 14 הויך אונד פֿערמעגן ערבט מאַן פֿאַן עלטערן ,
אַבער פֿערניגפֿטיגע גאַטטין איזט גאַטטעס
געשענק . פֿוירקייט

משפטי תבוכתו למצוא
טוב למען מצוא איז
טוב וראוי לחברתו .
(י) לא , הכסיל
אף שהוא כולד בעושר
בהיות שאין לו דעה
ישרה לא ידע אפילו
להכות מתענוגו כראוי ,
בוטע לו גן , ואיכנו
הולך בולהסתכל בפלא
הברואה , בוכה לו בית
ואינו יודע לתקנו ע"פ
חוקי הגוי והקאזט
וההרוחה , כמו שאנו
רואים יום יום במעט
התבוכות על מעשי
הכסילים המתענגים ,
וק"ו לעבד , לשפל אנוש
אשר בא פתאום לגדול
והוא רוכה למשול בשרי
בכבדי ארץ , לא
ידע מה לעשות , יבוא
אל החכמו' אשר קטנס
ענה ממתכוין ,
ויתנהג בהם בשפלות
עד שיתעב לב משכיל ,
לראות מעשיו ויקון
כפשו ובכל פעולותיו :
(יא) שכל , כמו טובת שכל
הוא עומד
מול הפארחו . ואמר שהמאריך אפו
הוא קונה לו תשיבות בעם ,
והעובר על פשע יפואר
בארץ . (יב) נהם , ענינו שאנה ,
ואמר שזעף המלך הוא מסוכן
ומפחיד כקול הכפיר ,
אשר כל שומעיו יפחד מסכנת מות ,
כן כעסו של מלך , כמו שאמר לעיל
חמת מלך מלאכי מות . ורצונו , מורה
טובה לאכזיו כאשר יורה הטל
המוטל על העשב שיפרה . (יג)
הוח , הוא מלאון שגר ומכאיב וגם
מלאון הוה כמו כי מה הוה לאדם
וכונת שניהם מוכחים בו בכתוב הזה ,
כלומר שהבן הכסיל הוא מורת רוח
לאביו תמיד . ודלף טורד הוא ען
חלול המוכח על הגג ובתוכו יתקבצו
מי הגשמים וידלפו אחת אחת ,
ואליו דמה החכם את האשה הרעה
האזהבת מדנים , כי הדלף הזה
ידלוף טפה טפה ויעמיד רגע
ויתחיל להטיף , כן דרך האשה
הרעה תתחיל להרים קולה במונה
וריו ותעמוד מעט עד שתחשוב
שכבר עבר הזעם , ובתוך כדי
דבור תתחיל שנית , וכן תעשה
תמיד , עד שיכלו רוב ימי חיי
הבעל במדון וריו . (יד) בית
והון , כל הקניינים הנאותים
לאדם בעה"ז יוכל להשיגו ע"י
אדם , כמו בית והון יחול
מאבותיו , אמנם קנין אחד
נכח מיכולת

(ח) קָהָה לָב , לפי שהלב הוא משכן השכל אמר כן כאלו אמר קונה דעת :
(יא) הַאֲרִיךְ אַפּוֹ , מקוים בסגולת ה"א עם אות גרונית : (יב) נָהַם ,
ענינו כענין שאנה : (יג) מְדַיֵּי , ויומרון נהפכה לזוד כעה וענינו ריבי אשה :
יט א I 19 (יז) מלוה

גלה
בן שכל
קב"ה :
ית כן
ולפי
מדוע
הערה
כי אם
דע שור
תחלה
חס על
קרוח
להיות

- 15 עֲצָלָה תִּפִּיל תִּרְדְּמָה וְנֶפֶשׁ רַמְיָה תִּרְעַב :
- 16 שֹׁמֵר מִצְוָה שֹׁמֵר נַפְשׁוֹ בַּזָּהָר דִּרְכָיו יוֹמֵר :
- 17 מַלְוֵה יִהְיֶה חוֹנֵן דָּל וְגִמְלוֹ יִשְׁלַם-לוֹ :
- 18 יִסֵּר בְּנֵי בְיַיִשׁ תִּקְוָה וְאֶל-הַמִּיתוֹ אֶל-תִּשָּׂא נַפְשׁוֹ :
- 19 גִּדְּלֵה-חֶמְדָּה נִשְׂא עֵנֶשׁ גְּדֹל קְרִי כִּי אִם-תִּצִּיל וְעוֹד תּוֹסֶף :
- 20 שְׁמַע עֲצָה וְקַבֵּל מוֹסֵר לְמַעַן תִּחְבַּם בְּאַחֲרֵיתָהּ :
- 21 רְבוּרָה מִחֲשָׁבוֹת בְּלִב־אִישׁ וְעֲצַת יְהוָה הִיא תִקּוּם :
- 22 תִּאֲוֹת אָדָם חֲסָדוֹ וְטוֹב רֵשׁ מִמַּיִשׁ כָּבוֹד :

ימות קרי

גדל קרי

יראת

(טו) עזלה תפיל תרדמה. העזלות מביאה לדי שיכה. זו היא המליצה. אבל המשל על המתעצל בלימוד סוף שזולין דבר חכמו ממנו והו' נרדס: וכפש רמיה תרעב. סוף שיהא עני. וכן הרמאי בתלמודו לעשות תורתו חבילות סוף שהוא ישכח: (טז) שומר מצוה שומר כפשו בזה דרכיו ימות. שאינו כותן לבו לשקלן: (יז) מלוה ה' חונן דל וגמלו ישלם לו. כשיחלה ויטה למוות נדקתו מליצה עליו לפני מדת הדין לומר העני היתה כפשו מפרכס' לזא' ברעב וזה פרכס' והחזירה לגופה אף אכי אחזיר לו כפשו: (יח) יסר צנך כי יש תקוה וא' המיתו'א תשא כפשו. אל תכהו מכת מות: (יט) גדל חמה נשא עוכש וגו' אם תעבו' על חמתך ותגיל את שוכאיך אם ראית דעה באה לו עוד תוסיף ימים ועונה: (כב) תאוות אדם חסדו יעקר שהגבריו מתאווים

מכלל יופי

(יז) מלוה, ביכוני ובסמוך בכירי': (יח) וא' המיתו, יש מפרכס' ששרשו המה על משקל בביתו מן זכה כלומר יסר צנך ואם יבכה ויהמה אל תשית לבך לו ולא תשא לו כפשו לרפס עליו בדרך המוסר: ויש מפרכס' ששרשו מות, כלומר יסר צנך נכחת לא שתמיתו במכות: * (כב) תאוות אדם חסדו, ענין יופי כלומר יופי האדם ומה שכראה לו לעשות הוא חסדו: * (כב) ויש מפרכס' תאוות אדם כמשמעו ענין תאוה וחסק. וסמיעם כי העני מתאוה לעשות חסד ולומר בלבו אם הייתי עשיר הייתי יגושה נדקס וחמד ואם העשיר נהפך לבו לרעס וגו' ובר תאוות חסד על בן אהר וטוב הם מאיש כוב, לזכה לומר יותר טוב סוף שישקר דף ומאוחו לעבס משיעשיר ויהיה איש כוב:

15 פִּילֵהֵיט אַרְטֵעַט אִין שְׁלֹא־פֹוֹכֵט אוֹיִם , דער לעסיגע לייב מוז דאַרבען .

16 ווער אויף געבאָט אַכְטֵעַט , אַכְטֵעַט אויף זיין לעבן ; ווער רען פֿאַרְגֵעִיבֵעֲנֵטן וועג פֿעראַכְטֵעַט , קאַממט אום .

17 ווער געגן דען אַרְמֵן מילדטֵהעטיג איזט ליהט דעם עוויגען , ער ווירד דיא וואָהלטֵהאַט איהם פֿערגעלטן .

18 ציכטוגע דינען זאָהן וואָ לאַנגע האַפֿנונג דאָ איזט , לאַס זיין יאַמערן דיין מיטלייד ניכט עררעגן ;

19 דאַן שטראַפֿווירדיגע איבערזעהן פֿערגרעסערט דען פֿערררום ; יע מעהר רוא יעצט שאָהנעסט , יע מעהר ווירסט דוא איינסט שטראַפֿן מיסן .

20 האַרץ אויף גוטן ראַטה , נים לעהרע אָן ; דאַמיט דוא ענדליך ווייזע ווערדעסט .

21 אין דעם מענשען הערצן ענטשטעהן פֿילפֿעלטיגע אַנשלעגע , דעם עוויגען ראַטהשלוס אַלליין האַט בעשטאַנד .

22 אין דעם גוטן וויללן דעם מענשן בעשטעהט אייגענטליך מענשענפֿריינדשאַפֿט , דאַרין איזט אַפֿט דער בעטלער דעם העפֿלינג פֿאַרצוּציהן .

מיטגל האדס שאי
אפשי להשיג לא ע"י
בסלה ולא ע"י חסד
מהמקריים והיא אשה
משכלח אשה כשרה
ושלוח ומחוקת בביתה
מתת ה' היא , אשרי
אדם מנח טוב ויפיק
רכון מה' . (טו)
עצלה , האיש המתעכל
בזמן שכחותיו עוד
שלמים וראויים לעבוד
סופו להיות ביטה תמיד
לשיבה סוקה מכלתי
יכולת לעבוד אף אם
ינטרף לו . ולשרש
רדם כבר שם גדר
הרצ העליץ ר' הירץ
וויזל כ"י במאסף
תקמ"ד , ולדעתו הוא
שינת הנכס והתש' הכח
מכלי דעת בין ימינו
לשמאלו (בטייבונג) .
ונפש רמיה , נפש
המתעצלת בעבודה
סופה לרעוב .
(טז) שומר , מי
שמים לבו להזהר
במזוה הוא שומר נפשו ,
כי המזוה אינה אלא שמירה לנפש ; ובוזה דרכיו , שלא תש לבחון אם דרכיו
נוטים אל סוקי התורה והחכמה , ואינו מדקדק עליהם . יכווח , יכול בשעת .
(יז) מלוה , מי שסוקן את הדל כאלו הלוה להם יתעלה , אשר ישלט לו גמולו עת יבא
יומו . (יח) יסר , הערה לאבות להסקיף על סנוך בניהם , ולא יחמולו עליהם בעשותם
אחת הרעות כי אם ייסרום , ואמר כי יש תקוה כל זמן שיש תקוה . או כי יש תקוה
להסיה נפשו אולתו ע"י המוסר . ואל המיחו , קורא אני עם המפרשים כאלו בכתב
הַבְּיָיָתוּ מֵאֵרֶשׁ הַמָּה , שלא תשא כפשך אליו ותחוס עליו אם יהמה ; כי (יט) גדל חמה
נושא עונש , מי שנושא את העונש ומעביר עליו מבלי הענישו הוא מגדל את
החמה , ואם תגילו כהיום מן העונש הקל כוסף להוסיף את העונש אם יגדל ברשעותו
וגם אם יהיה המיחו משרש מוח יתכן לפרש שלא תירא ותפחד אולי ימות , ויהי'
תרגומו (טז) הנע חייהו ניכט חויס פֿורכט דחט ער שטערבן אעצטע . (כ)
שמע , אשר מדבר אל האבות שב לדבר אל הנער ואמר שמע ענה וקבל מוסר ועיף
תחכם באחריתך . (כא) רבוח , הערה על הבטחון בה' אף שיש בלב אדם מחשבות
רבות לא יכליתו כי אם בענת ה' . וה' הרואה לב ידע ויעיץ את העוב לבו . (כב)
חאוח , עקר חסדו של אדם נגד ריעיו הוא אם לבו מתאזהר לעשות חסד , ואף שיהיה
האדם מכניס אורחים ומסר מדקה אם לא בלב שלם יעשהו לא נחשב למאומה . ואם
אדם מותן פרוטה לעני ולבו מתאזהר לתת יותר אם השע ידו לעשותו נחשב לחסד גדול
כמ"ט

קרי

די

נת

בריו

שרשו

ולא

יסר

יפוי

במות

לדעת

די

23 מתאו' לאדם נעבור
 סדו: וטוב רש
 מאיש כוז ואם איש
 כוז הוא ומבטיח
 ואינו עושה טוב איש
 רש ממנו: (כג) ושבע
 ילין. הירא את השם
 שלא יפק' בשו' רעה:
 (כד) טמן. עגל ידו
 בכלת בורה חמה
 כשיעבירה מן האור
 ופיטוה רקני' מחמ'
 ידו בתוכה. ודומ' לו
 (נדברי הימים י"ג
 ל"ה) בשלו בסירות
 ובכלת ובדודים.
 ומשום רבינו יצחק
 הלוי שמעתי בכלת'.
 מלשון תרגום ויבקע
 וכלת בשעת הנכה
 והגליל על שם שהקו'
 והגליל מבקעין
 וכלת' הידים. ואני

23 יִרְאֵת יְהוָה לְחַיִּים
 וְשָׁבַע יִלְיָן בְּלִי־יִפְקֹד רָע :
 24 טָמֵן עֵצֶל יָדוֹ בְּצַלְחָת
 גַּם־אֶל־פִּיהוּ לֹא יִשְׁבֹּנָה :
 25 לִיץ תִּכָּה וּפְתֵי יַעֲרֹם
 וְהוֹכִיחַ לְגִבּוֹן יִבִּין דַּעַת :
 26 מִשְׁדַּד־אֵב יִבְרִיחַ אִם
 בֵּן מִבִּישׁ וּמִחֲפִיר :
 27 חֲדַל־בְּנֵי לִשְׁמֹעַ מוֹסֵר
 לְשִׁגוֹרַת מְאֹמְרֵי־דַעַת :
 28 עַד בְּלִיעַל יִלְיָן מוֹשֶׁפֶט

שמעתי בכלת'. קרע החלוק שקורים פאנד"אדורי בלע"ז כלומ' טומנה בחיקו (סא"א):
 (כה) לץ תכה ופתי יערים. על מכו' פרעה ומלחמ' עמלק הכסי' יתרו וכתגייר:
 (כו) משדד אב יברח אם: בן מביש ומחפיר בדרכיו. ע"י שראתה שרה את
 הגר המצרית משחק ע"א וגילוי ערוות גרם זה שנשתלחה אמו (ראשי' כ"א) וירע
 הדבר בעיני אברה': (כז) חדל בני וגו'. מקר' קצר הוא והופירושו: חדל בני לשג' מאמרי
 דעת. בשביל לשמוע מוסר: חדל לשגו'. כמו מלשגות. וכן וחדל לעשות הפסח (מדבר
 ט') וכן כי חדל לספור (ראשית מ"א): (כח) עד בליעל ילין משפט.

באור

כמ"ש ז"ל אחד המרבה ואחד המועיט ובלבד שיתכון. ולפ"ז אמר טוב רש מי שאין
 לו לית: אך כפשו מתאוה לתת, מאיש כוז הנותן בפנים יפות ולבו כל עמו. ותרגומתי
 רש (בעטור) לשמוהו במדרגה התחתונה מבעלי קניני העולם, שאע"פ שהוא עצמו
 פושט יד, לבו מתאוה לתת לולתו אם היה ביכלתו. ולכן הוא נחשב יותר מאיש כוז
 אשר תרגומתי לפי עניינו (העפ"וינג) והוא האדם המתרחק כחובב לכל אדם ונותן
 מתנה ולבו כל עמו. (כג) יראת ה', נותנת חיים וטובה לבעליה. אבל יש לך בן אדם
 שבזמן שהוא שבע ומעשי ידיו כלחיס יבעט באלהיו ע"ד וישמן ישורון ויבעט, וילין על
 טובותיו, מי שהוא בתכלית המדה הגרועה הזאת שהיא רדיפת התלות וכפיית הטובה
 וכפירה בה' בל יפקד רע לא יפקד מרעה, כי אם תעבור עליו הרעה. ותמה אני
 על כל המפרשים והמבארים שהדקיקו את ענמם בפירוש הכתוב הזה, ולא שמו לב על
 תבת יפקד לאמור שהוא כמו יפקד מושביך. (כד) טמן, הורה דרך העגל ותכונתו,
 עומד ומתעגל ליטב, יושב ומתעגל לקום, ואמר שעגלותו כל כך גדולה, שחס טמן
 ידו בכלת שהוא בית יד בנגדיו סמוך לחיקו. שהוא המקום אשר תכול שמה היד בזמן
 שהאדם יושב ואין לו טרחה להניחו שם, ואם

- 23 גאטטעס פֿורכט ברינגט גליקועליגקייט ,
ווער אויס איבערמוטה מוררט בלייבט פֿאַם
אונגליק ניכט פֿרייא .
- 24 האַט דער פֿוילע דיא האַנד אין דיא טאַשע
ג שטעקט ,
וואַהרליך ער ברינגט זיא , זעלבסט נאָך דעם
מונדע , ניכט צוריק .
- 25 שלאַגע דען שפעטטער , זאָ ווירר דער
אונבעוואַננענע אויפֿמערקזאַם ;
דען פֿערשטענדיגן ווייזע נור צו רעכט זאָ
בעגרייפֿט ער דיא מיינונג .
- 26 איין אונגעראַהטנער שענדליכער זאָהן , ריכטעט
דען פֿאַטער צו גרונדע ,
אונד ברינגט דיא מוטטער אינס עלענד .
- 27 היטע ריך מיין זאָהן ! פֿאַר זאָלכער לעהרע ,
דיא פֿאַן ווייזען אונטערריכט ריך אַכפֿיהרן ווילל .
- 28 גירערטרעכטיגער צייגע שפּאַטעט דעם געוועטצעס ,
פֿרעפֿלער

ואס הוא יושב בתכונה
הזאת הוא עגל כל כך
שלא ישיבה אל פיו,
אפילו הטרחה קטנה
הלא וטריח , ואפילו
אל פיו לאכול יתעצל
להשיב ידו מחיקו .
(כה) לע , הלך העושה
מעשיו הרעים במזל
ראוי להכותו , ואס
תכהו אף שלא תטיב
את נפשו יהיה לך
בגללו הטובה שהפתי
יערים , יתבונן טעם
הכאת הלך וישמר מן
העול . אמנם הנבון
לא תצטרך כ"א להוכיח
להורו לו את הדרך והוא
יבין מעצמו לדעת
הטוב והרע . ע"ד
מאמרס ז"ל די לחכימא
ברמיזא . (כו) משרד

הבן מביא העגל הנועט בחכמה ומשליך המוסר אחרי גיוו שהוא גם מחפיר מבייש את
עצמו ואת משפחתו , הוא משרד אב מחריבו מפור הונו ומבזה שמו עד שיעשהו גדוד
ע"ד בת בבל השדורה , יבריא אם סופה של אמו לברוח מפני החרפה והמחסור
ויתר פעולת רשעתו . (כז) חדל , רבו צו דעת המפרשים , ופשוטו , חדל בני לשמוע
מוסר אשר יביאך לשגות מאמרי דעת . והוא לקח טוב לנערים , כי בכל דור ודור היה
כת כסילים ופגשים אשר יראת ה' בלבם לא באה , ובחכמה לא לקח אונס שמן , כי אס
אין יראה אין חכמה ואס אין חכמה אין יראה , כאשר הורה כבר החכם בזה הספר
כמה פעמים . והאנשים האלה בראותם כי נעורים ורקים המה מכל , הלכו דרך קצר
וטוב בעיניהם , והתחילו להתחסד ולהראות לעין ההמון כבדקים . יראי אלהים ,
ויוכיחו בשער על כל דבר אשר לא ידעו ממנו מאומה , מאסו בחכמה מדאגה מדבר פן
תפקחנה עיני העם ויראו כי נכערים המה , מאכזם חדלו ; וברוע לבס , וחסרון
אדיעתם צעקו חמם על כל הוגה בחכמה לבקש דעת , ויפגעו פיהם לבלי חוק על חוקר
ומשכיל , באמרה ; מה לך לחקר דעת , בוסף שלא תדע מאומה , כי לא לאדם דעת
האמת , עשה כמונו ועבוד את אלהיך כאשר עשו אבותיך , ואל תפן לדברי השכל .
והמוסר הזה המוכע את הנער מלהגות באמרי דעת , הוא מוסר רקים ותוכחת בוערים ,
שמע כא זאת בני ! הבן את רעתו וחדל . (כח) ער , הרשע הכבזה הזה ילך וישחוק
לדבר

(כג) ילין , בא לשון לינה בענין השקידה כי אין ענינו לינת הלילה לבד אלא השקידה
תמיד והוא פועל עומד : (כד) בצלחה , פירושו קדרה הוא קערה . וי"ל
כמו בחיק והוא הנכון לענין הפסוק ומה שאמר החיק בזה הלשון כי כן בטמנת היד בחיק
כמו שנטמן הדבר בלב כנת או בקדירה : (כו) מבייש , ענין בושת וכן ומחפיר והם ינאפים :
* (כז) חדל בני , הרחב"ע פי' כמו הפוך וכן הוא חדל מאמרי דעת לשמוע מוסר לשגות
כלומר חדל מאמרי דעת אס תאבס לשמוע מוסר ואת"כ בשגות . חו הטעם
חדל לשמוע מוסר שיבואך לשגות מאמרי דעת :

פי'
:"א"
ייר :
יה את
וירע
אמרי
מדבר
שאין
גמתי
עצמו
שכזב
וכותן
אלס
ין על
טובה
אני
ב על
וכתו ,
טמן
בזמן

ופי רשעים יבלע און :
29 נכוננו ללצים שפטים
ומהלמות לגו כסילים :

יעיד לאדם מליצה
משפטי יסודין ומית'
ופי רשעים
יבלע און . האון
יבלעהו: (כט) ככוננו
ללצים . הקב"ה זימן
לושפטים של צרעת
לזה הלץ המוסר כל'
הרע :

כ

I לין היין הקמה שבר
וכל שגה בו לא יחכם :
2 גהם ככפיר אימת מלך
מתעברו חומת נפשו :
3 כבוד לאיש שבת מריב
וכל אויל יתגלע :
4 מחורף עצל לא יחרש
ישאל בקציר ואון : ושאל קרי
5 מים עמקים עצה בלב איש
ואיש הבונה ידלנה :
6 רב אדם יקרא איש חסדו

I כ (ב) כהם ככפיר
אימת מלך
מתעברו . מכעיסו :
2 (ג) כבוד לאיש שבת
מריב . לכות ממריב'
וכל אויל שאינו שבת
עריב תגלה קלובו :
3 (ד) מחורף עצל לא
יחרש . מפני הגכה
יושב העצל ואינו
עושה מלאכה ואינו
4 (ה) עוסק בתורה :
מים עמוקים עצה
בלב איש . הלכ' בלב
חכם סתומות : ואיש
5 תבונה ידלנה ותלמי'
נכון בא ודלה אותה
ממעיו : (ו) רב אדם
יקרא איש חסדו .
6 הרבה יש בני אדם

ואיש

מכלל יופי

(כח) יליין , ענין תוכן הדבר והטענה ופירשו אמר כי עד הכל יעל יתקן עדותו במיטב
דבריו ואע"פ שהוא שקר יתקן עדותו במשפט כאלו הוא אמת וכן אמר
אחריו ופי רשעים יבלע און כלומר יכסה השקר במיטב טענותיו :
כ (א) לין היין , תאר , ובמכלל לן שמה היין ומענינו טבין חסדו : וכל שוגה בו ,
ענין ההתעסקות , וכתב ר"י בשם ר' יהוד' בן קריש כי הוא שמע
אלדד הדכי אומר יש לי שגויה בענין יש לי עסק : (ב) מתעברו , ענין הקצף והחרק רצה
לומר מתעבר בו : (ג) שבת , שם , שרשו יש או שבת וענינו הבטלה והפסק הדבר :
יתגלע , יתערב : (ד) מחורף , פירושו מקור החורף : (ה) עמקים , בדגש :
(ו) רב אדם , במקף ישנו החולם לקיץ חטוף : יקרא , ענין הכחזה ופירושו רוכה לומר
רוב בני אדם יכריזו ויאמרו חסדו ומעשה הטוב שהוא עושה .
* (ז) ורלב"ג מי איש חסדו והטעם רב אדם יקרא איש חסדו שגשג עמו חסד להשיב לו גמולו בעת הצורך
כמו שהוא עשה עמו והנה יקשה למלאו בלו שקבלו החסד איש אמונים לשלם גמול לאשר גמול אמו חסד
אך יתכבד אליו כאלו לא קבל טובה ממנו . או הטעם רב אדם בהיותו יבני יקרא חסדו שהי' עושה אילנו היום
עשיר ואיש אמונים מי ימאז , רוצה לומר שאם בא לפיות עשיר לא יצמוד בדבורו כי לא יעשה חסד והוא על
דרך טוב רש מאיש טוב (כן מי' מהר"ס אלעזר) :

משלי יט כ

באור עו

פֶּרַעַלְעֵר מוֹנֵד וּוּיִים דָּאָן אוֹנֵרְעֵט צו פֶּרַהִילְלֵעֵן
29 פֶּיר שפֶּעטטער אָכר זינד שטראַפֶּגערִיכֶטע
בעשטיממט ,
האַרטע שלעגע פֶּיר דעם טהאַרן ריקען .

כ

- I דער וויין איזט איין שפֶּעטטער , שטאַרקעס
געטרענק איין אויפֶריהרער :
- 2 ווער איהנן פֶּרעהנט ווירד ניא ווייזע ווערן .
פֶּירכֶטערליך וויא לעווענ-געברילל איזט קעניגס
צאַרן , ווער איהן רייצט ברינגט זיך אין געפֶאַהר .
- 3 דעם שטרייטע זיך ענטציהן גערייכט דעם
מאַננע צור עהרע ,
דער טהאַר מישט זיך גערנע דריין .
- 4 אין רויהער לופֶט ווילל דער פֶּוילע ניכט פֶּלֶיגן ,
צור ערנדציט ווכט ער — עם איזט ניכטס דאָ .
- 5 ראַטהשלעגע ליגען וויא טיפֶּע וואַסער אין
מענשען הערצן ,
איין פֶּערשטענדיגער מאַן ווייס זיא הערויף
צו שעפֶּען .
- 6 אים גראַסען הויפֶען דער מענשען טריפֶט איין
יעדער זיינען הולדרייכען געגנער ,

לדבר משפט . חף שיא
חוק המשפט ליסר את
העד המשקר , לא יסור
מרעו , כי פירשעים
יבלע און , ידע לדבר
צאופן שיבלע האון
כלומר שיהיה האון
מכוסה בדברי ונסתר
בהם שלא יהיה אפשר
לתפסו עליו . והוא כמו
כבלע את הקודש
(במדבר ד כ') . (כט)
נכונ , שפטים ללנים
מאת המשפט , שנחקק
בדבר נחקותיהם משפט
מיוח' לכל עובר עברה
במוד לפי גודל עונו ,
ומהלומות לגו כסילי'
למי שיעזוב מתוך
כסלותו לא יעשו
בשפטים כעובר במזיד ,
כי אם במהלומות . כי
יסרוהו למען הכאיב
את גופו וידע פנים אסר
להזהר בזכרו המכאוב
אשר הפיבו לו
המהלומות . כי בשפטי'
אי אפשר ליסר את

האויב כי כסלותו וחסר ידיעתו מזילים :

כ (א) לץ , כנה את היין בדרך השאלה לן על דבר פעולתו . הומה , מרש המה שהוא
בטול המנוחה והשלוה . כל שוגה , כל עוסק בו , לא יחכם , לעולם , כי הוא
מנטל תכונת הנפש ומפיל תרדמה על כוחותיה חף בזמן שהאד' ער משכרותו . (ב) נהם ,
אימת המלך כמו את אימתו אשלח לפניך (שמות כ"ג כ"ז) , הוא מפחיד את הנריות
כנהמת כפיר . מחעברו , בהתפעל , ועעמו על נתינת הסנה אשר יתעבר בעבור' המלך .
(ווער זייהן ריינט דאז ער זיך ערגרט) . ולא כמו שפירשו המפרשי' , מתעבר בו . (ג)
כבוד , האיש והוא הכבוד והולך משרי' ישנות מריב בזמן שהוא רואה הריב יוצא הוא שונת ,
וזה יהיה לו לכבוד ; אבל האויב אשר איננו תש לכבוד יתגלע ירבה הריב , ואמר בל' התפעל
לפי שהוא עצמו כמשך עמו כי גם ישתדל להיות גם הוא בעצמו מאנשי הריב . והתפעל
הזה אי אפשר לתרגמו כן בלשון אשכנזי , וכברחתי לתרגם כפי הענין , ושמתי כונת
ההתפעל בפעל (וזכט) אשר הוספתי . (ד) מחורף , מפני כנת החורף אשר עבר
כבר בעת הקרישה אבל האויר עודו קר ולח , והענל הזה יירא מפניה ולא יסרוז ,
וסופו לשאול בקניר ואין . והוא משל על כל מעשי הענל אשר יעבור על הזמן המיועדת
לעבודה מחמת עצלותו . ובזמן שהוא מבקש להנות מן הפעולה לא ימצא מאומה . (ה)
מים , החכם האמתיי הוא נשמר מאוד להעין לרעהו דבר טרם תשז והשכיל בנחיתה
עזומה על תכליתה . וכן הוא גם בעסקי עצמו לא יעשה מאומה עד שחשב מאוד מאוד
על תכלית המעשה . לכן המשילם החכם למים עמוקים (ועיין מה שכתתי לעיל י"ח

הבוטחי' על אזהבים
 המבטיחי' אות' חס'
 קוראים להם בעת
 דוחק': ואיש אמוני'
 מי ימצא . המבטיח
 ועושה : איש חסדו .
 המבטיח לו לעשות
 חסד : (ח) מלך יושב
 על כסא דין . יש
 לפרשו כנגד הקב"ה
 ויש לפרשו כנגד
 שופטי אמת : (יב)
 און שמעת ועין רואה
 וגו' . כלומר מעשה
 ידיו הם והוא חסן
 באון שומעת מוסר
 ועין הרואה את
 הכולל :
 (יג) אל

באור

(ד) . ואיש חבונה,
 ידע להוסיף החסד'
 ולשמש בס' לתכליתו

ואיש אמונים מי ימצא :
 מרבה לך ברחמו צדיק
 אשרי בניו אחריו :
 מלך יושב על כסא דין
 מזורה בעיניו כל דרע :
 מי יאמר זכיתי לבי
 טהרתי מחטאתי :
 אבן ואבן איפה ואיפה
 תועבת יהודה גם שניהם :
 גם במעלליו יתנכר גער
 אסוף ואם ישר פעלו :
 און שמערת ועין ראה
 יהוה עשה גם שניהם :

אל

ואמי' ירלנה לפי שהמזיל' למי' . (ו) רב אדם, רב נקמ"ן לפי שנמקק ישוב החו"ל לקמ"ן .
 יקרא , מלשון קרא כמו אשר יקרא אתכם באחרית הימים , (פ'יגטן , טרעפון) .
 ויהי פי' , רוב בני אדם ימצאו כל אחד מהם איש חסדו והוא המטיב עמו ועושה לו
 טובה מנד חסדו . וא"כ תחשוב שנברו המדות הטובות בבני אדם ורובם טובי לב
 ומישרי לבת , אומנם לא כן כי אף שתמצא אנשי חסד , בכל זאת איש אמונים האובד
 את ריעיהו בלב ועושה טוב עמו בעבור אהבה בלתי תלויה בדבר , וחסדו בלי שום פניה ,
 הוא דבר יקר , ומי ימצאו ? ולפי הכלל שנתתי בהקדמתי , תשמע מלת איש את עצמו
 ואחר עמו , ויהי' רב אדם יקרא איש איש—חסדו . ויש עוד ביאורים רבים בזה
 הכתוב עיין בדברי המפרשים . ואחד מאזהבי פירשו , רב אדם רבו של אדם המלמדו
 תורה וסכמה הוא יקרא איש חסדו , ודבר יקר הוא למצוא איש אמונים להיות לרב
 העוסק במלאכתו באמונה . (דער אענט נענטט איט רעכט וייגן זעהרר , ויינטן
 וואהנטעהטער , דען ווייז :עאטען פ'ינדט זיך הירוזין דער חו"פריכטיגע און .)
 (ז) צדיק , הצדיק המתהלך בתומו עד יום מותו הוא מניח ברכה וטובה לבניו אחריו . (ח)
 מלך , בזמן שהמלך והראש בעצמו יושב על כסא דין ומשגיח על נדק ומשפט , הוא מזרה
 ומרחי' את הרע בעיניו ע"י השגחתו , כל—רע יסובב על רעת העושי עול כי ייראו מפניו
 ועל רעת השופטים והיועצים לבלי תת לבס במקח שוחד ונשיאת פנים . (ט) מי , מי הוא
 שיוכל להתפאר ויאמר זכיתי לבי בדעות ונמלתי מהשקר בהם , היה זה ממה שיקשה מאד
 לרוב הדברים המטעים ומונעים מהשלמת החקירה בהרבה מהדרושים , ומי יאמר
 טהרתי מחטאתי בעניינים הגופניים והמדיניים ולא התנהגתי בהם כי אם ביושר
 ובאמת

משלי ב

באור עז

וויא זעלטען אבער איזט דער טרייא-ערפיללענדע
פריינד צו פינדען ?

7 דער פראממע דער אין רעדליכקייט וואנדעלט,
הינטערלעסט זיינען קינדערן הייל .

8 איין קעניג דער זעלבסט אויף ריכטערשטוהל
זיך זעצט ,
ענטפערנט דורך זיינען בליק יעדע אונגערעכט-
טיגקייט .

9 ווער קאן גטראסט זאגען : מיין הערץ האב
איך גלייטערט ,
איך בין פעהלער פרייא ?

10 גרעסערס אונד קליינערס געוויכט , גרעסערער
אונד קליינערער שעפל ,
ביידעס איזט דעם עוויגען איין אבשייא .

11 שאהן אים שפיל גיבט דער קנאבע זיך צו
ערקענן ,
אב לויטר אב רעדליך זיין טהון זיין ווירד .

12 אויפמערקזאמעס אהר , בעאבאכטענדעס אויגע —
ביידע האט דער עוויגע געשאפען . וייא

ובאמת . (מדברי
הרלב"ג) . (י) אבן ,
המשקל הקטן מהראוי
הוא ודאי עין גמור ,
אמנם אפילו הגדול
מהראוי גם הוא
מתועב לה' כי הוא
מבקש דרך ומשפט
בכל דבריו . והנה
בעל חיפה ואבן גדולים
לא ימלט גם הוא יגזל
בזמן שהוא קונה
דבר במשקלו ובמדתו .
(יא) גם במעלליו .
ע"ד מחז"ל בזוין בזוין
מקטפיהו ידיע , כי
גם במעללי הנער זה
בשקועם ריעיו נראה
תכונת לבו ומוגו אם
יהיה זך וישר פעלו .
מעלליו , שהם עלל ,
וממנו נקראו הילדים
עוללים , והשוקק
וההיתול משרט הזה כי
החעללח ביי (במדבר
כ"ב כ"ט) ויחעללו בה (שופטים י"ט כ"ה) ומה תרגמתי מעלליו (טפילין) . (יב)
אזן , הנה תכונת האזן לשמוע הדברים בנזף הקול אל כלי השמיעה המוכנים לזאת
ביצירה כפלאה , אמנם גם לו יתר זאת כי ישמע גם את אשר לא בא אליו בקול כי
אם

מכלל יופי

ואיש אמונים מי ימצא כלומר אדם שיעשה חסד באמונה לשם שמים לא להתגדל ולהשתבח
בעיני הבריות קשה הוא למצוא אותו האיש כי הרוב עושים חסדם להשתבח ולהתכבד
אל כל בני אדם : אמונים , הם : (יא) יתגבר נער , ענין ההכרה ידוע : והראב"ע
והריק"ם פירשו בהיפך ההכרה כלומר הנער במעלליו יתכבד שאם פעלו זך וישר אומרים
אין זה מעשה נער :

פירוש מן המדפים על פסוק י"ב אוון שומעת ועין רואה וגו' .

יש לדקדק תיבת שמעת ורואה נראין כשפת יתר , אף תיבת גם נראה כמיותר ,
והענין כתבאר אלפי לפענ"ד דאית' בפ"ג דנדה דף ל"א ת"ר ג' שותפין יש באדם
זכו' והקב"ה כותן בו רוח וכשמה וכו' וראיית עין ושמיעת אוון . וזה שאמר אוון
שומעת ועין רואה ה' עשה , ר"ל אף אמנם שזוהו עין יש לאב ואם שותפות בהם ,
מ"מ השמע והראות בתוכים הנה מלת ה' , ועוד טובה כפולה למקום עלינו שהם
זוגות , באופן שאם יקר מקרה בלתי טהור באחד מהם , הנה השני פועל פעולתו עכ"פ
וזה שאמר גם שניהם :

אל

קמ"ן .
נפון) .
וזה לו
ובי לב
האזהב
פניה ,
ת עמו
יס בזה
המלמדו
ת לרנ
זיינען
אוון .
(ה) .
מורה
מפניו
מי הוא
זה מאד
יאמר
ביושר

- 13 **אֵל-תֵּאָהֵב שְׁנֵה פֶן-תּוֹרֵשׁ**
פִּקַּח עֵינָיו שְׁבַע-לֶחֶם :
13 (יג) אל תאהב שניה פן תורש כי תעשה רש: (יד) רע רע יאמר הקונה -
- 14 **רַע רַע יֹאמֶר הַקּוֹנֵה**
וְאוֹל לֹא יִתְהַלֵּל :
14 הקונה תורה ע"י הדחק ויסורי רעבון אומר אוי לי על רעה זאת והזרה הזאת וכשהולך לו מלא חכמה אז יתהלל על הצע' שכבטערי ואחזל לו: והולך לו: (יז) ערב לאיש לקס שק' כי אוף אשת איש: ואח' ימלא פיהו חסן. אנכיס דקות. וכן ויגר' בחסן איב' ג'): (יח) מחשבות בענה תכון. ובתחבולות עשה מלחמ' אם באת להלחם כנגד השטן בא בתחבולות תשוב ותפלה ותעני: (יט) גולה סוד הולך רכיל ולפניה שפתיים. המדבר סלקות לפתותיך ולהסיתך: מוקלל אביו. ידעך כרו באישון חשך. בהנשיף
- 15 **יֵשׁ זֶהָב וְרַב-פְּנִינִים**
וְכָלִי יִקָּר שְׁפַת־דַּעַת :
15 ובהשפיר החשך כלו' תנא הרעה: (כא) נחלה
- 16 **לִקְח־בַּגָּדוֹ כִּי-עָרַב זָר**
וּבַעַד נְכָרִים חֲבָרָו :
16 נכריה קרי
- 17 **עָרַב לְאִישׁ לֶחֶם שִׁקָּר**
וְאַחַר יִמְלֵא-פִיהוּ חֲצִץ :
17 ערב לאיש לך חס שקר ובתחבולות תכון
- 18 **מִחֲשָׁבוֹת בְּעֵצָה תִּכּוֹן**
וּבְתַחְבֻּלוֹת עֲשֵׂה מִלְחָמָה :
18 ובתחבולות עשה מלחמה: גולה סוד הולך רכיל ולפניה שפתיים. המדבר סלקות לפתותיך ולהסיתך: מוקלל אביו. ידעך כרו באישון חשך. בהנשיף
- 19 **גוֹרֵה-סוּד רְוֹלָךְ רָכִיל**
וּלְפִתָּה שְׁפָתָיו לֹא תִתְעָרַב :
19 גוריה סוד רולך רכיל ולפניה שפתיים. המדבר סלקות לפתותיך ולהסיתך: מוקלל אביו. ידעך כרו באישון חשך. בהנשיף

באור

אם ע"י ההבנה יקיש החכם בשמעו דבור אחד על כוונות רבות למרחוק, וכן העין בהביטה על דבר בהבנה תתן יד לבינת בעליה לראות עתידות. ה' עשה גם שניהם, ר"ל שה' נתנם לאדם להשתמש בהם כראוי להיות כמשרתים לתועלת השכל. וגם כוון לומר שאם עין ואוזן האדם יפעלו פעולות כפלאות ויגיעו למקום רחוק ונסתר אף כי ה' אשר עשאו ע"ד הכתוב. הנוטע און הלא ישמע אם יוצר עין הלא יביט (תליס צ"ד ט') . (יד) רע, כן דרך הקונה לאמור רע רע על הסחורה. ואוול לו, אם אזלה לו במקחו ישמח בה וישבח את מקחו, ויהלל את הסחורה. והורה בזה שיש דברים באדם הכוטים אל העול והשקר אמנם אין אדם נתפס עליהם, שהם נטבעים בדרך העולם, ואינם בכלל עול. ויש עוד פירוט אחר. הקונה, הוא האיש אשר יש בידו קנין מן הקנינים והוא מנזה אותו. ואוול לו, לאחר שהלך מאתו ויבטער על אבידתו. ויהי' תרגומו (דער בוילר טוראט חשט חייגע ווצע ב"ז ער יוז ניבט אעהר ב"ז ניבט דאן לזובט ער יוז), כלומר לאחר שאזלה מידו יכיר את טובה. והוא למוד על עויבת החכמה אשר יקונן עליה האדם אחרי שאין עוד בידו להשיגה. אמנם

- 13 זייא דעם שלאפע ניכט ערגעבן , דוא מעכטעסט פֿערארמן ; האלטע ריינע אויגן אָפֿן , זאָ גענייסעסט דוא דעם ברֿאָדעם זאָטט .
- 14 דיא וואָארע איזט שלעכט , זיא געפֿעללט מיר ניכט , זאָגט דער קייפֿער ; איזט זיא איהם צוגעשלאָגען , דאָן ריהמט ער דעם קויפֿס זיך .
- 15 עס גיבט גאָלד אונד פערלן דיא מענגע , אָבר איינע ביכסע פֿאָללער זעלטענהייטן איזט דעם פֿערשטענדיגען מונד .
- 16 גימס איהם וועג דאָן קלייד , וואָרום וואָרד ער בירגע ? פֿענרע איהן פֿיר פֿרעמדע שולד !
- 17 אונפֿערדיהנטעם ברֿאָד שמעקט צוואָר זיס , אָבער נאָכהער איזט דער מונד פֿאָללער קיזעל .
- 18 וואָהל איברלעגטע ענטוויורפֿע בעשטעהן , קריג פֿיהרע מיט איבערלעגונג .
- 19 ווער געהיימניסע פֿעררעהט איזט דעם פֿערליימדער גלייך , מיט שוועצערן לאָסע ריך גיבט איין . ווער

אמנם הנאור הראשון הוא יותר מכוון בדברי הכתוב ולואת שמתיהו בפניו (טו) יש, הזהב והפנינים אף שהם דברי יקרים מכל מקו' יש דרכים הרבה להשיגם; אבל כלי יקר כלי מלאכה דברים יקרי' הם שפתי דעה שפתי איש דעות. זאת היא כונת המליצה, ואלו היתה כדעת המפרשים היה צריך לכתוב יקר כמשפ' שם החו' יקר וכתיב יקר שהוא שם (טו) לקח, כבר ידעת מקומות רבות בזה הספר שהאזיר החכם על הערבו' לור, ואמר שבדק תקם בגד הערב אם אין לו לשלם, כי יהיה זאת לעונש על מחסור לבו לערוך בעד זר אם אין לו לשלם. ולקמן פרשה כ"ב תוסי' לקח בענין הזה נבריה, מוסב על החוב כמו

שתרגמתי (יו) ערב, לחס שקר הוא כולל כל הלחם אשר יאכל האדם מבלי עמל בו, והוא גזילה וגניבה ואשר ישג' ע"י חנופה ורכילות, וגם המתנת חנם, אף שיערב לאדם בשעת אכלו, סופו להשביע מרורות, וראוי לאדם להשמר ממנו. שקר, הוא היפך האמת והבדק והטוב, ואיננו כי אם מדומה ומסוחר העצמות, ועיין אף שפרגס הרמ"ב ז"ל והרהר עמל וילד שקר (תהלים ז' ט"ו). חצץ, אבנים קטנים כמו גרעיני חול, אשר לא יורגשו בבואם אל הפה ואמר כך ירגישו וקשים להסירם כי קטנים המה למאוד וככנסים בכל קמטי הפה. (יח) מחשבות, כל מחשבה ומחשבה תכון ע"י עצה והתווכחות. (יט) גולה, כפי שפירשתי לעיל (פרשה י"א י"ג). מי שמגלה סוד רעהו לאחר הוא האלך רכיל ואיננו ראוי לדבר בפניו שאומה. כי יגלה גם זאת

(טו) וְרֵב־פְּנִינִים, במקף שם הסולם לקמן חטף: (טז) חבלהו, שם הנפחד חָבַל בפלס אָרַץ וכמו הנסתר בהא ויו בשמות כמו בפעלים: (יז) חצץ, כקראו בן האבני' הקטנים כמו החול: (יט) ולפחה שפחיו [בל"א חיון הייבאר] ענינו הטיית הלב לזולתו שלא על דרך האמת והשכל ופירושו כלומר אל תתערב למי שנוטה אליך בשפתיו ובדבריו חלקלקות אליך ולבו לא ככון עמו. וי"מ אותו מענין (בראשית י') יפת חלקי' ליפת כלומר למרחיב פיהו לדבר דברי ריק וחרפות וגדופי בני

יה קר
זה
חלה
כן העין
שניהם,
וגם כוון
אף כי ה'
תלים צ"ד
אולה לו
ס באלס
עולם,
הקנינים
תרגומו
ון לזבט
החכמה
ס

- 20 **מִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ** בחלה מבוהלת בראשונה • שכחה למה' וליטול תחלה כגון בני גד ובני ראובן שמהרו לטול חלק' בעב' הירדן ודברו בבהלה שנאמ' (מדבר ל"ב) גדרות כאן כזכה למקניו פה וערים לטפינו • עשו את העיקר טפל שהקדימו נאנס לטפס : ואחריתה לא תבורך • שגלו כמה שנים קודם שאר השבטים כמו שמפורש בסדר עול' : ובעדר' רבי תנחומא בשנת שתיים לאתו ויער ה' את רוח מלך אשור וגו' ושאר שבטים גלו בשנת שש לחזקיהו הו' התשיעי' להושע בן אלה •
- 21 **יִדְעַךְ גֵּרוֹ בְּאִישׁוֹן הַשָּׁדַי : יִחִיר יוֹד גַּחְלָה מִבְּחֻלַת בְּרֵאשׁוֹנָה** מבוהלת
- וְאַחֲרֵיהָ לֹא תִבְרַךְ :**
- 22 **אַל תֹּאמַר אֲשֶׁלְמָה־רַע קִוִּיתִי לַיהוָה וַיִּשַׁע לִי :**
- 23 **תוֹעֵבֶת יְהוָה אֲבִן וְאֲבִן וּמֵאֲזֵנֵי מִרְמָה לֹא־טוֹב :**
- 24 **מִיְהוָה מִצַּעְדֵי־גֵבֶר וְאָדָם מִהֲיָבִין דְּרָבּוֹ :**
- 25 **מוֹקֵשׁ אָדָם יִלַּע קֹדֶשׁ וְאַחֵר נְדָרִים לְבַקֵּר :**
- 26 **מִזֶּרֶה רְשָׁעִים מִלֶּךְ חָכֵם וַיָּשָׁב עֲלֵיהֶם אֹפֶן :**

(עובדיה א') : ואחר נדרים לבקר • נריך אדם לחזר אחר קרבנו' לנדור ולהבי' ולבק' על נפשו : (בו) מזרה רשעים • פרעה וחילו : מלך חכם הקב"ה : וישב עליה' אופן וינהגו בכבוד (שמו' י"ד) כנגד והכבד את לבו

מכלל יופי

בני אדם [כל"א חזין טפעטטר] אל תתחנר עמו • או פירושו לענין שאמר גולה סוד הולך רכיל ואומ' ולכות' שפתיו לא תתערב שמרטיב שפתיו ומגל' סוד [חזין טעררעטהיר] לא תתערב עמו : (ב) בְּאִישׁוֹן , נפל עין הפעול ופירושו בשחרות : (כא) מבוהלה, ענין מהירות ומפזון : (כה) ילע קדש, מלרע ושרשו לוע מבנין הפעיל ענין הנלעה והשחתה • ויש לפרש ילע קודש לשון דיבור בלשון רבותינו ז"ל לעי באורייתא, ופי' הסתוב מוקש הוא לאדם שילמוד בו כשיחזר קדש כלומר כשידור דבר ויאמר זה יהי קדש ואח' כ' יתחרט בו וזהו אמרו ואחר נדרים לבקר כלומר אחר שנדר יבקר ויחפש אחר ענינו אם יוכל להשגים הנדר אם לא וזה מוקש לו כי קודם הנדר היה לו לבקר ולחפש צענינו היטיב אם יוכל להשגים נדרו אם ידור וכענין זה אמר גם כן שלמה (קהלת ה') אל תתן את פיך לחטוא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגה היא ;

- 20 ווער זיינע עלטערן גערינגשעצט , דעם ליכט פֿערלישט אין טיפֿסטער פֿינסטערניס .
- 21 יע שנעללער איין ערבטהייל ערלאַנגט ווירד , יע וועניגער איזט דאָז ענדע פֿאַן געדייהן .
- 22 שפּריך ניכט : איך וויל דאָז בעזע פֿערגעלטן ! פֿרטרויע דעם עוויגן , ער ווירד דיר העלפֿן .
- 23 צווייערלייאַ גוויכט איזט דעם עוויגן איין אַבשייאַ ; בטריגרישע וואַגע — וועלכע אונגערעכטיגקייט !
- 24 יעדן שריטט דעם מענשן בשטימט גאַטט , וואָס ווייס דער ערדן וואָהן וואָהן דאָז גשיק איהן פֿיהרט ?
- 25 יאָהע הייליג גלאַבן , אונד נאָך גטאַנס גלויבדע ערשט אונטרווען , איזט דעם מענשן פֿאַללשטריק .
- 26 איין ווייזר קעניג זיכטט דיא אונגערעכטן , אונד פֿיהרט אַברמאַהלס דאָז ראַד איכר ויאַ הין . דעם

זאת לזולתו ; ולפוחה שפתיו , רצה לומר מי שמדבר הרבה שמרקיב שפתותיו או שמדבר בפתיית ואינו משי סלב על מה שיכא מפיו . לא החערב, א תתחבר עמו : (כ) מקלל , מי שמזכה את אבותיו ואינו כוהג צס כבוד הוא כמו אדם הרזה לראות דבר מה וצריך לאור והוא דועך כרו באישון חשך , כי המצו את אבותיו חומס נפשו , ואם אינו שומר כבוד אבותיו מי יכבדהו ? ואפילו אם אבותיו אנשי צלי שם ובליעל אסור לאדם לבנות אותם : (כא) נהלה , מי

שנתעשר במהירות בלי עמל ויגיעה הוא יפזרו מהר ויבא לכלל עניות וכרה וזה , ואחריתה לא תבורך . וגם יש לחברו עם הכתוב שלפניו , מי שמקלל אביו ואמו לבקש שימותו מהר למען יקח נחלתו , הוא עושה שתיס רעות , ראשון הוא דועך כרוכו . ושנית גם נחלתו לא יכליח , כי נחלה מבוהלת כזאת (חיין ערחיילטט ערבטהייל) לא תבורך אי אפשי להיות בה ברכה . (כב) אל , הערה על מדת הנקימה והנטייה שזוהר ממנה האדם , ואמר שאם עשה לך אדם רעה אל תשתדל לשלמו , כי אם קוה אל ה' דיין אמת וזופט צדק הוא וישע לך לתת לך כצדקתך . והכתוב הזה ראוי לחכם לב לכתבו על לוח לבו , בהיות רבים מהאנשים המתחסדים שוכאי המשכיל המתבונן בחכמה , ומלשיכים עליו ומזיאיים שם רע עליו לאמור : כבוד הוא בחקי אלהים והולך אחרי דעות נפסדות וכנהה . והמשכיל הזה לא יפן לשמוע אליהם ולדון עמהם להוכיח את רעתם על פניהם , כי אם יחריש וילך לדרכו בתמימות לבו , כי האלהים יודע מחשבות לב והוא יפוט בצדק את ברואיו להנדיק את הנדיק ולהרשיע את הרשע . (כג) הועבת , כבר פירשתי בצרפה שלפניו . ואמר על מאזני מרמה לא—טוב לחייב את השליה כאשר כבר פירשתי לעיל על כתוב עוכס לצדק לא טוב . ולפי תרגומי פה בדרך הקריאה יכוון היטב העוות והעול אשר לא יוכל אדם להנדיקו . (כד) מה , כל פסיעה ופסיעה שאדם הולך בה היא מיועדת ומוכנת בהשגחת ה' אם רעה ואם טובה לו . ואדם מה יבין , כלומר מה אדם הקרוי מחומר לדעת את אשר יפגעהו בדרכו . (כה) מוקש ילע שראו לוע והוא הבליעה במהירות מנלי שום לב עליה תחלה , וכשאל מזה על הנדר והכדנה ובטוי שפתיס בכלל מנלי השכלה והתבוננות ואמר ילע קודש , המהירה להקדיש דבר ע"י נדר ואחרי עשהו לבקר אחריו אם יש ביכלתו לקיים נדרו אם אין , הוא מוקש האדם , כי יחסר מקנייניו על ידי מהירתו , או לא יקיים ויעבור על נדרו . וטוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם . והוא כולל כל הנטפת האדם אף בדברי חול כי הנטפתו היא קודש זלכן ישמר המשכיל מלהנטיח דבר אם לא ידע שיוכל למלאות הנטפתו . וכן הוא לפי תרגומי . (כו) מורה , דמה את ממטלת המלך החכם לפעולת אדישה או הטחיתה , ואמר כי המלך החכם הוא מורה כמו הוא וורה את גרן השעורים (רות ג' ב') את הרשעים כלומר משליך את הפסולת , ואמר

יר יוד
בוהלת
גר
י' ולבק'
ה' חופן
ס
לה סוד
[טוהיר]
ה, ענין
ל ענין
דייתא,
זה יהי'
פס אחר
ולחפש
לת ה')

27 נר יהודה נשמת אדם

חפש כל חדרי בטן :

28 חסד ואמת יצרו מלך

וסעד בהסד בסאו :

29 תפארת בחורים לחם

והדר זקנים שיבה :

30 חברות פצע תמריק ברע

ומבות חדרי בטן :

(שם ה') : (כו) נר

ה' נשמת אדם , הנשמה שנקרבו מעיד' עליו בדין :

(כט) תפאר' בחורי' כחם . כמו שתפאר' בחורי' כחם כן הדר' זקנים שיבה : (ל)

חבורות פגע תמרוק ברע . דרשו רבותינו הממרק עמו לדבר עבירה סוף כל לודי פגעים וחבורות :

ומכות חדרי בטן . הדרוקן :

כא (ב) כל דרך איש ישר

בעיניו ותוכן ועונו' ,

כא

I פלגי מים לב מלך ביד יהודה

על כל אשר יחפץ ימנו :

2 כל דרך איש ישר בעיניו

ותכן לבות יהודה :

3 עשה צדקה ומשפט

נבחר ליהודה מנבחה :

באור

2 ואחר שעשה זאת משיב עליהם את האופן (והוא הכלי אשר דשו בו אנשי ארץ ישראל , או הוא אופן הריסויים) שני' למען נקות עדתו מכל זון וסובין עד

שתשאר כפי' (כו) נר , דמה את נפש האד' לנר כי שכל האד' מאיר עיניו לדעת אם טוב וישר פעלו אם אין' . ואמר נר ה' על מתת ה' אשר אכלו ונתן לו לאדם את הגר הזה פזופט חופש ובודק ומבקר על מעשיו אם טוב ואם רע . ונמקום אשר בעו"ה ארסיב פירוש הכתוב הזה ע"י הנשוע אשר לא יכלו התפטר הנה בבאורי מאהבת הקטור .

(כח) חסד , שתי המדות האלה המה כשומרי המלך שלא יפגעהו רע . וע"י החסד שהוא עושה לעניי עמו סועד כסאו שיהיה ככון וקיים , והנדל בין החסד הראשון והאחרון כך הוא , חסד הראשון הוא מדת חסדו בהנהגת מדינתו והחסד הזה אם הוא משובר א' האמת יולד מומנו משפט נדק , פמואר בספרי המדות . וחסד השני הוא מדת החסד מוכד שהוא אדם מטיב עם הבריות ומפטר מנדקותיו , ולזאת אוהבים אותו כל אנשיו , ואומרים שהוא ראוי לשבת על כס המלכות . (כט) תפארת , כמו שתפארת הנצורים כחם , כי אז הם נימי הנצרות בתכלית ועונם הגבורה , כן הדר זקנים שיבה , כי אז יתישבו בלבם המדות והדעות האמתיות . (ל) חבורות , הנה קצת הרעות הגופניות כמו חבורות פגע , החבורות אשר יתהוו בנצר האדם ע"י פגע והוא מוליד בשר סי . לא ירפאו כי אם בדברים חריפים האוכלים את הנצר הסי וממרקים את החבורה , כן תמריק את המכות הנאים אל חדרי בטן ועונו והמה התאוות והדעות הנפסדות ע"י דברים קאים ורעים אשר ישומו כנגדם להוציאם מלב האדם , ואף

רום

שם הארץ כפי' (כו) נר , דמה את נפש האד' לנר כי שכל האד' מאיר עיניו לדעת אם טוב וישר פעלו אם אין' . ואמר נר ה' על מתת ה' אשר אכלו ונתן לו לאדם את הגר הזה פזופט חופש ובודק ומבקר על מעשיו אם טוב ואם רע . ונמקום אשר בעו"ה ארסיב פירוש הכתוב הזה ע"י הנשוע אשר לא יכלו התפטר הנה בבאורי מאהבת הקטור . (כח) חסד , שתי המדות האלה המה כשומרי המלך שלא יפגעהו רע . וע"י החסד שהוא עושה לעניי עמו סועד כסאו שיהיה ככון וקיים , והנדל בין החסד הראשון והאחרון כך הוא , חסד הראשון הוא מדת חסדו בהנהגת מדינתו והחסד הזה אם הוא משובר א' האמת יולד מומנו משפט נדק , פמואר בספרי המדות . וחסד השני הוא מדת החסד מוכד שהוא אדם מטיב עם הבריות ומפטר מנדקותיו , ולזאת אוהבים אותו כל אנשיו , ואומרים שהוא ראוי לשבת על כס המלכות . (כט) תפארת , כמו שתפארת הנצורים כחם , כי אז הם נימי הנצרות בתכלית ועונם הגבורה , כן הדר זקנים שיבה , כי אז יתישבו בלבם המדות והדעות האמתיות . (ל) חבורות , הנה קצת הרעות הגופניות כמו חבורות פגע , החבורות אשר יתהוו בנצר האדם ע"י פגע והוא מוליד בשר סי . לא ירפאו כי אם בדברים חריפים האוכלים את הנצר הסי וממרקים את החבורה , כן תמריק את המכות הנאים אל חדרי בטן ועונו והמה התאוות והדעות הנפסדות ע"י דברים קאים ורעים אשר ישומו כנגדם להוציאם מלב האדם , ואף

- 27 דעם מענשן זעלע איזט איין ליכט דעם עוויגן , וואָמיט ער דעם הערצנס איננרסטע דורכזוכט .
- 28 הולד אונד טרייע זינד דעם קעניגס וואָכע , מיט מענשנליכע שטיצט ער זיינן טראָהן .
- 29 דער זינגלינגע רוהם איזט טאָפּפּראַקייט , דער אַלטן שמוק איזט גרויעס האַאר .
- 30 שמערצהאַפּטע ביילן אַצט מאַן מיט שאַרפּן מיטטעלן ; זאָ אויך דיא שלעגע וועלכע דאַן איננרסטע טרעפּן .

כא

- 1 קעניגס הערץ איזט אין דער האַנד דעם עוויגן וויא וואָסרשטרעמע ; ער לייטעט עס וואָהין עס איהם גפּעללט .
- 2 יערד מענש העלט זיינן וועג פּיר גראַדע , אַבר דער עוויגע שעצט דאַן הערץ .
- 3 רעכט אונד גערעכטיגקייט איבן , גפּעללט דעם עוויגן בעסר דען אַפּפּר .

שטאלצר

ואף שזה מן הרפואות אשר אין ראוי להשתמש בהנה לפי דרכי המוסר והחכמה כי המה תבונה עליכו להורות באהבה ולמשול במקל נועם , בכל זאת יצטרך אליהם האדם לפעמים ונכרח המוכיח לרדות במקל חובלי' אס השעה צריכ' לכך, כמו שצריך הרופא האומן להשתמש בסוממכי' מדים וחריפי' בשעת הדחק .

כא (א) פלגי, כמו פלגי מים שיוכלו להטותם אל אשר יהיה שמה החפץ, כן יטה השם ית' את לב המלך אל כל אשר יחפץ. והעיד בזה כי פעולות המלך ומחשבותיו המה מוגבלות מאהים. והוא כמו שלח השם צמה שיעשה מדבר המלכות. (ב) כל, כל אחד מהדרכים אשר יבחר ללכת בו הוא ישר בעיניו, כאשר כבר תרגמתי לעיל (ט"ז ב') אבל אלהים רואה על הכוונה ולא על המעשה. (ג) עשה, זה מאמר כנאי וחכמי ישראל בכל דור ודור לנטל דעת נפסד לקצת קדומים חושבים שעקר כפרת העון ותשובת הנפש בקרבן צדק ועברה, ושמוע מוכח טוב, זכחי אלהים רוח נשברה, זבח ומנחה לא חפצתי וכהנה רבות יעידו על בטלת הדעה האת.

מבלל יופי

(כח) וְסַעַד , עוֹבֵר לְשָׂנִי :

* (כח) תמרוק ברע , מעבין מרקו הרמחים ופירושו כי חבורת פלג נקיונם ומרוקם בדבר רע ומכאיב וכן מכות חדרי בטן כי הרפואה בהם הוא בחתיכת הבשר החי או צדום עליהם דבר שיאכל את הבשר או מה שידמה והכל דבר רע ומכאיב . והראב"ע פירש תמרוק כמו צתמרוקי הכסים והטעם כי חבורות פלג תמרוק באים רע שיסיר רעותיו וכן מכות שתנגעה עד חדרי בטן הם תמרוק הרע . או הטעם כי חבורות פלג ומכות חדרי בטן ממרקות אדם רע :

הערה מן המדפים על פסוק ל' חבורת פצע וגו' .

עיין במפרשים .

ולע"דנ שגם כוונת המלך החכם להורות שהקב"ה לא ברא שום דבר לנטלה . כי אף למיני ארסיים כמלא תועלת לעת הכורך . כמוצא בחכמת הרפואה . מסכים עם הקרא כל פעל ה' למענהו וגו' :

מרוק
זיה
אס
הוא
ארכיב
קבור
החסד
אחרון
עבר
החסד
שיו
חורים
כי או
פניות
קי
הן
דברים

4 (ד) רום עינים . גסות הרוח ורחב לב
 חפץ למלאות תאוות
 לבו הוא כיר של
 5 רשעים פרישותם
 ומחשבותם הוא
 קטאתם : (ה)
 מחשבות חרון . אדם
 6 יצר המתהלך באמת
 ובמשפט חרון :
 אך למותר . להצלת'
 ולריות באות : וכל
 7 אך . דוחק את השע'
 (ו) פועל אוברות'
 להרבות הון : בלשון
 שקר . הכל כדף וגו'
 8 מוקשי (ס"א מבקשי)
 מות הם לו :
 (ז) יגורם . יגור
 אתם : (ח) הפכפך
 דרך איש וזר . איש
 9 והוא זר מן המנוה
 דרכו הפכפך : (ט)
 ובית חצר . שכתב
 לבית חנירו לדבר
 עם אשתו . ומדרש

רום עינים ורחב לב
 נר רשעים חטאת :
 מחשבות חרון אך למותר
 וכל איץ אך למחסור :
 פעל אצרות בלשון שקר
 הכל נדרף מבקשי מורה :
 שדר רשעים יגורם
 כי מאנו לעשות משפט :
 הפכפך דרך איש וזר
 וזר ישר פעלו :
 טוב לשבת על פנת גג
 מאשת מדונים ובית חבר :

נפש מדינים קרי

אגדה . כבא סוף השכינה להסתלק מעל ישראל שהם כאשת מדיני . ובית חצר . בית שמעברי' צו רעים להקב"ה כגון דמות שהעמיד מנשה בהיכל ה' : (יא) בענוש

באור

(ד) רום , הערה על הגאווה וההתרוממות המביאים את האדם לעבירות גדולות . ואמר מי שיש בו מהמדות הרעות האלה הוא מוכשר להיות רשע . ונר , הוא שרש או חטר היוצא פן הארץ ומורה על הגידולים אשר יבאו ממנו . ומי שהוא איש רום עינים , ורחב לבב , יש בו נר רשעים , שרש פורה רשע וחטאת , והוא כאלו נכתב , נר חטאת כרשעים . (ה) מחשבו' , כבר ידעת שהחרון הוא האיש המתמיד ועושה פעולתו בהשכלה והתבוננות ועל זה אמר מחשבות חרון ההשכלה בטרם הוציאו דבר מן הכס אל הפועל היא אך למותר לתועלתו . וכל איץ , היממהר לעשות בלי השכלה אך למחסור , לחסרונו . (ו) פעל , המשיל את הרבות ההון ע"י לשון שקר לסכלת האיש ההולך במקום סכנה על דבר דמיונו שדמה ראות דבר מה לטובתו והוא באמת הכל כדף אשר לא יועיל לו , ויהיה שעור הכתוב : פעל אצרות בלשון שקר , פעל מבקשי מוח בהכל נדרף . כי האוצרות שקר המה מבקשי מות וההון בכלל הוא הכל כדף . ומאחתי עוד פי' הכתוב הזה בספ' חכם החומות , שאמר : הכל נדרף הוא אצק העולה ע"י הרוח במדברי הערביים , והעובדים ושנים הכמאים למוס רואים אותו מרחוק וחושבים שהוא נהר ונפרט בשעת הנהריוס כשהקמה זורחת עליו הוא נראה כנהר שועף , והמה רבים אליו לרות במאונס , אמנס צנאם

משלי כא

באור פא

- 4 שטאַלצער בליק , אונד האַכמיהטיגס הערץ , זינד קיים דעם לאַסטערס אין דעם פֿרעפֿלר .
- 5 דיא ברעכטליכקייט דעם פֿלייסיגן ברינגט פֿאַרטוהייל , אַללע איבראייילונג אַבר ווירד נאַכטהייליג ויין .
- 6 שעצע הייפֿן דורך ליגענהאַפֿטע צונגע , הייסט פֿיר פֿרעכטליכס ניכטס טאָרס גפֿאַהר לויפֿן .
- 7 דער בעזעוויכטר רויב צרניכטעט זיא גאַנץ , דען וואַלטן זיא דאָך קיין רעכט איבן .
- 8 ניממט איין מענש אויך נור אומוועגע , זאָ איזט ער שאַן פֿרדעכטיג ; ווער ריינס הערצנס איזט וואַנדעלט גראַדע .
- 9 בעסר אויף איינס דאַכּווינקל וואַהנן , אַלס אים פֿעסטן הויזע בייא איינס צאַנקוויכטיגן ווייבע .

בנאס סס ימותו קיש
 במחנק וזה אמרו פעל
 אונרות כל שקר הוא
 כהבל נדף לאותם
 ההולכים שס לבקש
 מיתתם ויהי תרגומו
 (טעטלע דורך
 בעטרוג ערוואַרבען,
 זינד ווייח וואַסרטיינע
 פֿיר דיח יעניגען דיח
 איהרען טחד דחרין
 זוכען) ועוד חכם
 אחר אמר, שפעל אונרו'
 בלשון שקר הוא דומה
 לכשימת הכוטים למות,
 ותרגו' (טעטלע דורך
 זיגען ערוואַרבען
 גלייכען דעס
 אַדעאהויך אַיינעס
 טטערבענדען) מכל
 זאת תראה את קושי
 הבנת זה הכתוב, ומה

גם נראותך כי השנעים זקנים תרגמו כאלו ככתב במוקשי ובמקום נדף היתה לפנייהם הנוסחא דרף ורש"י ז"ל קרא גם הוא מוקשי כנראה שאמר מוקשי מות הם לו ואלולי הוא נכון כפשוטו כמו שתרגמתי בפנים (ו) שד, חמס וגזל הרשעים יגורם יכריתם, כי לא ירנו לשונ מדרכיהם הרע, ומאנו לעשות משפט. (ח) הפכפך, סימן אם דרך איש הפכפך ר"ל שהוא הולך עקמימות ואמר הפכפך ככפל עי"ן ולמ"ד הפעל שהוא מורה יותר על התהפוכות בהליכה וחזרה, אף שלא ידעת עדיין אם הוא רשע אם אין, מכל מקו' הוא זר, איכנו דרך הישר והוא זר בעינינו כתרנומי (פֿרדעכטיג) וראוי לחפש אחרי דרכיו, כי וך מי שלבו זך ונקי ואין בו תהפוכות ישר פעלו, הוא הולך ישר, ואינו נוטה דרך תהפוכות, (ט) טוב, פכת גג הוא מחץ לבית במקום שיטלטו בו הרוחות והגשמים, ומוטב שיטב האדם שס מלשנת בבית חנר, והוא לפי הענין

מכלל יופי

כא (ר) רום עינים, תאר בפלס וכל שיה חוס (בראשית ל"א) ואפשר שיה' שס כמו ורם לבו (ירמיה י"ט) וכן ורסנ לב לשני הפירושים: נר רשעים, ענינו ענין חרישה כלומר רום עינים ורסנ לב זהו כיר רשעים שהוא תפלת ואמר כיר דרך משל על מחשבות הלב כמו כיר לכס כיר (הושע י') תרגום ולתרוש חרישו ולמיכר כיריה ובדברי חז"ל שדה כיר. כיר שנה חרע שנה: (ו) יגורם, כלומר יכריתם ושרשו גרר; (ח) הפכפך, אחר שלס אותיות השרש ככפל העין והלמד והוא תאר לדרך האיש שיעשיו בשינוי ותהפוכות ועלת וזר תאר לדרך או לאיש ועל כל פנים הוא חסר איש רשע או איש מרמ' או הדומ' לו וסוף הפסוק יורה עליו וך ישר פעלו: (ט) ובית חבד, מענין חברה כמו שפירשו חז"ל שלוש ומקנן כמות של קיות קטנות או גדולות: **כא א 1 21** (יב) משכיל

חבר
:
ע
ואמר
היובל
לבב,
ועים
בוכנות
אך
דוכו
ה על
ויהיה
וכרות
חכם
בנים
הריים
חמס

10
11
12
13
14
15
16
17

10 נפש רשע אֶת־הָרֶע
 רֵאֵי־הֶן בְּעֵינָיו רֵעֵהוּ :
 11 בְּעַנְשׁ־לֵץ יַחֲבֹם פִּרְיֵי
 וּבַהֲשִׁיבִיל לְחֶכְמָם יִקַּח דַּעַת :
 12 מִשְׁבִּיל צַדִּיק לְבֵית רָשָׁע
 מִסְלָף רָשָׁעִים לָרַע :
 13 אַמִּם אֲזוּנו מוֹעֵקֶת־דָּל
 גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה :
 14 מִתֵּן בְּסִתֵּר יִכְפֹּר־אָף
 וְשֹׁחַד בַּחֶק חֲמָה עֲזָה :
 15 שְׂמֵחָה לְצַדִּיק עֲשׂוֹת מוֹשֶׁפֶט
 וּמְחַתָּה לְפַעְלֵי אַוֶּן :
 16 אָדָם תוֹעָה מִדֶּרֶךְ הַשְׁבִּיל
 בִּקְהַל רַפְאִים יָנוּחַ :
 17 אִישׁ מִחֲסוֹר אֲהַב שְׂמֵחָה
 אֲהַב יַיִן וְשֶׁמֶן לֹא יַעֲשִׂיר :

(יא) בענוש לץ
 יחכים פתי • ע"י
 יסורי הלני' הפתאי'
 מתחכמים ושנים
 בתשוב': (וב) משביל
 צדיק • כדיוק של
 של גול' הוא הקב"ה
 כותן לב להכרת בית
 רשע כגון זכר
 עוולק: (יד) מתן
 צסת' • כדקה: וזוהד
 צסויק • אף כדקה
 יכפה חמה עזה :
 (טו) שמחה לצדיק
 עשות משפט • שמת'
 להקב"ה לעשות דין
 בצדוקים כדי לזכות'
 לחיי העה"ב ושמחה
 לצדיק הקב"ה שמבי'
 יסורין עליהן כדי
 שיזכו לעה"ב • כך
 כדש במדרש תילי':
 ומחתה היא לפועלי
 און • לפי שאין בותני'
 לכ לשון ואין
 היסורין מועילין
 להן ומכטערין ולא
 להועיל: (טז) אדם
 תועה מדרך השכל •
 פורש מן התורה :
 בקהל רפאים בעד'
 גיהנם: (יז) איש
 מחסור • מי שאהב

שמחת משה תמיד :

כפר (יח) כופר

באור

הענין שהוא עומד מול פנת גג, בית מחובר ומתוקן יפה שלא יבא שם לא קור ולא
 גשם, עם אשח מדגים, אשה מריבה, כי כרה ויגון ימנחהו שם • (י) נפש, יש
 לך רשעים ועוברי עבירה מנר תאותם הגוברת עליהם ולבס לא כל כך רעה, אך גורל
 יכרם תקף עליהם, אמנם יש רשע שנפשו רעה, חומס, גזל, ומקנא לרוע לבנו,
 זהו הרשע הנמור • והוא לא יתאזה כי אם רעה, עד שאפילו ריעיהו רשע כמותו לא
 יוחן בעיניו, לא ימצא חניכה בעיניו • (יא) בענשו, ככר פרשתי את הכתוב הזה
 לעיל (פרשה י"ט כ"ה), וכשנה פה בקצת שינוי לשון • וההבדל בין הכתובים תמצא
 מבוואר בהקדמתי • (יב) משביל, אם הצדיק בא לראות בבית רשע ולהשגיח עליו ועל
 ביתו כדרך האוהבים כמו שפרגמתי (בוזכט) • מסלף, כותן ע"ז הדרכה לרשעים
 לעשות

משלי כא

באור פב

- 10 באזהאשטם גמיהט ווינשט נור אונהייל , זיין שפיסגועלל זעלבסט פֿינדט בייא איהם קיינע בגינסטיגונג .
- 11 ווען מאן דען שפעטטר שטרעפֿט , זא ווירד דער אונבעוואַננענע אויפֿמעריקזאם ; ווען מאן דען קלוגן אונטרריכטעט , זא ערלאַנגט ער איינזיכט .
- 12 איין פֿראַמער דער דעם גאַטלאַזן הויז כּוּכט , פֿערלייטעט בעוועוויכטער צום לאַסטער .
- 13 ווער דעם דירפֿטיגן פֿלעהן זיין אָהר פֿרשטאַפֿט , ווירד איינסט אויך ביסטן אונד ניכט ערהערט ווערן .
- 14 פֿרהיילטעס גשענק בענדיגט דען צאָרן , בשטעכונג היימליך בייאגבראַפֿט העמט העפֿטיגן גרים .
- 15 דאָ רעכט אויסאיכן גיכט דעם פֿראַממן פֿריידע , דען איבלטעהטרן שרעקקן .
- 16 איין מעניש דער פֿאָס פֿרונפֿט וועגע אַבווייכט , מיסע זיין דער געללשאַפֿט דער אונגהייאר וואַהנן .
- 17 איין דירפֿטיגער מאן דער וואַלליסטיג אױט , וויין אונד זאַלונג ליכט , קאָן גיא רייך ווערן .

לעזית רע , שאמרן בתחנה גס אכחנו להיות מבאי בית האיש הזה , כי גס הנדיק משכיל על ביתו ומדוע כחלל אכחנו . או הוא כותן יד לרשעים לדבר עליו רעה וללעוב עליו לומר גס הוא רשע . ואמר מסלף במקום מדרוך לפי שהוא דרך לא טוב וראוי לכנותו בשם סלף , ומרגומי (פֿרלייטען) הוא תופ' גס הגדר הזה , (יג) אטם , מי שהוא כבד לב ואינו משגיח על נעקת הדל יבא יומו גס הוא יקרא ולא יענה . כמו שאמר החכם לנולף הכוזב : לא ירוסס מחר מי שלא ירוסס היום : (יד) מתן , מאמר כסיוני מי שרוכה ליישב דעתו של אדם הכועס עליו יתן לו מתנה בסת' ע

כ"ל בדרך שלא ירגיש המקבל שמתן לו את המתנה למען החזירו לטובה , וכן שוחר בחיק כ"ל שמניח אותו בחיקו שלא יחוש שגא מחמת שחד . יכפה אף כופף את האף להשבת , ויכפה הימנה עזה , והוא מיוסד על הנסיון כמחמת הכפס , שאין לך אדם כועס ועומד על דעתו אשר יקח מתנה למען בעל דעתו , אמנם אם כסתר כזה ישיגה , תפעל רכון כותנה . (טו) שמחה , עשיית המשפט משמחת את הנדיק , והסובל און ירא זוכיו כעפני חמת כחש , כי אם כמשפט ישים לבו ירא את רשעתו ויבהל . (טז) אדם , מי שהוא תועה מדרך השכל והוא ההבנה ההתבוננות והמקור אינו ראוי לגור כלל בחברת אנשים , כי אם בקהל רפאים ימות . ורפאים , המה נראה לפי מקומו בתכ"ך ולהסכמת גדרו בלשון ערבי , שהוא שם מורה על בריות משוכות כענקים ונפילים ואימים , גס על רוחות הנפירות מן העולם והולכות ומשוטטות לפי הדמיון בתקנות ארץ . ובאויב , והם גילודי הכח העדמה , המזייר תמונות כאלה בלב האדם להפחידו ולאיימו , ולזאת תרגמתו פה (חזקונייהאר) שהוא מורה גס על בריות משוכות מן הבריות הכודעות לבו כחוש . (יז) איש , צומן שהאיש אשר יש לו משקור יעמוד במלאכה ויסתפק צנועט בתכלית הקטון יכול לקבץ ע

(יב) משכיל , משגיח לבית רשע ובעיניו : (יד) יכפה , יגדר האף ויניחהו : בחק , נכחה בלא יו"ד : (טז) השכל , מקור או סס : רפאים , ענינו מתים : (יז) ומן כתב הדיק"ס תאה כמו יצמן ונא בכלם עפר , כ"ך , אהס שמות התאר : (כב) מכחחה

כפר
ר

קור ולא
שש , יס
אך גדל
לכבו ,
מותו לא
וכ הוא
ס תמח
ליו ועל
לרשעים
ות

18 כִּפֹּר לְצַדִּיק רָשָׁע וְתַחַת יִשְׂרָאֵל בּוֹגֵד :

19 טוֹב שֶׁבֶת בְּאֶרֶץ מְדַבֵּר מֵאִשֶׁת מְדוֹנִים וּכְעֵס : מְדוֹנִים

20 אֹצֵר וְנֶחְמָד וְשֶׁמֶן בְּנוֹה חֶכֶם וְכֶסֶל אָדָם יִבְלַעֵנוּ :

21 רִדְף צְדָקָה וְחֶסֶד יִמָּצֵא חַיִּים צְדָקָה וְכָבוֹד :

22 עֵיר גְּבוּרִים עֲלֶיהָ חֶכֶם וְיָרֵד עִוּוֹ מִבְּטָחָהּ : הִיא רַפָּה

23 שֹׁמֵר פִּיּוֹ וְלִשְׁוֹנוֹ שֹׁמֵר מִצָּרוֹת נַפְשׁוֹ :

24 יוֹד יְהוָה לֵץ שָׂמוֹ עוֹשֶׂה בַּעֲבָרָתוֹ זָדוֹן :

25 תְּאֹרֶת עֵצֶל תְּמִיתָנוּ בֵּי-מֵאֲנֵי יָדָיו לַעֲשׂוֹת :

26 כָּל-הַיּוֹם הַתְּאֹוֶה תְּאֹוֶה וְצַדִּיק יִהְיֶה וְרָא יַחֲשֶׁה :

(יח) כופר לצדיק רשע ותחת ישראל בוגד : צוגד . צדיק נחלץ ורשע בא תחתיו כגון מרדכי והמן : (יט) טוב שבת בארץ מדבר . גס זה על סלוק השכינה כאמר . וכסיל אדם . וכסילות של אדם : (כב) עיר גבורים עלה חכם . זה משה רבינו שעלה לבין המלאכי גבורי כח : (ויורד וגו' תורה) : (כד) יהיר . גס רוח סופו להיות לן שאינו חש לשמוע מוסר : (כו) וצדיק יתן . כל צרכי ביתו שהקב"ה מומן לו : (כז) אף כי בזמה יביאנו . וכ"ש כשהוא מביאו להרשיעו ובענה רעה כגון קרננות בלעם ובלק שלא היו מביאים אלא לקלל את ישראל ואיש

באור

עליד וסופו לאסוף הון , אבל אם האיש מחסור הוא בעל תענוגים אוהב את היין ואת השמן ר"ל למוסך את בשרו אחר תענוגי המאכלים הטובים אשר יכנוו בשם שמן ואחר המשקים היקרים אי אפשר לו להעשיר כל ימיו . (יח) כפר , ע"פ הכתוב צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו , ולקנת חכמי המוסר אשר יקשו להבין אך ינדק המעשה להביא עוכש הצדיק על הרשע ? יתבאר בו עניינים מענין השתלשלות המאורעות ודרך הגלגלים , אמנם אין כאן מקום להעיר , ודי לנו בבאור דברי הכתוב כפשוטם . (יט) טוב , לשבת במדבר ארץ לא זרועה ולא עבר בה אדם , מלשבת במדבר עם אשת מדנים וכעס . (כ) אוצר , החכם הוא נוהג ביתו בצרינו' ושמירה ליהנו' מקניניו כפי הצורך ולשמור את המותר אבל הכסיל יבלע מה שבא בידו תיכף ומיד , לפי שאינו

18
19
20
21
22
23
24
25
26
זכח

18 דער פֿרעפֿלר ווירד דיא זיהנע דעם גרעכטן ,
דער טרייאלאָזע טריטט אין דיא שטעללע דער
רעכטשאַפֿן .

19 בעסר אין ערער וויסטע וואָהנן ,
אַלס בייא איינם באָוואַפֿטן צענקישן וויבע .

20 אין דעם קלוגן וואָהנונג איזט העררליכר פֿאַרראַהט
אונד איברפֿלוס ,

21 דער טעהריכטע מענש שלעמט אַללס אויף .
ווער נאָך גרעכטיגקייט אונד טוגענד טראַכטט ,
ערריכטט לאַנגס לעבן ; פֿאַללקאַמטנהייט אונד
עהרע .

22 איין ווייזר ערשטיג איינע העלדנ־שטאַרט ,
אונד וואַרף דיא אונאיברווינדליכע בורג נידר .

23 ווער מונד אונד צונגע בוואַהרט ,
בוואַהרט זיך פֿאַר פֿערדרום ;

24 דער פֿרמעסנע אַבר (מאַן נענט איהן שפעטטר) ,
האַנדעלט שטעטס מיט איברמוהט .

25 דער פֿוילע שטירבט אָן זייןר ליסטערנהייט ,
דען אַנשאַפֿן וואָללן זיינע הענדע ניכט .

26 בדירפֿניסע וואָללן איממרפֿאַרט בפֿרידיגט זיין ,
דרום שפענדט דער גרעכטע איממר , פֿרואַגט ניא .

שאינו מסתכל על
העמיד . (כא) רדף ,
מי שהוא משתדל להשיג
צדקה והיא התושיה
וקנין השלמו' כאש' כבר
בחרתיו כמה פעמים ,
וחסד הוא אהבת הרע
בחל' לו מלחמו ובהשפי'
עליו מטובו הוא יזכה
לנחול חיים טובים
וצדקה והוא השלמות
בקנינים , וכבוד ויקר
בין הנריות . (כב)
עיר , רכה להורות כי
החכמ' עול' על הגבור'
ואמר בדרך ספור כבר
ידענו מן הנסיון
שזה אמת כי שמענו ,
שחכם עלה בתחבולותיו
אל עיר גבורים אשר
אנשיה כלם גבורים
מלומדי מלחמה והוא
בחכמתו כגש אותה
והוריד עו' מנבטה
המגדל והסומה אשר
בטחו עליהם לארץ .
(כג , כד) שומר ,

וד , מי שהוא שומר פיו ולשונו מלדבר , שומר את נפשו מכמה פעמים ,
אבל הוד היהיר אשר מכונה בשם לץ והוא חסר המדות והמעלות הנעור וריק , לא יחוש
על זה , כי אם יעשה כל מעשיו תמיד בעברת דוין , אין מתגורסן למו דונו . (כה) האוח ,
העבד ימות מחמת תאוותו כי יתאוה לאכול ולקבץ קכיני' אבל מאכנו ידיו עשות דבר לתכליתו
ותועלתו . (כו) כל , התאוה אשר שם אלהים בתולדת האדם לדברים הנצרכים לקיומו
מן המאכל והמשתה והמלבוש וכהנה , ומתאוה כל עת להשיקעה , ולכן הנדיק (והוא
העושה כל דבר לתכלית שלימותו וחוקו אשר חק לו בוראו) יתן ולא יחשיך , כלומר עושה
את אשר ביכולתו למען מלאות תאות הנורך . וכבר ידעת הקורא הנעים גדרי שעל גחן
בלה"ק המסתעף לכמה עינים ולפעמים יורה על התמדת הפעולה לתכלית קטנה ולדעת
אחרים יהיה הכתוב הזה הערה על פוער הנדקה ויהיה האוה תאות העניים המשתוקקים
לקבל צדקה , והנדיק משור צדקתו בלי מחשך . ולפי תרגומי יתכן גם זה .
(כז) זבח

מכלל יופי

(כב) מְבַטְחָה , שם נסגול ובמכלל ה"א הכינוי נחה והיתה ראוי להדגש : (כד) וד יהויר ,
פירושו גם רוח כי הוא יודע ועושה הרע בזדון ובגסות הרוח :
(כו) ולא יחשיך , פועל יונא כחביריו , ופירושו ולא יחשיך הכמתן : (ג) ופתיים

ינים
זכס
ד

זבח
נ
בשר
משקים
ק ויבוא
הנדיק
זכס אין
במדבר
אוצר ,
הימותר

27 זבח רשעים תועבה

אף כי-בזמה יביאנו :

28 עד-בזבים יאבד

ואיש שמע לנצח ידבר :

29 העו איש רשע בפניו

וישר הוא יבין דרכיו :

30 אין חכמה ואין הבונה

ואין עצרה לנגד יהודה :

31 סוס מוכן ליום מלחמה

וליהודה הרתשועה :

° יבין קרי כב ° דרסו קרי

1 גבחר שם מעשר רב

מכסף ומזהב חן טוב :

עשיר ורש גפגשו

עשה כלם יהודה :

3 ערום יראה רעה ויסתר

ופתיים עברו ונענשו :

עקב

(כח) ואיש שומע

שקבל מה שכתוב

בתורה לא תענה

ברעך וגו' (שמות

כ') : לנכח תמיד :

(כט) העו איש

השע בפניו - הרשע

מראה עוזו בשעת

כעסו, בפניו מלאו

אף : (ל) אין חכמ'

וגו' - אין כל חכם

וכנון חשוב לנגד ה'

כל מקום שיש חילול

השם אין סולקין

כבוד לרב :

כב (א) כבחר

שם מעושר רב :

שם טוב : מכסף

ומזהב - כבחר חן

טוב : (ב) עושה

פלא ה' - כשעני

אומר לעש' פרנסני

והוא עונה קשות

עושה כולם ה' ,

הקב"ה עושה אותם

חדשים לזה עני ולזה

עשיר : (ג) ערום

ראה רעה - עונש של

עבירה

באור

(כו) זבח ,

למנו על המתחמדים ומוראים עצמם כשלמים במעשה ובחסידות ובקרבם ארכם ועל זה אמר
ההרשעים המפרסמים עצמם בהנאת קרבנות וכוודוי הסה , והלכ עקוב ומשנת שזכס
במאם ומתועב לאל - (מדברי הגואליו) - אף כי , בלא מקף הוא ע"פ הרוב גפיתס טעם
לבד בתרגומו , מטול - (כח) עד , לא כל מקום שנאמר עד , כוונתו על העדות
במשפט דוקא , כי אם כל דבר אשר ידבר האדם על אודות וולמו ויטעתו בשתלט כקרא
עדות משרש יער - ואמר מי שנועיד על דבר מן הדברים על בזים והוא המדומה שדמה כן
בלבו בדרך ההטעאה כמו מתרגמתי (ביינגרטר) , יאבד , סופו של יתקיים , אבל
איש שובע שמיים לבו לשמוע להבין אמתת הדברים וליבו מדבר כי אם מה שנתאמת לו
בברור , הוא ידבר לנכח , ועדותו מתקיימת - (כט) העו , הרשע הוא עו וקשה ועונד
על דעתו , והוא בומן שיחלוק על דבר מה אינו משים לב לתקן מקשבותיו ולהיטירם כי אם
רכונו לחלוק ולהתגאות לבד , אמנם הישר הוא רוצה להיטיר משבתו , וכאן שאם

חולק

משלי כא כב

באור פר

- 27 דער פֿרעפֿלר אָפֿער פֿראַכשייעט דער עוויגע , דען עס ווירד מיט בעזם גוויסן דאָרגבראַכט .
- 28 ווער אויף שיינגרינדע צייגנים אַבלעגט ווירד אַנטרנעהן , דער מאַן דער גנויא פֿריפֿט קאַן יערר צייט רעדן .
- 29 דען טראַץ דעם גאַטטלאַזן פֿרקנירט זיין גויכט , דאָדורך ערגרינדט דער גרעכטע זיינע וועגע .
- 30 ווירד גאַטט בשטעהט ווערר ווייהייט , נאָך קלוגהייט , נאָך איברלעגונג .
- 31 דאָ ראָס איזט צום טרעפֿן גריסטעט , דער זיג גהערט דעם עוויגן .

כב

- 1 בעסר איזט גוטר רוף אַלס גראַסר רייכטוהם , בעסר בעליבט זיין אַלס גאַלד אונד זילבר בוזצן .
- 2 דער רייכע אונד אַרמע מיסן איינאַנדרר דיא האַנד ביטן , דער עוויגע האַט אַללס זאָ איינגריכטט .
- 3 דער קלוגע זיהט דיא פֿאַלגן דעם איבלס אונד בירגט זיך דאָפֿאַר , אונבזאַנענע זינד אַכטלאַז אונד מיסן ביסן .

חולק על דעה מן הדעו' רכזו להזיח את כפשו מן הספקות . (ל) אין , אחר שהורה דרך החכמה כי ראוי הוא לאדם לפנות אליה , אמר שכל דברי החכמה והעצה והתחבולה צריכי' להיו' מוסכמי' עם רצון ה' ומצותי' כי מבלעדיהן לא תקיימנה . כי אין חכמה ואין עצה ואין תבונה מתקיימות אם מתנגדות דרך ה' . וכן אמר דרך משל : (לא) סוס , הוא הכלי לרוץ בו נגד האויב צעת המלחמה , אמנם שקר הסוס לתשועה כי אם התשועה תבא מעם ה' יתברך .

כב (א) נבחר ,

השם הטוב הוא נבחר יותר מעושר רב כי הוא יבוא לאדם בסבת תכונותיו ומעשיו הטובים . וכן אשר ימנן האלהים לאדם צעין ראוי הוא טוב מכסף ומוהב . ויהיה , שם , חן , נשאי המאמר . נבחר , טוב , נשואיו , ולא כמו שחשבו קצת המבארים לקרות חן טוב בסמיכות . (ב) עשיר , אחר שדבר מתכונות המדות והמעלות הטוב שהמה ככבדים מכל קניני העולם , דבר עוד מתכונת העושר והריש , ואמר שהדל איננו פחות מהעשיר כי אם לפי הדמיון , אבל מפאת המעלה בעולם לתכלית קיום הכלל , ינטרך העשיר לעזר הדל כמו שינטרך הדל לעזר העשיר , ושניהם אחוים איש ברעהו ולא יפרדו , כי אם יהיה כל אנשי העולם עשירים מי יעמול בעבודה מי ישרו , ומי יזרע , ויפסד מנב הישוב ותכונת הקיום . ואמר עשיר ורש כפגשו ע"ד הכתוב חסד ואמת נפגשו , ר"ל שהם מועילים איש את רעהו ותומכים את ידיהם ; כי כן עשה האלהים בחכמתו הרמה את תכונת העולם . ולדעת אחרים יהיה טעם נפגשו לומר שהעושר והריש באים לאדם דרך מקרה ואינם מעלות עצמיות . אך עושה בלם ה' , יטל את הדעה הזאת . (ג) ערום , דבר זהו בלשון עבר כי בחון הוא במזרח הנסיון . החכם הרואה את הכולד ישמר מן הסבה המסבבת רעה וימלט , אבל הפתאים שאינם כותכים לב להתבונן עוברים עליה

כב (ג) ופחיים , נכתב בשני יודין ביד למד הפעול וביוד הרבים : ונענשו , ענינו קיוב וגבוי נתינת המזון , ואפשר שיהיה זה קיוב נתינת הכסף כלומר פחיתתה כמו שנשתמשו קו"ל הרבה בזה הלשון באמר' דמעניש וקטיל , וזולת זה הרבה , ועל דרך הזה פירשו הס גס ענוא לכדיק לא טוב (משלי י') : (ה) צנים

4 עפירה ונסתר ולא
עבר העבירה :
(ד) עקב ענוה
בשגל הענוה יראת
ה' באה . ד"א ענוה
5 עיקר והירא' טפיל'
ועקב לה מדרס
לרגליה : (ה) נניס
6 פחים כמו (במדבר
ל"ג) , לצנינים
בנדיכס ובאו עליך
הוכן (יחזקאל א'
כ"ג) , לשון גדודים
7 ולסטים : נכיס פחי'
הס טמונים בדרכי
המעקש דרכיו כלו'
8 ייסורים מוכני' לו :
שומר נפשו ירחק
מהס שמיישר
מעשיו ינצל
מהס : (ו) חנוך

4 עֶקֶב עֲנוּה יִרְאֵת יְהוָה
עֶשֶׂר וְכָבוֹד וַחַיִּים :

5 צָנִים פָּחִים בְּדָרֶךְ עֶקֶשׁ
שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם :

6 חָנֹךְ לַנֶּעַר עַל־פִּי דַרְכּוֹ
גַם כִּי־יִזְקֶנּוּ לֹא יִסּוּר מִמֶּנָּה :

7 עֵשִׂיר בְּרָשִׁים יִמְשׁוֹר
וְעֶבֶד לֹוֶה לְאִישׁ מִלֹּוֶה :

8 זֹרַע עֹרֶה יִקְצֹר־אֶזְנֵן
וְשֶׁבֶט עֵבְרָתוֹ יִבְרָה :

טוב

לנער . לפי מה שתלמד לנער ותחנכהו בדברי' אס לטוב אס לרע . גם כי זקין לא יסור ממנו : (ו) עשיר ברשים ימשור . עם הארץ נריך לתלמיד חכם לעולם : (ח) זרע עור' יקצו' און . לפי זריעתו קצירתו . לפי פעלתו יהי' קבלת משכורתו ושבע עברתו (יכלה) . קנה השבולת שלו כלה והולך לו . יש אומרי' (ס"א) שבע קמתו

הערה מן המדפוס (לפסוק ויו) חנוך לנער ע"פ דרכו וגו' .

הכונה לע"ד שילמד עם הנער כפי השגתו, ולא יעמום עליו דברים שהם למעלה מהשגתו, באופן שמדבה מה שידע, אבל אינו יודע מה שמדבר, ושתי רעות נמשכו מזה הענין, חדא שהנער משבח את למודו בזמן קצר, ורעה עוד מזה שהרגל נעשה טבע באופן שאולת נשאר' קשורה בלב נער, ולא יבא מתקת יד שכלו דבר מתוקן כל ימיו . משא"כ אס המורה ילמוד איתו כפי תכונת השגתו, באופן שיבין וישכיל הדבר על אמתו, אזי גם כי יזקין לא יסור ממנו, יבליח בלמודו ויעשה פרי קודש הילולים .

ואין זה סותר למה שאמרו חז"ל כנמר והדר לסבור, כי אין כונתי עת שילמוד הנער המקרא שיאמר לו כל מה שפירשו חז"ל בו, רק אחר שהנער יוכל לתרגם התורה כראוי אזי יעיר את לבו להבין קשור הענין ותועלת היוצאים מסיפורי מעשיות שבתורה אשר יתוכן יבין הנער שהעולם נברא מאת ה' יש מאין . כי ענין זה הוא עיקור ויסוד לכל התורה, גם מראה מקום לנער בתורה איך שהקב"ה יודע עתידות ואין נסתר מומנו, ושהוא משגיח על מעשה בני אדם, ומשלם לאדם כפעלתו, ויש יכלת בידו לעשות כל אשר יחפוץ, ושהוא רחום ומטיב עם בריאותי', וכהנה רבות עוד יומדות ה' אשר הכל הוא בכתב מפורש בתורה . על אלה וכיוצא בהן, נכון הדבר שהמורה ישים אל לבו להעיר את לב הנער בכל מקום כראוי . ויש לי בענין זה אריכות דברים רב התועלת, אמנם פה לקצר אני נריך, ובמקום אחר אס יסכים ה' עמדי אשפך את שיתתי :

- 4 פֶּאֶלְגַע דַּעַר בְּשִׂידַעֲנֵהֵיט אִיזַט גֶּאָטְטֵעַם פֶּאָרֶכְט ,
אִיהַר לֶאָהֶן אִיזַט רֵיכְטֵהוּם , עֵהרַע אֹונֵד
גְּלִיקֹועֵלִיגְקֵיט .
- 5 פֹּיסֶאֶנְגַל אֹונֵד פֶּאֶלְלֶשְׁטְרִיק לִיגֶן אֹויף דַּעַר
פֶּאֶלְשֵׁהֵיט וּועַגַע ,
וּועַר זִיךְ בּוּזְאֶהֶרֶן וּוִילֵל בְּלִיבֵעַ פֶּעֶרֶן .
- 6 אֹונְטֶרֵיכְטֵעַ דַּעַן קֶנְאָכֶן נֶאָךְ זִינֵר דַּעַרמֶאֶהֶלִיגֶן
פֶּעֶהִיגְקֵיט ,
עַר גַּעֲהַט פֶּאָן דִּיזֶר לַעֲהַרַע אִים שְׁפַעֲטֵעַסְטֶן
אַלְטֶר נִיכְט אָב .
- 7 רֵיכְר הַעֲרֶרֶשְׁט אִיבֶר אַרְמַע ,
שׁוּלְדֶנֶר אִיזַט שְׁקֶלֶאֶפֶע זִינַעַם גְּלִיבִיגְעֶרַם .
- 8 וּועַר אֹונְגֶרֶכְטִיגְקֵיט זְאָעַט , וּוִירַד אֹונְגֶלִיק
עֶרְנֶטֶן ,
דִּיאַ שְׁטֶרֶאֶפֶרוּהַטַע מֶאֶכְט דַּעַם אֹונְהִייל אִיין עֶנְדַּע .

עליה ואיכס רואים את
הכולד ממנה, ולפיכך
נענשו. (ד) עקב,
אין לך מדה גדולה
בעולם כמות הענוה
כי היא מביאה לידי
יראת האלים האמיתית
ושכרה עושר וכבוד
בעה"ז וחיים גמחים.
(ה) צנים, הם
כלים עשויים נתמוכות
החמים שמניחים על
הדרך לשמרו מן הנכב'
והאודים, וההולך שם
מבלי דעת אותם נכשל
בהם והנמשל הוא דרך
עקש חלקות שפתיים
ודברי שקר כי הם
מביאים את האדם
לכל הרעה שבעולם

דער
כִּנְיִים וּפְחִים . וְשׁוּמֵר כִּפְשׁוּ מִי שְׂרוּכָה לְשׁוּמֵר אֶת כִּפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם וַיִּמְלֹט מֵהַרְעוּת
הַבָּאֹת אַחֲרֵיהֶם . (ו) חֲנוּךְ , הַעֲרָה עַל חֲנוּךְ הַבְּנִים כִּרְאִי בְּזִמְן הַיּוֹתָם מִכּוֹשָׁרִים
לְקַבֵּל דַּבַּר מִן הַדַּעוּת אֲשֶׁר יִשְׁיגּוּ עַל יְדֵיהֶם אֲרֻכּוֹת חַיִּים . וְלֹא יִתְרַשְׁלוּ הַאֲבוֹת בַּחֲבוּבָם
לְאֹמֵר מִדּוֹעַ כִּי־יִפְרַח אֶת בְּנֵיכֶם בְּדַבְרֵים אֲשֶׁר יֵדַע עַתָּה שִׂגְדֵל בְּמַעַט הַטּוֹרָה , כִּי בֹהַ
הַמָּה מִרְגִּילִים אֶת הַנְּעַר לְבַטְלָה וּלְעַנְלֹות וְסוֹפּוֹ לֵהוִיֹת כַּעֲשׂוֹר וְרִיק מֹכֵל . וְלִכֵּן טוֹב
לְחַנְכוֹ עַל פִּי דַרְכּוֹ כֹּל עַתָּה , וַיְהִי הַלְמוּדִים הַאֲלֵה אֲשֶׁר בָּאוּ לְבֹנֵי בִימֵי נַעֲרֻתוֹ כְּדַבְּקִים
בּוֹ לֹא יִסְרֹם מִלְּבֹגַם כִּי יִזְקֶין כַּמֶּאֱמָרָה ז"ל בְּגֶרֶסֶא דִּינְקוּתֵא . (ז) עֲשׂוֹר , הַעֲרָה
כְּסוּיֹוכּוֹת הַכֹּד הַאֲחַד שֶׁשׁ מַעֲלָה לַעֲשִׂיר שֶׁהוּא מוֹשֵׁל בְּרַשִׁים הַנְּכַרְכִּים לַשְּׁפַעַת טוֹבוֹ . וְכֵן
הַלֹּוֹה הוּא כַּעֲבַד לֹאִישׁ הַמְלוּוָה אֹוְתוֹ , וְהוּא עוֹשֶׂה אֶת כֹּל מַה שִׁזְוָה עֲלָיו מִלֶּחֶן הַתְּבִיעָה
שִׁיתַּבַּע טוֹבוֹ . (ח) זֹורַע , מִי שֶׁהוּא תוֹמֵךְ אֶת הַזֵּכֶר וְקִיכִיזֵי בַעֲוֹלָה יִקְצוֹר אֹון , סוֹפּוֹ
לְהַשִּׁיג צָרָה וַיִּגּוֹן . וְסוֹף הַדַּבָּר לְהַבִּיא עֲלָיו הַשְּׁבַע וְהוּא הַעוֹנֵשׁ הַמְכּוּכָה בְּדֶרֶךְ הַשָּׂאָה בְּשֵׁם
שְׁבַט

מכלל יופי

(ה) * צנים, עכין קץ ופירש אחר בשרשו : * בשרש זכין ויש לפרש צנים פחים מעכין קרירי'
כמו כזינת שלג, כלומר הקרירות כפחים בדרך עקש :

(ו) חנוך, התחיל ללמדו מקטנותו על דרכו, כלומר מעט מעט שיוכל לסבול וכן בדברי
חז"ל מחככין אותו לשעות גבי יוה"כ : (ח) * עברחו, בשרשו פירוש להריק"ס :

* בשרש עבר כתב הריק"ס בחיבור הלקט ושבת וצברתו וכלה מעכין ויאלכו מעבור הארץ תרגום
דגן עיבורא אמר בראש הסוק זורע עולה יקצר און ושבת הוא השבת שחונטין בו את התבואה,
ואמר כי וכלה השבת קודם שיוציא מקצירו התבואה :

9 קמתו שרודה בני
 אדם כלה והולך לו
 לפי שמפסיד את
 יכולתו: (י) גרש
 לך. יכר הרע: (יא)
 10 אורה טהור לב סן
 שפתיו. מי ששפתיו
 סן רעהו מלך הקב"ה
 אורכו ומחבבו: (יג)
 11 אמר עכל ארי בחן.
 אך אכא ללמוד
 תורה: (יד) שחה
 עמוקה פי זרות. פי'
 12 ע"א מעובדי כוכבי'.
 זעום ה'ימי שהקב"ה
 שונאו נופל ונכשל
 13 זה: זעום. כווף
 מלפניו: (טז) עשק
 דל. להרבו' לו עוש'.
 כותן לעשיר סוף
 שנותן ממונו למלכי
 עובדי כוכבי' ומלכו'
 העשירים. ואך
 למחסור הוא בא:
 15 (יז) הט אונק ושמע
 דברי חכמי'. ללמוד
 תור' מחכ' כל שהו':
 ולבך תשית לדעתו.
 16 ואס רבך רשע לא
 תלמוד

טוב-עין הוא יבורך
 כי-נתן מלחמו לדל:
 גרש רש לץ ויצא מדון
 וישבת דין וקראו:
 אהב טהור-לב יחיד וי
 חן שפתיו רעהו מלך:
 עיני יהוה נצרו דעת
 ויסלף דברי בגד:
 אמר עצל ארי בחוץ
 ברוך רחב-זרע ארצה:
 שוחה עמקה פי זרות
 זעום יהוה יפור-שם יחיד
 אולת קשורה בלב-נער
 שבט מוסר ירחיקנה ממונו:
 עשק דל להרבות לו
 נתן לעשיר אף למחסור:
 הט אונק ושמע דברי חכמים

באור

שבט, הוא יכלה
 את עברתו, שלא זרע עוד עולה ולא יקצור עוד און. (ט) טוב
 עין, הוא מי שמח ליתן בלב הוא יבורך בין האדם כי הוא חולק מלחמו לדל אם אין לו
 כי אם ככר לחם אחד הוא חולק לנכרך. (י) גרש, סבת המדון והדין והקלון הוא
 הלך, אשר יבקש להקניט את ריעו, וא"כ כשיגרש הלך מן החברה ילא גם המדון
 וישבות הדין והקלון, כי בהסיר הסנה יפר המסיבב מעצמו. (יא) אהב, מי שאהב
 טהרת הלב להשמר מחלקלקות שקר ולסון הרע, ואהב גם סן שפתיו שיהיה דבריו
 דומים למחשבותיו, ודברים נעימים ורכים בלשון נקי ונח, רעהו מלך, הוא עומד
 במדרגת היקר עם המלך. וזה רעהו מלך, אף שחוק גדולתו המדינית מגדולתו
 במדרגת הנועלות והמדות. או שאמר רעהו מלך, שהמלך הנדיק כריך להיות ריע
 ואהב לאיש כזה. (יב) עיני, הערה על ההאגפה האלהית המשמרת דרך החכמים
 ומעשיהם הרגויים לכל וכשילס אדם. ויסלף דברי בוגד, ויסלף מוסכ על ה' שהא
 מוסלף דברי בוגד מה שקשע לעשות לרעהו ומפסד מרעה לטוב

9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 וסו
 היל
 הע
 חס
 לים
 אק
 יד
 ב
 ו

- 9 דער פרייאגעביגע ווירר גועגנט , דען ער טהיילט פאן זיינס ברעדע דעם ארמן מיט .
- 10 יאגע דען שפעטטר פארט , זא געהט צוויטראכט מיט , אונד האדער אונד שימפף הערן אויף .
- 11 ווער ריינס גוויסן ליבט , אננעמליכקייט אים שפרעכן שעצט , איזט אים ראנגע דעם קעניגס .
- 12 דעם עוויגן אויגן וואכן איבר פרינפטיגע האנדלונגן , דער טרייאלאזן אנשלעגע פערדרעהט ער .
- 13 דער פוילע שפריכט ; דרויסן העלט איין לעווע ויך אויף , דער שטראסע קענטע איך ערמארדעט ווערן !
- 14 פריהרערישר מונד איזט איינע טיפע גרובע , דער פאן גאטט פרווינשטע פעללט היניין .
- 15 אלברנהייט האפטעט פעסט אין קנאכן הערץ , צוכט-רוהטע ווירר זיא וועגשאפן .
- 16 ווער ארמע דריקט אום זיך צו ברייכרן , אונד געגן רייכע פרייאגעביג איזט , דער פרפעללט אין מאנגל .
- 17 נייגע דיין אהר אונד הערע דער ווייזן ווארטע , מערקע

למונ' . (יג) אמר דרך העכל למען הסר מאתו העבודה לומר דברים בדויים מלבו , ואומר דרך משל , מתירא אני לנאת כי ארי בדרך אשר יזיקני , או מתירא אני להרפת בדחובו-וכן יאמר משל ההמוני העצלים מחנבאים , (יד) שוחה , פה המדבר זרו' שקר כזב ותהפוכו' הוא שוטה עמוקה וקשה להכיל ממנה . ועום ה' , אדם אשר זעמו אלהים ואשר הסיר מאתו מדת רחמנותו יפול בה , ע"י דבריו יכשל , יכול ולא יוסיף קום . (טו) אולת , אהבת הנטלה והשוק ויתר תאוות דברים של מה בכך קשורה בלב בער מכד תולדותיו כי יצר לב האדם דע מכעוריו , ואם יתראלו האבות מלחככו וליסרו כראוי תגדל עמו האולת , וכופו להיות שוטה ורשע ולכן אחר רפואת המחלה הזאת היא השבת מוסר כי היא תרחיקנה ממנו . (טז) עושק , יש לך בני אדם הגאים ומתפזרים מהונס לטובת העשירים למען התחבר עמם ולהתכבד ברועותם , ונגד העניים המה מקמיים זריכס חמים אפילו לעזוק אותם למען הרבות להם , ועליהם אמר שזה אך למחסור שבוספ ליפול במחסור ועוני . ויש עוד פירושים בכתוב הזה אבל קשים להולמם . (יז) הט , אחרי שהורה למודים רבים בענייני המוסר התורתי הפילוסופי והמדיני בקש מאת שומעו להעיר

מכלל יופי

(יד) שוחה , ענינו כענין קנר : ועום , ענין מאיסה ועוץ : (יח) כי

פירוש מן המדפים על פסוק יוד גרש לץ ויצא מרון וגו' .

בהון הוא במזרח הנסיון שלפעמים רגיל להיות אצל קצוי ארץ יוצא וכנס לץ אדם , הולך רכיל ומעורר מדנים אף בין אבות לבנים , ובאופן זה חומץ ומנה תמיד בנית אדם , גלל כן אמר החכם הדרך היותר קנר הוא , לגרש הלץ שלא יוסיף עוד לשב אל הנית ולא ישנות דין וקלון :

ירד
הוא
הוא
טוב
זין לו
הוא
המדון
אזהב
קרוי
גומד
ולתו
ריע
מים
הוא

וּלְבָבְךָ תִּשְׁוֶה לְדַעְתִּי :
 18 בִּינְעִים כִּי תִשְׁמַרְס בְּבִטְנְךָ
 יִכְנֹו יַחֲדוּ עִיר־שִׁפְתֶיךָ :
 19 לְהִיזֹרֶת בִּיהוֹדָה מִבְּטָחֶךָ
 הַזֹּדֶעֶתֶיךָ תִּיזֶם אֶף־אֶתָּה :
 20 הֲלֹא כָּתַבְתִּי לְךָ שְׁלֹשׁוֹם שְׁלִישִׁים ק'
 בְּמַעֲצוֹת וְדַעַת :
 21 לְהוֹדִיעַךָ קִשְׁטֵי אִמְרֵי אִמְרָה
 לְהַשִּׁיב אִמְרִים אִמְתָּ לְשִׁחָךָ :
 22 אֶל־תִּגְזֹל־דָּל כִּי דַל־הוּא
 וְאֶל־תִּדְבַּר עֲנִי בַשַּׁעַר :
 23 כִּי־יְהוֹדָה יִרִיב רִיבָם
 וְקָבַע אֶת־קַבְעֵיהֶם נַפֶּשׁ :

תלמו' ממשותי: (יח)
 כי נעים . יהי לך
 לאחד זמן אס תשמר'
 ותנפנס בטטך שלא
 תשכחם ואימתי יהיו
 שמורים בלבך בזמן
 שיכנו על שפתך
 כאשר תזיאס בפיך
 להיות זה' מנטקד :
 הודעת' אכי מודיע'
 שתנעם זה' ותעסוק
 בתורה ולא תאמר
 איך אנטל ממלאכתי
 ואיך אתפרנס : (כ)
 הלח כתתי לך
 שלישי' תורה וכביאי'
 וכתובים : (כא)
 להודיעך קושט .
 שלישים כתתי לך
 כדי שתבין מתוכם
 קושט אמרי אמת .
 להשיב אמרים אמת
 לשולח' לשואל הורא' :
 (כב) א תגזל דל . א
 תגזלנו כי תראנו דל
 בעבור שהו דל ואין
 כח לעמוד כגדך :
 (כג) כי ה' יריב ריב'
 וקבע . ויגזל את הנפש : קובעיהם . גזליהם ובל' ארמי קביעה גולה נמסכ'
 ראש השנה אתא ההוא גברא לקמיה אמר לי' קבען פלגי' וכו' :

אל

אל

מכלל יופי

(יח) כי נעים , שם וענין הנעימות ידוע כענין היופי , ויש לפרשו מן והייתי נע וכד
 (בראשית ג') כלומר אס תשמרס בטטך מהרה יהיו נעים וילכו להם : (כ) שלישים ,
 דברים נפלאים וככבדים . או פירושו פעם שתיס ושלש : (כא) קשט , תרגום אמת קושטא
 ותרגום בתום לבני (שס כ') בקשיטות לבני : אמרים אמת , צאו היו' ד והמ"ס עם הסמיכו'
 ויתכן שיהו' חסר הנסמך ומשפטו אמרי' אמרי אמת : (כג) וקבע , ענין גזל ולקח' בהכרח :
 אל (כד)

פירוש מן הכר פים על פסוק י"ז

הט אונך ושמע דברי חכמים וגו' , ולבך תשיח לדעתי .

ע"ד שאמרו חז"ל איזה חכם הלמוד מכל אדם , עוד אמרו איזה חכם הרואה את
 הכולד , וענין אחד הוא לשני מאמרים , כי מי שאין לו חפץ ללמוד מכל אדם ,
 הנה בהכרח הוא אינו רואה את הכולד , שגם אחרים לא יספכו ללמוד ממנו , ובאמת
 אמרו

מערקע מיט גאַנצעם הערצן אויף מיינע
אונטרווייזונגן .

18 אַנגנעהם ווירד עם זיין זיא אין דיינס אינגרן צו
בוואַהרן ,

זיא איבראיינשטימענד אויף דיינן ליפפן צו
ערהאַלטן .

19 דאַס רוא אויף דען עוויגן דיינ פֿרטרויען האַבסט ,
עראינגרע איך דין הייטע פֿאַרציגליך .

20 שריב איך דיר ניכט דרייא הויפטלעהרן ,
מיט גרינדן אונד בוויזן ;

21 פֿאַן דער גוויסהייט וואַהרער לעהרן איברציגט ,
דאַמיט רוא דיא וואַהרהייט דויר לעהרן אויך
אַנדרן מיטטהיילסט .

22 * ברויבע דען אַרמן ניכט ווייל ער אָהנמעכטיג
איזט ,

אונד דריקע דען עלענדן ניכט אים גריכטע ;

23 דען דער עוויגע פֿיהרט איהרע זאַכע ,
אונד זעצט אויף ריזע טהאַט לייבסשטראַפֿע .
גועללע

להעיר און לשמוע ולשי'
לכ לקבל, ומדבר בשב'
החכמה ומתועלותיה .
(יח) כי , כעיס
תהיה לך השמירה
הזאת בקרבך וכי יהיו
למודיה תמיד מוככים
על שפתיך . (יט)
להיות , אמר ראשית
דבר לבטוח על ה'
העושה טוב , אף
שהוריתך נדדך חכמה
ויעזתי לך להדבק בה
בכל זאת יהיה מבטחך
באלהים אשר יעזרך
כי אין חכמה ואין
תבונה לנגדו על ביכתך
אל תשען . ואמרו
אף אחיה , הוא לחזק
הפעולה , אף אתה
שהוריתך לשית לב
לחכמה הנני שוכה
לפניך את למודי
שלמדתיך כבר ואומר

להיות בה' מבטחך . ובתרגומי שמתי את כוונת הענין הזה במלת (פֿאַרציגליך) המורה את
הענין הזה . (כ) הלא , אף שאי אפשר לתת טעם על כל הלמודים שלמדתי אותך כי רובם
נסתרים בסודם ואין אדם עומד על תועלתם עד שנסה אותם בעצמו , בכל זאת
הנני מזכירך שלשה למודים אשר למדתיך כבר ואני כותן טעם לדברי למען תדע אותם
בלב ותדע גם להשיב מענה דבר לאותם השואלים לדעת טעמם . שלישים , לדעת
קצת המפרשים מן ושלישים על כלו שהם כמו נגידים וראשים (הויפטלעהרן) ,
ולדעת קצת יהיה שלשה למודים , וזה אמת והם השלשה הלמודים הנאים אשר טעמם
צדק , וכפי שהזכיר אותם מן הכלל לתת טעם לאמתם קראם שלישים , ותרגומתי
לפי כוונת שניהם (דרייזן הויפטלעהרן) . (כא) להודיעך . למען תדע בעצמך קשט
אמרי אמת , הלמוד האמתי האמור במאמר קצר בקרא אומר אמת , וידיעת אמתות
בברור נקרא קשט וכן הוא בתרגומי . להשיב אמרים אמת , הוא אמרים של אמת ,
או אמרים כמו טורים אכן , סיגים כסף , אילים נמר , שהוא נמר אילים כסף סיגים
וכו' . לשולחין , כמו לשולחין (מדברי רש"י) . ואלה השלשה האזהרות וטעמם , הם :
(כב) אל חבוול , שמה תאמר חבוול את הדל שאין לו עוזר ומגן ואין לו כח לעמוד כנגדך ,
השמר מזה ; וכן אל חרבא עני בשער , שהוא מקום המשפט . או שהזהיר שלא לייקר את
המקח בבוא העני לקנות דבר אה ; (כג) כי , אף שאין להם עוזר בבני אדם ה' יריב ריבם .
וקבע

אמרו מתלמידי יותר מכלם , הנה כי כן הוא גורם רעה לעצמו , כמאמר קו"ל חרב
על הבדים , משא"כ אם הוא לומד מכל אדם , הנה הענין הולך בסיבוב . וכפי אשר
התבאר הוא מידת ענוה מהמלך החכם , באמרו בתחלה לשמוע וללמוד מן החכמים ,
וזאת היא עיקר כוונתו , ואש"ז אמר ואף גם לדעתו לבד תשים , ע"ד שאקו"ל איזה
חכם וכנ"ל :

24 אַרְתִּירַע אֶת־בַּעַל אָף
 וְאֶת־אִישׁ חַמוּת לֹא תְבוּא׃
 25 פֶּן־תֵּאָרֶף אֲרַחְתּוּ אֲרַחְחוּ קָרִי
 וְלִקְחַת מוֹקֵשׁ לִנְפֶשְׁךָ׃
 26 אַל־תְּהִי בְתַקְעֵי־כָף
 בַּעֲדֵיבִים מִשְׁאוֹת׃
 27 אִם־אֵין־לָךְ רִשְׁלָם
 לְמַה־יִּקַּח מִשְׁכָּבְךָ מִתְּהַתִּיף׃
 25 אַל־תִּסַּג גְּבוּרָ עוֹלָם
 אֲשֶׁר עָשׂוּ גְבוּרֵי־ךָ׃
 29 הָוִית אִישׁ מְהִיר בְּמַלְאכָתוֹ
 לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצֵּב
 בְּרִי־יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁבִים׃

(כד) אל תתירע. לא
 תתקבר לשון רעות :
 (כה) פן תאלף פן
 תלמד : (כו) א תהי
 בתוקעי כף בעורבי'
 משאו' הלואות כמו
 משאת מאמו' (דברי'
 כ"ד) : (כח) א תסג
 גבול עול' . אל תשוב
 אחו' מנהג אבותיך
 ואמרו רז"ל המניח
 כלכלה תחת הגפ'
 בשעת בצירה כדי
 שיפול בתוכו הפרט
 על זה נאמר אל תסג
 גבול וגו' . תסג כמו
 יסוגו אחור (תילים
 קכ"ט) :
 כג (א) כי תשב
 ללחו' לאכול :
 בין תבין . תן לבך
 לדעת מי הוא אם
 עיניו צרה או יפה :
 ושמת

כג

באור

I כִּי־תֵשֵׁב לְלַחֹם אֶת־מוֹשְׁלֵי
 בֵּין תָּבִין אֶת־אֲשֶׁר לִפְנֵיךָ׃

וקבע את קובעיה'
 נפש, לשון כופל על
 לשון, וקבע, בלה"ק
 ענין גול ולקיסה

בהכרח וגם נקרא הזמנה וההכנ' כן כידוע מלשון סו"ל, שהשם קובע נפש לעונש תחת גול
 העניים . (כד) אל תחרע, האזהרה השנייה היא להשמר מעצרת הנבל אף, והוא
 הממהר לכעוס ועושה ככעסו דברים אשר לא כן . ואח איש חמות, אשר יבקש דברי
 מדון וריב ואוהב קטטה . אל תבא, להדבק בו, וטעמו ; (כה) פן, דרך האדם ללמוד
 ממדות אכסי חברתו ואולי תלמוד ממנו את ארשותיו, ולקחת מוקש לנפשו, כי אין לבעל
 הכעס אלא כעסו וסופו כופל לחי' ומכאוב ומטיל עליו שאלת הנדירות ושאלת המקום, שומר
 כפשו ירחק ממנו . (כו) אל תהי, כבר באה הזהרה זו כמה פעמים בזה הספר . להשמר
 מן הערבות בעד ריעיהם, ורבים מבני אדם מקילין בענין הזה ולומרים מדוע לא בערוב
 ערובה בעד ריעיניו הלא במוצא שפתינו נוכל לעזור לו, אמנם הסכס הרואה את הנוול
 מזהיר על זה ואומר, מה לך לצרה הזאת ? הלא יוכל להיות שיבוא זמן התשלום ואין לך
 לשלם . (כז) אם אין, צידך לפרעון החוב ויבוא הכושה לקחת משכנך מותחתך . והוא
 למוד כולל על דברים רבים אשר ישמר מהם האדם לבלתי היות מקלי הדעת לעשות דבר
 בלי התבוננות על סוף הדבר איך יפול . ע"כ השלמה דבריט האמתיים אשר שם טעמם

24 כ גועללע דיק ניכט צו יעהצאָרניגן , מיט גאללזיכטיגן מענשן געהע ניכט אום ;
 25 דוא מעכטעסט איהרע זיטטן אָננעהטן , אונד דיר זעלבסט שלינגן לעגן .
 26 ג זייא ניכט פֿאַן רעגן דיא לייכט זיך פֿרהאַפֿטן , אונד פֿיר שולדן בירגשאַפֿט לייסטן ;
 27 ווען דוא ניכט צאָהלן קענטסט , ווירד דיר יאָ דייַן בעטטלאַגער וועגענאַממען .
 * *
 28 פֿרריקע אַלטן גרענצשטיין ניכט , דעו פֿאַרפֿאַהרן שאָהן גועצט האַבן .
 29 האַסט דוא וואָהל במערקט , דאַס מאַנכֿר מאַן דער אין זיינעם גשעפֿט זאָ גשיקט איזט דאַס ער פֿאַר קעניגע אויפֿטרעטן קענטע , ביים פעכל קיינן איינגאַנג פֿינדט !

כג

1 ווען דוא אַן דער טאַפֿל איינס גראַסן זיצעסט , זאָ מערקע וואָהל ווען דוא פֿאַר דיר האַסט ; דוא

צדס למען השיב לשאלים דבר : (כח) אל חסג , כנר נזר כל איש ישראל בתורתו הקדושה על הסנת גבול ועזר עליה בכלל ארור , ואמר פה שגס מדרך החכמה להזהר ממנו , ובכלל הסנת גבול הזה כל הגדרים אשר גדרו ראשוני לכל והיו בעיניך כדברי של מה נכך , כי נודאי נתקנו ומגדרו לאיזה תועלת . (כט) חזיח , הכתו' הזה אין לו דבוקי כלל עם מה שלפניו , והוא עומד כאן כאלו הניחה המקרה במקו' הזה . יש לו דבקות יותר עם הפרשה שלאחריו , אשר ידבר זה מן הדרך לעמוד לפני גדולי' וארח האד'

להתהלך עמהם . ולולי יראתי לתקן חדשות הייתי מתחיל את הפרשה שלאחריו מן הכתוב הזה . ובאורו כך הוא . אמר : אם תחזה בהשקפה גבוהה , תראה כי יקשה לאדם חכם יותר לקחת לב ההמון המתים מחלד לעצתו ולתוכחתו , מלקחת לב הגדולים ; כי הגדול להיותו מחוכך לחכמה ולדעת יבין את דבר החכם ויהנה ממנו , אבל החשובים , הם אנשי ההמון אשר חשך לפני עיניהם ואינם מבינים ענין חכמה ומדע לא ידעו ויבינו את מעלת החכם , לא ישימו לב עליו ובכל תקפו ומהידתו במלאכתו לא יימצא דרך להתייבב לפניו . והוא מאמר נסיוני בחון במצדק הבחירה , וכל משכיל ידע את אמתתו . ולכן אין לאדם לשפוט על מעלת חכם ומהיר אחרי משפט ההמון עם , כי אובד עצות הוא , לפניו לא תכון שפת ישרים :

כג (א) כי , הערה לאנשים הקרובים אל השרים , שיזהרו להראות את תאותם וממדי יצרם , כי אם יתבוננו תמיד שאינם מקרבים לאדם אלא להנאתו . ואמר כי מתקרב לאחד הנגידים עד שיקראך לאכול עמו , בין תבין מי ינשב לפניך , ה"ל אולי הנגיד הזה מנקה מעמך להחניפו בדברים או להלשין על שונאיו וכהנה דברים . ומה מאד ירד

(כד) אל תחרע , מענין ריעך וריע אביך (משלי כ"ז) אלא שלא הושו בשאר ; (כה) פן חאלף , ענין למוד : (כו) בחוקעי כף , ענין הכות כף האדם אל כף חברו צערבין : משאוח , שם , ענינו חובות : אל חסג , ענין הדבקה אל הקודם ודמותו ממקומו : גבול עולם , פירושו זמן : חשכים , תאר צפלים ערמים והם הפחותים מבני אדם שהם נחשך , ותרגום ומן העם הדלים (יחזיה ל"ט) ומן עמא חשיכיא : (ב) שכין

2
3
4
5
6
7

וְשָׂמַתְּ סִבִּין בְּרֵעֶךָ
 אִם-בֵּעַל נַפֶּשׁ אָתָּה :
 אַל-תִּתְּאוּ לְמַטְעַמֹתָיו
 וְהוּא לָחֶם כֹּזְבִים :
 אַל-תִּיגַע לְהַעֲשִׂיר
 מִבִּינְתֶךָ חֶדְרָא :
 הַתְּעוּף עֵינֶיךָ וְאִינְנוּ הַחֲעִיף קָרִי
 כִּי עֲשֵׂה יַעֲשֶׂה-לוֹ כִּנְפִים
 כַּנֶּשֶׁר וְעִיף הַשָּׁמַיִם : יַעוּף קָרִי
 אַל-תִּלְחֶם אֶת-לָחֶם רַע עֵין
 וְאַל-תִּתְּאוּ לְמַטְעַמֹתָיו :
 כִּי כִּמוֹ שֶׁעַר בִּנְפֶשׁוֹ בֶן-הַוָּא
 יִכְבֹּל וְשִׁתְּרוּ יֹאמַר לֵךְ
 וְלִבּוֹ בֶל עֲמֹךְ :

פתך

ותיעיף: (ז) כי כמו שער בנפשו שער זה נקוד חזיון פתח וחזיון קמץ וטעמו למטה לכך הוא פעל ולא שם דבר שאם הי' שם דבר היה קמץ וטעמו למעלה ככל שער שבמקרא ופתרונו כאלו שפך האוכל הזה מרה בנפשו של רע העין כן והוא שער מן ל' התאכזר השוערים המרי' (ירמי' כ"ט): (ח) פתך

(ב) ושמת סבין בלועיך בלחייך-אם ראית עינו צרה אל תאכל משלו: אם בעל נפש אתה-אם רעבתן אתה ותאב לאכול טוב לתשוב סבין בין שיניך ורבותיכו דרשו בתלמוד היושב לפני רבו אם יודע ברבו שיחזיר לו תשובה על כל דבר שיאמרו ידקדק וישא שמועתו ואם לא ישתוק: (ג) א תתאו למטעמותיו אלא פרוש ממנו ולך לפני רב הגון ולח תבישהו בשאת אחר שלא ידע להשיב: (ד) אל תיגע להעשר לעשו גירסת' חבילו' חבילות כי סוף שתשכחנה: (ה) התעיף עיניך בו כרג' שתכסול עיניך לעצמו ואין אותה גירסת' מנויה כך התעיף כמו וכפלו

מכלל יופי

כג (ב) * שכין, ידוע. * בשרש שוך פירש הרזיק'ם ושמת שכין בלועיך מענין לשהים בעיניכם, והשתח מקום חירק וכעוהו רבים, והכו'ן והמ'ם שזוים כמו חיים ומיין, ימים ומיין: ברעך, פירושו בבית הבליעה: (ה) החעיף, לדעת ר' יהודא הוא עבין סדך ואפלה ולדעת רוב המפרשים עביוו ההברקה והאורה: (ו) למטעמותיו, לדעת ר' יונה עבין אכילה, ולדעת רד"ק עבין טעימה שיטעום בפיו ואינו אוכל ממנו ומעביר על גרונו כי אם מעט וכן אמרו קו' ל מטעמת אינה כריכה ברכה והשרוי בתענית טועם ואין כדך כלום, הנה כי הטעימה נפה או בלשון בלבד שיקח אדם בקצה לשונו ויטעם כדרך הטועמים, ולפי שהחי טועם מיני המאכלים כמו שאמר (איוב ו"ב) וסדך אוכל יטעם, אמר למטעמותיו כלומר תבטיל שיטעום החיך מטעמי מיני המאכלים הטובים: (ז) כמו שער, פועל עבר בשקל פעל ענין שיעור ואומד:

יג
לכ
שו
גר
או
לך
מ
ת
וכ
או
(ו)
ל
ש
ט
ע
א
ש
ח

8 פתך אכלת תקיאנו
 ושחת דבריך הנעימים :
 9 באזני כסיר אל-תדבר
 כירבו לשכל מליך :
 10 אל-תסג גבול עולם
 ובשדי יתומים אל-תבא :
 11 כירגאלם חזק
 הוא יריב את-ריבם אתך :
 12 הביאה למוסר לבך
 ואזניך לאמרי-דעת :
 13 אל-תמנע מנער מוסר
 כיתכנו בשבט לא ימות :
 14 אתה בשבט רתכנו
 ונפשו משאול תציל :
 15 בני אס-חכם לבך
 ישמח לבי גם-אני :
 16 ותעלונה כליותי
 בדבר שפתיך מישרים :
 17 אל-יקנא לבך בחטאים
 כי אס-ביראת יהוה כל-היום :

8 (ח) פתך •
 שאכלת נביתו סוף
 שתקיאנו מפני
 הצושה : ושחת
 9 דבריך הנעימים •
 סנו' שהחוק' ודברת
 לו דברים רכיס הכל
 אגדת : (י) ונשדי
 10 יתומי' בלקט שכחה
 ופיאה הראוי להם :
 (טז) בדבר שפתיך
 מישרים • ע"י שקכס
 11 לבך : (יז) אל יקנא
 לבך בחטאים •
 כהכלחתם להיות
 רשע

באור

13 (ח) פתך , אשר
 אכלת אתו תקיאנו ,
 לאחר שנהיית מומנו
 תתחלף ותהי' לאין ,
 ועל לא דבר שחת
 14 דבריך הנעימי' אשר
 דברת עמו • (ט) באזני , אל תדמה
 בלבך להיטיר את
 15 דרך הכסיל במליצה
 בדבר עמו דברים
 בעינים דברי חכמה
 16 מוסדים על דרכי
 החכמה , כי יבו
 לשכל מליך , הנועם
 הכחמד להשכיל אשר
 17 הוצאת גם מליך •
 (י) אל , השמר
 מאד להסיוג גבול
 עולם ללכת בגבול
 ולתך , וכן אל

תג' העול למי שאין לו כח לעמוד כגדך כיתוס הלזה אשר אין לו עוזר ; (יא) כי גואלם
 הוה הוא , דע שיש להם גואל חזק והוא האלהים אבי יתומים דין אלמנות ועוזר דלים הוא
 יריב את ריבם אתך , וישלם גמול רעתך : (יב) הביאה , הערה לשמוע אל דברי
 החכמה ולקנותם בלבך • (יג) אל , הערה לייסר את הנער אם לא יסיר מומנו אולתו
 ע"י הלמוד , ואמר שאל יסוס עליו אביו לתמור , דרך
 הוה

- 8 דען ביסן דען דוא גנאָסן , מוזט דוא ווידר פֿאָן דיר געבן , דייע גוטע וואָרטע זינד אומוואָנסט פֿרשווענדט .
 - 9 האַלטע דעם טאָהרן קיינע שטראַפֿרעדע , דען ער פֿראַכטעט דייע גייסטרייכסטן וואָרטע .
 - 10 פֿריקע אַלטן גרענעשטיין ניכט , אונד דרינגע אין דער וואַיון אָקר ניכט איין ;
 - 11 דען איהר זאָוואַלטער איזט מעכטיג , ער פֿיהרט דען רעכטסשטרייט ווידר דיק .
 - 12 לענקע דיין הערץ צור זיטטנלעהרע , אונד דייע אָהרן נייגע צו פֿרנינפֿטיגען רעדן .
 - 13 ענטזיהע דעם קנאַבן ניכט דיא שטראַפֿע , רוטנשלאַג ווידר איהן ניכט טעטן .
 - 14 איהן שלעגסט דוא מיט דער רוהטע , דעטטעסט דאָרוך אָבר דיא זעלע פֿאַם עוויגן פֿרדערבן .
- * * *
- 15 מיין זאָהן ! ווען דיין הערץ רעכט ווייזע געוואָרדן , זאָ פֿרייעט דאָ מייניגע זיך אין מיר ;
 - 16 מיין אינגרס פֿראַהלאַקט ווען דיין מוגד פֿאָן טונגד שפֿריכט .
 - 17 לאַס דיין הערץ ניכט נאָך זינדן גליק , זאָגדן שטעטס נאָך גאָטטעספֿורכט אייפֿרן ;
- השיגו זולתו , וממנו הפעולה להתאמן על דבר השגתו , וגם הנטירה בלב על דבר העול להפרע ממנו בזמן היכולת . ופה פירושו כמשמעו להזהר מלהתאמן אחרי קנייני העולם אשר השיגו הסעאים , כי אם להתאמן אחרי השגת

הוא ועכנו לא יוכל כשוא את עונש השבט יחלה וימות וכהנה דברים אשר ידברו אבות חסרי התבונה על דבר חנוך בניהם , כי לא ימות אם תייסרנו בשבט . (יד) אחה , דע לך כי אמות , ר"ל את נוייתו תכה בשבטך , ואת כפשו תכיל ע"ז מהשול ושחתי . (טו) בני , דברי החכם אל הנער ורך בשנים להסירו ממכשולים אשר יולדו בסבת נערותו בעוד תאותיו גוברות עליו והוא הולך ועורה דרך לזק ואמת עד סוף הספר הזה המסיים עם סוף פרשה כ"ד . והוא כאב לבנו ידבר מתועלת החכמה , ומשמירת הנפש ממכשולי הנוף המתאוו להבלים ודברים משחיתים . (יז) אל , הגרש קנא התפעלויות החמדה והרננ להשיג קנין מהקניינים אשר וגם הנטירה בלב על דבר מלהתאמן אחרי קנייני השגת

מכלל יופי

(ח) פֿתָך , סתיכת לחם : (י) אל חסב . ענינו הדנקה אל הקודם ודמותו ממקומו : (טו) אם חכם , פועל עבר . (יח) כי

הערה מן המדפוסים (לפסוק י"ז) א יקנא לבך בחטאים ונו' . אל יקנא לבך ונו' הקנאה היא אחת מתכונת הנפש כיתר התכונת הכטועים בלב אדם , וכמסרו כלם לבחירת אדם להשתמש בהן באופן ובמקום הראוי ד"מ הרחמנות והאכזריות הם שתי תכונות מתנגדות , והדרך הישר אשר יבור לו האדם הוא לרמס על אכזים הגונים ולהתאכזר על רשעים גמורים , וזהו שלא להשתמש בשתי תכונות אלה בהיפך , ראוי לדבר המלך שאלו כחודע מענינו , והכמשך אלי מענין הוא

18
19
20
21
22
23
24

18 **כִּי אִם־יֵשׁ אַחֲרֵי־הָאֵשׁ**
וְתִקְוֶתְךָ לֹא תִכְרַת :

19 **שְׁמַע־אֶתְהָ בְנֵי וְחָכְמָה**
וְאֲשֶׁר בְּדַרְךָ לִבְךָ :

20 **אֶל־הַתְּהוֹי בְּסַבְּאֵי־יִוֵן**
בְּזֹלְלֵי בֶשֶׂר לָמוֹ :

21 **כִּי־סָבָא וְזוֹלֵל יוֹרֵשׁ**
וְקָרְעִים תִּלְבִּישׁ נוֹמְרָה :

22 **שְׁמַע לְאֲבִיךָ זֶה יִלְדֶּךָ**
וְאֶל־תִּבּוֹן כִּי־זִקְנָה אִמְךָ :

23 **אִמֶּת קָנָה וְאֶל־תִּמְכַר**
חֲכָמָה וּמוֹסֵר וּבִינָה :

24 **גֹּרֵל יִגּוֹל אָבִי צְדִיק גִּיל**
וְיִגִּיל קְרִי וְיִוֹלֵד חָכָם וְיִשְׁמַח בּוֹ :

רשע כמותם: (יח)
 כי אם יש אחרית-אם
 זה משמש כל' אשר
 כלו' אשר בעבור זה
 יש אחרית ותקוה
 אליך: (יט) שמע
 אתה בני וחכם ואשר
 בדרך לבך מאמר
 שתחזק' תוכל ללכת
 בדרכי לבך כי לב
 חכם לא ישאך
 לעבירה: (כא) כי
 סובא וזולל יורש
 יתמסקן וקרעים
 תלביש כומה העכלו'
 והתכומ' תלבי' אותך
 בגדים קרועים:
 (כג) אמת קנה-יוחס
 לא תמכא ללמוד
 בחכם למווד בשכר
 וא תאמ' כשם שלמד'
 בשכר כך אלמדנה
 בשכר

באור

השגת וראת אלהים
 (יח) כי אם יש , לאמת הענין במקף עם מלת יש ולא עם כי , ר"ל

הזה, וכן הוא הענין ביתר התכוונות, בכלן יש דרך להימין ולהשמאל יוזה שאמר
 המלך החכם אל יקנא לבך בחטאים, כי הקנאה מביא לידי שנאה, ותולדת השנאה
 הקטטה, ואחרית הקטטה חרטה, ומשחית כפשו הוא יעשנה. אבל ישכיל המשכיל
 שלא לחיכס כטע הבורא ית' התכוונה זאת בלב אדם, ובהכרח שכונא בה דבר טוב,
 וזה שאם יעלה על לב אדם שנכרא בכלל אלהים, באופן שהבורא ית' חקן אותו דעה
 צינה והשכל, ביתרון רב על כל בעלי חיים אשר ע"פ אדמה, הנה בודאי לא נתן לו
 המתנה חשובה וגדולה כזו להשתמש בה בדברים נכזים וגרועים כי לא למאי' לבד שלקו
 אותו הנה לאכול ולשתות לשבעה, וכהנה דברים רבים פחות הערך אשר נמשל כנהמות
 כדמו, ויש להן יתרון רב, בפרט לחיות השדה שיגיעו טרפס עלי עמל וטורח, הנה
 ענין סוה בודאי לא יעלה על דעת המשכיל, כי לחרפה וקלון יחשב לו מחשבת פיגול
 כזו, רק המשכיל יתן אל לבו איש כמוני שקבל מתנה רבה כזו, במה יתרכה עבד אל
 אדוני, כי אה בקנין השלימות לנפשו הנשאנת לנפש, וזה הוא בקיום המצות אשר כוונו
 ה', והמעט אשר הוא לפני, כאפס וכאין נחשב נגד החוב המוטל עלי, לשלם תוד'
 להבורא ית', ונבחינה זו ירצה האדם להיטב מעשיו באופן שיקנא עצמו ביראת וביראי'
 ה' לעשות כמעשיהם, ובה ישלים כונת הבורא ית' בתכונת הקנאה הנטוע בלבו,
 וזהו שאמר הכתוב רק ביראת ה' כל היום :

משלי כג

באור צא

- 18 דען וואהרליך עם גיבט איינע צוקונפֿט ,
וואז דוא ערווארטעסט דויהארט דאן
אונאויפֿהערליך פֿארט .
- 19 הערע , מיין זאָהן ! ווערדע ווייזע ,
אונד לייטע דיין הערץ אויף טוגנד וועג .
- 20 גיב דיך ניכט אינס גלאַג דער שוועלגר אונד
וויין=זיפֿר ;
- 21 שלעממר אונד טרונקענבאַלר פֿראַרמט ,
שלעפֿריגקייט קליידט אין לומפֿן .
- 22 פֿאַלגע דיינס פֿאַטר דער דיך אין דיא וועלט גועצט ,
אַכטע דיינע מוטטר אין איהרם האָהן אַלטר .
- 23 וואַהרהייט קויפֿע ; ווייזהייט , טוגנד , אונד
פֿרונפֿט מיסן דיר ניא פֿייל זיין .
- 24 אַ , וויא פֿרייעט זיך דעם פֿראַממן פֿאַטר !
ווער ווייזן זאָהן גצייגט וויא פֿראָה איזט דער .

זא

ד"ל שיהיה ככון לנך
צטוח כי יש אחרית ,
ותקוחד לא חכרה ,
העולם הנכחי אשר
אתה מקוה הוא יהיה
מזלי הפסק והשנתה .
ויתכן להיות שם תקוה
נגז' מתקוה חוט השני
שכנה כן קצור העולם
הנכחי בעולם הזה ע"י
מעשים טובים כאשר
בארתי בשם החכם
הרמב"ן ז"ל בהקדמתי
לספר המאסף תקמ"ח
ע"ש . ויהי תרגומו
(דיין זעבענטע הדרען
ווירד ניכט חבגטע
טניטען) . (יט) שמע ,
יעורר את שומעו
לשית לב על הדברים
אשר ילמדו למען
יחכם , וקורא אותו
בני לחבנו . (כ) א חדי
השמר מחברת הזוללים

המרבנים בתענוגי האכילה והסובאים ואמר סובאי יין לשם כללי על כל המשקי' המשכרים .
(כא) כי , סוף הזולל וסובא להורש ולפול במחסור , וגם מביא לידי עגלה ושינה ,
והשינה תלביש את האדם קרעים . ועיין בהקדמתי . (כב) שמע , עד הנה הזהירו ולמדו
מוסר כאב המוסר את בנו , וכאן הורה לשמוע מלבד זה את פקודת אביו ממש . אף שאיכנו
חכם , ואמר : שמע לאביך זה ילדך וצריך אתה לנהוג בו כבוד , וגם אל תבזו אמוך , אף
שאיך ממש במוסר הנשים הזקנות המרבות לדבר דברים של מה בכך , מכל מקום תנהגו
כבוד באמוך אף על פי שהיא זקנה . (כג) אמת , השתדל בכל כחך ועזך ובהוצאות ממונך
לקנות לך חכמה , אמנם בכל זאת לא תמכרנה , שלא תלמדה בשכר לעשותה קרדוס
לחתוך בה , וכן הוא בחכמה מוסר ובינה שלא יהיו בעיניך כסחורה למכרם . (כד) גיל ,
שמחת האב על הבן בהיותו נדיק : ויולד חכם , מי שמכרו להיות חכם ישמח בו , לכן :
(כה) ישמח

מבלל יופי

(יח) כי אם יש , כי באמת יש אחרית ותקוה למעשך הטובים : אחרית , השכר בקרא
כן לפי שהוא סוף המעשה : (יט) ואשר בדרך רבך , פירושו הדרך בדרך הידועה
שהוריתך והיא דרך החכמה ענין נתיב ודרך : (כב) זה , יש מפרשים אותו במקום אשר
ואין צורך להוציאו ממשמעו : יקרה , בננין הקל בא על הנקבה ברוב ופעמים על הזכר
כמו זה והדומים לו : (כח) כחהף

25

26

27

28

29

30

31

32

כני והכני את היא ובוג כמו האזו במד מלח ולב וחכ כמו שרק

25 יִשְׂמַח אָבִיךָ וַיֵּאמֶר
וְהַגִּיל יוֹלְדֶךָ :
26 הַתָּנָה בְּנֵי לִבְךָ לִי
וְעֵינֶיךָ דְרָכֵי תִרְצֶנָה :
27 כִּי־שׁוֹחָה עֲמוּקָה זֹנֶה
וּבְאֵר צָרָה נִכְרִיחָה :
28 אַף־הִיא כְּחֶתֶף הַתְּאֵרֵב
וּבְגָדִים בְּאֶדָם הַזֹּסִיף :
29 לְמִי־אֵוִי לְמִי אָבוֹי לְמִי מְדוֹנִים
לְמִי־שִׂיחַ לְמִי פְצָעִים חָנָם
לְמִי חֲבָלִילוֹת עֵינָיִם :
30 לְמֵאֲחֵרִים עַל־הַיַּיִן
לְבָאִים לַחֲקוֹר מִמָּסָךְ :
31 אַל־תִּרְאֵהוּ יַיִן כִּי יִתְאָדָם כִּי־
יִהְיֶה בְּכִיִּם עֵינָיו
יִתְרַלֵּךְ בְּמִישְׁרִים :
32 אַחֲרֵיתוֹ בְּנַחֵשׁ יִשָּׂךְ

* מדינים קרי וכצפועוני

בשכר : (כו) ובאר
פרה - אשטרויכ"א
בלע"ז : (כח) אף היא
כחתף - פתאום :
26 ובגדי' באד' תוסיף
מרבה בישרא' בוגדי'
לה' ועל האפיקורסין
מדבר : (כט) למי או
למי אבוי - ל' בעקה
וייללה : למי מדינים
למי שית - למי שיש
לו מדיני' עם הבריו'
שית יתירה, לו אוי
ואבוי כי ברוב דברי'
רצ פשע : למי
סכלילו' עינים -
מרוכ יין מאדומין
עיניו וגנאי הוא :
(ל) מוסך - מחוג
והוא שס דבר כמו
מוכר : לחקור
מוסך - שוקרין
ובודקין היכן מוכרין
יין טוב : (לא) אל
תרא יין כי יתאדם -
אל תתן בו עיניך :
כי יתן בכוס עינו
יתהלך במישרים -
המרבה שכרות כל
עבירות דומות לו
למישור כל הדרכים
ישרים בעיניו - כמו'
צכיס כתיב כלומר
השורה נתן עין' כמו'
והתכוני צכיסו של
זה : (לב) יפריש -

מכרל יופי

(כה) כחחף, ענינו כענין חטיפה בשית והוא לקיחת הדבר בכח ונמקירות - וכף כחחף
כף האמיתי ורונה לומר כי בעת שתוכל לתתו ולקחת תארוכ : (כט) למי אבוי, כלומר
למי עובי, מענין אביון : חבלרות, שם, וענינו ענין אדמימות העינים מרוב שתיית
היין : (ל) למאחרים, למי שמעשיו באיסור והמתנה, ופירושו שמתעכבים כל היום עד
הערב על שתיית היין : טטסך, שם : ענין המחוג שהוא תערובות המים עם היין :
(לא) עינו, מראיתו וזהו : במישרים, שם, כי היין הטוב ישר ויערב לאדם מאל :
(לב) ישך, בפתח ונקמן מפני ההפסק : וכצפועני, הוא הנקש הקשה והעו
יפרש, ענין טריקה בדברי סו"ל סויל טריקה :

25 זָא מַאֲצֵע דָאָם פֶּאָטֵר אונר מוטטר דיין זיך פֶּרִיאָן ,

דיא זיך ערצאָגן פֶּרִיידע ערלעבן .

* *

26 אַך מיין זאָהן ! ווייהע מיר דיין הערץ ,

לאָם דייע אַויגן מינים וועגע פֶּאָלגן .

27 זיהע , דיא בודהלרין גלייכט אַינר גפֿעהרליך טיפֿן העלע ,

דיא אַבטרינגע אַינר ענגן גרובע .

28 וויא רויבטיהר לזירט זיא אויף ,

ברייטעט טרייאַלאַזינגקייט אונטר מענשן אויס .

29 וועם איזט וועהע ? ווער האָט לייזן ? ווער האָט

הענדל ? ווער האָט אַונגעטיגע קלאַגן ? ווער

וואונדן ? ווער דיא אַויגן ראָטה אונר טריבע ?

30 דיא וועלכע זיך ביים ווייע פֶּרשפעטן ,

אומהערגעהן דיא גטרענק צו קאַסטן .

31 לאָם דער וויין זיך ניכט רייצן ווען ער

שען רעטלט אים בעכֿר פֶּערלן ווירפֿט ,

אונר זאַנפֿט הינאונטר שלייכט ;

32 דען צו לעצט פֶּרוואונדעט ער וויא שלאַנגע ,

(כה) ישמח

השתדל לשמח נפש

אבותיך ע"י מעשיך

ותגל ילדתיך מי

שהשתדלו בגדולך . כן

העתקתי מיסוד לרבי

לפי הענין אשרי קריא

מעתיקים קדמונים .

(כז) חנה , זווי משרש

נתן , והוא חספן לקבל

עליו את דבריו ומוכרו .

הרצנה , הוצרנה

קרי ושניהם נכונים

כי לפי הכתיב יהיה

טעמו שתרוכזה העיני

הדרך אשר יסמן

לפניהם בתוכתו ,

ולפי הקרי טעמו

שתשמורנה העינים את

הדרך הזה ותרגוש

סוגל את שניהם כי

מלת (פֶּתוֹגֵעַן) כל"א

טעמו הילוך ושמירה .

(כז) כי , טעם

והערה לשמירה זו לפי

שהזוכה המפתה

מזכה מי שספל בה .

והזכריה כבאר זרה ,

שלא יכול להפוך בה אנה ואנה והוא נשאר בלי עזר ותרופה ,

ודמה את האשת איש המכאפת לבאר זרה להגדיל העון והזרה אשר ימאנו . (כח) אף , גם

היא כחחף כחיה רעה האורבת לערוף טרף תעמוד להדיח את הכערים לחטאה .

ובוגדים באדם תוסיף , ומפי' המדה הרעה הנגידות באדם ובחזר' האנושית . בוגדים

כמו חוקעים שם המקרה . (כט) למי אוי , משב אחת אחת קצת הרעות אשר ישיג האדם

האונה להשתכר . ושאל תקלה מי הוא בעל יסורים , ומי אוי לו , מי הוא אשר יבוא חיש

במדטים . למי שיה , כלומר מי יתאונן חנם , כי לפי המשמעות ולפי הנגיחה אני מוסך

מלת חנם גם למעלה . ולמי פצעים חנם , כלומר מי מוסך על עצמו פצעים על לא דבר .

ולמי חכלילי עינים , והוא אודם סניב העינים , אשר יתהוה לאדם ברבות השתיה .

וחכלילי שרשו חכל לדעת קצת המפרשים , ולדעת אחרים הנראה לי יותר נכון הוא

כמו בלשון ערבי אל חכל , וממנו ביחוקאל בחלח עיניך , ורבותינו ל' אמרו לא חכל ולא

שרק , והוא נבע האדומה ליפות את התאר . (ל) למאחרים , האנשים היושבים עד

חכות

הערה מן המדרשים על פסוק ל"ב ואחריתי כנחש ישך וגו' .

כבר

שאלו לחכם אחד מפני מה אתה שוכח את היין ? והשיב מפני שמועל בשליקות , שלחתי אל הבטן , והוא עולה אל הראש , דומה אל נשיכת הנקש בעקב והאדם כמשך ועולה למעלה :

וּכְצַפְעֵנִי יִפְרֹשׁ :

33 עֵינַיךָ יִרְאוּ זָרוֹת

וְלִבְךָ יִדְבַר תְּהַפְכוֹת :

34 וְהֵייתָ כְּשֹׁכֵב בְּלִבֵּים

וּכְשֹׁכֵב בְּרֹאשׁ חֶבְלֵי :

35 הַכּוֹנֵי בַל־חֲלִיתִי הַלְמוּנֵי

בַּל־יִדְעֵתִי מָה־יִּתְּנֵי

אֲוֹסֶיף אֲבַקֶּשְׁנוּ עוֹד :

כד

1 אֶל־תִּקְנֵנָה בְּאֲנָשֵׁי רְעוּהָ

4 וְאֶל־תִּתְּאוּ לְהִיּוֹת אֲתֵם :

2 כִּי־שָׂד יִהְיֶה לְבָבְךָ

וְעַמֹּל שִׁפְתֵיךָ תִּדְבַרְנָה :

3 בְּחִכְמוֹהָ יִבְנֶה בַּיִת

וּבִרְבּוֹנָה יִרְבּוֹנֶן :

4 וּבִדְעַת חֲדָרִים יִמְרָאוּ

כָּל

לשון עקיפה
(פווינט בלע"ז)

במלמד הבקר .

תרגו' בפרס תורי
ובגמר' דנקט פרס'

(אגוליון בלע"ז)
ויש פותרין מפרישו

מן החיים: (רג)
עיניך יראו זרות .

כשתשכר היין
צוער נך ומשיאך

להביט בזונות:
(לד) והיית' משוגע

כשוכב בלב ים:
וכשוכב בראש חבל .

מורן הספינה כע
ליפול ממנו: (לה)

הכוני כל קליתי וגו'
בשיקן מייכו אינו

מרגיש בכל הרעות
שעברו עליו וקוור

לשתות:
גבר

באור

1 חנות הלילה בנתי

היין, הבאים לחקו'
ממסך ההולכים

בנתי משתה לטעום
את המשקים ,

זה אשר יקראו לו ממסך המעורב מכמה משקים משכרים, וזה דרך השותים לחקור למנוח
את המשקים החזקים היותר משכרים . (רג) עיניך , לא ידעתי מה הביא את רוב
המפרשים והמעתיקים לפרש מלת זרות בכתוב הזה גשים נכריות , הלא הפשוט עוקר ,
וטעמו שבזמן שהאדם משתכר כח המדמה שלו נעור ומנייר לפניו דמויות זונות , יראה
דברים בדויים תארי כוזב והם אשר יקראו בלשון המליצה זרות . והעד שכוון החכם לטעם
זה החלק השני מן הכתוב ולבך ידבר תהפוכות . ואל תתמה שהעתקתי מלת ידבר כלשון
מתשבה , כי כן דרך המליצה והם דברים שבלב . (לד) והיית , השכור מתנועע ומתנווד
כספינה ההולכת בלב ים אשר מנד ענמה לא תזוז ממקומה וכדמות שוכבת בערך ענמה
ומתנועעת בסנת הרוח והגלים , וכן השכור אף שיסכוב במקום אחד ידמה תמיד מתנועע
אכה ואכה . ויפה שמש החכם פה בפעל שכב במקום התנועע . ובחלק שני מן הכתוב ידבר
מסככת השכור כי הוא שוכב מסוכן כאיש אשר שוכב על ראש החבל והוא התורן אשר נקשרי'
בי החבלים . (לה) הכוני , דמה את עצמו בדרך המליצה כאלו הרבה לשתות למען יביע
לשומעיו את ההתפעלויות הרעות אשר יתהוו לשכור , ואמר

משלי כג כד

באור צג

שמיכט וויא באויליסק •

- 33 דאן טיישן ריך דייע אויגן , דיין הערץ דענקט אונגריימטע דינגע •
- 34 דיר איזט , דוא טרייבסט אויף דעם וועלטמעער , דוא שלעפסט אויף דעם מאסטבוים שפיצע •
- 35 מאן שלעגט מיך , עם שמערצט ניכט — מאן שטעסט מיך , איך פיהלע ניכטם ; אך ויאן ערוואכע איך דאך — איך פאהרע פארט ווע אויפס ניאע וויין •

כד

- 1 בניידע דאך באוואפטע לייטע ניכט , לאס ריך ניכט גליסטן מיט איהנן אומצוגעהן ;
- 2 דען איהר הערץ טיכטעט נור אונפאלל , איהר מונד רעדט פאן אונגליק נור •
- 3 דאן הוין ווירד דורך ווייזחייט ערבויאט , דורך פרונופט בפעסטיגט ;
- 4 מיט קענטניסן דיא ציממר אויס גשמיקט , פאללר

ואמר : נשכתי כשכור
תחלל מאתי ההרגשה
ע"י השטף בתאוה
המכוערה הזאת , עד
שלא אחלה ואלע את
המכה והפצע אשר
ישמו בי • וגם אחרי
העירותי משכתי לא
אחוש ולא אלע שום
ענין כי אם היין
ואוסוף לבקשו עוד •
והוא כולל כל ענייני
השכור ורעותיו :

כד (א) אל תקנא ,

כבר בארתי גדר
הקנאה לעיל בפסוק
אל יקנא לבך במטאים ,
ולכיות הקנאה
ההשתדלות להיות
באחוזת אחת הקיינים
אשר אחז בס האמר
כמוהו , תרגמתי פה
(נאך חייפון) • ואל
חחאו להיות אחס , להדנק ולהתמנר בס , ויתקנס להיות כמו ואל תתאו להיות
כמוהם (אזט ריך ניכט גליסטן עם חיהקן גלייך נו טוהן) • (ב) כי , האנשי רעה
האלה אף שלפעמים ידמה כאלו הולכים ארח מיטור ידוע תדע כי ארבע בתוכם • שר
יהגה לבם , להזיק ולהשכיל את רעיהם • ועמל שפחיהם חרברנה , משתדלים לדבר
עמל ואון ולהפיל את זולתם בנרה • (ג) בחכמה , מדבר מתהלת החכמה והולך עד
כתובו • ואמר : בחכמה יבנה בית , כל דבר נכון ויחוקקן וקיים כנה בשם בית •
ובחכונה יחכונן , יתחוקק ויעמוד לעד • ולאחר שדבר מתועלת החכמה דבר גם מכוועמה
ומחמדה לכפש , ואמר • (ד) וברעה , ר"ל בידיעות החכמות והדעות הנשגבות ימלאו
החדרים מלא כל הון יקר וכעיס ולפי ענייני תרגמתי

מכלל יופי

(לד) * בראש חבל , התורן שכל החבלי
תלויין בו והוא תאר בשקל אטר •
והגאון ר' סעדי' פי' כי הספינה נקראת
חבל לפי שהנהגת הספינה במשיכת החבלים
ובהתרתן ופירש בראש חבל בראש הספינה
ופירושו כתורן שהוא בראש הספינה והרוח
תניעהו כן קשור מתנועע בנופו •
כד (ד) ימלאו , נאשר עם השו"א כאשר הי' בלתי הפסק והראוי בניירי :

כד (ה) גבר

חכם בעו

איש חכם הוא תמיד

בעו (ז) ראמות

לאויל חכמות מן

אבן יקרה שאינה

מכירה כמה דתימר

ראמות וגביש (איוב

כ"ח) כלומר כל

חכמה דומה לכסיל

כאבן יקר וכמרגליו

לקנות לומר איך

אעסוק בתורה מתי

תעלה בידי, אבל

החכם שוכה היום

מעט ולמחר מעט :

(ח) מחשב להרע

חורש תחבולו רשע,

לו בעל מזימות

יקראו גורם לו

רע שהבריות קוראי

לו בעל מזימות ענת

רשעים (ט) זמת

אולת ענת אולת

חטאת לבעליה :

ותועבת לאדם לך

לננות היא המתעב

את האד' על הקב"ה

ועל הבריות (י)

התרפית בתורה :

ביום צרה צר כחך

מלאכי השר' לא יהיו

מאמנין כחך זה מדרש

חכמים ולפי פשוטו

התרפי' ביום צרת

אהוניך לעמד מנגד :

צר כחכה ביום

פורענותיך דכתיב

אם החרש תחרושי

וגו' (אסתר ד')

: (יא) הגל לקוחים

וגו' להגיל את

הלקוחים למות :

את המעי' להרג

אם תחשוך :

כל דיון יקר וגעים :

גבר חכם בעו

ואיש דעת מאמין כח :

כי בתחבולו תעשה לך מלחמה

ותשועה ברב יועץ :

ראמות לאויל חכמות

בשער לא יפתח פיהו :

מחשב להרע

לו בעל מזימות יקראו :

זמת אולת חטאת

ותועבת לאדם לך :

התרפית ביום צרה צר כחכה :

הגיל לקחים למוות

ומטים להרג אם תחשוך :

התרפית בתורה : ביום צרה צר כחך . מלאכי השר' לא יהיו מאמנין כחך זה מדרש חכמים ולפי פשוטו התרפי' ביום צרת אהוניך לעמד מנגד : צר כחכה . ביום פורענותיך דכתיב אם החרש תחרושי וגו' (אסתר ד') : (יא) הגל לקוחים וגו' להגיל את הלקוחים למות : את המעי' להרג אם תחשוך על זה אמרתי צר כחך :

באור

דיון על כלי בית מעומדים לשמוש ולקשוע ולכוני . (ה) גבר , החכם הוא מנגיד בעו כאלו נכתב באיש עו , ובתרגום הארמי : טב גבר חכימא מן עישוכא וגברא דידיעתא מן הו דודין בחיליה . ע"ד הכתוב עיר גבורים עלה חכם וכו' שהוא משבח את החכמה להיותה עולה על הגבורה . (ו) כי , הניח ראיה על דבריו להורות שגדולה חכמה מגבורה , כי המלחמה נעשה ע" תחבולה ותקון נאה בידיעת הנהגת המלחמה כאשר עינינו רואות עוד היום אלף יניסו רבנה אם שר נבאס חכם ובעל תחבולה . וגדר השם הזה כבר בארתי לעיל (י"א ד') . ותשועה ברב יועץ , עיין מה שכתבתי לעיל י"א בפסוק הכוזב , וברב יועץ בארתי כפי דעת הרב המאירי בענה חסובה וכבדת , והוא התבוננת והימנא ומתן בהכנת הדברים טרם נאמס מן הכס אל הפועל . (י) ראמות

- 5 פֶּאֶלְלָר פֶּרַעֲטִיגִם אֹנֵד אֲנִגְנַעְהֶמָּם גִּרְעָהֵט .
דער ווייזע איזט דעם מעכטיגן ,
דער איינזיכטספֶּאֶלְלֵע מאַן דעם פֶּעסֶטן העלדן
איברלעגן .
- 6 נֹר דוֹרֵךְ וּוְיִזַּע אָרְדֹּנֹנֵג קֶאָנְסֵט דוּא דִיִּינן
קריג פֶּיהֶרן ,
דורך רייפֶע איברלעגונג ערלאַנגסט דוּא דען זיג .
- 7 דֵעם טָאָהֶרן זינר דיא וויסנשאַפֶטן אונאיבר־
שטייגליכֶע העהן ,
שאָהן ביים איינגאַנג שטעהט ער פֶּרשטומט דאָ .
- 8 דען דער אויף בעזם טהון זינגט ,
נענעט דיא וועלט איינן פֶּרשלאַנגן קאַפּף ;
- 9 אָבֵר זאָלכֶר טהאַרן וויין איזט שענדליך ,
דער שפעטטר איזט דען מענשן איין גרויל .
- 10 לעסט דוּא צור צייט דער נאָהט דען מוהט זינקן ;
וואָהרליך ! זאָ איזט דיינע קראַפֶט איינגשרענקט .
- 11 רעטטע דיא וועלכֶע אויף דען טאָד זיצן ,
דיא הינוואַנקן אום דען שטרייך צו עמפֶאַנגן ,
ווען דוּא עם פֶּרהינדערן קאַנסט .

דוּא

(ו) ראמות , דמה
את החכמה כאשר
תתראה בעין החייל
כבנין רם וכשא לאשר
יקשה הטורח לעלות
אליה , והוא עומד
מתיירא לעלות מרוב
רוממותה ולפי שהיא
כדמית כן בעיניו , לכן
בשער והוא דרך מבוא
אליה , יעמוד משתאה
מבלי שתחו פה , כי כן
דרך המשתאים לעמוד
מבלי דברו מאומה .
ידידי רעי ר' יוש ברי"ל
כוון טעם הכתוב הזה
לאמור : החכמה היא
כראמות והם אנכי יקר
להתקשט בה , בעיני
החייל , ר"ל שהוא
מתפאר בהם , אבל
בשער במקום שעומדים
סס רבים לא ידע לפתו'
את פיו . ויהי' לפ'ת'
(ויח קעסט איכֶע
טטיינע ברויכֶט

דער טאָהר דיא וויסנשאַפֶטן נור לזן פון , ווייס חבֶר עפֶנטליך קיין וואָרט איט לז
טפרעכֶן) . (ח) מחשב להרע , האדם אשר ישוב להרע לזולתו בדברי קטטורין
ובנחוק , לו בעל מזמות יקראו , יחשבו שהוא בעל שכל ושכלו שנון . אמנם לח כן ,
כי . (ט) זמת אולת , הזמה של חייל כזה היא טעאת ר"ל מתועב ומגועל ולץ המתלוצץ
על רעהו ופונה את שכלו על דברים רעים כאלה הוא תועבת לאדם להמין האנושי . והוא
נשמך כמו שנת לעיני . (י) התרפית , הערה לאדם שלא יבהל מקורות הזמן ופגעי
ההוות , כי הבהלה היא מגדלת הצרה , וכל זמן שיתאמן האדם בכל כמו ובטחוונו נגד
הצרה יוכל להסיר ממנו , אבל אם יתרפה בלבד ולא ישתדל בכל עזו להיות צרוף במחשבתו ,
יכול באין תקוה להוסיף קום . ולדעת אחרים יהיה טעמו , שהצרה בעצמה תגביר את
האדם לעשות את כל אשר יוכל לעזרתו , ויהיה תרגומו : (ערטזאפֶסט דוּא נור לייט
דעם חונגליקס ; זא וייוו דזא חונגליק ועלבסט דיינע טטערקע) . וכן אמר המשורר
הערבי : אחרי שראו אנשי המלחמה את ההרג הרב עד שכסה דמם את עפר הארץ , ויתחזקו
ויחליפו כח מרוב רפיון כחם ורעדתם . (יא) הצל , הערה להשתדל בכל עז להגיל בני
אדם

ונעים , תאר ענין הכעיימות ידוע כענין היופי : (ו) בחחבלוח , עצות ומחשבות שאדם
מתהפך בלבו בתחנולותיו בהם לבחור הישר : ברב יועי'ו ענין ריבוי , ויש מפרשים
אותו ענין גדולה וחשיבות כמו על כל רב ביתו : (ז) ראמות , נכמת באלף : (ט) זמת ,
שם , ענין מחשבה ופירש הפסוק אומר כל החושב בדברי אולת יביאהו לידי טעאת ותועבת
לאדם לץ והחושב בדברי הלץ והוא אינו אויל אבל מתלוצץ בבני אדם ועסקיו רעים יביאהו
לידי

12

כִּי־תֹאמַר הֵן לֹא־יִדְעֵנוּ וְהֵלֵא־

12 (יב) כי תאמר שאל תאמר וזהו כי משמש כל' דילמא: (יג) אכל בני דבש כלומר דרך בני אדם לאכול דבש כי טוב הוא חף

13

תִּכְנֶן לְבוֹתַי הוּא יִבִּין וְנִצָּר נַפְשֶׁךָ

13 כן דעה חכמה לנפש' וכש' שאתה רודף לאכול דבש כן תהא רודף לדעת חכמה:

הוּא יִדַע וְהַשִּׁיב לְאָדָם כַּפְּעָלוֹ:

14 (יד) אם מנאת אותו או

14

אֶכְל־בְּנֵי דְבֶשׁ כִּי טוֹב

14 או

וְנִפְתַּת מִתְּוֹק עַל־חֶכְמָךָ:

כִּן יִדְעָה חֲכָמָה לְנַפְשֶׁךָ אִם־

מִצָּאתָ וְיֵשׁ אַחֲרָיִת

וְתִקְוֶתְךָ לֹא תִכְרֶת:

באור

15

אֵל תֵּאָרֵב רָשָׁע לְנוּה צְדִיק

15 אדם מעוכש בית דין וללמוד זכות בכל אופן, ואפילו המטים למוח אשר כבר נגמר דינם לחובה אם תוכל להגילם עשה את כל אשר נידך לעשות להגילם, כי כן מייסודי החכמה על השופט והמושל לבע' הרע מקרב עמו, אבל אם ביכלתו להגיל כפש מה טוב, ומה מאוד הזהירו סו' על זה וספרו לנו את אשר עשו חכמי סנהדרין בישיבתם על הדין, איך חקרו ודרשו ועכבו את הדין למען הכל את האדם ממימת ב"ד. ואיך הכריזו לפניו מי שידע ללמוד זכות יבא וילמוד. (יב) כי, יוכל להיות שתאמר. הן לא ידענו זה, לא הכרנו את האיש ואת מעשיו כל כך עד שנדע בברור שהוא זכאי, או תאמר מה לי לגרם הזאת להשתדל בעד איש אשר לא ידעתי אותו ואת אודותיו, או תאמר שלא ידעתי דבר מן הגרם ועוכש המות הנגזר עליו. ולפי זאת הכונה האחרונה תהי' העתקתו (וומר' וייר' וווחוטטן ע'און רעטן חוונן ניכטט), וזאת תחשוב להנצל מדבת בני אדם אשר יתרעמו עליך ותתראה לפניהם ככדיק; אמנם דע כי האלהים התוכן לבות הוא יבין כל זאת וכו' והשיב לאדם כפעלו הראוי לו מנד תכונ' לבו. וכנוי הרבים בתבת ידענו הוא דרך המליצה להורות איך ידבר האיש המתרגל הזה בהכדיקו את מעשיו בעיני הבריות, בלשון רבים או מנד גאותו או מנד ענותו כי לשון הזה מורה על שניהם והמשכיל יבין כועמה. (יג) אבל, ראוי לך לאכול דבש כי טוב, מתוק לחיך וטוב לרפואה. (יד) כן רעה, השתדל לדעת חכמה. אם מצאת, אם יש לאל ידך להשיגה, נעימה היא לשמעה ואחריתה טוב מאוד. ויש אחרית, דע כי יש אחרית הזמן הזה והוא העולם הבא. ותקוהך, מה שאתה מקוה לא הברחה הוא אינו נופל תחת שכנוי הזמן, כי אם הוא קיים עומד נכתיי. ומי ששם לבו לחק ור אחרי יעוד האדם ותכליתו יבין

אֶל־תִּשְׁדָּד רַבְצוּ:

16

כִּי שִׁבְעֵי יַפּוֹל צְדִיק וְקָם

16 אדם מעוכש בית דין וללמוד זכות בכל אופן, ואפילו המטים למוח אשר כבר נגמר דינם לחובה אם תוכל להגילם עשה את כל אשר נידך לעשות להגילם, כי כן מייסודי החכמה על השופט והמושל לבע' הרע מקרב עמו, אבל אם ביכלתו להגיל כפש מה טוב, ומה מאוד הזהירו סו' על זה וספרו לנו את אשר עשו חכמי סנהדרין בישיבתם על הדין, איך חקרו ודרשו ועכבו את הדין למען הכל את האדם ממימת ב"ד. ואיך הכריזו לפניו מי שידע ללמוד זכות יבא וילמוד. (יב) כי, יוכל להיות שתאמר. הן לא ידענו זה, לא הכרנו את האיש ואת מעשיו כל כך עד שנדע בברור שהוא זכאי, או תאמר מה לי לגרם הזאת להשתדל בעד איש אשר לא ידעתי אותו ואת אודותיו, או תאמר שלא ידעתי דבר מן הגרם ועוכש המות הנגזר עליו. ולפי זאת הכונה האחרונה תהי' העתקתו (וומר' וייר' וווחוטטן ע'און רעטן חוונן ניכטט), וזאת תחשוב להנצל מדבת בני אדם אשר יתרעמו עליך ותתראה לפניהם ככדיק; אמנם דע כי האלהים התוכן לבות הוא יבין כל זאת וכו' והשיב לאדם כפעלו הראוי לו מנד תכונ' לבו. וכנוי הרבים בתבת ידענו הוא דרך המליצה להורות איך ידבר האיש המתרגל הזה בהכדיקו את מעשיו בעיני הבריות, בלשון רבים או מנד גאותו או מנד ענותו כי לשון הזה מורה על שניהם והמשכיל יבין כועמה. (יג) אבל, ראוי לך לאכול דבש כי טוב, מתוק לחיך וטוב לרפואה. (יד) כן רעה, השתדל לדעת חכמה. אם מצאת, אם יש לאל ידך להשיגה, נעימה היא לשמעה ואחריתה טוב מאוד. ויש אחרית, דע כי יש אחרית הזמן הזה והוא העולם הבא. ותקוהך, מה שאתה מקוה לא הברחה הוא אינו נופל תחת שכנוי הזמן, כי אם הוא קיים עומד נכתיי. ומי ששם לבו לחק ור אחרי יעוד האדם ותכליתו יבין

וְרָשָׁעִים יִבְשְׁלוּ בַרְעָה:

17

בְּנַפְל אוֹיְבֶיךָ אֶל־תִּשְׁמַח יִתִּיר יוֹד

17 מייסודי החכמה על השופט והמושל לבע' הרע מקרב עמו, אבל אם ביכלתו להגיל כפש מה טוב, ומה מאוד הזהירו סו' על זה וספרו לנו את אשר עשו חכמי סנהדרין בישיבתם על הדין, איך חקרו ודרשו ועכבו את הדין למען הכל את האדם ממימת ב"ד. ואיך הכריזו לפניו מי שידע ללמוד זכות יבא וילמוד. (יב) כי, יוכל להיות שתאמר. הן לא ידענו זה, לא הכרנו את האיש ואת מעשיו כל כך עד שנדע בברור שהוא זכאי, או תאמר מה לי לגרם הזאת להשתדל בעד איש אשר לא ידעתי אותו ואת אודותיו, או תאמר שלא ידעתי דבר מן הגרם ועוכש המות הנגזר עליו. ולפי זאת הכונה האחרונה תהי' העתקתו (וומר' וייר' וווחוטטן ע'און רעטן חוונן ניכטט), וזאת תחשוב להנצל מדבת בני אדם אשר יתרעמו עליך ותתראה לפניהם ככדיק; אמנם דע כי האלהים התוכן לבות הוא יבין כל זאת וכו' והשיב לאדם כפעלו הראוי לו מנד תכונ' לבו. וכנוי הרבים בתבת ידענו הוא דרך המליצה להורות איך ידבר האיש המתרגל הזה בהכדיקו את מעשיו בעיני הבריות, בלשון רבים או מנד גאותו או מנד ענותו כי לשון הזה מורה על שניהם והמשכיל יבין כועמה. (יג) אבל, ראוי לך לאכול דבש כי טוב, מתוק לחיך וטוב לרפואה. (יד) כן רעה, השתדל לדעת חכמה. אם מצאת, אם יש לאל ידך להשיגה, נעימה היא לשמעה ואחריתה טוב מאוד. ויש אחרית, דע כי יש אחרית הזמן הזה והוא העולם הבא. ותקוהך, מה שאתה מקוה לא הברחה הוא אינו נופל תחת שכנוי הזמן, כי אם הוא קיים עומד נכתיי. ומי ששם לבו לחק ור אחרי יעוד האדם ותכליתו יבין

וּבִכְשָׁלוֹ אֶל־יִגַּל לְבָבְךָ:

18

כִּן יִרְאֶה יְהוָה וְרַע בְּעֵינָיו

18 (יד) אם מנאת אותו או

וְהַשִּׁיב

והשיב

- 12 דוא קענטשט פֿאַרווענדן : וואַהרליך וויר קאַנטן דיון ניא ; ברענקע אַבר , דאַס דער וועלכער דיא הערצן מיסט עם וואַהל מערקט , דער וועלכער איבר דיינע זעעלע וואַכט אַללעם ווייס ; דויר פֿרגילט יעדס נאָך זיינס פֿרדיהנסט .
- 13 מיין זאָהן ! דוא גניסעסט האַניג ווייל ער וואַהלשמעקנד , האַניגויים ווייל ער דיינס גוימן אַנגנעהם איזט ;
- 14 עבן דאַז ווירד ערוואַרבנע וויזוהייט דיינס גייסטע זיין , זיא פֿרשפּריכט דיר זעליגע צוקונפֿט , ווען דוא זיא ערלאַנגסט ; וואַס דוא ערוואַרטעסט דווארט אונאויפֿהערליך פֿאַרט .
- 15 פֿרעפֿלער ! שטעהע ניכט נאָך דעם גערעכטן וואַהנונג , בעאונרוהיגע ויינע לאַגערשטעטע ניכט ;
- 16 דען פֿעללט אויך דער גערעכטע זיבן מאַהל , ער קעמטט איממער ווידער עמפּאַר ; פֿרעפֿלער אַבער ערליגען אים אונגליק .
- 17 פֿעלט דיון פֿיינד זאָ פֿרייאַע דוך ניכט , שטרויכעלט ער זאָ פֿראַהלאַקע ניכט .
- 18 דער עוויגע דער עם זיהט אונד מיספֿאַללען דאַראַן האַט ,

יבין עומק הכתובים האלה , כי נחמדים המה . (טז) אל חארוב , אתה הרשע איבעך לכל תארוז למי נדיק . ולכל תשדד רבנו מקום המכוסה אשר הוא רובן עליו ; (טז) כי , בכל עמלך לא תשיג כוונתך אשר כוננת להשיתו , חף שיפול בנרה , יעורהו אלהיו מהר . אבל הרשעים יכשלו ברעה מבלי הוסיף קום . ומל' שבע כבר ידעת טעמו . (יז) בנפול , הערה מוסרית לכל ישמע אדם באיד חברו ואפילו הוא זנאו . ואם תחשוב שאין לך להתנהג עמו במדת הרחמים לאשר הוא שוכאך ועשה לך רע , ואיך יקום המוסר שולטת כל כך בלב האדם ? אמר , בכל זאת אל תשמח בנפלו , מצד החכמה ? כי הנקמה הזאת אשר תקח ממנו , רעה בעיני ה' וממדת רחמנותו

מכלל יופי

לידי תועבת אדם שיתעבוהו בני אדם : (יג) ונפת מתוק , שרשו כוף נפלים בשח מן בוש ועיניו ההולה והנטיפה ובלע"ז גוטיאדורה , וכשיבוא בלי סמיכות נופים הוא על דרך חסרון אלא שהוא מובן מןקום אחר על חביו : (יד) דעה חכמה , שרשו ידע ונא נפתח קטן תחת קמן גדול כי משפטו נקמן פמו שָׁבָה , רָדָה , ונא נפתח קטן ולא נא נקמן קטן להפריש בינו ובין רֵאָה , בְּנֵה , שֶׁס . כווי מנחי הלמד : ויש אחרית , השכר נקרא כן לפי שהוא סוף המעשה : (טז) כי שבע , שבע ושבעה יבואו לטך החשבון שאינו חשבון , אלא יותר , רונה לומר פעמים רבות יבוא כן בזה החשבון לפי שכל ימי העולם שניעות : (יז) ובכשלו , מקור מבנין כפעל משפטו , ובהכשלו , ועיניו כפילת התגבורה וריפוי הכס : (יח) ורע בעיניו , פועל עבר מוסב לעתיד מפני הווי :

פירש מן המדפנים על (פסוק י"ד) כן דעה חכמה לנפשך וגו' :
מאמר זה כמסך למעלה , וכונת החכם ללמד דעת את העם המעלה יתירה הכמנחת בחכמה על יתר תענוגי הגוף , כי כל מעדני מאכלים אינם נרגשים

אז יש אחריו: (יט) א
 תתקור. להיות כמות'
 19 כמו איך תתקור
 (ירמיה י"ב) כוונתה
 תתקור באדם (שם
 כ"ב): (כא) ירא את
 ה' בני ומלך. ירא את
 המלך ב"ו ובלבד שלא
 יסירך מיראת ה'.
 לעולם יראת ה'
 קודמת. ועם שונים
 21 אל תתערב: (כב)
 ופיד שניה' שבר ע"א
 מעובדי כוכבים
 ענמה ושבר עובדיה:
 (כג) נס אה לחכמי'.
 כל הדברים שבענין
 שלמטה אמורים
 22 לחכמי' היושבין דבין
 שלא יכירו פנים
 במשפט כי לא טוב:
 שפתים

והשיב מעליו אפו:
 19 אל-תתחר במרעים
 אל-תקנא ברשעים:
 20 כי לא-תהיה אחרית לרע
 נר רשעים ידעך:
 21 ירא-את-יהוה בני ומלך
 עם-שונים אל-תתערב:
 22 כי-פתאם יקום אידם
 ופיד שניהם מי יודע:
 23 גם-אלה לחכמים
 הבר-פנים במשפטם בל-טוב:
 24 אמר לרשע צדיק אתה
 יקבחו עמים יועמוהו לאמים:
 25 ולמוכיחים ינעם
 ועליהם תבוא ברכת-טוב:
 שפתים

באור

רחמנותו יסי' מעליו
 את הצרה ואז לריק
 שמחתך. ולדעת
 אחרים יהי' הכוונה
 שהאלהים יפן

את הרעה מעליו וישימה עליך: (יט) אל תתחר, שרשו חרה, והוא המוס
 בהתפעלות הפנימיות, בראותך רשע וטוב לו אל יחס לבנך לבקש היות כמוהו, ואל
 תקנא ברשע שהשעה משקת לו; (כ) כי לא תהיה אחרית, לא תעמוד הנלחמת זמן
 רב, וכרס ידעך ויכנה מהר. (כא) ירא, הערה להזהר באימת המלכות, ואמר שראוי
 לאדם לירא את מלכו כיראתו את אלהים. ועם שונים אל תתערב, לא תתחבר אל
 האנשים השונים במחשבותיהם, ומדברים עתק על מעשי המלך ועל משפטיו, וראוי
 לך להשמר מזה מכל החכמה לטובת עמך; (כב) כי פתאום, מבלי שתדע דבר
 יקום עונש האלהים ועונש המלך על הממרים. ופיד שניהם, של אלהים ומלך, מי
 יודע להשמר ממנו? ויש מפרשים שונים כמו בשנותו את טעמו, (דיח חוניניגין),
 וככה

כרגשים רק עודם הם דבקים לחך, אבל משיררו לבית הבלע' נפסק ההרגש, יתר
 עליהם החכמה שבלבד התענוג אשר ינוח האדם בה בשעת למודה, הנה עוד
 משארת אחריו אחרית ותקוה בזה ובנא:

- 19 מעכטע זיינען צאָרן פֿאַן איהם אַבווענדען , זייא אויף דער בעזון גליק ניכט אייפֿערזיכטיג , בעניידע פֿרעפֿלער ניא ;
- 20 איהר גליק איזט פֿאַן קיינער דוואר , דער לאַסטערהאַפֿטן ליכט לאַדערט באַלד אויף .
- 21 פֿירכטע דען עוויגן מיין זאָהן ! אונד אויך דען קעניג , מיט אויפֿריהרערן לאַס דיק ניכט איין ;
- 22 גאַנץ אונפֿערמוטהעט בריכט איהר אונגעווייטטער איין , ביידער שטראַפֿע איזט ניכט פֿאַרהער צו זעהן .
- 23 אויך פֿאַלגענדעס איזט לעהרע דער ווייזען : פֿאַר געריכט אויף אַנועהן דער פֿערוואַן אַכטן , איזט איבעלטהאַט .
- 24 דען בעזעוויכט אַכער גאַר פֿיר אונשולדיג , ערקלעהרען , דען שעלטען פֿעלקער , פֿרווינשען נאַציאָנען .
- 25 גערעכטע ריכטער ערלאַנגען בייאפֿאַלל , זעגען דעם פֿראַממען טריפֿט זיא .

וכנה אותם החכם כן , להיותם חסרי לב ואינם משתמרים מן הנרה אשר יביאו על נפשם . עד כאן דברי שלמה אשר נתקננו בימיו או בזמן המלכים אחריו מותו עד חזקיה , והפסוקים הבאים עד סוף הפרשה נוספו על הראשונים , אמנם לא נודע אם גם המה משלי שלמה או משלי חכם אחר ? אם נכתבו בימיו או אחריו מותו , כי אבד מאתנו ספרי הקורות ודברי הימים לדעת דברים כאלה בנרור . ואין ספק כי היו רבים כהנ' וכהנה משליו , שריו , וחדותיו בימים ההם אשר נשתקעו באורך הזמן והגלויות אשר עברו עלינו וע' במאסף לשנת תק"ן מסיפורי היהודים היושבים בא"י הודו , ותמצא

דברים חדשים נודעו בימים האלה . (כג) גם , הכתובים הבאים הם תוספות אשר נכנו בסוף הספר ממוספי המקראות . ולמד לחכמים בזה ממלת א להיותם למודים להחכמים המשכילים על הטוב והישר , או היא במקום מן ור"ל שהמה נאמרים מפי החכמים , כי לפעמים תורה הלמד על הגבול שממנו . הבר פנים , הכרת פנים במשפט אף אם צדק דינו לא טוב , כי עי' יסתמו הטענות , אבל (כד) אומר , הדין המוכה את החייב הוא איש רע ובליעל , יקבחו עמים ויזעמוהו לאומים . ואמר זה להורות כי מדת הצדק נטבעה בלב אדם , והמשפט הישר אשר בלב כל אדם ירשיע את הרשע הזה אף מי שאין לו חלק במשפט ההוא , מנח החפץ אל הצדק . (כה) ולמוכיחים , הם הדיינים והשופטים ההולכים דרך נכונה ומנדיקים את הנדיק ומרשיעים

(כא) עם שונים , איכו על ענין השניות לבד כי אם פעמים רבות , והגאון ר' סעדי פירשו ענין שניות והם שאומרים שני אלקים לעולם , ועוד פירשו צו פי' אחר טוב מזה , שזכים הם האנשים שחוזרים פעם שנייה לרשעתם אחר שעשו תשובה : ופיר , ענינו איד : * ורלב"ג פירש שהוא ענין הסנות והתחלף המצוה והוא כמו ויטכ' את טעמו ופירושו ירא את ה' ואת המלך ואל תתערב עם שוכים ממזות ה' ומזות המלך כי פתאום יקום אידם עליך אם לא תירא מהם , ואין יודע עת כוונתו :

(כב) יזעמוהו , ענין מואיסה וזעף והעין בקיץ , ובמכלל יבא מדרך חביריו שהוא מן זמיה אועום (במדבר ג') בחולס ובא בקיץ אולי נאמר גם כן אועום יועם נפתח ; (כז) ועתרה

26 שִׁפְתַיִם יִשָּׁק • (כו) שפתים ישק •
ראויים כל שפתים
לנשקו: (כו) הכן
צפון • זה מקרא •
ועתה בשדה • זו
משנה: אחר ובנית
ביתך • זה גמרא •
ד"א כמשמעו בתחל'
קח לך שדות וכרמי'
ואחר כך ועתה ל'
עתודי' (ראשי' ל"א)
27 הָכֵן בַּחוּץ • מְלֹאכְתְּךָ
ועתה בשדה לך
28 אַחַר וּבְנִיתָ בֵּיתְךָ •
ואח"כ ובנית ביתך •
תקח אשה: (כח)
29 אֶל־תֹּאמַר כְּאִשֶּׁר עָשָׂה־לִּי בֵן
והפתית בשפתך •
תפתית בשפתך
תתפתה לרעיד
צדבורך: (ל) איש
עגל • שאינו חוזר על
גרסת למודו: (לא)
30 עַל־שָׂדֵה אִישׁ־עֵצֶל עֲבָרְתִּי
ועל כרם אדם חסר לב •
קמזוכי' חופים • כסו
ככסו • חרולי' גדולי'
מקמזוכים והרי הם
31 וְהִנֵּה עָלָה כָּלוֹ • קְמוֹשׁוֹנִים
בסו פניו חרלים
וגדר אבניו נהרסה •
אבניו נהרסה כך מי
שאינו חוזר על
תלמודו • מתחלה
משכס ראשי פרכים
וקוף מתלף דברי
ככמים מזה לזה

שאומ' על טהו' טמא ועל טמא טהור והוא מחריב את העולם: מתהלך

באור

ומרשיעים את הרשע ומראים להם את רשעתם בהוכיח אותם • ינעם, יהיו נעימים
ונכבדים בין העם • וברכת טוב, הוא הנדיק השלם תנא עליהם, כי יברך אותם
כל אזהב נדק ומישור • (כו) שפחים, מי שמרגיל עצמו להשיב על כל דבר דברים
נכוחים מיוסדים על אדני ההשכלה, ראוי לנשק את שפתיו, כי הוא ידע לעשות את
כל פעולותיו במדה ובמשקל הישר ומורה גם לרעהו ללכת דרך הטוב, מלבד נעימות
חברתו • (כו) הכן בחוץ, הערה על ההשכלה וההתבוננות בטוב טעם ודעת טרם
עשות דבר, איך יהיה, אם יוכל לגמרהו ולחזקהו אם אין, ואמר בדרך משל מבנין
הבית, אם תרצה לבנות, הלא תנרך תחלה לכרות לך העצים ולמדדס בדרך
שתדע זיהיה בניך מתוקן וחזק • ואח"כ ובנית ביתך: כן תהי' בכל עסקך, שתשגל
לראות תחלה בעין שכלך אם תוכל לעשות את הדבר אם אין • ועתה, פעל משרש
עחד, ולא כאשר פירשו חכמים מלשון עתודים כי הוא רחוק מאד • (כח) אל הרי,
אזהרה על מדת התנופה • יש לך בני אדם הנמנהרים לתוך דברי זולתם למייב את
אשר

26
27
28
29
30
31
כמ
לטה
זה
לע
מד
שנ

משלי כד

באור צו

26 ווער מיט גרינדן ווידערלעגט, איזט קיסענעם וועהרט.

27 ערשט ברינגע דאן בויאגערעטהע דרויסן צוואַטמען,

אַרדנע עם אויף דעם פֿעלדע, אונד דאָן בויאע דיין הויז.

28 דרינגע דיק דיינעם נעכסטן ניכט צום צייגען אויף אום איהן דורך דיינע וואַרטע צו געווינען.

29 אַבער ואַגע אויך ניכט: וויא ער מיך בעהאַנדעלט האַט ווילל איך איהן ווידער בעהאַנדעלן; איך ווילל יערעם נאָך ווינעם בעטראַגען פֿערגעלטן.

30 דעם אַקער איינעם פֿוילן, דעם וויינבערגע איינעם נאַללעסיגן גינג איך איינסט פֿאַרבייא,

31 אונד זיהע דאָ, אַללם וואָר אין אונקרויט געשאַפען דיא גאַנצע פֿלור מיט דיסטעלן בערעקט, אונד דיא שטיינערנע איינפֿאַסונג צערשטעהרעט.

אשר יתיבּוּ ולשלוּל את אשר ישלילו ולהעיד על כל דבריהם מבלי שיהיה אחד טובעם להגיד את עדותם, בואת יחזובו לפתות את ריעיהם שיאמין שהם אהבים לו ונפסס עמו, וואת היא אובאה ומנופה, וקלון לבני אדם, המשכיל ישמר מהם. וכמו שאסור לאדם לחנוק את זולתו, כן ישמר גם ממת הנקימה והנטייה לבקש לשלם רעה תחת רעה. ועל זה אמר פסוק (בט) אל תאמר, אס עשה לך חבירך רעה אל תאמר אעשה

כמוהו אשם לאיש כמעשהו, כי לא לך הדין והמשפט. ואם עשה רעך עול לטובתך, אל תחרוש בלבך לאמור אשם לו עתה כשהוא נרדף לך את טובתו אע"פ שהוא עול, כי חבתי להשלים גמול, וכנהנה דברים אשר אנשי חסרי לב יורו להם היתר לעשותם, כי אס כל מעשך יהיו מיוסדים על האמת והדין והנדק. (ה) על, מוסר מדיני מוסר על הנסיון אשר עשה החכם בעצמו, ובא כמזהיר על העבלות ואמה שבראותו את השדה והכרם לאיש העבל לקח מוסר לעצמו. (לא) קמשונים, אס

מכלל יופי

(כו) ועדתה. ה"א במפיק כנוי למלאכה אצור תבין ותזמין מלאכתך בצדה, ואמר תבנה ביתך: (כח) והפֿתֿית, לדעת ר' יהודה הוא מבנין הפעיל בפלס (מלכים י"ז) הסבוח את לבם ומשפט המילה הפֿתֿות בחולס היו"ד תמורת ויו עבון שברה וסתיכה מענין פתות אותה פתים, (ויקרא ב') דבר לענין הפסוק שאמר אל תהי עד חנם ברעך שאם תהי עד חנם צו תשנהו ותכסהו בשפתך.

* ובפרש פתס מי"ד"ק והסתית בשפתך עבון פתו וה"א במקום אס כאלו אמר ואם פתית, ופיר' הפסוק כן הוא אל תהי עד חנם ברעך, ואם פתית, כלומר אי"פ ססתית בשפתך אשר כנגדו והעיד בעבורך עדות שקר אל תעיד לו בעבור זה עדות שקר, וזה שאמר אחריו אל תאמר כאשר עשס לי כן אעשה לו אישכ לאים כפעלו:

(לא) קמשונים, מין ממיני הקונים: חרלים, הוא עשב דומה לקונים או הקון שמעמידים בפרח שלו הגניכה:

32 וְאַחֲזֶה אֶנְכִי אֶשְׁתִּית לְבִי (לד) מתהלך רישך • הדברים שאתה רש

33 רְאִיתִי לִקְחָתִי מוֹסֵר : מהם יבואו לך צמרונה :

33 מְעַט שָׁנוֹת מְעַט הַנּוֹמוֹת גס

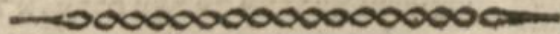
34 מְעַט יִחַבֵּק יָדַיִם לְשֹׁכֵב :

34 וּבֹא מִתְהַלֵּךְ רִישְׁךְ מכלל יופי

וּמַחְסְרֶיךָ כְּאִישׁ מִיָּגוֹן :

(לד) רישך ני' : ומחסוריך, ציוד :

גס

גשלים החלק השני

הערה מן המדפים ער פסוק ל"ד ובא מתהלך רישך וגו' .

בפסוק ל' ל"א, הזכיר המלך ענין המסוכן ע"י העצלות, בפסוק ל"ב, העיר המלך את האדם לתת לב על ענין זה, בפסוק ל"ג למד המלך דעת את העם לתקן ענין הרע הזה, ובפסוק ל"ד הודיע התועלת הנמשך מתיקון זה והכונה בדבריו לע"ד, אחר שסיפר ענין הרע הנמשך מן העצלות, נתן הוא עצה לתקן הדבר, באמרו מעט שנות וגו', מעט חבוק ידיים וגו' שירגיל אדם א"ע צוריות וסקידה להיות עיניו פקוחות תמיד על עסקו, ובאופן זה ובא מתהלך רישך, תיבת ובא טעמו אנלי כמו ובא השמש, ר"ל שהריש יתמעט א"ע בזה אחר זה, ומתורגם (דיא פראוט ווירד זיך נאך חונד נאך פרויהרן), ותיבת מתהלך הביא למשל כמו שמחכין את הילד להלך, שמהלכין אותו לאט לאט, כן יתמעט העניות ע"י הצוריות, וליפות המליכה הביא עוד דמיון אחד באמרו ומחסרך כאיש מיגון, ר"ל כמו האיש שהוא ללבוש שריון קשקשים, וכוכע כחושת בראשו ומגן

ומכית

- 32 איך זאה עם אונד ראַכטע נאך ,
בעמערקטע עם אונד נאם מיר פֿאַלגענדע לעהרע .
- 33 שלאָע נור איין וועניג , שלומרע איין וועניג ,
רוהע נור , דיא הענדע איבעראיינאַנדער איין
וועניג ,
- 34 אונד אַרמוטה איבערפֿעללט דיך וויא רייזיגער ,
מאַנגעל וויא געוואָענטר מאַן .

כמה אשר תזכיר הארץ
צלי זריעה , ואיש
האדמה המשכיל עוקר
להיותו יונק חלב
הארץ לבלי הועיל .
פניו , הוא החלק
הנראה בכל דבר נקרא
פנים , ובזמן שהושא
על השדה נקרא כל"א
(פֿאָר) , כאשר
תרגמתי . (לב)
ואחזה , בעת
שחזיתי זאת שמתני
את לבי עליו
ולקחתי מוסר .
(לב) מעט , כבר נארתני את הכתוב הזה למעלה פרשה ו' י' י"א .

ענדע רעם צווייטן בוכס .

נשלם החלק השני

הערה מן המדפים

וחנית בידו , הנה איש כזה אינו יכול לילך במרוצה רק בנחת , באופן
זה יאבד ג"כ הריש ע"י השתדלות חריזות . וענין זה מסכים באמת עם המציאות ,
ומרגלא בפומא דאיכשא לאמר , הוריוות מונע החסרון , (דער פֿאָייס העלט דען
אונגאָנז) . וענין זה מן העצל כזכר ג"כ לעיל ווי וסגנון אחד עולה לכאן ולכאן
כי גם שם יתבאר הענין היטב כפי פרושי כנ"ל . ובאשר שאלך החכם לא הי' יכול
להבטיח שיעשיר איש וירבה כבוד ביתו ע"י חריזות , כי ענין זה אינו מסכים עם
המציאות , ואינו בכח האדם כי אין עשירות מן האומנות רק היא כתרים בפני העניות
כמאמר תז"ל שבע שנין הוה כפנא וכו' , לכך המשיל משלי' כנ"ל :

א (א) גם אלה
משלי שלמה

כה

גם אלה משלי שלמה אשר
העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה:

אשר העתיקו
חזרו לדורש

כשנתמכ' חוקי'
למלך והוא הושיב
תלמידו בכל עיר

2 כדאמרינן בפ' חלק
בדקו מדן ועד באר
שנע ולא מצאו עם
הארץ: העתיקו.

3 החזיקו: (ב) כבוד
אלהי הסתר דבר.

כגון מעשה מרכבה
ומעשה בראשי:

4 וכבוד מלכו' חקור
דבר. כשאתה דורש

כבוד אלהים הסתר דבר

וכבוד מלכים חקר דבר:

שמים לרום וארץ לעמק

ורלב מלכים אין חקר:

הגו סגים מכסף

ויצא

שעשו לתור' ובגורו' שגורו צהם יש לך לחקור ולדרוש ולשאול טעם לדבר אבל
כשתדרוש במעשה מרכבה ובמעשה בראשית ובחוקים הכתובים בתורה כגון חוקים
ודברים שהשטן מקטרנ עליהם ומשיב עליהם כאכיל' חזיר וכלאי כרס ושעטנו אין לך
לחקור רק להסתיר ולומר גורת מלך הוא: (ג) אין חקר. לרום שמים ולעומק ארץ
וללב מלכים אין חקר שכמה דיני' באים לפניהם וכריכים לתת לב לכולם. ואם כל
הלשונות מדברים וכל הידים כותבין אינן יכולין לכתוב חללה של רשות: (ד) הגו
סגים מכסף. משוך. כמו כאשר הונה. מן המסילה (שמואל ב' כ') כשם שאין
הכלי של כסף יוצא למלאכת נורף עד

הערה מן המדר פ"ס על פסוק ג' שמים לרום וארץ לעומק וגו'.

זה לשון החכם המבאר, אבל לפי האמת ולפי ידיעת התכונה צימיו שלמה וכו'.
הנה החכם המבאר תפס לו למונח קיים שהמלך שלמה לא ידע בתכונה מה
שנודע לתוכנייס כהיום, דאלו הי' נודע לו ענין זה איך גור ואמר על כלן
אין חקר, אשר באמת התוכנייס כהיום מדרו בשיעור מדוקדק גובה הירח והשמש
ויתר נלגלי כוכבי לכת.

אמנם קשה להבין צמי שכאמר בו (מלכים א' י"ג), הנה נתתי לך לב חכם
וכבון אשר כמוך לא הי' לפניך ואחריו לא יקום כמוך, שיהי' נעלם ממנו
מה שנודע כהיום לתוכנייס!

אבל אמת הדבר הוא דאף איננס שנודע לתוכנייס שיעור גובה בגלגלים הכ"ל,
מ"מ גובה נגלל השמיני אשר בו כל הכוכבים חוץ מאותן הכ"ל לא נודע
ולא יודע להם מעולם, גם בכדור הארץ אף אם נודע להם ארכו ורחבו בקרוב,
מ"מ עומק הארץ נעלם ומכוסה מהם כי לענין זה אין להם כלי מנעה, ומי ירד
שאל ויעל? ולזה יפה אמר שלמה שמים לרום ור' לעומק וגו' אין חקר, וכן לע"ד
כוכת רש"י ז"ל.

ובהכרח צריכין אנו לפרש כך דאל"כ איך יתפרשו דברי הנביא ירמיו' (לא ל"ז) אם
ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה וגו'. כן אני אומר בכל
זרע ישראל וגו', וכפי האמת נודע להתוכנייס גובה שנתה כוכבי לכת ויקשה הנה כי
כן יולד סותר הקודם סותר הנמשך, אמנם כפי אשר התבאר לק"מ:

אויך

פֶּאָלגענדע שפּריכע זינד פֶּאָן שלמה, וועלכע דיא געלערטען דעם חזקיה קעניגס אין יהודה צוזאמען געטראגען האבען.

2 עהרע גאָטטעס איזט, דער דינגע גאַנג פֶּרבערגן; דער קעניגע עהרע איזט, געהיימע דינגע אָן דען טאָג ברוינגען.

3 היממעלס=העהע, ערדען=טיפֿע אונד קעניגס=הערץ זינד אונערפֿאַרשליך.

4 שאַפֿט שלאַפֿן פֶּאָם זילבער וועג,

אונד

כה (א) גם אלה

הכתובים הנאי' בסוף עד פרשה למד המה משלי שלמה, אשר היו מפורסם בכתבים שונים, או מקובלים בעל פה עד דורו של חזקיה ובימיו נעתקו לשימ' על ספר למשמר' אנשי חזקיה, דורו של חזקי' ה' דור דעה הוא העמיד התורה והחכמ' ותקן דברים טובים בישראל: ובימיו נעתקו ספרי שלמה עיין

בהקדמתי. העתיקו, שרשו עתק, ופירושו הבאת הדבר ממוכנה אל מוכן וולתו, והוא אל על כתיבת הדברים מספר אל ספר או מלשון על לשון אחר, או העתקת דבר שנעל פה לעשותו דבר שנכתב, וזאת האחרונה היתה העתקת אנשי חזקיה, שהם אספו את הדברים אשר נשאר מדברי שלמה קנתם בע"פ וקנתם בכתב בכתבים שונים והעתיקום אל הספרי. (ב) כבוד, נפלאי האלהים הנכרים וכדאיס בעין השכל, יתגדלו ויתכבדו כל עוד שימצאו אותם החוקר כסתרים, כי נסתרים דרכי אל ע"פ חכמתו הנפלאה, לא ידע אנוש סבות ההוות ויעמוד לפעמים משתאה לחשוב שהם דרך לא סדרים, ואחרי הפקח עינו יראה את רוב החכמה ואת אלהי עולם עושה כל זאת יכבד, וכמוא כבוד האלהים בהסתר כל דבר. וכבוד מלכים, מה שהוא העקר אשר יגדל וינשא את כבוד המלך בשר ודם בעיני הנריות הוא חקור דבר בבחון בשכלם וחקור בתבונתם לדעת את שרשי ההוות. ואין לך משל דומה לזה גדול כמעשה שלמה בשתי הזכות, אשר חקר בחכמתו לדעת את אמת הענין, וכל העם אשר שמע זאת יראו מפניו כי ראו כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט. ורבים פירשו כבוד אלהים, כבוד הוא לאלהים, להסתיר דבר לבלתי דבר מעניינים האלהיים בפרהסי', והוא פי' אמת כמו שכתב הרמב"ם ז"ל במורה (חלק שני פ' כ"ט) אבל לא ידעתי לכוון לפי פירוש זה סיפא דקרא, אם לא אדחק לומר כדעת המאירי לפרסם ולהודיע ברבים את גדולת המלך וישרו וחכמתו. אשר מלבד הדוחק לא ידעתי אם כנים הדברים על יסוד המוסר. (ג) שמים, לדעת קנת המפרשים יהיו שני המשלים שמים וארץ חיו, והנמשל לב מלכים שלילה, ויהיו פירושו, שמים הם חקר המדידה בערך הרום וארץ בערך העומק, אבל לב מלכים אין לו חקר כלל; אבל לפי האמת ולפי ידיעת התכונה בימי שלמה אין ספק שהיתה כוונתי כפשוטו, וכלם עומדים על דרך השלילה, כלומר כשם שאין חקר לרוממות השמים ועומק הארץ לדעת מה במרכז כדורה, כן אין חקר ללב מלכים, וכה תרגמתיו. (ד) הגו, שרשו הגה והוא ענין הסרה. ואמר, כמו שצריך הכורף האומן להגות הפיגים מן הזהב טרם שישתו מוכשר לכלי תכשיט

כרוף

מכלל יופי

כה (א) העתיקו, כתב הדברים מספר אל ספר יקרא מעתיק לפי שמעתיק ועוקר הדברים מספר על ספר ואע"פ שבדברי הספר הראשון אינם נעתקים ממנו: הרי הסופר כאלו הוא מעתיק אותם: (ד) הגו, מקור ענין הסרה וכן הגו רשע, (ה) לריב

עד שיוכיאו ממנו
 סינים של כחשת שבו
 5 כד אין כבוד כפטרין
 מעוכש עד שיוכיאו
 מתוכ' הרשעי' ויעשו
 6 בהם דין: (ו) אל
 תתהדר לפני מלך
 להראות כבודך
 ולהתנאות לפני מי
 גדול ממך כי טוב
 7 שיאמרו לך עלה הנה
 משתבוא בלא רשותו
 ויאמרו לך כא: (ו)
 אשר ראו עיניך שדב'
 זה אמת: (ח) פן מה
 תעשה פן תבא לידי
 8 לא תדע מה לעשות
 באחרית: (ט) ריבך
 ריב את רעך ואם על
 כרעך אתה כריך
 לריב ולהתוכח עם
 רעך מ"מ סוד אחר
 9 א תגלה לא תזכיר לו
 דופי אבותיו שמתו
 שאין הכל יודעין
 אותו ואת' מגלהו:
 10 (י) פן יחסדך
 שומע חרפת
 מזכירם מתרגמינן
 חסוד' דמזראי:
 11 פן יחסדך השומע
 וקראוך מוכי' דבה:
 (יא) תפוחי זהב
 כעין כפתורין
 מצויירין על משכיות

וַיֵּצֵא לַצִּרְף כָּרִי :
 הֲגוּ רָשָׁע לְפָנֵי מֶלֶךְ :
 וַיְכֹזֵב בַּצֶּדֶק בְּסֵאוֹ :
 אֶל-תִּתְהַדֵּר לְפָנֵי מֶלֶךְ :
 וּבִמְקוֹם גְּדֹלִים אַרְ-תֵּעַמֹּד :
 כִּי טוֹב אָמַר-לְךָ עַל-הַהֵנָּה :
 מִהַשְׁפִּילְךָ לְפָנֵי גְדִיב :
 אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ :
 אֶל-תֵּצֵא לָרֵב מִדֹּר :
 פֶּן מִה-תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרֵיתָהּ :
 בְּהַכְלִים אֶתְךָ רֵעֶךָ :
 רִיבְךָ רִיב אֶת-רֵעֶךָ :
 וְסוּד אַחֵר אֶל-תִּגְלֵל :
 פֶּן יִחְסַדְךָ שֹׁמֵעַ :
 וּדְבַתְךָ לֹא תָשׁוּב :
 תַּפּוּחֵי זָהָב בְּמִשְׁכִּיּוֹת כֶּסֶף :
 דָּבָר דָּבָר עַל-אֲפָנָיו :

גום

כסף. משכיות כלים המצופין בכסף כמו ושכותי כפי (שמות ל"ג) : דבר דבור על
 אופניו על כנו. ודוגמתו כשאתי חימיק אפונה (תהלים פ"ט) מנוכסת ומיושנת בקרבני
 ואין זה מגורת אופן וגלגל (ישעיה כ"ח) שאילו

מכלל יופי

(ח) לריב, שם, והעד באחריתה כן נראה לו: (ט) וסוד, ענין ענה ודבר סתר:
 (י) יחסדך, יסיס דברך חרפה ונבלה: ודבחקך, ענינו דבור בלא מוכיח ובלא
 מוכיח: (יא) במשכיות, ענין ציור וענינו מלשון הנטה כי הדבר המצוייר יביט בו
 האדם, ותרנוס (נראשית ל"ח) יניף ה', יסך מיימרא דה': על אפניו. על גלגליו
 הוא ע"ד משל כלומר מיושב על מקומו, ומשקלו חפניו, שהוא פן השניים שהאחד
 ממנו

אונר עם גיבט דעם אַרבייטעט איין פֿיינעם געשירר ;

5 שאַפֿט פֿרעפֿלער אום דען קעניג וועג , זאָ שטעהט דער טהראָן דורך גערעכטיגקייט פֿעסט .

6 שטאַלצירע ניכט אין פֿירשטען געגענוואַרט . דרענגע דיק ניכט הערויף אָן דער גראַסען פּלאַץ .

7 בעסער , מאָן זאָגט דיר : טריטט נעהער הערויף ! אַלס ווען מאָן דיק פֿאַר דעם עדלערן נידער-שטייגען הייסט .

8 וויא דוא עם וואָהל שאָן זאָגנס ערפֿאַהרן האַסט . איבעראַיילע דיק ניכט שטרייט אַנצופֿאַנגען , איבערדענקע וואָס ווירסט דוא טהון , ווען דיין געגנער דיק בעשעהמט .

9 אים שטרייטע מיט דיינעם נעכסטען רעדע וואָס צור זאָכע געהערט , פֿרעמדע געהיימניסע מישע ניכט איין .

10 ווער עם הערט מעכטע שלעכט פֿאַן דיר דענקען , דאַו אויסגעשפּראַכנע קאַנסט דוא ניכט ווידער צוריק געהמען .

II שעהן וויא גאַלדנע אָפֿפֿעל אין זילבער דראַטה-אַרבייט , איזט איין וואָהל אַנגעבראַכטעם וואַרט .

* * *

וויא

כרוף ויכּי , כּן (ה) הגו , הרשע הקרוב למלכות ויועץ אֶתוּ לעשות עול , מִן המלך , ואז יכון כּדק כּסאֹו , כי רשעים כּאלה יודעי כּל עת להסית ולהדיח אֶת המלך לרעה . (ו) אל תחחרר , אל תתנאה במקום שיש שם גדול ממך כי השתדלות להתראות כחשוב וגדול לפני גדולים ממך תבוא לדי בזיון ושפלות וכן אל תעמוד במקום המיוחד לגדולים לעמו' שם למען לא תביא לכלל שפלות והולך ומפרז את הטעם לאמור : (ז) כי טוב , לך יותר אם רואים אותך במקום הפחות לך מערך כבוד' ואומרים עלה הנה , מהשפילך , אם יאמרו לך רד בעמך במקום גדול מערכך . אשר ראו עיניך , בחוש וכנסיון ידעת שזה צער ועצב גדול מאין כמוהו' וכן פי' רש"י ז"ל אשר ראו עיניך שדבר זה

אמת . ואחרים אומרים אשר ראו עיניך מוסב על כדב כלומר הנדיב אשר כבר ראו עיניך שעמדת במקומו , אבל הראשון כראה לי עקר וכן תרגמתיו , (ח) אל תצא , אזהרה להיות האדם נשמר בהיות לו איזה חלוק דעת עם רעהו לכל יבא לריב לזוהר בדברים , כי אין לבעל הכעס אלא כעסו , ואם חכם רעהו אשר כנגדו לבלי השיג לו כדרכו טופו להכלם , ואז יתחרט בלבו ולא ידע העיב מעשהו אשר עשה . פן , היא אזהרה ויתכן שהוא הכוון מרש פנה כלומר פנה להביט אל סוף המעשה . (ט) ריבך , אחר שהזכיר על הריב בכלל אמר שחס בל לכלל הריב , להשמר מאד לבל יבא מתוכו לכלל רשעה בעין אדם , חה לבל ידבר בכעסו מדברים אחרים אשר אינם כונעים בדברי ריבו . מטעם (י) פן יחסרך , השומע אותך מדבר ואינו משים על לב שמתוך כעסך עשית זאת יחשוב עליך שאתה איש מגלה סוד ובעל מדות רעות . ודבחק לא תשוב , לאחר שהזכיר דברים כאלה מפיך , אף שתחרט עליהם אחרי כן , לא יכולת להשיבם אליך להיות סוד כאשר היה מקדם . ותנת יחסרך שראו חסד , והוא מורגל מאד בפי קו"ל בכונה הז' . בהשתנו' הסו"ך לשי' חשך , כמו אשרי מי שחושדין ואין בו . (יא) תפוחי זהב , כל כדור וגשם עגול הדומה לתפוח נקרא בלשוננו תפוח' במשכויות , הם הנזרות הנראים קולה

12 **גֹּזֵם זֶהָב וְחֵלִי-כֶתֶם**
מוֹכִיחַ חָכֶם עַל-אֵזֶן שֹׁמְעֵת :
 13 **בְּצַנֹּת-שֶׁלֶג י בְּיוֹם קִצִּיר**
צִיר נֶאֱמָן לְשִׁלְחָיו וְנֶפֶשׁ אֲדָנָיו יֵשִׁיב :
 14 **נְשִׂאִים וְרוּחַ וּגְשָׁם אֵין**
אִישׁ מִתְהַלֵּל בְּמַתֵּת-שֶׁקֶר :
 15 **בְּאָרֶךְ אַפִּים יִפְתָּה קִצִּין**
וְלִשׁוֹן רַבָּה תִּשְׁבֶּר-גֶּרֶם :
 16 **דָּבֵשׁ מִצֵּאת אֶכֶל הַיָּד**
פֶּן-תִּשְׁבַּעֵנוּ וְהִקְאֵתוּ :
 17 **הַקֵּר רִגְלֶךָ מִבֵּית רַעֲךָ**

12 כך היו נקוד פת"ח תחת הפ"ח כמו (יחזקאל א') האופני' ולא יכול בו נקודת חטף קמץ: (יב) גזם זהב וסלי כתם. עדי קבוצת זהב: סלי כמו (הושע ב') ותעד נזמה וסליתה. כמו (סיר ז') סלאי: כתם לשון תכשיט זהב. וכן כתם פו (שם ה'): (יג) כננת שלג. כקור ימי שלג שאלם מתאזה לו בימי קציר ולא שלג ממש שהשלג לא טוב הוא בשעת קציר: (יד) כשיאים ורוח וגו' כאשר יהיה תוחלת הוא כשהשמי' מתקשרים בענים והרוח מכננת ואלם

פן

מנפה שיבא גשם ולא בא והם מנטערים וכלו' עינים כך איש מתפאר לומר כך וכך נדקה אתן ליד גבאי והוא משקר וכלות עיני עניים למתנתו ואינו באה: (טו) באורך אפים יפותה קצין. בעוד שהקב"ה מאריך אפו ואינו נפרע יתנו לב החוטאים לפתותו בתשובה ותפלה: ולשון רבה. בתפלה ותחנונים. תשבר גרם. עגס קושי הגזרה: (טז) דבש מנאת וגו': (יז) הוקר רגליך. כשם שאם מנאת דבש והוא מתוק לחכך אתה כריך שלא תאכל ממנו פן תשבענו והקאתו. כך הוקר רגלך מבית רעך. אף על פי שהוא מקרבך מנע מלכא שם יום יום פן ישבעך וישנא אותך. ולענין

באור

חונה להגשם, ואנשי הקדם משמשים מאד בתכשיטים עשויים כסף מעשי שנכה שקורין (פֵּי־עֵגְרָתָן) ובל"א (דרתהט חרבייט) ומניחים אל תוכו תפוקי זהב, והוא יפה מאד. והמשיל אל התכשיט הזה, רבר רבור אל אפניו, במקום שהוא עומד על סדר נכון, ולדעתו שרש אפניו, פנה והאלף כוספת כדעת ר' יונה. ולדעת אחרים שרשו אפן, והוא על גלגליו מיוסד על תכונת הערך והמשקל לבל יתנועע. ועוד פירשו בו המפרשים כונות אחרות עיין בהם. (יב) גזם, הוא שם תכשיט עשוי כטבעת ולמען השלים קישוטו וכויו קשרו בו סלי כתם והוא עשוי כמיין שרשרת ותלוי סן הגזם ולמטה לתפארת, והמשיל לו דברי ויכוח חכם על אזן שמעת. ואף שנכתב לפנינו מוכיח ולא דברי מוכיח או חוכחה בכל זאת תרגמתי כאילו נכתב כן, למען לא תשפת המליצה. (יג) בצנת, ידוע כי בזמנינו זה ישמרו הארשים והנגידים פתות קרח במערות מתחת לארץ כל ימי הקץ, למען הקיר את המשקים בימי החום, ובארץ ישראל הביאו שלג מן הר הלכנון אשר לא ימוש ממנו כל ימות השנה בימים החמים להקיר בו. ואמר שציר האזן הוא תענוג לשולחיו ומשיב גפסם, כאשר יתענג האדם ביום קציר ונפשו עיפה

12
13
14
15
16
17
המ
לה
המ
הת
שר
וח
בס
אש
כל
תו
בכ
מא
ועו
הא
על
בכ
רע
הל
מ
יו
ע
ש

- 12 וויא גאלרנער אהררינג , וויא גילדן געשמידע , איזט פערמאנהונג דעם וויזען , אויפמערקזאמען אהרן .
- 13 וויא שנע=קיהלונג אים שווילען ארנטע=טאג , איזט איין טרייער באטע דעם דער איהן זענדעט , וויא יענע פיר זיינען העררן ערקוויקענד .
- 14 ווער מוט פאלשער פרייאגעביגקייט פראהלט , גלייכט דעם דיקען גוועלקע ביא ווינדיגעס וועטער , דער רעגען בלייבט אויס .
- 15 דורך געלאסענהייט כוענפטיגט מאן דען טיראנען , דיא ווייכע צונגע צערמאלט קנאפען .
- 16 פינדעסט דוא האניג זא גענייס איהן מעסיג , דוא מעכטעסט זיינער איבערזאטט וועררן אונד איהן וועגשפיאן מיסען .
- 17 מאכע דיק אים הויזע דיינעם פריינדעס ועלטן ,

עיפה לרב הקום צנכת השלג אשר ישיב כפשו . (יד) נשיאים , הם הענכים המעורבי צמי הכראי לפעמי על פני השמי ויקוה האדם לגשם , אבל כשיבוא עמס רוח יוליכי ויעכב את הגשם ולא ימטיר , וכן הוא האיש המתהלל במתת שקר מצטי' ליתן ואינו כותין ואם כשקיף בהתבוננות על המשל הזה , דמיון המתנה לכרך לה לגשם כדבות המתנה את כל , ולדור המנטיק ואינו מקיים לרוח המעכ' את

המתן , כמזל את המשל הזה אמת וכחן : (טו) בארך , מאמר נסיוני להעיר את האדם על מדת אריכות אפים , ואמר ש"י ארך אפים ופונה קצין , והוא הכניד המזיה והתקיף , ולמען ידע הקורא את כונת הכתוב במלת קצין שהוא כוון אל הגדול התקיף והערין תרגמתי (טירחן) שהוא מורה על האדם המושל וידו חזקה ותקיפה , אף שהאמת הכתוב בלשון יון לא היתה כי אים על מלך מושל בלוא אליו לאחר זמן כונת הקושי וחוק לב . ולשון רבה , אמר בדרך הלצה , אף שהלשון היא גשם בצרי אין זה קושי וחוק , בכל זאת תשבר גרם נכס הדבור והמעכה הרבה . ואולי כיון בזה אל לשון אחד הנעלי סיים , אשר יש לו חטוטרות חטוטרות כמין מגל ויש בס כח לתוך את העגס הקשה . (טו) רבש , כל דבר אשר הוא טוב באיכותו , כריך המשכיל להתבונן על כמותו , כי ברבות הטובה תולד לפעמים רעה , ואמר רבש , אף שהוא נעים ומתוק לחיך וטוב לרפואת הגוף , בכל זאת השמר לבלתי הרבות אכול ממנו , כי רבוי האכילה תויקך וכברכת להקיא . והוא מאמר כולל מוסר רב , לבחור בכל דבר הדרך האמצעי כי המותרות בכל דבר רעה לבעליה , ועוד דברים רבים נכללים בו . וגם נוכל לומר שכן ביחוד על האהבה והריעות בין בני האדם שהיא מתוקה כדגש , ובכל זאת כריך האדם שמירה מעולה לבלתי היות לעול ולמשא על רעהו בהרבות בא אל ביתו . וזה שאמר בכתוב הבא . (יו) הוקר , שיטו יקר ובא במוי מבנין הפעיל בפתח הר"ש כמשפטה . ומוהיר את האדם לכל יתמיד לבא אל בית רעהו וותר מן הראוי , כי עי' ויטבעהו ויקון בחברתו וסוכו לשכוא אותו . וממליצת הנעל הלה"ק לעשות את הדבר העושה עקר הפעולה לנושא המאמר ולכן הכיב את הפעל הוקר על

מכלל יופי

ומנו חופן כן האחד מזה אופן , והשני' הוא הנסתר והנלה פי' המשל והמליצה . ורבי יוכה פירשו על פניו והאלף נוספת : (יב) בהם , הוא הזהב הטוב : (יג) , בצנה , עכינו ענין קרירת ושרשו נבן ומכאנו הכפל בדברי חז"ל חס לתוך טוכן : ציר , עכין עלימות : (יד) נשיאים . הענכים להתרוממם נקראו כן : (טו) גרם , תרעם עגס

משלי כה

פֶּן־יִשְׁבַּעַךְ וְשִׁנְאֶךָ :

מִפִּיךָ וְחָרַב וְחָץ שָׁנוֹן

אִישׁ־עֵנָה בְּרַעְיוֹ עַד שֶׁקָּר :

שָׁן רָעָה וְרָגַל מוֹעֵדֶת

מִבְּטַח בּוֹגֵד בְּיוֹם צָרָה :

מִעֵדֶה־בְּגֵד בְּיוֹם קָרָה

חֶמְיִן עַל־נֶהָר

וְאִשׁ בַּשָּׂרִים עַל לְבַרְע :

אִם־רָעַב שִׁנְאֶךָ הֶאֱכִילָהוּ לֶחֶם

וְאִם־צָמָא הִשְׁקָהוּ מַיִם :

כי

ולענין מדרשו אל
תהי רגיל לחטוא
שוגג ולהביא תמיד
קטנות ואשמו לבית
ה' שנקרא ריע
לישראל דכתיב זה
דודי וזה ריעי (שם)
ה' : (יח) מפין
וחרב . שם כלי
מלחמה : (יט) שן
רועה . רכובה :
מועדת כמו (תילים
י"ח) ולא מעדו
קרבולי: מבטח בוגד .
מכזב ביום צרתו
כשן רכובה ומועדת:
(כ) מעדה בגד ביום
קרה בגד עדים בגד
מוכל כלי שהו' ראוי
להסירו מעליו לפי
שהוא בלוי

כדמתרגומין ויסר ויעדי . וזה פתרונו בגד בלוי הרי הוא ביום קרה . כחומן על
בתר : כתר . מין אדמה רכה כגון אדמה שלכו הנקרא קריד"ה והיו חיקקי' אותה ועושין
בלים ואם יכול בו חומן מחסמסו וכסא' : ואף שר בשירו' על לב רע . דומה לשניהם
ומה הוא שר בשירים זה המלמד תורה לתלמוד רשע אשר אין בלבו לקיימה :
(כא) אש רעב שוכאך במשמעו . ורבותיו פירשאו על יצר הרע . אש רעב הוא ואומר
לך להצביעו בעבירות משך את עמך לבית המדרש והאכילהו מלחמה של תורה וכן השקהו
מים מימיה של תורה :

באור

על רגליך , וית' לפ"ז (אחזי דיין פ"ט וע"טן חין דינכס נעגסטן הוי"ו , דחט חזיט ,
בטרעטי דינכס נעגסטן הוי"ו וע"טן) , אבל למען שמור את מליצת העברי ולבלתי
השקת מליצת האשכנזי השמטתי בתרגומי מלת רגליך , ותרגמתיו על האדם בכלל (אחזי
דיך וע"טן) . (יח) מפין , הוא כלי עשוי כמין פטיש והיה להם לקדמונינו לכלי מלחמה ,
ודמה את האיש העונה ברעהו עד שקר ח' ולכלי משחית כאלה . (יט) שן רעה , שרשו
רוע והוא פועל עומד וענינו השביר' אחר שנקרב שרשו הוא מתנועע וכרפה וכשטוחנים בו
את המאכל יכול . מערה , שרש מער והוא ענין השמטה , וכמוהם מבטח בוגד ,
הנשחת האיש הבוגד ביום צרה , כשיבוא רעהו לנקש ממנו למלאות הבטחתו . (כ) דעת
רוב המפרשים . (כ) מערה , הנה הכתוב הזה הוא קשה מאוד להולמו , לא כתיישב
דעת אחד מן המפרשים , והנה דאה תחלה , הקורא הנעים ! את אשר כתב המתרגם
הארמי , זה לשונו : דשקיל מרטוטא מן חבריה ביומיה דקרחה היך הווי דרמי חילא
על יחרא ומצורף ללכא כיבא היך סמא למנא ואיך מלטיחא בקיסא היכנא בריוחא
טהרה ליביה דגברא . וזה תרגומו בלשן אשכנזי (ווער זיינכס נעגסטן דחט גווחנד
חבניוואט חטן קחוטן טחגי , חזיט דעטן גלייך דער עטיק חוין חייני ווחונדי גייסט ,
חונד דעטן הערלן טאערן

- ער מעכטע דיינער איבערדריסיג ווערדן אונד
דיך האַסען .
- 18 וויא שטרייטהאַמער , דאָלך , אונד געשפיצטער
פֿייל ,
איזט דער מענש דער ווידער זיינען נעכטען
פֿאַלשער צייגע ווירד .
- 19 וויא לאָזער צאָהן אונד וואַנקענדר פֿום ,
איזט דיא צופֿערויכט אויף טרייאַלאָזן צור צייט
דער נאָהט .
- 20 צור פֿראַסצייט זיך ענטקליידען ,
אויף קריידע עסיג גיסן ,
אויף בעטריבטן לידער פֿאַרווינגען .
- 21 הונגרט דיינען פֿיינד רייכע איהם בראָד ;
דיהשטעט ער , לאַנגע איהם וואַסער ;

שאַררעסט

טאערן פֿרחורזאכט
וויא דיח אַקטטן חיינ
קלייד חונד דער
ווחורק דחט החוץ ,
זא נחגט טרויריקייט
חן דעם הערן
חיינט אונגט) . וכן
הוא בתרגום היוכי
לשבעים הזקנים , זולת
שהם השמיטו גם את
ראשית הכתוב ולא ת'
כלל מעדה בגד ביום
קרה . מכל זאת
נראה שהיו לקדמונינו
נוסחא' אחרות בכתוב'
הוא אשר לא מלאים
בעלי המסורה בכתוב'
שלפניה' . ויתכן להיו'
שהיה מעדה בגד

ביום קרה מוסב על הכתוב הקודם , כלומר הנוגד הרשע לא די שאין לבטוח עליו אלא
שהוא מוסיף רשעה על הרשעתו ומעדה בגד חבירו ביום שהוא צריך לו והוא יום קרה
והפסוק הזה מתחיל מדבור חובין על נחר , ונחר יוכל להיות פנע שנתרה העור ונראה
הנשר (חייני חסני וחונדי) כתרגומו יחרא . ולפ' הוא כתוב מלא משני חלקים דומים
כמו שהסופך חומן על פנע ומבקש להפחותו והוא מכאיב אותו , כן השר בשירים של
שמחה על לב רע , אשר יסב לשמחו והוא מכער אותו . ובתרגומו לא שנית מאומה
מלאן הכתוב ותרגמתיו ממש מלה במלה , כי כן דרכי תמיד בכתוב קשה המובן , ומי
שודע לפרשטאזות חן לו . ומדי דברי זכור אזכיר פירוש מה שמעתי מפי וידי החכם
המליץ ר' הירץ וויזל כ"י . אמר : מי שמעדה בגד ר"ל שמלביש את גופו בגדים חשובים
אשר חינם עשויים לפי ערך הקור , הוא משחית את גופו , מקורו ומביא עליו חלאים ,
ומי שמשחית חומן על נחר והוא מין עפר אשר מעורב מרב חלקי האור ובזמן שבה עליו החומן
נתך וכשאר עפר בלתי ראוי לשום דבר , כן מי ששר בשירי הלל ושבח על איש רע לבב , שעי'
החטופה הזאת הוא משחית את הלב הרע הזה לגמרי . והוא פירוש נכון מאד . וקרוב לזה
הביא החכם המאירי דעת מפרשים . ולפ' יהיה תרגום ושר בשירים על לב רע , (וועד
חיינ בעום הערן איט ז'ובלידכן ביינגט) . (כא) אם רעב , הערה להשמר מונדת
הנקימה

גרמא : (יו) פן תשבֿענו , ר"ל פן תשבע ממנו וכן פן ישבעך : הקד , בא בפתח
ולא במירק כי
הקיש נכונה קריאתה עם הפתח שלפניה ויקרה
פרוץ נפשם (תהלים מ"ט) לא יצר צַעֲדָךְ (משלי ג') שהין על המנהג צעירי
כמו אשב , ישב , ארד , וחדריהם רבים על זה הדרך ופן
בנתי העין הער , הפר בפתח : (יח) מפיץ ענין פוזר ואמרו כי הוא שם הפטיש
שיסוכן הסלע : ער שקר , שם , כמו עדות שקר : (יט) שן רועה , פועל צומד ,
ענין שבר : ורגל מועדה , כתב ראש"ע בשם ר' משה הכהן כי השורק מקוש חולס
והוא כמו פועלת מנבין הקל ויפה דקדק : ובטברל וכן רגל מועדת בינוני לכמה שאמר
מועדת או מועדת ומטי הספק בא עין מועדת במקום : (כ) מעדה בגד , מסיה ומעביר
הנגד ביום קרה תרגום אשר עבר בין הנזירים (בראשית ע"ו) דעלא בין פלגיא חליץ .
ביום קרה , שראו קרר ולולי הריש דגש כמו
חמה

22 **כִּי גַחְרִים אַתָּה הָתָה עַל־רֹאשׁוֹ**
וַיְהוֶה יִשְׁלֵם־לָךְ :
 23 **רוּחַ צָפוֹן תַּחֲוִלֵּל גַּשְׁמִים**
וּפָנִים נֹזְעִמִים לְשׁוֹן סָתֵר :
 24 **טוֹב שֶׁבַת עַל־פְּנֵת־גַּג**
מֵאִשֶׁת מְדוֹנִים וּבֵית חֶבֶר :
 25 **מַיִם קָרִים עַל־נֶפֶשׁ עֵיפָה**
וְשִׁמּוּעָה טוֹבָה מֵאֶרֶץ מִרְחָק :
 26 **מַעֵין נִרְפֵּשׁ וּמְקוֹר מְשֻׁחָת**
צְדִיק מִטּ לְפָנֵי־רָשָׁע :

(כב) כי גחלים הם לו שאתה חותה ושואב מן המדורה לתת על ראשי חותה כל שאיבת גחלים מתוך ההסק קרי חותה כדאמ' לחתו' אש מיקוד (ישעי' ל'): וה' ישלם לך שלימנו עמך שלא יתגבר עליך: (כג) רוח צפון תחולל גשם תוליד ותגדל את הגשם: ופני' נזעמי' תחולל ל' סתר לשון הרע גור' שיהו פני הקב"ה נזעמים וכן דמיון פתרון המקרא רוח צפון עשויה לחולל גשם ול' סתר עשו' לפנים נזעמי': (כד)

טוב שבת על פנת גג על סילוק השכינה נאמר: אשת מדוינים כנסת ישראל שהרשיעו את מעשיה והקניעו להקב"ה: ובית חבר בית שחברו לו לשכינ': (כה) על נפש עיפה עשויה להשיב נפש עיפה ושמועות טובות אף היא שזה להם וכן יעקב ותחי רוח יעקב אביהם (ראשית י"ה): (כו) מעין נרפש עכור נרגלים: צדיק מט לפני רשע כשהצדיק מט לפני הרשע וירא להוכיח על פניו דרכו שגאו הדבר כמעין נרפש ומקור נשחת: (כו) אכל

באור

הנקימה והכשירה, ולפעול טוב אפילו לשונאי' (כב) גחלים, אף שזעובה הזאת אשר תפעל בו צרה ויגון בזכרו כי עשה לך רעה ועתה תכביעהו בזאת, מכל מקום ישלם לך האלהים את פעולתך (כג) רוח צפון, הוא הרוח אשר הביא את המטר אל ירושלים כי היס מצפונה של ירושלים, וזמן שהשיב הרוח מגד צפון ידעו כי ימטיר, ואמר כמו שרוח הצפון יוליד את הגשם, כן יולד לשון סתר זמן שאלס רואה איש את רעהו בחברה מדבר לשון סתר, פנים נזעמים, כי יחשוב שהם מדברים עליו רעה או מתלוצצים עליו. ויכול גם להיות ההפך שהפנים נזעמים מולדים לשון סתר, זמן שגבי אדם רואים את רעהו וכפיו נזעמים יחמרו לבקש את הטעם, וילחצו יחד במועכותם (כד) טוב שבת, כבר פרשתי את הכתוב הזה לעיל (פרשה ד"א פסוק ט') (כה) מים, כמו שהוא מתולדת המים הקרים להשיב נפש עיפה בהחזיר את החוכ הטבעי הנדחק לחוץ ע"י התנועה, כן שמועה טובה הנאה מארץ מרחק תשיב את נפש צעליה, ואמר מארץ מרחק כחכם בעל נסיון היודע תכונת הנפש והתפעלותיה בהווים וספורים. פי כל עוד שירחק מקום הווייתו, כן יתגדלו ויתראו הספורים והנשורות טובים ונאים (כו) מעין, כן יקרא כלשון עבר מקום תולדות המים ומקומם על

- 22 שאררעסט דוא אויך דאדורך גלוט איבער ויין הויפט , זא פֿערגילט דער עוויגע דאָך דיינע טהאַט .
- 23 דער מיטטערנעכטליכע ווינד ברינגט רעגן , היימליכעם פֿליסטערן בעטריכטעם געזיכט .
- 24 בעסר אויף איינעם דאָכווינקל וואָהנען , אַלס אין איינעם פֿעסטן דרויע ביים צאָנקויכטיגן ווייבע .
- 25 וואָס פֿרישעם וואָסר דעם ערמידעטן קערפֿער , דאָז איזט פֿראָהע נאַכריכט אויס פֿערנער געגענד .
- 26 איינער שלאָממיכטען קוועללע אונד פֿערדאָרבנעם אורשפרונג , גלייכט דער פֿראָממע דער פֿאַר איינעם פֿרעפֿלער זיך שמיגען מוז .

האַניג

מכלל יופי

חמה, וח'ל זכרו הלשון הזה שלם נכפלו מיה קרירי . חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירי ליה : (כב) חחה , ענין לקימה : (כג) החולל גשם , ענין יצירה גשרחול . זהירקס פי' גשר חלל ענין מניעה מענין חלילה לך שהוא ענין מניעה : גועמים , ענין זעף וכעס : (כה) קרים גרשו קרר ולולי הריש הי' דגש נפלים חברים וההכרח לזה צמלת קרה הכוכר למעלה : ושמועה טובה , ויו זו להשוות הדברים , וכמו ויו זו דנים בזה הספר : (כו) גרפשו , כתב בשין וענינו הרעיוסה וההדרכה : עיר (כח)

פירוש מן המדפים על (פסוק כ"ו) מעין גרפשו וגו' .

הכניעה בעצם וראשונה ראוי' היא לאדון הכל הנורא ית' ואח"ז נגד מה שנתחייבנו מנד התורה ומנד דת אנושית , אמנם זולת זה נגד בני אדם היא לדאבון ומפח נפש , אבל יש חילוק בדבר , באופן שאם הכניעה היא מול אדם יקר ואיש הגון , אז יש עוד תקוה שאסריתו ישגה , כאשר באמת המציאות תעיד על ענין זה , בכמה בני אדם שהגיעו למעלה אחר הכניעה לאדם נכבד ויקר רוח , משא"כ בכניעה נגד אדם שאינו הגון . כי באופן זה אבדה תקות המכניע , ומדמה המלך החכם ענין הרע הזה למעין גרפשו ומקור מושחת , הנה המעין כאירע בו השחתה מה , ע"י סיבה , מ"ו נמנח תקנה לו כל עוד שהמקור אשר הוא כובע משם נשאר בתקפו , משא"כ אם גם מקורו יבש , אזי תקות המעין אבדה לנכח , ובכניעה זאת דימה המלך החכם את הכניעה נגד בני אדם למעין כרפס , ואת הרשע למקור מושחת באופן שאם נדיק מט לפני רשע , אזי תקותו נכונה ח"ו וכנ"ל . הנה המלך החכם מלמד לאדם דעת שלא יכניע א"ע נגד אדם שאינו הגון , מסכים עם דברי חז"ל כל המתקיף לרשע וכו' :

27 אכל רבש הרבות לא טוב

27 (כו) אכל דבש

לאכול דבש יותר

מדאי רמו הדבר

לדורש במעשה

מרכבה ובמעשה

בראשית לגלות

לרבים ועמי הארץ

מלגלים על הדברי

ושאלים מה למעלה

מה למטה : וחקר

כבודם כבוד, והיכן

I חקר ראוי להיות

בדברי חכמים אשר

כבוד' כבוד בנזירות'

יש לשאול מה טעם

2 נזרו כד' ולמה סינו

בכל נזירה וגזירה :

וחקר כבודם כבוד :

28 עיר פרוצה אין חומה

28 עיר פרוצה אין חומה

איש אשר אין מעצור לרוחו :

כו

1 כשלא יבקיצ ובמטר בקציר

1 כשלא יבקיצ ובמטר בקציר

2 בן לא נאווה לכסיל כבוד :

2 בן לא נאווה לכסיל כבוד :

כצפור לנוד בדרור לעוף

2 כצפור לנוד בדרור לעוף

3 בן קללת חנם לא תבא : לו קרי

3 כשלא יבקיצ ובמטר בקציר

שוט רסוס מתג לחמור

3 שוט רסוס מתג לחמור

ושבט לגו בסילים :

3 ושבט לגו בסילים :

אל

כדאמר הל' והקיצ לאכול הנערים , (שמואל ב' ע"ז) : (ב) בפור לטוד . שהוא נד וכדכור . שהוא חור לקנו כן קללת חנם לא תבא אל בני אדם . ומוי יודע אם לא נשמטה הוא עוף . הכקרא (הונדל"ע בלע"ז) ונקרא דרור שדרה בבית כנעדה : (ג) שוט לסוס הוא עשוי ואף שנט נכון לגו בסילים יסורין מוכנים לרשע : (ד) אל

באור

דברים טובים , לזולתו . (כו) אכול , טרם אכל לבאור הכתוב הזה אשקיף תחלה על דקדוקו , וזה לבאר את הכנוי במלת כבודם אשר אין לו נוסח במקרא הזה . ואין ספק אכלי שהוא מוסב על כל אדם בכלל כלומר כבודם של בני אדם . ומוי יודע אם לא נשמטה א' אחת באמצע ועי"ז נשחתה הכונה , והיה כתוב לפניו וחקר כבוד אדם כבוד , ונשגיאה בפלה האל"ף ונעשה כבודם מן כבוד - אדם , כילפי הדרך הזה יתבאר הענין היטב . דמה את הכבוד אשר בו יכבד איש את רישיהו לאכילת הדבש ; כי כמו שהדבש נענמו הוא מאכל מתוק וטוב , וככל זאת בהרבות אכילתו יתקן לרעה ויבא לי את הגוף , כן הכבוד לאדם בזמן שירבה אותו וזולתו יה' לשמחה . והנה המאמר הזה נוסחה מיתר מאמרי הספר באיכות סדורו , כי חלקו הראשון שולל , וחלקו השני מחייב את הסוכו והוא בשתי עמודים עומדים חזקים אשר ישלים גם האשכ"ל את תוך הננין ; וכך סדורו במלואו :

אכול רבש הרבות לא טוב

וחקר אכלו טוב

הרבות כבוד אדם לא כבוד

וחקר כבודם כבוד

27

28

1

2

3

זה ואי (כו) פר ינו לת

כו

הע ולכ כי וכן אש דע בו

כו

קל שט הד

- 27 האניג צו פיל גענאסן בעקעמט ניכט גוט , דעם מענשען רוהם איינע גרענצע זעטצען איזט וואהרער רוהם .
- 28 דער מענש דער ויינע געדאנקן ניכט אין זיך האלטען קאן , גלייכט אוינער אָפֿען מוואַערלאָזן שטאַרט .

כו

- 1 וויא שניע דעם זאממער , רעגן דער אָרנטצייט , פֿראַמט דעם טהאַרן עהרענבעצייגונג .
- 2 אונשטעט וויא דער שפּערלינג , וויא דער שוואַלבע פֿלוג , זאָ אונפֿערדיהנטער פֿלוג , ער האַפֿטעט ניכט .
- 3 דיא פייטשע פֿירם פֿפּערד , דער שטאַבל פֿיר עזעל , אונד דיא רוטהע פֿיר טהאַרן ריקען .

ומלת וחקר וחקר פירושו מקום הפסק המדה או המספר (דחט זין דין גרענלי , דחט ענדי) , כמו שיקראו הדברים אשר אין להם תכלית וקצב אין חקר , מי חכס ולא יתבונן פה מתק המליצה , שלא רנה החכס לומר שרבו הכבוד הוא חרפה , כי הוא דבר לא יסגול החיות הכללי , כי הכל לפי ערך המכב' והמכוב' והכבו' ולא היה יכול לומר והרבות כבודם וכו' , ולכן הניג את המאמר בלשון נח קצר ונקי כאשר הוא לפנינו , ולדעת חכס אחד

שהו חקר בלשון ערבי הוא הנות הדבר ומשבו לאין (פֿערזחֿטונג) . ואמר שחקר הכבוד לבדתי רדוף אחריו הוא הכבוד האמת . והוא באמת דעה נכונה . (כח) עיר , דמה את האיש אשר אין בו כח לעבור את מחשבותיו ואת דבריו בלבו לעיר פרוכה אין חומה , אין מעצר ליוצאיה ובוטאיה . ולפי מה שפרשתי את הכתוב הקודם יבוא הכתוב הזה על מקומו הנכון פה , כלומר שאיש כסיל כזה לא ידע לתת חקר לתהלת רעיהו . ואמת הדבר ע"פ הכסיון כי לפעמים יהלל אדם את רעיהו יתר מכדי ערכו מאהבת הדבור והשיסה .

כו (א) בשלג , דבר שלא ימות לפי הדרך הטבעי , וגם יזיק לבריאה ולברואים , כן הכבוד לאיש כסיל אשר איכנו ראוי לו , וגם יזיק בו את זולתו . (ב) בצפור , הערה להמון העם הירא מפני הקללה , ואמר ש כמו שהיא מתולדות הנפור לטוד ולבלתי יעמוד במקום אחד זמן רב , ומתולדות הדרור שלא לתפוס דירה במקום מיוחד , כי אם יעוף ממקום אל מקום , כן קללת חכס לא תתקיים באיש המקולל , ולא תבא . וכך הוא תרגום הכתוב לפי דעת הראב"ע . אשר אמר , וטעם שמות העופות והבהמות אשר פראו הראשונים הם כחלומות בלי פתרון . ורש"י והרלב"ג ז"ל יפה פירשו בו לפי דעתם אף שאינם מכוונים כל כך בלשון הכתוב עיי"ש . (ג) שוט , הוא הכלי להדריך בו את הסוס , ומתג , הוא מקל עשוי כמין עוקן למטה ותוחבין בו את החמור בלחיו למען

(כח) עיר פרוצה , תחמר הכף כעיר פרוכה :

כו (א) לא נאווה , ענין יופי וכו' . (ב) בררור , שם עוף טמא ולפיכך נקרא דרוו לפי שהיא מוקנת בנתיים מבלי פחד כאלו היא חפזית מבני אדם שלא ילכדוה . קללה , כאשר נכתבו בתיבה שתי אותיות הדומות , פעמים יבארו שתייהן , אף על פי שתקדם להן תנועה קטנה אבל ישימו מאריך עם התנועה קטנה ובאות הראשונה מן הדומות הוא לפתח : (ג) שוט , ענינו כענין שוט : מחג , הוא דרבן הברזל התחוב בקנה העץ שדוקרים בו החמור למהרו :

משלי כו

אֶל-תֵּעַן כֶּסֶל כְּאֹלֶתוֹ

פֶּן-תִּשְׁוֶה-לוֹ גַם-אֶתָּה :

עֵנָה כֶּסֶל כְּאֹלֶתוֹ

פֶּן-יִהְיֶה חָכֶם בְּעֵינָיו :

מְקַצֶּה רַגְלִים חָמוֹס שִׁתָּה

שֶׁרַח דְּבָרִים בְּיַד-כֶּסֶל :

דְּלִי שֻׁקִים מִפֶּסֶח

וּמִשָּׁל בְּפִי כֶּסֶלִים :

בְּצָרוֹר יֶאֱבֵן בְּמִרְגְּמָה

כִּי-נֹתֵן לְכֶסֶל כְּבוֹד :

חֹתַעַלָּה בְּיַד-שְׂכֹר

וּמִשָּׁל בְּפִי כֶּסֶלִים :

דב

4 (ד) אל תען כסיל .

בדברי רוב ומנה סן תשוה לו: (ה) ענה כסיל . הנא להסיתך לעבודות כוכבים ומולות והודע לו אולתו: פן יהי חכם צעיקו . וטעם שני פסוקים אלו מפורש בתוכס"א חען בדבר שתאו' לואס תענהו' ענה כסיל בדב' שאס לא תענהו יהי' חכם צעיקו: (ו) מקצה רגלי' חמוס שותהימי שאלח דברים ביד כסיל הוא מקצה רגלים שלוקי' הרב' לחזור ולשלוח לתקן מה שצו' הראשון אשר שלחו בתחילה וזוהי חמס שצבירו זועף עליו על שליחו' כסיל: (ז) דליו שוקים מפסח . גבהו

5

6

7

8

9

כמו (ישעיה ל"ח) דליו עיני . הזקוקים של כל אדם נראין לשפס גבוהים ממנו . ודבר זה משל בפיו כסיל האומר אותו על לימוד החכמה איך אנו באים ללימוד החכמה כפלאה וגבוהה היא ממנו . המשל אומר דליו שוקים מפסח: (ח) במרגמה . כורכדול"א בלע"ז . שאבן שגוררין בו לא להתקיים היא שם שעומד להור' כך הנותן לכסיל כבוד אינו של קיימא . רז"ל דרשו על המלמד תורה לתלמיד שאינו הגון שהוא כזורק אבן למרקוליס: (ט) חוס עלה ביד שכור . כחוס שהוא כדבק ביד שכור כן המשל האומר למטה

באור

למען הוליכו , ושבת עשוי לגן כסילים להעניסם על אולתם . (ד) אל חען , הויכות ומשא ומתן בדברים כקרא בגאון עברי מענה , ואמר , שיסמר האדם מענות לכסיל בדרך אולתו , וכי יסוה לו גם הוא . וגם תפול האזהרה הזאת שלא לענות לו בדברי חף וסימה , אם הוא באולתו יכעיס את זולתו , כי הנא לכלל כעס נא לכלל שעות ויסוה לו . (ה) ענה , אמנם מדרך החכמה לענות את הכסיל כפי אולתו ר"ל כפי כח השגתו , למען הירות לו את כסלותו , כי אם תשתוק כל עת ותניחנהו לדבר את כל אשר ירצה סופו להיות חכם צעיקו , ואין לך פגע רע גדול מאיס חכם צעיקו . (ו) מקצה , שרשו קצה שהוא כריתה וחתוך וקליפת הכס , וממנה שרשים הקרובים אליו קצץ וקוץ , שהמה הקן והשנתת הדבר (דחם ענדע , דחם חווי"ה הערען) וכדומה , וגם התיעוב מהרבות הדבר (חיבערדריטיג , זיין , זחטט זיין) כמו ונפשו קנה בלחם הקלקל . ופירוש הכתוב הזה לפי פשוטו . שולח דברים ביד כסיל , מי שעושה את הכסיל שליח

- 4 אונטערהאלטע ריך ניכט מיט דעם טהאָרן נאָך זיינער אַלבערנען ווייזע , דואַ מעכטעסט איהם זאָגסט גלייך ווערדען .
- 5 בעשיידע דען טהאָרן וויא זיינע דומהייט עם פֿערדיהנט , דאָס ער זיך ניכט ווייזע דינקט .
- 6 ווער נאָרדען צו געשעפֿטסטערעגער ברויכט , ערמידעט נור פֿיסע , פֿערשלוקט נור ערגערנים .
- 7 דער לערנט פֿאָן איינעם לאַהמן טאַנצן , ווער גלייכניס־רעדע אויס דעם טהאָרן מונד לערנן ווילל .
- 8 איינעם טהאָרן עהרע בעצייגען , הייסט איינן דיאַמאַנטן אין אייגען שטיינהויפֿען ווערפֿען .
- 9 וויא דאָרנשטרויך אין דעם טרונקנען האַנד , זאָ דיא גלייכניס־רעדע אין דעם טהאָרן מונד .

שליט לדבריו אין לו תועלת כי אם שהיא מתיש רגלים ר"ל רגלי השליט , לפי שלא יפעול לו כלום בשליחותו , ואדרבה הוא יחזיק את השליטו והשולח שוחה חמם , רוגז ודאבון נפש , ואולי לקח את התא' חמם שוח' מן הדורכי' בעבנים , כאלו הביא אדם את חמם (שהוא צוסר הגפן אשר נפל קודם שנתבשל) אל הגת , והדריכו בכל כח ועוז וככל זאת לא יהיה לו לשתות כי אם חמם , שאין לו תועלת בפעולה זו כי אם

קנות את הרגלים הדורכים . כן נראה לי לפרש את אחרי העיון , כי מנאפי כל המפרשים והמבארים הלכו דרך רחוקה , והיותר קרוב אל הפשוט בחרתי . (ז) דליו , הכוין משרש דלה , ונא היו"ד במקום ה' השרשית בדרך זע . וטעם דלות השוקים , רוממות השוקים (דחם טפרינגען , דחם טחנלען) ואמר אם תלמוד הרקוד כראוי מאיש פסח , תלמוד גס את המשל מפי הכסילים . וקרוב לתרגומי תרגום הארמי , אין חיתול הלכאחא לחגירא חקבל מלחא מן פומיה דסבלא . ותרגומי יותר מכוון בלשון הכתוב שלפנינו . והמפרשים פירשו בו איש כפי דרכו , והמשכיל יבאר את הכוון . (ח) בצרור , רבים מהמפרשים לא ידעו לכוון את הכתוב הזה כראוי , ולכן פירשו קצתם מרגמה מלשון ארגמן בגד קאוב ותכשיט , ואמרו שהוא כמו איש צרור אבן גדולה מאבני האדמה תוך בגד נאה מעשה קאוב , כן כותן לכסיל כבוד . ולדעתי לא יהי' המשל דומה לנמשל , כי לפ' יהיה כסיל העומד מול מרגמה , וכבוד מול אבן , מתנגדות . ולכן בחרתי לתרגם אבן כמו אבן יקרה ויאות לעמוד מול כבוד , וכמו שישתת האבן טוב ויהי' לאין בהרקי תוך מרגמה , כן יהיה הכבוד נשחת ואובד בהכנתו לכסיל . ואל תפנה לדברי הראב"ע באמרו איכנה ראוייה יקרה בעבור שאיכנה מתוארת ציורק , כי הלא מלאנו טורים אבן , מלאת אבן וכיוהם בלי תואר היקר , ובכל זאת המה אבנים טובות . ובמקום שפרש הענין ראוי לכותב לסתום , כי המשכיל יבין הכוונה . (ט) חוח החוס הוא בלתי מסוכן בזמן שהוא

(ד) פן חשוה לו , כלומר תהי' כמוהו בשוויו וערכו , ופירושי אל תען כסיל כאולתו כאשר יקללך ויחרפך בדברי ריב , פן תשוה אליו , אבל ענה כסיל בדברי חכמה כנגד אולתו והודיעהו סבלותו , פן יהי' חכם בעיניו : (ו) מקצה , ענין כריתה וחתך ופירושו כורת רגלים וממס אותה מי שזולת הכסיל כאלו רגליו כרותות ולא יוכל ללכת עד שיטרך לשלוח הכסיל שאין לו תועלת בו : (ז) דליו , גבהו , כן כתבו ר' יהודא עם העובדים בבנין הקל ואולי מלאו קמץ ומלאוהו פתח הדליית , וכ"כ ר' יעקב בר' אליעזר , וא"כ הוא ציווי שלם מהדגוש ברפיון הלמד , ומשפטו להדגש , ופירושו

10
11
12
13

10 רב מחולל כל
 ושכר כסיל ושכר עבדים :
 11 ככלב שב על קאו
 כסיל שונה באולתו :
 12 ראית איש חכם בעיניו
 תקוה לכסיל ממנו :
 13 אמר עצל שחל בדרך
 יארי בין הרחבות :

למטה נדבק צפי הכסיל להיות לה לחיות ולקוף מכאיבה ומה המשל (י) רב מחולל כל הקב"ה צרא את הכל חן את הכל ככסיל כחכם אין אנו נרויין לשום חכמה וזוכר כסיל לא כנ"ו שלא ישכור אלא פועלי בקיאים ולא ישכור אלא העוסקים במלאכה אבל הקב"ה מחולל כל וזוכר הכסילים וזוכר עובדי דרכים הנטלני מכל

הרלת

מלאכה ומדרש אגד וזוכר כסיל מלשון וישכר מעיינות תהו (ראשית ס) ולשון עושי שכר (ישעיה י"ט) הקב"ה שוכר מול כסיל המשמר בימות החמה מתשרי ואילך ומאז הוא שוכר וסוגר כל עובדי הים מליך בועד הפסח ובדברי ר' משה ראיתי רב מחולל כל עשיר יש לו פעולות הרבה ואם שוכר כסיל במלאכתו הנה הוא כשוכ' כל עובדי דרך שראין בקלקול המלאכה להורו' אף יתקן ואף יש לו לפעול ודבר רק הוא ואינו ענין כאן :

מכלל יופי

ופירושו הרימו שוקים מפסח כי מה יועילו לו, וכן הוא המשל צפי כסילים : (ה) במרגמה, קנונה אבנים ביחד ופי' אבן, אבן עונה והריק"ס כתב במרגמה כמו ארגמן ופירושו כרור אבן מאבני הסופות בגד ארגמן כן הנותן לכסיל כבוד : (ט) חוח, הקוף הנוקב נקרא כן : (י) מחולל כל, ענין יצירה ופירושו הפסוק אמר, הקב"ה שהוא רב ואדון על הכל, מחולל כל העולם, לפיכך זן אותם כלם כאחד, וזה שאמר וזוכר כסיל וזוכר עובדים, כלומר הכסילים והעובדים על מצותיו זן אותם כמו החכמים והצדיקים, ואמר בו לשון שכר כי הוא יתנך זן ומפרנס אותו כאלו הוא חייב לזוגם כאדם שקייב לתת שכרו לשכיר : וזוכר כסיל, ענין שכר, ובשרשו שלשה פירושים אחרים :

* ובפרש ש כ ר פירש הפסוק כתב ר"י בן הרב והנדול נעם הוא מחולל הכל ומושל גם ונותן שכר לכסיל ומכריחו ביגודותיו וכן שוכר עובדיו והם הסרעני וכמוהו מדוע אתה עובר את מצות המלך ורמ"ק פי' בנה, והוא דבק בפסוק שעליו חות עלה ביד שכור ומשל כפי כסילים, ופי' רב כמו הרבה, וכן הפי' הכסיל הממשל משלים רבים מחולל כל אדם כחוח ביד שכור ומי ששוכר הכסיל בעבור משליו ונותן שם לעובדים והם הסרענים עובדי המלכות שאין יכולת בו להכריחם אחר הוא בלומר זה כוונת : והנאון רבינו סעדי פי' אותו כן דבק נעם הפסוק שהקדים חות עלה ביד שכור וגו' . הודיענו בזה כי הכסיל כשתבוא לידו מלת החבמה הוא מתחולל בה ומתקן אותה ולא יביכה כמו השכור אשר בידו חות ויגיהו בלפרכיו ובהן אצבעותיו ולא ירגיש ובכל זאת ירע עיניו במלה היחל ללמוד אותה למי שלא ידעם ויכתיב בה לבן אדם וזהו רב מחולל כל, כי יכתיב בה לבנות בני אדם ויסגור פיו מלמד אותה לכסיל ולעובדיו דרך אשר ישאלוהו, ופירושו שוכר מן כי יסכר פי' דוברי שקר . ויש מפרשים רב ענין ריב כמו הוי רב את יולדו והטעם האיש הרב ובעל מחלוקת מחולל ומשחית את הכל אף הוא שוכר ומטיב לכסיל ולעובדיו עבדים כדי שימתכרו עשו :

- 10 דיא פֿאַרנעהמן פֿרדערבן אַללעם ,
וויא בעזאָלדען דען נאַררען אונד בעגינסטיגן
לאַנדשטרייכער .
- 11 וויא דער הונד געפֿאַללען אָן ווינעם אויסוואַרף
צייגט ;
וואַ דער טהאַר אָן ווינעם פֿעהלער ,
ער ווידערהאַהלט איהן אָפֿט .
- 12 האַסט דוא דען בעמערקט דער זיך זעלבסט
ווייזע דינקט ,
וואַהרליך דער טהאַר האַט בעסרע אויסזוכטען
אַלס ער .

בד אדם כעור ומיושב,
כי ישמור מהכות בו
את זולתו ואם יכה בו
ידע להכיעו באופן שלא
יזיק, אמנם בשיעלה
בד שכור יזיק בו את כל
פוגעו, והמשל אשר
דומה מאד לחזק על
דבר עוקבו ומדודו לרד'
בלב האדם, ואם
הוא בפה חכם היודע
לשמרו ולשמע בו כראוי
הוא נעים וטוב, אבל
בפי כסיל יזיק את
רעיבו ויחריפו
ויהי לרעה. וידידי
המליך ר' הירץ ויוזל
כ"י, פירשו כך: החזק
הוא המסוכ' אשר תפר'
בה השאנה והוא כנרא'

- 13 דער פֿוילע שפּריכט : אויף דער לאַנדשטראַסע
איזט איין לעאַפּאַרד ,
אין דען גאַסען הערלט איין רעווע זיך אויף .
וויא

לשמירתה, והנה השכור פשיטתה ללקוח שושנים יעלה בידו החזק תחתה ויעקוץ ידו, כן
המשל אשר הוא כשואנה וחזק יחד מפאת המוסר והתוכחה האחרים בה, אמנם הכסיל
יעלה בידו החזק ולא ישיג השואנה. כי לא ידע לקחת ממנה לקח טוב. ואם כנים דבריו
וכעיימים מאד, בכל זאת הלכתי אני לדרכי הקרוב יותר אל הפשוט. (י) רב, זה האחד
מן הכתובים הקשים מאד, רבו בו דעות המפרשים והמזארים אשר ימצאם הקורא במקומ'
זאנכי הלכתי לדרכי דרך הפשוט בלתי חדש בו דבר. ולדעתי כוון בו החכם, אחרי אשר
דבר מקרפת הכסיל, והזהיר שלא לתת לו כבוד, לאמר, את אשר חזו עיניו בדרך
הכסיון, ועיניו רואות גם היום, סנת הרבות הכסילים בחברת האדם ונאותם באולתם,
וזה כי יש עשירים אשר טחופיניהם מראות בחכמה, והם מהבלים כל ימיהם, רודפים
אחרי הכבוד והמנופה ומגדלים בנתיהם ריקים ופחזים, אשר לא ישימם הנבון עם כלבי
באנו, למען יהי להם למכבדים מחליקי לשון וכדומה לזה. ועל זה אמר החכם. רב הוא
העשיר אשר יבקש להיות גדול ומכובד. מחולל כל, הוא כמו יחולל אילות (חויף
רעגן, עאפזר ברינגען) וגם הוא מלשון חלול וחולי כדעת קצת המפרשים וכל הכוונות
האלה מכוונים בתרגומי, והוא שובר כותן שכר לכסיל על דבר אולתו ושובר עוברים,
עוברים ושנים אנשים ריקים ופחזים. ומנאתי שכוון גם המעתיק הצרפתי אל הפירוש
הזה. (יא) כבלב, מתולדת הכלב לשוב על קיאו ולהדיו, כאלו ימצא תענוג בקיאו,
וכן תולדות הכסיל לשנות את אולתו פעמים רבים, כי יתענג גם. (יב) ראיח, הערה
כסיונית אחרי שדבר מרעת הכסיל, אמר שכל זאת יש לו תקוה להיטיב את מעשהו מן
החש החכם בעיניו, כי לאיש כזה אין לו תקוה כלל, כי לא ישמע לקח ולא יקח מוסר
מוולתו. ע' כדבר החכם על אודות הכסיל. ומעתה אל העכל ישים פעמי. (יג) אמר,

(יא) על קאו, בנרי: שונה, ר"ל פעם אחר פעם כמה פעמים: (יד) על צורה, הוא
רגל הדלת שתסוב הדלת עליו ואינו החקק שבמפתח שכנסה בו רגל הדלת והראוי שתי
יות ותרגומו תרתי' בירון, ומ"ש תסוב על בידה שדומה שדבר אחר הוא הכיר זולתי הדלת
כן הוא כי יש שאין עושין הכיר עגוף הדלת
אלא

14 הִדְלֵת תִּסּוּב עַל-צִירָהּ וְעֵצֶל עַל-מִטָּהּ :
 15 טָמֵן עֵצֶל יָדוֹ בְּצִלְהָתָהּ נִלְאָה לְהִשְׁבִּיבָה אֶל-פִּיּוֹ :
 16 חָכֵם עֵצֶל בְּעֵינָיו מִשְׁבַּעַה מִשִּׁיבֵי טָעַם :
 17 מִחֲזִיק בְּאַזְנוֹי-כָּלֵב עֵבֶר מִתְעַבֵּר עַל-רִיב לֹא-לוֹ :
 18 כְּמִתְלַהֵלֶה הַיָּרֵה זִקִּים חֲצִים וּמֹרֵת :
 19 כֵּן-אִישׁ רָמָה אֶת-רַעְהוֹ וְאָמַר הֲלֹא-מִשְׁחָק אָנִי :
 20 בְּאִפְסֵי עֵצִים תִּכְבֶּה-אֵשׁ וּבְאֵין גִּרְגָן יִשְׁתַּק מְדוֹן :
 21 פָּחַם לְגַחְלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מְדוֹנִים לְהַרְחֵר-רִיב :

(טו) צלחת צורה
 קמה כהן ידו מפני
 הקור: (טז) משיבי
 טעם חכמים: (יז)
 מחזיק באזני כלב
 העובר להתעבר על
 ריב לא לוהרי כאחוז
 באזני כלב הגור'
 שישכנו על חכם :
 (יח) כמתלהלה
 כמתניגע לירו' זיקים
 של אש כמו ובזיקות
 בערת' (שם כ'), מל'
 זיקוקי' דבור'. ד"א
 זיקין . פרוכזילא"ג
 מל' חכמי קלע(זכרי'
 ט) . וכן בגמ' זיקתא
 פסוק לן . ויורה
 סינים ומות: (יט) כן
 איש רמה . מפתה
 ומסית את חבירו
 מדרכי חיים לדרכי
 מות כשחבירו מרגיש
 שהוא מתעה . אומר
 מחקק אני : (ך)
 באפס ענים . כלומר
 שני דברים אלו שוין
 כשם שבאפס ענים
 תכבה אש כך באין
 גרגן של לשון הרע
 המסכסך בעלי ריב
 ישתוק מדון :
 (כא) פחם לגחלים
 וענים לאש . פחם של אש עשוי
 להנעיר גחלים עמומות וענים עשויין להסיק אש .
 ואיש מדון לחרר ריב :

* מדינים קרי
 דברי
 (כב) כמתלהמים

מכלל יופי

אלא נוקבין דלת וקובעים בו העץ או הברזל להכניסו בחק המפתח כדי שיסוב וכן אמרו
 במשנ' מחזירין ביר התחתון במקדש אבל לא במדינה והעליון כאן וכאן אסור: (טז) טעם,
 ענינו העצה והראוי' בעין הלב ותוכן הדבר: (יז) מתעבר, ענינו הקנף והחרון:
 (יח) כמתלהלה, ארשו להכונן כפל הפא ענינו כמתנגע, והגמון רב סעדי' פירשו
 ענין לאות באדם הכלאה ומראה ענינו כאלו לא ידע ענה לעשות: זקים, נכונות האש כן
 פירש בשרש זיק, ובשרש זקק כתב פירשו להכות אש כדברי חז"ל והא כפקין זקוקין דבור'
 משמוי' דרכי: (כ) באפס ענים, בלא ענים: (כא) לחרר ריב, כלומר להדליק הריב
 ולהנעירו ארשו חרר וכפלה בו הפא והוא מקור מן הדגוש ופתח הסי' ת האזרונה מקום
 כרי:

14 ויא דיא טהורע אום דען אַנגל ויך דרעהט ,
זאָ דרעהט דער פֿוילע אויף דעם בעטטע
ויך הערום .

15 האָט דער פֿוילע ערשט דיא האַנד אין דיא
טאַשע געשטעקט ,
זאָ מאַכט'ס איהם מיהע זיא נאָך דעם מונדע
צו ברינגען .

16 דער פֿוילע דינקט זיך קליגער ,
אַלס זיכען דער פֿאַרציגליכסטן וויזען .

17 ווער אים פֿאַרבייאגעהן זיך אין פֿרעמדע הענדעל
מענגעט ,
גלייכט דעם , דער איינען הונד אין דיא
אַהרען גרייפֿט .

18 וויא איינער דער צום צייטפֿערטרייב , פֿלאַממע ,
פֿפֿייל אונד געשאַם אום זיך ווירפֿט ;

19 זאָ איזט דער וועלכער זיינן נעכסטען
הינטערגעהט ,
אונד זאַגט : איך שערצע יאָ נור .

20 וואָ האַלץ מאַנגעלט פֿערלישט דיא גלוט ;
וואָ קיין אויפֿהעצער איזט , ווירד דער צווייט
זיך שטיללען .

21 וואָס קאַהלען צור גלוט , וואָס האַלץ צור פֿלאַממע ;
דאַז איזט צאַנקזיכטיגער מאַן , שטרייט אָן צו
פֿאַכען .

כבר פירשתי לעיל .
(יד) הדלת , כאשר
תשוב הדלת בהפתחה
תמיד על צירה , ולא
תזוע ממקומה , כן יסוב
העבֿל תמיד על
מטתו מפנה אל פנה
ולא יקו' לבקש מחייתו .
(טו) טמן , כבר
פירשתי לעיל . (טז)
חכם , העבֿל ציינו
לעשות דבר לתועלתו
ולקיומו , ידע להשיב
לעצמו טעמים על
עצמותו למען הנדיקה
יותר מחכמים רבים
אשר יערכו את כל
מעשיה' לפי שקול דעת'
מוסדים על פנות
החכמה ויודעים להשיב
טע' חכמ' על מעשיה'
וכבר ידעת שש
המספר שצעה הוא רק
דרך גומא בעלמא .
לדעת החכם המאירי
כוון צוה על השדים
היוענים . היוענים
ראשונה במלכות לפי
מנהג מלכי ארצו' הקד'
כאשר מצאנו באחזרוש
ויהי' לפ' תרגומו (ויוז
דיו זיבען ערטטען
זיניטטער) .

(יז) מחזיק , הנה האיש העובר את דרכו ורואה אנשים נשים וכנסים צריכים
אשר לא לו , הוא כמשל לאיש המחזיק באזני כלב , וכשהוא נושך הרי הוא מתחייב בכפשו .
ותמה אנו מאוד על המבארים מחכמו העמים אשר נקל בעיניהם לשנות הפסקת נגיני
הטעמים כפי אשר יטב בעיניהם , מדוע לא העתיקו פה את המפסיק אשר תחת מלת
כלב להניחו תחת מלת עובר , כי לפי היותר פשוט יודק להיות עובר תאך לכלב , ויהי'
פי' הכתוב , מתעבר על ריב לא לו , הוא דומה למחזיק באזני כלב עובר , אשר לא יזיק
לו כלום והוא מסיתו להזיק לו בהחזיקו באזניו . (יח) כמתלהלה , שרשו להה ולדעת
ר' סעדיה הוא ענין לאות כאדם הנלאה ולא ידע מה לעשות , ולמען עשות דבר יורה
דברים המזיקים . (יט) כן , האיש אשר ירמה את ריעיהו ויאמר הלא משחק אני , שלא
עשה זאת כי אם לשחק . (כ) באפס , אם אפסו הענים יכנה האש מעצמו , כן במקום
שאין שם כרגן הרודף את הריב ומחזרו , ישחק מדון . כי בצטול הסנה ישנות המסוכב .
(כא) פחם , כמו שצריכים לפחם למען עשות גחלים , וענים לעשות אש , כן צריכים
לאיש מדכים לחזק ריב . כי אם יש אחד מן המרובים אוהב שלום , או שלא יהיה בעצתם
איש

22
23
24
25
26
27
28
אל
כס
שנ
כס
כור
הול
לפ
על
אוי
לו
כג
עכ
תק
ככ

22 דְּבַרֵי נִרְגָן כְּמַתְּלֵה־מַיִם
וְהֵם יִרְדּוּ חֲדָרֵי-בֵטֶן :

23 כֶּסֶף סִיגִים מִצִּיָּה עַל-חֲרֹשׁ
שִׁפְתַיִם דִּלְקִים וְלִב־רָע :

24 בְּשִׁפְתּוֹ יִנְכַר שׁוֹנֵא
וּבִקְרָבוֹ יִשִּׁית מִרְמָה :

25 בִּי-יַחְנֵן קוֹרְאוֹ אֶל-תְּאֲמֹן-כּוֹ
כִּי שָׁבַע הוֹעֵבֹת בְּרָבוֹ :

26 תִּכְסֶּה שְׂנְאָה בְּמִשְׁאוֹן
תִּנְקְלָה רַעְתּוֹ בְּקֶהֱלִי :

27 כֹּרֵה שֹׁחַת בַּהּ יִפְלֵ
וְגִלְלֵל יֵאָבֵן אֶלָּיו תָּשׁוּב :

28 לְשׁוֹן-שֶׁקֶר יִשְׁנֵא דַבְּרוֹ
וּפִה חֲרָק יַעֲשֶׂה מִדְּהָה :

22 (כב) כמתלמים .
ל' מתלקמים . ורז"ל
פרשו כמתלמים
כמתלם דברי
המרגלים היו להם
למיתה : חדרי בטן .
היא מיתה הדרוקן :
(כג) מזופה על
חרש . כסיגי כסף
המדובקים על
החרש שזרפין אותו
בו והוא מנהיק כלי
כאלו הוא כסף ואין
בו תועלת כן שפתי
דולקים ולב רע .
הרודפים
הבריות להסיתם
בחלקות ומדברים
א' צפה וא' בלב :
ולב רע . כראין
באזהבין והם אויבי'
דולקים . כמו דלקת
אחרי (ראשית ל"א) :
(כד) ינכר שונא .
צדורו מתנכר
השונא שלא יכירו
שהוא שונא . ינכר ,
(דיסקנויים"ט) :
(כו) תכסה שנאה .
העוש' מעשיו במחשך

ומכסה במשאונו שהוא שואת חשך את הדבר השנאו להקב"ה סוף שהקב"ה מנל' רעתו
צקהל שיכירו בו שהוא רשע : (כו) כורה שחת כגון בלעם . שהשיא ענה לבלק להחטיא
ישראל והפיל מהם כ"ד חלק ובא למדון לתבוע שכרו ונהרג ביד ישראל : וגולל כלומר סופו
של המעמיד מכשול שיכשול בו : וגולל אבן . מגלגלו ממקום למקום שיכשלו בו בני אדם .
ואגדה פותרו באבימלך שהרג שבעים אחיו על אבן אחת . וסוף מות באבן שנאמר (זופטים
ט') ותלך אשה אחת פלח רכב ותרץ גלגלתו וגו' : (כח) ישנא דכיו . מי שמקבל לשון
הרע שונא את הנדבאי' תחתיו שכן על לשון הרע רדף שאל לדוד והרג נוב . ופה
חלק . פה של חלקלקות . יעשה מדסה . עושה דיחוי גדות' את מקבלו מעל הקב"ה :
(א) אל

הערה מן המדרשים על פסוק כ"ה כי יחנן וגו'
אמר המליץ אל תהי' מאמין בכל אדם עד תבחנוהו ותנסוהו כסיון אחר כסיון ,
ואל ישאלך ההכנעה , כי כל אשר יסיף הק' את להכניע נשנע להרע :

22 דעם צאנקויכטיגען וואָרטע זינד פֿרהיללטעם גיפֿטע גלייך , זיא רדינגען אינס איננערסטע .

23 וויא אירדן געשיר מיט זילבערגלעטע איבערצאָגן , זינד ליבעהייסע ליפפען אונד איין בעועם הערץ .

24 אין וואָרטען פֿערשטעללט זיך דער פֿיינד , אים הערצען טיכטעט ער טרוג ;

25 איזט זיין טאָן נאָך זאָ ליבריך , טרויאע איהם ניכט , זיבען פֿאַצע טיקע איזט אין זיינעם הערצען .

26 איזט גלייך דער האַס פֿערבאַרגען אין איינעם שוואַלל פֿאָן וואָרטען , דיא באַזוהייט קעמט ענדליך דאָך אַן דען טאַג ;

27 דער איינע גרובע גרעכט שטורצט זעלבסט היניין ; דער שטיין ראַללט צוריק אויף דען דער איהן גוזעלצט .

28 ליגענהאַפֿטע צונגע האַסט דען זיא בעליידיגעט האַט , דורך גלאַטטע וואָרטע בערויטעט זיא איהם דען פֿאַלל .

איז אהב מדנים יפסיק הריב מהר . (כב) דברי , כנה פירשתי לעיל י"ח ק' עיי"ט . (כג) כסף , ככסף המזוקק מסיגים והוא הפסולת אשר צמתכו' ויש בוק' כסף ומראהו לבן ונקרא כל"א (גלעטטי) המנופה על חרש שהרואה ישוב שהוא כלי כסף, ותוכו באמת רק חרש , כן שפחים דולקים (והוא תאר לדברי אהבה וריעות אשר צמתי החלק לשון הזה) ולב רע . שאין תוכו כנרו . (כד) בשפתיו , דברו יככר השוא , יסתר השכאה, ובקרבו ישות מרמה ישוב בכל מומותיו להרע לריעו . (כה) כי יחנן, א תפן אל דבריו

אל תאבה לשמוע אל תהפוכתו אף כי ידבר בתחנונים ודבריו חן , כי צלבו צפונים שבע תועבות להרע בכל אשר יוכל : (כו) חכמה , הראוי להיות תחכמה , אף שגאחו מכוסה במשאון מלשון שאון כלומר ברבוי דברים יפס המכחיפים את בעליהם , בכל זאת יבא יום ותגלה רעתו בקהל . כאשר בא לבאר בדרך משל בכתוב שלאחריו . (כז) בורה , דמה את הרעה אשר זמן האדם לעשות לריעהו לחפירת בור ואמר כי בורה בור הוא הקרוב אליה ומסוכן לפול בה טרם יפול בה רעהו . וגולל אבן , כמו שתשוב האבן לפול על מניפה , כן תשוב הרעה על בעליה . (כח) לשון שקר , מי שדובר שקרים על ריעוהו לחרפהו ולהשפילו בעין זולתו , הוא שוכח את הדכא אשר גרם לו רעה , כי לבו אומר לו שאי אפשר להיות אהבו על דבר הרעה אשר עשה לו , ולזאת נעשה פה חלק ידבר לו בחלק לשון ודברים ערדים למען הזמין לו מדרחה מקום שיפול גם . והמאמר הזה נמלך מאוד , כי החלקות מביא לידי נפילה .

מכלל יופי

כג) סיגים , שלא זוקק ולא הוסרו הסיגים מוכו : דולקים , ענין הצערה : (כד) ינבר , ענין ההכחשה והזרות והוא הפך ההכרה : (כה) כי יחנן קולו , פירושו ישא קולו בדרך תחכה . וכתב עוד כי פירושו קרוב לענין תפלה ונקשה : (כו) חכמה , הראוי תחכמה : במשאון גם , ענין חרש'א ושמנה : (כז) ברה , ענין חפירה : (כח) דכיו , בא ווי בראית תמורת האלף למד הפועל והוא תאר כמו דכא לשון יסוד :

(א) ציוס

משלי כז

א אֶל-חַהֲלָל בְּיוֹם מָחָר
 ב כִּי לֹא-תִדַּע מִה-יִקְרָא יוֹם:
 ג יִהְיֶה-לָּךְ זֶר וְלֹא-פֶיךָ
 ד נִכְרִי וְאֶל-שִׁפְתֶיךָ:
 ה כּוֹבֵד אָבִן וְנֹטֵל חֲחֹל
 ו וְכַעַס אֹיִל כְּבֹד מְשֻׁנִּיָּהִם:
 ז אֲכֹרִיּוֹת חֲמָה וְשִׁטָּף אֶף
 ח וּמִי יַעֲמֹד לְפָנָי קִנְיָה:
 ט טוֹבָה תוֹכַחַת מִגְּלוּלָה
 י מֵאֲהָבָה מְסַתְּרָתָ:
 יא נְאֻמִּים פְּצֵעֵי אוֹהֵב
 יב וְנִעְתָרוֹת גְּשִׁיקוֹת שׁוֹנֵא:
 יג נֶפֶשׁ שְׁבַעָה תָבוֹס נֶפֶת
 יד וְנֶפֶשׁ רַעְבָּה כָּל-מֵר מְתוֹק:

א (א) אל חתהלל. א
 תפאר עכשיו
 בדבר שעתיד להיות
 ליום מחר. לא תדע
 מה אירע יום שנת
 היום יולד שום רעה
 ובטל מחשבות מחר:
 (ג) ונטל. משא:
 וכעס אויל. שהאויל
 מכעי' להקב"ה גור'
 להביא כעס לעולם:
 (ד) ושטף אף ומי
 יעמוד לפני קנאתו
 של קנא וכוקס:
 (ו) ונעטרות ל' גודל
 כמו העתרתם עלי
 (יחזקאל ל"ה): (ז)
 תבוס כופת תרמוס
 ברג' כמו יבוס קמינו
 (תילים כ"ד): בלו'
 מתוק. כל דבר מר
 מתוק לה ויש לפתרו
 בתלמוד תורה
 המראה את עצמו
 כשבע שאינו מתאוה
 לדברי תורה לתאות
 נפש תבוס כופת אף
 הטעמים המיושבים
 על הלכ איכס משובי'
 עליו והמתאוה לה אפי'

כצפור
 הם מתוקי' לו:
 (ח) כולדת

באור

כז (א) אל חתהלל, אל תפאר עכשיו בדבר שעתיד להיות ליום מחר, להיות שלא
 תוכל לדעת מה יולד לך היום שום עכוב או ענין מבטל מחשבותך. ולפי שהזמן מוליד
 הקורות וקראו הקורות ילדים. ואמרו חכמי המוסר שלשה אין לספר שבחם עד אחריתם,
 תנאות השדה והכרם עד האספס באוכר ובנית, והגבור עד שבו ממלחמה, והקסיד
 עד שבו אל קברו. (מדברי החכם המאירי). (ב) יהלך, כשם שאין לך להתהלל
 במה שאתה עתיד לעשות, כן לא יאות מצד המוסר והסכמה להתהלל על מה שעשית
 כבר, כי התהלה נפה המהולל תעשה תהלה. (ג) כובד, שם לדוגמא שני גשמיים
 כנדים בטבעם אשר בהנשא יריתו את נשאיהם, ואמר שכל כל זאת תקצר כח הסבל
 לישא עול הכעס אשר יכעיס האויל, בדבריו במעשיו ותנועותיו. ולהפלת הענין נכתבים
 במיכות כאלו הם נעמם הכובד והמשא, וכיון הוא מאד ע"פ חוקי הטבע, שהכבדות
 לא יתרבה לפי הגודל והקוטן כי אם לפי רבוי הקומר (טעניפיטי טוועהרי). (ד)

אכוריות

I
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 לפי
 המ
 הוא
 ריש
 בתי
 כעו
 וכח
 עה
 כז
 כל
 (ה)
 כז
 הא
 הל
 פי
 הו
 כז

- 1 ריהמע דיק דעס מאַרגענדן טאַגס ניכט , דוא קאַנסט יאָ ניכט וויסען וואָס הייטע גאָך געשיהט .
- 2 לאַס איין פֿרעמדער דיק לאָבן , ניכט דוא דיק זעלבסט ; איין אַנדערער , ניכט דיין אַייגנער מונד .
- 3 שווער איזט דער שטיין , אויך זאַנד איזט איינע לאַסט , אַבער לעסטיגער אַלס ביידעס איזט דיא איבלע לוינע איינעם טהאַרען .
- 4 וויטהיג איזט דער צאַרן , אונגעשטיים דער גרים ; ווער בעשטעהט אַבער ווידער אייפֿערוועלט ?
- 5 בעסער אַפֿענעהערציגער טאַדעל , אַלס אַללזושאַגענדע ליבע .
- 6 איינעם פֿריינדעס שלעגע זינד פֿריינדשאַפֿטס ; בירגן ; פֿיינדעס קום איזט לעערער דאַמפֿף .
- 7 דער זאַטטע טריטט האַניגזיים מיט פֿיסען , דעם הונגריגען איזט דאַן ביטטערסטע זיס .

אכוריות , מדת
 החימה כשמתגבר
 באדם תהיה אכזרי
 לא תרחם על אדם
 דבר , והאף הוא
 שטף שטף וימצי
 הכל , אבל בכל זאת
 לא תפעל כל כך רעה
 בלב האדם כמדת
 הקנאה שאין דבר
 עומד נגד הקנאה .
 ואמרו חכמי המוסר
 שלשה דברים אין
 להם רפואה , זקנה ,
 ועיני הבא מחמת
 עננה , וזנאה
 הנאה מחמת קנאה .
 (ה) טובה , מוטב
 לאדם לשמוע תוכחה
 אמיתית מרעהו המבקש
 להטיב מעשהו , מלהיו
 לו אוהב אשר מאהבתו
 הכפויה בלבו יעמוד
 מנגד לבלי הזכית את
 מעשיו על פניו . וקרא
 אות' אהבה מסחרח ,

לפי שמחק האהבה לדבר אל ריעיהו את אשר ידבר האדם על לב עמו , איננו יושבני אדם המסתירים את האהבה הזאת מלאה מדבר אולי יתנו רגז בלב עמיתם , ואהבה הנדמית הזאת מסתרת את האהבה האמתית . (ו) נאמנים , הפגעים אשר יעשה האוהב בלב ריעיהו בהזכית אותו ובענאו על העול , הם נאמנים ואותות אמתים על האהבה שהיא בתמימות הלב ; ונעדרות , אבל נשיקות השונא אשר נראה כאוהב ובלבו ארצו הם רק נעדרות , והם האידים העולים מן העשן וכטלים בהרף עין , כמו עהר ענו הקטרת . וכחלקו דעות המפרשים בכתוב הזה , והרב ר' יצחק סאטנאב בספרו שפת אמת שרש עהר פי' נאמנים מלאין כאס , ויפה דברי (ז) נפש , הוא מאמר כסאני ועומד למשל על

כז (א) ביום מחר , הוא כולל היום שיבא אחר היום שהוא בו והיום שיבא אחר זמן צרוק : מה ילד יום , לפי שהזמן מוליד הקורות נקראו קורות הזמן ילד : (ג) ונטל החול , כלומר משא החול , תרגום וישא ונטל : (ד) אכוריות , שם , והוא הפך הרחמנות : (ה) טובה תוכחת מגלה , פי' הפסוק טובה תוכחת מגולה פירוט האהבה מגולה בתוכחת כמו שאמר (לעיל ע"ו) כי את אשר יאהב ה' יוכיח (לעיל ג') הוכח לחכם ויאהבך , וכשיוכיח האדם את חבירו הנה האהבה תגלה בתוכחת וזו האהבה היא טובה מאהבה מסתרת שאהב האדם את חבירו בלבו ולא יגלה לו האהבה ולא יוכיחו בשעה שצריך לתוכחה . והדיוק"ס פי' טובה תוכחת מגולה כלומר כשמוכיח אדם את חבירו טוב הוא לו כלומר התוכחה טובה היא מכל מקום ואפי' היא בגלוי אבל כשהתוכחת היא מאהבה היא מסתרת כלומר פשוטיה האוהב את אוהבו יוכיחו בסתר בינו לבינו ולא יוכיחו בגלוי כדי שלא יתבייש : (ו) ונעחרות , כפעל ופירושו ענים : (ז) חבום נפת , כמו תבון בז' :

8
9
10
11
12
13
לג
מא
יחד
טה
כפ
בחי
את
בה
יבו
כז

8 כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן־קִנְיָהּ
 9 כֵּן אִישׁ נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ :
 שְׁמֹן וְקִטְוֹת יִשְׁמַח לֵב
 10 וּמִתֵּק רֵעֵהוּ מֵעֲצַת־נֶפֶשׁ :
 רֵעֵךְ יִרְעֶה אָבִיךָ אֶרֶץ־תְּעוֹב
 וּבֵית אָחִיךָ אֶל־תְּבוֹא בְיוֹם אֵיךָ
 11 טוֹב שָׁכֵן קָרוֹב מֵאֵחַ רְחוֹק :
 חֶכֶם בְּנֵי וְשִׂמְחָה לְבִי
 12 וְאֲשִׁיבָה חֶרְפִּי דָבָר :
 עֵרוֹם יִרְאֶה רֵעֵה נֹסֶתֶר
 13 פְּתָאִים עֲבְרוּ נֶעֱנָשׁוּ :
 קַח־בְּגָדוֹ כִּי־עָרַב זֶר
 וּבָעַד נִכְרִיָּה חֲבֵרָהוּ :
 מִבְּרָךְ

8 (ח) נודדת מקנה שהולכת ומטלטלת כן האיש הנודד ממקומו ת"ק הנודד מן הלמוד מלחזור על גרסתו : (ט) שמן וקטורת ריח שמן אפרסמון וזרית קטרה משמחין לב : ומתק רעהו מעלת כפס מי שחברו מקרבו וממתק לו בדבריו הוא טוב ממה שנספו יועלתו : ד"א ומתק רעהו המכשיל לנעשיו שהן מתוקי' להקב"ה טוב לו ממה שהוא ממלא תאות לבו : (י) רעך ורע אביך הקב"ה שבקרא רע לישראל ורע אביך שחיבב את אבותיך אל מעוזב' אם עזבת יבא עליך פורענות : ובית אחיך אל תבטח בבני עשו וישמעאל שיקרנך .

* יחיר ה' *
 אבינו כשגלו ישראל לבבל היו אומרים למוליכהם בקילור בנקהה מכס הוליכונו בדרך לחיכו בני עשו וישמעאל והיו בנישמעאל יונאים לקראתם ומקדמין אות' במיני מלוטים ונודות כפוסים : מאח רחוק . טוב שיסכן בניכס הקרוב לקוראיו משתבאו אלל אח שכתרחק לאמר וקרבו ימי אבל אבי וגו' (ראשית כ"ו) : (יא) חכס בני . התחכס בני . ושמח בני . ותהא לבני שמח בך : (יב) ערום ראה . רואה פורענות הנאה על הארץ וכסתר הימנה שמך ידו מן העביר' ופתאים לח נסתרו אלא עברו בדרך רעה : ונענשו . ונפסדו : (יג) כי ערנזר' אדם שנעש' ערנ גורס שאמר הדיין למלוה קח בגדו

באור

על כמה עבייכים מוסריים . בזמן שיהא האדם שבע יבוס נפת ירמסהו צרנלו ויחשנהו לאין אבל בזמן שירעב וסומד לאכול יהיה כל דבר ואפילו מר ורע לטעום מתוק לחיכו . וממנו תלמוד לבחון כל דבר לפי ערך המקבל ואל תאמר שהוא רע לפי שמאס צו אדם , או שהוא טוב לפי שמצבו אדם , כי אם תבחון תחלה לדעת תכונת הממאס או המחנב . ובעלי המוסר אמרו נפש שבעה האיש המסתפק ושמח בחלקו ואינו נבהל להון , הוא יבוס נפח לא נחשב נעימו המותרות לכלים , אבל נפש רעבה והוא הנבהל להון ובוגע בגע כל מר טחוק , הוא יתיר לעצמו לעשות כל עול ואין למע זמלא תאותו . (ח) בצפור , בשרת הנפור אשר תילל ותקונן בעת ירדפו אותה מן הקן אשר הכינה לה , כן איש אשר הוכר'

- 8 וויא דער אויס ויינעם נעסטע פֿערטריבנע פֿאָגל , זאָ דער מענש דער אויס ויינעם פֿאַטערלאַנדע וואַנדערן מוז .
- 9 באַלזאַם אונד וואַהלגערוד ערפֿרייאַען דאַז הערץ , אויך דעם פֿריינדעס אַנמוטה אים הערצלִיכען ראַטהע .
- 10 דיינען פֿריינד , אונד דיינעם פֿאַטערס פֿריינד פֿערלאַס נוכט ; זאָ דאַרפֿסט דוא דיינען ברודער ניכט אַנגעהן ווען אונפֿאַלל דרך טריפֿט — דער נאַהע נאַכבאַר איזט בעסער אלס דער ענטפֿערנטע ברודער .
- 11 ווערדע ווייזע , מיין זאָהן ! זאָ ערפֿרייאַעסט דוא מיין הערץ , אונד איך קאָ דען לעסטערער ווידערלעגן .
- 12 דער קלוגע זיהט דאַז איבעל פֿאַראַויס אונד פֿרבירגט זיך , דיא אונבעזאָנענן פֿאַהרן דרויף צו אונד מיסן ביסן .
- 13 נים איהם וועג דאַז קלייד וואַרום וואַרד ער פֿיר איינן פֿרעמדן בירגע : פֿפֿענדע איהן איממער פֿרעמדער שולד האַלבער אויס .

הוכר לעזו' ארץ מולדתו
 ובית אביו להרחיק
 כדוד למען מנוח מקום
 מנוחה. (ט) שמן ,
 ידוע כי לפי מנהגי
 ארנות הקדש יבואו
 תמיד במקום ועד חכמי'
 מימות מריחם ושמי
 אפרסמון וקטור' לטה'
 את האויר מן האדים ,
 ובואת ישיבו את הכסף
 ואמר כמו שהשמן
 והקטרת משמחים את
 הלב , כן מתק בושם
 הריע הנא בענת כסף,
 בזמן שיתען האדם
 עם ריע אהוב וכאמן ,
 והוא כותן לו ענה בכל
 כפשו. והמ"ם שנמלת
 מעצת איך פירושה
 יותר כי אס כמו מן
 כלומר המתק הנא מן
 ענת הכסף. (י)
 רעך , הערה שזכר
 האדם להדבק בריעיו
 ובריע אנותיו ולכל
 יעזבם. ואמר ,
 שאס יהיה לך ריעים
 יטיבו עמך גם ביום
 אידך ולא תנטרך
 לבא בית אחיך , ואמר עוד שזה דבר נסיוני שטוב שכן קרוב
 מאח רחוק , שלפעמים יהיה הריעות והאהבה יותר מצויה בין שכנים וריעים הקרובים
 יחד קרבת הלב , מאשר תהיה מצויה בין אחים בני איש אחד. וכאלו אמר : (בעשר חזין
 טהיילונעהאנדר פֿריינד , וואָס חזין גלייכגליטיגן ברודר) , אלא שאכני תרגמתיו
 כפשוטו להיותו לשון כולץ מאד. (יא) חכם , דבר כאב לבנו להעיר את לבו לבחור
 בחכמה , ואב שהוליד בן הגון ושכבו כראוי משמח בחלקו , ואויביו לא יטרפוהו, בראיתם
 את בנו מורה על נדקתו כי עשה את אשר מוטל עליו . וכמו זה אמר נעים זמירות ישראל
 בחצים ביד גבור כן בני הנעורים , אשרי הגבר אשר מלא אה אשפתו מהם , לא
 יבושו כי ידברו אה אויבים בשער. (יב) ערום , כבר פירשתי לעיל כ"ג. (יג) קח ,
 כבר פירשתי לעיל כ"ט. וכאן כתיב נכריה , הנכתב לעיל נכרים , ואין ספק שהוא
 מוסב

מבלל יופי

(יא) וְשִׁמַּח לְבִי, צווי מהדגוש ובא נפתח להקל והוא יונא : (יב) פתאים, נכתב באלף
 יוד, האלף נחה ואיננה למד הפועל כי היוד הכנה היא למ"ד הפועל
 ויו"ד הרבים נפלה :

(טו) דלף

14
15
16
17
18

מְבַרֵךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גְּדוֹלָה
 בְּבִקְרֵי הַשָּׁמַיִם
 קָלְלָהּ תִּחְשָׁב לֹא
 דִּלְךָ טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר
 וְאִשֶׁת מַדְוִנִים נִשְׁתַּוָּה : סְדִינִים
 צַפְנִיָּה צַפְנֵי רוּחַ
 וְשָׁמֶן יִמִּינוּ יִקְרָא :
 בְּרֹזֶל בְּבִרְזֵל יִחַד
 וְאִישׁ יִחַד פְּנֵי רֵעֵהוּ :
 נֹצֵר הָאֵנָּה יֹאכַל פְּרִיָּהּ
 וְשֹׁמֵר אֲדָנָיו יִכְבֵּד :

14 גדול (יד) מנרן דערו ים משכח את תבירו יום יום והנרכה נהפכה לקללה שאומרים עליו שהוא וותרן
 15 צממוכו ועשיר והכל באין ושאלין ממנו והמלכות מתגרה בו לגנות ממון כך כדש במסכ' ערכין ועוד יש במדרש ר' תנחומא כנגד בלעם שהיה מברך את ישראל בקול רם שח' וישא משלו וגו' (מדבר כג) כשיאות קול וסופו יעץ להחטיאם: (טו) דלף טורד גשם הכוטף מן הגג לתוך הבית ועורד את בני הבית: ביום סגריר

יום גשם שהכל נסגרים בנתיהם: ואשת מדנים נשתוה כשתוה שניהם שוין: (טו) צפניה צפן רוח. מי שסב' לשומרה מתזכותי צפונת רוח הוא כשם שאי אפשר לצפון הרוח כן היא לא תפכה: ושמן ימינו יקרא. קורא הוא הנרעת לבוא עליו עד שיגרשנה כמכורע המטהר בשמן בנהן ידו הימנית: (יה) יחד פני רעהו יחדד. ת"ת מתדדין זה לזה בהלכה: (יח) יאכל פריה. וכן שומר אדוניו יכונר ויאכל פרי מעלליו: כמים

מכלל יופי

(טו) דלף, טפטוף הבית במטר: טורד, פירושו שאינו כפסק אלא דולף תמיד ומוה מ"ש חז"ל טורד: סגריר, שם, כפול הלמד, רוצה לומר ביום המטר שיהיו בני אדם נסגרים בנתיהם שלא יוכלו לנאת מפני המטר: ואשה מדנים נשתוה, ויוז להאואת הדברים, ובמו ויוז רבים בספר משלי: מדנים, ויו מרון נהפכה ליוד נעה ועיניו ריבות: נשתוה, מורכב מן נפעל והתפעל והוא פועל עבר לזכר והוא על דלף טורד שזכר אומר כי דלף טורד ואשת מדנים נשתוה, או יהי' ביכוני לכקבה ואעפ"י שהוא מלעיל ופירושו אשת מדנים נשתוה עם דלף טורד ביום סגריר כי הדלף טורד מדפנים והמטר מנחק ואין לבעל הבית מנוחה כן מי שיש לו אשת מדנים כי תריב עמו בבית וישמע בחן מדברים עליה דברים רעים ומקדמה השין פ"ח הפועל לתיו ההתפעל כמשפט האותיות זש"ץ והוה היתה ראויה להדגש והוקלה כמו שהוקלה אזורים מזה הנכין. והריק"ס כתב כי נמשך לכפעל צרפוטו: (טו) צפניה צפן רוח, פירושו מי שרוצה לנפון האשה הרעה ולהסתירה שלא ישמעו בחן עינייה הרעים כמו אם ירצה לנפון הרוח שלא יוכל לנפון אותה: ושמן ימינו יקרא, כמו ששן ימינו שיקרא ויכריו על עצמו שהוא רוקם ומרית כן האשה ירגיש בה מרסוק וקרא השמן

- 14 ווער פֿריהמאָרגענס ווינעם נעכטמען איינען
לויטן גרום ברינגט ,
דעם ווירד'ס אַלס פֿלוד אַנגערעכנעט .
- 15 וויא דאַו טרעפֿעלן איינער דאַבֿרינגע ביים
רעגענוועטער ;
אַז איזט איין צענקישעם ווייב אויך ווען זיא
בעזענפֿטיגעט שיינט ;
- 16 זיא געלאַסען ערטראַגן איזט נור ווינד ,
דאַו מאַרק זיינער רעכטען מוז מאַן
צו הילפֿע רופֿען .
- 17 אייזען שערפֿט אייזען ,
דעם מענשען איינזיכט דער פֿריינד .
- 18 ווער דען פֿייגן־בוים וואַרטעט , געניסט זיינער
פֿרוכט ,
ווער זיינעם הערן טרייליך דיהנט ערלאַנגט
איינסט עהרע .

מוסב על התב . (יד)
מברך , דבר דעות
המפרשים בכתוב הזה
ורובם אמרו שכונתו ,
על האיש המהלל חסד
חברו אשר הטיב עמו ,
ועי"ז הוא מגלגל
עליו בקשות רבות
ושאלי דבר עד כי
ירע לו בהלל זה ותהי
לו לקללה . אמנם
לא ידעתי אם נכונה
הכונה הזאת במליצת
הכתוב , ולמה אמר
בבקר השב' ? ולדעתי
הוא מוסב על הכתוב
שלמעלה , ורצה בזה
לומר שהאיש העני
אשר הוכרח לברך את
רעהו בכל יום בבקר

השכס דהיינו בהיות לגאית הכסות לילה להחליפו בכסות יום , וכמאז הנרכה הזאת
שהוא מברך את רעהו שהיא קללה לו , שע"י עניותו נדחק להכנעה הזאת . (טו) דלף ,
כבר פירשתי את המשל הזה לעיל י"ט י"ג , וכאן נשתנה במלת נשחזה המוסיקי באור
לכונתי כי היא אמתית . ונשחזה משרש שוה לדעתי פירושו בזמן שנתראה כאלו שנתה
מן הריב וזה דעתה לדעת מתנודה (פֿרגליצען , חוים גועהנט) , וכמו שפירשתי
לעיל . סגריד , שרשו לדעת המפרשים סגר , בזמן שהאדם נסגר בביתו ולא יכול לזאת
המוכה . ולפי דעתם יהיה זה מטר רב (פֿלוצטן רעגן) , אבל לדעתי הוא גשם קטן
כיוון הולך לאט לאט , ויוכל להיות שנקרא סגריד ע"ש שהוא מוסגר בעבים ונוסף אחת
אחת וכן הוא לפי הענין . (טז) צופניה , לא מנאתי ידי ורגלי בכל הביאורים והפירושים .
כי הכתוב קשה מאוד להולמו . ולדעתי כוון לומר , שמי שיש לו אשה רעה והוא סבלן
ולא ידבר נגד מדכיה בחשבו שע"ז תנוח ולא תמרה עוד בראותה כי אין פונה פה
נגדה , לא יעשה כלום לטובתו , כי היא לא תנוח ותשבות כל ימיה ; אבל תרופה אחת
למכת איש כזה והיא , שיקרא שני ימינו , ר"ל כח ידו הימני ועי"ז תשתוק האשה הרע' .
והמשכיל יבין , כי לא הניתי לגלות במקום שכסה שלמה . אבל מי שיודע הכנעת הנשים
בארצות הקדם לא יתמה על דבר ענת החכס הזה , אשר יען לעמו לשאלו בעבו ומוקלו
יגיד לו , כי ההכרח לא יגונה . (יז) ברזל , הערה על התוכחות והריעות בין בני
אדם למען יחדרו שכלם . ואמר כמו שהברזל יחודד ע"י ברזל , כן יחד איש את רעהו .
והמאמר הזה הוא רב המוסר יתבררו ע"י כמה ענינים נכבדים בחכמת המוסר . (יח)
נוצר , הערה על האדם להיות שומר דברי אדוניו באמונה ולהיות זריז לעשות את אשר
יבוא עליו , כי עי"ז יוכה לכבוד אשר יבא לאחר זמן בסנת אמונתו , כאשר יאכל בעל
התאנה

מכלל יופ'

השמן רוקח שני ימינו לפי שיד הימין מוכנת למשח ומה שדבק בה מן השמן הוא מריח וענין
יקרא , יכריו : (יז) יחם , ענין סידוד ושרשו סדה ונקימן הראשון מפני ההפסק .
(כ) ואבדה

19
20
21
22
23

19 כַּמִּים הַפָּנִים לַפָּנִים
 כֵּן לֵב הָאָדָם לָאָדָם :
 20 שְׂאוּל וְאַבְדָּה לֹא תִשְׁבַּעְנָה
 וְעֵינַי הָאָדָם לֹא תִשְׁבַּעְנָה :
 21 מִצִּרְף לִכְסֵף וְכוֹד לְזָהָב
 וְאִישׁ לְפִי מִהַלְלוּ :
 22 אִם-תִּכְתוּשׁ אֶת-הָאָוִיל בַּמִּכְתָּשׁ
 בְּתוֹךְ הַרְיָפוֹת בְּעַלְי
 לֹא-תִסּוֹר מִעֲלָיו אֲוִילָתוֹ :
 23 יָדַע תִּדַע פְּנֵי צֹאֲנֵךְ
 שֵׁית לִבְךָ לְעֵדְרִים :

(וט) כמים הללו הפנים שאתה מראה לתוכן הן מראות לך: כן לב האדם לאדם תבירו לפי מה שאדם יודע תבירו אוהבו כן הוא מראה לו פנים: (ב) שאול ואבדון לא תשבענה מלקבל את הרשעים לתוכם כשם שעיני האדם רשע לא תשבענ' מלשוע אחר זכר הרע ולמלאות תאוותו: (בא) מצרף כלי עשוי לצרוף כסף והכור עשוי לצחוק זהב ואיש כצרף ומתחשב לפי מהללו על ידי שהבריות מהללות אותו במעשיו הטובים כנחן לרבי' אם טוב אם רע: (כב) הריפות . חטים הגדוכים במכתש: מכתש . אסיתא מורטיו"ר: בעלי הוא בוכנא פילין (מורט"רו) בלע"ז . על שם שמעלין אותו ומכין בו תמיד נקרא עלי: (כג) פני צאנך . אל יקל בעיניך להתבונן בם תמיד מה הם נרוכים: (כד) כי

נפש
יוכל
פוכ
יחד
כמי
הם
(ו)
ש
בית
לפי
הוא
שהו
הרו
מע
עלי
כס
שהו
להי
—
כא

* ואבדון קרי
 חס רע: (כב) הריפות . חטים הגדוכים במכתש: מכתש . אסיתא מורטיו"ר: בעלי הוא בוכנא פילין (מורט"רו) בלע"ז . על שם שמעלין אותו ומכין בו תמיד נקרא עלי: (כג) פני צאנך . אל יקל בעיניך להתבונן בם תמיד מה הם נרוכים: (כד) כי

מכלל יופי

(כ) ואבדה, נפל הנון של אבדון ונכתב בה"א: (כב) במכתש, הכלי שכותשין בו נקרא מכתש: הריפות, ענין שבר והיה החט' הנכתשת במכתש ושרשו רוף והה"א ה"א הידיעה: בע"י, בא שלא כמנהג, הבית נפתח והעין בשו"א וסגול והמנהג ברוב כי העין שוא ופתח והוא יד המכתש ונקרא בלשון חו"ל בוכנא ונקרא כן לפי שמעלים אותו כשכותשין בו:
 * וכשרש על ל פי' הרוק"ם נמוך הריפות בעלי שהוא שם הכלי שכותשין בתוכו ושרשו עלה, עלי, ובשקל שבי כני .

הערה מן המדרשים על פסוק י"ט כמים הפנים לפנים וגו' .
 הבינה לע"ד כמו שזרת אדם איכה נראות במים רק בשעה שעומד על המים, משא"כ באם מוסיב פני' ממינו, כמו כן לב האדם לאדם אין לו קרבת הדעת כי אם בעת אשר רואה אותו מול פניו, אמנם ברחוק מקום תסור קרבת הלב על הרוב, ואמתלא אמרי איכשי בל"א חויט דיוח חויגן, חויט דעט הערן:
 ומה שמדמה המלך ענין זה אל המים ולא אל המראה שמתכלין בו בני אדם, כ"ל עוד כונה בדברי', כמו שמים הערים אין להם קיום והעמדה, כן הוא הענין לפעמי' באהבת

משלי כו

כאור קיב

19 וייא דאָ וואָסער דעם געזיכטע זיינן שעמען צייגט , זאָ אויך דעם מענשען הערץ דעם מענשען .

20 גראַב אונד העללע ווערדען ניממער זאָטט , דעם מענשען אויגען האַבען ניא גענוג .

21 זילבער פֿערוואַכט מאַן אים טיגל , גאָלד אים אַפֿען ; דען מענשען נאָך דעם וועהרט דעסיעניגען וואָס ער לאַכעט .

22 וואַלקטעסט דוא אויך דען נאַררען מיט קלייאַן אונטער דער שטאַמפֿע , זיינע טראַגאַרהייט קענטעסט דו- גיכט פֿאַן איהב אַבוואַנדערן .

התאכה את פרי עמלו
לאחר זמן . (יט)
כמים , רוב המפרשים
פירשוהו כמו שנראה
תמונת פני האדם
במים , כן לב האדם יודע
מה שגלב וולתו עליו ואם
אהבה אס שנאה .
ואחרים פירשו סיפא
דקרא בענין אחר
לאמור שהוא מוכב על
האדם עצמו ולא על
זולתו , וזה כי האדם
ישג מהות נורתו כמה
שישפע לו ממנה ,
ומהשפע ההוא ישב לב
האדם לראות בו עצמו .
(עיין הרלב"ג) . ואכבי
אף שהגנתי בפנים
תרגומי דעת רוב העם
בביאור הכתוב הזה
בכל זאת לא מנאתי
כל כך הדק היעב
ומבאר כאשר את

23 זייא אויפֿמערקואַם אויף דען צושטאַנד דיינער שאַפֿע ,

לעגע דרך אויף פֿיהעצוכט ;

רייכטרום

נפשו לבאר דברי שלמה ; ולכן אמר הנה עוד דרך ביאור הכתוב ועל הקורא לבחור .
יוכל להיות הפנים זיכוכי פועל משרש פנה , ויהי פירושו כמו שהמים פנים אל פנים שהם
פונים תמיד אל אשר פנו כבר ר"ל שהם מדובקים כל כך חלק בחלק עד שהמה נחלים תמיד
יחד , כן לב האדם לאדם אחר , יחמוד לקברה אהבה וריעות ויחמוד בו . או שיהיה ביאורו
כמים הפנים אשר יתארו תמיד כפי תאר הכלי אשר יבואו בו וזה לפנים הכלי אשר
הם בו , כן לב האדם לאדם ר"ל לבו צידו לעשות בו את אשר יחפון . ויהי לפ"ז תרגומו
(ויח דחו ויחמר זיך נאך חיינר חייסרן גטטחילט ביורט , זיך זעסט דחו הערן זיך
פֿאַן דעם אענטען ביורען) ויקרוב לזה פירש החכם המאירי (בא) מצרף הכתוב הזה
ביאורו הרמב"ן ז"ל בהקדמתו לספר נתיבות השלום , וממנו למדתי לבאר פסוקים רבים
לפי עניינם כאשר הזכרתי בהקדמותי . ופי' כמו שזמנרף תבחן ערך הכסף ובכור תכונת
הזהב , כן תבחן את האדם , שאם תרצה לחרוף ולדעת את הכסף בלבו , התבונן בדברים
שהם מצובחים אליו ויקרים בעיניו ועי"ז תדע את תכונתו ומדותיו . ולדעתי כון גם לזה
הראב"ע באמרו לפי מהללו , מה שנתכוון להללו . (כב) אם חכחוש , ידוע שאנשי הקדם
מענירים את הכתמים מבגדיהם בהכניס אותם בין סובין לתוך כלי גדול מלא מים ומוליכם
עליהם עץ גדול עשוי כמיין מכתש ועי"ז יסורו הכתמים . ואמר שאי אפשר להסיר אולת
כסילים אף אס במכתש ישמיהו . והוא קרוב יותר אל הענין מפירושים אחרים שאומרים
שהוא מכתש מים . כן מנאתי בבאר החכם דעדרזיין . (כג) ידוע , הערה על האדם
להיות עוסק בגדול בהמה דקה , וכבר אמרו חז"ל למה נקרא שמו עשירות שמעשרות את
בעליהם

נאהבת בני אדם , היום אהבו וסחר טובתו , וכעת מחר הוא שוכח לו ומבקש רעתו . ואם
ענין זה נעלם ממך , שאל אביך ויגדך , זקניך ויאמרו לך .

משלי כו כח

24 **כִּי לֹא לְעוֹלָם הַסֵּן**
 25 **וְאִם-גִּזֹּר לְדוֹר דָּוָר :** ודור קרי
 26 **גְּלָה הַצִּיר וּנְרָאָה-דְּשֵׂא**
 27 **וּנְאֻסָּפוּ עֲשָׂבוֹת הָרִים :**
בְּבָשִׁים לְלְבוּשָׁךְ
וּמִחִיר שָׂדֶה עֲתוּדִים :
וְדֵי הַלֵּב עֲזִים לְלַחֲמֶךָ
לְרַחֵם בֵּיתְךָ וְחַיִּים לְנַעֲרוֹתֶיךָ :

(בר) כי לא לעולם
 חוסן . שחס אתה
 עשיר בכסף וזהב
 שחא לא יתקיים
 לעולם לכך אל
 תבזה דברים קטנים
 שלך : (כה) גלה
 חזיר . כשנגלה
 החזיר בומי ניסן
 ויראה הדשא וכאספו
 עשני' לנמוק אז
 ייטב לך שיהיו
 גזותיהם של כבשים
 ללבושך : (כו) ומחיר
 שדה ישו לך העתודי'
 כי תאכל הנשר
 ותמכות העורות :
 (כו) ודי . פרכסתך .
 ללחמך ולחס ביתך
 תסתפק בתלב העזי'
 הרי מליכתו , והמשל
 בן הוא . פני צאנך
 הרב המתמנה על
 הניבו' ישאם בחיקו ,
 וינהלם לאט . כי לא
 לעולם עושר . ובזאת
 יאכל פירות והקרן
 קיימת : גלה חזיר .
 כשיתפסטו שמועתו
 יתגדל התורה על

כח

2 **נָסוּ וְאִין-רֹדֵף רָשָׁע**
וְצַדִּיקִים כְּכַפִּיר יִבְטַח :
 3 **בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׁרִיָּה**
וּבְאָדָם מִבֵּין יָדַע בֶּן יֶאֱרִיךָ :

I **נָסוּ וְאִין-רֹדֵף רָשָׁע**
 2 **וְצַדִּיקִים כְּכַפִּיר יִבְטַח :**
 3 **בְּפֶשַׁע אֶרֶץ רַבִּים שָׁרִיָּה**
וּבְאָדָם מִבֵּין יָדַע בֶּן יֶאֱרִיךָ :

ידו אז יהיו הכבשים לבושך , התלמידים יהיו לו לשם ולבוש הוד והדר :
כח (א) נסו ואין רודף רשע . נסו הרשעים כשיצא אידם ויפלו בדבר קל מאין רדף :
 וצדיק אמון לבו בהקב"ה . ככפיר אשר יבטח בגבורתו : (ב) בפשע ארץ
 רבים שריה . שזה פורעניות לארץ בהיות שריה רבים ואין כשמעין לאדם : ובאדם
 מבין . ובשביל אדם מבין יתארץ הפורענות מלבוא : (ג) גבר רש . דין עם הארץ :
 עושק דלים בדין על שאינו מתון בדין הרי הוא
 כמטר

באור

בעליהם . ואמר שאפילו עשיר ונגיד לא ילח מקיפת העדרים . (כד) כי , החוסן קניית
 הכסף והזהב לא יעמוד לעולם , וגם נזר לא יעמוד על משפחה אחת לדור ודור , כאשר
 מצאנו בשאלו שנעלה ממונו הכתר ונתכה לשנט אחר , ולולי היה לבניו מקנה ועבודה לא
 היה להם מחיה אחרי כן , עיין שמואל ב' ט' פסוק ט' י' י"א . (כה) גלה , אחר שגלה
 החזיר מן השדה נראה דשא חדש הנמוק , וגם עשבות הרים אשר יצמיחו בלי עמל וגיעה
 כאספו אל הבית ליהנות מהם . (כו) כבשים , נמר הכבשים להתלבש בהם ומחיר שדה ,
 מחיר הוצאת השדה ושלמו העתודי' ר"ל שילידו ולדות . (כו) ודי , גם התלביהיו למחיה
 ולמזון

24
 25
 26
 27
 1
 2
 3
 (ב)
 ויהי
 יארי
 מפא
 (ג)
 עמו
 האכ
 את
 (כה)
 כלו
 כי
 כר

משלי כז כח

באור קיג

- 24 רייכטהום וועהרט ניכט איממער , אונד דיא קראַנע דוואַערט ניכט פֿיר אונד פֿיר .
- 25 איזט דאַו הייאַ וועגגפֿיהרט , זאָ קיימט יונגעס גראַו שאַן הערפֿאַר ; דער בערגע קרייטער זינד איינגעאַרנט ;
- 26 קליידען דיך שאַפֿע , יונגע בעקע לאַהנען דיר דינע פֿעלד=אַרבייט ;
- 27 ציגענמילך אין איבערפֿלוס , שאַפֿט דיר אונד דינעם געזינדע נאַהרונג אונד קאַסט , דינען דירנען געזונדהייט .

כח

- 1 דער פֿרעפֿלער פֿליהט ווען נימאַנד פֿערפֿאַלגט , דער פֿראַסטע רוהט אונערשראַקען וויאַ איין לעווע .
- 2 איזט אויפֿרוהר אים לאַנדע , זאָ זינד דער הערשוֿיכטיגן פֿילע , איין ווייזער רעכטס קונדיגער מאַן ווירד דיא רוהע ערהאַלטען .
- 3 איין אַרמער פֿירשט דער דיא דירפֿטיגען דריקט , גלויבט

ולמזון לך ולאכשיביתך , ותתנגס חיים ומרפא לכערותיך , ר"ל לכערו' אשר היו לפי דרכם לכל איש אמוד ועשיר .

כח (א) נסו , הרשע היודע את מעשיו הרעים מפחד לקול עלה כדף, ואין לו מכות לשבת בטח במקו' אחד כי אם ינוס ממקום למקום חף שאין ריחף אחריו . אבל הצדיק אשר ידע תמת לבו לא יפחד למחמה וישכון בטח ככפיר הנוסח בגבורתו . והכך רואה הקורא הנעים בכתוב הזה שלא שמר הכתוב את המספר והכיג נסו פעל בלשון רבים אבל רשע יסיד, יבטח ביקו' אבל צדיקי' , ובתרגומו שמרתי את המספר .

(ב) בפשע , בזמן שיהיה פשיעה ומרידה בארץ יתלקו הדעות ויעשה העם אגודות אגודות ויהיה שריה רבים , אבל בהיות ביטחהם אדם אחד מבין את משפט ההנהגה וסיקי היושר יאריך קיום הארץ . ולדעתי יהי' בן במקום משפט שהיא כולל את כל אשר יאות לעשות מפאת החקים והמשפטים הישירים והטובים , וכמוהו פירשתיו פעמים רבים בחבור הזה . (ג) גבר , כוון בזה אל המושל בזמן שהוא רש ולמען מלאות תאוותו ותענוגותו יעשוק את דלי עמו , הוא דומה למטה סוּחף (אשר שוטף את הזרעונים) בעת הנכורת , כי בזמן הזה יקוו האנשים שהמטר ירוח את שדותיהם למען השקט רעבונם לעתיד , ואם יבא סוּחף ישחית את שדותיהם וינטל תקותם , וכמלא הדבר אשר קוּו ממנו אוכל הוא המשחית , כן הגבר תחת

מכרל יופי

(כה) גִּלְהָה חֲצִיר , פועל עומד כאלו אמר נגלה חציר : עשבות הרים , דגשות השן לתפארת , ופי' הפסוק כן , אמר ידוע תדע פני כאיך שית לבך לעדרי' כלומר שתבין לעדריך מאכל בבית כי לא לעילם חוסן כלו' לא ימנא בכל עת מרעה בשדות כי יש עת שייבש העשב והוא גלה חציר ונראה דשא אע"פ שנראה הדשא פעמים כאספו ויכלו עשבות הרים :

כח (א) נסו ואין רודף רשע , פא לשון רבים על יסיד : וצהדיקים ככפיר יבטח פא לשון יסיד על רבים דרך קמרה :

המטר הסוקף את
השדה ואין עושה
פירות: סוקף. שוטף
4 ובמשנה נסחפה
שדהו וכן (ירמיה
מ"ו) נסחף אבידך
בשטפו ומעדו וכשלו:
5 (ה) אכשירע לא
יבינו משפט. אינם
משימי לב לפורענו'
6 העתידה שיתנוכנו
בה וישנו מדרכס
ויכללו ומבקשי ה'
יבינו כל טובה ורע'.
7 משפט יושטי"א
בלע"ז כך פירש
ר' תנחומא על דור
המבול: (ו) טוב
8 רש"ף עני שנתורה:
והולך בתומו.
צמעים טובי': (ז)
9 ורועה זוללים. מחנך
לו כבליס והוא לשון
רעים: (ח) מרבה
הוכו כנשך ובתרבית
לחונן דלים הרשות
שומעין עליו שהוא
מתעשר וכוטלין
10 גומנו וכוין בו
גשרים ומתקטן בו
הדרכי' והו חנינת
דלים כך דרשו רבי
סנחומא: (י) בשמותו
מל'

מִמֵּר סוּחָף וְאֵין לָחֵם :
עֹבֵי תוֹרָה יִהְלְלוּ רָשָׁע
וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגַּדְּרוּ בָם :
אֲנָשֵׁי רָע לֹא יִבְיִנוּ מִשֵּׁפֶט
וּמִבְקָשֵׁי יְהוָה יִבְיִנוּ כָל :
מוֹכְרֵי הוֹלֵךְ בְּתִמּוֹ
מֵעַקֵּשׁ דְּרָכִים וְהוּא עֹשִׂיר :
נוֹצֵר תוֹרָה בֶּן מִבְּיָן
וְרַעְיָה זִלְלִים יִכְרִים אָבִיו :
מֵרֶבֶה הוֹנֵו בְּנֶשֶׁךְ וּבִתְרִבִּית
לְחוֹנֵן דְּלִים יִקְבְּצֵנוּ :
מִסִּיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תוֹרָה
גַּם תִּפְלֹתוֹ תוֹעֵבָה :
מִשְׁנֵה יִשְׂרָיִם בְּדַרְךְ רָע
בְּשִׁחוּתוֹ הוּא יִפּוֹל
וּתְמִימִים יִנְהַלּוּ טוֹב :

חכם * יתיר ב'

באור

תחת אשר יקוה הדל את חנינתו וטובתו יספית את אשר נשאר עוד בידו. (ד) עוובי, האכשי'
העוובים את התורה ואינם סובלים עולה על שכמם הם יהללו את הרשע המולול אותה.
אבל שומרי תורה יתגדלו ברשעים האלה. ומהפוך המאמר הזה תלמוד לדעת את עוובי
התורה ושומריה, בהללם את הרשע או בהתגרס גם. (ה) אנשי, מי שאיכנו בעל מדות
טובות לא ישיג גם מעלות טובות כי קנין השלמות בדעות יבא בסנת קנין השלמות
במדות: ומבקשי ה' הם הישרים בלבנותם אשר כל מגמתם קנין השלמות האמתית
במדות הם ישיגו גם השלמות בדעות ויבינו כל. (ו) טוב, כבר בא הכתוב הזה לעיל
י"ט א' בשני לשון, וגם נשתנה ע"ז הכונה. שם כוון על ההולך בעקבות ומרמה
באמרו מעקש שפחיו, וכאן כוון על האיש המבזהל אשר לא ידע לבסור בדרך העוב
ע"י סוקי ומשפטי האבל, והוא פוקס תמיד

משלי כח

באור קיד

- גלייט איינם שלאגרעגן דער דיא אַרנטע
פֿרדירבט .
- 4 געזעץ=פֿער=עכטער פרייון דען פֿרעפֿלער ,
געזעץ בעאַבאַכטער ווערדן אונזרלליג איבער איהן .
- 5 באַזאָהאַפֿטע גמיהטר וואָללן דאַ רעכט ניכט
איינועהן ,
גאַטטעס פֿערעהרערן איזט אַללעם בעגרייפֿליך .
- 6 גליקליכער איזט דער דירפֿטיגע דער אין
איינפֿאַלט וואַנדעלט ,
אַלס דער קרומע וועגע געהט ווען ער
גלייך רייך איזט .
- 7 איין וויינער זאָהן בעהערציגעט לעהרע ,
ווער צו שלעמון זיך געזעללעט , ווירד זיינען
פֿאַטער בעשעמען .
- 8 ווער דורך ציני אונד וואוּכער זיך בערייכערט ,
זאַממעלט נור פֿיר דען מילרטהעטיגן מאַן .
- 9 ווער דאַ אָהר וועגווענדעט לעהרע ניכט
אַנצוהערן ,
דעם גבעט איזט דעם עוויגען איין גרייל .
- 10 ווער רעכטשאַפֿנע אויף געפֿעהרליכע וועגע
פֿערפֿיהרט ,
שטירצט ועלבסט אין געפֿאַהר , דער רעדליכען
אַנטהייל איזט גליקזעליגקייט .

על שתי הסעפים וזה
עקס דרכים . וקרוב
לזה תרגומתי
את הכתוב טוב מעט
בירא'ה' לעילט'ו'ט'
(ז) נוצר הבן אשר
עמיד להיות חכם והוא
המבין כוכר את
התורה אשר ילמדו ,
אבל הבן אשר יתקרב
ויתחבר עם הזוללים
והס אזהבי התענוגות
במאכל ובמשתה ואינם
פונים ללמוד סופו
להכלים את אביו .
(ח) מרבה , מי
שנותן את מעותיו ככסף
ובתרבות למען ירב
הוכו ואינו נהנה ממנו
לא לעצמו ולא לזולתו
הוא מקבץ ההון לבא
אחריו , איש אשר
יחונן דלים , ויפה אמר
הרלב"ג שכל להורות
על הגלגול החוזר
בעולם , כי האיש הנוצ'
אסף את ההון ע"י
עושק הדלים לכן סופו
לשוב אל הדלים ע"י
יורשיו . (ט) מסיר , מי
שאינו שומע תורה לא די שהיינה פעולותיו מתועבת בעצמו את ההיסרה במדותיו , כי
אם גם תפלתו שיפצה עבודה לה' היא מתועבת כי בסורו מן המדות הטובות אי אפשר
שתהיה כוונתו ראויה . (י) משנה , מי שמתעה את זולתו להוליכו על דרך לא טוב ,
ככסף

מכלל יופי

(ג) מטר סוחף , ענינו ענין הולכה וגריפה והדיפה כי זרם המטר נורף ומוליך העצים
והזרעים : (י) זרעה זוללים , מענין ריעך ורע אביך : (ח) יקבצנו , בדגש :
(י) בשחורתו , שם במקל ראית עיניו : (טו) ורב

פירוש מן המדפיס על פסוק ח' מרבה הוננו כנשך וגו' .
הנה כפי פירושם יקשה מה טעם יגיע למרבה הוכו וכו' , על ידי ענין זה , אדרבה
זכות הוא לו שיעשו בניו מצוה בממונו :
זחנל"עד שהמלה מעות כסף ותרבות הוא בעצמו בהכרח יהי' בסוף חונן דלים ,
ר"ל אותן בני אדם שנשכו ממנו , וכעשו דלים ע"כ , באופן שאין להם
לשלים

- 11 דער רייכע העלט זיך זעלבסט פֿיר ווייניג , דער פֿערשטענדיגע אַרמע איבערוויהט איהן .
- 12 וואָ גערעכטע פֿראָה ל'עבען , יאָזט דיא גליקזעליגקייט גראָס ; וואָ פֿרעפֿלער עמפֿאָר קאָממען פֿערבירגט זיך דער מאַן .
- 13 ווער פֿרברעכען בעמענטעלט , ווירד ניכט גליקליך זיין ; ווער וויל געשטעהט אונד זיך בעסערט , ווירד אין גנאָרן אויפֿגענאָמען .
- 14 הייל דעם מענשען דער שטעטס בעזאָרגליך איזט , דער האַלושטאַרריגע גערעטה אין אונגליק .
- 15 וויא בריללענדער לעווע , וויא ניריגער בער , איזט איין בעזער רעגענט ווינעם אַרמען פֿאַלקע .
- 16 פֿעהלט עס דעם פֿירשטען אָן איינזיכט , זאָ הייפֿען זיך געוואַלטטהעטיגקייטן ;

ככלל בעצמו להביא על ראשו מה שרצה לעשות לחבירו . אבל תמימים ההולכים עם ריעיהם בתום לבנם יחלו טוב יי' (יא) חכם , העשיר לפי שהשעה משקת לו יהאזו בלבו שאכמתו גרמה לו כל זאת , ויהיה חכם בעיניו , אמנם הדל המבין יראה את אולתו וידע מנפשו לבוא אף שיסתק לדבריו מכל שהו' תקיף ידע את כל מסרוניו . וזה יחקרנו כמו שתרגמתיו . (יב) בעלזן , במקום שיסכנו הנדיקים עליהם ע"י שטושים משפט ולדק גדלה ההצלחה והאוצר

ואין לנדיק לנער על מעשיהם , רבה חפארת , בין העם . אבל בקום רשעים במקום שיד הרשעים שולטת , יחפש אדם ימנא האדם והוא החשוב והגדול , שמתירא לדבר . וקרוב לזה פסוק כ"ח בפרשה זו , ופסוק ב' בפרשה הבאה . (יג) מכסה , מי שמבקש לכסות את מעשיו הרעים ולהעמיסם במכסה השוגג והמסרון ידעה או בסקר וכז , סופו לפול ברעה . ולא יכלית להטיב את מעשאי בראותו סקר והמרמה הנילוהו , אבל מי שמודה את רשעתו ונענש להבא , כי המודה בתום לבנו הוא בודאי עוזב , ירחם ראויה להרחם ולהכיל . (יד) אשרי , איש שלא יעשה דבר מבלי פחד ודאגה איך יבא , כי עי"ז ישמר מפגעים רעים , אבל מי שמקשה לב ואינו משים על לב לשמוע עבת השכל ודברי אזהבו הוא נופל ברעה . (טו) ארי , המושל הרשע הוא לעמו הדל אשר אין לו כח לעמוד נגדו כארי נהם , וזה דרך הארי לנהוס צעת שירעוב . ורוב שוקק , לדעת קצת המפרשים הוא מלשון הליכה במהירות , אבל לדעתו הוא מלשון תשוקה ותמדה לאכול ולהטריף . (טז) נגיד , בזמן שהנגיד חסר תכונות לכלכל את דבר עמו במשפט יתרבה העושה ויקומו מורדים למרוד בו ולהורידו מגדלותו

מכלל יופי

(טו) ורב שוקק , מהקל עיניו ענין ההליכה בהתמדה והוא מלשון שוקק : (טז) נגיד חסר הבונות , נקרא ראש העם נגיד וזענין כגד שפירושו כח ועומד מפני שהעם שמים פניהם תמיד ופונים אליו בכל עניניהם , ופירושו תחלת הפסוק למדנו מסוף הפסוק כי חסר מלת ימות וסמך על המבין , וכן הוא משפט הפסוק נגיד חסר תכונות ורב מעשקות ימות בקוצר ימים , ושונא בנע יאריך ימים וכן במכלל : * וכשר כגד פי' הדיק"ס נגיד מלשון תרגום בשני ענינים , משכו , תרגומו נגידו בלו' ימשך מן העולם ,

זקנים , הכה יזה כראה להדיא שהעתקה כזו לא הי' עדיון בעולם בזמנם ובעשה בזמן מאוחר ע"י מאן דהוא וכדי לשבח את מוקחו יחס אותה לשבעים זקני' וזה הוא האמת לאמתו וכמבואר ככ"ל :

17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33

שנאי בצע יאריך ימים : יחיד י
 אדם עשק בדם נפש ר' ועירא
 עד-בור ינום אל-יתמכו בו :
 הולך תמים יושע
 ונעקש דרכים יפול באחת :
 עובד אדמתו ישבע לחם
 ומרדה ריקים ישבע ריש :
 איש אמונות רב-ברכות
 ואין להעשיר לא ינקה :
 הקר-פנים לא-טוב
 וער-פת-לחם יפשע-גבר :
 נבהל להון איש רע עין
 ולא-ידע כי-חסר יבאנו :
 מוכיח אדם אחרי הון ימצא

לעשוק שהרי השוכ'
 בצע יאריך ימים :
 (יו) אדם עשוק
 בדם נפש . (שיש
 עליו עשוק דם) הוא
 המחטיא את חניו
 ואנדר הכפש על ידו :
 עד בור ינום . עד
 יום מותו ינום
 לעזרה שיתכפר לו :
 ואל יתמכו בו .
 משמי' להספיק בידו
 לשוב שלא יהא הוא
 בנן עדן ותלמידו
 בגיהנם כך כדרש
 במסכת יומא : (יח)
 יפול באחת . ברעה
 אחת ואין תקומה
 למפלתו : (יט)
 ישבע ריש . עניות :
 (כ) איש אמונות .
 הכותן מעשרותיו
 באמונה שאין עד
 בדבר אלא הקב"ה
 רואה ומרבה לו
 ברכ' ואין להעשיר .
 דוסק השע' להתעשר
 בשל עניים : (כא)
 יפשע . הגבר המטה

משפט : (כב) כנהל להון . ממהר להרבות הון וגזול תרומותיו ומועשרותיו כי חסר
 יבואני . חסרון יבא לו שהמאר' משתלפת במעשה ידיו : (כג) מוכיח אדם וגו' .
 על

מכלל יופי

מי שהוא רב-משקות אף שוכא בצע יאריך ימים ויותר טוב מזה מלשון ויגוע ואיתכניד כלומר מות קודש
 ומנו . והראב"ע פי' דבק אל הפהוק שעליו והענין כי נגיד שהוא חסר תבוכה כשאל לחרי :
 (יו) אדם עשק בדם נפש , תאר והוא כמו עושק ואע"פ שהוא בשורק כמלא כמוהו תוארים
 משורק ופירושו אדם שהוא עושק אחרים בדם נפש כלומר שהוא הורג בני אדם . והריק"ס
 פי' עשוק שעסקו יצרו הרע והרג את הנפש עד רדתו לגיהנם לא יתמכו בו בני אדם ולא
 יעזרהו ואמר ינום נעבור שהוא נפחד כל ימיו : (יח) דרובים , קבוק השנים : (יט) ריש ,
 בחירק : (כב) נבהל , ביכוח כי הוא קמון והבית עפואר בקמון חטף והוא
 ענין אימה ובעתה או מהירות :
 (כג) אחרי , פי' הגאון רב-סעדי' כן אמר כי הם דברי האל יתברך מוכיח אדם ללכת
 בחוקותיו ולעלא אחרי' הן ימצא ממשליק לשון כי הוא מעיקו :
 * ונשרט אפר פי' הריק"ס , אחרי שם אואר ופירושו מוכיח אדם שאול כמע פחור , הן ימצא
 ממשליק לשון :

משלי כח

באור קטו

ווער אייגענוץ האַסעס , רעגירט לאַנגע .

17 איין מענש מיט מאַרטהאַט בעלאַסטעט פֿליהט זעלבסט אין דאַז געפֿענגניס , אַבגלייך מאַן איהן ניכט אויפֿגרייפֿט .

18 ווער רעדליך וואַנדעלט ווירד אויפֿרעכט ערהאַלטן ; ווער אַבער פֿרקעהרטע וועגע געהט , ווירד פֿלעצליך פֿאַללען .

19 ווער זיין פֿעלד בויעט געניסט דעם בראַרעס זאַטט ; ווער לעערען ענטווירפֿען נאַהענגט , ליידעט מאַנגל .

20 דער געוויסענהאַפֿטע מאַן האַט זעגן אים איברפֿלוס ,

ווער שנעלל רייך ווערדן ווילל , בלייבט ניכט אונגעאַהנדעט .

21 פֿאַרטעהייליכקייט פֿיר איינע פֿערוואַן איזט ניאמאַהלס ערל ;

דעסטאַ אונערלער , ווען איין מאַן איינעם האַפֿען בראַדס וועגן זיך פֿערגעהט !

22 וויא געלדגיריג איזט דער ניידישע , ער ווייס ניכט דאַס אונפֿערזעהנס מאַנגל איהן איבערפֿעלט .

23 ווער נאָך מיינעם ביישפּילע דען מענשען שטראַפֿט .

וגדולתו מהר אכל אס
הוא בכל זאת שוכח
בצע וכל להאריך ימים
על ממלכתו המשכיל
יראה כי לפי הנוסחא
אשר בכתובים שלפנינו
לא כמלך הכתוב כל
כך כראוי , ולזאת
הדחיקו המפרשים
והמבארים לפרשו איש
איש כדרכו , אבל לפי
הנוסחא בהעתקת
השבעי זקכים יאות
לפרשו . שם נאמר
חבאוה במקום חבוננו'
ויהיה תרגומו (חוין
פֿירטט דער קיינע
זיינקיינפֿטע החט ,
הייפֿט אונטער-
דריקונג , זיינט ער
אבער פֿיינד דעס
גווינסקחן ער (זונגע
דעגירען) . (יו)
אדם , איש אש
לנח נפס הרעה הזאת
עוסקו תמיד מפקידו
ומבהלו , עד בור ינום
הוא ינום אל הכור
והמכשלה אף שלא
יקויקו בו רודפיו .

רוצה לומר בזה שמהשגחת ה' ומשפטו הדק שלא יוכל איש רוצח , ואף
שלא ישיגוהו רודפיו , סופו לנוס מעצמו אל הכור והוא בית הסוהר . (יח) הולך , ההולך
דרך אחד בתמימות לבו אף שאיכנו בוסר דרך הטוב משגתו , יושע , ראוי להתמך שלא
יפול ; אבל ההולך בעקשות לבו פעם בדרך זה ופעם בדרך אחר מתנגד , כאמרו דרכים
שהם שתי קצוות מתנגדות הוא יפול על אחת מהן ולפי תרגומו כאלו נכתב בפעם :
אחת . (יט) עובר . כבר בא מכתוב הזה לעיל י"ב י"א וסס פרשתיו . עיין שם מה שמאיתי
בקנת העתקות ישנות : (כ) איש אמונות , הוא הנדיק העושה כלפעולותיו באמונה
ואינו שם מגמתו כי אס לעשות את אשר יאות מפאת הדק והיושר הוא רב ברכות , ברכות
רבות יחולו על ראשו . אבל מי שאף להעשיר שכל מגמותיו לקבץ הון ואיכנו מתכוון לדעת
אס זך וישר פעלו לא ינקה מחטא ומקללת זולתו ומעונש . (כא) הכר , כבר ידעת כי
הכרת פני איש גדול ורם לא טוב , ומה מאד גדולה רעת האיש אשר יקח שחד , ודמה את
השחד לפת לחם אשר יאכל ואיכנו , וכנגדו מלת גבר איש חסד וכשוא פניס יפשע על דבר
קטן כפת לחס . (כב) נבהל , נמהר וכחפו וכמרד האיש רע עין הבילי לחסוף
הון , ולא ידע , והחסר יבואנו מבלי דעת בפתע פתאום . (כג) מוכיח , ברוב הספרי'
המוגהים ובהעתקות ישנות נקוד מלת אַחַר־י בכנוי היחיד מדבר בעדו . והסכימו ממש רוב
המפרשים לפרש כוונתו על עצמו , כדברי הראב"ע : אמר שלמה מי שיוכיח אדם
אחר

על עבירות שבידו ומפרישו מהם :
 24 אחרי חן . לאחר זמן חן ימלא בעיניו יותר ממחליק לשון . מניחו בנראשית רבה כל מקום שכן אחרי אינו אלא מופלג . אחר סמוך בתכחומא על אלה הדברים מוכיח אדם אחרי זה משה שהוכיח את ישראל אחר הקב"ה שנקראו כאן אדם שכן (יחזקאל כ"ד) . אדם אתם ונאמר בו כי מנחת חן בעיני (שמות ל"ג) . ממחליק לשון זה בלעם האומר לישראל דברים מתוקנים מה טובו אהליך יעקב (מדבר כ"ד) משה מכרע השמרו לכם פן יפתה . ובלע' מכרע ומחכיף עשו תאותכ' וזינו מקפיד . לא איש אל ויכזב (שם) אבל בכס אומ' ולא יעשה ושלמה כזה על שניהם כאמנים פנעי אוהב ובעתרו' כשיקות שוכא (לעיל כ"ז) : גזול אביו הקב"ה : אמו כנסת ישראל . המחטיא את הרבים שגזול הקב"ה מפריד ממנו בכיו וגזול מהם טובה : משחית . ירבעם : (כה) רחב כפש . להשיג כל תאותו : יגרה מדון . מגרה עליו מדת הדין : (כו) בותן לרש . נדקה : (אין מחסור . להרבות לו נדקה סא"א) . וכן הרב שאינו מוכנע תורה מפי התלמיד : (א) מקשה עורף . מלשמע : פתע ישבר . מהר ישבר : (ג) רועה

ממחליק לשון :
 24 גזול י אביו ואמו ואומר אין פשע
 חבר הוא לאיש משחית :
 25 רחב נפש יגרה מדון
 ובטח על יהוה ידשן :
 26 בוטח בקבו הוא כסיל
 והולך בחכמה הוא ימלט :
 27 בותן לרש אין מחסור
 ומעלים עיניו רב מארות :
 28 בקום רשעים יפתר אדם
 ובאבדם ירבו צדיקים :

כט

איש תוכחות מקשה עורף
 1 פתע ישבר ואין מרפא :
 2 ברבות צדיקים ישמה העם
 ובמשל רשע יאנה עם :
 3 איש אהב חכמה ישמה אביו

הרבים שגזול הקב"ה מפריד ממנו בכיו וגזול מהם טובה : משחית . ירבעם : (כה) רחב כפש . להשיג כל תאותו : יגרה מדון . מגרה עליו מדת הדין : (כו) בותן לרש . נדקה : (אין מחסור . להרבות לו נדקה סא"א) . וכן הרב שאינו מוכנע תורה מפי התלמיד : (א) מקשה עורף . מלשמע : פתע ישבר . מהר ישבר : (ג) רועה

מכלל יופי

(כה) רחב נפש , תואר : יגרה מדון , ענין התערב הריב , תרגום וסכסכת מנרים ואיגרי :
 (ג) רועה

משלי כח כט

באור ק"ז

ווירד מעהר בייאפאלל פינדן אלו ווער איהם הייכלעלט .

24 ווער פאטער אונד מוטטער בעשטיהלעט אונד זאגט : עם ויאי קיין פערברעכען , ווירד ענדליך שטראסען-רײכערס גענאָסע .

25 דען אונערזעטליכען ווירד צוויסט אויפרייבען , ווער גאָטט פערטרויט ווירד געדייהן .

26 ווער זיינעם געפיהלע פערטרויעט איזט איין טהאָר , ווער נאָך ווייזליכער איבערלעגונג האַנדעלט , ווירד דער געפאָהר ענטגעהן .

27 ווער דעם אַרמען מיטטהיילט , דעם ווירד'ס גיא מאַנגעלן , ווער דיא אויגען (פאָם עלענדע) וועגווענדעט , ציהט זיך פיל אונגליק צו .

28 ווען פֿרעפֿלער עמפאָר קאָממען , פֿערברוגט זיך דער מאַן , ווען זיא אונטערגעהן קאָממען דיא גרעכטן עמפאָר .

כט

1 איין מאַן דער אין ציכטיגענדן ליידען האַלושטאַרדיג בלייבט ,

געהט פלעצליך צו גרונדע , אָהנע רעטטונג .
2 ווען גערעכטע רעגירען , פֿרייעט זיך דאָ פֿאַלק ; הערשען בעזעוויכטער , זייפֿצט דיא נאַציאָן .

3 איין מאַן דער ווייזהייט ליבט , מאַכט זיינעם פֿאַטער פֿריידע .

אחר מכותי חן ימצא
בעין רחיו , (ר"ל
בעין האיש אשר יוכיח)
יותר מן המחליק לו
לשוכו . וכן תרגמתיו .
(כד) גוול , מי
שגוול אביו ומורה
לעצמו היתר לומר אין
פצע , לפי שאחר מותם
יהיה קניינם לו ,
חבר הוא ע"י הפעולה
הזאת לאיש משחית
לאיש לסטים המלסטם
את הבריות כי זה
ירגילהו לגוול ולעשוק
אחרים ולהשחית את
הבריות . ומלת חבר
פה מורה על תכונת
לבו אשר תעשהו ראוי
להיות איש משחית להב'
ולכן תרגמתיו (לונכט
פֿעהיג) . (כה) רחב
נפש , הוא המתאזה
החומד ואין יכול
להשביע את נפשו יגרה
מרון יכריתוהו המדון ,
והוא המחלוק' הפנימי
אשר לא תכיסו
להנות מדבר בעולם
למען לא יהיה לזולתו
יתרון עליו , רואה חננו
עשיר יקנא בו , רואה

כלי חפץ ביד זולתו יחמוד אותו . ולכן לא יהיה לאיש כזה ברכה והצלחה כל ימיו , אבל
השמש בחלקו ונועם בה' שלא יחסירה טוב , וירושן ישבע דשן וברכה . (כו) בוטח ,
יש לך בני אדם אשר לא יתישבו בדעתם בעשותם דבר כי אם ילכו אחרי ענת לבם , מה
שעלתה בדעתם לעשות לפי התפעלויות נפשם , ונבלי שיתורו להשכיל אם יאות לעשותו
מזד חקי השכל . והמעשי כסיל , סופס להתחרט עליו בנפלים ברעה . והילך בחכמה ,
מי שותישב ופוכה לענת החכמה , ימלט מרעה . (כז) נוהן , מי שפורס מלחמו וחולק
מהונו לעני לא יחסור לו לעולם , אבל מי שמעלים עיניו לראות ביגון רעהו הוא רב מארות
ונביא עליו צרה ומחסור . (כח) בקום . בזמן שיקומו רשעים למשול על העם יקטר
האדם האמתה החשוב והנדיק , אבל באברם בזמן שיאבדו הרשעים , והעם רואה במפלתם
יקח מוסר וירומם את הנדיקים , להשיבם בראש ולשמוע את תורתם .

כט (א) איש חוכחות , איש שיבואו לו רעות וצרות על דבר מעשיו הרעים והוא
מקשה עורף לבלתי שום לב עליהם להיעיב את מעשיו הוא ישבר ויכרת פתע בלי
מרפא . (ב) ברבוה , בשררת הנדיקים ישמח העם כי יעשה הכל ע"פ מאוזני נדק
הטוב והישר , אבל במשול רשע יאכז עם מנרתו . (ג) איש , מי שאוהב החכמה

(ג) רועה • מחבר
 לו זכנו' כמשמעו •
 4 ורבותינו אמרו האומר שמועה זו כלה אשנכה וזו אינה כלה לא אשנכה וסיוע במוקד' שאין זוכית במקרא מלא אלא זה בלבד : (ד) יעמיד ארץ • אם שופט אמת הוא יעמיד ארץ : ואיש תרומות • איש גאות שאינו חש להיות מתון בדין • ורבותי' אמרו אם הדיין דומה למלך שאינו כריך לקנות אוהבי' וליקח שחד הוא יעמיד ארץ • ואם דומ' לכהן השואל תרומות על הגרנו' הוא יהרסנה : (ה) מחליק • מדבר חלקות : (ו) בפשע איש רע • יבא מוקש : וכדיק • שלא הלך בדרכיו ירון ושמוח : (ז) דין דלי' • ייסורי דלי' ומה הם כריכי' וניתן לה' לב : (ח) יפסחו • ילחיבו

ורעה זונות יאבד-הון :
 4 מוקד במשפט יעמיד ארץ
 ואיש תרומות יהרסנה :
 5 גבר מחליק ער-רעהו
 רשת פורש על-פעמיו :
 6 בפשע איש רע מוקש
 וצדיק ירון ושמה :
 ידע צדיק דין דלים
 רשע לא-יבין דעת :
 8 אנשי לצון יפיהו קריה
 וחכמים ישיבו אף :
 9 איש-חכם נשפט את-איש אויל
 ורגז ושחק ואין נחת :
 10 אנשי דמים ישנאו-תם
 וישרים יבקשו נפשו :

כל

כלהב' אם הנפוח ברוח : (ט) איש חכם נשפט מתוכח עם האויל : ואין נחת • בין מראה לו פנים זעופות בין שמראהו פנים שוקיות • אין נחת לא בזו ולא בזו אינו מוכח קורת רוח • מוכיחו באמניה שהרא' לו הקב"ה פני' שוקיות ומסר בידו אדום ובשבו מהכות (ד"ה ב'כ"ה) ויבא את אהיה ולפניה' השתחוה • לאתו הרא' הקב"ה פני' זועפות ומסרו ביד מלכי ארם ויזבח לאהי דמשק כי אמר אלהי ארם מעזרי' להם : (י) יבקשו נפשו • ל' חבה • וכרא' שכן הוא כמה שאמ' דוד לאביתר (שמואל א כב) אשר יבקש את כפשי יבקש את כפשך מי שיגמול לי סעד יגמול לך ואין הפותר' מודי' לו :

באר

והמדע צנעוריו יש לאביו לשמוח עליו כי סופו כבוד וגדולה, אבל רועה זונות הולך ואסרי התאו' החומריו אכילה ושתיה ותאוות כיוצא בזה, הוא יאבד הון, ר"ל ממון וסבוד בריאת הגוף הנכלל במלת הון • (ד) מלך, המלך הנוהג במשפט ואינו נוטה ממנו ע"י גדולתו הוא מעמיד ארץ ומקיימו בתכלית האושר אבל איש תרומות, איש רס לבב הולך אסרי

הער שוועלגערייא נאָהענגט , צערניצטעט
גרָאָסען שאַץ •

4 איין קעניג דער דאַו רעכט איבט , ריכטעט
זיין לאַנד אויף •

איין אייגענמעכטיגער דעספּאָט רייסט עס
דאַרנידער •

5 איין מאַן פֿאַן אַנועהן דער זיינעס נעכסטן
שמייכלט ,
בערייטעט נעצע זיינן פֿוסטריטען •

6 אין דעם פֿרעפֿלערס פֿערברעכען ליגט זיין
פֿאַללשטריק ;
דער גערעכטע קאַן אימער פֿראָה אונד
פֿרעהליך זיין •

7 דער גערעכטע פֿיהלט דאַו לידען דער
אונטערדריקטן ,

8 דער פֿרעפֿלער ווילל דיס געפֿיהל ניכט קעננען •
שפעטער פֿאַען צאָרן אין דער שטאַרט אָן ;
וויזע וויסען איהן צו דעמפֿען •

9 איין וויזער גערעהט מיט איינעם טהאַרן
אין שטרייט ,

דיוער פֿעהרט אויף , יענער לעכעלט —
אונד ניכטס ווירד געשליכטעט •

10 בלוטגיריגע מענשען האַסען דען רעדליכען ,
רעכטשאַפֿע בעשטרעבן זיך אום זיינע ליבע •
דער

אחרי מנמת לבו ורכונו
בחוק וקושי יארכו שומו'
לקול הדק והמשפט
הוא הודם את ארצו •
(ה) גבר , מן הענין
כבר שכוון פה במלת
גבר איש חשוב וכפוא
פנים , ואמר , אם
איש כזה יחליק על
רעהו וידבר אתו
חלקות ומקף , פירש
רשה על פעמי
עצמו , כי ישפל בעין
האיש אשר יחטפהו
וסופו לסול ברשת זו
טימן (ו) בפשע ,
הרשע אי אפשר לו
לשנות אפילו רגע
אחת כי אחרי עשות
עול אפילו אם נהנה
ממנו ויחשבנו לטוב לו ,
הלא נפשו הומה עליו
כל עת , בידעו כי
רעה עשה , והביא מוקש
על נפשו • אבל הדיוק
אשר הוא נקי כפיו ובר
לבב הוא יוכל לרנן
ולשמוח כל עת • (ז)
וודע , הדיוק הוא יודע
דין דליו איך יש להתנהג
עמו , ודין הוא גם
הנה והמכאוב ותכונת הכדון , אבל הרשע לא יבין דעת זאת , לא ירצה לחוש ולהרגיש
אותו • (ח) אנשי , הליכנים מסבבים ריב ומנה בקריה , כי ילכו רכיל ויוציאו דבה
וילשינו ויפיתו ריב ומנה בעיר ; אבל החכמים בדעת ונפועל ישיבו האף וישקיטו הריב •
ולולי כתיב אף בחלק השני הייתי פונה להעתקת החכם דעדערויין אשר העתיק
(שפעטטער זעטען דיון גחנלע טטארט חין געהרונג) והוא התחלת הרקנון
בדברים חמונים הכתפבל ע"י התרת האויר ועולה בנפיוחה , ומליכת ל' אשכני דומה
בענין זה מאד למליכת לשון עבר • (ט) איש חכם , אמר שהפול עם האויל לא
יועיל מאומה , כי לא יבא עד תכלית הנסיונה , וכך דרכו בזמן שהחכם נשפט עמו ,
האויל ירגז בדבריו , והחכם ישקק , ואין נחה , לא יסכים לדעתו להודות על האמת ,
כי לא יתן לב לשמוע עיקר דבריו • (י) אנשי דמים , לא רוכסים ממש כי אם בדרך
השאלה

כט (ג) ורעה זונות , מענין רעיק ורע אידיך : (ו) ירון , שרשו רכן ובא באורק תחת
חולס כפלס (תהלים ל"א) ישוד צְהָרִים : וְשִׁמְחָה , פועל עבר לגורת פעל :

(ח) יפיוח קריה , מענין (שס קכ"ז) הפח נשנר : (יא) כל

II
12
13
14
15
16
17
8
ט
ס
ה
ד
ג
ב
א

כל-רוחו יוציא כסיל
 וחכם באהור ישבחהנה :
 משל מקשיב על-דבר-שקר
 כל-משרתיו רשעים :
 רש ואיש תכבים נפגשו
 מאירי עיני שניהם יהוה :
 מלך שופט באמת דלים
 כסאו לעד יכון :
 שבט ותוכחת יתן חכמה
 ונער משלה מביש אמו :
 ברבות רשעים ירבה פשע
 וצדיקים במפלתם יראו :
 יסר בנה ויניחהו
 ויתן מעדנים לנפשך :
 באין חזון יפרע עם

II (יא) באהור
 ישבחהנה . כשיב'
 הכסיל כל רוחו בא
 החכם וישלכו
 12 צמע' לשוכו ודומה
 לו משבית שאון ימי'
 (תילי' סה) בשוא
 גלי' אתה תשבת'
 13 (שס פ"ט): (יג) איש
 תככים איש מוזמות
 צעל תור' . ורבותינו
 פירשו תלמיד שאמ'
 14 לרב השנינו פ' א'
 ומלמדו: (טו) וכער
 משולק . ששלחו אביו
 ללכ' בדרכיו סופו
 מביש אמו . ישמעאל
 על שהיה רשע
 גרם לשרה שאמרה
 לאברהם גרש את
 16 האמה וגו' (ראשית
 כ"א) : (יח)
 באין חזון יפרע
 עם . כשגורמין
 17 ישראל שהכנראה
 מסתלקת מהם ע"י
 שהם מלעיבי'
 בנביאים יפרטו גם
 18 פרטות ויוכאים
 לתרנו' רעה :
 כי

ושטר

באור

השאלה על אנשים אלהי חמס ועול, והתם כקון צעוניהם לא זוכלו כשוא אותו . וישרים
 יבקשו נפשו, רטונו ואלהבתו וחברתו . ולהיות מבקש נפש בלשוכנו הקודש תמיד
 האריבה על הדם הלכו קנת המפרשים דרך החוקה לפרש כאלו כאמר יבקש נפש הישרים
 והוא רחוק מאור, ולא שנו לב על דרך המחקר בספר הזה השתמש במלת נפש ורצון
 על האהבה והרעיות . (יא) כל רוחו, כל משרתיו וכל דבר הסגור במחשבותיו לבו,
 וחכם, המסתכל לראות את הטובה ורואה לאחור יעבב את רוחו ולא יוציאנו . ולהיו'
 דמיונו מושאל משם רוח אמר ישבחהנה מל' משבית שאון גלים, (טטילון, חיינהחוטן)
 (יב) מושל, איס יטה המושל אזנו לדבר שקר ולקבל רכילות, כל משרתיו רשעים,
 עושה משרתיו רשעים, כי לועג בקשם קרנותיו ולבו רכיל וישקרו . (יג) רש, בא
 להורות שכל הדברים ההווים צעולם הם צמחה גשלת מיד צעל הסנות, ואמר,
 שהרש הנכרך וכחך כשעתו ואיש תכבים מענין תך ומרמה שהוא הכושך ונותן בתרבות
 הדוק

- 11 דער טהאָר אייסערט זיינע געדאַנקען גלייך , דער ווייזע העלט זיא דער פֿאַלגע וועגן צוריק .
- 12 האָרעט דער רעגענט אויף פֿאַלשע אַנקלאַגען ; זאָ ווערדען אַללע זיינע דיהנער בעזעוויכטער .
- 13 דער דירפֿטיגע אונד דער וואַכרער טרעפֿען איינסט צוזאַמען ; דער עוויגע ווילל ביידער אויגן ערלויכטן .
- 14 איין קעניג דער דיא אַרמען מיט טרייאַע ריכטעט , בעפֿעסטיגט זיינען טהראָן אויף אימער .
- 15 שטראַפֿרוטהע אונד פֿערמאַהנונג מאַכט ווייזע ; איין זיך זעלבסט איבערלאַסנער קנאַבע . מאַכט דער מוטטער שאַנדע .
- 16 הייפֿען זיך דיא בעזען , זאָ הייפֿן זיך דיא זינדען ; דיא גערעכטען זעהן ענדליך איהרען פֿאַלל .
- 17 ציכטיגע דיינען זאָהן , איינסט שאַפֿט ער דיר שאַפֿט דיינער זעעללע וואַללוסט .
- 18 אָהנע אָבריקייטליכע אויפֿזיכט פֿערווילדערט איין פֿאַלק ,

הדחק את העני , נפגשו יפגשו איש את רעהו לעתיד , ע"ד מאמרס ז"ל ה' מודמונן לפיכך אחד . מאיר עיני שניהם ה' . זה ירא' סבת דלותו וזה יראה תכלית רשעתו . והמאמר עמוק מאד והענין הזה רבו בו מאמרי בעלי המוסר אך מאהבת הקנוד לא הרחבתיו פה והמשכיל יבין . (יד) מלך , הוא כמשמעו . ואין לך חזק ויסוד לטובת המלכות גדול כמשפט אמת . (טו) שבת , לים' את הבן פעם נשב' מוסר פעם בתוכחת דברים , מכינים את הכער להיות חכם , אבל נער משלח מאבותיו המכינים אותו לעשות את כל מה שלבו חפץ הוא מבייש את אמו . וע"כ במקום שדבר מומדות כתב אמו כי מחוק האב ללמד חכמה , ומחוק האם להטיב המדות . (טז) ברבות , בהרבות הרעים יתרבו הפשעים ועולה ואין יתחדשו לבקרים . אבל סופם לפול לעין הזדיקים אשר ראו את רעתם ולא קנאו בס . (יז) יסר , ע"ש יסר את בנך בנעוריו יסחך להנא שתהיה לך נחת ממנו ומעדכים לנפשך ע"י יקרתו וגדולתו . (יח) באין חזון , ההשגחה ע"י שופטי ומושלי הארץ אשר יסקיפו על העם להיות נוהג אחרי התורה והחקה , נקרא חזון (דיוחבריקייט , פחולניו) . ואמר , בזמן שאין חזון על העם יפרע , כמו בפרע פרעות

מכלל יופי

(יא) כל רוחו , פירש כל רכוכו : ישכחנה , ענינו ההשקט וההנחה : * (יג) ואיש חכמים , ענין שבר : * ובשרם חכך , והגאון רב סערי' פי' תככים מן חוק הבית אשר הוא ביכוני ואמר רש ואיש תככים ראוי לעשות להם חסד כי יש ביכוניס שימרו עביותם וישמרו מעלתם למען יהיו בכבוד , ועל בן אהר כי רש ואיש תככים במעלה אחת הם ועל בן צריכים לחמלה :

(טו) ונער משלח , (בל"א חיינ חווי געאזענער , איין זיגען אָזער יונג) ענין התרת הדבר מאין עובר כלומר שהוא מותר ללכת בתאית נפשו :

(יח) יפרע עם , ענינו המרי והריוסוק והביטול . וי"מ אותו מדברי חז"ל הקורא את הינגילה למפרע כלומר השבת הדבר לאחור וההפך : אשרהו , בא כינוי הנסתר בה"א ויו מוכע באורק והוא כמו אשריו ויד הרנוי ססרה עהמכתב וכשאררה בניבטא והצירי מורה עליה

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

וְשָׁמַר תּוֹרַת אֲשֶׁר־הוּא :

19 בְּדַבְרִים לֹא יוֹסֵר עַבְדּוֹ

כִּי־יִבִין וְאֵין מַעֲנָה :

20 חַוִּית אִישׁ אֵין בְּדַבְרָיו

תִּקְוָה לְכַסִּיר מִמֶּנּוּ :

21 מִפִּנֵּק מְנַעַר עַבְדּוֹ

וְאַחֲרֵיתוֹ יִהְיֶה מָנוֹן :

22 אִישׁ אֵף יִגְרֶה מִדּוֹן

וּבַעַל חֲמָה רַב־פֶּשַׁע :

23 גְּאוֹת אָדָם תִּשְׁפִּילֵנּוּ

וְשִׁפְל־רוּחַ יִתְמַךְ כְּבוֹד :

24 חוֹלֵק עִם־גֵּנֵב שׁוֹנֵא נַפְשׁוֹ

אֱלֹהִים יִשְׁמַע וְלֹא יִגִּיד :

25 חֲרִדַת אָדָם יִתֵּן מוֹקֵשׁ

וּבֹטַח בִּיהוָה יִשָּׁב :

26 רַבִּים מִבְּקָשִׁים פְּנֵי־מוֹשֵׁל

וּמִיָּהוּה

(יט) כי יבין ואין מענה • כיון שרואהו

שמוכיון שותק והוא חוזר ומקלקל לכך

צריך ליסרו במכות ועוכשין ולא דבר על

עבד ממש אלא על כל הממרי'

דברי השופטים :

(כ) אן בדבריו • ממהר ונכהל להשיב

תקוה לכסיל ממנו • יש לכסיל תקוה יותר ממנו :

(כא) מופנק מנוער עבדו יפר הרע : מכון • שליט וכן לפני שמש

זכון (תילים ע"ב) • וכן כל כין שמקרא • שהכין קס תחת אביו

לשלוט בכסיו • (כב) איש אף יגרה מדון • כמשמעו

מדון מדת הדין : (כג) יתמך כבוד • יקרב אל הכבוד

ותומך בו תמיד : (כד) אלה ישמע • שמשביעין אותו אם

ראית פלוני שגכב לי כך וכך ומתוך שהוא

חולק עמו אינו מגי' : (כה) חרדת אדם

יתן מוקש מסורם היא עביר' יתן חרדה לאדם • ד"א כמשמעו מתוך שאדם

כר עין וחרד אם יעשה נדקה ינטרף אל הנריות חרדה זו תתן לו מוקש • והראשון

כוח לי :

באור

פרעות , כי פרעה אהרן , כי ילך איש אחרי דרכי לבו • ואם העם כל כך טוב שיקבל עליו עול התורה מבלי אימת חזון והאזהרות אשר בה • ורבים מפרשי הכתוב פירשו חזון , כבואה • (יט) בדברים , העבד הנקלה לא יוסר בדברים בלבד כי אם בשבט , כי יבין אע"פ שיבין כוכת הדברים ויראה את אולתו לא יועילו כלום כי אין מענה , כמו האריותו למעניהם (פֶּרֶשׁוֹן) ודמה את הדברים כאלו עושים רושם בלב האדם כמו התלם על הגדה , וכן הוא בל"א (חיינדרוק וחצעו) • (ב) חוית , הערה נסיונית שהאיש האן בדבריו (וק' ו' במעשיו ופעולותיו) הוא ככסל וכל פעולותיו מאפע , ולוא' אמר תקו' לכסיל ממנו • (כא) מפנק ,

מי

- 19 הייל איהם ! ווען עס געווען בעאַבאַכטעט •
 דורך בלאַסע וואַרטע ווירד דער שקלאַפֿע
 ניכט געבעסערט ,
 ווען ער זיא אויך בעגרייפֿט , זיא מאַכען
 קיינען איינדרוק •
- 20 האַסט דוא דען מענשען בעמערקט דער
 אין זיינען רעדען פֿאַרשנעלל איזט ;
 וואַהרליך , דער טהאָר לעסט מעהר האַפֿען
 אַלס ער •
- 21 ווער זיינען שקלאַפֿען אין דער יוגענד
 פֿערצערטעלט ,
 האַט איינסט קרענקונג צום לאָהן •
- 22 איין אויפֿפֿאַהרענדער מענש עררעגט האַדער ,
 איין גאַללזיכטיגער הייפֿט פֿערברעכען •
- 23 שטאַלץ ערנידריגעט דען מענשען ,
 דער בעשיידנע ערהעלט עהרע •
- 24 ווער מיט דיבס גענאָס טהיילט , האַסט זיך
 זעלבסט ,
 ער הערט דען פֿלוך איבער זיך אויסגעהן ,
 אונד דאַרף ניכטס אַנגעבען •
- 25 פֿייגהייט לעגט דעם מענשען פֿאַללשטרוקע ;
 ווער דעם עוויגען פֿערטרויט , איזט געפֿאַהר
 איבערהאַבן •
- 26 פֿילע זוכען הערשער גונסט ,

מי שמרגיל את עבדו
 מכעוריו (כי עבדי אבש,
 הקדס הנה מכורי'
 לאדוניהם עם ולדיהם
) (ויבאויינגע ,
 טקלזשען) בתענוגים
 סופו להיות לו מנון
 ומכעיסו , מלשון
 ניגם יחד , ומשרש
 יכה • ואחריתו כמו
 יש אחרית שהוא מורה
 על הגמול • (כב) איש
 אף , מי שנוח לכעוס
 ימהר להעיר מדון ,
 ובעל חמה , הוא
 הרגזן השופך כעסו
 אחת אחת ע"י דברים
 ומעשים ונוקם ומוטר
 והוא רב פשע , מעורר
 מדנים ומלצין פני
 חבירו, והולך במסתרים
 להנקם ממנו • וגדולה
 דעות איש כזה מרעת
 הכוח לכעוס כי הוא
 גם נח לרעות ע"פ הרו'
 (בג) גאות , מצד
 שהוא מבקש לגדולה
 והתרוומות הוא כשפל,
 אבל השפל רוח העניו
 סוף הכבוד האמתי
 לבוא לו • (כד) חולק ,

פֿאַם

מי שחולק את הגניבה עם הגנב אף שלא ידע מאניבתו תחלה , הוא זוכה כפשו , כי לאחר
 שלקח חלק ברעה הזאת לא יכול לפרסמו , והוא שומע האלה אשר יוצאת מתחת יד ה' כד'
 להודיע את המעשה הכעבה הזאת באשר יעשה גם בימינו באגרות (טטעק בריין) ובתוכה
 נאמרו אלות וקללות על מי שידע את הגנב ולא יפרסמהו אם לא יגיד וכשא עוונו , ולא
 יגיד : (כה) הרדוח , כמו הירא וחרד , (פֿורכט:זחן אונד פֿייג) כי אם קרדה
 נופל על פחד הלב ע"י דמיון דבר מפחיד , ולזאת יקרא הפחד הבא פתאום חרדה • והנה
 האיש החרד יתן מוקש לכפשו כי ע"י החרדה הזאת , לא יראה מסביב להשמר מפגעים ,
 וגם לא ישיג אחד מקניני העולם הנקנים באווין הלב • אבל הבוטח בה' ישגב לא יירא רע
 כי השם ישגבהו • ויש עוד דעות אחרות בכתוב הזה , עיין בדברי המפרשים • (כו)
 רבים , יש לך בני אדם המבקשים פני מושל בעת ירצו להשיג דבר לתועלתם • ויאמרו אם
 רטון

עליה: (כא) מופנק , מענונו ומעדנו , תרגום מעדני מלך , תפנקוי מלכא : מנון , שם ,
 שרשו כין וענינו כמו בן :
 (כה) ישגב , ענינו הרוממות :
 (כו) ישר

(כו) פני מושל. לדון לפניו. ומי"י כל נושפט איש. אם יזכה או אם יתחייב ובמלכו העובדי כוכבים ומולות דבר הפתוב: (כו) ישר דרך. אדם שהוא ישר בדרכיו:

ומיהוה משפט איש :
27 הועבת צדיקים איש עול
ותועבת רשע ישר דרך :

ל

דברי י אגור בן יקה ב' חירק

המשא

ל (א) אגור בן יקה דברי שלמה שאגר את הבינה והקיאה כך פירשוהו חכמים: המשא כבוא' זו אמר על כן. כאם הגבר לאיתאל, אמר הגבר זה שלמה המשא הזה על עצמו בשביל איתאל על שסמך על חכמתו להרבות והב וכוסי' וכשים שהזכיר מלהרבות. וכן אמר איתאל ואוכל ארבה כשים ולא יתורו את לבני. ארבה זהב ולא אסור. ארבה

נאם הגבר לאיתאל
לאיתאל ואכל :
2 כי בער אנכי מאיש
ולא-בנת אדם לי :
3 ולא-למדתי חכמה
ודעת קדשים אדע :
4 מי עלה-שמים וירד

מי

כוסים ולא אשיב את העם מזרימה. לאיתאל ואוכל. בשביל שאמר איתאל ואוכל לעשות ולא אכשל. לאיתאל על איתאל כמו ואמר פרעה (שמות י"ד) לבני ישראל על בני ישראל: (ב) כי בער אנכי. על שסמכתי על חכמתי בדבר שהקב"ה לאו שמוא יבא לידי עבירה: (ג) ולא למדתי חכמה ולא דעת קדושים ידעתי. שגרעתי או הוספתי על דבר משה: (ד) מי עלה שמים כמשה.

באור

רצון המושל יעלה בדיניו די לבו, ולא ישימו על לב כי משפטם ר"ל מצבם אם טוב ואם רע תלוי מאת דבר ה' המשגיח על כל. (כו) הועבת, חתימת הספר הוא דרך כלל, על לב הנדיק המתעייב כל עול, והרשע המתעייב כל ישר דרך.

ל (א) דברי, קצרה ידיעתנו מהשיג מי ומה היה אגור הזה, אם היה חכם מתלמידי שלמה, או חכם דור אחר או אם כל הדברים הנאים נפרשה זו הם דברי שלמה, ואגור בן יקה הוא רק שם מושאל לו על דבר אגורו את דברי החכמה כדעת קבת המפרשים, והנה אין כאן מקום להורות בקיא' וסריפו' כי אם לתרגם ולבאר את הכתובי' כאשר הם לפנינו יהיו ממי שיהיו. ובלי ספק סבר החכם המחב' את הפרשה הזאת עוד חבורים אחרי' אשר נאבדו, ואשרי השלם אשר מלאו לבנו להציג את הפרשה הזאת אחרי ספר משלי שלמה להנות למשמרת לדור אחרון. והנה גחלקה הפרשה לפרשיות

משלי כט ל

באור קכא

פֶּאֶב עוֹיְגֵעַן אֶלְלִיִן הַעֲנַגַּט דַּעַם מַעֲנִשְׁעַן
שִׁיקוּאֵל אַב .

27 זָא ווּיא דַּעַר אֹנְגַעֲרַעֲכַטַע דַּעַר פֶּרָאָמַמַעַן
אַב־שׁוּיא אִיזַט ,
זָא אִיזַט דַּעַר רַעֲדֶלִיכַע דַּעַם פֶּרַעֲפֶלַעַר
אִיִן גַּרְוּיל .

עֲנַדַּע דַּעַם דַּרִיטִן בּוֹכַם .

ל

1 וּוְאָרַטַע אַגּוּרִים זָאָהֲנַם יִקָּא .

שפרוכזאמלונג

צו איתואל שפראך דער מאן , צו איתואל
אונד אוכל אלא .

2 אונוויסענדער בין איך אלס מאנכער מאן ,
בעויצע אויך געוועגליכע איינויכט קוים ;

3 האכע העהרע וויזחייט ניא ערלערנט ,

אונד זאללטע קענטנים דער הייליגען בעויצען ?

4 ווער שטיג גען היממעל אונד קעהרטע ווידער ?

ווער

ואולי הוא החשוב שבתלמידיו שזכרו תחלה מיוחד וחזר לאומר לאיתואל ואכל , לומר שגם
לאכל כאמרו דבריו . (ב) כי , כונת המחבר להורות , כי העקר היא התורה אשר נתן
אלהים , והיא שנאמין בו ובעיקרי הדת בלב שלם , כי היא תשגבנו מעל כל פגעי העולם
ותישיר לבבנו במדות תרומיות , ואם יולד בלבנו ספק מן הספקות אשר ידים אותנו מן דרך
האמת הרסוס לפנינו , כל כאבה אליו ובלגשמע לו , כי קצרה יד שכל האדם לעלות
שמה . ואמר : אנכי אשר כנערתתי מאיש , ובינת אדם אין לי , לא יכולתי להשיג מה שבלב
האדם קרוץ מחומר וכברא כמוני , אף כי שלא אוכל לדעת מה שידעו הקדושים , הנביאים
או השכליים הנפרדים , אשר מכונים לרוב בשם קדושים . (ד) מי , זכר פה את
היסודות אשר עליהם נתיסדו כל מרוצי הבריא' וסוקותיה ,
ואמר

מכלל יופי

(כו) ישר הדרך , תאר כמוד :

ל (א) בן יקה , בא בחירק תמורת הסגול : המשא , נקראת הנבואה כן לפי שהיא
נשאת נפי האדם : (ג) ודעה קדשים אדע , מלת ולא עומדת
במקום שנים ולא דעת קדושים :

(ד) מי עלה שמים , האעס מי הוא שיש בו כח לעלות א השמים הנבואים ולדרת א הפרץ שהיא לעומק :

מי אסף רוח פיה
 הכבשן : מי צרר
 מים קפאו תהומו'
 (שס ט"ו) נבנו כמו
 כד (שס) נתפילתו
 של משה, מי הקי' את
 המשכן שבהקמתו
 נתנססו כל אפסי
 ארץ כך כדרש
 בפסיקתא : ויה שמו
 ומה שס בנו אס
 תאמר כבר היה
 דוגמתו אמר מה שס
 בנו איזה משפחה
 יבאה מוננו וכדע
 מי הוא : כי תדע .
 אס תדע מי הוא
 ואך לא יראת לעבו'
 על דבריו : (ה)
 אמרת אלוה צרופה
 ומזוקקת ולא כתב
 דבר שלא לצורך והי'
 לי לזכר : (ו) פן
 יוכיח בך וככזבת .
 יוכיח על פניך שע"י

מי אסף רוח | בהפניו
 מי צרר מים | בשמלה
 מי הקים כל אפסי ארץ
 מה שמו ומה שם בנו כי תדע :
 כל אמרת אלוה צרופה
 מגן הוא לחסים בו :
 אל תוסף ער דבריו
 פן יוכיח בך ונכזבת :
 שתים שאלתי מאתך
 אל תמנע ממני בטרם אמות :
 שוא | ודבר כוב הרחק ממני
 ראש ועשר אל תתן לי

הטריפני

תוספתך אתה בא לידי עבירה וכ"ש אס תגרע : (ז) שאלתי מאתך עכשיו מדבר
 לפני הקב"ה : (ח) ראש . דלות : הטריפני . לשון מונן

הערה מן המדרשים על פסוק ח"מ שוא ודבר כוב וגומר .

בקשה החכם היא שיהי' לו סיעתא דשמיא באופן שלא יבא להאמין בשוא ודבר
 כוב, כן במילי דעלמא, כן במילי דשמיא, כי האמונה בשוא נתעה
 במילי דעלמא, היא סיבת המחלוקת אשר היא שורש פורה ראש ולענה לכמה מדות
 רעות, כנודע, ובדברי תורה נעשה המישור לעקוב ע"י, באופן שמהפך דברי אלהים
 חיים ותחת יוקי נותן דופי בתורת ה' בתוספת ובגרעון :
 ואמר עוד ראש ועשר אל תתן לי וגו' הכונה בו שהתפלל לה' שיטה בלבו מדת
 ההסתפקות, להיות שמח בחלקו ולא יהי' נבהל להון ובהכרח צריכין אנו לפרש כונת
 החכם באופן זה, דאל"כ איך שייך ברש שהוא העדר, לשון נתינה, ונתן טעם לדברי' פן
 אשנע וגו' כמאמר הכתוב (דברי' ח' י"ב) פן תאכל ושבעת וגו' ובאמת מדת הסתפקות
 היא שורש ומקור לכל מדת טובות,

ובבר אמרו חכמי מוסר אס תבקש מתבל די ספקך, מיעוטה יספוק לך, ואס תבקש
 יותר מספקך, כלה לא יספק לך . ואמרו עוד במזמון הבט למטה ממך
 תראה יתרוכך, ותן תורה לנותן לחמד, ובמדות הבט למעלה ממך, תראה חסר רוכך,
 ותוסף תומך : (בספרי נטע שעשוועים הרחבתי הדבור במדה זו, כי אין ערך
 אלי' לתוקף עיני' אים כל המדות המשובחות) :

5
6
7
8
הע
מה
כי
את
בא
שון
במ
(ז)
מא
שח
על
הע
ה
כל
(י)
ול
א
ב
ט

ווער פאסטע דען ווינד אין זיינער פויסט ?
ווער באנד וואסער אין איין געוואנד ?
ווער בעשטימטע דער ערדע גרענצען ?
זאג אן , וויא הייסט ער — אָדער וויא הייסט
זיין זאָהן , ווען דוא עם ווייסט ? —

5 גאָטטעס פֿערהייסונגען זינד אַללע געלייטערט ,
איין שילד איזט ער אַללען דיא איהן פֿערטרויען .
6 זעצע וויגען וואָרטען ניכטס הינצו ,
ער מעכטע דין דעם איררטהומס איבערפֿיהרן
אונד ליגען שטראַפֿן .

* * *

7 צווייערלייא בעגעהר' איך נור פֿאָן דיר ,
פֿערזאָגע מירס ניכט זאָלאַנג' איך לעבע .
8 אייטלען וואָהן אונד איררוין ענטפֿערנע ווייט
פֿאָן מיר ,
וועדער רייכטהום נאָך אַרמוהט לאַס מיין
לאַז זיין ,

בשיידע

ואמר אם לא תוכל
להשיג עגס היסודות
ופעולותיהם , איך
תרכ' להשיג הכח הסוב'
ועושה ומושל בכל ,
ואמר העלה איש שמים
וירד משם להודיע רזי
ותעלמות השכליים ?
הגד בא אם ידעת איש
כזה מה שמו ? ואם לא
תדע אותו , אולי תדע
סימן אחר , שם בנו
או תלמידו וכיוצא בו .
(ה) כל , דילך בענין
האלהיות והדברים
הנעלמים לדרוש מעל
ספר תורת ה' כי היא
צרופה מביניה ילכו
לאורה עד מקום שיד
ההג' האנושי מגעת .
מגן הוא האלהים לכל
החוסים בו . והכתוב
הזה שאל מדברי דוד
צמ' תהלים , והוא רב

הענין וכולל למוד גדול . (ו) א תוסף , לא תלך ברוח שכלך להוסיף על דבריו לשאול
מה לפנים ומה לאחור , ולהתיר לך הספקות האלה במופתים שכליים והקאים פלסופיים ,
כי איש תוכל לפול בבור ההטעאה , והיה אם יופיח בך האלהים להאיר עין שכלך ותראה
את טעותך , ונבזבח תכלס בנפאך בראותך קוצר השנתך . ואין כאן המקום להרחיב
באור על הדברים האמתיים אשר נכללים בכתובים האלה , המשכיל יבין , כי יש דעות
שונות בין כתוב בני אדם העוזבים את אשר גלוי לפניהם ברצון האל יתברך , והולכים
במסתרים דרך חשכה . ואם ירצה הנזיר לקיים אכתוב מאמר מיוחד על הכתובים האלה .
(ז) שחיים , מן הכתוב הזה עד ט' פרשה בפני עזמה , והיא כוללת בקשת החכם
מאת השם אשר בפרטותיה ישולבו כל דרכי החיים הזמניים מקושרים עם הנצחיים , כי
שתי הסבות האלה והם העושה שכליית והמטה גשמיית המה אבות הרעה והצרה לאדם
על הארץ . והמשכיל ירחיב את הבאור מעצמו בהתבוננו בדברי הכתוב . (ח) שוא , והוא
העיון בדבר הבל , אשר אין תועלת במציאותו , ודבר כזה הוא העושה לדבר שאין לו אמת

מי אסף רוח בחפניו טעם בחפניו כדי שיבין השומע כי חפניו רגוכו או שכלו כלומר מי הוא שיכול לאסוף
הרוח שלא תהי' כושבות . מי צר מים , כאלו צרם בניבים הדומים לשמלה להמטיר על הארץ . מי הקוים
כל אפסי ארץ וחס הקלוות העופדות גד בלי מה שלא ימועו , סגיד לי מה שמו או מה שם בנו אם מדע ,
והטעם כי אין בכנראים מי שידע לעשות בכמו אלה בחכמתו :

(ו) אל תוסף , בשני שוואים , והכסון בו אל תוסף בפגול כמו (ש"ב ו') ויוסף שאול ,
ולהרין המלה אל אשר לפניה אמרו כן ועיין בס' ל"א ובס' ז"ז , ובעבור שהעלה דבקה
אל אשר בנדה תביע הוא השני ותקראו כקריאת העין . ויש שקוראים כל שני שוואים
בסוף המלה נחיס , פ"ו : (ח) ראש , שם , באלף : הטרופני , כלומר פרנסני ועיין
בפרשה שאפרי זאת בפסוק ותתן ערף לביתה : וכן אורש , ענין הרש והמסכנות :
(י) אל

הַטְרִיפְנִי לְחֵם חָקִי :
 פֶּן־אֲשַׁבַּע י וְכַחֲשֵׁתִי וְאִמְרֵתִי
 כִּי יְהוָה וּפֶן־אֲרֹשׁ וּנְגַבְתִּי
 וְתַפְשֵׁתִי שֵׁם אֱלֹהֵי :
 אֶל־הַלְשָׁן עֶבֶד אֶל־אֲדֹנָי אֲדֹנָי
 פֶּן־יִקְלַלְךָ וְאֲשַׁמֶּת :
 דֹּר אָבִיו יִקְלַל
 וְאֶרְתֹּאמוּ לֹא יִבְרַךְ :
 דֹּר מְהוֹר בְּעֵינָיו
 וּמִצְאָתוֹ לֹא רַחֵץ :
 דֹּר מְהֻרָּמוֹ עֵינָיו
 וְעַפְעָפִיו יִנְשָׂאוּ :
 דֹּר י הַרְבּוֹת שָׁנָיו
 וּמֵאֲכָלוֹת מִתְלַעְרְזֵיו לֹא־אֵכֵל

עניים

מזון וכן טרף נתן
 ליריחו (תילי קיא)
 9 (ט) פן אשבע מתוך
 עוש' וכחשתי בקב"ה
 מרוב גאווה ומהו
 הכחשה ואמרתי מי
 ה' כלומר אין אלהי'
 ותפסתי שם אלהי.
 להרגיל להשבע בו
 לשקר : (י) אל
 תלשן עבד . אל
 תמוסור דין על עבד
 ללעוק עליו להקב"ה
 ואפילו הוא רשע
 אשר אביו יקלל וכל
 התועב' האמורות
 כאן בו . וראי' לדב'
 שהושע בן בארי
 בפסחים בפ' האשה
 שהלשין את ישראל
 ואמר הקליפ' באומ'
 אחרת אמר לו
 הקב"ה קח לך אשת
 זנוכיס (הושע א') :
 (יג) דור מה ראו
 עיניו . זה גסות
 הרוח : (יד) דור
 חרבות שיכיו .
 הסיכוכו' מתלעותיו
 שכיו הפכימות :

באור

במצואות . הטריפני , פרכסני כפי חקי לפי תכונת כפשי וכבודי . כי מאחת משתי הקצוות
 האלה תולד רעה כאמרו בכתוב הנא . (ט) פן , אם תתן לי עושר ירוס לבני ואומר כחי
 ועווס ידי עשה לי את החיל הזה ע"ד וישמן ישורון ויבעט . ואמרתו מי ה' , אכחיש
 ח"ו בטובת הבורא והשגתו בשרירות לבי . ופן אורש , אם ריש תתן לי ואצרך לגנוב ח"ו
 ואעבור על מצות אלהי , וגם אשבע לשקר . (י) אל הלשן , הכתוב הזה אינו . ומד
 על מקומו . כי לפי דעתי יסדרו כל הכתובים בפרשת אגור אחת ושתיים ושלוש וארבע . ויהיו
 הכתובים אל הלשן , עין , אם נבלת וכו' קדומים בסדר המקרא , וא"כ שחיים ,
 לעלוקה , שלש , שלשה המה נפלאו , שלשה המה מטיבי , החח , ואח"כ
 ארבעה , דור וכולי . (יא) דור , כנר דנרתי פה מסדר הכתובים , ואיה מקום
 הכתובים הארבעה האלה לפי סדרי . והנה רוב המאמרים הבאים בפרשה זו המה למודים
 כוללים חכמה ומוסר ע"ד המדה (רעה טו) כאשר היה דרכי חכמי הקדש לסדר את דברי
 חכמתם או במליכה קצרה בכפל העלות או במשל או במדה . ובדברם בקדה , אספו דברים

זנוכיס

- 9 בעשיידע מיר נור מיין מעסיגעס אויסקאממען •
 איך מעכטע ואַנסט ענטוועדער איבערמיהטיג
 גאַטטעס לייגער ווערדן, אונד פֿראַגן:
 ווער איזט דער עוויגע? — אָדער אויס נאָהט
 שטעהלען, אונד מיך אַן מיינעם גאַטטעס
 נאָהמאן פֿערגרייפֿען •
- 10 פֿערליימדע קיינען דיהנער בייא ויינעם העררן,
 ער מעכטע דיר מיט שמאָך בעגענגען,
 אונד עס ווערע דאָן דיינע אייגע שולד •
- 11 איין געשלעכט דאָן ויינעם פֿאַטער פֿלוצט —
 דאָוגעשלעכט וועלכעס ויינע מוטטער ניכט גריסט •
- 12 איין געשלעכט דאָן זיך גאַנץ ריין דינקט —
 דאָן, ווערלכעס פֿאַן ויינעם אונפֿלאַהט ניא
 געוואַשען וואַרד •
- 13 איין געשלעכט דאָן דיא אויגען האַכטרעגט —
 דאָן, וואַס קיים דיא ווימפערן אויפֿהעבן קאַן •
- 14 איין געשלעכט דעסען צעהנע דאָלכע,
 אונד דעסען פֿאַרצעהנע מעסער זינד —

שונים למוכיחם אשר
 מלאו גם דמיון באחד
 מפעולותיהם ודרכיהם
 ויביאו אותם יחד אל
 גדר הדמיון הזה לעשות
 מהם חדה, כאשר
 אבאר עוד לקמן:
 ובכתובי שלפנינו, הי'
 לפי דעתי פתח הכתוב
 חדה, וסגרו פתרוכ'
 ויהיה כאלו שאל החכם
 איזה דור אשר
 יקלל אביו? ותשובתו
 בחלק השני: הוא הדור
 אשר לא יברך את אמו •
 כי בשלילת הנרכה
 לא נזכר כי אם הסנת
 אחר מכהוג בכבוד,
 והדור אשר משתחו בו
 להקל בכבו' האם סופו
 לקלל את אביו • ואמרו
 חכמי המוסר,
 ובהשתת הכמוס בדור
 מן הדורו, וברבו' תענוג

והחמדה בין בני האדם תשתנה המדות, כערים יקילו בכבוד וקנים אשר לא משבחים
 משבחיםיהם, הנבות תתביישה להתראות עם אמותם אשר לא שנו כימוסי דור מולדתם,
 והבנים ימאסו בחברת אבותם אשר רוח אחרת עמהם, ודור כזה כוון אליו החכם •
 (יב) דור טהור, איזה הדור טהור בעיניו? הוא הדור אשר מטמאתו לא רוחן מעולם •
 כי מי שלא ראה טובה מעולם לא ירגיש את מקסורו בהעדר הטוב • ולא ארחיב באור למאכיל
 אחרי שמי בידו מפתח לדעתי, יסקור וימנא • (יג) דור מה, איזה הדור מרים עיניו
 בגאווה ובוז על רעהו? הוא הדור אשר עפעפיו יכשאו, בבנין כפעל ע"י אחר, כלומר
 שלפי אמתת תכונתו לא יהיה לו כח לישא את עיניו מחרפה וקלקן על דבר שפלותו • ואמר
 שזה סימן על דור גאווה ובוז שהוא דור שפל וכזה אשר לא ישא עין מעצמו • ואל תתמה
 שבארתי את הכתוב כך, הנראה כדוסק לפוס רהיטא, אבל דע כי הענין מסכים עם
 הלשון, ובפרט בידעך שגשא עין כל הקאיכו מורה על גאווה ובוז כמו רוס עין, כי אם או
 פקחת עין, כמו וישא עין, או לשון תוחלת בהכנעה כמו אשא עיני, נושאים עין
 כו' • (יד) דור הרבות, איזה הדור שני סדנות, והם שני הנדדים הנקראים

מכלל יופי

(י) אל חלשן, מענין לשון: אדנו, בא חסר היוד כי זאת המלה באה בלשון תפארת
 ליסוד: (יד) ומאבלוח, הסכין נקרא כן על שם שהוא אוכל ומכלה: מארץ, ארץ ישתנה
 בהפסק

הערה מן הטד פים על פסוק י"ב י"ג י"ד

דמלך החכם קרא דורות מראש וראה את הכולד, כי מה שהי' הוא שיהי' וכלל

ומאכלות סכינים:
 (טו) לעלוק' . מכח'
 פתר לעלוקה
 כמשמעו למד'
 שה' ערבי והפותרו
 אומרים שהוא לשון
 שאל ומורד , וכן
 במדרש תהלי' למדנו
 כן שפותר שתי בנו'
 16 גן ועדן וניהנס זו
 אומרת תכו לי
 בדיקים וזו אומרת
 תכו לי רשעים
 וארבע לא אמרו
 הון . הרבה יש לנו:
 עוב' רחס . תשמיש:
 (יז) ליקהת אס .
 לקמטים הנקבנים
 ונקהין בפני אמו .
 לשון יקהת עמים
 (ראשית מ"ט)

עניים מארץ ואכיונים מאדם:
 15 לעלוקה י שתי בנות הב
 שלוש הנה לא תשבענה
 ארבע לא אמרו הון:
 שאור ועצר רחס
 16 ארץ לא שבעה מים
 ואש לא אמרה הון:
 17 עין י הלעג לאב ותבו ליקהת אים
 יקרוה ערבי נחל
 ויאכלוה בני נשר:
 שלשה

קבוצת עמים והיו' ד כמו יפעת ויעלת חן : יקרוה . לשון תנקר , נקרת הנור
 (שמו' ל"ג) , (פירו' ר' בלע"ז) , יבא העורב שהוא אכזרי על בניו ויקרו' ולא
 יאכלנו ולא יהנה בה . ויבא כשר שהוא רחמני על בניו ויאכלנה ויהנה בה : העורב אכזרי
 הוא כמו שחא' (תילוס קמ"ז) ולבני עורב אשר יקראו , והנשר רחמני , שנאמר
 ישארו על אברתו (דברים ל"ב) :

מכלל יופי

בהפסק ולא כשתנה בארבע מקומות ובפרשה הזאת השנים , זה , וכן תחת שלש רגזה
 ארץ : (טו) לעלוקה , היא המלה הנוכרת בדברי קו"ל מפני שכנת עלוקה והיא
 התולעת הגדלה בנהרות ונתפשת בגולי האדם ובגולי הבהמה בעבדם בנהרות
 ושואבות דמם עד שתמלא ותנפח וכופלת וכן לעז המתרגם , ופירש בו רבינו סעדי' ענין
 העדר כלומר ההעדר בב"ח הוא על שני פנים , האחד העדר ההויס במותם והוא שאור'
 שאמר , והשני העדר שלא יהיו והוא עוצר רחס , וכן בצמחים ארץ לא שבעה מים ולא
 תזיח הצמחים , והשני כלות הצמחים אחרי היותם , והוא שאמר ואש לא אמרה הון ,
 והמשיל זה הענין הנוכר לעלוקה שהיא אינה אומרת די בשתיית הדם : הון , הרבה ודי:
 * (טו) ויש אומרים שנקרא הניהנס על וק' מלאו ילא משפט מעוקל בהפוך אותיות לפי שכל המעקל
 דרבינו ירד' סס , והראב"ע קור' שהוא תוסף למעוקל ומעוות . והס' הארבעה דורות הנוכרים
 למצלה
 ארבעה כתות אלה נכלל כל חטא , עון , ופשע , אשר יחטא בו האדם ,
 והניג את מליצתו במעט דברים ורב הענין , באופן שכל הטמאים לנפש אדם
 התיבה קולעת . ולא אכחיד תחת לשוני שיש להרחיב הדבור בארבע דורות האלו .
 אמנם החכמה תקרא ותבונה מתן קולה , הארש ! שיש יד לפה , עת אשר השתיקה
 יפה , כי בזמן שנמנע לסכלות יתרון מן החכמה , אזי לחכם ישב המכיר מקומו ,
 רא' לדבר דוד בשמותו את עעמו :

משלי ר

באור קכד

דאן, וועלכעס דיא ארמען אויס דער וועלט,
אונד דיא דירפטיגען אויס דער מענשהייט
וועגפריסט.

* * *

15 צווייא טעכטער האט עלוקה*, גיב הער,
גיב הער איזט איהר נאָהמע.
דרייא דינגע ווערדען ניממער זאטט,
איין פֿירטעס זאגט ניא: גענוג!

16 דאן טאָרטענרייך, דאן אונפֿרוכטבאָרע ווייב,
דיא ערדע, ניממער דעס וואַסערס זאטט,
אונד — דאן פֿייער, דאן ניא זאגט: גענוג!

17 דאן אויגע דאן ווינען פֿאַטער העהנט,
אונד שפעטטיש אויף דער מוטטער רונצלן בליקט;
ווערדען דיא ראָבן דעס טהאַלס אויסהאַקן,
יונגע אַדלער פֿרצעהרן.

(הזכרע לְעֵהֱנֵע) ,
ומחלעוח, השנים
הקדומים (פֿאַרלֵעֵהֱנֵע)
והמה קדים דומים
לסכינים? ואמר
שהוא הדור, אשר הלך
מאתו מדת הרחמים
ואיבוס על עני ואביון
ומצב ארבע דורות,
דור עז פנים, ודור
שטה, דור גיא, ודור
חיים. (טו) לעלוקה
אמרו רוב המפרשים
והמבארס שהוא תולע'
גדולה המונעת את דם
האדם והסוית, וכן
זכר בדברי חז"ל מפני
סכנת העלוקה,
אבל לא פירשו מה זה
שתי בנות ומה כוון

צמלת הב הב. אבל באמת שכוונו בשם הזה חכמי הקדם לנזיר את ההשקפה והבלייה,
ואם עלוקה כשאל מן התולעת המשחית, ומאוררי הקדם זיירו את ההשקפה והבלייה
בדמות הקיה האת, כמו שניירו מאוררי היונים את המות, בערה חותכת את החוט
אשר דימוהו לחיי האדם (חטרוחפחט). ואמר לעלוקה שתי בנות והם שאול ואבדון הכוזבי'
לעיל כ"ז כ"ח והם לא תשבענה וזה הב. שלש זכר שלשה דברים אשר לא תשבענה והם
הנזכרים בכתוב שלאחריו, ואם תחשוב עוד אחת עמם אשר לא תאמר הן הרי לך ארבע.
והאחרון הוא תמיד כפתרון הקדה. (טו) שאול, הוא המות אשר ככה בשם שאול.
ועוצר רחם, מה שעוצר את הרחם מהוליד, כי העקרה אשר לא נסתה בעם הריון
וכאח הלידה, לא תשבע ממגל. וארץ, השואבה ויונקת את הליחה לא תשבע מים,
והרביעית זה האש המשחית ומבלה את כל אשר יפגע בו, והוא גדול ההשקפה והבליעה
מכולם. (יז) עין, כנר ידעת סדרו בפרשה האת, ואמר שעין הלועג על אביו,
והמבזה את זקנת אמו כתרגומו קשישיתא, והוא קבון הקמטים בפני הוקנה (דער דיוח

מכלל יופי

למעלה ויש בנות ומולדות ארבע אשר בס ידובס השם. שאול שישליכו בו הדור המקלל וימותו בלא עתם
כענין ומקלל אביו ואמו מות ימות. ועוצר רחם שיעצור הרחם פה הבטן ולא יולידו בעבור הדור שלא רחץ
מטומאת זנות ולא יהי לו בנים. וארץ לא תשבע מים בחיץ מער ויבשו זרועיה ויהיו מושפלים דור הגלים
והרמים ברעב. ואש היא היורדת מן השמים לאכול הדור האוכלים הפכיים ועושיי האביונים:

(טו) שאול, ענינו הקבר, ועצר, ענינו המניעה: (יז) ליקחה אם, שרשו יקה והקיף
דגושה והוכסה היוד והוטלה תכועתה על הלמד ומשפטה ליקחה אם, ופירושו למשמעת
אם

(* עלוקה, איזט זיין גֵעֵהרֵיִט בלוטוויגנדס טיהר (בלוט עגעז) וועלכט דיא
אחרגאָנגער לוס זינבילדי דעס טאָרס ברויכֵן, זח וויח דיח גריִכן
זייני דער פֿאַרלֵן האָבֵן.

18
19
20
21
22
23
24

18 שְׁלֹשָׁה הַמָּה נִפְלְאוּ מִמֶּנִּי
 וְאַרְבַּע לֹא יָדַעְתִּים : וְאַרְבַּעַת קָרִי
 19 דֶּרֶךְ הַנְּשֹׂר י בַּשָּׁמַיִם
 דֶּרֶךְ נֶחֱשׁ עַל־צוּר
 דֶּרֶךְ־אֲנִיָּה בְּלִבִּים
 וְדֶרֶךְ גִּבּוֹר בְּעֵלְמָה :
 20 בֶּן־י דֶּרֶךְ אִשָּׁה מִנְּאֻפֹת
 אֲכָלָה וּמִחֲתָה פִּיהָ
 וְאָמְרָה לֹא־פָעַלְתִּי אֵינִי :
 21 תַּחַת שְׁלוֹשׁ רַגְזָה אֶרֶץ
 וְתַחַת אַרְבַּע לֹא־תוֹכֵל שְׂאֵת :
 22 תַּחַת עֶבֶד בִּי יִמְלֹךְ
 וְנִבָּל בִּי יִשְׁבַּע־לֶחֶם :
 23 תַּחַת שְׁנוּאָה בִּי תִבְעַל
 וְשִׁפְחָה בִּי־תִירֶשׁ גִּבְרָתָהּ :
 24 אַרְבַּעַת הֵם קִטְנֵי־אֶרֶץ
 וְהֵמָּה חֲכָמִים מִחֲכָמִים :
 הַנְּמָלִים

(יח) כפלאו ממני • ככסו משלפו מעיני ואיני יודע להיכן הלכו שומהרין להסתיר מן העין : (כ) ומחטה, כופ' פיה למטה כדכתי' כאשר ימחה הצלפת מזה והסך על פני' : אכלה • לשון נקיה דבר הכתוב : (כח) שממית, (ארגוזא בלע"ז) : בידים תתפש • בידיה היא אוקות ומתדבקת צכותלים : (כט) צעד • הולכי ומלויקים בגבורתם : (לא) ורזיר מתכי' או פיש לא ידעתי מהו ולפי המשמ' היא קיה פשוטה מתכי' : מלך אקוס לא ידעתי מה הוא לפי פשוטו : מודרש אגדה פותרין פמש פרשיות אלו של ארבע ארבע דברים כנגד ארבע מלכיות לפי שכתאמרה ממלתן על ישראל צעון שעברו על קומה קומשי תורה הזכיר' קמש' פעמי' (טז) שאל ועוצר קחם • שאל מלכיות בבבל שנאמר כבוד כתר הרחיב כשאל כפשו (חנקוק ב') ועוז' רחם זו היא מדי שבימיהם עברו קממים מישראל שנאמר להשמיד להרוג ולאבד (מעילה ג') : (כא) רגזה ארץ • ארץ ישראל : (כב) תחת עבד • זה כבוד כתר שהיה

בבבל שנאמר כבוד כתר הרחיב כשאל כפשו (חנקוק ב') ועוז' רחם זו היא מדי שבימיהם עברו קממים מישראל שנאמר להשמיד להרוג ולאבד (מעילה ג') : (כא) רגזה ארץ • ארץ ישראל : (כב) תחת עבד • זה כבוד כתר שהיה

מכלל יופי

אם כלומר עין שתבח למשמעתה ולמה שתגזר עליו יקרוה עורבני נחל : (יט) גבר, נקרא האיש גבר לפי שיש לו גבורה על האשה : בעלמה, היא בעולה בלי ספק כי אמר אחרייו בן דרך אשה מכאפת וגו' שאינה נכרת הבעילה בה אבל בבתולה כיבר המעשה בלי ספק ועיין בגרשני : (כ) אכלה, ע"ד משל : ומחטה, ענין קינות : (כה) עם

18 דרייא דינגע זינד מיר אונבעגרייפליך ,

איין פֿירטעם קאָן איך ניכט איינזעהן .

19 דעם אַדלערס וועג דורך דיא לופֿט ,

דער שלאַנגע וועג אָן דעם פֿעלוען ,

דעם שיפֿס וועג אַזיין דען וועללען ,

אונד — דעם מאַננעס וועג בייא דעם ווייבע .

20 אויך זאָ איזט דער וועג בייא דער עהעברעכריין ,

האַט זיא גענאָסען , זיא ווישט דען מונד —

אונד שפּריכט : איך האָבע ניכטס איבעלס

געטאַהן .

* * *

21 אונטער דרייא דינגען בעכט דיא ערדע ,

איין פֿירטס קאָן זיא גאָר ניכט ערטראַגן .

22 אונטער איינעם שקלאַפֿען דער צור רעגירונג

קעמט ,

אונטער איינעם פֿערוואַרפֿנען בעטלער ווען

ער זיך זאַטט געגעסען ,

23 אונטער איינער העסליכן ווען זיא ענדליך

הייראַטעט ,

אונד — איינער מאַגד דיא איהרע געביהטריין

פֿערדרענגעט .

* * *

24 פֿיער דער קליינסטען טהירכען אויף ערדען ,

דיא אויסנעהמענד קלוג זינד .

דיא

רוכלזען זיינער זוט =

טער טפחטטעט (

ראוי שיקרוה , משרש

נקר (חויסטטעבן ,

חויסהחקן) העורבים

אשר בנחל , ויאכלוה

צני נשר העפּיס לאכול

את הנבלה . (יח)

שלשה , גם זה מדה ,

ופתרוכה באה צסוף ,

כי עיקר כוונת החכם ,

על דרך גבר . (יט)

דרך , כמו שלא יאשר

רושם בדרך כשיגביה

עוף , כי לא תעשה

זוּם השתנות כרגשית

באוויר , וכמו שלא יאשר

רושם בהליכת הנחש

על הצור , כי אם

תלך עליו הצור תקפול

את גוויתו בעגול

ותשליך את ענמה ארצ'

עד שלא יודע רושם

מקום הליכתו , וכן

האניה בלב ים , כי

גליו יכסו מקום הליכת'

ולא יאשר רושם . כן

הרביעית אשר היא

כפתרון המדה בדרך

גבר בעלמה והמשכיל

יצין . (כ) בן דרך ,

לא ידעתי אם גם

זה דברי אגור או דברי זולתו אשר הוסיף עוד דבור קמישי הדומה לזה מאד . או אם הוא

כמפרש והולך כוונת דרך גבר בעלמה . ובדברים כאלה לא יועיל הרחבת הביאור . (כא)

החת , יש שלשה דברים המשתייכים את הקבוצן ומזיקים להכלמת האדם , ואמר בדרך

השאלה , שהארץ תמוט בהיות עליה אחד מהם , והרביעי (הוא העקר אשר כוון אליו והוא

כפתרון) , לא תוכל זאת . והם : (כב) החת עבד , הנקלה והנצוה כשיצוה לגדולה .

ועוד בו מדותיו הפחותים ישחית ויבלה הכל . החת גבל , והוא הכנזה אשר לא יעסוק

בדבר כי אם יבקש לחמו על הפתחים כאשר כבד בארתי טעם השם הזה לעיל י"ז , ואם

הוא שבעלמס לא יעמיד איש מפניו . (כג) החת שנואה , הראוי לשאתה מנד שפלותה

וביעורה ומדותיה אם יודמן לה בעל . והרביעית היא השפחה אם יתאדוניה שינו עליה ,

עד שתיש גבירתה , ועי"ז תתגאה ותעז פניה נגד כל אדם עד שאין לאיש קיום עמה .

(כד) ארבעה , משנפה ארבעה כנראים אשר מתולדתם ותכונתם היא חלשים וקטנים ,

ויתפלא הרואה על קיום מינם , אם לא בטובת והשגחת הבורא יתעלה , אשר גם כן את

חכמה יכללו על ידיה מפגעים הרעים להם . ואמר שהם חכמים מחוכמים כאלו השכילו

לדעת חפזונם ומבחו תרופה נגדם לתקן המעות . וכבר פרשתי רוב הענין במאסף למדע

25
26
27
28
9
0
1
2
3
4

25 הַנְּמָלִים עִם לֹא-עַו
 וַיְכִינוּ בַקִּיץ לַחֲמָם :
 26 שְׂפָנִים עִם לֹא-עֲצוּם
 וַיִּשְׂימוּ בַסֶּלַע בֵּיתָם :
 27 מֶלֶךְ אֵין לְאַרְבֶּה
 וַיֵּצֵא חֵצֶיךָ כָּלוּ :
 28 שְׂמֹמִית בְּיָדַיִם תִּתְפֶּשׂ
 וְהִיא בְּהִיכְלֵי מֶלֶךְ :
 29 שְׂרֵשָׁה הִמָּה מִיִּטְבֵי צֶעֶד
 וְאַרְבָּעָה מִטְבֵי לָכֶת :
 30 רֵישׁ גְּבוּר בְּבַהֲמָה
 וְלֹא-יִשׁוּב מִפְּנֵי-כָל :
 31 זְרוֹר מִתְנַיִם אוֹתֵישׁ

עבד למרוך בלאדן
 וכותב אגרותיו
 כדגרים בחוליו ונבל
 כי ישבע לחם זה
 אשורוש שעש' משת'
 מאה ושמוכים יום :
 (כו) שכו' כי תבע'
 כנגד יון ושפחה כי
 תירש גברת' זה עשו
 שהיה לו לעבוד
 ליעקב ונהפך הדב'
 (כה) הנמלים עם
 לא עו' זו צבל שח' (ישעיה כ"ג) הן ארץ
 כשדים זה העם לא
 היה : ויכינו בקיץ
 לחמם : כנבוכדנצר
 עשה כבוד אסד
 להקנ"ה בימי מרוך
 בלאדן אשר שלח
 ספרים לחזקיהו
 וכ' גם שלם למלכא
 חזקיהו שלם לקרתא
 דירושל' שלם לאלהא
 רבא ונבוכדנצר
 כיתב אגרותיו היה
 ולא היה שם אותו

ומלך

היום וכשנא וספרו לו מה שעשו אל' אלהא רבא קריתו ליה וכתבתו ליה בסוף
 דין אחר השליח והחזירו בשביל אותה מרונה זכה למלכות הרי שהכין בקיץ לחמו כדרך
 הנמלה : (כו) שפנים עם לא עזום זה מדיופרם : ושימו בסלע ביתם : שזנו בית
 המקדש : שממית ביד' תתפש זה היה עשו שנאמר והידים ידי עשו (ראש' כ"ז) : בהיכלי
 מלך : שנכנס להיכל מלך והחריבו : (ל) ליש גבור בנהמה זה כנבוכדנצר שנאמר
 (ירמיה ד') עלה אריה מסוככו : (לא) זרויר מתנים : זו מדי ופרס שזרו מתניהם
 והרגו לבלשצר וטעלו מלכות בבל : או תיש : זה יון שנקרא תיש שנאמר (דניאל ח')
 והנפיר השעיר הוא

באור

כסליו תקמ"ח • (כה) הנמלים , צריה קטנה ימיתה האוי' הקר בימות החורף לפי
 שאיננה עו , אין עו ותעצומות בגויתה , ולכן החפיונה להכין בקיץ לחמה • (כו)
 שפנים , עם לא עזום להלחם עם סיוות אחרות לכן החפיונה לשום בסלע קנס , לא
 יבוא עם רגל כגוש • (כו) מלך , ידוע כי לרוב מיני הצדאים ההולכים לטרוף טרף ון
 הנמחים יש להם ראש אשר ילך לפניהם , ואם נתפזרו במהלכם אנה ואנה יולך את הקול
 בשריקה ופסוק לאכפס יחד • אבל אין מלך למין הארבה , לכן בהלכס לחנון לכרות סמ
 הנרעונים ילכו כלם כאחד ולא יתפרדו • (גת) שטמית

- 25 דיא אַמיון איין צאַרטעס פֿעלקען , דרום בערייטען זיא פֿיין איהרע קאַסט אים זאַמער .
- 26 דיא בערג-מיווע איין אָהנמעכטיגעס פֿעלקען , דרום בויען זיא איהרע הייוער אים פֿעלוען .
- 27 דיא הייאשרעקען האַבען קייגען אַנפֿיהרער , דרום געהן זיא אין איינעס טרום אויף בייטע .
- 28 אונד — דיא שפינגע דיא דוא מיט דען הענדען גרייפֿען קאַנסט , זיא העלט זיך אין קעניגליכען פֿאַלעסטען אויף .
- * * *
- 29 דרייא וועזען האַבען איינען בעהענדן שריטט , איין פֿירטעס דען פֿירטערפֿליכסטען גאַנג .
- 30 דער לעווע , העלד אונטער דען טהירן , ווייכט ניטאַנדן אים .
- 31 דאַז ווינדשפּיל , דער באַק , אונד — איין קעניג , דעם

(כח) שממית , והרביעית היא העכבש , צדיק קטנה אשר תתפוס אותה בידים , והנה בהיותה במדר אש המוכי בקל ישיגה וימיתנה , לכן החכימו לתקוע אהלם בהיכלי מלך בנין גבוה מדריו דנים לא ישיגה הרודף כי אם בעמל , ותמלט ממנו . ואולי כיון בזה על דבר אשר נסתר בדרכי משל , אבל מחוק המתרגם שלא להרבות בפירושים היונאים מדרך הכפוט : (כט) שלשה , חשב מיני צדאים ההולכים באוון ועוז , ואין דבר עומד כנגדם והס . (ל) ליש , הארי

אשר הוא גבור החיות ולא ישוב מפני עומד כנגדו . ובואת מפרש מה שכוון באמרו מטיב לכת וכעד , שרצה לומר לגודל עוזו ותקפו , לא יעמוד דבר לעכבו . (לא) זרויר , והוא לדעת רוב המפרשים הכלב הנד שהוא רץ מהר ואוחז בחיה אשר תפגשו . חיש , שהוא

מכלל יופי

(כח) עם לא עו , כמו שיאמר עם על קבוץ וקהלת האנשים , כן נאמר עם על הנמלים ועל השפנים : (כו) חצץ , ענין חתיכה ויהי' פועל קל או שם תואר , רוצה לומר אע"פ שאין לו מלך יבא כולו ביחד מחתך ובורת העשבים והאילנות להשחית : (כח) שממית , יש מפרשים שהוא מה שקורין בלע"ז צוויאה , שצורתה כצורת אדם ותתפוס בידיה מה שיתנו לה והיא בהיכלי מלך לשקוק בה , ויש לפרש אר"כייא בלע"ז והיא העש שצונה ביתה אפי' בהיכלי מלך וכן בדברי חז"ל אימת שממית על עקרב ופירשו בו אר"כייא בלע"ז : (כט) מטיבי צעד , ענין הליכה כמו את קול צעדה (שמואל ב' ה') : (לא) זרויר , שם סיה שכמה במתניה , וי"א שהוא כלב הנד ליד גאל"כו בלע"ז ונקרא כן לפי שהוא דק במתניו כאלו הוא חבוט או חגור במתניו , תרגום ויעשו להם חגורות (שם כ"ב) ועבדו להם זרויץ וכן תרגום ויטבוש , חריו . וי"א שהוא כמר גם הוא דק במתניו :

* (לא) ויש לפרש שהוא מין עוף טמא שזכרו חז"ל באמרו לא לחכם הלך הרוי' אלל העורב אלל מפני שהוא מינו ואומרים שהוא אשטור"כיל בלע"ז , אבל לא ידעתי חפ"י מה עשם מתניו :

או חיש , לדעת ר' יונה מקום ויהאסבור כמו ותיש , ולדעת רד"ק כסדריו ופירושו כל א' מאלה

משלי ל לא

וּמִלֶּךְ אֲרֻקֹם עֲמוֹ :

32 אִם-נִבְלָה בְּהַתְנַשֵּׂא

וְאִם-זִמּוֹת יָד לִפְהָ :

33 כִּי מִיץ חֶלֶב יוֹצֵיא חֲמָאָה

וּמִיץ-אֵף יוֹצֵיא דָם

וּמִיץ אֲפִים יוֹצֵיא רִיב :

לא

דְּבַרִי לְמוֹאֵל מֶלֶךְ

מִשָּׂא אֲשֶׁר-יִסְרְתוּ אָמוֹ :

2 מִה-דְּבָרִי וּמִה-בֶּרֶךְ-בְּטָנִי

וּמִה-בֶּרֶךְ-נִדְרֵי :

3 אֶל-תִּתֵּן לַנְּשִׁים חֵילָךְ

וּדְרָכֶיךָ לַמַּחֹת מְלָכִין :

אל

מלך יין : ומלך אקום

עמו זו פרס שאמר

אני ואפסי עוד : אין

כנגד לעומתו : אקום :

אין עומד עמו : (לב)

אם נבלת בהתנשא :

אם נתנבלת על ידי

חברך שחורפך

(וגדפת) את עמך

סופך להנשא בדבר :

ואם זמות : בלבך

להתקוטט : שים יד

על פה ושתוק : (לג)

כי מיץ חלב כי כאשר

תלא חמאה על ידי

מיץ חלב ודם על ידי

מיץ החוט' וותר מדי-

כן יא ריב על ידי

מיץ אפים של כעס :

מיץ סחיטה

פרימור' א' בלע"ז

כמו (שופט' ו') ויין

על וגו' : ורבותינו

פרשו אם כבל' ענמך

על דברי תור' לדרוש

ולשאל ספיקותוך

לרבך : ואפי' נראית

לו כשועה בלא לב

סופך שתהא מנושא

ואם זמות אם שמת זמם על פיך וחסמ' אותו ולא שאל' לו הכל . סופך כשישאלך דבר הלכה תתן יד לפה ותאלם שלא מדע לענות כלום בו : כאשר מיץ חלב יוכל חמאה כן מיץ אפים שרנך כועס בך שלא הבינות מהר ואתה מתנבל עליה סוף יוציא מפיך אחר זמן הלכות רבות והוראות :

לא (א) דברי למואל מלך, דברי שלמה המלך שאמר למו הקב"ה כלומר בשביל שהעוה כנגד הקב"ה : למואל לאל כמו (איוב מ') למו פי . דברים לשמו של הקב"ה שאמר המלך : משא אשר יסרתו אמו . כשהתחתן עם בת פרעה ביום חנוכת ב"ה והכניסה לו כמה כלי זמר ונער כל הלילה וישן למחרת עד ארבע שעות כדאיתא בפסיקתא והי' מפתחות בית המוקדש תחת מראשותיו ועל אותה שעה שנינו על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות וכנסה אמו והוכיחתי כל המשא הזה : משא אשר יסרתו אמו . משא של משל יסרתו אמו : (ב) מה ברי . מה זאת עשית והגדת שאתה בני ולא בן אביך הכל יודעין אביך כדיק נמור היה ואם אתה רשע יאמרו אמו גרמה לו : (ג) בר בטני . כל נשי אביך כיון שמתעברות אינן שבות לתשמיש ואני דחקתי וכנסתי כדי שיהא לי בן מלובן ומורו שהתשמיש יפה כל שעה חדשים אחרונים : ומה בר בדרי . כל נשי אביך היו נודרות שיהא להן בן הגון למלכות ואני גדרתי שיהא לי בן מלובן בתורה : (ג) לנשים חילך . כחך אל תתן : (ד) אל

משלי ל לא

באור קכ

דעם שטעללט זיך נימאנד אים וועגע .

32 ביזט דוא דורך שטאלץ בעליידיגט ווארדן ,
אָדער דייכט דיך זאָ וואָס —

לעגע דיא האַנד אויף דען מונד :

33 דען , מילך שטאַסען גיבט בוטטער ,

נאַזען=שטאַס גיבט בלוט ,

צאָרן רייען , גיבט שטרייט .

לא

וואַרטע דעם קעניגס למואל .

פֿאַרטראַג וויא ויינע מוטטער איהן פֿערמאַהנט .

2 אָ מיין זאָהן ! מיינעם הערצענס זאָהן !

דוא אַללער מיינער ווינשע זאָהן !

3 איבערלאַסע דיינע מאַכט ניכט דען ווייבערן ,

דיינע טוגענדן ניכט דען קעניגע-פֿערדערבריינן .

עז פניס ולינו חוזר

לאחור מפני שום דבר .

ומלך , והוא כפתרון

החדה , כי הוא המעיב

לכת שאל—קוס עמו

אין אדם עומד כנגדו

מכד גדולותו ורוממותו .

ואחרים נקדו אל סגול

ועמו פת"ח כלומר אל

קוס עמו , אס הוא

קס בין עמו לדבר או

לכות עליהם . (לב) אס

נבל' אס ירד' מגדולת'

ע"י זולתך בהתנשא

נגדך כרוס לבנו , או

אס דמית שהכעיסך

איז בגאותו , הענה

היעונה לך לשום יד

לפה , ולשתוק כאלו לא

הרגשת דבר . (לג) כי

כמו שתוכיח מצינת החלב חמאה , ומצינת החוטם דס מצד תולדתס , כן האפס והחמה

בזמן שתעיר אותו יוכיח ריב , ולכן טוב לשבת דומס .

לא (א) דברי , יתכן שלמואל הוא שלמה ובה אס למואל כמו למו—אל . ואמרו סגול

כשהתחתן עם בת פרעה ביום חנכת בית המקדש והכניסו לו כמה מיני זמר והיה

נעור כל הלילה וזן למחרת עד ד' שעות והיו נפתחות בית המקדש תחת מראשותיו ועל

אותה שעה שנינו על תמיד אל שחר שקרב בד' שעות וככנס' אמו והוכיחתו כל המשא הזה .

(ב) מה , כל הדברים האלה דברה להטות לבנו אליה למען ישמע בקולה . בר בטני

שהיית צמעי , וכן יחמר במליצת לשון אשכנז (דען זיך חונטר ויינט הערלן גטרמגן) .

בר נרדו , כל נדרות שגדרתי למען גדלך לטובה . (ג) אל , השמר מתת כל סילך

בריאותך ונפסך לנשים , ודרךך הטובים אשר הדרכתך צס , לאותן המשחיתות את

מכלל יופי

מאלה או זה הוא מעיב בעד ולכת : אלקום , מלה אחת מורכבת משתי מלות ופירושו ומלך

כשלא יקום אחר כנגדו מטיב בעד ולכת והחיל מתנהגים לאטו רכזו עמו , כמו כנגדו כמו

מי יקום לי עם מרעים : (לב) אם נבלה בהחנשא , עיין נפילה וידידה ופירושו אס

נפלת מגדולתך היה בהתכבד והתנשא שלא תשאל מהנכלים ומחנשים שאינם ראויים לשאלתך

כלומר הוקר נפסך אע"פ שנפלת כמו שהיית יקר קודם לכן וקדל משאלו לאנשים שאינם

ראויים ומעשות דברים המנובים לך , וזהו שאמר ואס זמות יד לפה כלומר אפי' אס חשבת

לשאלו שיש יד לפה שלא לשאלו ושלא לעשות דבר שאינו ראוי לך לעשות : כי מיין חלב ,

ענינם המצינה ואמר כן בחלב להוכיח החמאה כי ידוע הוא כי בהקשת החלב בתוך הכאד

בחוזק תגא החמאה והמצינה בהקשת ההיא , וכן מיין אפיס , כי בהתחזק החרון באפיס

יעשה מהס כאלו ימיין אותם : אפיס , ענינו כעס ולפי שהכעס יתראה בחוטם יקרא אף :

לא (א) מה בר' , כמו מה בני , תרגום , בן , ברא : (ג) למחות מלכין ,

כלומר להשחית דרכי המלכים , וזהו הכוון במקום מ"ס הרבים והפתח בלמד

לעשות תמורת חיר"ק אס הוא מן הקל ואס הוא מן הכבד משפטו להמחות :

4 (ד) אל למלכים
למואל . אין זה דבר
הגון למלכים שהם
להקב"ה למואל כמו
למו פי (טס) : אל
למלכים שמו יין .

5 אין נאה להם
להשתכר : אי שכר .
כמו אין שכר : (ה)
מחוקק . הכתוב

6 בתורה וכ"ש מה
שהוא בגרס' : (ו)
לאובד , למי שסופו
לאבוד לרשעים :

7 למרי נפש .
המנטערין על עניס
ועל אכלס : (ח)
כל בני חלוק . אלו
הן היתומים שאלפה
עורת' והלכה לה :

8 (יא) ושלל לא
יחסר . כלומר לא
יחסר

אל למלכים למואל
אל למלכים שתויין
ולרוזנים או שכר :
פן ישתה וישכח מחקק
וישנה דין כל בני עני :
תגד שכר לאובד
ויין קמרי גפש :
ישתה וישכח רישו
ועמלו לא יזכר עוד :
פתח פיה לאלם
אל דין כל בני חלוק :
פתח פיה שפט צדק
ודין עני ואביון :

אי קיי

באור

10 המלכים . ונא
למחות בפתח
הלמ"ד כמו
להמחות למחות מן
העולם . (ד) אל
למלכים , לא נאות
למלכים להרגיל
בשתית היין , לא
לרשעים לשמות
משקים המשכרי ,

אשת חיל מי ימצא
ורחוק מפנינים מכרה :
בטח בה לב בעלה
ושלל לא יחסר :
גמלתהו טוב ולא ררע

כל

כי יולדו ע"י זה דעות לארצם ולעמם . (ה) פן , ע"י הרבות השתיה יסוגו אסור מן
הדברים המסקקים לפניהם , ויבואו לכלל טעות להפוך דין כל בני עוני , אשר עיניהם
מחפזות על נדקת המלך . (ו) חנו , למי שאובד מברותיו יאות לתת לו יין למען החזיקו ,
ולמרי נפש יתכן לתת שכר . (ז) ישחה , ועל ידי זה ישכח צרותיו . (ח) פתח , חסר
שההירו מדברים המשפתיים בשב ואל תעשה , העירה בלבו את המעלה הרמה
אשר יעמול למענה בהיותו מלך . ואמרה שמחוק המלך לפתות פה לאלם , למי שאיננו
בעל דברים יעמוד הוא לימיט לעורו , ואל דין כל בני חלוק , ר"ל כל אדם יהיה מן
שהיה בריך המלך לעורו בדינו . וכקרא בני האדם בני חלוק ע"ש חלק עבר , שילכו

יין

משלי לא

באור קכח

- 4 אויך ניכט קעניגען , למואל ! ניכט רעגענטען
שטעהט'ס אן , דאס זיא וויין טרינקען ;
פירשטען צימט ניכט שטארקעס געטרענק .
- 5 זיא טרענקען אונד פֿערגאסן דער געזעצע ,
פֿעררעהטען דיא רעכטסזאכע דעס אַרמוהטס .
- 6 דעס פֿערצווייפֿעלטען רייכט שטארקעס געטרענק ,
געבט וויין דען בעטריבטען .
- 7 מאַג דער טרינקען , דאָס ער זיין ליידען
פֿערגעסע ,
זיינעס אונגליקס זיך ניכט עראינרע .
- 8 פֿיר דען שטוממען טוהע דיינען מונד אויף ,
פֿיר דיא רעכטסזאכע איינעס יעדען מענשענ-
קינדעס .
- 9 טוהע אויף דען מונד אונד ריכטע רעכט ,
נים דעס אַרמען , דעס דירפֿטיגען דיך אַן .
- * * *
- 10 איין בידער ווייב , אַז איא גליקליך ווערד דאָן
געפֿונדן !
זעלטנער דען פֿערלן אויט זאָלכ' איין קויף .
- 11 געטראָסט טרויט אויף זיא דעס גאַטטען הערץ ,
אַן געוויין מאַנגעלט'ס איהם ניא .
- 12 לעבענסלאַנג טוהט זיא גיטליך איהם ,

מן העולם להיותם בני
תמותה . (ט) פחה ,
לכל משפט נדק ולדין
עני ואביון פתח פיך .
ע"כ מוסר אס למואל .
(ו) אשת , זה אחד
מזירי שלמה על האשה
הטובה וכשרה . ונא
בסוף זה הספר , יען
כאמרו פעמים רבים
משלי מוסר על האשה
ההגונה , ומאמרים
על האשה הזרה
המשחיתת את בעלה ,
והורסת את טובו
והגלחתו , ולכן הכינוהו
לסוף לסיים בטובת
האדם בתת ה' בחלקו
אשה ישרה . ונדרך
בסתר ביארו את כל
השיר על החכמה ,
לאשר המשיל החכם
החכמה לאשה . השיר
הזה , המסודר כדרכי
המשוררים הקדמונים
על סדר אותיות האלפ' ,
ביתא , מורה שעקר
הנלח' הנעל עם אשתו
בהיותה משתדלת

בעסקי הנהגת ביתה , בהכין את לחם בני ביתה , בהשגיח על עבודתם לזרום
אלא יהיו פועלי בטל , ובשמור את הון בעלה לתכלית קטוב לספוקס , ולטובת עניים
ונזכרים צדאס לשאול מתן מידיה . ואמר מיימצא , מי שזכה לכך אשרהו ואשרי חלקו .
וכן תרגמתיו . רחוק , דבר יקר וסבב להשג אשה כזאת יותר מהשג קנין פנינים
סזונים . (יא) בטח , הנעל יוכל לבטוח עליה להניח בידה את כל הונו והיא לא תמעל
צו . ושלל , לא די יספר מהונו , אלא שידוויק על ידה . (יב) גמלחהו , בכל
השתנות העתים והתולדות לא תשנה את מדותיה גדרו , אס הוא שמת תשמח עמו , אס

מכלל יופי

(ד) אי שבר , חסר כון ונשפטו אין שבר , ואס הוא בחירק כמו (שמואל כ"ב)
וְאִין יֵשׁ פֶּה תַחַת יָרֵךְ , ויתכן לפרשו כמו איה , ומלת אל למלכים , עומדת במקום
שנים ופירושו ואל לרוזנים שיאמרו איה שבר לשמות :
(ו) דִּישׁוּ , בחירק : לא יזכר עוד , אינו רונה לומר לעולם אלא כ"ז שהיין בו :
(ח) כל בני חלוף , ענין כריתה ונקראו בני העולם בני חלוף לפי שתבואס המיתה
והגריתה מן העולם : (י) מַפְגִּיגִים , שנגיס יקרות : מַבְרָהוּ , ענין קנין כמו תמבטו
מאמס

יחסר טוב: (טו)
 ערף מזון: וזקוק
 גם הוא מזון הקצוב
 להם: (יט) בכישור:
 שקורין וירטי"ל
 בלע"ז המכשיר את
 הפלך לטוות, פלך
 פושיל בלע"ז:
 (כא) לא תירא
 לביתה - לבני ביתה:
 משלב - מניכה: לבוש
 פנים בגדי צבעונין:
 מרבדים

כל ימי חייה: 13
 דרשה צמר ופשתים 13
 ותעש בהפץ כפיה: 14
 תיתה באניות סוחר 14
 מפרחק תביא לחמה: 15
 ותקם בעוד לילה 15
 ותתן טרף לביתה וחק לנערתייה: 16
 זממה שדה ותקחהו 16
 מפרי כפיה נטע כרם: נטעה קרי 18
 תגרה בעוז מתניה 17
 ותאמץ זרועתייה: 17
 טעמה כי טוב סחרה 18
 לא יכבה בליל גרה: 18
 ידיה שקחה בכישור 19
 וכפיה תמכו פלך: 19
 כפה פרשה לעני 20
 וידיה שלחה לאביון: 20
 לא תירא לביתה משלג 21
 כי כל ביתה רבש שנים: 21

באור

הוא כועס תרכהו,
 אם ינטער תכחמהו,
 ולא תסנב לו רעה
 ומורת רוח כל ימי
 חייה. (יג) דרשה,
 אף בעת שלא יזדמנו
 לה מלאכות בתוך
 ביתה. היא טורחת
 ומחזר' על המלאכה,
 ותקק צמר ופשתים
 ומה שמרה אסת
 אסת, וחעש, בגד,
 בהפץ כפיה,
 בזריות ושמה,
 ויחס חפץ אל
 הידים להיות חפץ
 הלב ככר זה בענין
 המלאכות. (יד)
 היחה, כמו שילכו
 אכיות הסוחר
 להביט מסחר
 מארצות הרחוקים

מרבדים

כן היא תביא ממרחק לסמה. (טו) וחקם, קודם אשמורת הבוקר תקום לעבודתה
 להסין טרף לביתה, וזקוק, העבודה לנערותיה, כי היא מפקידה לכל אסת מהן על
 מלאכת פרטיות אשר תתעסק בה היום. (טז) זממה, אסת עלתה במחשבתה לקח שדה,
 תשמוק אסת אסת ממה שהרוויחה במלאכתה ותקחהו. מפרי כפיה, מה שעלה בידה
 פטע כרם. זה אחד מן הכתובים המזייר תכונת האשה ההגונה לפי אמתה. (יז)
 חגרה, לאקר שהניאה את הרכוש אשר עמנה לקטיית השדה ונטיעת הכרם, תאגור
 צעו

משלי לא

באור קכט

ניממערמעהר וואס ליידעס .

- 13 בעווערבוואס זוכט זיא וואל' אונד ליינג, אונד ווירקט מיט פראהר ראשער האנד .
- 14 דעס עמויגען קויפמאנס שיפע גלייך , ברינגט אויס דער פערנע נאדרונג זיא .
- 15 נאך דונקלע נאכט , שטעהט זיא אויף , טהיילט דעם געזינדע קאסט , דען מעדען ארבייט אויס .
- 16 טיכטעט זיא אויף אקערפעלד , זיא קויפט'ס ; לעגט וויינבערג אן , פאן איהרער הענדע פרוכט .
- 17 אונד גירטעט זיך מיט נייער קראפט , שטערקעט איהרען טהעטיגען ארם ווידער ; זיא מערקט , דאס איהר געווערב פראממען ברינגט , נון פערלישט אויך נאכטס דיא לייכטע ניכט .
- 19 לעגט זעלבסט זיא פיינגער אן דען ראקען , פיהרט ראש דיא שפינדל אין דער האנד ; דיא האנד דיא זיא ווילליג ארמען עפענט , דיא פיינגער דיא דירפטיגען גאבע רייכען .
- 21 זיא פירכטעט פיר איהר הויו דעם ווינטערס פראסט ניכט , אללעס איזט אין דאפפעלגעוואנד גהיללט .

על המליכה הכתובה בהתנודות . השלג והשני שהוא הלבן והאדום . ולפיכך לא אמר לא תירא לביתה מקור או מנכה , למען השתמש במלת שלג , ולא אמר בסיפא דקרא שנים

בעון מתניה מחדש , ותאמן זרועותיה , לפעול בעבודתה לתועלתה . (יח) טעמה , אס היא רואה שמסורה טוב , לא תכנה בלילה נרה , תעסוק בעבודתה בלילה כניוס . (יט) ידיה , היא בעזמה שולחת יד בכיסור והוא הכלי המכשיר את הפלך . פלך , הוא הכלי אשר יגוללו עליו החוטי . (כ) כפה , היא הכף המחזקת בפלך תפרוש לעני , והיד האוחזת בכיסור שלמה לאביון . (כא) לא , אינכה מתיירא מחמת הנכה והקור , כי הלבישה את ביתה שני , ר"ל בגדים מכופלים ועבים שלא יוכלו ליכנס בהם הנכה . כמו שנים . כן הוא לדעת הר"קס ורוב המבארי , וכן תרגמתי . אבל יש עוד להשקיף

מכלל יופי

מאתם : (טו) וחחן טרף לבוחה , לפי שפרנסת החיות ע"י טרף אמר גם לפרנסת האדם טרף שגם הוא ע"י לקיחה זה מזה ואע"פ שאינו כערפות החיות : (טז) וחקחהו , ענין מקנה : (יח) טעמה , ענינו העצה והראיה בעין הלב ותוכן הדבר : (יט) בכשור , הוא שמשמין אותו בראש הפלך כדי ליישר המטוה : פלך , המטווה שעות בו האכזים : (כא) לבוש , ענין הפעול בלבישה לפי שאחר שלבש האדם את הבגד הנה הוא לבוש מן הבגד וכן הבגד לבוש עליו , ובמכלל אינו כמון כאשר ידמה הענין אלא יסתר בית השמש ומשפטו לבוש בשנים : שנים , שרשו שנה והיוד במקום ה"א והמ"ם נוספת כי אין טעם לקבץ רבים במל' הזאת וענינו אדום : והריק"ס פי' ענין שנים , כלומר בגדים שונים לפיכך לא תירא לביתה משלג : (כד) סדין , הוא כסות הלילה הסמוך לבשר

22 (כב) מרובדים •

מַרְבֵּדִים עֲשֵׂתָהּ לָהּ

מנעות כאה למטה

שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן רְבוּשָׁה :

כמו מרובדים רבדתי

23 נֹדַע בְּשַׁעְרִים בְּעֵלָה

(לעיל'ז') : (כג)

נודע בשערי בעלה

בְּשִׁבְתּוֹ עִם־זִקְנֵי־אֶרֶץ :

ניכר הוא בין חביריו

מפני מלבושיה שהם

כאים : (כד)

24 סֵדִין עֲשֵׂתָהּ וְהַמְכַר

לכנעני-תגר: (כה)

ליום אחרון

וְחָגוּר נָתַנָּה לְכַנְעֵנִי :

ביום מיתה

כפטרת צעם טוב :

25 עֹזֶזְוָה־דָר לְבוּשָׁה

וּתְשַׁחֵק • כֹּל יְמֵיהָ

על יום מיתתה

וְתִשְׁחַק לְיוֹם אַחֲרוֹן :

שיהא ככנר צעם

טוב : (כו) כופיה •

26 פִּיהָ פִּתְחָהּ בְּחִכְמָה

היא בביתה כותבת

לב על גורכי בני

וְתוֹרַת־הַסֵּד עַל־לְשׁוֹנָה :

ביתה איך יכנהו

באמת ובכניעות :

27 צוֹפִיָּה הַיֹּלְכוֹת בֵּיתָהּ

(כז) רבות צנות •

כך מאשרין אותה

וְלֶחֶם עֲצָלוֹת רָא תֹאכַל :

בעלה ובניה : (ל)

שקר החן • אשת חן •

28 קָמוּ בְנֵיהָ וַיֵּאֲשֶׁרוּהָ

ויפיו • חן מתהללין

אותה אלא הכל הכל

בְּעֵרָה וַיְהַלְלָהּ :

ושקר אבל אשה

ירחת ה' היא לכד

29 רְבוֹת בָּנוֹת עָשׂוּ חֵיל

תהללל : (לא)

מעשה • כשרון

וְאֵת עֲלִית עַל־כַּדְגָּנָה :

מעשה מעיד עליה

להללה בשער העיר

30 שֶׁקֶר הַחֵן וְהַכֵּל הַיָּפִי

כל יונא ונא זו

המליצה שפירשתי

אִשָּׁה יִרְאֵת יְהוָה הִיא תִתְהַלֵּל :

אכל

31 הַנְּזַרְקָה מִפְּרֵי יְדֵיהָ

באור

וַיְהַלְרוּהָ בְּשַׁעְרִים מְעֵשִׂיָּה :

שנים למען הנעים

המליצה במלת

שני' המתנגד • (כב)

מרבדי' אחר שדבר

מדאגותיה בקיום ביתה במאכל ומשתה ומלבוש ספר גס איך לובשת את עצמה ויאמר מרובדי' עשתה לה בגדים חשובים בגדי שרים שש וארגמן, והטעם בא בכבוד הבא • (כג) נודע מפני כבוד בעלה היא לובשת מלבושים חשובים כי הוא נודע בשערים, ויושב עם זקני ארץ במועצות • (כד) סדין, חזר לדבר מעסקיה וטרחותיה בעבור תועלת ביתה, לומר, אחרי שעסקה בנרכי ביתה, היא טובה סדינים למכרם, והגור אשר

משלי לא

באור קל

- 22 ויא זעלכסט אין פרעכטיגן מאנטל דען ויא געמאכט , אין ביסוס אונד פורפור , איהר פעסטגעוואונד .
- 23 דען בעריהמט איזט אים אמת איהר מאן , ויצט מיט דעם לאנדעם עלטעסטען אים ראטהע .
- 24 אויך שלייער וועכט זיא אונד פערקויפט , דעם קרעמער גיכט זיא גירטל צום פערקויף .
- 25 טוגענד אונד ווירדע בעקליידעט זיא , זא לעבעלט זיא דער צוקונפט פראה ענטגענען .
- 26 מיט וויזער רעדע עפענט זיא דען מונד , אויף איהרער צונגע איזט זאנפטער אונטערריכט .
- 27 גלייכוואהל כמערקט זיא איהרעם געוונדעם טהון אונד לאסען , דאס נימאנד דער טרענהייט קאסט גענייסט .
- 28 איהרע קינדער קאטמען עמפאר , אונד פרייון זיא האך , דער גאטטע ערהעכט לויט איהר לאב :
- 29 „ דעם לאנדעם טעכטער פילע ווארען בידער אונד גראס , „ דו זא אבער , איבערטריפט זיא אללע . “
- 30 אנומהט איזט טרויגעריש , שענהייט פרגענגליך . גאטטעספירכטיגעס ווייב אלליין , בלייבט אימער לאבענס וועהרט .
- 31 געכט איהר דען פרייו , איהרעם פלייסעם פרוכט , לאסט איהרע טהאטען איבעראלל זיא ערהעבען .

אשר עשה מזדמנת לככעני , והוא הסותר המקיף בעיירות וכפרי במרכולתו . זכרתי ככעני שהעם הזה היו מימים ימימה סותרים ודוכלים . (פיהענילער) . זכרתי הסותרים הדוכלים על שם העם הזה , כמו שבימינו נקראי סחרי כלי עץ ומתכות קטנים (נירנבערגער) על שם ארנש . (כה) עוז , והיא בהיות מלבושה עוז והדר , וכל מגמתה רק קיום ביתה וגדול בניה , תשחק ליום אחרון , תשחק בזכרה ימים יבואו לראות פרי מעלליה בטוב . (כו) פיה , לא תדבר דברים בטלי ככני המדברות כי אם תפתח פיה צחמה לדבר על הכהגת הבית וחנך הננים וכבוד בעלה וכדומה , וחורת חסד , הפקודה והכוי אשר תפקוד בביתה יהיה צחמך , ולא ככעס וחרון אף כדרך אשר נשים . (כז) צופיה , אבל בכל זאת תנפה ותשניח על כל הליכות בני ביתה בכל פסיעה ופסיעה שילכו לבגל יפגעו במכתרים , ולא יתראו בעבודתם , כי לא תאכלס לחם עולות , ותאכל מוסב על כל אחת משפחותיה . גם לא אמנע טוב מני הקורא להצט לפניו את התרגום ששמעתי מפי ידי החכם ר' דוד פרידלענדר בכתוב הזה , וזה לשוני : אויפאערקוואס אויף דעם געווינדט טוהן אונד לווסען , איסט דיו פויליהייט קיין ברוך ביוו זיהר , כלומר ע"י טרחותיה והשתדלותה לא תאכל העולות לחם בביתה . (כח) כמו בניה , אחרי ראותם את הכלחתם ע"י אמותם הכשרה יאשרוה ובעלה יהלל אותה , ויאמרו יחד : רבות בנות עשו חיל וכו' . (ל) שקר , החן באשה הוא רק דבר משקה נראה חן ופנימה נשאר מכוסה , והכל , הולך לאין . אבל אשה יראת ה' תאשר מהוללת לעד : (לא) חנו , דברי המאורר אל שומעיו , תכלה מאת אשר ראוי לתת לה , ומעשיה יהללו אותה בשערים :

משלי רא

רש"י

אבל לפי המשל התורה ולומדיה הפרש' מתפאר אש' חיל היא התורה מיימצא אשרי הזוכה
 למצוא אותה מפניכיס ומרגליות: (יא) (ד"א ושלל לא יחס' אוכל פירות בעה"ו ובעה"ב):
 (יג) דרשה נמר ופשתים • לפי שהמשילה לאשה דבר לפי המליצה בצרכי מלאכת הנשים •
 והמשל כך היא • דורשת התורה מקרא משנה מדרש ומחזרת אחריהם שהם נרכי
 התלמידים: (יד) היתה כאניות סוחר • מביאה היא ללומדיה ברכה ומוון: (טו) ותקם
 בעוד לילה • משכימים באשמורות: ותתן טרף לביתה • שונה הרב לתלמידים • החוק
 הקצוב להם: (טז) זממה שדה • זממה בזמם וברסן • את איש שדה: ותקחהו מן העולם
 להאבדו: מפרי מעשיה נטעה כרם • ישראל לקיימו לקוי העה"ב: (יז) טעמה •
 דבורה: לא יכנה בלילה נרה • בליל כתיב חסר ה' בליל שמורים שנגפו המזכרים האירה
 לישראל והגיכה עליהם: (יט) בכישור • בכשרון מעשים: תמכו פלך • משען ומשענה •
 כמו (שמואל ב' ג') החזיק בפלך: (כ) כפה פרשה לפי שמשים עצמו עליה כענינו היא
 מתקיימת: (כא) לא תירא לביתה משלג • שדכין בו הרשעים מאש לשלג: לבוש שנים •
 ברית דם מילה • ד"א מלובשים בכפל • כתון תתן (דברים ט"ו) • פתוח תפתח (שם) •
 הענק תעניק (שם) • כל אלו מזילין אותן משלג גיהנם כד הוא נדרש בתנחומא: (כד)
 הדין עשתה • לבוש תפאר' נותנת לחכמי' • וחגור כתנה לכנעני • לפי שהוא חגור בסמורת'
 כותכס אזור למתניהם: (כה) ליום אחרון • אין להם להתעבב ממדת הדין כי יכבדו ממנו
 וכל ימי חייה' ישחקו ליום הדין מי שאינו נרדף לדאג מופל בדבר לשון נאוק כמו (איוב י"א)
 וישחק לרעש כידון: (כו) נופיה הליכות ביתה • התורה מלמדתם דרך הטוב לפרוש
 מעבירה: (כז) קמו בניה התלמידים: בעלה הקב"ה: (לא) תנו לה • לעתיד לבא מפרי
 ידיה תפארת וגדולה עון פאר ומשלה:

סליק ספר משלי בשם ה'

מכלל יופי

עשוי מפשתים ויש מהם עשויים להתעטף בהם ביום: לכנעני, פירושו סוחר והגון נוספת:
 (כו) צופיה, בא לשון הנקבה שלם ובחירק, וי"מ כי היוד ליחס כיוד תחתיה:
 (ל) יראת ה', תואר לנקבה בסמוך והקאוי יראה, כמו שפלה, ובסמוך יראת ה'
 כמו שפלת, קומה:

סכום פסוקי דספר משלי תשע מאות וחמש עשר וסימן תתקט"ו
 וחציו לפני שבר גאון וסדריו שמונה:

חוק

קלא

אמרי בינה, ומוסר השכל, על ספר משלי.

דבר דבר על אופנו

מספרי הגאונים המפורסמים שלשה המה נפלאו,

דבריהם מפטינים יקרים, מזכירים ומאירים,

ה"ה ספר עקירת יצחק, וס' רב פנינים, וס' בינה לעתים,

דבר בעתו מה טוב להרפיים בסוף הספר מסודר בסידור נאות [יגן כי קנה היריעה להדפיס כל פעם במקום בפנים] ללמוד וללמד עם התלמידים בדרך קצרה, זכה וברה, פירושים נחמדים, מחוקים וערכים, והמוסר והחועלויות הנובעים ממקור מים חיים, אשרי אדם שומע להם, כי מצאם מצא חיים.

קאפיטל א' פסוק ב'

לדעת חכמה ומוסר להכין אמרי בינה:

באשר ידענו כי לא בלבד הכתובים אשר אין בפשיטותם חכמה מוסר כי הם גם אשר בדרך פשט מוסר חכמה והישרה טובה, יש ויש בתוכם למצין מתוך דבריהם נמשל למעלה מהם מורס מהם כיוצא בהם, כענין לך אל נמלה עצל וגו', עד מחי עצל וגו', כי הכה פשטו מוסר השכל על הסרוחים על ערסותם וצא כמהלך רישם, יש למעלה מזם על עבודת הצורח ולמעלה ממנו על משכב תרדימת משוכתו ולא יעור משיגת חולתו לפשפש צמעשו ולשוב עד ה' אלהיו כאשר יצא ביאורו בס"ד, זולת פנימיות עליון אשר לא יצטר והסקש ביתר הכתובים ובה נצוא אל הביאור, והוא כי הלא ממשל משלים זה דרכו, כי להמתיק דבר באזני המקבל ממנו ימשל משל מדבר קל האיכות למען יהי' הכנה להבין בו דבר רב האיכות מתוך המשל וכאשר המשכיל יצין תוכיות הדבר, תוכו יאכל ולקליפתו הוא המשל יזרוק כי אין בו מועיל רק למען תופיותו. ובגלל הדבר הזה יהי' מקום לדבר ולומר מה זה יהי' לשלמה למשל משלים אשר כל טובם נבלע בתוכם בגמשל ויהי' כל אמרות ספרו מן הטפל לפריו הוא המשל הבלתי עקביו, ולא ידבר ענין הנמשל גלוי לכל העם ויחריך ירחיב עד המשכיל יצין כל אשר בלבבו ולא יחטיא ולא יהי' כל ספרו מאשר הוא הכנה אל המנה בלבד וטפל אליה. ומה גם כי כאשר בסתר ידבר ישוטטו רבים לבקש טוב כוונתו ולא ימצאו כי לא רבים יחכמו ויהיו למו דבריו כדברי ספר החתום. על כן אמר אל נא תגרע אליך חכמת ספרי ואל יעלה על רוחך כי אין צמשל איכות

אמרי בינה ומוסר השכל

וקדושה רק הכנה לצד אל הנמשל כדרך ממשלי משלים, שאין במשל
אלא מה שבנמשל, רק שהמשל והנמשל שניהם קדושים ואין המשל הכנה
בלצד אל הנמשל רק המשל עצמו הוא חכמה ומוסר בעצם, ואחר כך
עוד תוסיף ותזין לך מורס מהם דברים פנימיים ועליונים, וא"כ איפה
למה אמנע מהשמיעך את דברי המשל גם הוא וחסו לדעת וכו', כי אשר
אני מגיד ושם לפניך זולת מה שתזין נמשל מתוך המשל, הוא חכמת
מועצות ודעה ומוסר נאה, וזולת זה הוא דבר ימשך ממנו להבין אמרי
בינה הוא הנמשל המוזן מתוך משלי אלה, ולכן טוב אמור לך המשלים:
כי גם כם תועלת רב * ואתה תזין לאשורך גם הנמשל וגם לקחת וכו' *
(רב פנינים)

פסוק ד' ה'

לָתֵת לַפְּתָאִים עֲרָמָה לְנַעַר דַּעַת וּמוֹמָה :
יִשְׁמַע חָכָם וַיִּזְכָּף לָקַח וַיִּכְבֹּז תַּחֲבֹלוֹת יִקְנֶה :

מלת לקח, תובן בפשוטה עם האמור כי יחשוב האדם שזהו
מלמד לקטנים תקרא זו נחינה לאחרים שהם כלם מקבלים
ולוקחים ממנו והוא אינו רק נותן ומשפיע * לזה אמר כי אין הדבר
כן, אלא שבהיותו נותן מחמתו אל הנער ואל הפתאים ומלמדם ערמה
ודעת ומומס * הגם הוא השומע ומוסיף, הוא לוקח יותר ממה שהוא
נותן, והכבזן הוא קונה התחבולות יותר ממה שהוא מקנה לאחרים,
כי בהיותו מלמד נתרבה אצלו השפע ויוסיף חכמה על חכמתו *
(בינה לעתים)

קאפיטל ב' פסוק ד'

אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה :

נתן כזה ענה נכונה מאד, והיא שיתנהג בענין הצדקות כפי מה
שמתנהג בבקשתו החשוקות הזמניות כמו העושר וכדומה, כי
אע"פ שיאמרו לו כל העולם שהוא עשיר, חמיד הוא מחזיק עצמו כעני
והוא רודף אחריהם, ואם יעשה כן במלות ובמעשים טובים יתעשר מהם
בלי ספק : (עקירה)

ובספר רב פנינים פי'

אם חבקשנה וגו'

פי' אם תיגע עמך להשיג החכמה, כאשר תיגע א"ע בבקשת הכסף
בטורח ויגיע רבה ובשמחה גדולה, וגם באופן זה כמטמונים תחפשנה,
להבין

אמרי בינה ומוסר השכל קלב

להבין אח"כ מתוכה בינה שהוא תכלית היגיע', ובמירוק החומר וכמאמרם
פת במלח תאכל ובחורה אתה עמל, או חבין וגו', וכמאמר חז"ל
יגעתי ומלאתי תאמין וכו' :

קאפיטל ג' פסוק ד' ופסוק ז'

ומצאתיו ושכל טוב בעיני אלהים ואדם :

אלהי חכם בעיניך ירא אתה יהוה וסור מרע :

הנה כאשר יקום ה' את דבר השרת אורחותיך כאשר תדעסו בדרכיך
ותעשה ותגליח לא יבצר מהיותך חכם צעיתי כל רואיך שהוא
אשר אמרתי ושכל טוב בעיני אדם, כי יאמרו מלאת חכמה צטיב משא
ומתן ובחכמהך עשית את כל הצדור הזה, ושפתם ישבחוך לאמר כי איש
אחה ומי כמוך בחיות סוחר יעשה כמעטך וממרחק תביא לחמדך, ולא
דעת ולא תבונה לאמר כי ה' פעל כל זאת. אך אחה בני שמע בקולי,
איענך, ואף שאתה חכם צעיתי זולתך אל תהי חכם בעיניך כי גם שתדעסו
בכל דרכיך אפשר תאמר גם שיד ה' עשתה זאת אף חכמתי עמדה לי
בזד מה להיות מעיר לעזור, לכן השמר מהיות חכם צעיניך, רק שה'
אלהיך הוא ההולך לפניך מלמדך להועיל ומגליח דרכך ואין זולתו,
ועשה זאת איפה בני ירא את ה' וסור מרע פן יראה ה' ורע צעינו ויעביר
מעליך השגחתו, ותראה ברע אשר ימלאך, פן תורש ותדוכ' צעוני וביתר
יסורין וזהו סור מרע כלומר סור עמך מרע כל תבואך :
(רב פנינים)

קאפיטל ד' פסוק י"ב וי"ג י"ד

בלכתך לא יצר צעדך ואם תרוץ לא תכשיל :

תחוק במוסר אל תהרהר נצרה ביה היא חייך :

אמר אחה צרוך ה' שמע בקולי ואשכילך בינה והיא, אל יעלה
על רוחך כי אחרי הודיעי אותך את כל זאת אין נבון וחכם
כמוך לבלתי הכשל, גם כי תרף יריך מעט מהחכמה ומוסר או גם
בהחזק בהם אם תתחבר לרשע תצטח צך לבלתי למוד ממנו, כי דע
איפה כי לא כן הוא, כי הן אמת שע"י דרך חכמה שהודיעיך ומעגלי יושר
מוסר שהדרכיך, בלכתך לא יצר צעדך וגו', לומר שבלכתך בדרך החכמה
ומעגלי המוסר לאט כגדר הליכה מסתכל קו לקו לאטך שלא יקרך
חטא או עון, אף צריך לומר שלא תכשל בחטא כי אם גם לא יצר צעדך
כלומר אפי' נעדר המתייחס' אליך מצעדי משאך ומתקן אשר דרכו של
עולם שהחורה דוחקת בלד מה הנלחות הממון שע"י החורה ימעט צעסק
ומדחוק

אמרי בינה ומוסר השכל

ותדחוק לעדי הסלחה כענין מניעת נשך ותרצית רב הרווח וכיוצא
במציאות חלה, אם אתה הסולך לאט בדרכי' המזכרים להשמר לא יצר
לעדך שהוא יתברך ירחיב לך דרכי' הסלחה' מרווחות כל יניק לעדך
שום מעיק, ואם בלכתך בדרך המזכר ובמעגלי יושר המוסר לא תלך לאטך
להאזר והשמר בעלם רק תרוץ ולא לאט עומה, גם שיצר לעדך, לפחות
לא תכשל בחטא או עון אשר יעילך היותך דבק בהן :
(יג) אך בזאת שהחזק במוסר שנמעגל היושר, אל תרף, וגם בדרך החכמה
המזכר נצדה כי הוא חייך : ועוד שנית

(יד) באדח רשעים אל תבא ואל תאשר בדרך רעים :

אל תבטח בעצמך גם בהחזיק חכמה ומוסר ללכת בארח רשעים כי דע
איפה שלא יועיל לך כל זה אם לא תמנע רגלך מארח רשעים שהם
רשעים במה שנינס למקום ובדרכם אשרתי לך אפי' ביאה מה וכו' וגם
בדרך רעים שהם רעים לבריות לא חלך פן תלמד ממעשיהם : (רב פנינים)

קאפיטל ה' פסוק א'

- א בני לחכמתך הקשיבה לתבונתי הטראונך :
- ב לשמך מזמות ודעת שפתך יצדו :
- ג כי נפת תמפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה :
- ד ואחריתה מרה בלענה תדה כחרב פיות :
- ה רגליה ידרות טות שאול צעדיה יתמכו :
- ו אדח חיים פן תפלים נעו מעגלותיה לא תדע :

הפליג

להסיר בענין השמע אליו, ללמוד ולהבין דברי תבונתו ולקבל
מוסר חכמתו ולהחזיק ולהתאמן כנגד היצר הרע הוא השטן
הוא האשה הזרה והנכרים אשר עליה ידבר בכל הספר הזה ובזולתו
עם דמיוניו איתנהו, וגלה את אזנו בכל מה שצריך לפקוח עינו עליו
מכל השלשה נדדים שאמר לו ועל המלא שם פני ההראו' לטוב שהיא עלם
הסוכה אמר כי נפת תטופנה וגו' כי הגה היצר הרע מדרכו ליפות
טענותיו בהראות פנים שלא יבא נזק מפתויו, ועל דרך שתארו החכם
עצמו באמרו לך אכול בשמחה וגו', ראה חיים עם אשה אשר אהבת,
כי בכל זה יסית אותו ויפתהו מנד ההיתר שבו, ואמר וחלק משמן חכה,
כי כמו שהשמן מנד חליקותו אם תטבול ידך בו חכמיסה במקום צר מאד
אשר לא תוכל שאתו במעט מהזמן, כן כל טענותיו הן פני הרחות לפי
שעה כי יש שם הרוחה, אמנם כשהעמוד במנינס תמצאם צרה נרורה
או שיחמר וחלק משמן כי החליקות הפך החדוד, כי הסכין החלק אפי'
תוליד ותביא כל היום לא החתך בו והוא משל אל הבטחון מהחזק,
אמנם

אמרי בינה ומוסר השכל קלג

אמנם אינו כן כי אחריתה מרה כלענה כנגד מה שאמר נופח הטופנה שפתי זרה, וחרה כחרב פיות כנגד מה שאמר וחלק משמן חכה, ואמר כחרב פיות לפי שהיא חותכת מפה ומפה כמו שיבאר, ועל היות שם הססה האחרת והיא גודל הסכנה, אמר רגלי ירדוח מות וגו', וזה כי הגוף ונפש יחדיו יסופו צענתה כי רגליה ירדוח אל המות הגופני ברוב תאוותיה המכלות הצער, גם שאול שהוא גיהנם מקום העונש הנפשי צעדיה יחמוכו, כלומר שאין שום מניחות וקיום אל השאול הזה אצתי מלך נעדיה כי לנרעה נברא ולא לאחר, והרי מזואר שחרבה החתך בשתי פיות, ועל ההזהר מלך מה שהוטבעו ראשונה, אמר ארח חיים פן תפלט וגו', לכן הזהרתי והוספתי לך שתשמור פן תפלט והעקש הדרך הנכון, המסודר לפניך ללכת אל החיים האמתיים כי ידעתי שהדרך ההיא המביא לשם היא בלתי טבעית אך כי נצו גם נעו מעגלותיה מאותם שקדמו לך מלך הטבע וההרגל ולא הדע אותם אלא אם לא תוסיף הזרזות וההשמר מהם: (עקירה)

פסוק ט"ו

שְׁתֵּה־מַיִם מִבְּוֶרֶךְ וְנַזְלִים מִתּוֹךְ בְּאֵרֶךְ :

אשר צלי ספק לא נכפל על חנם, אבל הכוונה, כי הוא מזואר שהבורות והבארות אפילו יהיו ממים נוצעים, מ"מ ודאי הם מתמלאים מהמנוע והמקור שהוא מחוץ, אשר משם המים נגרים והם נזלים אל הוך הבורות, וכן כל חכמה וחכמה הנריכה אל הקדמות מבחוץ, יהיו אותן הקדמות שופכות ונזלות אל תוך החכמה ההיא והיא מתמלאת מהם, אמנם חכמת התורה אינו כן, אלא שתה מים מזורך, תשתה מי החכמה והידיעה מתוך הבור שלך האמתית היא התורה, ואל תחשוב תנטרך הצעות מבחוץ שזלו זה, כדי שתוכל אח"כ לשחות ממימים, כי אדרבה הוא להפך, ונזלים מתוך בארך מחכמת התורה ומתוכה, יזלו החוגה כל החכמות והידיעות, ע"ד חלונות בית המקדש שהיו שקופים אטומים נרים מצפנים ורחבי מבחוץ, כי האור יזלא מן המקדש להחיר לחוץ, כן מהתורה נוצעות ונזלי כל החכמות החולס, ואין שאר החכמות מריקו אליה: (בינה לעתי)

קאפיטל ו' פסוק א'

בְּנֵי אִם-עֲרֵבֶת לְרַעַף תִּקְעֶת לִזְרַב בְּפִיךָ :

נִזְקֶשֶׁת בְּאִמְרֵי-פִיךָ נִלְבַּדְתָּ בְּאִמְרֵי-פִיךָ :

עֲשֵׂה-זֹאת אִפּוֹא בְּנִי וְהִנְצַל פִּי בְּאֵת בְּבִרְעֶךָ לִךְ הַתְּרַפֵּם

וְרַחֵב רַעֲיֶךָ :

החכם יסד בזה עוסר מעולה ומועיל מאד צאלו הענינים

המולך

צאמר

אמרי בינה ומוסר השכל

באמר בני אם ערכת לרועך וגו', נוקשה באמרי פ'ך וגו', עשה זאת
 איפה בני והנצל וגו', כי לכאורה מאי קמ"ל • היינו מחזיקין לו טובה
 אם ילמוד אותנו להפטר מן הדין • ועוד מה לי שהי' החוב בערבות
 או בהלוואה או בפקדון, אלא שהוא דבר בדרך משל ומליצה כמו שייעד
 בראש הספר • ולכוון א' הענין הזה אמר, בני, אם קרה הענין שערבת
 לרועך ובשצילו תקעת לזר כפך אשר זה לא עשית בדרך החיוב רק שנקשת
 באמרי פ'ך לומר לו שתכנס בערבתו ולזה נלכדת בהם ונכנסת בפועל
 במאמר לבד ג"כ כמו שהוא הענין מדין ערב, ועכ"ז יש לך לפרוע שאל"כ
 תחמוס לזר שהוא שהוליא ממונו ע"פ דברך; א"כ עשה זאת ההשקפה
 איפה בני בענין עמך והנצל מהגנות והדופי המגיע לך ממה שבאת בכל
 מעשיך אשר תעשה בכף ורשות רועך אשר כנפסך והוא השכל אשר בך
 כי על כן באת בכפו ונשתעבדת לו לעשות מעשאו באמת ובאמונה ומוקל
 וחומר ממה שאתה מחויב להשלים עם הזר אשר לא חייב אוהך רק
 המאמר לבד כמו שאמרנו, תתחייב ללכת להחרפם ולחזור רועך זה אל
 גדלו ורוב מעלתו אשר האמין מומך ולזה אל תתן שינה לעיניך וגו' הנצל
 וגו' לך א' נמלה עצל וגו' • הנה נתבאר מעט ממה שמחוייב האיש המעולה
 לשמור מאד ולעשות בזה שחייב לשמור אותו בדרך האהבה המיוחדת
 לכל איש ואיש כפי מדרגתו ויחסו עמו ויותר מהמה אל כל שאר בשרו
 אשר האה הוא המדרגה הראשונה הקרובה אליו אשר עמו חוייב בעצם
 וראשונה מאמר וההבנת לרועך כמוך אשר לסיבה זאת יחס הכתוב כל
 עניני הסיוע ומועשה העזר בלשון אחוה כמו שנאמר כי ימוך אחיך, ומי
 אחיך עמך וגו', ומך אחיך עמו, לכל חבדות אחיך, כי כמו שייחס
 אהבת הרוע אל אהבת עמנו יחס אהבת הרחוק אל אהבת האה
 כי קרוב הוא, וכמו שיתבאר עוד בפ' בהב' בעז"ה: (עקידה)

פסוק ר'

לך אל-נמלה עצל ראה דרכיה וחקם:

גודל ההשתדלות ורוב החריצות בעסקי' הוראה גדולה על טוב תכליתם
 ותועלתם זה מבוחר שהרפיון והחולשה בפעולות יורה על
 פחיתות התכלית או על חולשת דעת הפועל בהכרחו, ולזה הענין לא
 לבד מוחזק ברפיון הכח וכבוד התנועות אבל בחולשת הדעת ומיעוט,
 אמר החכם לך אל נמלה עצל ראה דרכיה וחקם אשר אין לה קצין וגו',
 יראה שיש שאין לה קצין שוטר ומושל שיישיר אותה או ייסרנה כאשר
 מטעים פעולותיה, הנה היא בעצמה מתיישרת להכין טרפה בעתוכ"ש
 למי שיש לו דעת שיש לו לתת לב על זה ודי לו בזיון שילמד דעת מזרי'
 קטנה כזו, ובמקום אחר אמר (ש"י) אוגר בקץ בן משכיל, נרדם
 בקציר בן מניש, יראה שהפעל שכל בעוד זמן הקצן שהוא הזמן שבו
 מתבטלת

אמרי בינה ומוסר השכל קלד

מחשלת החזאה בשדות כבר הוא משתדל לאגור ממנה די ספוקו אע"פ
שעדיין לא בא עת הקציר, אמנם העלל המזיס, כבר בא הקציר שהכל
מכניסין תבואתם בנתיסם והוא נרדם הדעת וההשתדלות * ולהיות ממדת
הפתי שלא להרגיש צפתיותו, אמר, חכם עצל בעיניו משבעה משיבי טעם,
וזה כי הוא מנקה טעמים רבים להשיב לכל התופסים עליו איש כטעמו,
וכוונו שנאמר (שם י') אמר עלל שחל בדרך וגו', וזה הענין אשר אמרנו
ינדק מאד במלאכה הנפש כי צענינים הגופניים הזמניים כבר הופלג
החריפות על כל בני אדם גם בני איש ויותר מדאי, אמנם בטוב המוסכל
והנסתר מנגד עיניהם הנה באמת לחולש' האמונה כי רבה העללה והרפיון
במלאכתו כמו שכתבנו : (עקדה)

קאפיטל ז' פסוק ח'

עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצער :

הנמשל הוא על ינה"ר, הרונה להדיח מדרך טוב לדרך רע,
ודימה אותו לאשה זרה אשר אמריה החליקה ורובה לפתותו
בדבריו, ואמר בני שמור אמרי ומצותי וגו', כי בהתעסקו ודניקותו בתורת
ה' ובמנותיו תמיד ינצל ממנו, ואמר הלשין עובר בשוק אצל פנה וגו',
כי עובר בשוק הוא דרך העברה בשוק הנחת העולם ותענוגיו ומדי
עברו יחרץ יצרו ויאמר לו הלא באשר יענתי מה חסרת, האם חטאת
לאלהים, והנה נר לי עליך כי עד כה לא שמחת בחור בילדותך ולא טעמת
מקצה מטה יערות דבש טובות העה"ז רק עתה, ודרך העברה, שמע
אלי וכיון עצמד להתעדרן בעצם להנחת חומרך ולא לחטא בהנה חלילה ;
ובדבר הזה מתקרב אלל פנת הינה"ר כי זאת אחד מפנותיו, כי עוד מעט
יקרב אל ביתו, וז"א אל פנה במפיק הה"א כלומר פנתה של האשה
זרה, ומשם דרך ביתה יצער, יפסע פסיעות כמה דאת אמר (שמואל
ב' ו') ויהי כי אעדו, (איוב ל"א) צעדי תספור, לומר כי יאחז דרך
בית האשה הזרה והלך ילך ולא באחת רק מפסיעה אל פסיעה עד בא
אל ביתה, והוא כי יאמר הלא אכלתי ושתיתי ממועדנים וברוך ה' כי
ספליא חסדו לי ולא חטאתי לו ונהנה גופי ואיברי צבטן המלאה והעשה
כן גם אל עיני צער לי ויהיו גם הנה משוטטת במותר להם כי אחזקן
על בתולה ולא אחטא, ובצעדו הפסיעה הזאת וכו', אם אעבור לפני
אשת איש ואלך מסלסל בשערי ומתנאה בצגדי, ונתפאר בהתהלכי וגובה
קומתי ועיניה בי, מה פשעי ומה חטאתי הלא אכלתי עיני מהביט אליה
וכו' עד אשר בא לכלל נגיעה קו לקו ויד ליד, עד אשר החזיקה בו וגו'
ובענין הדרגות העבירה משכה אותו במתג ורסן מוענותי, וההיקש שאר
העבירות * ואמר (פסוק י"א) הומי' היא וסודרת, בביתה לא ישכנו רגליה,
כלומר אחרי שנפסוק הקודם אמר שית זונה ונצרת לב, כל טובותיה
אשר

אמרי בינה ומוסר השכל

אשר חצויהך, הכל המה מעשה תעתועים, פתיות ואין לב וכל אמרי מהתלות העיר דעת, אמר בזה עוד אודיעך תארה כי לא בלבד אחרי דברה כך כי אם גם בהיותה הוסיף בקולה אליך ומראה שתאבהך אז היא סוררה ומורדת כך ופורשת רשת לרגלך, וכמאמר חז"ל על ה"ה"ר יורד ומשטיק עולה ומקטרג. וגם היא בכלל המפרסמים רעתך בעולם להראות חרפתך בקהל וזהו בביתה לא ישכנו רגליה, ואמר עוד פעם בחוץ וגו' כי מכרזת אותו בגלוי עד יודע בהחובות קרי'. והנה כל זאת ימים האדם אל לבו לבלתי שמוע אל ענת ה"ה"ר, הרונה להדיחו ולהסיתו מדרגה למדרגה ומתחלה בא כהילך ואורח בהחטוים ידבר וכיועץ ככ"ל. אך אחרי מושבו ברשתו, אזי בא ה"ה"ר כאיש שארר בביתו, ואז תדלג כאיל ותנח לקראתו להביאה אל חוך ביחה ולהחזיק בו ולא ירפנו אמרת בלבבך הלא לדיק זה בא לבית מלוני, ואני לא אלא לקראתו, אביאנו ואטעהו בקרב ביתי ואז תחרץ ותחגבר עליו בחזקה, וכענין מאמר בתן ה"ה"ר תחלה קראו הילך ואח"כ איש כי מאורח נעשה בעל הבית וכו', לכן אמר ועתה בניס שמעו ליוגו' אל ישט אל דרכיה לכך כי רבים חללים הפילה וגו', ועל כן אנכי מנוך פעמים שלש בספר הזה העבר עיניך ולבך, ומכל משמר השמר, אל תפן אל און ושומר נפשך מאד מלפול בשחת רשתה כי את הנפשות תגד חרס: (רב פנינים)

קאפיטל ח' פסוק ל"ב

ועתה בניס שמעו לי ואשרי דרכי ישמרו:

יתכן לפרש ע"פ התכת התיבות, שיאמר, כי הלא מוכה סבות יונע איש משמוע בקול מורה (א) על היות לו פנאי רב בימים ההם ואין הדבר נחוץ ויוכל לימים רבים: (ב) לבלתי היות חייב לאיש שהוא לשמוע בקולו: (ג) להיותו מעמיס על נוארו עול כד: (ד) כי גם אם יהי' חייב בכבודו ולשמוע בקולו ישמע על היותו קל האכזב להקשיב לקול מליו: (ה) כי ידע כי אשר יגונו הם דברים קלי התועלות ולכן ירחק מהם:

על כל אלה דברה תורה ותאמר אין גם אחד מהנה אתי, תמאנו ומרית' לשמוע חלי: על (הא') אמרה ועתה, כלומר א תאמר לכשאפנה אשנה כי אם לא עכשו אימתי לכן, עתה צרוך ה' עשה ואל תאחר פן תמות ולא בחכמה, ועל (הב') אמרה בניס, כי בניס אתם לי וחייבים בכבודי ושמוע בקולי, ועל (הג') אמרה שמעו, כלומר אינני מטרחת לפניכם רק שמעו ותחי נפשכם כגודע מדברי חז"ל כי הכל בשמיעה והיא מביאה לידי מעשה, ועל (הד') אמרה לי, כי אנכי אנכי רצת האכזב עד אין קץ כאומר בכתובים הקודמים, ועל (הה') אמרה ואשרי וגו' כי דרכי יגד עמוס גדולי האכזב כי אשרי שומרם מפאת עמוס גם שלא הייתי אנכי המדברת: (רב פנינים)

אמרי בינה ומוסר השכל קלה

קאפיטל ט' פסוק י"א

פירכי ירבו ימיה ויוסיפו לה שנות חיים :

הוא מנזאר הדיוק, כי מאמר יומך יורה שכבר הס לו, ואם עתה ירבו עדיין חיים ימיו, והי' לל ירבו לך ימים, כמו בסיפא יוסיפו לך וכו', וכן אמרו שנות חיים, וכי יש שנים שאינם של חיים, אבל ירנה, כי ע"י התורה ימשך כי הימים אשר הם כבר לך, עם בלתי היותם רבים, כי אתה עדיין נער ובחור יהיו רבים, כי תהיה זקן עם היותך רק בשנים, ע"ד שאמר ראב"ע הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מנרים כלילות וכו', שאמר ע"ה על עמנו שעם היותו כל כך חכם, עד שהי' נחשב בחכמתו כאלו הוא בן שבעים שנה, וכפי רוב חכמתו, ראוי היה שידע טעם מספיק לנצח החכמים בענין הזכרת יציאת מנרים כלילה, ועכ"ז עדיין לא בא לכלל ידיעה זו, שיוכל לנצח לחכמים בענין יציאת מנרים כלילות, והוצרך לדרשת בן זומא ע"ה, באופן שנגד רוב החכמה אשר בו, היה זקן בא בימים, אפילו בהיותו בחור ובשנים מועטות, ונמצא שהיה בזמן אחד נער וזקן גם יחד, וכן אמר כאן, בי ירבו ימיה, בכל חיזה סך של ימים שיהיו לך, לעולם יהיו רבים, אלא שרובו ימים אלו, אינו ממש בפועל ימים של חיים, כי אם רוחניים, ומזוירים אלל השכל, ועתה אומר לך עוד, שגם דרך שכל, יוסיפו לך שנות של חיים ממש, שתחיה עוד שנים רבות : (בינה לעחים)

קאפיטל י' פסוק ט'

הולך בתום ילך בטח וימקש דרכיו ירע :

הטעם ודעת שיראה בחוש החכם לב ליקח מנוח ולא ישית לב אל חויל שפתים הוא כי יראה כי הנה הולך בהום ילך בטח וגו', והוא כי אין לך מכאוב ונער מתחולל בקניית גיהנם שאינו נקנה בהשקט ובצטחה רק ביגון ואנחה, כי עין בעין נראה במנאפי' ומשודדי לילה אשר חייבם אינם חיים כי תדד שינה מעיניהם כי יחמו כתנור לבס בארצם וכל הלילה לא ישכב לבס ירנו ויגעו ולכו ייעפו ימששו חשך ולא חור באישון לילה ובלכתם בדרך במחשכי' נוקשו ונלכדו בהחפזם ולא ישיתו לב ומה גם אם ימלאוהו השומרים הסובבים בעיר שיכוהו ויפגעוהו ויבדח וימלט להציל ממות נפשו בחימה חשיכה גדולה נופלת עליו כי מקיל פחדים יחשכו כוכבי נשפו יוכה בסגורים וילאה למנוח הפתח דרך לנום שמה עולה שמים ירדו תהומות דרך גגים וחלרות דולג מעל המפתן למטה לארץ מסתכן ומערה נפשו למוות וכל ישעו וכל חפנו, לרשת משכנות גיהנם, ואף גם עקשים ונלחזים במעגלת הנהגתם ומשאים ברשע

אמרי בינה ומוסר השכל

ופשע ובעלי רכילות ולשון הרע ודומיהם, חיי נער יחיו כי יצלו ימיהם
כריב ומנה וכל מעשיהם נגד פניהם מעקשים וחתחתים עד אין קץ.
קנני למיליו כי לא נקל הוא לרשת גיהנם רק בעמל וכעס עד בלי די.
אך אמנה לרשת משכני חיי העולם הבא לא נפלאה ולא רחוקה בהשקט
ובצטחה כי ילך בתום כי תקרה לפניו מנה יעשה וס' אלהיו יעזר לו
יקרצכו לידי זכויות וירחיקהו מן החטא, יסיר כעס מלבו, כי יקללהו
איש לא יעננו, וידבר בנחת עם הצריות, יאהבם יקבלם בסבר פנים
יפות ויחיה כל ימיו שמה טוב לב שאין ושליו וצדיקות ונחמותיו ישב צטח
בדד טוב עם אל ועם אנשים לא יבא אנה ואנה ודבר אין לו עם אדם
לריב אחס, והאיש הלזה באשר ה' אהו לא יירא מרצבות רעות המתרגשו
כי ה' יהי' בכסלו אשר לא כעקשים שיתעתדו לגלי זרות רצות ורעות.
נמצא כי הולך בחום, ועושה טוב בלי לאות ועמל קונה לו חיי עולם הבא,
וזה אמר הולך בחום אשר הוא מתמיימי דרך ההולכים בתורת ה' האיש
ההוא ילך צטח כי לא יקרנו עמל וכעס, אך עקש דרכיו יודע ויכנע
בעמלו ובמאורעות קשות ורעות יתרגשו לו (ויהי' יודע מלשון ויודע בהם
את אנשי סכית, שופטים ח' ט"ז) וזה אחשוב יתכן גם צפ' (ההלי' ק"א)
אשכילה בדרך חמים, לומר אתבונן בדרך תמים מתי הדרך תמים תבוא
אלי, ורואה אני שאיני צריך עמל וכעס להשיגה, רק אתהלך בתום
לצדי בקרב ביתי והוא כמדובר. ונשוב אל הענין, אמר כי דבר זה יתן
אל לבו החכם לב ליקח מנה, כי יאמר הלא נגד עיני הולך בחום ילך בטח
הפך המעקש דרכיו: (רב פנינים)

קאפיטל י"א פסוק ב'

בא זרון ויבא קרון ואת צנועים חקטה:

יאמר כי בא לכלל כעס בא לכלל טעות וכמאמרם ז"ל אם חכם
הוא חכמתו משתכחת ממונו שיבקשו ממונו דין ולא ידע מה
להשיב והנה אין לך קנון גדול מזה, וזה אמר בא זרון ויבא קרון שישכח
חכמתו אך את צנועים בעלי הסבלנות, תמצא החכמה שלא תשכח מהם:
(רב פנינים)

פסוק י"ב

בזו לרעהו חסר לב ואיש תבונות יחריש:

רצה בזה מיי שבו לרעהו צפניו, אם רעהו הוא איש תבונות, לא
בלבד שלא יעננו כי אם יחריש לגמרי שלא יגלה לזולת אף
כמתרעם שאינו כבודו לגנות שערב איש אל לבו לצותו, ועל דרך זה
הולך רכיל מגלה סודו, ומפרסמו לאחרים:
הולך

אמרי בינה ומוסר השכל קלו

פסוק י"ג

הולך רכיל מגלה הסוד ונאמן דוח מכסה דבר :

הולך

רכיל יקרא מגלה הסוד, גם שלא יודיע הדבר למי שנאמר עליו רק שמגלה הסוד בלבד לאחרים, כי הלא יבזר מהשומעים הגיד דבר כי חזקך חזרה אית לי' כו', אך נאמן רוח ינפש בחמת, יקרא מי שאין צריך לומר שלא יגיד, כי אם גם שזהוודע הדבר מכסה ומחפה דבר בתחבולה ושנויי טעמים לשום מר למתוק לכסות ערות הלשון הרע מפני השלום :

או שער סוף הפסוק, ונאמן רוח בעצם, יקרא מי שאין צריך לומר מה שהוא סוד כי אם מה שהוא דבר בעלמא יכסה, ובוודאי כל יורגל לגלות הסוד, וזהו ונאמן רוח מכסה דבר : (רב פנינים)

קאפיטל י"ב פסוק כ"ג

אדם ערום כסה דעת ולב כסילים יקרא אונאת :

הנה

יקרא שירמה ראובן את שמעון, ואם הי' מגלה שמעון שהבין רמאותו ושהוא הרע לו הלא יזהר ראובן ויהנכל להמציח המזלות כחזות מיוסדות על שקר באופן לא יאחו בלשונו, על כן אדם ערום כסה דעת, שמכסה ומסתיר שיודע רמאות ועי"כ לב כסילים המרמים אותו, יקרא את מה שמכסה שמעון ומשמיע דברים שיבזו שאינו יודע בדבר אונת לא יקראהו ערמה והוא עושה לתפסם פתאום והם לתומם כי לא נשמרו : (רב פנינים)

פסוק כ"ד

יד חרוצים תמשול ורמיה תהיה לפס :

ואז

יד חרוצים תמשול גם, שחרינותם יאחזום כי ילכו בלשונם ע"י המזלות כמפורש למעלה באופן שרמי' שעשו תהי' למם, נמנא ששפתי שקר של אדם ערום נכסותו במאמרי', מה שיודע, יעשו אמונה : (רב פנינים)

קאפיטל י"ד פסוק י"ד

מדרכיו ישבע סוג לב ומעליו איש טוב :

אמר

בזה כי מי שהוא חסר השכל וקצר דעת ישבע אישאר מסתפק ומתהנה מאוד מהדרכים שלו והוא שבע ומפויים מהם להיותם צעיקו טובים ונכוחים. אבל האיש טוב אינו שבע מהדרכים שלו ולעולם

אמרי בינה ומוסר השכל

ולעולם חושב את עצמו ואת דרכיו לבלתי שווים מאומה, אבל ישבע ממני
שהוא עליו, מעולה ממנו ויותר ממדרגתו, ומהדרכים של זה הוא שבע
ויתאמץ לעשות אותם: (בינה לעתים)

קאפיטל ט"ז פסוק י"ח

איש חקיה יגרה מדון וארך אפים ישקיט ריב:

אמר מי שהוא איש חכמה נוח לכעוס ברחותו דבר שלא ברצונו ממנו,
ואליו ימושך ממדה רעה זו אל רעה הימנה להיות מגרס מדון
בין איש ובין רעהו. ואשר הוא ארך אפים, קשה לכעוס, יבוא אל מדה
טובה הימנה שגם בהיות ריב בין אנשים ישקיט ריב משנאת המריבות:
(רב פנינים)

פסוק כ'

בן חכם ישמח-אב וקסיל אדם ביונה אמו:

יאמר בזה ראה נא טוב המוסר הנקל על ידי התורה. כי בן חכם,
מהיותו בן, שהוא קטן ישמח אב, אך אשר הוא כסיל משולל
החכמה, לא בלבד עודנו בן כי אם גם יהי' אדם שכבר הוא גדול
ביונה אמו, ואין צריך לומר את חביו כי אם גם את אמו אשר דרך הכל
לכבדה יותר מאלה האב כמאמר ז"ל, כי על בן בכבוד היחל הכתוב צאצ,
לבד את חביו ואת אמוך (שמות י"ט) הוא יבזזה באשר הוא כסיל ומה
גם עתה את האב: (רב פנינים)

קאפיטל ט"ז פסוק ז'

ברצות יהוה דרבי איש גם-אויביו ישלם אתו:

פשוטו מנזאר, כי כאשר השי"ת רוגה וחפץ בדרתי האדם שדעתו
נוחה מהם, אז הוא יתצרך עושה שגם אויביו של אדם
יהיו בשלום עמו ולא יזיקהו, ולפי דרכנו יאמר כשדרכי האיש הם מודרכים
ורגילים את ה' דהיינו שהם מיושרים אל אהבתו ויראתו יתצרך, הנה
לא יספיק בהיותו הוא נענמו שלם בדרכיו וביעשיו, אבל צריך שאיש זה
גם אויביו של ה', הם הרשעים משנאו יתצרך, ושים כל השתדלותו
להשלימם עמו, שיהיו שלמים כנוהו, וישתתפו הוא והם להיות יחד זה
עם זה צענין השגות השלמות וזה הוא התכלית האמיתית לביאת האדם
לזה העולם: (בינה לעתים)

פסוק ח'

טוב טעט בצדקה מרב תבואות בלא משפט:

הנה יש אדם רחב לבב משתחא' לפניה לתת לאביונים, והלא מזער
חשיג

אמרי בינה ומוסר השכל קרו

השיג ידו, וזאת ישיב אל לבו מה צנע כי הכלכל דברי במשפט במשאי ונותני
וטוב לי שלא אסית לבי לדקדק בענש ואז טוב לי להרבות נחלת שדה וחרם
למען אמלא בתי החסידים העניים האמללים רוב תבואות ואשר אמעט
במשפט ארצה בלדקה וס' יכפר זה בעד זה, אמר כי אין זה אלא טועה, כי
הנה טוב תת מעט בצדקה, מתת רוב תבואות נהייתם בלא משפט:
(רב פנינים)

קאפיטל יז פסוק יב

פגוש רב שפול באיש ואל-כסיל באולתו:

אמר כי רבה רעת כסיל צעת אולתו וכעסו מרעת דב שכול כי הדוב
גם שיטיל כעס שכלותו על איש שלא שכל את בניו הנה גם שהאיש
ההוא לא הרע לו, גם לא הטיב לו, ואולי אם האיש ההוא הי' מטיב לדוב
לא הי' נוגע בו כדרך כלבים וחיות שלא ירעו ולא ישחיתו את אשר ייטיב
עמו: אך הכסיל באולתו גם את אשר הטיב לו עושה רעה, וזהו משיב
רעה חחת טובה, ולכן טוב פגוש רוב שכול באיש מפגוש כסיל בעת אולתו כי
הלא הוא משיב רעה חחת טובה: (רב פנינים)

קאפיטל יח פסוק יד

רוח איש יבלבל מחלהו ורוח נבאה מי ישאנה

מן הראוי להבין, מה הוא הכוונה באומר יבלבל מחלהו, כי מה כלכלה
שיך לזה, ועוד למה תחלה כינה לרוח בלשון זכר באמרו יכלכל
מחלהו, ואח"כ בלשון נקבה מי ישאנה, ויתכן היות כל הפסוק נמשך ותהי'
הגזרה בסיפא באמרו מי ישאנה, כי ידוע שכמו שקיום והעמדת הגוף תלוי
בבריאות, וזה אם בשמירת הבריאות וההזכר לבוא לידי חולה, ואם
בצקת התרופות אם כבר בא אליו חולה כן תקון הקבוץ המדיני תלוי
באחדות והאהבה, אם בהתמיד השלום והאחווה שלא יבא לידי מחלוקת
ופירוד ואם בצקת השלום ולרדפו אם כבר בא ההפרש ביניהם. הקודם הוא
מבואר כי אין ספק אין טוב באדם כ"א לסדר ולהגביל מאכלו ומשקלו ושאר
דבריו כדי לשמור הבריאות ולהזהר מגפול בחולי, כי אח"כ יקשה מאד
לחזור לקדמותו אם לא בעמל ויגיעה, ומה גם אם לא יזהר אח"כ מדברי
המחזיקים, ואם כן הכוונה בדברי המלך החכם, כי דבר זה וחזן מהשכל
הוא שרוח האדם בעל שכל נהיות לו חולה ורוח נכאה תניח לו שיתן יד
וסיוע לחולי במה שלא ישמר פיו מהדברים המזיקים, ויאכל מכל אשר תאוס
נפשו כי בזה הוא ממש זן ומפרנס ומכלכל החולי שיתחזק ויתאמן על האד',
וזה הוא שאמר רוח של איש אשר הוא בעמלו יכלכל ויזן המחלה שלו.
והרוח נבאה כי יוסיף לתת כחה להם ברוע הנהגה, מי שאו ויסבול
את הרוח הזה, כי אדרבא לא בלבד צריך להשמר מהחולי אחריו בואו, אלא

אמרי בינה ומוסר השכל

כי גם ראוי להשתדל בכל עז למנוע הסנות הגורמות החולי עד אשר לא יבוא, ועל זה אמר ה' לישראל אם שמוע תשמע וגו' כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך וגו' כי שמירת התור' והמנוח יעלה ארוכה להאריך הצריחות שלא תבא לידי חולי, ומהמכות שכבר הם כך ארפאך. וכן בהתמוד' השלום והאחוס ראוי ונכון להחזיק ולדבקה בו בכל הצ' מינים שאמרנו בהתמודת האהבה, ובהסרת השנאה, כי בחלה חפץ ה' : (בינה לעתים)

קאפיטל י"ט פסוק כ'

שמע עצה וקבל מוסר למעו תחכם באחריתך :

מוסר אל הפסוק הקודם יסר בנג כי יש תקוה וגו' ומתוכחותו יהי' גם כן שיאמר לו שמע עצה וקבל מוסר, כלומר אינך בני, אל תתם דרכיך ככה שוט, רק שמע עצה וקבל מוסר, מחליך ולא על ידי הכה ופצוע וכו' * כי העוש' כן לא יחכם באחריתו ואדרב' ינהוס על סכלותו, כדבר שנאמר ונהמת באחריתך וגו' ואתה לא תעשה כן רק שמע עצה וגו' למוען תמצא עמך חכם באחריתך ולא תנהוס על סכלותך : (רב פנינים)

פסוק כ"א

רבות מחשבות בלב איש ועצת יהוה היא תקום :

יאמר רבות מחשבות נשארות בלב איש ולא יקומו אל הפועל, אך אשר היא מעלת ה' היא מעלמה תקום ותהי' ולפעמים גם כלי עלות על לב : (רב פנינים)

קאפיטל כ' פסוק י"ג

אל תאהב שגא פן תגרש פקח עיניך שבע לך :

דרך פשטו ילמדנו מוסר השכל, אל יצטח איש בעשרו לחשוב כי כן יהי' תמיד ולא יחסר לו גם עודנו סרוח על ערשו כי הלא תנתק ותמוט היתד התקועה ויוורש ותכפל רעתו, כי נתלמד בעללה תפיל תרדמה ושינה ולא יעש' לביתו ויגדיל שבר רעבון בית * עוד אוסיף להזכירך א תרגיל עמך במוותרות וחסו פקח עיניך ושבע לחם, ולא תשבע צער ויין וכיוצא בהם וכו', ואל ירגיל א"ע במוותרות ובהעניני העה"ז * והוא מוסר התורה באומרה צער לאכול ולהם צוקר לשבוע שלא הזכיר שביעה אה על הלחם לבדו : ודרך רמוז יאמר פן יאמר אשר סיגל תורה ומצות לרוב, אך עשרתי מנאחי חכמה ומצות עתה תנוח לי ואיננה בתרדמות שטף קנייני העה"ז כי הלא רע ומר המעשה וחסו אה האהב וגו' לומר אל תאהב שינת תרדמת שטופו של מומן פן תוורש מכל אשר סיגלת ולא בלבד חסב' השיגה תשנא

אמרי בינה ומוסר השכל קלח

השגא כ"א גם היות נוטה אל עסקי העה"ז באופן שלא תישן מעסקי העה"ז
זולתי שיהי עיניך בלתי פקוחות על דרכי התורה ומצות כי גם מזה תשמר
וזהו פקח עיניך, ואם סיגלת כנר, עוד תוסיף ושנע לחם חלקיך מלחמה
של תורה: (רב פנינים)

קאפיטל כ"א פסוק כ"ה כו

תָּאוֹת עָצַל תִּמְיוֹתַי בְּרִמְיָאֵנוּ יָדָיו לַעֲשׂוֹת :

כָּל־הַיּוֹם הַתְּאֵנָה תִּתְּנָה וְצָדִיק יִתֵּן וְלֹא יִחְשֵׁךְ :

אמר צוה להוציא מלב עמי הארץ טעות גדול נשתצשו בו מאד במעשי
המצות והוא הסמכם על מאמר חז"ל רחמנא לבי צעי, ויחשצו
הפתאים בהבנתם שמספיק לאד' היות לאדם חפץ נמרץ וחשק ראוי בעבוד'
קונו, ובהיות לבו נכון ושלם באהבתו ובהכרת גדולתו לא יצטרך א' המעשים
החינוכים כי מחשבה זו היא העיקרית ומה שיראה השי"ת וכלי ספק נמשך
זה להם מעצלה יתיר' התקועה בקרבם, כי לא יחפצו לסבול עול טורח
המעשה ויתנללה בהסתפקות הרגון וטוביות הלב, וזהו שאמר המלך החכ'
תאות עצל וגו' כל היום התאוה וגו' וצדיק יתן וגו', כי מי שהוא עצל ומתרפה
במלאכתו מלאכת שמים, אין לו אלא תאוה בתמי וחפץ על המעשה, הנה
תאוה זו תמיית אותו ותהי' סבת אכזרו, כי הוא בעצלותו אינו משים בפועל
ובמעשה צדיים הדבר שהוא מתאוה לעשות בחשבו כי יספיק לו היותו
מתאוה לעשות, ועל כן כל עיקר התעוררתו מבקר לערב הוא היותו כל
היום תמיד התאוה תאוה זו מבלי שום פועל חינוכי, אמנם הצדיק יתן אל
עלמו מה שהוא מתאוה מהמעשה הטוב ואינו חושך עלמו מהפועל העמל
והיגיעה, כי באמת לא החפץ והרגון לבדו הוא הכלית האושר אלא עיקרו
להביאו לידי מעשה, וכל תאוה בלי הצטרפות הפועל החינוכי כאין היא
(בינה לעתים) נחשבת :

קאפיטל כ"ב פסוק ה'

צַיִים פָּחִים בְּדָרְךָ עֲקֹשׁ שׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מֵהֶם :

הנה הוא רחוק לחשוב שיצוה בחכמתו על השמירה מהקור והחום וישים
זה בגדר שומר נפשו. אלא יראה לי כי הוא מצוה שכל צנין
השלימות מיוסד על שני עמודים שהם ההתעסק בפועל דרכי המעלה ומעשי
המצות. והמנע והתבטל מה שהוא מגונה ומזהר ממנו יתברך, וזה הוא
בללות מצות עשה ומצות ל"ת. והוא מצוה כי להתעסק ולפעול בחלק
המעשה, נריך התעוררת שיחמוסה וילהיבה על כך, ולהשמר מעשות כל
רע נריך להפך כל קרירות שיננה ויבטל ממנו ההתעוררת על הרע, ואולם
אם נטיותיו הטבעיות תהיינה צתיהן על ההיפך כי חס לבו בקרבן כאש
צוערת מעוררו אל מעשה הרע מהרה לעבור על מצות ה' אשר לא תעשה.

אמרי בינה ומוסר השכל

וכנגד זה מוח לבו בקרבו וסי' לאבן דומם קר ולוין בלי שום תנועה והתעוררת
אל מעשה המצות המעשיות הלא זה כמו לחלוקו באשר יגביר את שכלו להפוך
את שתייהם לטובה שלא תשארגה כפי טבען אלא כל אחד מהן תהפוך כחומר,
הקרירות שמצטלו מן המעשה הטוב, שיהי' לקרר הכח הכעסני והתאוני
שאמרנו. והחום לחממו ולקעירו להיות עמלו בתורה ובמצות, אז וודאי אין
קנה למעלתו, ועל זה אמר לכי ס פ ח י ס, כשהנינים ופחים שהם הקור
והחום הם בדרך עקש ופחלתול, שנמצאו מוטבעים באדם להטותו מהדרך
הישר, שהנה הקרירות לבנתי עשות שום מצוה והחום יעוררהו אל מעשה
העבירו' הנה האיש חיל השומר את נפשו ומבקש להגילה מני שחת ירחק
מרחק רב מהם, כי ילך מנגד בשתייהן אל הקנה האחר, ויבחר את הצינים
להגינו מן העבירות, ואת הפחים לעוררו אל המעשים טובים וזוהי יהיה
טוב לו במאד: (בינה לעתים)

קאפיטל כ"ג פסוק כ"ו

תנה בני לבך לי ועיניך דרבי תרצנה:

הנה אחז"ל עינא וליבא תרי סרסורי דעבירה. העין רואה והלב חומד
ואיברים גומרים, וזכר לדבר אללנו, וראית ששני' אשת יפת תואר
הרי העין רואה, וחשקת בה, הרי הלב חומד וכו' והנה צירושלמי למד
מפסוק זה ששני האיברים נדיך לתת ולמוסור לעבודתו יתברך הלב והעין שעל
הלב אמר חנה בני לבך וגו' ועל העינים אמר ועיניך וגו'.

עוד

אפשר לנו לומר כי בא ללמדנו איזה משני סרסורי' עיקרי לעשות
עיקר ממונו שבתיקונו ע"י מוסרו אותו תמיד בעבודתו יתברך יתוקן
האחר ואמר כי העיקר הוא הלב כי מונה פנה ממונו יתד לעשות טובה או
רעה והעינים טפלים אליו כי גם שהעין יראה אין רע אם הלב לא יחמוד כי
וכו' וזה אללי מאמר הכחוב באומרו ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם
וגו' שהי' לו להקדים העינים ולומר אחרי עיניכם ואחרי לבבכם כי תחלה
העין רואה ואח"כ הלב חומד אך הקדימו, לומר שהוא העיקר, כי גם
שהסדר הוא מהופך שהעין רואה ואח"כ הלב חומד, אעפ"כ אם הלב מושרש
בעבודתו יתברך, גם שהעין יראה, הלב לא יחמוד לכן מכל משמר ראוי
לנצור הלב, על כן הקדימו ואמר אשר אתם זנים אחריהם כלומר אתם זנים
אחר שהם זנו ונהגו מן העבירה והו אחריהם שהוא אחר שזנו הם, וזהו
ענין הכחוב חנה בני לבך לי, ועל ידי כן ועיניך דרבי תרצנה, כי טוב הכנת
הלב וועיל לעינים להפרישם מראות ברע כזוונה כי הלב עיקר הכל, וכל
שכן שלא יספיקו העינים להחטיאו ואת האיברים עמו: (רב פנינים)

קאפיטל כ"ד פסוק א'

אל תקנא באנשי רעה ואל תתאו להיות אתם:

אם תראה אנשי רעה שהשעה משחקת להם מזליהם בעושר ונכסים אל
תקנא

אמרי בינה ומוסר השכל קלט

הקנא זהם וזהיותך בלתי מקנא יושך שגם אל תאמר מי יתנני
אחי עמהם ואראה איכה יעשו לקנות נכסיהם חולי לא ברשע יקנו הנכסים
כי אם בהיתר ואעשה כן גם אני וזהו ואל תתאו להיות אחם :

פסוק ב'

בִּישׁוּד יִתְנֶה לָבָם וְעָמַל שְׁפָתֵיהֶם תִּדְבַּרְנָה :

ושמא תאמר ומי יודע אם כן הוא ומה מני יהלוך אם הנסה להיות אתם
חולי יעשו עשר במשפט ואעשה כמעשיהם וירוח לי הזכר מעשות כדבר הזה
כי יכזבו לך ולבם לא נכון ולא תוכל לעמוד על אמיתן של דברים כי יטעוך כי
הנה שר יהגה לבם בקרצם לשדוד לקבץ ממון ועמל שפתיהם תדברנה כי
ידברו ויאמרו כי עמל הם עמלים ומעמלם יקנו הנכסים באופן שעל ידי כך
יטעוך מעמוד על כוונתם :

קאפיטל כ"ה פסוק ט"ז

דַּבֵּשׁ מִצֵּאת אֶכֶל דִּיךָ פֶּן־תִּשְׁכַּעְנֵנו וְהִקְאֵתוּ :

יאמר משל נאות אל הטפל האדם בעניני העולם ותענוגיו ושכרותיו ,
והוא כי הנה הדבש הוא בלתי זן ומכלכל ומחיה האדם רק דבר
מתוק וערב לחיך והוא בכלל המותרות , ולכן לא טוב ירדוף אדם אחריו
כאחרי בר לחם ומזון ודומיהם , אך אם יזדמן דבש לפני איש לא ימסוך ידו
ממנו כי ינעם לחכו אך לא ירצה לו יותר מהשיעור שהוא די לו כי אם ירצה לא
בלבד יקיא מה שיאכל יותר על מה שהוא די לו , כי אם גם את הכל עד בלתי
השאיר דבש בגופו וכו' וזהו דבש מצאת , כלומר אם מנחת לא שתהא נודד
לדבש איה , כי איננו עיקריי למחיתך , וגם כי תמלאנו באקרתי אכול דייך
פן תשבענו והקאותו כנ"ל כן יקר לפתאי בעה"ז הבלתי שמים א לבא שלימות
נפש , והוא כי כאשר הלחם משביע וקיים האדם והדבש איך בו רק עריבות
ומחיקות לחיך , כן תורה ומנות הן הם המחיים ומקיימים את האדם בחיי
עולם , וטובות העולם הזה ותענוגיו איך זהם זולתי ערבות והנחת החומר
ולכן אשר חננו ה' דעה והשכל לא ירדוף אחרי הצלי העול' הלזו כי הצל המה
אף כי ימחקו לו כדבש למתוק , אך אם ימלא ויזדמן לו טובה מאליה בעה"ז
בעושר ונכסים שהוא כמוצא הרבש וכו' , יאכל ויהנה אך במשפט לפי מה
שהוא די לו ולא ישתקע בהן ביותר כי רבש מצאת אכול דייך , פן ישבע האדם
העה"ז ויקיא את הכל גם מה שהי' די לו וכו' וזה יזיק לו בעה"ז ובעה"ב
ח"ו , כי גם פה אשר די לו עסק חלק דיגר ומכנים עצמו בחלק חלפים יאבד
זה וזה וישארו עליו חובות והסיקש בכל יתר תענוגים וכו' ולזה מן הראוי
לזהר בזה כנ"ל :

אמרי בינה ומוסר השכל

קאפיטל כ"ו פסוק כ'

בְּאֶפְסֹס עֵצִים תִּכְבְּהוּ אֲשֶׁר וּבְאֵין נִרְגָן יִשְׁתַּק מְדוֹן :

כא לספר בגנות הנרגן המוליך ומציא מזה לזה דברים קשים והנה יש מדון ויש ריב, ויש איש מדנים מחרחר ריב ויש נרגן, והוא כי דיב יקרא בהתחלה, ומדון אחר התעלמם בריב ואיש מדנים הוא המחרחר את הריב הקטן ועוש' אותו גדול בעלם ובגלוי ונרגן הוא המוליך והמציא כלאחר יד כאשר יפרש ואמר הנה כאשר באפס עצים תכנה אש מחליה כן באין נרגון ישתוק מדון חף אחר התעלמם שתקרא מדון :

פסוק כא

פָּחַם לְגַחְלִים וְעֵצִים לְאֵשׁ וְאִישׁ מְדַיְנִים לְחַרְחָר־רִיב :

אך אגיד לך מה גדלה רעת הנרגן על איש מדנים והוא כי הנה כמטיל פחם לגחלים שיבעיר ויעשה אש גדולה ממליחות גחלים וכמטיל עצים לאש גדולה כן הוא איש מדנים לחרחר ריב כי הלא יתחכם לעשות רע והוא כי כאשר הגחלים שאינן אש דולקת רק גחלים בעלמא אש ישליכו שם עצים לא יבעירו כי קשים הם לאחוז בהם אור הגחלים ונס הגחלים עומם לזדס אפשר שיכזו אך מה יעשו החפץ להבעיר אה הבערה בעלם, יציא תחלה על הגחלים פחם עד יעשה אש גדול' ואח"כ יציא עצים על האש הנעש' מהפחם על הגחלים ויבעירו עד בלי די ויחמיד, כן יעשה האיש מדנים בהיות הריב קטן כגחלים בעלמא לא יציא לה"ר עוים כעצים כי יאמר הלא לא יקבלו כי יאמרו שעדיין לא הגיע הריב א' גדר זה שידבר רעהו דברים קשים כאלה ולא יאמנו דבריו וחולי אדרבה יכירו כי לזכו להרע ויחזקו הריב, לכן מה יעשה יטיל פחם הקל לחפוס הגחלים זו הוא לה"ר קל מעט ויאמינו לו והעשה אש מהגחלים ואחר הבעירו הגחלים והאש ויגדל הריב בון האנשים אשר להם הריב אז יציא עצים על האש הם דברים הקשים להגדיל המדור' כי אז גם שהם ענינים זרים ולה"ר עוים לא יחדלו מהחמין כי בערה גם אש המחלוקת ויבער ויחמיד כאש עוים העושה שלהבת ומחמיד *

פסוק כב ואמר

דְּבָרֵי נִרְגָן בְּמַתְלֵה־טִיִּם וְהֵם יִרְדוּ תַּדְרֵי בָּשָׂן :

כי על כל זה, הנרגן, העושה הרעה בהנעע וכמתלהלה, קשה הימץ כי הלא איש מדנים מנלה לזו ומטיל פחם לשונו הרע לעיני הכל ולא ידאג האיש על השונא שנגלה שנחתו כאשר על הנרגן שעושה הרעה ומראה ענינו כמנטער על הדבר ובלתי מכוון להרע קשה מהכל, וזה שאמר דברי נרגן במתלהמים, שהם כמתלהמים ומנטערים מדאגה בדבר שמציא הרכיב' כמנטער

אמרי בינה ומוסר השכל קמ

כמנטער אומר אוי לי כמה אני מנטער על משאכס וריבכס והלואי לא הייתי שומע מה שדבר עליך כי לר לי מאד וכן ישוב על שכנגדו וחומר לר לי עליך כי שמעתי עליך דבה רעה והגני מתלהם ומנטער על הדבר וכו' והנה באמרו כן נשתקע הדבר וירד הלה"ר עד חדרי בטן שאומר כל ח' מהם בלבו הנה האיש הנדיק שהוא הלח מנטע' הוא על הדברי' האלה ואילולי שמע לא הגיד ומי יודע מה הוא מעלים עוד מפני דרכי שלום מנדקתו ואין ספק שגילה טפח וכיסה טפחיים וסגה באמת על ידי תחבולת ומזימות כאלה, אף בהתחלת הריב יגדיל המדורה מה שאין כן איש מדנים שלא יבעיר רק בהדרגה וכנ"ל : (רב פנונים)

קאפיטל כ"ז פסוק כ"א

מצרף לקסף וכור לזקב ואיש לפי מקללו :

ע"פ מ"ש הרב החסיד בעל ספר חובת הלבבות בשער הכניעה, בכלל הסימנים שבהם תצטרך הכניעה מן הנכנע, ושהוא שלם ועניו, הוא, בשנתפרש אלל בני אדם בטובה וכו', שאם ישבחוהו בטובה יבז למשכחו עליו ותהי' נקלה בנפשו וקטנה צעניו, מהיותה מקובלת ורצויה אלל הצורח יתצרך אלל מה שהוא חייב בו מכפלי הטובה שהוא, נראה, שעל איש כזה אומר שהע"ה בחכמתו, מצרף לקסף וגו', כי כמו שהמזרף והכור הם כלים להצחין הכסף והזהב, הטובים הם הם רעים, הים זהם סיג אס אין, כן האיש שהוא יחי' המצחן והכור שלו, כפי המהלל שמהללין ומשצחין אותו, אס יעשה בו שום התפעלות להתפאר מזה, או אס אדרבה צעבור זה הוא מקטין ערכו וצעניו ומחשיב עצמו לחסר השלימות ע"ד ה' מי יגור באהלך, ובזה התשובה מי שבאמת הולך תמים ופועל נדק וגו' שהוא בתכלית השלימות ועכ"ז נבזה צעניו נמאס, הוא צעניו יראה צעניו היותו נבזה וחדל התמימות ומכזב כל יראי ה' בהצחיקו אותם ליותה שלמים ממנו, ואל ישתדל להכלים וכו' והאמת היא אחת מן הסימנים המורים על גדול יקר ערך האיש כניעותו וענוות נדק שלו :

עוד ידמה לומר, כי כמו שהמזרף והכור הם המודיעים הצחנת הכסף והזהב, אס הם נקיים מכל סיג וחלחה, כן האיש ניכר בו זכות שכלו ובהירותו כפי המהלל שהוא מהלל את אחרים, במחוגה משוערת לא יעדיף ולא יחסיר להסהלל, כי אס כפי הסילול הראוי ונכון להמהולל, ועי"ז יתהלל המתהלל : (בינה לעמים)

קאפיטל כ"ח פסוק י"ג

מבקה פשעיו לא יצליח ומזרחה ועוב ירחם :

נראה להבין לפי פשוטו שמכסה פשעיו הוא שאינו מתודה עליהם היאך ינדק לומר בו שלא יצליח? כי אזה הצלחה הי' אפשר שתהי' לו מצלתי

אמרי בינה ומוסר השכל

קאפיטל ל"א פסוק י'

אשתחיל מי ימצא ורחק מפנינים מכרה :

קרא

לאשה הכלולה בכל המעלות שיזכור, אשת חיל, על דרך שאמר
 (שמות י"ח כ"ה) ויבחר משה אנשי חיל מכל ישראל, והם אשר
 נכלל בהם כל התוארים אשר זכרם יתרו באמרו (שמות י"ח כ"א) יראי
 אלהים אנשי אמת שונאי בצע ומוזה אמר בועז לרות (רות ג' יו"ד) יודע כל
 שער עמי כי אשת חיל את וכנאמר במקום אחר (משלי י"ג ד') אשת חיל
 עטרת בעלה, ואמר שאשה כזאת א"ל להמלא מלך הקרי והסודמן על דרך
 מליאה כי הגם על דרך החריצות ורוב ההשתדלות הוא רחוק מליאתה יותר
 ממליאת הפנינים וגו' ואמר שאחר שא"ל להמלא על דרך הסודמנות כי
 מי ימצא וגם ע"ד החריצות כי רחוק מפנינים מכרה, הגם לא יתכן שתפי'
 לו רק מתח אלהים וכמו שקיים באמרו (משלי י"ט י"ד) ומה' אשה משכלת
 וגו' והגם אחר שדיבר ממעלותיה ומדותיה הטובים מאוד בטוב לב ורוב
 זריזותה והשתדלותה בעניני ועסקי ביתה, וכל מחשבותיה לקנין השלימות
 בזה ובזה, ולזה מלכד שבדרך טובים חלך בעסקי ביתה, וגידול בני', אשר
 עליה נאמר בטח בה לב בעלה וגו', וכל המעלות ומדות המשובחות הנאמרי'
 עליה בפרשה זאת, הגם חף גם זאת נאמר בה פיה פתחה בחכמה ותורת
 חסד על לשונה, הוליאה מכלל הנשים הדברניות כי זאת, החריש תחריש
 בכל עת ובכל שעה ודבר חדבר במושקל ובמשורה, והגם היא זאת לה מדה
 גדולה וזה מה שפתחה פיה בחכמה, ותורת גמילות חסדים לכד היא המרגלת
 על לשונה כדת הנשים הנדקיות מלך שהם תמיד מזויית בבית להתנסג בה,
 וכבר נאמר שבהם זזה לעיל כפה פרשה לעני וגו', והגם אחר שסיפר כל
 המעלות ומדות היקרות בפרשה זאת אמר, רבות בנוח עשו חיל, ואח עליה
 על כלנה, ירעה כי על הרוב מרבות הבנו' יעשו חיל כי יתקבלו בהן המעלות
 אחת הגם ואחת הגם, אבל אח עליה על כלנה, בזה שתמאנה כלם
 במקום אחד מזלי שימלא הם חסרון כמו שחוייב בני שאינן שלימות בהם,
 ואמר עוד שקר החן והבל היופי אשה יראת ה' היא תתהלל שקר והבל המה
 החן והיופי שמקלסין הדבריות לשום אשה יפה ובעלת חן כי עיקר הקילום
 הוא מה שהיא מתהללת מעצמה מלך שנועשים מוכיחין עליה זה אמרו: חנו
 לה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה, ירעה כי לח להזכיר דברי קילוסים
 לומר כמה נאה או כמה יקרה וכדומה רק שיזכירו מעשים כמות שהן והמעשי'
 עצמם יהללוה בשערים והוא תכלית הקילום והשבח : (עקידה)

פסוק ל' ופסוק לא

שקר החן והבל היופי אשה יראת יהוה היא תתהלל :

תגדלה מפרי ידיה ויהללוה בשערים מעשיה :

אמר

מה שבעלה ויהללוה, הוא אומר שקר החן כו', כלומר אל יאמר
 איש כי חן אשה על בעלה או יפיהם גורמת להלל אותה ע"י

אמרי בינה ומוסר השכל קמב

כן כל ענייניה טובים ונכוחים בעיני, כי הן אמת כי שקר הן כי לא הוא
סבת זה וגם הכל היופי שאעשה מומנו עיקר להללה, ומה גם כי לא כלבד
שאינני קרוב לה כאשר היא קרובה אלל ענמה, כי אם אפי' היא ענמה אם
תתכלל אינו זר, כי אשה יראת ה' היא תתהלל על ידי ענמה ממש ולא יגובה
דבר, כדבר שנאמר (ירמיה ט') כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע
אותי, כי על הכשרון בהיות אמת מותר להסתכל וכו' • ואחשוב בצוון הכתוב
הנ"ל שאמר הנביא כה אמר ה' אל יתהלל חכם בחכמתו, וא יתהלל הגבור
בגבורתו אל יתהלל עשיר בעשרו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל
וידוע אותי וגו' כי בחלה חפנתי נאם ה', דלכאורה התינות המתהלל,
בחכמתו, בגבורתו, בעשרו מיותרת, אך יאמר, כה אמר ה' אל יתהלל
חכם בחכמתו של ה' הנזכר ואל יתהלל גבור בגבורתו של ה' הנזכר וגם אל
יתהלל עשיר בעשרו של ה' הנזכר כי נמצא את ה' הוא מהלל ולא את
ענמו כי חכם גבור ועשיר מה' הנה לו, כי אם בזאת יתהלל המתהלל כלומר
יתייחס ההלול אל המתהלל שיהי' הוא המהולל בהסתכלו חת ענמו, השכל
וידוע אותי, ונתן טעם ואמר מה שאמרתי כן הוא על כי באלה הפצתי כלומ'
כי בחלה כאמורים גבורה, עושר, וחכמה, חפנתי אני, ולא הי' בחירת
העשיר והחכם וגם הי' נאם ה' שאמר טיפה זו מה תהא עליה חכם כו' עשיר
כו', מה שחין כן בהשכל וידוע אותי, ויתכן דרך זה צמה שאמר באלה כי אינו
חוזר אל השכל וידוע כי הלא לאחת חששם באומר כי אם בואת • וזה יאמר
שלמה ראו מה בין הכשרון לאושר העה"ז, כי שקר הן וגו', ורק ביראת
ה' היא תתהלל בענמה, כי בזה היא מתהללת בענם וכנ"ל כי טוב בחירתה
הטיב לה וזהו היא תתהלל וגם ויהללה בשערים מעשיה :

כל הרואה כצדק יראה ויבחין רב התועלת באלה הדברים,

מפי שלשה עמודי עולם נאמרים,

אשר קבענו וחברנו יחד במעט חכמות ורב האיכות מאד,

על כל פרשה מספר משלי מסודרים,

פירושים נחמדים, על אדני האמה מיוסדים,

בתוכם רצוף אהבה מוסר השכל

ותוכחה מגולה, בניצוצי זוהר החכמה

ואירו ויסקלו המסלה, אשרי שומע

להם אז ישכיל ויצליח

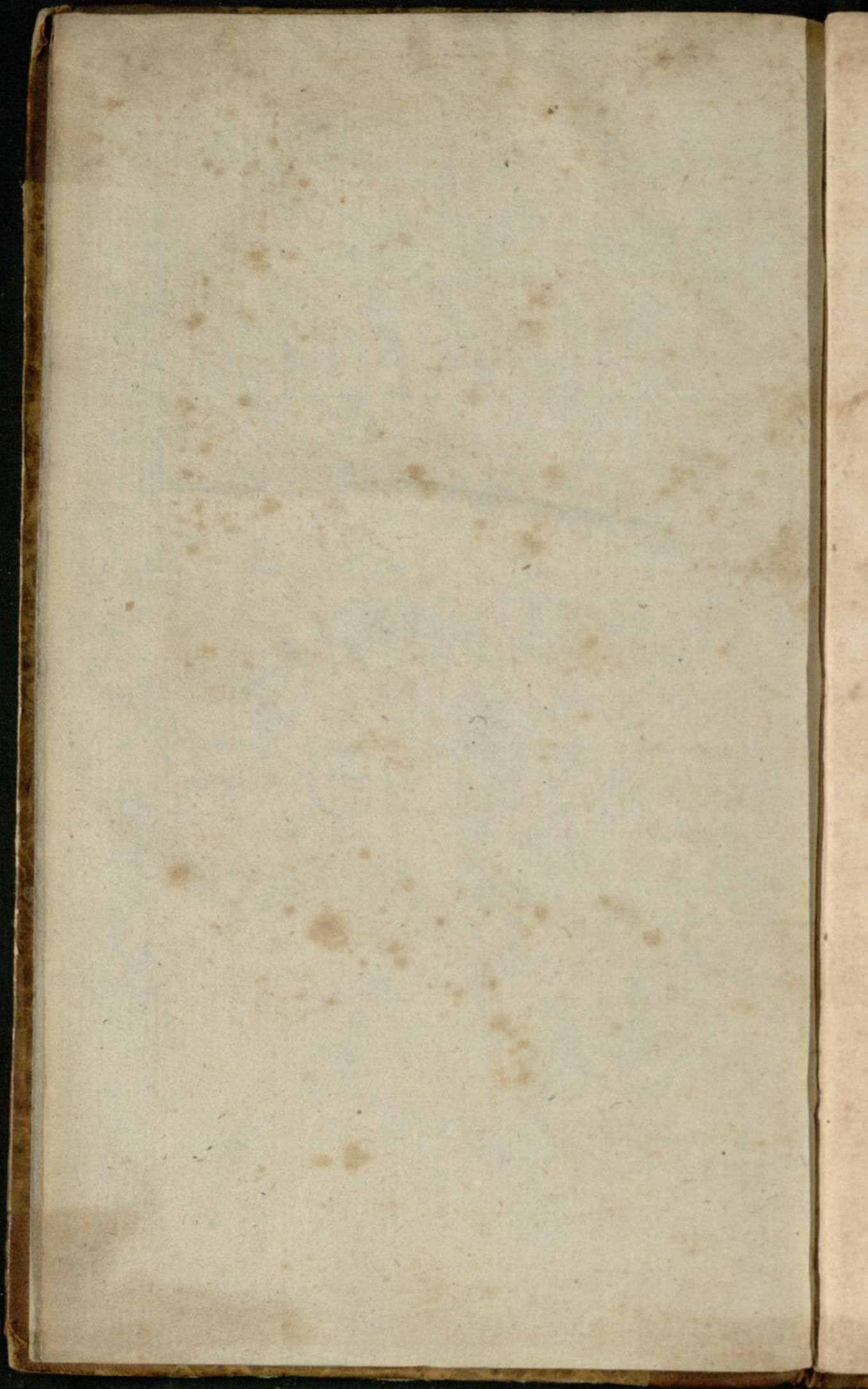
ואז טוב לו סלה :

רעכטשרייבונג

דער אין רש"ו ל פארקאממענדן פראנצעזישן ווערטער, אונד דערן איברזעצונג.

	דף עמוד שורה חיבה
tourbillion, Wirbelwind	ר' ב' י"ב כסופה
achopper, anstoßen	ט' — כ"ט תגוף
embrasser, umfassen	י"ו — י"ח תבוק
compas, Zirkel	כ"ו — י"ד קוג
puissant, reich, mächtig	ל"ח — י"ח כפא זרכה
apaisement, Besänftigung	— — כ"ט רנון
largesse, freigebig	מ"ג — י"ח יתר
amende, Geldbuße	מ"ט — כ"ו אשא
justice, Gerechtigkeit	נ"ט — ז"ן משפט
fente, Schlitz	ע"ב — כ"ד כלקת
etroité, eng	צ"א — ב' זרה
point, stich, stechen	צ"ב — ב' יפריש
aiguillion, Stachel ackereissen	— — במלמד הנקר
hirondelle Schwalbe	ק"ג — כ"ה דרוו
la fronde, die Schleider	ק"ד — כ"ח במרגמה
les frondes, die Schleideren	ק"ו — ט"ו זיקיס
se deconnoit, läßt sich nicht erkennen	ק"ז — כ"ו יכבר
mortier, Mörser	ק"א — כ"ד מכתש
pilon, Stößel	— — כ"ה בעלי
fouir, graben	קכ"ג — כ"א יקרוה
arraignée, Spinne	קכ"ד — י"א שממית
fustau, Spindel	קכ"ח — ד' זכיסור

153

